

Eesti Teaduste Akadeemia
Eesti Keele Instituut
1994

EESTI MURRETE SÕNARAAMAT

I köide

A – J

1. vihik

a – aju

ISBN 9985-9002-5-1

I köite on koostanud:

ANU HAAK
EVI JUHKAM
MARI MUST
MART MÄGER
HELMINEETAR
SALME NIGOL
ELLEN NIIT
VILJA OJA
VALDEK PALL
EEVI ROSS
AILI UNIVERE
HELMINEETAR

trükk toimetanud:

HELMINEETAR (*a-ajama; b-iätüss*)
ELLEN NIIT (*atak-aöldama; j-jüvätämä*)
EEVI ROSS (*ajamutt-asõl*)

Arvutiladu: Astrid Küüts, Mart Meri, Malle Hunt

Küljendus ja programmid: Indrek Hein

Trükitud AS Pakett trükikojas Laki 17, Tallinn

Sissejuhatus*

1. Eesti murretest

Eesti keeleala on suhteliselt sügavalt ja tihedalt liigendatud. Murdelisel killustatusel on mitu põhjust. Osa murdeerinevusi on õigegi vanad, nende taga on erinevused muistsete hõimukeelte vahel. Osa taas on eri vanusega hilisemad uuendused. Eri paikondade keeleerinevused suurenesid kuni möödunud sajandi teise pooleni, kui muutunud ühiskondlike tingimuste ja ühise kirjakeele mõjul pidurdus keeleline eristumine ja käivitus vastupidine üha intensiivistuv protsess.

Eesti keele murdeerinevusi mainitakse juba esimestest trükistest alates. Wanradt-Koelli katekismuses (1535) märgitakse erinevusi Tallinna, Tartu, Narva, Viljandi ja Laiuse kandi keeles. Keelelisi erinevusi konstateerib ka H. Stahl (1637). H. Göseken (1660) eraldab Tallinna ja Tartu murde ning märgib Põhja-Eestis erinevusi Läänemaal, Harjumaal, Järvamaal, Virumaal ja saartel. A. W. Hupel (1818) eraldab Tallinna ja Tartu murde ning mainib Põhja-Eestis veel Pärnu, Harju, lääne, saarte, Põltsamaa ja Peipsi kõrvalmurret ning Lõuna-Eestis Rõuge kõrvalmurret. Konkreetse murdematerjali uurimise tulemusena esitab oma jaotuse F. J. Wiedemann. Lõuna-Eestis eristab ta (1864) Tartu ja Võru murret, põhjaeesti murded jagab (1871) kirde- ja edelamurreteks, mille piiriks esitab mõeldava joone Tallinnast Põltsamaale.

1922 on murdeainese süstemaatilise kogumise algusaastaks Eestis. Kümmeaasta pärast esitab kogumistöö organiseerija ja juhendaja A. Saareste oma murdejaotuse, töötab välja kriteeriumid murrete eristamiseks, murdepiiride määramiseks ja annab murdealade iseloomulikud tunnused. Suures osas on need olnud aluseks kõigile hilisematele käsitlustele. Viimane kõiki murdeid hõlmav, kokkuvõttev ja eelmisi korrigeeriv jaotus pärineb A. Kaselt (1956). Selle järgi on eesti keeles kaheksa murret, mis grupeeruvad kolmeks murderühmaks. Neist küll kirderannikumurre üksinda moodustab omaette rühma. Iga murre jaguneb veel murrakuteks, mida on ligikaudu niisama palju, kui on kihelkondi.

Murdepiiri tunnuseks on peetud isoglosside kimpu, seda, et teatud ala eraldab teisest mitu olulist isoglossi. Sõltuvalt nende hulgast moodustuvad tugevamad või nõrgemad murdepiirid, tugevamad murderühmade vahel, nõrgemad üksikute murrete vahel, murrakurühmade vahel jne. On aga küllalt palju isoglosse, mis läbivad murdeala üsna kaugel murdepiirist ja muudavad ülemineku murdelt murdele sujuvaks ja järkjärguliseks. Sellel on mitu põhjust. Kõigepealt iseloomustavad ühe teatud ala murdekeelt eri vanusega innovatsioonid ja juba ajaloolistest tingimustest sõltuvalt võib neil olla erisugune levila. Peale selle on muutustel, otsustades vähemalt tänapäeva levilate järgi, erinev levimise iseloom. On küllalt selgepiirilise levikuga nähtusi, näiteks *d-lõpuline* ja lõputa pluraali nominatiiv, infinitiivitüübid *'astuda*, *'istuda* ja *'astu*, *'istu*, *sse-ja de-illatiivi piir*, **kt > ht* ja **kt > tt* piir, allatiivis *-le* ja *-lle* jne. Teistsugune on aga olukord näiteks *de-* ja *i-*mitmuse puhul, kus üleminek on sujuv, sõltuv sõnatüüpide ja sõnadestki, samasugune on ka *e-*mitmuse levikupilt. Tuumalas haarab vastav vorm või muutus tunduvalt suurema hulga sõnu kui äärealadel. Tekivad ebamäärased levilad, ebaselged piirid. Ilmekaks näiteks võiks olla lääne-eestiline *v* kadumine nii

*Sissejuhatuse tekst on sõnastatud 1984. Korrektuuris 1992. aastal on tehtud mõned täpsustused.

suvi, tuvi kui ka *karu, järv, ritv* juhtudel, kus levila erineb sõnuti. Konsonandi järel on *v* kao levila kõige väiksem sõnades *järv* ja *ritv*, kõige ulatuslikum sõnades *põlv* ja *rasv*. Samasugust pilti pakub ka muutus *tk > kk*, kus peaaegu igal paaril (*jätk, jatk / jakk; sõtku- / sõkku-, katku- / kakku-*; *pitk, pitkne / pikk, pikne* jne) on oma levila. Keskkõrgete vokaalide diftongeerumine (*kiel, 'tuoma, tüö*) on oma levilas järjekindel. Teistsugune on aga pika *õõ* diftongeerumine, kus peaaegu igal sõnal on see erineva ulatusega (suuruse järjekorras *võeras, 'õeruma, mõet, mõek, põesas, rõem*). Kõik seda laadi nähtused teevad murdepiirid hajuvaks. Murdekaardil joonega märgitud piir on alati tinglik, kokkuleppeline. Sellise piiri kasutamine võiks siiski olla õigustatud keelelise materjali praktilise organiseerimise ja esitamise seisukohalt, eriti murdesõnaraamatus. Igal murdel on oma tuumala, mida ei läbi olulised isoglossid ja kus esinevad murdele kõige iseloomulikumad jooned. Need muidugi ei ole ainukesed murde omapära fikseerijad. Tuleb arvestada ka eri murdealadel esinevaid samalaadseid nähtusi, sest tunduvalt harvemini langevad kokku eri keeleliste nähtuste kombinatsioonid eri murretes, näiteks Ida-Eestile on omane *st-lõpuline* translatiiv, mis aga levila keskosas esineb koos *de*-mitmusega, lõuna- ja põhjaosas *i*-mitmusega jne.

Ammust ajast on ikka toodud esile, et eesti keelel on kaks teineteisest teravalt erinevat murderühma: lõunaeesti murded ja põhjaeesti murded. A. Kask on loetlenud foneetika alalt 13 ja morfoloogiast 12 tüüpilist eristusjoont, mis katavad enam-vähem kogu lõunaeesti murdeala ja mille levila ei ulatu oluliselt põhjaeesti murretesse. Näiteks põhjaeesti murretes on *ks* pearõhulise silbi järel säilinud (*oks, uks*), **kti > ks* (*üks, kaks, läks*), *tk* säilinud (*'sõtkuma, jätk, 'kat'ki, 'kitkuma*), **kt > ht* (*kõht, vaht, üht*), silbilõpulise klusiili *k* nõrk vaste järjekindlalt vokaliseerunud (*nael, sõel, vai, lai, näinud - näind*), vokaalharmonia puudub, esineb üksikkonsonant *eda*-adjektiivides ja kontraheerunud verbides (*mage, kibe, magan*); mitmuse nimetavas *-d* (*kalad, metsad*), sisseütlevas *-sse* (*'veskisse, 'kohtusse*), seesütlevas *-s* (*jalas - 'jalgas, käes*), kolmesilbiliste sõnade partitiivis *-d* (*ilusad, madalad*), domineerib *si*-imperfekt jne. Lõunaeesti murretes vastavalt: *ks > ss* (*oss, uss*), **kti > ts* (*üt's - üt's, kat's - kait's, lät's - läit's*), *tk > kk, tk > tsk* (*'sõkma, jakk, 'kat'ski, 'kitskma*), **kt > tt* (*kõtt, vatt, ütte*), silbilõpuline klusiil *k* osas sõnades säilinud või assimileerunud naaberkonsonandiga (*nagel, sõkl - sõgel, vağa, lağa, nännü*), esineb vokaalharmonia (*nätä, väsünü*), üksikkonsonant gemineerunud *eda*-adjektiivides ja kontraheerunud verbides (*make, kipe, jämme*), mitmuse nimetavas puudub klusiil või esineb larüngaalklusiil (*kala - kala^p, mõtsa - mõtsa^p*), sisseütlevas *-de, -he* (*'veskide - 'veskihe, 'kohtude - 'kohtuhe*), seesütlevas *-n, -h, -hn* (*jalan - jalah - jalahn, käen - kähen - käeh*), kolmesilbiliste sõnade partitiivis *-t* (*ilosat, madalat*), domineerib *i*-imperfekt (*ma võt'i, el'i, na arniva*) jne. Lõunaeesti ja põhjaeesti piiri määramisel on A. Saareste (1952) käsitlenud 37 foneetilist, 13 morfoloogilist ja 94 leksikaalset vastandust, millest osal küll levila piir ühtib murderühma piiriga ainult teatud lõikudes.

Nende kahe murderühma vanuse seisukohalt on oluline esile tõsta asjaolu, et mitmed keelelised nähtused vastandavad lõunaeesti murded mitte ainult põhjaeesti murretele, vaid läänemeresoome keelte enamikule või isegi kõigile. Nendeks on **kt* esinemine *tt* kujul (*vatt 'vaht', ütte 'ühte'*), afrikaadi esinemine teiste keelte *s-i* asemel (*tsirk 'lind', 't'suklõss 'supleb', tsõör 'sõör', kadsa 'kirvetera nurk', küüd's 'küüs'*), diftong *ai* mõnedes sõnades *ei* asemel (*hain, sain, saivas 'teivas', vrd sm seiväs*), inessiivi lõpp

-n, -h, -hn (*jalan ~ jalah ~ jalahn*), osal verbidel oleviku kolmanda pöörde lõpp -kse (*eläss, umblöss, taplöss*) ja mineviku eitusvormide moodustamine *es abil* (*es anna* 'ei andnud'). Need erinevused annavad alust arvata, et lõunaeesti murrete aluseks olnud hõimukeel eraldus juba üsna varakult.

Võimalusele käsitleda rannikumurret lõuna- ja põhjaeesti kõrval kolmanda peamurdena on viidanud juba A. Saareste (1932). A. Kase esituses on rannikumurre, mille levilaks on Soome lahe rannik Tallinnast ida pool, loetud kolmandaks murderühmaks. Piir naabermurdega on tõepoolest küllalt terav ja rannikumurdel hulganisti teistest eesti murretest erinevaid jooni. Võrreldes rannikumurret põhjaeesti murderühma kuuluva keskmurdega esitab A. Kask 8 foneetilist ja 9 morfoloogilist vastandust. Rannikumurdes pole ei sise- ega lõpukadu järjekindel (*'kandama, 'raudane, 'kuulusad, 'metsa, 'otra, orava*), puudub vältevaheldus ja palatalisatsioon, esinevad vokaalidevahelised fortisklusiilid, geminaatklusiil vaheldub nõrgas astmes üksikklusiiliga või püsib vaheldumatuna (*ottama : odan ~ ottan*), esineb laadivaheldus ühendis *ng* (*'kaņņas : 'kaņga, laņg : 'laņņa*), silbilõpulisel *k* nõrk vaste on vokaliseerunud, kuid erinevalt keskmurdest on vokaaliks *u* (*kaul 'kael, 'naurab 'naerab*'), illatiivis puudub geminatsioon (*pada 'patta, kogu 'kokku*), esineb lõputa ja *je*-lõpuline illatiiv (*sg südäme, 'kinda, küläje, pl 'rindu ~ 'rindude, 'sarvi ~ 'sarvide*), pluraali genitiivis on pluraali tunnus *i* (*'likmi, 'iiri, 'atro, tütterie, 'lehmide*), kolmesilbilistes sõnades on osastav lõputa (*sg pimedä, 'raamatu, pl madalambi*), esineb essiiv (*'nuorena, 'lapsena*; astmevahelduslikes sõnades tugevaastmelisena *'märgana, 'uudenna*), tingiva kõneviisi tunnuseks on *-isi-* või *-iksi-* (*olisin ~ oliksin*), impersonaali olevikus puudub *-kse* (*'nähta 'nähakse, 'anneda 'antakse*), esineb pöörduv eitusverb (*ma en eland, nad evad ~ 'eivad ole*), *nud*-kesksõnal on mitmusevorm *-ned* (*ta oli mend, nad olid 'menned*). Esitatule lisaks võiks tuua muudki rannikumurdele iseloomulikke nähtusi, nagu *e* või *o* esinemine *õ* asemel (*verk, moni*, kuid Lüg Jõh IisR *võrk, mõni*), **ht > st* (*terestamma, 'paugastamma*), esineb vokaalharmooniat (*'ärjäd, 'väljä*), *i*-tunnusega pluraali genitiivile tuginev tugevaastmeline *i*-mitmus (*'halbusse, 'kohtisse*) ja kontaminatsiooniline mitmus (*'ärgidega, 'jalgudel*), tugevaastmeline terminatiiv (*'kandani*), possessiivsufiksilised adverbid (*'mielelasa 'meeleldi, 'uudennasa 'uueli*), läänerrühmas lõputa preesensi 3. pööre (*tege 'teeb, 'tahtu 'tahab*), kesk- ja idarühmas pluraali 1. pööre (*m*)*ma-* ja 2. pööre *ta*-lõpuline (*'saama, panita*) jne. Mitmed rannikumurde jooned on tuntud keskmurde rajamurrakutes ja idamurdeski.

Võrreldes kahe eelmise rühmaga on rannikumurre siiski eriasendis. Õieti võiks öelda, et siin puuduvad paljud muudele eesti murretele iseloomulikud nähtused, mujal tekkinud innovatsioonid pole sellesse murdesse jõudnud, nagu näiteks sise- ja lõpukadu, vältevaheldus, palatalisatsioon, *sse*-illatiiv, *si*-imperpekt jne. Pealegi tuleb märkida, et enamik rannikumurde iseärasusi on ühised soome keelega ja teiste kirde- ja idapoolsete läänemeresoome keeltega, osa vastandusi muude eesti murretega on tekkinud suhteliselt hilisel ajal. Rannikumurde ida- ja lääneosa erinevad sel määral teineteisest, et on peetud võimalikuks nende tuletamist eri hõimurühmituste keelest.

Põhjaeesti murderühmas eraldatakse neli murret: saarte murre, läänemurre, keskmurre ja idamurre. Eriti just Põhja-Eestis on üleminek ühelt murdelt teisele järkjärguline ja sujuv, puuduvad teravad murdepiirid. Teistest põhjaeesti murretest eraldub suhteliselt hästi saarte murre, mida kõneldakse meie läänesaartel: Saaremaal, Muhus, Hiiumaal ja ka Kihnus. Saarte murdel on mitmeid ilmekaid erijooni, mis seda

eristavad mandri murretest. Nt $\tilde{o} > \tilde{o}$ (võlg, söber, nõrk; excl Põie Muh Khn), $\tilde{a} > \varepsilon$ (πεε, πεελ, σεερεδ), ühendi ηg laadivaheldus (lõhg : lõηηad, iηg : iηηe, taηηud), murrakuti $au > ou$ (ouk, oud, 'loulma), eda-adjektiivides puudub -da (libed, laged, sõgeks, silemad), illatiivis puudub geminatsioon (käde 'kätte', tuba 'tuppa', ede 'ette'), sse-illatiivi vasteks -se (külase, merese, kägerase), imperatiivi 3. pöördes -ga (saaga, olga, 'oitka), imperatiivi eitava kõne sg 2. pöördes lõpp -g (ää tulg - tulg mette, ää 'tõmbag, ää tehk) jne. Samal ajal iseloomustavad saarte murret laiemalt läänelise levikuga erijooned, mis on ühised eelkõige läänemurdega. Näiteks konsonantühendi puudumine sõna algul (excl Hiiumaa ja Sõrve murrakud) (lekk, limbid, raav, raksid), v kadu labiaalvokaalide naabrusest (okk, 'oolmed, öödilene, sui, tui), v kadu konsonandi järelt i ees ja sõna lõpus (teris, iritab; järi, sali, karu, kõru, ladu, rasu), pika aa ja oo diftongistumine i-tüveliste sõnade nominatiivis (taet : taadi, poel : pooli), esimese silbi vokaali pikenedamine teatavates sõnades (aavaldama, määletsema, piigistama), tugevaastmeline inessiiv ('jalgas, 'linnas, 'nurkas, 'randas), tugevaastmeline pl 3. pööre ('tahtvad, 'andvad, lugevad), id-lõpp imperfekti ja konditsionaali pl 3. pöördes ('võtsid, annaksid), da-infinitiiviga väljendatav kaudne kõneviis (pidada tulema, 'olla 'aige), a-tüveliste kontraheerunud noomenite ud-lõpuline pl partitiiv ('lammud, 'rattud, 'rikkud) jne. Saarte murdes esineb mitmeid eri murrakute rühmi, nagu Hiiu murrakud, Muhu murrak, Lääne-Saaremaa murrakud jne.

Veelgi ebaühtlasem on läänemurre ning piiride määramine keeleliste kriteeriumide alusel tekitab mitmeid probleeme. Mõnigi kord on raske otsustada, kas näiteks mõni rajamurrak on tihedamalt seotud läänemurdega või hoopis naabermurretega. Kokkuleppeliselt on läänemurde levilaks arvatud endised Lääne- ja Pärnumaa. Põhjaosal (Rid LNg Mar Kul Mär) on küllalt palju ühist keskmurde lääneosaga, Lõuna-Pärnumaale ulatuvad taas mitmete lõunaeeetiliste nähtuste levilad. Keskosast Tõstamaa ja Varbla murrakud on nii tihedalt seotud saarte murdega, et on peetud võimalikuks neid isegi saarte murde hulka arvata. Kitsamalt läänemurde joontena on esitatud järgmisi: $v > b$ (kõba, kibi, pääbad, põl'b : põlbe), $hi > he$ (ahe, kuhe, tühe, kõhema), $hj > eh$ (aehod, laeha, põeha), vaheldus $ater : adra$, $oter : odra$, $põter : põdra$ (põhjaosas nominatiiv atr , otr , $põtr$), nõrgaastmeline de -mitmus $jalg$ -tüüpi sõnades ($jalade$, $augudel$, $paegade$, $sälude$), tugevaastmelises inessiivis $a > e$ ('jalges, 'linnes).

Ka läänemurret iseloomustavad nähtused, mille levilast moodustab läänemurde ala ainult osa. Selliseid läänepoolseid nähtusi on esitatud eespool seoses saarte murdega. Muudest mainitagu kõigepealt lõunaeeesti murretega ühiseid jooni, nagu konsonantide geminatsioon murrakuti (eda-adjektiivides - kipe, lipe; verbivormides - makab, sekab, satab; partitiivis - nuka, nisso, näko, reke), sisekadu u - ja i -tüvelistes verbides ('kiikma, 'ot'sma, 'õpma), da-tunnuseta infinitiiv sama tüüpi verbides ('istu, 'kiiku, 'astu, 'ot'si), $ks > ss$, s järgsilpides (suures mehes 'suureks meheks', kahessa, 'antasse). Kogu geograafilist Lõuna-Eestit, sealhulgas ka saarte murret ja läänemurde lõunaosa, iseloomustab n -lõputa 1. pööre (ma tule, anna, kasusi) ning mineviku eitussõna es 'ei' (es anna 'ei andnud').

Läänemurde idapiiri, ühtlasi keskmurde läänepiiri määramine on raske. Põhjaosas esineb üsna hulgaliselt läänelisi jooni, mis ulatuvad üle Läänemaa ja Harjumaa piiri (eelkõige Ris HMd Nis Rap, aga ka kaugemalegi), nt nõrgaastmeline de -mitmus ($ärjade$, $õlade$), tugev aste pl 3. pöördes (tegevad, 'laulvad), n -kujuline nud -partitsiip (oln , $võtn$), $mb > mm$ ('lammad, 'ümmer), lõpud -mene ja -lene (pro -mine ja -line),

komparatiiv *param* (pro *parem*) jne. Veelgi kaugemale ulatub tugevaastmelise inessiivi levila, *ja-* > *jä-* (*jägu*), *er* > *är* (*pära*) jne. Hajuv on läänemurde piir ka Põhja-Viljandimaa murrakutega, eriti Suure-Jaani ja Kõpu osas. Neid iseloomustavad sellised läänelised jooned, nagu konsonantühendi puudumine sõna algul (*laas*, *liit*), *v*-kadu (*okk*, *sui*, *rasu*), *-hi* > *-he* (*kuhe*), *n*-iline nominatiiv sõnades *laan*, *kaan*, *küin*, *v* > *b* (*kibi*) jne. A. Kask on pidanud isegi võimalikuks liita Suure-Jaani ja Kõpu murrak läänemurdega.

Kõige suurema territooriumi hõlmab keskmurre, mis on kõige lähem kirjakeelele. Selle keskosa oli baasiks meie kirjakeele kujunemisel. Murde läänepiirist oli juba juttu. Põhjas, õieti kirdes, on piir rannikumurdega. Piir on suhteliselt ilmne ja selge, raja-murrakutes esineb mõningaid rannikumurde jooni, nagu *ŋg* : *ŋŋ* (*kaŋŋas* : *'kaŋga*), puudub *üü* diftongeerumine (*'püüdma* : *püüab*, *küürakas*), puudub mõnikord sisekadu (*'raudane*, *'nahkane*), esineb essiiv (*nuorena poisina*), järgsilpides järjekindlam *ht* > *st* (*rammustama*, *naerastama*) jne.

Idas puutub keskmurre kokku idamurdega ja siingi võib piirialadel, Põhja-Tartumaa keskmurde murrakuis, konstateerida idamurdega ühiseid nähtusi, nagu dentaalklusiili püsi nõrgas astmes (*kodad*, *küdeb*), vaheldus *s - h* (*'laskma* : *lahen*), häälikuühendite *sj* ja *lj* püsimine (*asja*, *külje*), *o* > *õ* laiem levik (*kõrd*, *kõhe*) jne. Lõunas on keskmurde piiriks lõuna- ja põhjaeesti murrete piir. Vaatamata sellele, et see piir on eesti murrete vahel üks selgemaid ja tugevamaid, läbivad eesti keeleala ida-lääne suunas mitmed isoglossid mainitud piirist põhja pool. Selliste isoglosside puhul on eelkõige tegemist lõunaeeetiliste murdejoontega, mis on levinud üle murderühma piiri, nt *tk* > *kk* (*sõkkuma*, *jakkama*), *u*-lõpulise diftongi ja pika *uu* järel spirandi jätkajana *v - vv* (*kavva - kauva*, *uuvad - uvved*, *kuuve - kuvve*), *ks* > *ss* järgsilpides (*kahessa*, *märjass*, *'aetasse*), lõunaeeetilised pikavokaalsed sõnakujud *kaar* : *kaara*, *'naarma*, assimilatsioon *ln* > *ll* (*ollud*, *tullud*), kolmandavärteliste keskkõrgete vokaalide kõrgenemine (*kjyl*, *kyyl*, *tjyy*), häälikuseaduslik üksikkluusiil pea- ja kaasrõhulise silbi järel (*saade 'saate'*, *lõpetade*, *'kütmada*) jne. Selliste isoglosside alusel võib keskmurde jagada põhja- ja lõunarühmaks. Viimasesse kuulusid Põhja-Viljandimaa ja Põhja-Tartumaa murrakud. Neid on varasemas murdejaotuses esitatud eraldi siirdemurdena. Tänapäeval nimetatakse neid keskmurde alla kuuluvaiks siirdemurrakuiks sõltuvalt asendist keskmurde ja lõunaeeesti murrete, keskmurde ja idamurde ning keskmurde ja läänemurde vahel.

Keskmurde võib jagada ka lääne- ja idaosaks. Läänepoolsetest nähtustest oli juttu eespool. Ka idapoolseid murrakuid iseloomustab rida ühiseid jooni, mis osalt on omased kogu Ida-Eesti alale, nt *nud*-partitsiibid *nähnd - nähend - nähnud*, *tehnd - tehend - tehnud*, *er-*, *el*-lõpulised sõnad on *i*-tüvelised (*'kõstri*, *'kambri*, *'naaskli*, lääne pool *'kõstre*, *'kambre*, *'naaskle*); kaasrõhulises silbis diftongid (*inimeisi*, *'ühtlaisi*), *vad*-lõpp imperfekti ja konditsionaali pl 3. pöördes (*tulivad*, *annaksivad*), *da*-infinitiivi lõpp *-ta* kaasrõhulise silbi järel (*kirjutata*, *parandata*), *st*-lõpuline translatiiv (*suurest mehest*) jne.

Et keskmurre on kirjakeelele kõige lähemal, siis on sellele omased mitmed kirjakeelega ühised jooned, nagu *de*-mitmus, *si*-minevik, *sse*-illatiiv, diftongiline pluraali partitiiv (*madalaid*, *'kergeid*), *i*- ja *u*-tüveliste verbide infinitiivis *-da* (*'istuda*, *'õppi-da*), pluraali genitiivis *-te keel-tüüpi* sõnades ja kaasrõhulise silbi järel (*keelte*, *noorte*; *aganate*, *paremate*) jne. Mitmed keskmurde ala iseloomustavad jooned ei esine kirjakeeles, nt pikkade vokaalide diftongistumine (*moa*, *suoned*, *'süöma*, *miel*, *seared*, *mõek*),

seejuures ka konsonandi tekkimine diftongi ette ('vuasta 'aasta', *jeal* ~ *jaal* 'hää'l', *jear* ~ *jaar* 'äär'), diftongide järelkomponendi alanemine nõrgas astmes (*sein* : *seena*, *saun* : *saana*), kolme konsonandi ühendist konsonandi väljalangemine nõrgas astmes (*sel'ts* : *sel'si*, *konts* : *konsa*), singulari partitiivis -*d* ('*rasked*, *madalad*), alaleütleva lõpp -*lle* kaasrõhulise silbi järel (*suuremalle*, '*tütrelle*') jne.

Eesti murretest kõige väiksem levila on idamurdel, mille tuumikuks on Kodavere põhjaosa murrak, levilasse arvatakse veel Iisaku edelaosa, Torma kihelkond, Laiuse ja Palamuse idaosa ning Maarja-Magdaleena. Idamurdel tervikuna on vähe selliseid jooni, mille levila piirduks ainult tema endaga. Tüüpilisemate joontena võiks esitada dentaalklusiili säilimist nõrgas astmes (*madud*, *padas*); *o* > *õ* (*õtse kõhe*, *õja*, '*õskama*'), *v* säilimist labiaalvokaalide naabruses (*arvukas*, *lõevuke*, *ulvob*). Neist *o* > *õ* esineb ka rannikumurde idaosas ja *v* on säilinud nii rannikumurdes kui ka lõunaeesis (Vai *kasvuline* 'kasulik', Vas *lõivokõnõ* 'lõoke'). Kodavere murrakul on spetsiifilisi jooni rohkem, nt *st* > *ss* (*muss* : *mussa*, *alassi*), *ht* > *st* pearõhulises silbis ('*nustlus*, '*õsta*'), opositsioonid *ij* : *iä*, *yy* : *ua*, *ÿÿ* : *üü* (*kijl* : *kiäle*, *kyyk* : *kuagu*, *sÿÿk* : *süägi*), švaavokaal *h* ja helilise konsonandi vahel (*rahavalle*) jne. Mõningatel juhtudel ulatuvad need ka Maarja-Magdaleena kirdeossa.

Murde lõunaosas tuleb enam esile lõunamurrete jooni, nagu dentaalklusiilita partitiivid (*kasunu*, *süvendedu*), geminatsioon esmavärteliste verbide imperfektis ('*olli*, '*sulli*') jne. Põhjaosal leidub enam ühisjooni rannikumurdega, nt *b* : *v* (*saba* : *sava*, *obune* : *ovost*), *e* säilimine *n*-i ees (*menema*, *nena*), diftongeerumata *üü* ('*müüma*') jne. Lisaks peab idamurde iseloomustamisel nentima seda, et naabermurretega on sel ühisjooni, mille levila katab kogu idamurde ala või enamiku sellest. Nii näiteks on keskmurdega ühine *aa* diftongeerumine (*moast*, *soar*), pluraali partitiivi lõpp -*a* ('*pal'ka*, *kot'ta*). Rannikumurde idaosaga on ühine *h* kadu järjendist **uh* - **üh*, kusjuures *u*, *ü* > *v* (*javatama*), *da*-lõpuline partitiiv (*emada*, *isada*). Lõunaeesi murretega ühine on pikkade keskkõrgete vokaalide kõrgenemine (*kijl*, *pyyl*, *tÿÿd*), konditsionaalis *ks* > *ss* (*tahass*, *õlessid*), sisekadu *i*- ja *u*-tüvelistes verbides ('*tampma*, '*aukma*). Kodaveresse ulatub *n*-lõpuline inessiiv (*veden* 'vees') ja *s*-tunnuseline eitusverbi imperfekt (*esin*, *esid*, vrd eL *es*). Muidugi kuulub idamurde ala ka üldiste idaeestiliste nähtuste levilasse, nagu *e* säilimine *r*-i ees (*pera*), diftong kaasrõhulises silbis (*sugulaisi*, *kolmekeisi*), *st*-lõpuline translatiiv ('*kal'list*, *vanast*), *vad*-lõpp imperfekti ja konditsionaali pl 3. pöördes (*tulivad*, *õlessivad*), *nuvad*-lõpp kaudses kõneviisis (*nad lähnuvad* 'nad olevat läinud').

Lõunaeesi murderühmas eraldatakse kolm murret. Kõiki neid iseloomustavad eespool toodud lõunaeesilised erijooned. Üldiselt võib öelda, et mida enam kagu poole, seda järjekindlamad ja ulatuslikumad nad on. Kõige läänepoolsem on Mulgi murre, mida kõneldakse endise Viljandimaa lõunaosas ning osalt Pärnu- ja Valgamaal. Lõunaeesi murretest on Mulgi murre kõige lähedasem põhjaeesi murretele. Viimaste mõjudest nimetatagu *sse-* > *se-* ~ *ss*-lõpulist illatiivi ('*ÿÿnese*, *kirikuse*, *sügävess*, *rummusse*), *de*-mitmust (*taludest*, *regedele*, *kannudege*, *sooden* 'soodes'), *si*-minevikku (*na valasiv*, *luges*), murde põhjaosas -*d*, -*da*, -*de* esinemist pluraali nominatiivis (*mehed*, *onude* 'onud', *linada* 'linad'). Tihedad on Mulgi murde suhted põhjaeesi läänepoolsete murrakutega. Siit siis ka ühisjooned, nagu konsonantühendi puudumine sõna algul (*raav*, *leit*, *repp*), *v* kadu samadel tingimustel nagu Lääne-Eestis (*okk*, *or'st*, *pili*, *rasu*, *ladu*, säilinud aga *suvi*, *tuvi*, *tüvi*). Ühine Lääne-Eestiga on ka *e*-mitmus ('*lindel*,

'villest, 'sõprege). Mulgi murde tüüpilisemate erijoontena võiks mainida *a, ä > e* teisest silbist kaugemal (*kirjuteme, nāpuge, 'täädmede*). See on kõige järjekindlam Hallistes ja Karksis, Tarvastus on *a, ä* püsinud (*magada, elädä*). Edasi tuleb märkida klusiili gemineerumist helilise konsonandi järel (*öiente, kõnelte, kumarteme, tuhante*), *se-lõppu* pluraali nominatiivis (*rahase*), *da-infinitiivi* kujulist imperatiivi sg 2. pöörde eitavat vormi (*ärä süvvä, ärä tulla, ärä kullede*), *ve-sufiksilisi* adjektiive mõnede *eda-adjektiivide* vastetena (*libeve, sileve, pudeve*).

Asendilt on lõunaeesti murrete hulgas kesksel kohal Tartu murre, mida kõneldakse endisel Lõuna-Tartumaal ja Valgamaal Sangastes. Üldlõunaeestilised jooned on omased ka Tartu murdele. Erinevalt Mulgi murdest tuleb siin juba esile sõnaalguline afrikaat (*tsiga 'siga', 'tsärkmä 'tärkima'*), *h* säilimine ja metateetiline muutus *rh > hr* (*kahre, tahr 'tara', üksikjuhtudel* siiski ka Mulgi murdes). Geminatsioon haarab enam sõna- ja vormirühmi kui Mulgi murdes, näiteks kolmesilbilised tüved (*putel, retel*), partitiiv (*emmä, vannu*) jne. Siingi võib öelda, et vastavalt asendile on eri murrakuis ühiseid jooni erinevate naabermurretega. Nii kohtab põhjapoolsetes murrakutes (TMr KodT) üsna rohkesti põhjaeestit iseloomustavat, nt pluraali nominatiivis *-d* (*kaarad, kesväd*), kolmesilbiliste sõnade partitiivis *-d* (*madalad, redelid*), *sid-lõpp* pluraali partitiivis (*'kitsesid, 'põtrasid*), *sse-illatiiv* (*kerikusse, rusikasse*), 1. pöördes *n-lõpp* (*lähän, 'kuksin*) jne. Murde läänepoolsel osal on ühist Mulgi murdega ja Põhja-Viljandimaa murrakutega ning seal esineb laiemagi levikuga põhjaeestilisi keelendeid, nagu *v* kadu (*karu, kihu, ladu*), *el-*, *er-lõpulist* noomenite käänamine *e-tüvelistena* (*'kahvel : 'kahvle, vanger : 'vankre*), *de-mitmus* (*jahudest, linadele*), *u* ja *ü* madaldumine *h* ja *r-i* ees (*nohelda, põherdada, korat*), *se-lõpp* pl nominatiivis (*'pääse, tibuse*) jne. Murde idapoolses osas (Kam Võn) leidub Võru murdele iseloomulikku, nagu *lj, rj, sj, hj > l, r, s, h* (*viläga, asä, karusö, kuka*), lõputa singulari 3. pööre (*tege 'teeb', and 'annab'*), *kse-olevik* (*'kõlbass 'kõlbab', kullless 'kuulab', parandasö 'parandavad'*), *he-illatiiv* (*kyyrmahe, 'korsnahe*) jne. Samuti kohtab ka Tartu murde lõunaosas võrulisi nähtusi, nt 3. pöörde vormid (*lätt 'läheb', näge 'näeb', 'lindlöss 'lendleb', 'tõmbass 'tõmbab'*), pluraali 1. ja 2. pöörde lõpud *-mi, -ti ~ -di* (*panõmi, tahati, parandadi*). Lisaks leidub Sangastes ka Mulgiga ühiseid nähtusi, nagu *a, ä > e (-ö)* (*'siberdeme 'väänlema, elugö*), *-line > -lene, -mine > -mene* (*pulmalene, nägimene*).

Tüüpilisemateks Tartu murde erijoonteks on loetud järgmisi: tugevaastmeline *i-mitmus* (*'naklust, 'lehtist, 'tähtile*), *de-illatiiv* (*talade, pudelide*), lääneosas esinev *na-tunnuseline* kaudne kõneviis (*'võtna, 'mõsknava, olna ummelnu*), liitaegades pöördelõppude liitumine *nud-partitsiibile* (*oleme saanume, oless te arinude, olname, 'võtname*), isikulõppude esinemine eitavas kõnes (*me ei süüme, es anname, nad es saava*).

Kõige kaugem meie kirjakeelest ja kõige ilmekamalt teistest lõunaeesti murretestki eraldub Võru murre, mida kõneldakse endisel Võrumaal, Setumaal ja osalt Valgamaal. Selles murdes on kõige järjekindlamalt esindatud lõunaeestilised nähtused. Mõningatest Võru murde omapärasustest oli juttu juba Tartu murde iseloomustamisel. Tüüpilistest Võru murde erijoontest mainitagu *h* säilimist enamikus murrakutes kõikides positsioonides, s. o sõna algul (*hopõn, hain, hammass*), sõna lõpul (*herneh, hoonõh, pereh*), *ht-ühendis* (*unõhtama, saishtama, hoonõht*), järjekindlamalt kui teistes lõunaeesti murretes metateetiliselt liikvidate ees (*kahr 'karu', nühr 'nüri', võhl 'kade, tige', 'tehnämä 'tänama'*). Algne diftong *h* ees on säilinud (pole toimunud metateesi) (*lahi 'lahja', 'jahuma 'jahvama, kaih 'kahju'*), samuti pole lühenenud pikad vokaa-

lid (*riih, maah*). Edasi märgitagu järjekindlat vokaalharmooniat, mis ulatub ka *e* ja *õ* vastandamiseni järgsilpides (*kõnõlõma*, 'kärkellemä' 'kärkima'), larüngaalklusiili esinemist peamiselt varasema sõnalõpulisel klusiilil asemel pluurali nominatiivis ja mujal (*naisõ^p, kastõ^p, tarõni^p, asalda^p, ei tulõ^p, mi^p tulõmi^p* jne), *he*-lõpulist illatiivi ('*hyynõhe*, '*rõivihe*'), *h*- või *hn*-lõpulist inessiivi (*mõtsah* - *mõtsahn*, *jalah* - *jalahn*, '*umblõmah*'), *lda^p* - ~ *nda^p*-lõpulist abessiivi (*maalda^p, söömäldä^p, asanda^p*), järjekindlat reeglipäraselt *i*-mitmuse esinemist (*maih, jalust, naglost, lehih, sõbrost, 'tütril*'), eitussõna järelasendit (*tulõ^p õi* ~ *tulõ õi^p, tulõ^p õs* 'ei tulnud'). Võib märkida seda, et mitmed Tartu murdeski esinevad murdejooned on Võrus järjekindlamad ja suurema haardega, näiteks gemineerumine haarab ka *da*-infinitiivi (*lukõ^p, palla^p, pükä^p, ellä^p*; T *lugeda, palada, pügädä, elädä*), laadivaheldus on järjekindlam (*vaga* : *vaa*, '*hjjga^p* 'higiga', *loi* 'lugesin', *muast* 'mudast', '*häägä^p* 'häbiga', *süä* 'süda' jne). Võru murre pole samuti ühtlane, näiteks ulatuvad lääneossa Tartu murdest tuntud *de*-illatiiv (*raamatudõ*), *n*-inessiiv (*jalan*), samuti pole *h* esinemine nii järjekindel (*ime, paugatuma*) jne. Võru murdega liituvad ka vanemate keelesaarte Kraasna, Leivu ja Lutsi murrakud. Neist Kraasna ja Lutsi on lähedasemad Võru murde idaosale, Leivu aga lääneosale.

2. Eesti murrete sõnaraamat. Murdematerjali kogumine ja kogud

Eesti leksikograafia alguse saab viia XVII sajandisse, kust on pärit esimesed saksa-eesti sõnaraamatud. 1637. aastal ilmus H. Stahli põhjaeesti kirjakeele grammatika "Anführung zu der Esthnischen Sprach", millele oli lisatud umbes 100-leheküljeline saksa-eesti sõnaraamat. Sellele järgnes 1648. aastal lõunaeesti keelepruugi kohta Joh. Gutsflaffi samalaadne raamat (Observationes Grammaticae circa linguam Esthonicam). XVIII sajandil hakati koostama juba eesti-saksa sõnaraamatuid. Sajandi algusest on säilinud mitmed käsikirjalised sõnastikud, mida on kasutatud hilisemate publitseeritud teoste koostamisel. Nendeks on J. Chr. Svenske lõunaeesti sõnavara sisaldavad saksa-eesti ja eesti-saksa sõnastik (Dictionarium Germanico-Esthonicum Esthonicque Germanicum ad Dorpatensium dialectum) ja J. Chr. Clare eesti-saksa sõnaraamat (Cellarius Esthonicum-Germanicum oder Wörter-Buch der Ehstnischen Sprache und zwar Dörptischer Mund-Art). Clare on kasutanud Svenske käsikirja, kuid ta sõnaraamat on sellest palju täielikum. Clare sõnaraamat on kõige põhjalikum iseseisev lõunaeesti sõnaraamat. Samast ajast on pärit ka S. H. Vestringi lääne-eestilist sõnavara sisaldav käsikirjaline sõnastik (Lexicon Esthonicum Germanicum). Nii Clare kui ka Vestringi sõnastikud levisid käsikirjaliste koopiatena ja neid on kasutanud hilisemad leksikograafid.

Esimene trükitud eesti-saksa sõnaraamat leidub 1732. aastal ilmunud Anton Thor Helle käsiraamatus "Kurtzgefasste Anweisung zur Ehstnischen Sprache". Sõnastikuosa aluseks on olnud Vestringi käsikiri. Seda on lühendatud, uut materjali on vähe lisatud. Murdeleksikograafia seisukohalt on oluline märkida A. W. Hupeli teost "Ehstnische Sprachlehre für beide Hauptdialekte den revalschen und den dörptschen; nebst einem vollständigen Wörterbuch" (1780). Allikatena on kasutatud Clare, Vestringi ja Thor Helle sõnaraamatuid. Materjali on täiendatud suulisel ja kirjalikul küsitlusel saadud andmetega. On püütud juba märkida sõnade murdelist päritolu: lõuna- või põhjaeestiline, pärit Pärnu-, Lääne-, Harju- või Tartumaalt. Teises trükis (1818) on

sõnastikku täiendatud peamiselt lõunaeesti ja saarte murde materjalidega. Esimeses trüki leidub ligi 17 000, teises üle 20 000 sõna.

1861. aastal asus kogu eesti keele sõnavara haarava sõnaraamatu koostamisele akadeemik F. J. Wiedemann. Lähtematerjaliks olid kõik varem ilmunud sõnastikud ja käsi- kirjalised kogud. Sellele lisandusid väljasedeldused kirjandusest, kaastööd tolleaegsetelt eesti haritlastelt (Fr. R. Kreutzwald, J. Hurt jt) ja muidugi Wiedemanni enda uurimis- reisidel kogutud ja kontrollitud aines. Sõnaraamat "Ehstnisch-deutsches Wörterbuch" ilmus 1869. aastal. Murdesõnade esitamisel on edasi antud hääldust, on märgitud palatalisatsioon, pikad vokaalid diakriitiliste märkidega, velaarpalataalne η , z helilises naabruses. Märkimata on jäänud välted. On iseloomustatud sõnade muutmist, toodud sõna levikuteateid ja murdevariante ning sõna tarvitust iseloomustavaid sõnaühendeid ja väljendeid. Pärast sõnaraamatu ilmumist jätkas Wiedemann materjali kogumist ja täiendamist teise trüki väljaandmiseks. Ta parandas ebatäpsusi kirjapanekuis, tähenduste esitamisel jne. Teine trükk ilmus 1893. aastal, kus ebatäpsustele on noolekesega tähelepanu juhtinud toimetaja J. Hurt. Sellest on ilmunud muutusteta trüki aastail 1923 ja 1973. Wiedemanni sõnaraamat on kuni viimase ajani olnud kõige täielikumaks trüki avaldatud murdesõnavara koguks. Sellel on olnud suur mõju hilisemale eesti leksikograafiale ja kirjakeele arenemisele. Suur on Wiedemanni sõnaraamatu osa olnud ka käesoleva murdesõnaraamatu eeltöodes ja materjali kogumisel.

Käesoleva sajandi alguses tekkis Eesti Kirjanduse Seltsi ringkondades idee koostada uus täielikum eesti keele sõnaraamat, milles oleksid nii kirjakeele kui ka murrete sõnad. 1913. aastal ilmus J. Aaviku "Üleskutse ja juhatus Eesti murdesõnade kogumiseks". Kogumistöö ei saanud veel õiget hoogugi, kui selle katkestas alanud sõda.

1920. aastal loodi Emakeele Selts, kelle üheks peamiseks tegevusalaks kujunes algusest peale murdematerjali kogumine, mille üheks tähtsamaks lõppeasmärgiks oli suure murdesõnaraamatu koostamine. Süstemaatiline kogumistöö algas 1922. aastal. Esialgsetes plaanides oli 10 aasta jooksul küsitleda Wiedemanni sõnaraamatu järgi kogu sõnavara 30 kihelkonnast, mis pidid sõnaraamatus esindama kõikide murrete sõnavara. Kogumistöö algperioodil registreeriti ainult sõna ja pöörati suhteliselt vähe tähelepanu selle tähendusliku külje jälgimisele. Mitmetes varasemates kogudes leiame lühendi, millega viidatakse, et selles murrakus esineb sõna samas tähenduses nagu Wiedemanni sõnaraamatuski. Juba kahekümnendate aastate lõpupoole sai selgeks, et laekunud materjal pole sõnaraamatu koostamiseks piisav. Sõnavarakogude täiendamiseks koostati mõistealased küsitluskavad (aeg, ehitused, inimene jne), mille järgi koguti põhiliselt kolmekümnendail aastail. Mõnel määral jätkus küsitluskavade ja mõisteliste sõnavarakogude täiendamine ka peale sõda. Mõistelise kogumistöö üheks resultaadiks, sõnavarakogude täiendamise kõrval, on A. Saareste neljaköiteline "Eesti keele mõisteline sõnaraamat" (Stockholm 1958-1968, indeks Uppsala 1979). Mõistelise kogumismeetodita oleksid meie sõnavarakogud praegu märksa hõredamad.

Kolmekümnendail aastail jätkus kogumine ka alfabeetiliselt järjestatud küsitlusvahendite abil. Üheks küsitlusvahendiks olid nn lisaõnastikud, mis kujutasid endast Wiedemanni sõnaraamatus puuduvate sõnade, laekunud sõnavarakogude läbivaatamisel esile tulnud haruldaste sõnade ja üldse täiendavat kogumist nõudvate sõnade alfabeetilisi loendeid. Kolmekümnendail aastail lisati Wiedemanni sõnaraamatu järgi kogutavate kihelkondade loetellu veel seitse. Neli Wiedemanni-kogu lõpetati pärast sõda. Wiedemanni sõnaraamatu järgi kogutu moodustab sõnavaramaterjali selgroo

murdearhiivis. Wiedemanni-kogud on olemas järgmistest kihelkondadest: (kahekümnendail aastail alustatud kogud) Kuu VNg Vai Jäm Khk VII Rei Mär Kse Tõs Tor Hää Ris Juu JMd Koe VJg Iis Trm Plt KJn Trv Hls Puh San Se Krl Rõu Plv Vas, (kolmekümnendail aastail alustatud kogud) Emm Lüg Muh Mar Kod Krk Har. Peab mainima, et mitmed kahekümnendatel aastatel alustatud kogud lõpetati kolmekümnendail aastail ja hiljemgi, näit Khk Juu KJn Tõs. Wiedemanni-kogude iseloomustamiseks peab nentima, et nad on ebaühtlased sõltuvalt erinevatest nõuetest, erinevast metoodikast eri aegadel ja muidugi kogujate vilumusest. Kahekümnendate aastate kogud on hõredamad. Ühe murrakukogu keskmine suurus on 9000 sedelit. Nagu juba mainitud, jätab neis soovida sõna tähendusliku külje jälgimine. Kolmekümnendate aastate kogud on tundavamalt põhjalikumad, sisaldavad 30 000-60 000 sõnasedelit murraku kohta. Neis on üksikasjalikumalt kirjeldatud nii sõna tähenduslikku kui ka vormilist külge. Wiedemanni sõnaraamatut on kasutatud hiljemgi Nõo ja Põide sõnavara kogumisel.

Kolmekümnendate aastate lõpul alustatakse sõnaraamatu prooviartiklite koostamist, et selgitada sõnaraamatu üldilmet, materjali tihedust ja piisavust. Trükkis on neist ilmunud (Eesti Keel 1939) A. Saareste koostatud *nadu* ja P. Ariste *sünd-tüvelised* sõnad.

Pärast sõda rajati Eesti NSV Teaduste Akadeemia, mille koosseisus alustas 1947. aastal tööd ka Keele ja Kirjanduse Instituut. Instituudile siirdus Emakeele Seltsilt murdematerjali kogumise ja sõnaraamatu koostamise ülesanne. Emakeele Selts deponeeris oma kogud instituudile. Originaalkogudes oli 960 555 sedelit, sellest Wiedemanni-kogusid 539 608, mõistelist sõnavara 125 929, lissõnastikku 88 980, mitmesuguste vähemate küsitluskavade järgi kogutud materjali 76 504, korrespondentide sõnavara 4231, A. Saareste kogu 122 393, Eesti Kirjanduse Seltsi materjali 1785 ja J. Jõgeveri kogu 1125 sõnasedelit. Emakeele Seltsilt saadi ka sõnavarakogude koopiaid 136 000 sedelit. Murdematerjali kogumisel kujunes instituudi ja seltsi vahel tööjaotus. Selts jätkas juba enne sõda alustatud kogumistööd murdekorrespondentide kaudu. Kogumistööd jätkas ka Keele ja Kirjanduse Instituut, kes selle kõrval hakkas aga konkreetsemalt tegelema sõnaraamatu koostamise probleemidega.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia teaduslikul sessioonil 1947. aasta kevadel tutvustas A. Kask sõnaraamatu koostamise põhimõtteid. Sessiooni publitseeritud materjalides on lisaks ettekandele toodud näiteartiklid sõnadest *hagama*, *angerjas* ja *hang* koos vastavate liitsõnadega. 1948. aastal asuti käsikirja koostama (M. Must, A. Univere). 1950. aastaks oli jõutud käsikirjaga *d*-alguliste sõnade lõppu ja ühtlasi tulnud veendumusele, et sõnaraamatutööd ei ole otstarbekas alustada käsikirja koostamisest eri murrakute sõnavarakogude alusel, vaid ühtse alfabeetilise koondkartoteegi loomisest. Aastatel 1951-1963 oli keskseks ülesandeks sõnavarakogude kopeerimine ja koondkartoteegiks liitmine. Materjali järjestamisse tulid uued momendid, sest peeti silmas tulevase sõnaraamatu käsikirja. Liitsõnad esitati täiendsõna järgi, tuletised omaette üksustena, ühe sõna piires eristati eri tähendused. Sellega seoses tuli teha mõnest sõnasedelist või selle osast mitu koopiat. Lisaks varustati kartoteek viitesedelitega: liitsõnaviited, tuletuslike seoste viited ja sünonüümi viited. Paralleelselt jätkus ka materjali kogumine, sealhulgas koondkartoteegi koostamisel selgunud tähenduslike ja levikuliste lünkade täitmiseks. Murdearhiivi tekkis uus üksus – alfabeetiliselt järjestatud koondkartoteek, mille põhiosaks on koopiaid murdesõnavara originaalkogudest ning lahkusedeldused nendest, väljasedeldused murdetekstidest ja grammatilistest ülevaadetest. Peale

selle leidub siin väljasedeldusi Kirjandusmuuseumi rahvaluulekogudest ja Eesti Rahva Muuseumi kogudest. Põhilised sõnavarakogud jõuti kopeerida ja ühendada koondkartoteeki 1963. aasta lõpuks. Koondkartoteegi koostamist juhendas A. Univere, koostajaiks olid S. Tanning, H. Viires, M. Must, L. Rannut, V. Pall, V. Hallap ja S. Nigol. Koondkartoteegil on ka oma iseseisev väärtus. See on süstematiseeritud materjalikogu, mida kasutavad nii keeleteadlased kui ka naaberdistsipliinide uurijad. Materjalikoguna säilitab see oma väärtuse peale sõnaraamatu publitseerimistki, sest mitte kõik kartoteegis leiduv ei mahu sõnaraamatusse.

1964. aastal, kui taas hakati tegelema sõnaraamatu käsikirjaga, oli kogude suurus selline: originaalkogudes 1 220 000 sõnasedelit, koondkartoteegis 1 244 300 sedelit (nende hulgas väljasedeldusi Kirjandusmuuseumi materjalidest 40 300 ja Eesti Rahva Muuseumi omadest 5100). Nii originaalmaterjali kogumine kui ka koondkartoteegi täiendamine jätkus pidevalt.

1964. aastal alustati sõnaraamatu käsikirja koostamist sektorijuhataja Mari Musta juhtimisel. Esialgu tegeldi küll sõnaraamatu struktuuri ja koostamis põhimõtete väljatöötamisega. Vaadati läbi sellised probleemid, nagu sõnavalik, sõnaraamatu ja sõnaartikli struktuur, foneetilise, grammatilise ning tähendusliku iseloomustuse andmine ja leviku esitamine. Aastail 1964 – 1967 valmisid prooviartiklid ja esialgne käsikiri *a - heit*. 1968. aastal ilmus "Eesti murrete sõnaraamatu prospekt" koos näiteartiklitega. Prooviartikleid on avaldatud ka "Keeles ja Kirjanduses" (1968) ja "Emakeele Seltsi Aastaraamatus" (1969). Käsikirja koostamisega samal ajal koguti uut originaalmaterjali, täiendati koondkartoteeki ja lihviti koostamis põhimõtteid. Neid arutati veel kord 1976.-1977. aastal ja tehti korrektsioone, eelkõige märksõnastamise, fraseologia ja viidete esitamise osas. Sõnaraamatu käsikirja koostamine oli selleks ajaks jõudnud *l*-alguliste sõnadeni, originaalkogude suuruseks oli 1,4 miljonit sõnasedelit ja koondkartoteegis üle 2,3 miljoni sedeli. Uue käsikirja koostamise kõrval toimus ka algusosade täiendamine ja esialgne redigeerimine.

1977. aastal kavandati instituudi arvutuslingvistika sektoris eesti etnogeograafia uurimisprogramm, mille üheks osaks oli ka eesti murrete sõnavaraliste suhete uurimine. Selleks koostati murdesektoris EMSi märksõnade loend koos levikuandmetega, seejuures piirati liitsõnade esitamist. Lisati ka lühiaandmed sõna tähenduse resp tarvituspäärtkonna kohta. Need andmed anti arvutisse ja nende alusel avaldati "Väike murdesõnastik", mille esimene köide ilmus 1982. aastal, teine köide 1989. aastal.

1983. aasta lõpuks oli "Eesti murrete sõnaraamatu" käsikirjaga jõutud *n*-alguliste sõnadeni. Koondkartoteegis oli üle 2,4 miljoni sedeli, millest üle poole miljoni viitesedeleid. Originaalkogude struktuur ja suurus oli järgmine: 1) Wiedemanni "Eesti-saksa sõnaraamatu" alusel aastail 1922-1949 kogutud murdesõnastikud 37 murrakust 611 500 sedelit; 2) nn lisasõnastik 89 330 sedelit; 3) mõisteline sõnavara 149 544 sedelit; 4) nn täiendav kogu, mis sisaldab järelkogumisel laekunud materjali (1947. aastast alates) 318 907 sedelit; 5) Emakeele Seltsi murdekorrespondentide kogu (1940. aastast alates) 263 403 sedelit. Nii originaalmaterjali kogumine kui koondkartoteegi täiendamine jätkub pidevalt.

EMS on sadade ja isegi tuhandete inimeste ühistöö. Igal vihikul on märgitud käsikirja toimetaja ja koostajate nimed. Pole aga võimalik üles lugeda, kui paljudelt sõnakatelt ja abivalmis keelejuhtidelt on materjali saadud ja samuti mitte loetleda kõiki murdekogujaid, kelle hulgas on nii koolitatud filolooge kui ka inimesi, kes on keelevara

talletanud oma kutsetöö kõrvalt. Murdesektoris oleva murdekogujate isikukataloogi järgi on kogumistööst osavõtjaid ligi nelisada viiskümmend. Küllalt suur hulk nendest on kogumas käinud küll ainult ühel või paaril aastal. Oluline on aga, et meil on olnud murret hästi tundvaid kogenud kogujaid, kes on töötanud kümneid aastaid ja rikastanud murdearhiivi kümnete tuhandete sedelitega. Kõigepealt olgu mainitud süstemaatilise murdekogumise algataja ja kauaaegne juht A. Saareste, kelle isikliku kogu suuruseks murdearhiivis on üle 120 000 sedeli. Enamiku sellest on A. Saareste ise kirja pannud, aga kogu sisaldab ka koopiaid tema õpilaste ja kirjasaatjate materjalidest. Üle saja tuhande sõnasedeli on jõudnud täita S. Tanning ja H. Keem, viiekümne tuhande piiri on ületanud A. Univere, M. Toomse ja J. Arike, üle kolmekümne tuhande sedeli on kogunud M. Must ja A. Tamm, üle kahekümne tuhande J. Mägiste, K. Mihkla ja A. Kukk ning rohkem kui kümme tuhat sedelit on loovutanud S. Soosaar, H. Viires ja E. Juhkam.

Tänu abivalmis keelejuhtidele, kõigi kogujate, eelkõige aga mainitud suurogujate tööle on olnud võimalik selle sõnaraamatu koostamine.

Valdek Pall

Sõnaraamatu ülesehitus*

1. Sõnavalik

1.1. EMS haarab kõiki eesti murdeid ja võimalikult kogu murdesõnavara. Välja jäävad: a) uuemad ühiskeelsed sõnad, b) võõrsõnad, c) vähem tuntud lastekeelsed sõnad, d) kitsama eriala sõnad, e) mitteautentselt kirjutatud keeleaines.

1.2. Sõnaraamatus esitatakse üksnes murdeainestikku, mille kirjapaneku koht, aeg ja kirjapanija, võimalikult ka keelejuht on teada. Varasematest sõnaraamatutest ega muudest trükiallikatest (välja arvatud teaduslikes väljaannetes publitseeritud murde-materjalid) sõnu ei võeta.

1.3. EMSis tuuakse ka rahvaluuletekstides (rahvalauludes, -juttudes, mõistatustes ja kõnekäändudes) säilinud sõnu, mida tänapäeva keelepruugis ei tunta, kuivõrd neid on registreeritud murdekartoteegis. Nt ***aisklema** (resp ***puisklema**) *Puu otsas puiskleb, aia otsas aiskleb, orule munad muneb* = ahjuluud Pal.

1.4. Rahvastevahelise suhtlemise teel suuliselt murdekeelde tulnud laensõnu antakse sõnaraamatus ohtrasti. Nt **hadak** 1. kergats (eriti naine) (Rõu Plv), 2. palgatud nekrut (Vas); **hoota** 'himu, tahtmine' (Vas Se); **karuska** 'kivine veedalune madalik' (Trm Kod Se), **mooster** 'ema õde' (Ris HMD).

Kakskeelsetel aladel massiliselt esinevatest sõnalaenudest võetakse sisse kohapeal üldisemalt kasutatavad keelendid.

1.5. EMS toob ära nn vulgarismid, s.o mitmesuguste kehaosade ja keha toimingute rahvapärased nimetused, sõimu- ja kirumissõnad jne. Nt **kusihand**, **-händ** 'allakusija', **loksmunn** (lohakalt riides, tasasest ning kohmetust inimesest), **jõõrund** sõim.

1.6.1. Pärinimedest võetakse sisse koha- ja isikunimed, mis esinevad: a) üldnimelises või ülekantud tähenduses, nt **jaak** 1. jaagupipäev, 2. kurat, vanapagan, 3. tulejalg, 4. varese hüüdnimi, 5. (varese häälitsusest); b) nn terminühendites, nt **Lapi-maa**: *lapimaa* 'valgus (virmalised)'; **Rakvere**: 'rakvere (pahem) käsi'; **rakvere raibe** 'tõlkjas'; c) fraseologismides, nt **Aabram**: aabramit näinud '(veidi) joobnud, purjus'; **Peterburg**: *perenaine läks Peterburgi* (on lapsevoodis).

1.6.2. Koduloomade nimedena kasutatavatel apellatiividel esitatakse ka nende pärisnimeline tarvitus, nt hobusenimed **hall**, **hiir**, **kimmel**, veisenimed **kriim**, **küüt**, **lauk**. Valikuliselt tuuakse loomanimesid, mis on antud mingi kindla tunnuse põhjal, nt **Haabik** 'halli lehma nimi', **Teisik** 'teisipäeval sündinud lehma nimi'. Isikunimede järgi pandud ja juhuslikumad uuemad loomanimed jäävad EMSist välja.

1.7. Rahvaste ja teatava paikkonna elanike nimetusi (ka hüüd- ja pilkenimesid) võetakse sisse üldistel alustel. Nt **roots**, **rootslane**, **venelane**, **venik**, **aesklane** 'Haeska küla elanik', **võllakas** 'Võlla valla elanik', **junlane** 'Pärnumaa lääneosa, eeskätt Mihkli kihelkonna elanik'. Kohanimega koos tarvitatavad sõnaühendilised pilke- ja sõimuni-metused, nagu *Koorküla nokk*, *Kärstna kakk*, *Lõve lõupeni*, leiduvad vastava üldnime all.

1.8. EMSis tuuakse kõik nn kindlad liitsõnad, mille kogutähendus ei tulene nende osiste tähendustest, nt **ahervars**, **ammukaar** 'vikerkaar', **suurisa** 'vanaisa'. Ebakind-

*Aluseks on "Eesti murrete sõnaraamatu prospekt" ja murdesektori koosolekute otsused 1976–1977.

lamaid ühendeid, mille kumbki osis säilitab oma põhitähenduse või mida saab asendada üksnes põhisõnaga, esitatakse liitsõnadena valikuliselt (vt 3.9.4. jj).

1.9. Deminutiivide sissevõtmisel peetakse silmas nii eri tähendust (resp tähendusvarjundit), moodustusviisi kui ka (lõunaeeestilist) murdelevilat, nt **kullakene** 1. kallikene; armsam, kallim, **2.** (hüüatustes); **alvuke** 'halvake'; **ajakene** dem < aeg 1. (kindlaks määratud) aeg, **2.** (mitmesugustes hüüatustes).

2. Sõnaartikli struktuur

2.1. Sõnaartikkel algab märksõnaga (poolpaksus kirjas). Liitsõnalistel märksõnadel eraldab püstkriips täiend- ja põhisõna. Ärajäänud liitsõnaosise asemel seisab sidekriips, nt **ahju|külj**, **-küte**, **-kütis**; **keede-**, **keedu-**; **agana-**; **-aini**.

2.2. Märksõna järel tõstega antud väike araabia number tähistab kirjapildilt identsete märksõnade järjekorda, nt **ahar**¹, **ahar**².

2.3. Märksõnale järgneb kursiivis nn artikli pea – sõna murdevasted ja muutevormid. Kui kirjapanekuist ei selgu sõna täpne murdekuju (resp välde), kasutatakse püstkirja. Nt **ahtel**¹ 'aht|el g -li Khk Rei Han, -le JMd; ahtel g `ahtli Trv; ahtel Kaa.

2.4. Murdesõna, selle häälikuliste variantide või muutevormide levilat märgivad murrete ja maa-alade lühendid (lühendeid ja järjestust vt 12.1. – 12.3.). Kui sõna esineb ainult ühes murrakus, antakse levikuviide kõige lõpus lausenäite järel, viimase puudumisel tähenduse seletuse järel (mõttekriipsuga). Nt **aganik**² *agani|k g -gu* aganane *aganik laib* Lei; **ainukeste** *ainukeste* üksi – Var.

2.5.1. Grammatilised täpsustused – nagu käändenimetused, verbivormide lühendid, asesõnade kirjakeelsed lühikujud (ümarsulgudes) – tuuakse artikli peas püstkirjas. Nt *agu g ao; ahama, (ma) ahan; `aisama, pr (ta) `aisass.*

2.5.2. Märgendid, mis käivad sõna leviku või ühe tähenduse kohta, antakse (ptiikirjas) vastava(te) kohalühendi(te) või tähenduse seletuse ees. Artikli peas kehtib märgend nende kohalühendite puhul, mis eelnevad komale. Nt **aegu**¹ 'aegu u Jõe Vai, S Lämpõ jne; **agan**¹ 1. hrl pl (teravilja-, linaseemne-, ristikkeina- jne) agan(ad). Kogu sõna iseloomustavad grammatilised, stilistilised, sõna esinemissagedust jne osutavad märgendid paigutatakse artikli pea järele (ptiikirjas). Nt **ager**² *ager* lstk, hum janes – Kod; **aih** -- int (välj ehmatust, valu); **habe** (artikli pea järel:) hrl pl eL.

2.5.3. Vajaduse korral lisatakse artikli peale pikemaidki selgitusi (püstkirjas). Nt **ainukene** -- (hrl partitiivis või liitsõnades); **ainus** -- (hrl liitsõnades); **aeg** -- (täendusrühmade piirid pole alati selged).

2.6. Sõna tähenduse seletus antakse väikese algustähega (püstkirjas). Kaudsemad selgitused, täpsustavad märkused, looma- ja taimenimetuste ladinakeelsed vasted on pandud ümarsulgudesse. Nt **ainus**¹ 1. ainuke; üks, üksik; (koos eitusega) mitte ühtki; 3. lähedane, lihane (sugulane); **ah** 1. int a. (välj konstateeringut, järelust, õiendust), 2. (küsiartikkel); **hahk**² hahk (Somateria mollissima).

2.7. Sõna tähenduse (resp tähendusvarjundi) seletusele järgnevad näitelauseid või sõnaühendid kindlas geograafilises järjestuses (vt 12.3.). Lihtsustatud transkriptsioonid antud murdenäited algavad väikese tähega, Emakeele Seltsi korrespondentide omad suure tähega (mõlemad kursiivis). Rahvaluule- ja etnograafilistest kogudest pärinevaid lauseid alustatakse suure tähega (püstkirjas, ainult vastav sõna või sõnavorm kursiivis),

nt **haamri|käsi** Pihikäsi suresi ära. *Haamrikäsi* (haamrit hoidev käsi sepal) es sure Krl.

Näitelause(te) või sõnaühendi(te) järel seisab murrakulühend. Üksikuid näitelauseid eraldab semikoolon.

2.8. Näitelauseatele järgnevad mõnikord semikooloni järel alamärksõnad (sõrendatud kirjas). Alamärksõna mõjupiirkonna lõppu tähistab vajaduse korral püstkriips, nt **Aabram**: a abramit näinud (veidi) joobnud, purjus (näitelause) | *Tema läks juba aabrami sülle* (suri); *See mees on juba aabrami süles* (surnud) Jür.

2.9.1. Sünonüümi viited paigutatakse alfabeetiliselt märgendi **Vrd** järele kas sõnaartikli või tähendus(t)e lõppu. Viide, mis käib mitme tähenduse (resp tähendusvarjundi) kohta, algab uuel realt vastavate tähenduste järel, nt

haalama 1. (laeva) köit- või trossipidi vedama; üles tõstma, vinnama

2. ahnitsema

Vrd haalima

Mõlema sõna esimesed tähendused on ühised.

2.9.2. Artikli lõpus esitatakse kaudsemad viited lühendiga **Vt**, nt **haab Vt** saksa-maa haab.

2.9.3. Viide **Ls** (liitsõna) esineb siis, kui põhisõna iseseisvalt ei kasutata, nt **-aini Ls** adruaini.

3. Märksõna

3.1. EMSis järjestatakse märksõnad alfabeetiliselt, kuid ei arvestata iseseisvana sõnaalgulist *h-d*. Märksõna algab *h-ga*, kui see esineb kirjakeeles või murretes. Liitsõna märksõnas säilib *h*, mis on olemas üksiksõnas; tuletiste märksõna kuju sõltub levilast, nt **haab**, **haabkoor**; **haar** 'haru', **aarakane** 'haruline' (VMr), **aarali** 'harali' (Lüg), **aarikane** 'haruline' (Hlj VNg Jõh Vai Kad), **haarikune** id (Kuu). Kui on kõrvuti vokaali- ja *h*-alguline sõna, antakse esimesena vokaalialguline märksõna, nt **ais**, **hais**.

3.2.1. Igal iseseisval sõnal on omaette märksõna. Kui sõnad on alfabeetiliselt kõrvuti, kasutatakse mõnikord topeltmärksõna, nt **haaksuuh(t)õ**; **habisama**, **habisema**; **ahtik**, **-e**; **ehal**, **-e**. Nn terminühendid (eriti taimenimetused) saavad mitmesõnalise märksõna, nt **kukulinnu ummisking** 'kuldking (Cypripedium calceolus)', **saksamaa haab** 'pappel', **uue haava rohi** 'kahelehine käoheel (Plantanthera bifolia)'.

3.2.2. Omaette märksõna all tuuakse ka need iseseisva tähenduseta sõnad, mis esinevad kindlaks kujunenud püsiühendites, nt **aegu**² saama 'toime tulema, hakkama saama; sobima', **jõõsa** peal(e) 'ehal(e)'; **joonust** peaga 'purjus'.

3.2.3. Märksõnadena esitatakse mõnikord prefiksilaadseid sõnu (nt **ei-** 'mitte-, eba-'), kuid mitte tuletussuffikseid.

3.3.1. Märksõna vormiks on käändsõnal ainsuse nimetav, pöörd sõnal *ma*-infinitiiv. Vajaduse korral on märksõnaks mitmuse nimetav, kui a) sõna ei kasutata üldse ainsuses (*plurale tantum*) või kasutatakse harva; b) kui murdekeelest on kirja pandud üksnes pluuralivorm. Nt **käärid**, **jõulud** (harva *jõul*), **aas|kablal** pl *aaskabla* Nõo, **-a**^p Plv Ráp, **-ad** TMr 'pastla ristpaelad'; **aelme** pl *kuhja pää* 'aelme (kuhjamalgad) Nõo.

3.3.2. Kui nominatiiv või *ma*-infinitiiv puudub murdekogudes ja seda ei ole saadud kindlaks teha, eelneb märksõnale tärn, nt ***ainus** 'vähene hulk (midagi)' (registreeritud elatiivivorm), ***habõndama** 'habemesse kasvama' (registreeritud *tud*-kesksõna ja umbisikulise tegumoe kindla kõneviisi lihtminevik).

3.3.3. Verbivorme, käändsõna muuteid ja komparatiivivorme tavaliselt iseseisvateks märksõnadeks ei võeta. Omaette märksõna saavad siiski: a) määrsõnaliselt kasutatavad käänevormid, nt *aegu*¹ 1. ajal, paiku, 2. aeglaselt, pikkamisi; *ajalt* 'aegsasti, õigeaegselt'; *aegas*, *aeges*, *aegis*, *aigidõ* 'ajal, aegu'; *kolinal*; b) iseseisvunud ja eri tähenduse omandanud komparatiivid, nt *ainum*, *alam*, *mehem* 'hea, parem'; samuti eritüvelised komparatiivid, nagu *enam*, *parem*; c) teo- ja tegijanimed, millel on vastavast verbist erinev(ad) tähendus(ed), nt *joomine* 'jook', *aitaja* 'ilus, kõlblik, sobiv; piisav, küllaldane; mõjus'; *koolja* 'surnu'; *libistaja* 'libisti (põllutööriist)'; samuti Saare- ja Hiiumaa ühesilbilistest verbitüvedest tuletatud tegijanimed, nt *toobija* 'tooja', *viibija* 'viija'; d) oleviku ja mineviku kesksõnad ning muud verbivormid, millel on iseseisev tähendus, nt *elav*, *palav*, *raotu* 'raiesmik', *haigetand* 'haiglane', *kuulmata* 'kurt; sõnakuulmatu; väga', *arvata* 'vist, arvatavasti; umbes; (kellegi) arvates', *arvates* 'arvamuse järgi'.

3.4.1. EMSi märksõnadena tuuakse reaalsed sõnakujud, mis antakse edasi kirjakeele alfabeedi vahenditega (diakriitiliste märkideta).

3.4.2. Eesti keeles üldtuntud sõnadel, mille seaduspärased murdevasted on määratud positsiooniga (nt pikkade vokaalide diftongistumine, keskkõrgete vokaalide kõrgenemine, koronalisatsioon, $v > b$, $ja > jä$, $ju > jü$, sise- ja lõpukadu jne), on märksõnaks kirjakeelne sõnakuju, mis eksisteerib ka murdes. Nt *aader* (*aader*, *oader*, *uader*, *voader*, *aadri*, *aadre*), *tee* (*tee*, *tie*, *tj*), *kivi* (*kivi*, *kibi*), *rääkima* (*rääkima*, *reakima*, *riakima*, *rääkma*, *rääkmä*, *riäkmä*), *hea* (*ea*, *eä*, *ia*, *iä*, *hää*, *ää*, *hεε*, *εε*), *jutt* (*jutt*, *juttu*, *jütt*), *istuma* (*istuma*, *istoma*, *estuma*, *estoma*, *istma*, *jõstma*).

3.4.3. Iseseisva märksõna saavad eriarendud, mis tänapäeva seisukohalt pole määratavad positsiooniga, vaid ühendatavad rekonstruktsiooni kaudu (nt $*kt > ht$, tt ; $*pts > ps$, ts ; $*tn > nn$, pikk vokaal; $*ns >$ pikk vokaal, ns ; silbilõpulise klusiili k või t nõrga vaste murdeerinevused jne). Nt *linn*, *liin*; *laps*, *lats*; *kaks*, *kats*; *pael*, *paul*, *paal*; *kada*, *kadsa*; *küür*, *küger*.

3.4.4. Kirjakeeles puuduvatele sõnadele pannakse märksõnaks (põhilise) esinemisala murdekuju või häälikuliselt kirjakeelele lähim variant. Nt *ennema* (*ennema*, *ennemä*, *ennembä*, *innembä*, *innebä*, *jeneba*) 1. varem(ini); aegsamalt, 2. endisel ajal, vanasti, 3. pigem(ini), *aigapiditsebest* 'aeglasemalt' (Krk), *aigidõ* 'ajal, aegu' (Se), *iäle* 'iganes, üldse, iial' (Har Rääp Lut), *häötämä* 'hävitama' (San V), *hakördölöma* 'vallatlema' (Lut).

3.5.1. Omaette märksõna all esitatakse sõnaalgulise konsonandi või 1. silbi vokaali vaheldusega sõnad, millel on sageli kindel levila. Nt *kihu*, *tihu*, *pihu*; *sõrasilm*, *hõrasilm*; *silkuma*, *tilkuma*; *tsõör*, *sõör*; *tsillukõnõ*, *tillukene*; *hein*, *hain*; *händ*, *hand*; *lõng*, *lang*; *lõhki*, *luhki*. (Kitsa levikuga ja juhuslikumatele murdevariantidele antakse viitemärksõna, kui neid ei esitata eraldi.)

3.5.2. Iseseisvates sõnaartiklites tuuakse häälikuliselt lähedased onomatopoeetilised ja deskriptiivsed sõnad, nt *kahar*, *kähar*; *konksu*, *kõnksu*; *ladistama*, *pladistama*; *eljuma*, *hõljuma*.

3.6.1. Märksõnades arvestatakse eri sufikseid ja tuletusviisi. Iseseisva sõnaartikli saavad niisiis *haaraline*, *aariline*, *haaruline*; *aigutis*, *haigutus*; *libe*, *libeve*; *linane*, *linune*; *lemmeldama*, *lemmendama*; *selgima*, *selguma*; *ilosahe*, *ilusalo*, *ilusalt*, *ilusasti*, *ilusadõ*; *köökus*, *köögun*; *sööbija*, *sööja* (ka: *haigus*).

3.6.2. Iseseisva märksõna all antakse murdevariandid, mis on tuletatud erinevatest

ainsuse või mitmuse genitiividest. Nt **ablaselt, aplalt; halksasti, halkasti; kalla-**
kane, kallakune; armetult, armetumalt; kaheksas, kaheksmas; aasa-, aasu-;
kruusa-, kruusi-; hame-, hamme-; jalge-, jalgu-; aadre-, aadri-.

3.7. Instruktiivivormid, mis kuuluvad murretes käändsõna paradigmasse, paiguta-
takse vastava käändsõna näidete hulka, nt *kolme mehe* (sub *kolm* ja *mees*). Adverbi-
tunud käändevorm antakse omaette märksõnana, nt **jalu, päi, üksi, ütsi**.

3.8. Laensõnade murdevariandid koondatakse võimalikult ühe märksõna alla, nt
hansa (h)ansa, (h)an(d)sa, hanss, hanss van puskar. Ühtlasi arvestatakse keelde
mugandumist, analoogiat, rahvaetümoloogiat, eri tuletisi, laenamist eri aegadel ja eri
teid kaudu jne. Seetõttu on lahus nt **telka, sedelgas; kumak, maak; luits, lusikas;**
kormima, kormeldama, kormõndama, kormitsama, kormitsema, kormitama;
pagan, pogan; aken, akkun, ikkun.

3.9.1. Liitsõna märksõna tuleneb harilikult tema osiste märksõnadest, nt **haabkoor**
(aabkuor), aasaliha (aasaleha). Kitsa murdelevilaga liitsõnade märksõnades säilita-
takse aga mõnikord murdekuju, nt **aestaig** 'aasta' (Urv Har Plv), **aidveer** 'aiaäärne
maa-ala' (eL), **häärüpää** 'kergemeelne olend' (Kuu); **hiusõkakk** (mardikas) (Rõu),
hiusskakk id (Plv Rääp).

3.9.2. Kui samadest sõnadest esineb nii nimetavaline kui ka omastavaline liitnimi-
sõna, esitatakse kumbki omaette artiklis, nt **aassõlm, aasasõlm**.

3.9.3. Iseseisva tähendusega ühendid saavad liitsõnalise märksõna olenemata sellest,
kas nende osised muutuvad või mitte, nt **kurivõrk** (kirumissõna), **liignimi** 'perekon-
nanimi', **elumaja** (murdekeeles ka: *elud majad, elus majas*), **eeskamber** (murdekeeles
ka: *ette kambri, eest kambri*), **abupealne** (murdekeeles ka: *abu peale, abu pealt*).

3.9.4. Terviku osade nimetusi tavaliselt liitsõnadena ei anta. Kui sellisel ühendil on
kujunenud iseseisev tähendus, tuuakse see liitsõnalise märksõnana, nt **ahjukapp** 'õõn-
sus ahju küljes (eriti pottahjul)', **ahjukülg** 'ahjupink, lamaahi', **härjamokk** (seen),
vahtraleht (kindakiri).

3.9.5. Põhisõna all esitatakse tavalised käändsõna ning *ne-* ja *line-*lõpulise oma-
dussõna ühendid, nagu (hundi) **taoline**, (seitsme) **aastane**, (haige) **pärane**, (minu)
pikkune, (selle) **näoline**. Kui neil ühendeil on kujunenud iseseisev tähendus, paigu-
tatakse nad liitsõnadena sõnaraamatusse, nt **aiatagune** 'hunt; surm', **poolemeelne**
'nõrgamõistuslik'.

3.9.6. Teise komponendi all antakse nn koloratiivsed konstruktsioonid, nt (ki-
vi)**jurakas**, (poisi)**jõmpsikas**, (hobuse)**kronu**.

3.9.7. Liitsõnadena ei käsitata ühendeid, mille esikomponendiks on nn intensitee-
diadverbid, nt **püsti**(hull), **tui**(valge), või eelmiste tähenduses kasutatavad sõnad, nt
muda(laisk), **puru**(vaene), **rumal**(rikas).

3.9.8. Liitsõnaks ei peeta enamasti kaassõna ja käändsõna ühendeid. Kui need
on otseses tähenduses, esitatakse materjal harilikult kaassõna all, ülekantud tähen-
duse korral aga käändsõna all, nt **üles**(mäge), **üle aisa löõma** 'liiderdama' (sub *ais*).
Ühendid, mida tuntakse ainult ülekantud tähenduses, saavad liitsõnalise märksõna, nt
tagakurgu 'kõigest kõrist'.

3.9.9. Iseseisvate märksõnadena antakse ka liitsõna täiendsõnu, mis esinevad mitme
eri põhisõnaga. Viimased ei lisa täiendsõna tähendusele midagi olulist, nt **aia-**
(maa-
sikas, lill, oder, mari jne), **armi-** (rõivas, särk) 'pühapäeva-, pidu-', **keede-** (kartul,
liha), **klaas-** (kauss, nõu, purk jne). See ei välista vastava alguskomponendiga liitsõ-

nalisi märksõnu, kui murdeaines seda võimaldab. Nt **abi-** 'abistav, lisa-, tugi-', kuid **abinõu** '(abi)vahend'; **agana-** 1. agana(te)st, aganaid sisaldav, 2. aganate jaoks, kuid **aganaauk** 'koht rehepeksumasina juures, kuhu langesid aganad', **aganasõõm** 'sulp'.

3.9.10. Omaette märksõnadena tuuakse määrksõnad, mis esinevad harilikult liitsõna järelkomponendina, nagu **haaval**, **karva**, **pidi**, **ohtu**. Kui sellisel ühendil on kujunenud iseseisev tähendus, antakse see liitsõnalise märksõna all, nt **aegapidi** 'aegamööda'.

3.10.1. Erandlikult käsitletakse EMSis koos mõningaid paralleeltuletisi, nt **juurikas** (juurikas, juurik), **jõhvikas** (jõhvikas, jõhvik). Samas sõnaartiklis on nt adverbid lõppudega **-sti**, **-ste**, **-st** (sub **-sti**), **-ste**, **-st** (sub **-ste**); **-vil**, **-vel** (sub **-vil**); **-misi** (**-misi**, **-müsi**), **-mesi** (sub **-misi**); **-n**, **-h**, **-hn** (sub **-n**), **-h**, **-hn** (sub **-h**). Koos antakse ka noomenituletised **-mine**, **-mene** (sub **-mine**), **-line**, **-lene** (sub **-line**).

3.10.2. Ühes sõnaartiklis tuuakse ka käändsõnad, millel on ühesugune genitiiv ja seetõttu kartoteegi materjali alusel levilaid raske eraldada. Nt **kaas**, **kaan** (g **kaane**) sub **kaas**; **jalajas**, **jal(1)ai** (g **jalaja**) sub **jalajas**; **keegi**, **keski** (g **kellegi**) sub **keegi**; **käänd**, **kään** (g **käanu**) sub **käänd**; **ahven**, **ahvenas** (g **ahvena**) sub **ahven**. Samuti toimitakse verbide puhul, millel on ühiseid vorme, nt (**h**)**aarma**, (**h**)**aardma**, **aarama** (sama tüvi (**h**)**ara-**) sub **haarama**.

3.10.3. Sõnavormist lähtudes esitatakse koos ühesugused murdekujud, mille taga on erinevad murdenähtused. Märksõna **haabane** all on nii tuletis genitiivist **haaba** kui ka sisekaota vorm **haabane** pro **haabne**, **eemal** all nii adessiivivorm kui ka vokaalikaoline allatiivivorm **eemal** pro **eemale**.

3.10.4. Suurte mitmetähenduslike sõnade puhul antakse mõnikord kogu keeleaines ühe märksõna all, nt sub **ees** ka **eden**, **ehen**, **ihen**, **ijjn**, **ijjhn**, **iinh**, sub **kord** ka **kerd**, **körd**.

Alamärksõna

3.11. Alamärksõnaga tõstetakse sõnaartikli sees esile: a) eri tähendusega või levilaga muutevorme; b) püsiühendeid; c) ühendsidesõnu. Alamärksõna antakse kirjakeelepärasel kujul, lisatakse tähenduse seletus, vajaduse korral levila, näitelaused. Nt **aasta** aastates 'vana, elatanud'; **abi** abiks, abist, abis (järgnevad näitelaused); **appi**, **abisse**, **abi** (järgnevad näitelaused); **aeg** ao pääle 'õigel ajal', **aost** aigu 'järjest'; **hais** (pole) **haisu** (gi) 'mitte midagi, sugugi mitte'; **andma** alla **andma** 1. alistuma, vastupanu lõpetama, 2. alanema, tagasi tõmbuma, alla vajuma; **ehk** ehk küll 'kuigi, olgugi et'.

Viitemärksõna

3.12.1. Viitemärksõnu antakse eri murdevariantide hõlpsamaks leidmiseks. Suunamärk → juhib märksõna juurde, mille all vastavat sõna käsitletakse.

3.12.2. Viitemärksõna ei saa laiema levikuga häälikuseaduslikud murdekujud (vt ka 3.4.2.). Samuti ei viidata paralleeltuletistele, mida käsitletakse EMSis ühes sõnaartiklis (vt 3.10.1.).

3.12.3. Viitemärksõna saavad: a) sõnakujud, mille taga on väikese levilaga häälikuseadus või mis erinevad tugevasti märksõnast, nt **ahir** → **aher**, **lah** → **lahja**, **pili** → **pilv**, **apar** → **abar**; b) sõnad, millest mingil põhjusel pole tehtud iseseisvat sõnaartiklit (vt 3.5.1., 3.10.2., 3.10.4.), nt **aesk** → **ais**, **haarma**, **haardma** → **haarama**, **keski** → **keegi**, **agija** → **hagijas**, **ahnes**¹ → **ahne**¹.

3.12.4. Mõnikord viidatakse tugevasti erinevate muutevormide juurest (kursiivis) märksõnale, mille all leidub vastav põhivorm. Nt *aisa* → asi (*asi g aisa*), *ea* → iada (*jäda g ea*), *läinud* → minema.

3.12.5. Peale selle tehakse häälikulisi üldviiteid (kursiivis; arvestamata sõnaalgulist *h-d* ja vajaduse korral diakriitiliste märkidega), mis juhatavad häälikuliste vastavuste juurde. Nt *aa-* → *a-*, *ae-*, *ai-*, *aja-*, *au-*, *vaa-* (seega, kui murdekuju ei leidu pika vokaali all, tuleb vaadata vastavalt lühikese vokaali, diftongidega *ae-*, *au-* algavaid sõnu jne); *d'* → *j-* (murdeaines on paigutatud *j* alla).

4. Sõnade foneetiline ja grammatiline iseloomustus

4.1. Foneetilisest iseloomustusest selgub sõna murdekuju ja selle tähtsamad häälikulised variandid, grammatilisest iseloomustusest astmevaheldus, tüvevokaal ja sufiksité liitumisviis.

4.2. Häälikulised variandid antakse täpsusega, mida võimaldab lihtsustatud transkriptsioon (vt 10). Sõna laiema levila korral ei jälgita murrakutäpsusega teatud murderühmale või murdele omaseid seaduspäraseid paralleelkujusid, nagu pikkade vokaalide diftongistumine, diftongi järelkomponendi madaldumine, lõpukao puudumine, Võru murde palatalisatsioon jne. Paralleelkujud tuuakse kas kohalühendite ees, kui nad esinevad laiemalt, või ümarsulgudes (ilma täheruumita) vastava kohalühendi järel. Nt *aimama* `aimama -- *aimata*, *ae-* spor eP M(-*me*, -*te*, -*de*) T; *haavama* `aavama, *aavata* hv eP(*oa-*, [*v*]ua-) eL jne; *haak* -- `aa|k(i) g -*gi* R; *agan*¹ -- *akan* T V(-*n*); *h-Se*). Et ümarsulgudes antud paralleelkuju (resp -kujusid) tuntakse laiemal alal, osutab täheruum kohalühendi ja koma ümarsulgude järel (mõnikord ka järgnevate kohalühendite ees). Nt *aam*¹ *aam* g *aami* L K I ([*v*]oa-, [*v*]ua-, *vaa-*), Ran Nõo jne; *haab*¹ *aab* g *aava* SaLä Var Khn/ua-/ Tor, K I ([*v*]oa-, [*v*]ua-, *vaa-*), eL(*h-V*) jne. (Kaldkriipsud näitavad, et Kihnus esineb üksnes diftongiline kuju.)

Kui sõna levila antakse murrakutäpsusega, näidatakse alati konkreetne murdekuju (murrakulühendi ees või kaldkriipsude vahel selle järel). Nt *aablane* `aablane RId jne, `oa-, `ua- Pöi/-*p*-/ Muh Var Rap Amb JMd Sim Trm.

Samuti ei jälgita 1. pöörde lõpu -*n* kadu ning *ma*-infinitiivi lõppe -*ma* ja -*mma* sõna laiema levila korral.

4.3. Noomeni põhivormiks on ainsuse nominatiiv. Lisaks sellele esitatakse genitiiv, harvemini partitiiv. Kui kartoteegis puuduvad andmed sõna kasutamisest nominatiivis või genitiivis, tuuakse nende asemel artikli peas mõni muu käändevorm. Nt *ajak* *aja*|k g -*gi* Vas; kom *ajakuga* Plt; *aarnass* *aarnass* pl `aarna^p. Mitmusliku sõna põhivormiks on pluurali nominatiiv, mis ise annab kujutluse sõna astmevaheldusest ja tüvevokaalist. Käändumatu noomen varustatakse märgendiga ind (indekliinaabel), nt *ahas* *ahas* ind R VJg Trm.

4.4.1. Astmevahelduseta noomeneist, mille nominatiiv ja genitiiv on identsed, esitatakse ainult nominatiiv (märgendita), nt *aasta*, *kala*, *maa*. Vajaduse korral antakse märgendid, nt *abi* n, g *abi* (vrd astmevahelduslik tüüp *abi* g *avi*); *aas*¹ *aas* g *aasa* VMr(*vua-*) jne, n, g *aasa* Sim Iis Trm(*vaa-*, *vua-*, *vaa-*).

4.4.2. Kõigist teistest noomeneist tuuakse nominatiiv ja genitiiv. Lühendi g järel antakse tüvevokaal, lisandunud silp või kirjutatakse kogu genitiivivorm välja. Käänamisel muutuv sõnaosa eraldatakse vajaduse korral püstkriipsuga. Nt `aagerdus g -*e*;

'*aabj*|*as* g -*a*; *ahe*|*s* g -*kse*; *agali*|*k* g -*ku*; *pime* g -*da*; *ahi* g *ahju*, *ahu*; *ahe* g '*ahte*, '*ahtme*.

4.4.3. Partitiiv lisatakse tingimata siis, kui selle esitamiseks: a) selguvad astmevaheldussuhted, nt *ader* g *adra* p '*atra* (vrd *ader* - *adra* g, p *adra*); *ahi* g *ahju*, *ahu* p '*ahju*; b) selgub tüvevokaal, nt *loog* g *loo* p '*loogu*; *saad* g *sao* p '*saadu*.

4.4.4. Üksikjuhtudel esitatakse rohkem käändevorme, kui need on erandlikud või tähelepanuväärsed ja kartoteegiandmed seda võimaldavad. Nt *abi* p *avi* Rid; in *avis* KuuK Rak Iis Trm, -*n* Krk Hel (muidu neis murrakuis n, g *abi*).

4.5. Artikli peas näidatakse ainult ebareeglipärased komparatiivvormid (resp -tüved), nt *halb* komp *alve-* eP(*albe-* Mar) M T(*alvō-* Ran Nōo) V(*halvō-*), '*alve-* R.

4.6.1. Verbi põhivormiks on *ma*-infinitiiv, millega piirduaksegi enamiku astmevahelduseta verbide puhul. Kui see kirjapanekuis puudub, esitatakse mõni muu vorm või verbitüvi (sidekriipsuga), nt *haavama* ipf (ma) '*haabsi* Plv; *aamerdama*¹ *aamerteme* Krk Hel; (sa) *aamerdat* Rõn; *habrastama*² -- *abrast-* Kod/-*ss-*/ Võn Kan/*h-*/ Urv Krl.

4.6.2. Kui nõrgaastmeline verbitüvi tuleb kirjapanekuis esile eri tegumoodides, kõneviisides või pööretes, antakse see artikli peas sidekriipsuga, nt *haalima* '*aal'ma*, *aali-*; *aamima* '*aamima*, *aami-*; *haitama* '*haitama*, '*haida-*.

4.6.3. Olenevalt vajadusest ja murdematerjalist esitatakse rohkemgi verbivorme, nt Võru murde *itse-*, *itsa-*verbidest *da*-infinitiiv (*ahnitsama*, *ahnida*^p), sama murde *ne-*verbidest imperfekt (*edenema*, *edesi*), lõunaäästi geminaadilised vormid nagu *rabama* ~ *rapama*, *raba*|*da*^p, -*ta*^p, (ma) *rapa*.

4.6.4. Verbi artikli peas näidatakse ebareeglipärase tegijanime vormid (resp tüved), nt *aitama* -- tgn '*aiti-* Kär Pha VII Emm, '*aitei* Kaa, '*aitiji* Jäm.

4.7.1. Artikli pea ülesehitus on varieeruv ja sõltub sellest, kui palju on konkreetset sõnal murdekujusid ja muutevorme ning kui ammendavalt on neid kirja pandud.

4.7.2. Harilikult alustatakse esitust märksõnale kõige lähema(te)st murdekuju(de)st. Ettepoole paigutatakse laiem, tahapoole kitsama levilaga keelenähtused. Nominatiivile järgneb harilikult genitiiv, *ma*-infinitiivile *da*-infinitiiv või indikatiivi preesensi 1. (resp 3. pööre) ja seejärel levila. Kui teated sõna muutmise puuduvad üldse või neid on napivõitu, toimitakse teisiti. Nominatiivi või *ma*-infinitiivi järel antakse murrakud, kust paradigmata pole kirja pandud. Siis tuuakse (koma järel) genitiiv või *da*-infinitiiv (resp 1. pööre) ning need kohad, kust sõna muutmise viis on teada. Mõnikord on ülevaatlikum esitada põhivormid omaette loendina (semikooloni järel). Nt *ablas* *abla*|*s* Kse Tõs Rap HJn KJn, g -*kse* VJg, -*se* Koe, '*apla* Han Aud Kad Trm, *abla* Jä Iis Plt; '*apla*|*s* VNg(-*ss*) Lüg Vai, g -*kse* Kuu, '*apla* Kuu Hlj Jõh; *aelema*² '*aelema* spor R(-*mma*) eP, Trv T --; '*aeleda* Jõe Kuu Khk Emm Rei Mär Kse Tor Hää Juu Kos JMd Koe Sim Kod Plt KJn Puh, -*de* Hls Krk; '*aelda* Trv Nõo V(-*a*^p) jne.

4.7.3. Kõigile murdevormidele ühine genitiiv või indikatiivi preesensi 1. pööre esitatakse kõige lõpus (kohalühenditeta). Selle paralleelsesinamus näidatakse koos kohaviidetega ümarsulgudes, nt *haabjas* '*aabj*|*as* Mär Aud Vän, '*ua-* Khn, '*oa-* Koe, -*ass* Trv Hel Puh Nõo Ote V(*h-*), g -*a* (-*adsõ*, -*atsõ* Rõu Plv). Kõrvalepõikeid ilma kohalühenditeta antud üldisemast esinemusest osutavad märgendi g või asesõna kordamine (sellele järgnevad murdekujud ja kohalühendid). Nt *ahtma* '*ahtma* Krj Pha Põi Lä PLo K I, '*asma* Kod MMg, (ma) *aha*(*n*), (ma) *ahja*(*n*) Lih Kse Tõs, *aeha*(*n*) Vig Mih, *ahe*(*n*) Tõs PJg; '*ahtama*, (ma) '*ahtan* R(-*maie* Lüg), *ahan* JJn; *ahama*,

(ma) *ahan* Juu Ann Tür Iis; *agar*¹ *agar* Jõe VNg/-a/ Lüg Vai Jäm Khk Hi(h- Phl) Mär Kse PJg Tor Hää_{spor} Ha Jä I, Plt KJn M TLä, *akar*, -r Hel San_{spor} V(h- Har Rõu), *g agara* (h- Phl Rõu), *g agare* Krk Krl, *hagarõ* Har.

4.7.4. Artikli peas arvestatakse ka liitsõnaainest, kui see ei erine liiga palju üksikõna omast (vt 4.8.3.). Liitsõnale osutab sidekriips sõnavormi ees või järel, märgend ls kohalühendi järel või vastav märkus, nt *aas*² *aas*- VNg Jõh, *uas*- Kod; *aas*⁴ -- *aasi*- Rid; *aih* -*aih* Lüg IisR Ris Kod Lai; *ainus*¹ (hrl liitsõnades); *aegusi* 'aegusi Khk Khn MMg(ls); - 'aeguisi Kod.

4.8.1. Artikli pea puudub üldiselt regulaartuletistel, mis on varustatud tulenemis- seletusega (vt 5.6.1.). See jääb ära ka pärisnimedel, mis esinevad fraseologismides või nn terminühendites (vt 1.6.1.). Pärisnimedest kujunenud üldnimede (nt *jaan*, *jaak*) puhul arvestatakse ainult üldnime esinemust. Apellatiivilähedased loomanimetused (nt *Haabi*, *Hallu*) saavad artikli pea.

4.8.2. Foneetiline ja grammatiline iseloomustus jääb harilikult ära liitsõnadel, mille komponendid esinevad iseseisvalt. Kui aga sobivad lausenäited puuduvad, tuuakse liitsõnalise märksõna järel murdekuju(d). Et mitte korrata varieeruvat osist, mis tuleb välja üksikõna artiklis, antakse sellest ainult algustäht, nt *hainapütsik* *h.-püt'sk* San Se heinputk.

4.8.3. Kui põhisõna muutmine erineb vastava üksikõna omast, näidatakse see liitsõna artiklis. Nt *aastaig* *aastaig* Nõo Võn Ote V(-s-), *g -aja* Har Rõu Plv, -*aia* hv Har(ls), Röp (vrd *aig* *g ao*, *ajo* V); *kolmainus* *g -'ainu*, -*ainu* (vrd *ainus* üldiselt *g 'ain(t)sa*, väga kitsal alal *g 'ainu*). Artikli pea antakse ka siis, kui üks liitsõna komponentidest ei esine iseseisvalt ja murdevariandid või muutmisviis ei selgu lausenäidetest. Nt *lihavõtted*, *isepäinis*, *üksipäinis*. Kui liitsõna mõlemad osised muutuvad, lisatakse asjakohane märkus.

4.9.1. Grammatilises iseloomustuses näidatakse sõnaliik: a) kui sõna vastavalt oma eri tähendustele (resp funktsioonidele) võib kuuluda mitmesse sõnaliiki, nt *haige*, *all*, *alla*; b) tulenemis- seletustes (vt 5.6.1.); c) kui sõnaliigi (interjektsioon, konjunktsioon) märkimine võib asendada tähenduse seletust või teeb selle lihtsamaks.

4.9.2. Verbide transitiivsust või intransitiivsust, samuti reksiooni grammatilises iseloomustuses harilikult ei märgita.

5. Sõnade tähenduslik ja stilistiline iseloomustus

5.1.1. Sõna eri tähendused järjestatakse araabia numbritega (1., 2., 3. jne), alatahanded väikeste tähtedega (a., b., c. jne). Tarvitamisjuhtumeid eraldavad püst- kriipsud (||). Tähendusrühmi, mis hõlmavad mitut tähendust, märgitakse vajaduse korral rooma numbritega (I., II., III. jne). Samal viisil tähistatakse mõningate abi- ja määrsõnade põhifunktsioone.

5.1.2. Rühmitelu oleneb konkreetsest keeleainest. Raskesti eristatavad või küllalt lähedased tähendused (resp tähendusvarjundid) tuuakse koos, semikooloniga eraldatult. Nt *ahi* 1. (rehe-, sauna-, toa)ahi; ka ahju seesmine õõnsus, ahjus põlev tuli, puud, söed jne; *aegu*² (saama) 'toime tulema, hakkama saama; sobima'; *haaju* 'narr; kergemeelne'. Eri tähendustena antakse etnograafiliste esemete puhul üldnimetus ja eseme eri liigid, alatahendustena konkreetne nimetus ja sama nimetuse kasutamine ülekantud tähenduses. Nt *ader* 1. künnivahend, 2. (eri adratüübid); *ais* 1. a.

(veoki, põllutööriista) ais, **b.** fig. Kui üle kantud tähendusi esineb ohtrasti, pannakse tähtede asemele araabia numbrid, nt **hammas** 1. hammas, 2. fig.

5.2. Alustatakse kõige üldisemate ja levinumate tähendustega, millele järgnevad kitsamad ja haruldasemad. Seletustes kasutatakse kirjakeelseid, võimalikult üldtuntud sõnu. Murdesõnu (võrdusmärgi järel) võetakse appi siis, kui sõnad asuvad lähestikku ja vastav murdesõna on omal kohal seletatud. Nt **haiba** 'kergemeelne, edev (hrl tüdruk); lobiseja', **haibats** = haiba; **aiglehmilde** 'kolmeaastaselt (poegima)', **aiglehmist** = aiglehmilde.

5.3. Sõnade tähendust püütakse edasi anda kõigepealt tõlgetega, s.o kirjakeelse sõna või kirjakeelsete, omavahel sünonüümsete ekvivalentidega. Nt **haigetand** 'haiglane', **ajalik** 1. ilmalik, 2. maine, maapealne, 3. loomulik; õigeaegne. Murdesõna vasteks võib olla identne kirjakeelne sõna, kui see on oma sisult ja mahult võrdne, nt **haab** 'haab', **hobune** 'hobune'.

5.4.1. Kirjeldavat seletust rakendatakse neil juhtudel, kui kirjakeeles puudub vastav ekvivalentne sõna (resp mõiste). Etnograafiliste mõistete selgitamisel on mõnikord filoloogilisi seletusi täiendatud entsüklopeedilise seletuse elementidega. Nt **hammekangas** 'särkide õmblemiseks kootud (linane) kangas', **aaskinnas** 'aasadega kinnas', **aburihm** '(särgi) õlaõmblust kattev pael', **aarnakirves** 'parvetuspalkide sälkamiskirves', **agurdama** 'haguriga veepõhjust otsima'. Sageli on kirjeldavale seletusele lisatud kirjakeelne sünonüüm, mille kasutusfäär on piiratud, nt **aampalk** 3. sarikaid kandev pealmine seinapalk, müürlatt; **aanikas**¹ 1. puu langetamisel tüüka külge jäänud läbisaagimata osa, kaba.

5.4.2. Kirjeldava seletuse hulka arvatakse ka sõna tarvitust, grammatilisi suhteid jne iseloomustavad seletused, nt **a**² 1. konj aga, kuid, ent **a.** (lausete või lauseliikmete vahel), **b.** (iseseisva lause algul); **ahu**¹ 'kuiv ja kõrge õhukese mullakihiga maa (hrl kohanimedes)'.

5.4.3. Taim- ja loomanimetused seletatakse ametlike eestikeelsete (ja ladinakeelsete) nimetustega, nt **aamiroho** 'hundinui', **hundinui** 'hundinui (Typha)'. Üldtuntud nimetustele (**haab**, **kask**, **hobune**, **vares** jt) ladinakeelset vastet ei anta. Kui taim või loom pole kirjapanekute alusel identifitseeritav, märgitakse ümarsulgudes vaid tähenduspiirkond, kuhu vastav sõna kuulub, nt **aarik** (veetaim), **heinamünt** (taim: Mentha).

5.5. Üksikjuhtudel, et täpsustada tähenduse seletust, lisatakse antonüüm, nt **hea** 'parem; parempidine; ant kura, vasak, pahem'.

5.6.1. Tulenemisseletus osutab, et vastava sõna tähendus on mõistetav mingi teise sõna tähendus(t)e kaudu. Seda kasutatakse regulaartuletiste puhul kas üksi või koos teiste seletusviisidega. Tulenemisseletusega kaasneb täpsustav märgend (enamasti sõnaliik) ja viide tuletusalusele. Selliselt avatakse näiteks: a) enamik deminutiive, nt **haigukene** dem < haik¹; b) iseseisvate märksõnadena esinevad teo- ja tegijanimed, nt **haistmine** 1. tn < haistma, 2. haistmismeel, 3. lõhn, hais; **aitaja** 1. tgn < aitama, 2. ilus, kõlblik, sobiv; piisav, küllaldane; mõjus; c) paljud abstraktnoomenid, nt **ahnus** s < ahne¹; d) mõned adverbi-, verbi- või adjektiivitüübid (eriti siis, kui kirjapanekud on juhuslikud või ebatäpsed), nt **ainulikult** adv < ainulik, **haarahutma** mom < haarama, **aamine** a < aam¹, **ajalik** a < aeg, **ajaline** a < aeg; **alahap**, **-pa alahap**, **-pa** komp < alaha- Lut.

5.6.2. Tuletiste puhul, millel on alussõnast erinev tähendus, kasutatakse harilikku

seletusviisi, nt **tossuke** 'saamatu', **kükitaja** 'väikekoovitaja (Numenius phaeopus)'.

5.7. Tähenäse seletused jäetakse ära liitsõnadel, mille tähendus tuleneb otseselt üksikkomponentide tähendusest, nt **ahjuroop**, **aadrinarts**. Samuti toimitakse siis, kui kirjapanekute alusel pole võimalik tähendust (üheselt) formuleerida. Viimasel juhul antakse seletus(ed) näitelause(te)s või esitatakse üksnes näitelause(d).

5.8. Kui teated sõna tähenduse kohta on ebatäpsed või kahtlased, osutab sellele küsimärk, nt **abu** [paadil] *kitsas perse, abu* (? esiosa) *vee sihes* Muh. Originaalil toodud tähenduse seletus, mida pole õnnestunud täpsustada, pannakse jutumärkidesse, nt **aaluvesi** "suurveest jäänud loik", **haarukõsõ** pl "ühekordselt rehe alla laotatud vihud".

5.9. Tähenäsvasteid ja seletusi täpsustavad ka märgendid sõna stilistilise iseloomu ja kasutussfääri kohta, kui need on selgepiirilised, nt *fig, hum, euf, lstk*.

6. Näitelaused

6.1.1. Sõna tähenduse seletusele järgnevad harilikult näitelaused, mis toovad esile ja täpsustavad sõnaga seotud semantilisi või grammatilisi nähtusi. Näitelausete hulk sõltub kartoteegis leiduvast murdeainesest ja sellest, kuivõrd erinevalt sõna kasutatakse.

6.1.2. Pikast näitelausest jäetakse ära ebaolulised lõigud. Väljajätted märgitakse lause keskel kahe katkendjoonega (--). Näitelause asemel tuuakse mõnikord sõnaühendeid, eriti morfoloogilistel või süntaktilistel kaalutlustel esitatud näidete puhul, nt **haab**¹ *pali* 'abu VNg; **hea** *ia kõnemies* Hag.

6.1.3. Paariläuselisi tekstilõike antakse erandjuhtudel, kui esitatakse sisuliselt väärtuslikke teateid olustikust, etnograafiast jne. Samuti toimitakse näiteks taime- ja loomanimete puhul, mida ei ole õnnestunud identifitseerida, kuid mille murdekeelne seletus sisaldab täpsustavaid andmeid.

6.1.4. Näitelaused, mis ei sobi sõna ühegi tähendusega, tuuakse omaette rühmana (araabia numbriga) sõnaartikli lõpus.

6.2. Koostaja poolt näitelausele lisatud täiendused pannakse nurksulgudesse. Selgitust vajavad asesõnad avatakse (ümarsulgudes). Nt **hea** *sial* [kaevus] *piab isi vääga ia vesi olema* Pal; **ahne**¹ *aga see* (vasikas) *oo ia 'ahne 'jooma* Lih. Murdesõnu või muutevorme tõlgitakse siis, kui tekib kahemõttelisus, nt **aidaesine** *aida esine, et 'vihma ei saa* (saja) *aida uste 'piale* Var; **all pää** (päike) *on 'pilve all* JMd. Paralleelkeelendid esitatakse näitelauses tildega, nt **ahistama** *akkab 'rindust - 'rinnust ahistamma* Lüg.

6.3. Näitelaused valitakse võimalikult erinevatelt murde- resp murrakualadelt. Sõna üldise leviku korral püütakse tuua näiteid kõigist murretest. Näitelaused jäävad ära, kui sõna kasutuse illustreerimiseks piisab sõnaühenditest või kui sobivad laused puuduvad.

7. Püsiühendite esitamine

7.1. Lihtsad püsiühendid, mille osised on oma põhitähenduses, esitatakse mõlema komponendi all näitelausete hulgas, nt *alla, maha, välja, üle, üles aitama; pärale, järele, kätte jõudma; karva, habet ajama; mokad morssis*.

Kui sellist ühendit iseloomustab kindel kokkukuuluvus ja (teataval määral) ülekantud tähendus, esitatakse keeleaines kõigi (või kõigi oluliste) komponentide all kas alamärksõnadena või näitelausetes olenevalt materjali hulgast ja ilmekusest. Nt *tähele panema; alla andma* 1. alistuma, vastupanu lõpetama; 2. alanema, tagasi tõmbuma,

alla vajuma; *kuiv amm* (lapsehoidja, kes ei imeta); *saksamaa ader* 'hõlmader'; *kirju eit* 'võõrasema'. Osa nn terminühendeist (eriti taimenimetused) saavad omaette märksõna (vt 3.2.1.).

7.2. Kiindlaks kujunenud vormelid (põhiliselt rahvaluule lühizanrid) paigutatakse harilikult näitelauseste hulka. Vajaduse korral antakse tähenduse seletus (ümarsulgudes), mõistatus(t)e lahendus (võrdusmärgi järel, murdekeelne vaste kursiivis, kirjakeelne – püstkirjas). Kui vormeleid on ohtrasti, tehakse omaette tähendusrühm, nt **ais 1.b.** fig, **aed 2.** fig, **hammas 2.** fig. Samuti toimitakse emfaatiliste hüüatuste, tervitus-, tänusõnade jne puhul, nt **aeg 8.** (vormelid) **a.** (imestust, üllatust jne väljendavates hüüatustes), **b.** (hüvastijätuvormelites); **aitama 1.** **a.** abiks olema, abistama, **b.** (mitmesugustes soovides, hüüatustes).

7.3.1. Fraseologismid esitatakse iseseisva tähendusrühmana (harilikult märgendiga fig) või alamärksõna(de)na kõigi (või kõigi oluliste) komponentide all. Nt *vesi ahjus* 'häda käes; nutt varuks'; *hambasse puhuma* 'luiskama, valetama; salajuttu rääkima; (jutuga) ahvatlema, eksitama'; *hammast ihuma* 1. viha kandma, kurja kavatsema, 2. (midagi) himustama, endale tahtma; *alt ~ ninapidi vedama* 'petma, tüssama'; *sarved soojad* 'purjus'.

7.3.2. Fraseemi varieeruvate osiste vahel on alamärksõnas tilde. Sõna(d) või sõnaosad, mida võib ära jätta, antakse ümarsulgudes. Nt *asi ants ~ nudi ~ tahe ~ vask* 'kõik korras, selge, lool lõpp', (*küünt e ja*) *hammastega* 'iga hinna eest, kõiki vahendeid kasutades; visadusega, ägedalt', (*pole*) *haisu(gi)* 'mitte midagi, süugi mitte'.

7.3.3. Fraseemi variantide esitamisel piirdatakse võimalikult lühikes(t)e alamärksõna(de)ga, mis ei ammenda kõiki näitelauseis esinevaid samatüübilisi murdevariante. Kui alamärksõna on raske fikseerida, koondab variandid üheks rühmaks tähenduse seletus. See eelneb näitelausele ja on eraldatud teisest samasugusest tähendusrühmast püstkriipsuga. Nt **ahi 2.** fig -- | (sünnitusest, lapsesünnist) (näitelausest) | (tühisest asjast) (näitelausest); *vesi ahjus* 'häda käes; nutt varuks'.

7.4. Püsiühendid, mis ei sobi sõna ühegi tähenduse ega tähendusvarjundiga, paigutatakse sõnaartikli lõppu (araabia numbriga). Nt **heakene 3.** *heakene küll* 'hea küll, olgu peale; hrl täitesõnana jutustuses'.

8. Sünonüümi viited

8.1.1. Lühendi Vrd järel esitatakse sõnaartikli lõpus või tähendus(t)e järel (vt 2.9.1.) samatüvelised ja -tähenduslikud, kuid sõnamoodustuselt erinevad sõnad, samuti häälikuliselt lähedased murdesõnad. Nt **antsakas Vrd** intsakas, untsakas; **aadama Vrd** aagama; **kaer Vrd** kaar, kaur; **hing Vrd** hõng; **jamama Vrd** jõmama; **pladistama Vrd** ladistama; **haaraline Vrd** aariline, haaruline; **hagu Vrd** haga; **aken Vrd** akkun, ikkun; **jalgealune Vrd** jalgualune; **aassõlm Vrd** aasasõlm.

8.1.2. Sünonüümi viited koondatakse kõige levinuma ja neutraalsema (resp kirja-keelse) sõna juurde. (Viimast kasutatakse sageli teis(t)e sünonüümi(de) tähenduse seletuses, nagu 'kaer', 'haaruline', 'aken', 'jalgealune'.) Kirjakeeles puuduva sõna puhul võib selleks olla alfabeedis eespoolne sõna, millele viidatakse teis(t)e sünonüümi(de) alt või mida kasutatakse tähenduse seletuses. Nt **aariline Vrd** haaraline, **haaruline Vrd** haaraline; **haiba** 'kergemeelne, edev (hrl tüdruk); lobiseja', **haibats** = haiba.

8.2. Kaudsemad viited antakse lühendi Vt järel, nt haab Vt saksamaa haab, hamba- Vt hamma-.

9. Sõnade ja tähenduste leviku märkimine

9.1. Üksiksõna levik (välja arvatud tulenemisseletuse korral) selgub artikli peast. Liitsõnadel, tähendus(t)el, tähendusvarjunditel ja püsiühenditel märgitakse see enamasti juhul, kui tegemist on kindlalt piiritletud, kompaktsel maa-alaga, nt aidveer aiaäärne maa-ala - eL; ader 2. (eri adratüübid) a. vannasader - S Lä HaLo, b. harkader - R Pä ViK TaPõ VIPõ eL.

Levik näidatakse tähenduse seletuse või liitsõna puhul ka siis, kui pole esitatud näitelauseid, nt haagama² 2. "noomima" - Se; hainatirts hainatirts rohutirts - Vas.

9.2. Sõna levikuviidetena kasutatakse tavakohaseid murraku- ja murdelühendeid (vt 12.1., 12.2.).

Murdeandmed tuuakse murrakute (resp murrete) kaupa põhjast lõunasse ja läänest itta (vt 12.3.). Alustatakse rannikumurdega, sellele järgnevad põhjaeesti murded (saarte, lääne-, kesk- ja idamurre) ja lõunaeesti murded (Mulgi, Tartu, Võru murre).

Mõnikord viidatakse endistele maakondadele (Ha = Harjumaa, Jä = Järvamaa, Lä = Läänemaa, Pä = Pärnumaa). Levilat aitavad täpsustada ilmakaarte lühendid, mis lisatakse murde- või maakonnalühendile (KPõ = keskmurde põhjaosa, KLõ = keskmurde lõunaosa; TaPõ = Põhja-Tartumaa, VIPõ = Põhja-Viljandimaa).

Kihelkonda või maakonda läbivale murdepiirile osutab murraku- või maakonnalühendile järgnev murdelühend, nt IisR = Iisaku murraku rannikumurdeline osa, IisK = Iisaku murraku keskmurdeline osa; ViK = Virumaa keskmurde ala.

Kui on vaja tähistada ulatuslikumat levilat, kasutatakse lühendit Emann = Eesti manner.

9.3. Sõna üldist levikut osutab märgend üid. Hajateateid murdealalt viidatakse märgendiga spor või hv kohaviite ees, viimane harilikult siis, kui sõna ei näi murdeomane.

10. Transkriptsioon

10.1. EMSis kasutatava märkimisviisi aluseks on kirjakeele ortograafia, mida on täiendatud mõningate foneetilise transkriptsiooni märkidega.

10.2.1. Vältevahelduse märkimine. Pikkusmärk (˘) sõna ees (harvemini hääliku kohal) osutab, et sõna on hääldatud kolmandas vältes. Nt kooritud : ˘koorima, leiva : ˘leiba, saabas : ˘saapad, linna : ˘linna, ˘arkselt (˘argselt), poisid : ˘poisse, marssib (marssib) : ˘marssima, ˘aiga ˘müøde ˘aegamööda, kuid: Peterburgi, ˘einsat's : ˘einsat'si : ˘einsat'si.

10.2.2. Kolmanda välte märki kasutatakse tinglikult ka rannikumurdes, kui sõnas esineb 2. ja 3. välte vaheline häälik. Nt ˘kaurad, ˘menna, ˘ahtma, ˘rääkima : ˘räägib, ˘suured ˘metsad. Samasugune sporaadiline esinemus Tartu murdes jääb märkimata, nt süre õlega = suure oolega.

10.2.3. Kolmanda välte märki ei kasutata ühesilbilistes sõnades. Nt maa (moa), ait, vokk, ma : mu (mo) : mul (mool, muul), ta (tä) : tal, me, te, nad, et, on (om), kon ˘kus', man ˘juures', tan ˘siin', ka (koa, kua), kah, siis (sis, siss, sõss, siiss), är; eL es (as, is, õs), taa ˘see', mi ˘meie', ti ˘teie'.

Vältemärke ei esine ka Emakeele Seltsi murdekorrespondentide kirjanepäikes (välja arvatud rannikumurde ülestähendused), kui need puuduvad originaalil. Nt *Umbe kasund tiigid ja ougd on sui aegus aisma vett poolest saadik täis Emm*; kuid: *Kaik tämä heneläs 'haaga, mida 'vaide 'ilmas 'löüdü Kuu*.

10.2.4. Geminaatklusiilid *k, p, t* kirjutatakse lühikeste vokaalide vahel nagu kirja-keeles, s.o teises vältes ühe, kolmandas vältes kahe tähega. Nt *rikas : rikkad, lappama : lapata, videvik : videvikku, ratas : rattad*. Rannikumurdes, kus puudub vältevaheldus, kirjutatakse nad rõhulise silbi järel kahekordselt. Nt *akkama : akketi, seppale, rattas : rattad, agerikkud*.

10.2.5. Rannikumurdes vokaalide vahel, helilise konsonandi järel ja sõna lõpul esinev fortisklusiil asendatakse leenisega. Nt *opone = obone, ninta = 'ninda, üelti = 'üeldi, vorgut olivat = 'vorgud olivad*; vrd helilise konsonandi ees *vaprik = 'vaprik, atra = 'atra*.

10.3.1. Nõrgenema kalduv fortisklusiil liitsõna teise komponendi algul säilitatakse üldiselt *k, p, t*-na. Nt Plv *akokands 'ahervare'*, Mar *aenapäni 'ihuüks'*, Hls *pallapoolik, Rõu 'kõrdapiten, Krk rapaterä 'rabatud vili'*.

Samas asendis tekkinud geminaatklusiil antakse edasi poolpikkuse märgiga vastaval klusiilil. Nt TaPõ *alekõrs; sarapu(u), siiapõole, ninapidi*; JN *luupäks 'kederluu'*, Ris *õumpu*; VMr *teretere; suurükk*. Lühenenud sõnad kirjutatakse võimalikult häälduspärasel kujul. Nt *'pyyl'ba* (aga: *pyyl'päiv*), *ärjabä 'ristikhein'*, M *pühabelt 'pühapäeviti'*, Sa *sarabud, 'nõumbud 'sarikad'*; *poolid 'pooleldi, peaaegu'*.

Sel viisil on võimalik lahus hoida häälduselt erinevaid sõnu, nagu *allkiri ~ alkiri; laupäev ~ 'lauba ~ 'laupa; õunapuu ~ õunabu ~ 'õunbu ~ õunapu(u)*; Urv *jüripääst jakapäävää*; Sim *'allabole ~ allapole; 'maande ('moandi) ~ maant'ee*.

10.3.2. Liitsõna liitekohal tekkinud geminaat *ss* kirjutatakse kahe tähega, nt *puussepp ~ puussepp; libessool, Kuresaare ~ Kuressaare*.

10.4.1. Konsonantide palatalisatsiooni tähistatakse märgiga ' vastava tähe kohal või kõrval. Nt *tol'a, mušu; eL vaga 'vai', kõnõl', kirot', kõvvõr', repän*. Konsonantühendi ja geminaadi puhul asetatakse peenendusmärk ühendi esikomponendile (seda ka Võru murdes). Nt *'kül'ge : kül'les, õin, 'sündima : sünnib, särk; eL t'sirp, kak'k 'katkus', naard 'naeris', 'tüt'rik, pähüt's*, kuid tegijanimedes: Lei *'ant'd'alõ 'andjale'*. Tavapärasesse märkimisviisi kantakse ka Tartu ja läänemurdest märgitud epenteetilise palatalisatsiooni juhtumid. Nt *o'p'nu = 'op'nu, la'kka = lak'ka; Khn o'k = ok'k 'vokk', ko'p'pū = kont'puu 'kontpuu'*.

10.4.2. Üksikkonsonandi palatalisatsioon *i* ees jääb märkimata. Nt *tädi, vili; eL pini, edimält, imiss; K suan : suanid : 'suani, luos : 'luosima, 'viidi; eL kraami : kraami, laul' : lauliva; mokõni, inemüisile, 'äestedi, 'tsilkmidi 'tilgaviisi', 'vargusi*. Samuti toimitakse pikale silbiainesele järgneva või kaugemal sõnas esineva klusiili puhul. Nt eL *tyyp : toobi : 'tyypi, 'vaiki 'vait', 'laotiva, lännüki, hüideti; eP alati, osuti, vaheliti, 'aeti, karjuti, ehitati*.

Pearõhulise silbi lühikesele vokaalile järgneva geminaatklusiili peenendust märgitakse igal juhul, sellest hoolimata, kas geminaat kirjutatakse ühe või kahe tähega. Nt *kot'i : kot'i : kot'ti; eL võt't : võt'iva, tük'k : tük'i, upin*. Vrd Hi *kott : koti, M kot't : koti*.

10.5.1. Siirdehäälikud *j* ja *w* jäävad 1. ja 2. silbi piiril pika vokaali või diftongi järel

märkimata. Nt $\bar{i}jal = iial$, $lei\check{j}aB = leiab$, $eij_ole = ei\ ole$; $l\bar{u}w\grave{a}D = luuad$, $la\bar{u}w\grave{a}D = lauad$, Khn $m\bar{u}w\grave{a} = 'm\bar{u}u\grave{a}$, $se\bar{u}wes = se\bar{u}es$ 'süües', kuid: 'k\bar{a}ija (tegijanimi), 'souwus 's\bar{o}us, s\bar{o}udmisel', Har 'k\bar{a}uw\bar{u} 'k\bar{a}ia'. S\bar{o}nal\bar{o}puline w asendatakse v -ga, nt Har $s\bar{a}B\bar{e}w = 'saab\bar{o}v$.

10.5.2. Vokaalide vahel on siirdehäälikut j pandud kirja mitmeti. Märkimisviis \acute{e} , \acute{e} , \acute{j} (t\bar{o}stega) antakse edasi tähega j , märkimisviis e aga säilitatakse. Nt $va\acute{e}akka = vajaka$, $a\bar{u}Du\acute{e}a$ (kana) = 'auduja; $ma\check{c}as = majas$; Se $ma\acute{a} = ma\acute{a}$; kuid $ma\acute{e}a = maea$.

10.6.1. Häälikute kvaliteedi märkimisel piirdatakse võimalikult kirjakeele vahenditega. Vokaalide nihkeid kõrgenemise-madaldumise, labialisatsiooni, diftongeerumise jne suunas, samuti reduktsiooni, helitust jm nähtusi antakse edasi üksnes niivõrd, kui seda on võimalik teha põhivokaali abil. Nt Muh $n\check{z}ha = niha$, Mar $\check{c}malu\check{D} = omalud$, Juu $\check{y}h\check{y}ksa = \check{u}h\check{u}ksa$, Lai $\check{o}h\check{o}ksa = \check{o}h\check{o}ksa$, J\bar{a}m $la\check{j}v : la\check{e}v\grave{a}D = laiv : laevad$, Sim $l\check{o}\check{g}i\check{D} = l\check{o}\check{g}id$; Khk $\check{e}\check{p}_m\check{a}l\check{e}t\check{e} = ep\ m\check{a}leta$, $tuhk\check{e} - tuh\check{k}\check{e} = 'tuhka - 'tuhke$, J\bar{a}m $pa\check{i}nij? : pa\check{i}nij\check{e}ks = 'painiji : 'painijeks$, Se $tunist\check{e}Das = tunist\check{o}dass$, $ait\check{u}\check{m}\check{m}\check{a} rav\check{u}t\check{e}\check{m}\check{m}ast = 'ait\check{u}\check{m}\check{m}\check{a} ravits\check{o}\check{m}\check{m}ast$ jne.

Saarte ja läänemurdes, sporaadiliselt ka Harju, Põhja-Tartu ja Põhja-Viljandi murakuis märgitud \acute{e} , \acute{e} , \acute{e} ~ \acute{e} , \acute{o} , \acute{o} asemel kirjutatakse ee , oo , $öö$. Nt J\bar{a}m $t\check{e}nima - t\check{e}nima = 'teenima$, Hag $\check{s}la - \check{s}la = 'soola$, Plt $\check{s}\check{e}m\check{e} = seeme$, Lai $l\check{q}B = l\check{o}b$.

Saarte ja keskmurdest (harva mujalt) sporaadiliselt märgitud \bar{e} , \bar{o} , \bar{o} n\bar{o}rk diftongeerumine jäetakse arvestamata ja asendatakse pika vokaaliga. Nt Khk $m\check{i}\check{e}s = mees$, $p\check{u}\check{r}tt? = 'p\check{o}rtti$, Hag $k\check{e}elas = 'keelas$, Ann $j\check{u}\check{o}s\check{e}B = jooseb$, Se $u\check{o}d\check{i} = oodi$, $s\check{u}\check{o}gi = s\check{o}ogi$. Samuti ei märgita ka lühikese e , o , \bar{o} puhul murdeti esinevat n\bar{o}rka diftongi. Nt Hi $\check{r}\check{e}p = lepp$, $t\check{u}on\check{i} = tont$, S\bar{J}n $t\check{i}egima = tegima$.

10.6.2. L\bar{o}unaesti murdeis ja nende naaberaladel esinevat ülipikkade keskk\bar{o}rgete vokaalide kõrgenemist antakse edasi $\check{i}\check{i}$, $\check{y}\check{y}$, $\check{y}\check{y}$ -ga (m\bar{o}nikord ka $i\check{i}$ -, uu -, $\check{u}\check{u}$ -ga). Nt $pr\check{i}\check{j}s$ (: $preesi$), $s\check{y}\check{y}t$ (: $s\check{o}odi$), $tyul$ (: $tooli$), $t\check{i}\check{j} - tii$ 'tee', 'yytma - 'uutma 'ootama', $t\check{y}\check{y} - t\check{u}\check{u}$ 'töö'.

10.6.3. \acute{e} (\acute{e}) asendatakse \bar{o} -ga, nt Se $je\check{v}\check{v}\grave{a}$ ($je\check{v}\check{v}\grave{a}$) = $j\bar{o}vva$, Lei $a\check{e}l\check{e}ma = 'a\bar{o}l\bar{o}ma$; Khn $\check{r}\check{e}B\check{e}$ ($l\check{e}B\check{e}$) = $l\check{j}\bar{o}b\bar{o}$, $la\check{c}v\grave{a} = la\bar{o}va$, $lu\check{e}m = lu\bar{o}m$. V\bar{o}ru ja Tartu murdes s\bar{o}nuti esinev venep\bar{a}rane \bar{o} asendatakse esimeses silbis \check{q} -ga, j\bar{a}rgsilpides \bar{o} -ga, nt $k\check{q}n\bar{o}l\bar{o}ma$, $ts\check{q}\check{r}$ ($ts\check{q}ir$) : $ts\bar{o}ori$, Se 'n\check{q}\check{q}ga 'n\bar{o}ega', 'j\check{q}\check{q}l\bar{o} 'j\bar{o}ele', kuid: $s\bar{o}b\bar{o}r$, $lad\bar{o}v$ 'latv'.

10.7. Saarte ja rannikumurdes esinevat ng -ühendi n\bar{o}rgaastmelist vastet antakse edasi ühendiga - $\eta\eta$ -, nt $kan\eta\eta$ (: 'kangad), ($king$:) $kin\eta\eta$.

10.8. Saarte (ja l\bar{a}äne)murdes esinevat \acute{a} ja e vahepealset häälikut märgitakse pear\bar{o}hulises silbis \acute{e} -ga, diftongi j\bar{a}relkomponendina ja j\bar{a}rgsilpides asendatakse k\bar{o}ikjal e -ga. Nt J\bar{a}m 'teeda, neind, leind, keind, Khk $pe\acute{e}$, (pani) tehele, Muh $k\acute{a}e$.

10.9. V\bar{o}ru murdes s\bar{o}na l\bar{o}pul esinevat katkehäälikut t\bar{a}histatakse m\bar{a}rgiga p , nt $voonak\bar{o}s\bar{o}^p$, $n\bar{a}t\bar{a}^p$, $tenn\bar{u}^p$, $mine\ \bar{a}r^p$.

10.10. V\bar{o}ru murde lausefoneetilist assimilatsiooni, mille puhul j\bar{a}rgneva s\bar{o}na alguskonsonant kandub eelneva s\bar{o}na l\bar{o}ppu, moodustades kahe s\bar{o}na piiril geminaadi, m\bar{a}rgib asjaomaseid s\bar{o}nu \bar{u}hendav klamber. Nt $anna_t\bar{a}lle$; $lats\bar{o}_l\bar{a}t'si_k\bar{y}yli$; $mine_kaku^p$ ar^p .

10.11.1. Tavalisi lausefoneetilisi seoseid ja sandhin\bar{a}htusi ei märgita. Nt Amb $i\bar{a}_g\bar{u}\bar{l}$ = $ia\ k\bar{u}ll$; Muh $se\check{n}ni_gut = s\bar{o}nni\ kut$; N\bar{o}o $mull_ess_ole = mul\ es\ ole$; Se $tyyt_saij_\bar{u}t's$

provva nägemä = tyyd sai üt's provva nägemä; V olē_ēi = olō ōi.

Liitsõnad, mis murdekogudes on sageli ühendatud kaarega või sidekriipsuga, kirjutatakse kokku. Nt Khk *poè_mjheks = poemiheks*; Jäm *nāri_pā = nāaribā*, Jür *kuřjad_vaēmud = kurjadvaemud*, Se *tšiä-tük' = t'siatük'k*.

10.11.2. Naabersõnaga koos hääldatud lühenenud sõnad ja allegrovormid võetakse selguse mõttes võimalikult lahku, kusjuures ühenduskaarega osutatakse nimetatud keelendi kokkukuuluvusele eelneva või järgneva sõnaga. Nt Koe *lasime nõnna_t päkad punased all*; Kad *ma_lin seal*; Nõo *ärä sa_nt mitte 'ütte*; *ma_tli 'ma ütlesin*'; Se *elokanõ_ks mano jäi*.

10.11.3. Ühenduskaar seob ka eitussõna lühenenud vormi sellele eelneva sõnaga, millega ta kokku hääldatakse. Nt *ma_i oless*; *ka_i_massa*; V *tohi_i*; Nõo *tä_s 'pel'gä*; S *tä_s jööva*; *mina_p tee*; *sa_p osa*; *seda 'sädust es ole_nd*.

10.12. Sidekriipsu (-) kasutatakse murdenäidetes: a) samaväärsete paarissõnade ja sõnakorduste puhul, nt *lihad-leevad*, *neli-viis*, *maast-madalast*, *edasi-tagasi*, *ai-ai*, *äh-äh*, *aidu-raidu*, *kiišu-kiišu*; Krk *kuť's tilli-tilli*, 'lamba tullive *mää-mää*; b) liitsõnades, mille kokkukirjutamisel mitu samasugust häälikut kõrvuti satuksid, nt *maa-alused*.

10.13. Sõnarõhku märgitakse vajaduse korral (juhul, kui see ei lange esimesele silbile) punktiga rõhulise silbi vokaali järel, nt *maai_lm*, *ükskõi_k*, *aha.h*. Kui sõna esineb murretes kahesuguse rõhuga, märgitakse rõhumärk mõlema silbi vokaali järele, nt *'ai-tä_hh*, *'ai-tü.ma*.

10.14. Silbivahemärk (˘) kahe vokaali vahelt kadunud konsonandi asemel osutab nende vokaalide kuulumist eri silpidesse. Nt Kuu *jaga_us* 'juukselahk', *kada_aik* 'kadarik', gpl *'paulu_e* 'paelte', Har *kulõ_unu* 'koltunud', Se *rasõ_õp* 'raskem'.

11. Märgid

- ˘ pikkusmärk tähistab 1) sõna ees kolmandat väldet; 2) tähe kohal liitsõna vahepiiril tekkinud geminaatklusiili või kolmandat väldet järgsilpides
- palatalisatsioonimärk osutab konsonandi peenendusele
- punkt vokaali kõrval märgib pearõhku
- ˘ silbivahemärk märgib vokaalide kuulumist eri silpidesse
- ˘ ühenduskaar seob murdenäidetes allegrovorme naabersõnadega, millega nad koos hääldatakse
- ˘ ühenduskamber tähistab Võru murdele omast lausefoneetilist assimilatsiooni
- sidekriips 1) asendab märksõnas sõnaosa, mida ei korrata, või osutab, et tegemist on liitsõna ühe osisega; 2) seisab samaväärsete paarissõnade ja sõnakorduste vahel; 3) eraldab liitsõna komponente, mille kokkukirjutamisel mitu samasugust häälikut kõrvuti satuksid; 4) osutab artikli peas, et tegemist on liitsõna ainesega või sõna tüvega; 5) esineb häälikulistest üldviidetes
- suunamismärk juhib teise märksõna juurde
- || paralleelid eraldavad sõna tarvitusjuhtumit
- < tulenemismärk näitab, et sellele eelnev sõna on mõistetav märgile järgneva sõna tähenduse kaudu
- ˘ tilde seisab sõnade või fraseemi osade vahel, mis võivad üksteisega asenduda, ilma et tähendus muutuks
- | püstkriips eraldab 1) artikli peas sõna muutuva osa; 2) märksõnas liitsõna komponendid; 3) fraseologismide esitamisel vajaduse korral üht tähendusrühma teisest
- mõttekriips eraldab kohalühendi või püstkirjas näitelause tähenduse seletusest
- = võrdusmärk eelneb 1) sõna seletust asendavale murdekeelsele sünonüümile; 2) mõistatuse lahendusele
- ? küsimärk osutab, et järgnev seletus või teade on kaheldav
- ” ” jutumärkid osutavad, et kasutatakse murdekoguja seletust
- * tärn näitab, et järgnev märksõna on analoogia põhjal tuletatud artikli koostaja poolt
- () ümarsulgudes antakse 1) selgitavad ja täpsustavad märkused sõna või väljendi tähenduse seletuses; tähenduspiirkond; loomade ja taimede ladinakeelsed nimetused; 2) asesõnad artikli peas; seletused ja asesõnade vasted näitelausest; 3) paralleelvariandid artikli peas; 4) täht, sõna või fraseemi osa, mis võib ära jääda
- [] nurksulgudesse asetatakse 1) koostaja poolt näitelausele lisatud täiendused; 2) sõnaosad, kui sõna ise on juba ümarsulgudes
- // kaldkriipsud osutavad artikli peas murdelisele üksikesinemusele
- , koma lõpetab artikli peas märgendi mõjupiirkonna ja eraldab omavahel tihedamini seostuvad variandid
- ; semikoolon eraldab 1) näitelauseid; 2) kokkukuuluvad üksused artikli peas; 3) lähedased raskesti eristatavad tähendused või tähendusvarjundid
- kaks katkendjoont märgib väljajätteid näitelause keskel
- : koolon esineb 1) pärisnimelise märksõna järel, kui puudub artikli pea; 2) otsese kõne ees näitelausest; 3) tähenduspiirkonna ja ladinakeelse nimetuse vahel

12. Lühendid

12.1. Murded (koos ilmakaarte lühenditega)

eL	lõunaeesti murded	M	Mulgi murre
Emann	Eesti manner	R	rannikumurre
eP	põhjaeesti murded	RIId	rannikumurde idaosa
I	idamurre	S	saarte murre
ILõ	idamurde lõunaosa	T	Tartu murre
IPõ	idamurde põhjaosa	TLä	Tartu murde lääneosa
K	keskmurre	V	Võru murre
KLõ	keskmurde lõunaosa	VId	Võru murde idaosa
KPõ	keskmurde põhjaosa	VLä	Võru murde lääneosa
L	läänemurre		

12.2. Murrakud (kihelkonnad) ja maakonnad (koos ilmakaarte lühenditega)

Amb	Ambla	Juu	Juuru
Ann	Anna	Jõe	Jõelähtme (rannikumurre)
Ans	Anseküla	JõeK	Jõelähtme (keskmurre)
Aud	Audru	Jöh	Jöhvi
Emm	Emmaste	Jä	Järvamaa
Ha	Harjumaa	Jäm	Jämaja
Hag	Hageri	Jür	Jüri
HaId	Ida-Harjumaa	Kaa	Kaarma
HaLo	Loode-Harjumaa	Kad	Kadrina
HaLä	Lääne-Harjumaa	Kam	Kambja
Han	Hanila	Kan	Kanepi
Har	Hargla	Kei	Keila
Hel	Helme	Khk	Kihelkonna
Hi	Hiiumaa	Khn	Kihnu
HJn	Harju-Jaani	Kir	Kirbla
HJj	Hajjala (rannikumurre)	KJn	Kolga-Jaani
HJjK	Hajjala (keskmurre)	Kod	Kodavere (idamurre)
Hls	Halliste	KodT	Kodavere (Tartu murre)
HMd	Harju-Madise	Koe	Koeru
Hää	Häädemeeste	Kos	Kose
Iis	Iisaku (idamurre)	Kra	Kraasna
IisK	Iisaku (keskmurre)	Krj	Katja
IisR	Iisaku (rannikumurre)	Krk	Karksi
Jaa	Jaani	Krl	Karula
JJn	Järva-Jaani	Kse	Karuse
JMd	Järva-Madise	Ksi	Kursi

Kul	Kullamaa	Pär	Pärnu
Kuu	Kuusalu (rannikumurre)	Põi	Põide
KuuK	Kuusalu (keskmurre)	Rak	Rakvere (keskmurre)
Kõp	Kõpu	RakR	Rakvere (rannikumurre)
Käi	Käina	Ran	Rannu
Kär	Kärla	Rap	Rapla
Lai	Laiuse	Rei	Reigi
Lei	Leivu	Rid	Ridala
Lih	Lihula	Ris	Risti
LNg	Lääne-Nigula	Rõn	Rõngu
Lut	Lutsi	Rõu	Rõuge
Lä	Läänemaa	Räp	Räpina
LäEd	Edela-Läänemaa	Sa	Saaremaa
LäLo	Loodo-Läänemaa	Saa	Saarde
Lälõ	Lõuna-Läänemaa	SaId	Ida-Saaremaa
LäPõ	Põhja-Läänemaa	SaLä	Lääne-Saaremaa
Lüg	Lüganuse	San	Sangaste
Mar	Martna	Se	Setu
Mih	Mihkli	Sim	Simuna
MMg	Maarja-Magdaleena (idamurre)	SJn	Suure-Jaani
MMgT	Maarja-Magdaleena (Tartu murre)	TaPõ	Põhja-Tartumaa
Muh	Muhu	TMr	Tartu-Maarja
Mus	Mustjala	Tor	Tori
Mär	Märjamaa	Trm	Torma
Nai	Naiassaare	Trv	Tarvastu
Nis	Nissi	Tõs	Tõstamaa
Noa	Noarootsi	Tür	Türi
Nõo	Nõo	Urv	Urvaste
Ote	Otepää	Vai	Vaivara
Pai	Paide	Var	Varbla
Pal	Palamuse	Vas	Vastseliina
Pee	Peetri	Vig	Vigala
Pha	Püha	ViK	Virumaa (keskmurre)
Phl	Pühalepa	Vil	Viljandi
Pil	Pilistvere	VJg	Viru-Jaagupi
PJg	Pärnu-Jaagupi	Vll	Valjala
Plt	Põltsamaa	VIPõ	Põhja-Viljandimaa
Plv	Põlva	VMr	Väike-Maarja
Pst	Paistu	VNg	Viru-Nigula
Puh	Puhja	Võn	Võnnu
Pä	Pärnumaa	Vän	Vändra
PäLo	Loodo-Pärnumaa	Äks	Äksi
PäPõ	Põhja-Pärnumaa		

12.3. Sõnaraamatus kasutatav murdeline ja maa-alaline liigendus, mur- rakute esitamisjärjestus

12.3.1. Murdelises liigenduses on lähtunud puhtpraktilistest vajadustest. Et Kihnu asub läänemurde kihelkondade vahel, loetakse ta EMSis mitte saarte, vaid läänemurde hulka. Mõnede Põhja-Tartumaa kihelkondade (Äks Pal Lai) paigutamine kesk- või idamurde alla on samuti tinglik. Idamurre antakse keskmurde kihelkondade vahel.

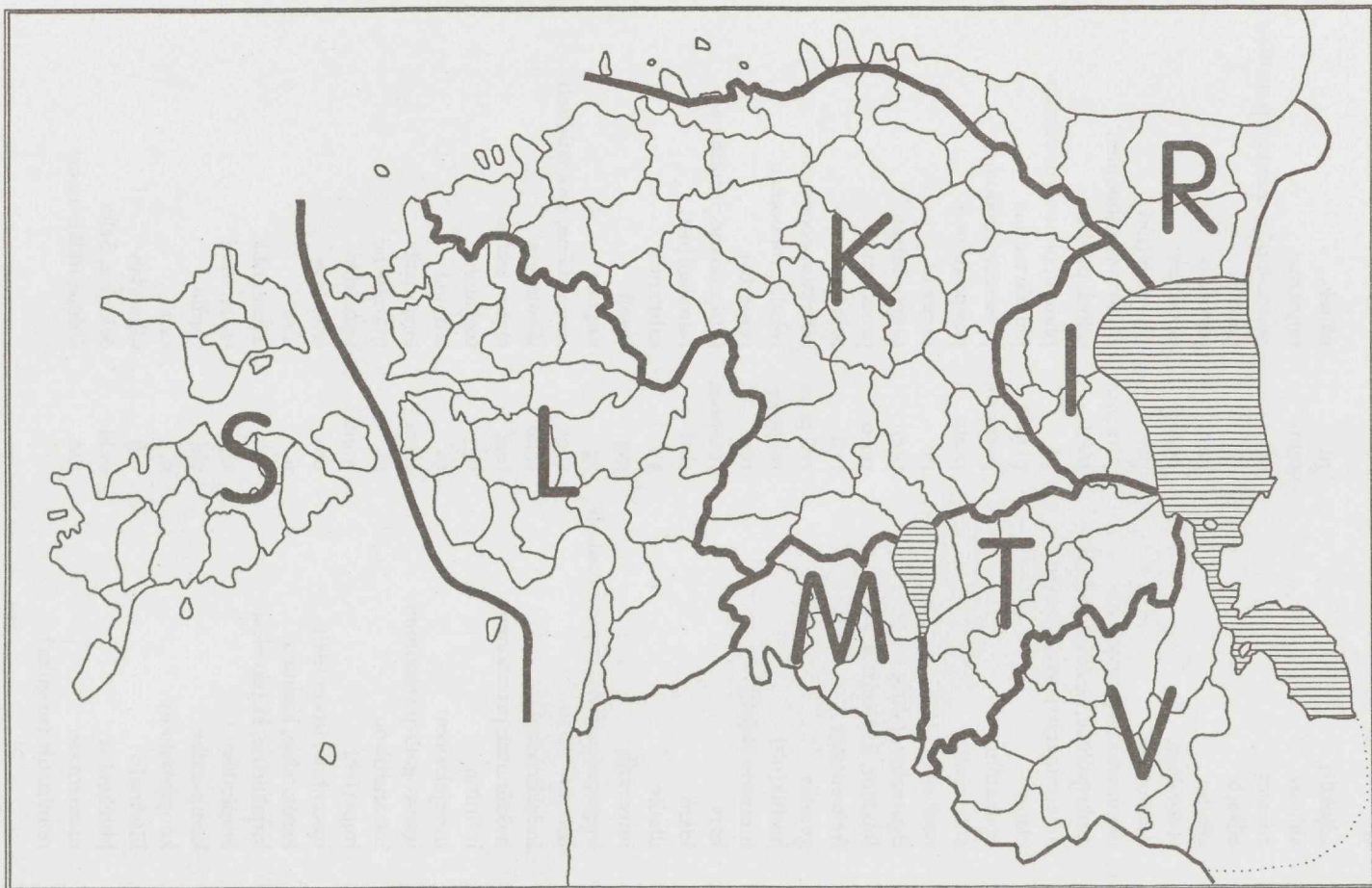
12.3.2. R – 1. Nai, 2. Jõe, 3. Kuu, 4. Hlj (+ Käsmu), 5. RakR, 6. VNg, 7. Lüg, 8. Jöh, 9. IisR, 10. Vai, S – 11. Jäm, 12. Ans (+ Abruca), 13. Khk, 14. Kär, 15. Mus, 16. Kaa, 17. Krj, 18. Pha, 19. VII, 20. Jaa, 21. Põi, 22. Muh, 23. Emm, 24. Kãi, 25. Rei, 26. Phl (+ Kassari), L – 27. Noa, 28. LNg, 29. Rid, 30. Mar, 31. Kul, 32. Mär, 33. Vig, 34. Kir, 35. Lih, 36. Kse, 37. Han, 38. Var, 39. Mih, 40. Tõs, 41. Khn, 42. Aud, 43. Pär, 44. PJg, 45. Vän, 46. Tor, 47. Hää, 48. Saa, K – 49. Ris, 50. HMd, 51. Nis, 52. Kei, 53. Hag, 54. Rap, 55. Juu, 56. Kos, 57. Jür, 58. HJn, 59. JõeK, 60. KuuK, 61. Amb, 62. JMd, 63. JJn, 64. Ann, 65. Tür, 66. Pai, 67. Pee, 68. Koe, 69. VMr, 70. Kad, 71. HljK, 72. Rak, 73. VJg, 74. Sim, 75. IisK, I – 76. Iis, 77. Trm (+ Avi), 78. Kod, 79. MMg, 80. Pal, K – 81. Äks, 82. Ksi, I – 83. Lai, K – 84. Plt, 85. Pil, 86. KJn, 87. SJn, 88. Kõp, 89. Vil, M – 90. Trv, 91. Pst, 92. Hls, 93. Krk, 94. Hel, T – 95. Ran, 96. Puh, 97. Nõo, 98. TMr, 99. MMgT, 100. KodT, 101. Võn, 102. Kam, 103. Ote, 104. Rõn, 105. San (+ Luke), V – 106. Kan, 107. Urv, 108. Krl, 109. Har, 110. Rõu, 111. Plv, 112. Vas, 113. Râp, 114. Se, 115. Lei, 116. Lut, 117. Kra.

12.3.3.

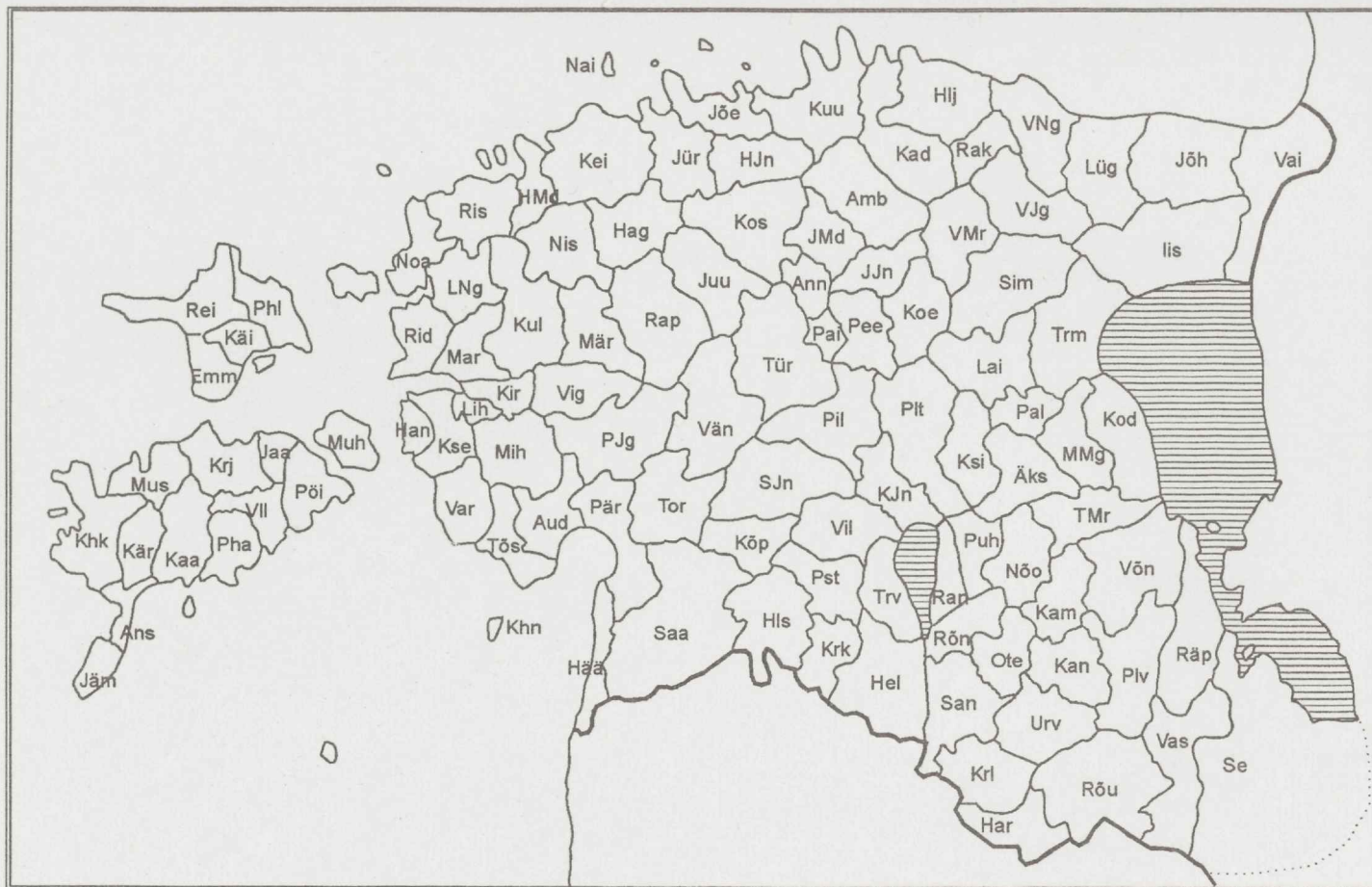
Ha	Ris HMd Nis Kei Hag Rap Juu Kos	LâPõ	LâLo Kul Mär
	Jür HJn JõeK KuuK	Pä	Mih Tõs Khn Aud Pär PJg Vän Tor
Halld	Kos Jür HJn JõeK KuuK		Hää Saa
HaLo	Ris HMd Nis Kei	PâLo.	Mih Tõs Aud Pär PJg
HaLâ	HaLo Hag Rap Juu	PâPõ	PâLo Vän Tor
Hi	Emm Kãi Rei Phl	RId	VNg Lüg Jöh IisR Vai
ILõ	Kod MMg Pal	Sa	Jäm Ans Khk Kär Mus Kaa Krj Pha
IPõ	Iis Trm Lai		VII Jaa Põi
Jä	Amb JMd JJn Ann Tür Pai Pee Koe	Sald	Kär Kaa Krj Pha VII Jaa Põi
KLõ	Äks Ksi VIPõ	SaLâ	Jäm Ans Khk Mus
KPõ	Ha Jä ViK	TaPõ	Iis Trm Kod MMg Pal Äks Ksi Lai
Lâ	Noa LNg Rid Mar Kul Mär Vig Kir	TLâ	Ran Puh Nõo
	Lih Kse Han Var	VId	Rõu Plv Vas Râp Se Lut Kra
LâEd	Kir Lih Kse Han Var	ViK	VMr Kad HljK Rak VJg Sim IisK
LâLo	Noa LNg Rid Mar	VIPõ	Plt Pil KJn SJn Kõp Vil
LâLõ	Vig LâEd	VLâ	Kan Urv Krl Har Lei

12.4. Märgendid ja muud lühendid

a	adjektiiv	nt	näiteks
abl	ablatiiv	num	numeraal
ad	adessiiv	on	onomatopõa, onomatopoeetiline
adv	adverb	p	partitiiv
all	allatiiv	part	partitsiip
ant	antonüüm	peam	peamiselt
dem	deminutiiv	pej	pejoratiiv(ne)
dem-pron	demonstratiivpronoomen	pers-pron	personaalpronoomen
desk	deskriptiivne, deskriptiivsõna	piibl	piibel, piiblist
det-pron	determinatiivne pronoomen	pl	pluural; pluurali nominatiiv
el	elatiiv	pl tant	plurale tantum
emf	emfaatiline	poss-pron	possessiivpronoomen
euf	eufemistlik	postp	postpositsioon
excl	exclusive	pr	preesens
fig	figuraalne, piltlik	prep	prepositsioon
folkl	folkloor, folkloristlik	pron	pronoomen
frekv	frekventatiiv	refl	refleksiiv
g	genitiiv	refl-pron	refleksiivpronoomen
hrl	harilik(ult)	rel-pron	relatiivpronoomen
hum	humoristlik(ult)	resp	respective
hv	harv	rets-pron	retsiprookne pronoomen
id	idem	rhvl	rahvalaul(ust)
ill	illatiiv	s	substantiiv
imp	imperatiiv	sag	sageli
imps	impersonaal(ne), impersonaalselt	sg	singular
in	inessiiv	spor	sporaadiline, sporaadiliselt
ind	indekliinaabel	sõim	sõimusõna
ind-pron	indefiniitne pronoomen	teat	teatav, teatud
inf	infinitiiv	tgn	tegijanimi
int	interjektsioon	tn	teonimi
int-pron	interrogatiivpronoomen	term	terminatiiv
intr	intransitiivne	tr	transitiivne
ipf	imperfekt	transl	translatiiv
ir	irooniline, irooniliselt	täh	tähendus
kasut	kasutatakse, kasutata	u	uus
kirj	kirjakeelne, kirjakeelest	usk	uskumuslik
kom	komitatiiv	van	vananenud
komp	komparatiiv	vrđ	võrdle
konj	konjunktsioon	vt	vaata
ls	liitsõna(d)	välj	väljendab
lstk	lastekeelne	õeld	õeldakse, õeldi
mom	momentaan	üld	üldine, üldkasutata
n	nominatiiv (singular)		

EESTI MURDEALAD

EESTI MURRAKUALAD (ENDISED KIHELKONNAD)

A

a¹ aa kirjatäht; häälik `oskand `ültse `tundend [tähti], aad ega ied VNg; `saivad juo `aapied `selgest, siis `pandi `aabetsist `vierimäie Lüg; aa oo esimene `pookstav Muh; Alliste olli vanast `aage Hls | (tähtede õpetamise vormeleid) aa, pee, akka pähe, kui et akka, `viskan lakka Lüg; aa pee akka pähä, kui ei akka, löö nuiaga takka Mar; aa pee aeda tee Juu; aa, aa akka pähä, suur raamat `sorka pähä, `piibel, `piibel pistä pähä KJn; (ei) iid ega aad mitte midagi iid ega aad `selle `kohta `kiegi ei `rääkind Jõe; sa_i `oska siis iid ega aad `üöllä sääl, kui akkad arutama [kalade poolt puntrasse aetud võrgusilmi] Kuu; Kui ma seda asja kuulsi -- äi mina osand änam iid ega aad `ööda Kaa; Ma_p tää senest mitte iid ega aad Rei; aa ja oo peamine otsustaja, tegija ega meil olegi ka `ninda `tüölisi `ühta, mina olen sie aa ja uo VNg; Ah sina siis oledki siin see a ja o! TÜR

a² a (aa) R Muh Käi Noa Mar Vig Kir Vän KuuK Amb JJn VMr Kad Kod MMg Äks KJn eL(a^p V)

1. konj aga, kuid, ent a. (lausete või lauseliikmete vahel) pisikene plekk `lambikene, a `sellega `tehti keik tüöd VNg; enne ristiti kojaa, a nüid viiasse `altari ette Muh; isä ja emä lapsed o vennäd, a nende lapsed o nõod Vig; mis ta temaga (seebiga) teind oli, a ta oli kohe niisukene must JJn; nüid läit's -- kosime, a ei ool `vastu võet Krk; nüid pisu `anda ei `lendä enämb, a vanast ollu neid küll Puh; taal om kõkkõ `kraami, a iks haigitsass Kan; `tsyuga parandõdass, a sukka piat nõögõlma Rõu; Kaadsa ol'iva_u `veiga laja a `lühkese^p Se B. (iseseisva lause algul) a ot mina ei `kolbandki `sinne `kohtu ette `rääkima, muudkui vend käis VNg; a ken sedä `tiedä Vai; a pane angerjas pange `sisse vee `sisse, ei ela `kuigi kaua Vän; a uad siis nied kiedeti ikke piimaga `jälle jah KuuK; a vot meie ütelsime Kod; a mis säld maha tuli? Trv; a tõene kõhn ei lase endä üle võemust saada Nõo; a ku ma sõss käräti et, kápä_u mant Kan; aa ma^p timmä rõbahti; a kaarnass `ütless: minno rebäne haavaß Se; a to muidu, vastasel korral – Vön Se a to kiä tulõ, ei kuulõki_i^p Se

2. adv aga `vihta taht' a kodo viiä^p, `tihka_i viiä^p Vas

a³ → ära

aa aa Lüg Vai Kos Kod Plt Krl Har int ah (nii) aa! sialt juba tuleb Kos; aa, juba tõbine kannab tervet Kod; aa, vai sedä `viisi Krl

aa → olema

aa → a-, ae-, ai-, aja-, au-, vaa-

haa aa Rei, h- Phl ah, mis kui ta_s kuule, siiss `ütles: haa Phl

haa- hao- Aav oli ea aapuu, tihed oksad pailu `lehti Pöi; aa süld; laesad inimesed, põle aa pinugi `õues Mär; aa unika sehest paistnd `saapad `väl'la Mih; aa jußs (väike haokubu) Aud; aamets (võsa) PJg; sinna olli tullu `kiägi aa vedäje mjjs aa `kyyrmage Hel

aab- → aav-

haab¹ aab g aava SaLä Var Khn/ua-/ Tor, K I ([v]oa-, [v]ua-, vaa-), eL(h- V), aaba Käi Mar Vig Krl Lut/h-/; `aa|b(a) g -va R(h- Kuu); aav g aava S(oa- Pöi; h- Phl) L Äks Ksi VIPõ TMr Kam Ote San, (v)oa-, (v)ua- Juu Koe Kod, h- Vas Se, g `aava IisR, aave LNG LäEd Mih(-be) Tõs Ris; pl aabed Ris, voa|ved LNG, vaa- Kos haab; haavapuit pali `aabu VNg; aava lehed pidad tondi rahad olema, sellepärast pidavad järjest kippuma Jäm; Aava `laudest `tehti vilja `vaatisi, koolutati sarja ja sööla

keresi Kaa; Aava mähk on nii tuline viha Pöi; Minnakse lammastele aave okstest kubusi tegema LNG; tä (jänes) 'aabe sees eläb, sööb aava koort Mar; üle kahe ruumi 'mietri mul on 'pieneid 'aabi HJn; uavadess [tehakse] 'sindrid ja 'katse lassud; ku uavadel pal'jo 'urve kül'jen, siis suab 'kaaru Kod; [värihein] võdiseb nigu aava leht Plt; suu om ninda mõrru ku aava kyyr'; täo om pal'lu tulekahjut, aava om punatse Krk; aava lehte pääle olliva lehepõnni mak'ka Nõo; haava^p oma^p keväjä karvatsõ^p, siss 'häitese^p Räp; jänessil kōik' haava ossa^p üred'ü^p är^p; haava makku ubina^p -- sääne magu ku haava kyyr' Se; haaba 'karva, sääne ku haab Lut Vt saksamaa haab

haab² aab g -i Jõe, h- Kuu väike paat 'Haabiga 'tuldi igä aluksest 'maale; Ega 'haapi 'rohkemb mahuki ku paar, kolm meest Kuu Vrd aabju

aabahutma aabahutma äkki haarama tä läpe es midägi, aabahut' är^p ja lät's Vas Vrd habahhutma

haabane 'aaba|ne g -se R(h- Kuu), -n g aavatse, 'aavadsõ Lei; haabanõ Lut

1. haabne 'haabased puud Kuu; 'aabased mattid ja 'sarjad ja puolvakkad ja. 'aabasest 'laudust 'tehtud Lüg; 'aabane 'palki Vai; 'aavadsõ pou tua^p (tuhad) Lei

2. (sinakas)hall, haabjas – Kuu

haaba|puu haavapuu 'aaba puust 'treitud [kauss] Lüg; 'pikne oli aaba puu sisse löönd Vig; 'ümbre 'tsõõri sõglal um ?kerä, tuu um säet haaba puust Lut

aabats aabats g -i TLä aabits emä tõi kikkaga aabatsi Ran; opp venekeele aabatsit; os pidinu aabats 'sel'gess latsele oppema Nõo

aaberjuut aaberjuut g -juudi (põõsas) Tõs

aaberuut aaberuut g -ruudi Kaa Pha, -ruudu Trm; aberuut g -ruudi Kär ?sidrunpuju (Artemisia abrotanum)

aabets 'aabets Jõh, g -i Lüg(g -a) Vai Khn aabits kas 'aabetsi tähed 'selged juo Lüg; Enä, kukk 'jälle Naanilõ (Jaanile) 'aabetsi vahölõ raha sjõtn (öeld väikese lapse lugema meelitamiseks ja pannakse salaja raha aabitsa vahele) Khn

haabi 'aab|i Nai, g -ja Jõe Kuu(h-) Hlj väike paat enne vanast 'üeldi 'aabi, 'väikene 'aerudega. 'keskelt lai ja kaks 'otsa teravad, pohl lame 'niigu porand; 'Kammila 'vergule 'menna 'aabjuega Jõe; pisikesed 'laeva 'paadid olid 'jullad. 'enne 'kutsuti 'aabjaks Hlj Vrd aabju

Haabi haabi (sinakas)halli lehma nimi Haabi ol'l hahk lehm, vesi hal'l ja sinikass hahk ol'l kah Haabi Rõu

aabija 'aabija VII Pöi('oa-) tgn < ajama Aga pole 'aajibad (sundijat) taga, tee pirekse oma 'jõudu 'mööda; [loomade] Kinni aabija tahab ju koa maksu soaja Pöi Vrd aebija

Haabik haabi|k g -gu halli lehma nimi – Lut Vrd Haavik

aabin 'aabin g -a "vana paat" – VNG Vrd aabju

aabine haabne 'aabine 'kirve var's Krk

aabits aabits VJg Lei, g -a Khk VII Pöi Rei Mar Juu JMd(ua-) Iis Trv Hls, -e Jäm Emm Rei Mär Hää Ris Krk San(-õ) Krl, -i Khk Muh; 'aabits g -a Kuu VNG(n -a), -i Khk Juu; abits g -õ Krl, -a Rõu aabits 'aabitsad oli 'jusku 'nüüdki, 'aabitsast sai oppida VNG; akkas lapsele 'aabitsi 'näitma (lugemist õpetama); [uhke inimene] keib nina 'püsti, kut aabitsi kukk Khk; Pole 'rohkem 'õhti kut aabitsakoel (esimene kooliaasta, kui aabitsat õpetati) on läbi 'tehtud; Kui 'kooli läksi, siis 'anti aabitsaraha ka 'seltsi; Nii 'rõngis kaelaga [hobune] just kut aabitsakukk Pöi; 'aabitsi seest õpetadi

kõege `enne Juu; temä om aabitseset läbi joba Krk; lat's opiss abitsõt Krl Vrd aabats, aabets, aavits

aabja `aabja van = aabju - Hlj

aabjalas aabjalas Ans Khk rutus, hädas ma ole sellega (kiire tööga) aabjalas; igaveses aabjalas olid -- vahest `oõti mereädas Khk

haabjanõ `haabja|nõ g -dsõ, -tsõ Vid haabjas tsirgasi^p [pullid] umma^p tööõõsugumadsõ `haabjadsõ^p Rõu; `haabjanõ hopõn Vas; `haabjanõ [lehm], säne rod'sihal'ass Lut

haabjas `aabj|as Mär Aud Vän, `ua- Khn, `oa- Koe, -ass Trv Hel Puh Nõo Ote V(h-), g -a (-adsõ, -atsõ Rõu Plv) haavakoore värvi, hallikas (hrl loom); (värvilt) kahvatu või ebamäärane see jäi na `aabjaks, `lõnga pal'lu, `värbi vähä; `aabjas `kolne Mär; `aabjass lehm, serände al'l Nõo; `haabjass om sääne `sinkjäss hal'l Kan; vanast `põtra `ül'ti et `haabjass Har; `haabjass om inämbäst ahk. hobõnõ vai lehm om `haabjass Röp Vrd haabane, haabjanõ, haabsa, haavjas

aabju `aabju Hlj VNg(-iju) väike paat venedest `veikemmad olivad `aabjud Hlj; vene oli `miska `käidi `nuotasi `sisse `laskemas, `aabiju käis `nuoda peras et kalad `kuera `airust merele ei `pääsiss VNg Vrd haab², haabi, aabin, aabja

haab|koor aabkuor haavakoore - Vai

aablane `aabla|ne RId LNg Kse Var Amb VJg Sim IisK(-ai|ne), `oa-, `ua- Pöi /-p-/ Muh Var Rap Amb JMd Sim Trm, g -se vaablane ku üheksä `aablast `torka siis inime enämb ei `kannada Vai; `aablased, suure `koltse `persega Var; `aablased, erilase `taulised ja `nõelavad irmus valusasti Amb; `aablaine on suuremb ku mesilaine ja erilaine IisK; kui maduuss või `oablane `naelab siis see kõht paesetab üless Trm Vrd aavlane

aabne `aab|ne g -se Puh, `aapse hv Khk haabne, haava- `aapsed (hrl aava) laavad Khk; `aabne puu ei pala äste Puh Vrd haabane, aabine, haavane, haavinõ

Aabram: nägid sa töö `juures `aabrami (võtsid viina) ka Vll; Mis ta pole ikka oabramiga kogu sattund (viina võtnud) Pöi; `näita mulle vana `aabramit (anna viina) kah, selle `raske tyy pääle Äks; aabramit näinud (veidi) jooanud, purjus sie one vana `aabrami `nänu VNg; `aabramid nähnud. seda `viisi `õeldi kui ei õld peris täis Trm; nõj om `aabramit nännu puha Krk; ta_m pal'lu `aabrahammi nännü^p, selle ta kapõrdõllõss `jalgu pääl Har | Tema läks juba aabrami sülle (suri); See mees on juba aabrami süles (surnud) Jür

haabsa `haabsa haabjas `haabsa lihm, `haabsa karvagõ, põdra sugumanõ, `alli `karva Har

haadagalla, aadakala laiali, segamini Lehm o `tuustind `heinä `kuhja kaik `haadagalla; Torm on kaik telad sadamest `aadakala `kandand; Mes sa `juoksed, `hiuksed `haadagalla Kuu Vrd hadagalla

Aadam: (väga vana[sti] või kauge[It]) `aadamast ning eevast saadik sugulased Khk; Iidamast-aadamast saadik sugulest Emm; akab ievast `aadamast `piale, tiab kõigist assast `reakida Hag; isa tõi metsast kase, tegi vibu nagu -- `aadama aeg; küll minu emal olid kõik mieles, kõik `iidamad-`aadamad assad JJn; sõj on jo aadamass suat' sugulane Kod; igavest vanad [majad] `aadamast ja eevast Plt; [harkadral] raudpuu, säääl `ol'liva ravva otsan - `aadami `aatse Ote; aadami adra^p (harkadrad) ol'liva^p, aadami aeost jäänüvä^p Röp; iidamast (ja) aadamast kaugelt, pikalt ja laialt, tühja-tähja (rääkima) Ta akkas `iidamast ja `aadamast `pihta, kui ta seda `rääkis

haadama

Rei; *Kui veel 'vintis oli, siis tõi kõik assad 'iidamast ja 'aadamast 'väl'la Han; Selle (jutuka inimese) jutud käivad küll iidamast ja aadamast kokku Rap; eit vadistas siin kõiksugu uudiseid 'iidamast 'uadamast kokku Kad; ajavad juttu 'iidamass ja 'aadamass, 'ilma ja muad Kod; Lää äi_täl süä vjil üle ka [muudkui] aja pääle, irra^p, irra^p ja_virra_virra^p, aadamast ja iidamast, alustass ja lõpõtass Rõu | Äi tee iidamast ega aadamast (mitte midagi) Emm; ta kõneless mud'u üte jutu, mingu koš ta lää, iidamess või aadamess Krk; aadama kahvel ~ orgid käsi, sõrm(ed) (söömisel) oma perega siis 'süödi 'aadama 'orkidega Lüg; 'aadama 'kahver on üle keige Pöi; oli pool naljas, et võta [toitu] 'aadami 'kahvliga Tõs; 'aadama 'aeksed kahavrid Kod; egä ütel olli [pulmas] oma väits, aadame kahvel Krk; vana aadama 'kahvli ku^p 'käpäga^p võtat Rõu*

haadama 'aadama Jõe, h- Kuu ahnitsema; virgasti töötama 'aadab kokku raha või mis 'asja tahes; 'ennemalt 'üelda ika 'aadab, aga nüüd -- 'raadab voi 'ahnitseb Jõe; *No küll ta vehk ja 'haada sidä tüöd tehä Kuu Vrd haagama¹*

aade¹ aad'e, -dõ ema – Kra Vrd äide

aade² 'aade tormi eelõhtu, (halva ilma) enne [kui suvel] Nie 'ehtupuõlised 'päiväd 'oite 'selged 'vaikised -- sis vanad meil alade 'üllid: 'külläp se nüd o paha 'ilma 'aade; *Midä sügävämb 'aade, sidä 'suuremb maru Kuu Vrd aat*

aader¹ 'aad|er g -ri R Puh San, -ri, -re eP ('[v]oa-, 'ua-), -re M, 'aatri Lüg; aader Kad ([v]ua-), g 'aadre Tor Koe; n, g 'aadre Nõo Plv(-d') Räp, 'aadri, -d'- V, 'aatri Vai; g 'aadri-Ran; p 'aad|erd Ran, -rit TMr a. veresoon 'juoksi 'aader 'päivä läbi, ei saand 'kinni Lüg; *vuader peksab siin miele kohal, pea uader Kad; 'aadrest tulli verd Krk; aadrit laskma soonest verd laskma ei sie 'aigus 'muidu parane, kui pida 'aadri 'laskema VNg; Kui mõni koht seda 'viiti 'umbe valutama akkas siis 'mindi 'aadri 'laskja 'juure Pöi; 'enni 'lasti 'aadri rauaga 'aadrid, kui jalg või käsi 'aega oli, või pea keis 'ümber Mar; 'ambad 'vallasid, kiäle alt 'lasti 'uadrid Kod; obesel ka 'aadert 'lasti, ku oben(e) 'jalgest kõva olli Krk; ega vanast 'tohtret es olegi, 'aadret 'lasti Nõo; kui [pulmanaljana] 'aadrit 'lasti siss tõine purtsass suust vett üless et veri nüid läit's TMr; [saunas] 'Pantti kuppõ ja 'lasti 'aadrit Rõu; tä lask 'aadrit ristildämisi (kordamööda ühelt ja teiselt käelt) Plv || ng 'Aadert laseb teisel, pügab teist Hää; vaea 'aaderd 'laske 'uibule -- siss nakab [õunu] 'kanma. lõegati paar jutti 'sisse tüvele Ran; poisi^p, läke 'aadrit 'laskma (ehalkäimisest) Urv Vrd aater b. aadrilaskmine; soonest lastav veri siis on 'aatri 'tarvis kui veri 'kinni on Lüg; kui rumalad koerad 'enni inimesi 'olle 'keskund, siis 'lastud 'aadriga nad (inimesed) 'surnoks Mar; 'aadreid 'laskin 'ühte lugu. kaelast 'laskin ja kääst, kaks 'aadert korraga. 'aader võtab ikka suure ulga verd 'väl'la Ann; 'aadre aab läit's 'valla Krk; 'aadre 'tulli soonest ja kupp 'tulli naha vaheld Nõo; 'aad'riga_ 'lasti verd Har*

aader² 'aader puutoim – Var

aaderdama¹ aaderdama peksma Korra kenast läbi aaderda küll siis 'mõistus peha tuleb Pöi

aaderdama² aaderdama Pöi Emm Phl Vig Han Var Tor Juu, 'aa- VNg; *aadõrdam(m)a Urv Vas, -õmmõ Krl Har värviga puusüüd imiteerima; (puud) mustriliseks värvima 'küündruksega 'värvida kabid 'mustast, siis akkada 'aaderdama VNg; aaderdase kapile värviga puu süened 'peale Tor; kapp tulõ är aadõrdada^p. inne värvitäss, sõss aadõrdadass, tetäss nyy_kirjä_pääle Urv; enne aadõrdõ^p ärä, sõss värmitäss üle Krl*

aaderdama³ aaderdama u nalja tegema mis ta aaderdab -- kui ta kedagi `nalja voi kommetisi tieb JõeK

aadik aadik I, g -ku (-ko, `aat'ko- Kod) aedik sia aadik, kohe siad paned `kinni. meie tegimä ukse ette aadiku; siga tõmmas tallekese ruadike vahelt õma aadiku; obese aadik riha all; panima `vaška aadiku, et sügise puale one vaja tappa Kod; `põrsad on aadikun MMg; kui siga `nuumama akati, siis `pandi aadikusse Lai || fig lina `kiskumise juures oled ka aadikus nigu siga -- jääd vähe maad tahapoole, siis -- teised tulid `sulle ette, siis sa jäid aadikusse. nad kõrvalt `kiskusid ette kokku, jäi üks riba `sulle ette Lai

aadiku- nuum- paad `kiinni ja koessotad aadiku `lyyma. nuumatasse `kõiki eläjid; ei tiä mes `aat'kosiga tiäb õvvesiass, [öeld] inimesse `kõsta, kes tyyd ei tyy Kod; ega aadiku siga tia mis õue `siale tarvis lähäb Lai

aadre|raud aadriraud [palusin] et ta laseks `aadre rauaga selle muhu `lahti Mär; [parmul] nokk kui `aadre raud Lih; `aadre rauad `pandi jala soonde `piale Tõs; `oadre raud tegi õhõ tække -- kupuraud, se tegi mitu täket Juu; `aadre raud olli teräve ku uhak Krk -veri aadriveri `aadreverd lastass -- keed'äd (kõidad) soone `kinni, lyyd veriravvaga soone pääle Nõo; `aadreverd `lasti `väikene kausikõnõ täüs, sai kohegi `maaha matta viiä^p Räp

aadri|kirves aadriraud `uadrikerves ep õle suur asi, till'ukene, lyyb `krõpsti aagu `sisse, pitku syynt lyyb, nagu kirp ammussab Kod -masin aadriraud `aadri massin um õks `aadri vere `laskmise jaoss Rõu -naine aadrilaskja kupunaesed `olliva ja `aadrinaesed Ran -narts ku `aadri `lasti, siis mähi pera rätikuga `kinni. sie õli `aadrinarts Lüg; `aadrinartsud oo pikäd, `kitsad, naa üks pool `vaksa `kitsad Tõs -raud terariist tärke tegemiseks veresoonde (aadrilaskmisel) `aatri `rauvaga `lastasse `aatri, `vetruga käis, `tõmmasid nokka üless Lüg; `enni kedä rumalad koerad `keskund, need (inimesed) `olle `aadri rauaga `surnuks lastud Mar; `ambad `valtasid, kiäle alt `lasti `uadrid, `uadriravvaga. eeste lei ja siis tõmmas Kod; siis `viidi `aadriraud kah [lavale], kellega verd lastass [pulmanaljana] TMR; Vrd aadre-, aater|raud -veri aadrilaskmisel voolav veri vanast `lasti `aadri verd Krl; kas tahat kupaverd `laskõ^p vai `aadriverd Se Vrd aadreveri

haagama¹ `aagama R(h- Kuu)

1. (kinni) haarama; püüdma karu `aagas pajod oma `süüli puha; `sakslased `käisiväd `aagamas [partisane] Lüg; Mõni (hobune) tahi `silmist `kinni `aagada `ammas-tega Jõh || Tämä õli `agaja (hakkaja, toimekas), sai iga `asjaga akkama Lüg

2. ahnitsema Kaik tämä heneläs `haaga, mida `vaide `ilmas `lõödü Kuu; isä `aagas küll `kraami, aga nüüd poig `pillutab `vällä kõik Lüg; `tõine `aagab, kõik tahab omale võtta Jõh; `Parti on paha pidada, sie `aagab kõik `puegade iest `nahka IisR Vrd haadama, aagerdama

haagama² `haagama, -gam(m)a Vas; pr (ta) `haagäss Se

1. taga rääkima, laimama tyy ku^p tõõnõ tõsõ `vasta um võhl, sõss tyy `haagass; tõist `haagass, tõist inemist ei vôi^p nätä^p Vas

2. "noomima" – Se Vrd hagema

aageldaja `aageldaja hangeldaja – Vai

haageldama haageldama söimama, kiruma – Phl

aagen(d)reht → haagreht

aagenpits aagenpit's g -pit'si Sim; `aagenpits g -i Jõe VNg Lüg Jõh; aagens-pits Jür; p aagensipi'si VJg (tants) `kannaga, `varbaga `aagenpi'si `talladaVNg;

aagenrehter

'aagenpi^lsi tants, vahestavad 'töinetöist ja 'käiväd 'ringi rattast Lüg Vrd haagespits
aagenrehter → haagreht

aagens(i)pits → aagenpits

aagerdama 'aagerdam(m)a Lüg Jõh ahnitsema 'aagerdab puha oma kätte, ei
'annagi 'töistele Lüg Vrd haagama¹

aagerdus 'aagerdus g -e Lüg IisR ahnitseja; hakkaja 'Läksin 'kõrra sene 'aa-
gerdusega 'metsä 'sieni 'kõrjama, 'kõrjas minu iest, vahi et võttab vai pihust kõhe
'siened Lüg

haagespits aagespit's Kod(ua-), aagess- Kam, haagõss- Plv, g -pit'si (-pitsi) aagen-
pits kontsaga ja 'varbaga aagespit's ja trallalla Kod; haagõsspit'si vastastikku taridsiti.
kässiga ja 'jalguga^p 'ol'le tyy 'taridsmine Plv

haagikene dem < haak ma vöi 'anda sulle üte aagikese Nõo; 'aknõ haagikõsõ^p
Har; ġngõ haagikõnõ Se

aagiline a < haak Kui nisuksed aagilised pilved taevas on, siis teise päeva tahab
ikka tuult tulla Noa

haagitama lõksatama 'Haagitama -- [seinakellad] kes ne minuti viis vai 'kümme
'löömäiel (enne löömist) lasid kovast 'haaki 'vasta 'politi; Tie sa nüd 'oite siva, kell
jua 'haagita Kuu

aagnass kukk laalab 'jǰgnass 'aagnass, kivisen 'keldrin, 'tampsen 'tündrin =
'kaitsel one puuss 'tänder ja 'õptaja sǰj one kukk Kod

haagrehi|kohus haagikohus Jõvis 'pieti 'aagrehi kohot Lüg; vanal aeal oli aagent-
rehi kohus, see oli keige suurem, 'anti oma viiskümmend turja pääl; sülla kohus oli
Saaremaal, 'meitel oli aagentrehi kohus Emm; kui valla 'kohtust sai 'väl'la 'minna,
siss 'mindi 'oagrehi 'kohtusse; 'oagrehi kohus kaodati, kui urjädnikud tulid Kos; läks
Porkuni 'aagrehti 'kohtu VJg; 'aagrikohus oli 'mõisas, ärra ise oli 'kohtu 'mõistja
Lai

haagreht, -el 'aagreht R(h-, 'haak- Kuu) Juu Kos('oa-) HJn Iis/-t'/, aagend-
Emm(-nt-) Juu, akend- Mar, g -rehi; aagenreht Tõs Tor/-t'/ Juu Kos(oa-), aagend- Ris,
g -rehe Tõs Ris, -rehti Tor Juu Kos; aagenrehter g-i Han; pl 'aagenrehid Kei; aagentriht
g -rihi Kse, akend- Mar; 'aagreht|el g -le Juu; g 'aag|rei- Koe, -rehti- VJg, -reh(t)i-
Trm('oa-), -ri- Lai; g aag|rehi- Rei, -ndri- Juu, akenderi- Vig haagikohtunik 'saadeti
'aagrehile. kuda süü õli 'nõnda 'muiseti 'vitsa 'uobid; eks 'aagrehil õld 'nüskesed
mehed ke 'peksivad Lüg; 'tiomed akand 'vasta -- 'lastud 'aagenrehid 'tuua soldatid
'sõnna Kei; aagenrehti ärrä oli 'mõises, siis 'anti seäl madjakast Juu

aagrik → haakrik

aagun aukus, auku vajunud nõnna kõhnass jäänud, silmäd aagun Kod

aah aah Lüg Jõh Krk Rõu int ah aga 'ütleväd et aah egä sina nüd näht ['aldijast]
Lüg; aah, kui pal'lu tat iki tahat Krk

haah haak g hahe, haa|hõ, -ke Se, pl hahõ^p Kra; haak, aahj g ahe, -õ Lut hani
linnaß sada haakt; mõtshaahõ^p ja kodohaahõ^p; pal'lo 'haahi vai haahõ 'poigõ; haahe^p
läävä^p, siss halla tulõva^p; hahe hand (kiilukujuline lennurivi) l'ätt Se

aahk aahk g ahe "koduhan" essäne aahk Lut

haa-huu int haa-huu, haa-huu 'haeti sutt Har

haaju haaju narr, kergemeelne kõik' poisi_käävä_sinnä_magamadõ. säärtsest
haajust vǰjl kiä medä luku pedä; ta_m nigu haaju ennedä, 'säädäne 'kerge inemine

Har Vrd haju

haajukene dem < haaju taa niu_haajukõnõ -- kiä olõ_tark õi^p. naard pal'lu, kitt hennest; läävõ nigu haajukõsõ kõik' minemä ja jättävä imä üt'sindä Har Vrd hajukene

haak aak eP(h- Phl; [v]ua-, [v]oa-, vaa-) TLä Kam, aak' M Võn Ote Rõn San V(h-), aek Muh Tõs, g aagi ('aagi Lei); 'aa|k(i) g -gi R(h- Kuu)

1. (ukse-, akna-, värava- jne) haak; u eL panen 'ukse 'haaki Kuu; tee värik 'aakist 'lahti Khk; Tuulingu 'külges keti 'otsas [oli] oak, tiiva sihes oli oas, 'kange tuulega pär's üksi äi pidand, siis pani 'oaki Pöi; 'akna aagil koa aas Vig; se oak läks kat'ti, oagi nokk tuli ää; uks on 'oakis, mine tee ruttu oagist 'lahti Juu; 'kastidel õlid koa ennevanast vuagid, käisid vuagiga 'kinni Kad; pane aken 'uaki, ärä jätä uagiss 'lasti Kod; aak pannasse ubaduse 'sisse KJn; kergita uss aagist 'valla Puh; värjä^p haagiga kinni^p Har; panõ^p kramp haagilõ^p Rõu

2. (riietusesemete) haak 'riide 'haagid 'panna 'kinni Kuu; 'püksi 'aagid -- 'tõisepuol on aak, 'tõisepuol on 'vastuss Jõh; ninaga (konksuga) aak; 'kuubedel olid pisisid mustad aagid Jäm; [naiste jakil] aagid olid ees, teispool 'jälle aasad Mih; aagid pannakse üösidesse Ris; 'kampsunite ies olid suured riad 'oaka Hag; 'uaka one küll, aga vassussid ei õle Kod; jüst oli ta (pikkkuub) kate aagiga 'kinni Trv; kui mina 'kasvi, siss es ole üttegi 'aaki es 'amme 'nõpsi Nõo; mõlõmba_piat olõma, nii immän haak' (haagivastus) ku essän (konksuga) haak' Har

3.a. (igasugune) konks; kida, kisk *Minuti viis vai 'kümme, 'löömäiel* (enne löömist) lasid [seinakellad] kovast 'haaki 'vasta 'polti Kuu; 'aatri 'rauval on ka 'piskene aak sääl 'vetro 'külles; [kanga] 'templi 'aagid Lüg; [lusika] varna 'sesse 'tehti aagid, viis-kuus 'teissend 'aaki, siiss ega lusik käis ühe aagi sees Käi; neli 'haaki 'otsas [kangatemplil]; kaalkoogud on teina haak teise 'otsas Phl; [meremees] lüüb aagi [ankru] ket'i lüdist läbi, siis on 'kergem vidada Hää; aesa uas on kus aesa uak sisse pannakse; [vankri] juhe uak Hag; õngõ aak' Võn; 'västrä haak' - kisa Se b. (vokilühi) konks, hammas 'keträjä lind -- 'keträs 'jusku vokk. vahel jääb 'kinni -- [õeld] paab 'aaki Lüg; lühü 'ravva 'küljes on lühü 'aagid -- niit 'juokseb lühü 'aagi ehk 'amba päält Jõh; oagi pealt lähäb lõng 'värtne 'peale Juu; sji uak o täis, tõssan 'uaki edesi Kod; aagi om voki siiva küllen, 'väikese kõvõra traadikese Kam; pooli 'pääle aagi 'viisi lätt lang; mitu 'aaki (lühihambatäit) sa lasõt Urv; voki siivä aak' Krl c. (jalatsite) haak kamassi 'aagid, 'vaskised Lüg; sest saati kut saabas 'lahti käib on aagid. nõörid 'aakide taa 'kinni Jäm; 'enni olid naistel 'aakidega 'saapad koa. 'aakidega olid pal'lo paremad 'kinni 'panna kui 'pussidega Mar; maßsil (kamassil) olid kummid. nüid on vaagid Nis

4.a. (hobuseraua) teravik, krihv raud sai 'kapja järel ärä 'passitud, 'aagid said 'alle 'löödud. ette sai 'kiedetud ka aak viel Hlj; obusele pannase talve iarauad 'alla, tehäse raua 'otsa ja ette vahedad aagid Tõs; obose raual kaks 'oaki taga päka all Juu; aagid olid igal raual. kui teine aak 'löödi teravast, siis oli talveraud Lai; obese ravval om aagi, käänets ruvidege ala; 'talve pannass teräve aagi Krk; aagi om nüriss lännuva, ärä kulunuva. sepp lüüb obese ravva alt ärä, siss lüüb aagi teräväss. üits aak om jjn suur, ja kaits 'aaki om taka Nõo; [hobuse] suvõravva ol'i ilma haagilda Har b. liiklusvahend jääl - Phl Rid Ran jεrauad on haagid. 'leikavad jεε 'sisse Phl; nahkravvad oo kolme aagiga. kaks 'aaki ees ja üks taga Rid

5.a. vitsahammas aak, kenega puu vits pütti 'pääle 'panna VNg; varutamise 'aagid Jõh; vitsutamise vuak Kod b. vahend rattarehvi pealetõmbamiseks akkad 'rehvi 'pääle

'tõmmama, siis on aak. obose 'rauva 'muodi, taga 'silmus Lüg

6. pootshaak silla jakk 'olli keskpaegan sillas -- 'lasti palgiparv läbi. jakk töögati kõrvalõ, 'päälepoolõ. 'aakõga juhiti 'õkva Ran

7. sõnnikukonks aagi ommava kolme arulise ja kate arulise. aak' ehk sitakonks Ote

8. kangatempel aak', mis 'rõiva sirun hoit; 'aaki ka es olõ^p 'pääle 'panda^p (kanga ääred kiskusid seepärast kokku) Kan

9. laudade või palkide kinnitusklamber 'palgi tahumise aak Jõh; Tahumisel lüiakse pal'k oagiga 'kinni Põi

10. sälk, sakk 'lõikata üht 'rüet 'sirgest, ei 'lõika siga saga ega 'aakisi 'sisse Lüg; Niidu 'aegu lõigati 'lambale oak 'kõrva, siis 'tundis sügise oma ää Põi; [sarikale raiutakse] aak 'sisse. [müürlatile] aak natune laiem. siis lööd kiilu Emm; kivi läks vigadisse ja aak tuli tera 'sesse Käi; Üsna pitkad lehed - 'otsas olid aagid sees Rei

11. mõrra osa, külgmõrd - Tõs Hää mõrral o karja aead, aagid ja vesiaead; aagid nagu ukсед, kaks keppi, teene teenepool 'ääres Tõs

12. kouss, metallrõngas (purjedel) Ris

13. fig a. (äkilisest suunamuutmisest) et 'vaata tie 'aakisid, ei 'joua 'ussi iest ärä Kuu; jänis 'viskab 'aaki, püiäb 'kueri 'eksitä 'jalgide päält Lüg; jäness löi 'aaki tagasi, mitu 'aaki tegi 'enne kui kätte said Lai; mõni vana lyyim tjjb 'aake, 'viskab 'kõrva Hls || 'teie käsitä 'mennä, mina 'viskan 'aagi ette, mina 'sinne 'mennä ei saa Lüg b. (sae-, loomahammastest) 'vuhtimese sael oo 'aakis 'ammad Mär; obune 'peale viie 'aasta akkab 'aaki 'lõikama, 'amba üks nurk kulub ära ja teine jääb pikaks Hag; undil 'ambad uagin, siis ei sua osa (liha) 'kuskiit võtta Kod c. 'aaki 'kõütmä [linapeosid]. kõüde 'partti 'ümbre peo, tüve ots mähiti 'ümbre ladva, tsusati vahele, ladva otsaga tõmmati kinni Kam d. 'aaki 'viskama (suguelu elama) Ote; lätt töösõga 'haake (tülli) Röp

aakar 'aakar g -i õgard o kuradi 'aakar, ei sie kurat sua täis Sim

haakene dem < haga 'aake akkav är 'lõpme Krk

aakima¹ 'aakima ahnitsema; ahnelt sööma Küll aga vares 'aakis kanapüdü 'süüü

Kuu

aakima² 'aakima, 'aagi- VNg, (ma) aagi Khk Hää

1. klambriga, haagiga kinnitama 'enne [poltide sisselöömist laevaplangu] 'aagiti 'kinni VNg

2. akab 'peele 'aakima (süües käega haarama) 'enne 'teissi Khk; 'rjyyvel olli mehe 'puhtass 'aakinu Hää

haakima 'aakima, (ma) aagi Emm; 'haakma, (sa) haagit Lut

1. van siunama teist 'aakima ja 'trotsima Emm

2. kaetama timä tulõ, nakass 'haakma, sul lina^p hää^p, kesvä^p hää^p; mis sa tan haagit, 'haakoⁱ^p. sullõ üle ? 'haagmese, tulõtungõl 'hambilõ, pիրրւրիւրը 'persele Lut

aaklema mis te 'kaaklete ehk 'aaklete Rei

aaklik 'aakli|k g -ku Kaa Emm(-gu) Käi sakiline, hambuline 'meitel pole end 'aakligud sirbid, 'meitel on siled sirbid; tammelehel on 'aaklikud eered Emm

aaklikult Jänene jooseb eieti aaklikult - siiapoolse sõnnapoolse Kaa

haak|püss endisaegne haavelpüss aakpüssid olid üsna siled sihest; aakpüssid, püs-sirovad läind nii tuliseks, et es saand änam 'lasta mette Jäm; aakpüssiga 'lasti vanasti 'ülgid VII -raud alasi terav ots sepä alase aak'raud, kun obese 'rauda kõverdets Krk

haakri n, g 'haak'ri pootshaak – Plv

aakrik 'aakri|k g -ku, -gu SaLä('aag- Khk) kaldale uhutu, mereaju 'aakrik -- keik mis mere 'aetud asi. inimesed 'korjasid, 'tongrid kääst jälle ära 'võtma Jäm; 'aakrik, vahel tuleb 'laudi, vahel 'lankusid, vahel tuleb 'kaupa ka Khk; lähme 'aakrikku 'otsima; meri o 'aakrikku toond Mus

haak|suhh(t)õ (äärimispistega riideservi kokku õmblema) Ma, 'tõmpsi tyv mulgu haak''suhhõ kokko Rõu; Ku olõ_i? 'aigu 'kõrdapiteh 'nõklu [sukka, kotti], siss tõm-matass niisaa haak'suuhõ; Naaku_i haak''suhhõ vidämä, lasõ ülevere kokko Vas; haak''suhhõ -- ütelt ja tööõlt pyult kokko võtat Röp

haa|kubu haokubu aa kubo u ~ aa vihk van Vig; aakood peab unikusse panema Vän; aa kubu kõüdetse kokku jälle üte vitsage Hls; kis siantst pikkä viha piab -- 'õhkub, just ku üits aa kubu kunagi, ei 'kistu, ei põle Krk; Aakubu 'partii paa ala Rõn

haakõllõma 'haakõllõma, haagõlda

1. (joostes) haake tegema Jäness partid pini jjn 'haakõllõma Rõu

2. tüli norima – Rõu

aal aal'g aali näkk – Lut Vrd ääl

-aal Ls soe-, tuuleaal

haa|labu heinasaad kui nii suured juba on, et kolm tükki 'koorma 'pēele leheb, siis 'üitasse aa labudeks -- aad pannasse ala Khk; Pane obu aalabu ede ning vii küüni juure Kaa

haalama 'aalama, aalata Jäm Hi(h- Phl) Ris Kad VJg; 'aala|ma, -da R(h- Kuu) Mus Emm, da-inf 'aala Vai

1. (laeva) köit- või trossipidi vedama; üles tõstma, vinnama 'touidega 'aalata 'laeva sadamas 'teisest kohast 'teise; 'aalab kala rüsast 'välja Jõe; 'Haalamme 'paadi 'silla 'korva; 'Haala seil üles Kuu; kui plokkid kokku 'juoksivatta, siis 'aalati 'taljad (viidi algseisu) VNg; 'nuoda 'tembamise 'juures 'aalada 'nuora 'venne Vai; kui 'suures 'laevas 'ankurt üles tõmmatse, siis 'öötse ka 'aalama Mus; tolge 'aalage mend õles Emm; 'laeva aalatakse silla eere Ris

2. ahnitsema 'aalab süü Lüg; se alalde 'aala varandust kokko. midä sest varandusest ikke 'aalad ja 'püüad Vai; mõni luam on närp ei süe, teine 'aalab igalt puult VJg

Vrd haalima

3. näppama, varastama 'aalama, sie on salaja ottama omale 'monda 'asja -- sie (asi) on 'vällä 'aalatu jo Vai

aalant aalant g -di aedvaak (Inula helenium) kui lastel pēed 'kärnas on, siis keedaste aalandijuurt; aalant -- 'laiade 'püsti 'lehtedega, 'kasvavad majade õuete sees, 'koltseid õied Jäm

haalar 'haalar marsivall (purjekal) Ris

aaldes omal või õigel ajal, ajaldasa nemad 'aaldes kõik 'tiatsid, vanad inimesed olid targad Plt

aalduk 'aaldu|k Amb/'oa-/ VMr, -do|k, -to|k Hää, aaldu|k Juu JMd, 'oaldru|k HJn, g -ki pesulapp villane 'oaldruk on veel kõige parem, tee varrastel kahe 'kordne HJn; 'oalduk on kalevi tükk, 'tehti seebiga kokku ja nühti 'lapsi Amb Vrd haarduk

haalima 'aalima, (ma) aali(n) Jäm Khk (h-) Mus Põi Hää Ris, 'aalin Kuu (h-) VNg; 'aalma, aali- Tõs Khn Nõo; 'aal'ma, aali- Kam Vön, h- Kan Urv Plv Vas Se

haaliskilaud

1. (laeva) köit- või trossipidi vedama; üles tõstma, vinnama 'haalida jo 'purje Kuu; kui odeda 'laiva 'kuiva tokki üles, siis 'aalivatta VNg; lae aalitase kai 'vastu; 'ül'gel on loivad, nendega ta aalib Khk; siis viiakse troos 'teise 'kohta ja akatakse 'laeva 'teise 'kohta 'aalima Pöi; mõrra 'vau aalitse Tõs; Küll suamõ 'aalis sjõlla lapist läbi 'mindüd Khn; aali 'poorti; antspakk -- 'laeva aalitaks 'juure sellega Hää; ma aalin üles maast ennast Ris

2. haarama; ahnitsema; õgima; tööd rabama aali 'oksi käde ning vii tuba; lehm aalib läbi aja 'kõrssi; haalib siit ning seeld, aeab 'asju kogu Khk; küll aalib nüid meheste, nigu ei ole mitu 'päivä 'süvvä saanu Nõo; No om 'hindä nii täüs 'haal'nu^p, peräkõrd lätt 'lahki^p Urv; eläjä^p 'haal'õva^p 'süümist Plv; ar 'joudsõ 'haali^p (kiiruga haarata) kqik' kardohka^p Se

Vrd haalama

3. kahlama, sumpama ulk 'aega 'aalisin lume sies Ris; jõvva ma₂ nüüt tat syypite 'haali^p Plv; Ma^p 'naksi õkva üle nurmõ 'haal'ma Vas

4. ahingaga 'aalis 'põhja katta, sai suure aavi käde Khk; ma aali (tee) ennast 'puhtas Hää; mes 'assa sa aalid möda maad; ma 'aalisin pikali maas Ris; küll ma 'aal'se(?) tedä, nii et mäjäl ääss sai. 'lyyuma kah aalitass Kam

haaliski|laud paadi päranda 'ahtrest viimane laud on haaliski laud Phl

aaliste|laud aaliste laud lahtine istelaud paadi päras – Mus

aalma- logard sa vana igävene 'aalmatük'k. ma sullõ vanalõ igävetsele 'aalmalõ taha 'näütädä^p Plv

aalu|vesi "suurveest jäänud loik" aaluvesi oli veel einamaa peel Jäm

aam¹ aam g aami L K I ([v]oa-, [v]ua-, vaa-), Ran Nõo; aam² g aami Saa M; 'aam|(i) g -i R(h- Kuu)

1. suur vaat 'Tollistest 'laudadest 'aamid ja puu 'vitsad pial; Viis 'kümmand 'pange 'aamis; Ühes 'aamis kaks vedelat = muna Lüg; oluve 'aami 'panda olut 'käima Vai; Aam aami pial, vaat' vaadi pial, oravasaba 'otsas = pilliroog Han; 'enne 'veeti suurte aamidega 'viina viina vabrikust müigile Tõs; 'aami läheb kolm neli 'vaati Tor; ikka minnakse 'suures 'vuoris 'vuamidega, kui 'viina viiakse JMd; oam õli kõige suuremb -- 'kuñni viis 'jalga lavvad pikad Trm; massina 'juure vedäväd vett uamiga Kod; õlle aami ja vaadi näj olli tammest Hls; aamil 'olli otsa sehen mulk, puust puñn 'olli jjn Nõo || (tüsedast, täissöönud olendist) Jämä nagu aam, ei lähä enam 'nüäbid 'kinni Jõh; pugu on tal (kanal) nagu suur oam kül'le peäl Juu; süönd täis nagu aam Sim; jämme ku üt's aam kunagi Hls; [lehm] täis aanu 'endä kui aam Ran

2. suur tünn, tõrs lina seeme oli aamide sees Vig; Vili 'aeti kot'ti ja 'viidi 'aita. 'Pañdi 'oamide ja 'kerstude 'sisse Kei

*aam² g aama VII Pöi Muh Rid Kse Var Tõs Khn Juu, ae- Emm s < ajama Tookse aama raud Pöi; jutu aamaga läheb aeg ää; ratas kulub koa ülearu aamaga; eina aama aḡḡul o kolm aru Muh; Laeva mereaema kõlgupalk peab kõvasti laeva külgis kinni olema; Sõniguaema (veo) talgud Emm; abeme aama peel Rid; tuule aama ratas - (p)ress - saba [veskis] Kse; Lüksid igävese aamaga (kiire sõiduga) Khn; arksahk on kardule vao aama jäoks; 'kanga 'ümmer aama (lõngapoomi keeramis)pulk Juu

haam¹ aam g aami Jäm Khk(h-) Mus Pöi(oa-) Muh Rid Mar Var Tõs Aud Pär Hää, 'aami Jõe Kuu(h-) Jõh; uām g uami Khn kahv sured 'aamid olite 'kellega kalu 'tosteti kot'ti Jõe; Oda haam nobi neid kalu 'parda 'äärest; Akki 'katsumise aam (kasut sogases vees) Kuu; haamiga noriti süsi mere põhast Khk; aamiga 'meite pool

tõstetasse kala mõrrast ja noodast; aam -- puust raam, võrgust kessi 'moodi kot't all Rid; Aug mutis, võta ruttu uäm, muedu läin Khn Vrd aavi

haam² haam g haami Se(-m) Lut puukraan, haan haam om treiat puinõ, last mulk 'sisse ja pant pulk 'sisse; 'lõktril om ka haam, kost vesi juusk püt'tü Se; haamiga lastass 'taari 'ussõ Lut || (nooda osa) kala 'püüdmise man ol' ka haam [tindi] nooda imä k'üle; haami 'tõmbass vallalõ ni pulga jüst är^p, ni 'saigi jo mulk vallalõ, võrk vallalõ Se

aaman aaman, 'aa- g -i valge puuvillriie näil õlid ike aamani särgid, 'õptajal ja provval ja lapsil; 'aamani riie õli vanass, nüid one kalinkor Kod

aama|ratas endisaegne jalgratas Üks poiss läks aamarattaga tanavast läbi Khn

aamber → haamer

aamendama aplalt sööma Mil saad kolka kuugistada, aganaida aamendada rhvl

Kuu

haamer 'aam|er g. -(b)ri R(h- Kuu), -eri VNg, -ri, -re eP(h- Phl; '[v]oa-, '[v]ua-; g -bri Rei VMr Kad Äks), -re M Ran(-õr, aamõr g 'aamrõ) ?Rõn, -ri Puh; 'aam|õr g -ri Khn, -er' g -eri Lei; aamer g 'aam|ri hv Jäm Iis, -re Rei Tor; 'aamb|er Kuu(h-) Hlj Lüg IisR Mar Han ?HJn JõeK Amb Ann VMr Sim, '(v)oa-, '(v)ua- Amb JMd Koe Kad VJg Trm Lai, g -ri, -re; n, g 'aam|ri TMr Kam Ote Se, -bri TMr KodT, haamre Rõu; pl 'aamri Võn; u S eL

1.a. (igasugune) haamer obuse 'rautamise 'aamer one 'kärniline 'otsast VNg; 'aambri põhi on sile ja nokk on 'aariklane; siis paneb [suurele rauatükile] 'külma 'rauva 'peitli 'sinna 'pääle ja minä 'leikän 'lõhkumise 'aambriga 'selgä; 'pilpa 'lüömise 'aamer; tinutamise 'aamer; ühekää 'aamer on tulise 'rauva tagumise jaust; 'aambri silm, kust vars läbi käib Lüg; pane 'aamriga naalale 'pihta Käi; ma olin suure 'aamri päl [sepa juures] Rid; tahavad raud 'vitsa, eta (et ta) peaks venima, siis 'peñnivad 'aamrega Mär; suure 'aamre mees taob [rauale] 'peale ja sepp lööb mud'u 'takti Vig; tahumese 'aamer Var; 'peale lööma 'oamer ~ kahekää 'oamer (suur sepahaamer); kinksepä 'oamer; 'rautamise 'oamrel on ots 'lõhki, sellega tõmmatakse [kõveraks läinud] 'naela 'väll'a Juu; kivi 'lõhkumise 'oamer; 'oamrel on piitn, varreauk ja perse Kos; alasi pial 'aambrega pinnib ta (vikati) teravaks HJn; anna mulle 'uambred JMd; suured 'aambrid õlid -- löid 'lõhkise kivile 'külge, siis lagunes ära Trm; 'uamrite varred sepädel on pihlikess; 'veikse 'uamriga sepp lüüb 'takti; üks kammer, kolmkümmet kaks 'uamrid, 'ühte 'puhku 'taovad, alate märjäd = hambad; obese 'rautamis 'uamer, terä on 'lõhki Kod; sepal on veike 'aamer ja suur 'aamer Äks; inimesed aamerdega tagusid [kive] Plt; kengissepä 'aamer; müürissepä 'aamer Krk || ñg na paelu ikke puperdast, et 'aamre 'alla (oksjonile) ei läin see koht Aud; ku 'aamer naela pää 'pihta 'trehvasi nüid Hää; mies lüeb ikke suure 'aambriga jutule 'otsa_t matsub Kad; temä panep terävest 'vastu (ütleb vastu), 'justku 'aamrege lüüß augu 'sissi Krk b. u (ainult) sepahaamer pajas on suur 'aamer kui kaks meest vastati tagovad Emm; sepäl om iki 'aamer, vassar om 'seantse vähikse tyy man Krk; suur sepikua 'aamõr, kellega katõ 'käegä lüvväss Ran; sepal om 'aamri Ote; 'aamri om sääne suur vassar, tu sepä vassar' Se

2. püssikukk tuleluku 'püssi 'aamer lüöb piikive 'pääle; 'püssi 'aamer on sää 'kruuvi 'külles. lüöb 'sõrme 'alle, siis 'tõmmab 'trikli enese 'puole, siis lähäb 'aamer maha ja lüöb 'tongi 'pääle ja tieb sumaku Lüg; 'tõmmab 'aambre 'venna Mar

3. (kellal) enäm kellä 'uamer ei lyy. ku särsak käib siis tõssab üless 'uamri, siis akab 'kõmma 'vassa vedroda Kod

aamerdama¹

aamerdama¹ *aamerteme* Krk Hel; (sa) *aamerdat* Rõn jõlkuma, hulkuma; vallatlema; lärmama; liiderdama *latse`kiiave ja aamerteve; kõlvatut elu eläss sjj kes aamertep* Krk; *mis sa iki aamertet, ku sa käit`ilmapidi ilm asjanda* Hel; *kui mõni ülearu lärmitsess, siss [õeld] mes sa aamerdat Rõn*

aamerdama² *aamerdama* Tor Hää (haamriga) *tembeldama puud aamerdase`vastu`võtmese`juures`temple`aamrega* Tor

aamert *aamert* pl -rti kärsitu, püsimatu; liiderlik *ta`väege aamert, ei kurda puil ega mail; aamert`mjjs* Krk

aami *vanaema Aami`tjyb`ää`soogi* Pst

aamima *`aamima, aami-* Hää Nis JõeK Kad/ua-/ Trm/oa-/ Hel/`aamima/ Ran

1. (aplalt) *sööma loomad`ahneste`soövad. aamivad`täis`entid* Nis; *`uamis kere`täis* Kad; *küll sie`võib`oami* Trm

2. *aamim* (paneme) *vaadid`täis`Hää; sie`tahab`palju`saada, kes`ahne`on, aamib` (ahnitseb) oma`puole`JõeK; aamip`ennäst`täis` (joob`purju) ku`tat`Ran*

aamine a < aam¹ *suur`kolme`aamine`tõrs`õli`Lüg; oamine`noü`on`kuue`kümne`vedrune* Kos

aami|roho *hundinui`pitkäd`aami`rohod, nied`kasvavad`õjade`pääl. `mustad` tulevad`õtsa, `undi`jummid`mei`ütlemä; kui`kabusta`tõrred`juoksevad, siis`toppiti`aami`rohoga`uurdeid`Lüg*

aamis|pits *Pani`ühe`aamis`pitsi` (kruusitäie`viina)`inge`alle`Lüg`Vrd`aanispits*

aamis|sepp *aamis-* Kse Juu Kos/oa-/ VJg Lai, *`aa-* Kuu Lüg *aamissepp`mõisades`olid`aamissepad`Kos; aamissepad`olid`avinurmikud, need`tegid`suuri`aamisid`Lai*

aami|juhe *ku` [viinavoorist] tagasi`tul`liva, siss`oll`kõrtse`man`vaat`e`uhtmine, vesi`sisse`ja`viin`käen`--`toda`kutsuti`aamiuhe`Võn*

aam|palk *aam-* R(h- Nai Kuu) u Muh, L K I ([v]oam-, [v]uam-, vaam-), u M, aam- u Vil Trv

1. *laetala; parrepalk`Aam`palgid`kinnideti`seinä`palgi`sisse, aam`palgi`õts`õli`kalasaba`tehto`--`sis`akkas`aampalk`iast`venituse`sisse;`võeta`ruodjammed`ja`panna`aam`palkide`pääle`üles, et`põhku`kannab;`parside`õtsad`käisivad`aam`palgi`pääle`Lüg;`suured`aerud`nagu`aampalgid`ollid`Muh;`kaks`aam`pal`ki`on`lösnad,`parred`käevad`sial`pial`Mär;`mulla`lagi`tehakse`voam`pal`kide`vahele`Nis;`Sari`siuti`aam`pal`ki`ehk`parde`Amb;`aampal`gid`jo`peavad`ikke`tugevast`puust`õlema`Kad;`uampal`k`käib`läbi`maja, et`seenäd`laiali`ei`kuku`Kod;`aampal`k`oli`rehe`aluse`või`sara`pial,`rehetoas`oli`tala`Lai;`tala` (kambri`tahutud`laepalk)~`oampal`k` (rehealuse`jämne`laepalk) Pil`Vrd`aamtala,`aanpalk*

2. a. *põrandatala`aam`palgid`onvad`laud`põrandal`all;`neli`viis`jalga`õli`aam`palgi`vahe;`aam`palkidelle`--`pannasse`kived`ehk`munakad`alle`Lüg;`põigiti`oo`maja`all`--`maja`aampalgid`Mar;`Paranda`laudõlõ`pannaksõ`kua`uampal`gid`alla`Khn`b. sillatala`silla`aampal`gid`käevad`kašti`pealt`kašti`peale`Mär;`silla`voampal`gid`--`pannakse`pikuti`alla,`teesed` [puud]`põegeti`piale`Nis;`silla`tala`~`aampal`k`Kõp*

3. *sarikaid`kandev`pealmine`seinapalk, müürlatt`rants`pal`k`u`~`aampal`k`van`Tõs;`aampal`gid`pannakse`laepuude`peal, et`need`paegal`seisavad`Ris;`aampal`gid`~`venituse`pal`gid`Trm`Vrd`aanpalk*

4. *voki`rindpuu`-`Kei*

haamri|käsi *Pihikäsi`surei`ära. Haamrikäsi` (haamrit`hoidev`käsi`sepal) es`sure`Krl`-mees`uamrimjjs`sepa`abiline, kes`taob`suure`haamriga`-`Kod*

aam|tala *aam-* Vän SJn Krk, *aam-* Vil aampalk *aamtala on laes, nagu vanaste rihaaluse laes ol'id; tala on pünnem kui aamtala* SJn; *ku aamtaladel 'risti otsan ei ole, siis lüü pikken ärä* [maja] Krk

aamu|rusku *'Aamu 'rusku koidupuna - Kuu*

haan *aan* (*aan*) Emm Rei Mär Pä Ann VJg Äks KJn SJn Vil eL(h- V), *aen* SaLä Krj Ris, *g aani* (h- V); *oan* Juu HJn Koe, (*v*) *uan* Juu JMd Kod Plt, *uän* Khn, *g oani*, (*v*) *uani*; *aan g -i* Hlj VNg(n -i) Lüg

1. (öle-, kaljanõu hrl puu)kraan *all* [kaljaastja] *'põhja rajal õli aan, naga on pulk, mis 'aani sies käis* Lüg; *õlle 'ankru aan* Mär; *oan on puust, oani pulk tõmmatakse ää, õlut tuleb Juu; andres paneb kadrina sulale aani ette* (andresepäeval läheb ilm külmaks) VJg; *taari tõriksel olli puu aan ehen, all, säält 'lasti 'taari 'vällä aanist; tõine olli vask aan. Sijj kääneti õlle vaadil otsa 'sissi, ruvi viint olli otsan* Krk; *aanil 'olli mulk sehen ja mulgul 'olli pulk ijn Nõo;*[pesu] *'Tördol ol'l haan all. Haanist 'laste vett 'vällä* Se Vrd haam²

2. püssikukk *Tule püssil oli aen pääl ja see aani ots oli kahe aruline, sääl otsa vahel oli siis tulekivi -- Raua 'körvas oli paän, sääl pääl oli rohi. Panni 'ääres oli 'sõuke terase tükk, kui alt tõmmati siis aen löi 'sõnna 'vastu terast ja kivist tuli säde oort panni 'pääle rohu 'sisse* Krj; *temma aan üles* Rei

aane *aane g 'aane pilvevine 'täämbä om ilm 'aanen, nakass 'vihma sadama* Ote
aanetama *aanetama* Ran Puh Ote Rõn kergelt pilvitama, *vinetama ilm aanetab 'vihma, kogub joba 'pilvi* Ran; *päiv(päike) om nigu 'valge, läbi udsu paštap -- ilm aanetap* Puh; *nakass aanetama, kas tule vihm vai tule 'kangõ all maha* Ote; *ilm aanetass, pilvetämä nakap, aap nigu 'ahka 'taiva päle* Rõn

haani *haani* Se, -e Räp; *'haani* Plv, -e Räp *Haanjas tehtud, Haanjale omane 'haani piibu^p* Plv; *haane kaap suurõ 'korgõ pesäga, 'mustjass hal'l, pyymvillanõ nyyr pääl -- päält ol'l nigu tsõõriku põhi tasanõ ja veere^p 'korgõmba^p. 'vyudre ol'l paks, muido ta püsüki es üleväh, põhi es putu^p pää 'kül'ge. laja vjyr ol'l üless käänet. kes 'väega kõrk ja 'uhkõ, tol ol'l talvõl ka vjyl 'haane kaap pääh* Räp

aani|hein mõru vahulill (Polygala amarella) *mõstass suud aanieintege, siss ei päävate sul nägu ärä, madale 'väikse sinitse 'äitsnekse otsan* Krk Vrd *aanike*

aanikas¹ *aanik|as g -a* Kse Han Var Tõs

1. puu langetamisel tüüka külge jäänud läbisaagimata osa, *kaba lööb aanika 'vällä, änamiste jääb kännu 'külge; palgi 'otsa jäi aanikas* Var; *aanikas 'saetase ää* Tõs

2. langetatud tüve kännupoolne ots *aanika ots o esimene järk, mis kännu pealt tuleb* Kse; *Küll see aanikaots oo tüüjakas* Han || *ülesjuuritud känd - Tõs*

3. puu langetamisel tüvesse raiutav sälk *Löö aanikas 'teise 'kül'ge, siis puu ei kuku kase 'piale* Han

aanikas² *aanik|as g -a* LäEd Pälö a. linase lõnga või kanga leotus-, pesu- või keeduvesi; *saast 'lõngel oo jo ikka aanikas sees; aanikas oo 'seuke punane. enne 'liutatse aanikas 'vällä, siss pannatse 'keema; külm o koo 'kange aanikast 'vällä 'võitma* [lumel pleegitamisel] Kse; *lena aanikas oli nagu tõrva vesi; peso aanikas* Han; *aanikas tuleb 'lõngest 'vällä, siss lõngad oo 'valged* Var; *lõnga* [tuhaga] *'keetmese aanikas aeseb ja oo 'kange* Tõs; *nõndasamu rumal kui lõnga aanikas* PJg b. kapsa kupatusvesi *'kaapsa aanikas; 'kaapsa supil o aanika maik* Kse; *'Kaapsa piad löigati 'lõhki, 'pandi toori 'sisse ja kallati keev vesi piale -- see vesi oli aanikas* Han

aanikas³ *aanik|as* g -a Kad; *aanik* Krk; all *haaniköllõ* Se a. õllevirre – Kad b. õlu; *taar aanik om taar vōi õlu, aanist ta tule; sääl o 'kolmi allikutta, üt's jyysk metta, tõine vetta, kolmass ajap aanikutta* rhvl Krk; *tek'e^p iks ollõle iloda, haaniköllõ habinat* rhvl Se

aanikass *see om üits mihe aanikass* ("mees, kes kõiki töid teinud") Krk

haanikass *haanikass* paks, kõhukas um *tõnõ õigõ_haanikass, nüüd nakkass vast pia jo 'maaha 'saama* (sünnitama); *kana um 'hindä täüs 'võtnu^p, no um õigõ_haanikass* Plv

***aanike** g *aanikse* = *aanihin* ku *'kange kõhä ja kurgust 'kinni olet, siss tjj aanikse* tjjd Krk

***haanikene** pl *'haanikõsõ^p* Haanja elanik – Rõu Vrd haanimees

haani|mees pl *'haanimehe^p* Rõu Vas = haanikene

aanis|pits *aanis-* Mar Han Kos/oa-/,-ss- Hel hum naps *Paar aanis 'pitsi ei tee mehele kedagi* Han; *'võeti 'vükse aanisspitsi* Hel Vrd aamispits

aan|palk *aan-* Pst Hls Krk

1. *laetala, aampalk* – Pst Krk *tala om taren parte all, lae all om aanpalgi* Krk

2. *sarikaid kandev pealmine seinapalk, müürlatt aanpal'k om sjj suur pal'k, koes paari otsa 'peateme jääve* Hls

haap (lastelaulus loeti) *lõjy kukku kul'lä käe^p, anna 'maitsa mara käe^p -- haap(t)* (laps teeb näole kätega pai) Se

aapsima *'aapsima* kiitlema – Khk

aapsak → *apsat*

haapsunn *'haapsu|n* g -ni hum jänes – Se

haapt → *haap*

aar¹ *aar* g *aara* külma- või valutundlik *Ihu om 'sääte aar, ei tää, ka_ma 'aigess jää vōi; 'Sääte kõhe ilm tjjp ihu aarass* Krk

aar² *aar* Kuu, g *aar*u HJn JõeK hv Kad/ua-/ aer

aar³ *aar* pl *aarad* ablas nii *aar loom 'sõõma 'keike* Jäm Vrd *aare², ahar¹*

aar⁴ *aar* g -a pikkusmõõt kalapüügil (45 sülda köit) Kuu

haar¹ *aar* g *aara* KuuK Amb JMd VMr Trm, -u Ris Amb(oa-, [v]ua-) Kad(ua-) VJg(vua-) Sim Iis Trm(oa-, ua-); *'aar|(a)* g -a R(h- Kuu; g -u RakR hv VNg Lüg)

1. (puu, pilve, sarve jne) haru *Monel 'männül on 'oitegi jämejäd 'haarad* Kuu; *'pilve 'aara* VNg; *Siu 'paulaga 'iukse 'aarad* (patsid) *'kinni; Kaks 'kopso 'aara, paremb ja pahemb 'kopsoaar; Mõnel 'amba 'juure aar 'risti, 'raske 'vällä 'tõmmada; Kahel puol 'lõuga on abemme 'aarad; kerik on kahe jõe 'aara vahel* Lüg; *tie 'lähtõ 'kahte 'aara* Vai; *sel* (põdral) *oli kaksteist kümmend 'aara* [sarvel] KuuK; *keri 'laudade all on kerijalg, kolme uaruga 'kasvand puu; kuusel pal'ju 'aarused põle -- lehtpuudel on kõigil aarud* Amb; *aarud on ikke päris jõest 'kitsamad ja lühemad* Kad; *tie oaru peal* Trm

2. a. (ohja, köie jne) haru *'päästa sie 'ohja 'aara 'lahti* VNg; *'ratsusti -- kaks 'aara on ühe 'pitkus, siis on 'kolmas aar, 'pannasse 'luoga 'rõhñast läbi* Lüg; *meri 'sõlmel 'aarad 'käiväd 'risti; 'tehti 'saksa 'saani 'kõrkjadest -- 'aarad 'jälle 'murreti, siis jäi 'lieni 'muodi; köis agode 'külge, 'tõine aar läheb 'ümber 'saatu* [heinaveol] Jõh; *ohjal ka kaks 'aar*u Amb; *kõis -- 'pañdi sia 'sõrga* [saadude vedamisel].*sie aar oli siinpuol rangi 'ruoma ja teene aar oli teenepuol rangi 'ruoma* VMr; *'tõmma ohja vuarust* VJg b. pl *ankrut võrguga või rüsatiivaga ühendavad köied* Meri *'haarad*

olid `vergu `ankuri kaks `kõue `haara, üks läks `vergurivi `külgi, `ainusse `solmies -- `toine tuld üles kuppu `mergiks Kuu c. (kalapiiunise) tiib `aarad olivad kahel puol [noodal]. `meie pidime vedama neist `aarudest Hlj; `kuuritsal on `aarad -- kahe `aaraga Lüg; mut'il on aarad Trm

3. (esemete osa) a. (hargi, kahvli, ahingu, õnge jne) haru, kida, kisk; (eseme) haraline ots `ankuri `haarad Kuu; ahukse `aḡḡu `aarad olivatta `puised, `metsas `kasvaned; ahinge `aaral `onvata kidad `küljes; lang `panna [võrgu] käbi `aarade vahelt läbi. käbil on kaks `aara taga `otsas; lina `panna [kudumisel] `vergo `argi `aarude vahele; `kartuli `koprad -- pikkemad `aarad kui reha `pulgad; [purjel] `pirkli `aara `pisteta `pirkli troppi sise VNg; puu `aara, raud `aara ang; kahe `aaraga `ahju ark õli, senega kõhendetti puid `ahjus; `kahvli `aarad Lüg; aer käib [paadi tulli] `aarade vahelt läbi; `kaivo ark -- kaks `aara, vinn käib `aarade vahel; iga [preesi] aar õli erist kivist Jõh; `vindi (laevakruvi) `aara läks `katki Vai; arksakk, kaks `oaru on; õng on kahe aaruga Amb; kolme vuaruga ang VJg; tuuli angu aarud olid üks jalg [pikad]. kolm `aaru Sim; `västrel on kahessa, ühessa `aaru Trm b. haspli tiib `Aspli `aarad, neli `aara, `aspli `aarade `otsas on `sorgad, üks `aara ots on `jätkätud Lüg; `asvlid -- aarud pial Amb; `asplil -- iga aaru ots on kiku, et lõngad `sinna `piale lähvad Sim c. kompassinõel -- `aarad `käivad `õhta `päiva `puole ja `ommiku `päiva `puole Lüg

4. ḡg jalg, reis `aarad on juo `tõntsid, piab keppiga `käima; võttas obose `aarude vahele -- läks `selgä obosele Lüg; kukkus `aarudest saadik (kubemeni) vette Iis; püksid on `oarude vahelt `lõhki Trm

5. suund; koht Mihed `tousite üles ja akkasitte igaüks menema ise `aarale Jõe; Eks se kiel ole mend jo sidä `aiga ka `suotu `toisele `haarale Kuu; `tuule `aarad: `põhja, ida, kesk `ommiku, `lõune; Juo mina õlen siin `aaral (siinpool) `kauva eländ, tulin `siie `aarale juo `viie `kümme `aasta iest; sõna on `mitme `aaraga (tähendusega) Lüg; Kust aarast pärit oled Jõh; lähme igaüks oma `uaru siit menema Trm

6. haspeldatud lõnga kogus (6 võrget) Lüg

7. Egass sest (inimesest) ole toiseks tüöks suurt `haara (asja, kasu); Et ei old tämäst `haara, ku tuest `tarviti `kindla sana; Kes `tiedab kus sen `aarad ja `otsad jo on Kuu; ei sel sanal `ollu `aara `eiga `otsa VNg; tema jamal ei õle `õtsa ega `oaru Trm

haar² aar', aar g aari Kam Ote San V(h- Urv Plv)

1. tuuliku tiib tuul aie `aare `ümbre Kam; tuul `veski aari^p Kan; Ma koi pikä `kanga `veski `aarõ pääle purjõ rõivast Urv; aari^p käävä^p Plv; tuul'kivil om nelli `aari Se Vrd aarma, aarnass

2. Noid `aarõ (võimasina tiibu) ol'l iks kuus ja säidse jah, viis; Aari^p (haspli tiivad); `Ambaratta aar' ~ kōtar' (linamasinal) Urv; Aari (viljalõikusmasina rehad) -- kävevä `ümbre nigu tuulõveski aari^p Vas; vesirattal nu aari^p (labad) võlli seeh Se

Vrd aer¹

-aara Ls eera-aara

haarahutma mom < haarama haarahutva är raha Se

aarak aara|k g -ku, -gu Hls Krk korraga haaratav peo-, sirbitäis kui ürjāti rügi `lõikame -- kolm edimest aarakud [lõikas peremees ise sirbiga]; ketsi suurest aaras sai kolme aarakuge vihu kätte Hls; ku ää lina, sõss kolm aarakut võta ja `ommigi peo kähen Krk

aaarakalli

aaarakalli harali [varbaia] 'Päälimine latt jäi nägevälle, 'varvad 'jäiväd päält 'aa-rakalli Lüg Vrd aarikalli, aarukalli

aaarakane haruline *aaarakane puu* VMr Vrd aarikane, arakane

aaarakil *aaarakil* Sim; 'aaarakil IisR, -gill Kuu harali 'Aaragill (haardevalmis, laiali) 'nindagu vähi sorad Kuu; 'Salgud 'aaarakil (sorakil) IisR; põdra sarved on aarakil Sim Vrd haarakilla, aarakille

haarakilla 'haarakilla = aarakil - Kuu

aaarakille *aaarakille* Sim, 'aa- IisR = aarakil 'Salgud 'aaarakille (sorakil) rippuvad kõik IisR; *aeab sõrmed aarakille; puu oksad on aarakille 'kasvand* Sim

aaarakline *aaarakli|ne* Amb Kad Sim, 'aa- IisR, g -se haraline, haruline *kierake sialt aaraklise männa juurest paremad kätt* Amb; *kolme aaraklised angud; vanamies tegi pudru 'nuiasi ja aaraklisi 'mändasi; ta (kastehein) kasvab pikk, ja aarakline ots; aarakline (haralisest puust) järg* Sim Vrd aariklane, arakline

aaarali harali 'kõrve kuusk -- 'õksad *aaarali* Lüg

haaraline *aaarali|ne* HJn Amb(-le|ne) VMr Rak, 'aa- R(h- Kuu; -li|nne VNg), g -se haraline, haruline 'Karja 'mennes ei tohi 'millagi otta kahe 'haaralist 'vitsa, siis kaduvad 'luomad 'metsä ärä Kuu; 'anņuga 'aeti 'põhku üles, 'kolme 'aaralinne oli VNg; *kahe 'aaraline* *abe* Lüg; 'kaivo ark, 'aaraline, kaks 'aara Jõh; võrgu kudumise käbi -- *ots on kaheaaraline* HJn; *puu lähäb aaraleseks* Amb; sõnniku ark on aaraline Rak Vrd aariline, haaruline

haarama 'aarama, (ta) *aaarab* Kod; 'aarama, *aaarata* Hää Hls, -m(e), -de Krk; 'aarma, *aaarata* hv Puh Nõo; 'aarma Nõo Võn Ote, h- Kan Urv Plv Rää Lut, 'aardmõ San, '(h) *aaardma* V(-mõ Har), *aaara-* (h- V)

1. a. (kinni) võtma, kahmama; tõmbama, kiskuma 'koergi tuleb äkiste, *aaarab* 'kinni Kod; *sirbige* [rukist] *aaaraten* *lää* *mitu aarakut* 'piiu; 'aara *sirbige kokku* [vili]; *lina peo aarati* 'kääge Krk; [ma] *sai vil aia postist* 'kinni *aaarata*; äkki *aaarat*, *suu palutat* Nõo; *mina aari timäst kõvaste* 'kinni Ote; *kahru 'aardsõ mihe kõki* 'kaarugõ 'üskä San; *ma 'tahtsõ ubinat 'hindäle haarda^p, a tiä 'haarsõ mul nõna jüst 'õkva^p är^p Kan; olõss raha är^p 'võtnu, 'õkva 'aarmisel ol' Urv; pini -- haard mul seerematja 'lahki; haara_peräpuud [päraast kanga telgedele ajamist], muud'u jääss kangass 'kaugõss üless Har; *ega taa 'hulka rük'ä no 'suuhhõ haarda olõ õi^p, uma nütäl 'päivi lätt är^p 'põimmisega^p; hõngu haard kiinni^p (ei saa hingata); seo (veekopsik) nii sama haardõn ja võttõn ol' päält mustass lännü^p; vahel unõtuss mõni sõna ar^p, nigu suust haardass ar^p Rõu; võt'te haard 'ümbre kaala kiinni Plv; vanahalv ei_lasõ^p üldä^p, haard sõna suust ar^p; haard tyy (sitsiräbala) ka ütten Vas; hingitseless, ku perämäist 'hõngo haard; hurt haard jala talla alt tük'ü 'vällä Se; vikat' haard 'liiva Lut b. ng lää jo illakult, hāmārāt ka haara, hot' jo illakulõ ka jää Se; timä jutta haard, nii hüvvi jutta nii 'halvu jutta Lut; hõngu haara(d)ma (veidi) puhkama pernaasõl ol' 'väega pal'lu tyyd, ta is saa 'aigu 'hõngu haarda^p Har; saa ai_ 'hõngu haarda^p, üt's hainang alasi Rõu; anna tälle (hobusele) 'aigu 'hõngugi haarta^p; min no lesädä^p 'veitkess, 'haara 'hõngu Se; tuld haara(d)ma ka sa tuld tull'i 'haardmõ, et ruttu minek' om (õeld kiiresti lahkuvale külalisele) Har; sa tul'lit nigu_tuld 'haarma ja joosõt tagasi Rää**

2. hoogsalt tegutsema, kiiruga teha püüdma; tükkima, kippuma *kodu tul'limi siss aarimi umma tyyd* Urv; 'haarkõ no_rutatõn, vihm tulõ -- lek'i_haarami_nu_haina^p üless Har; [ma] *Pia ruttu 'haardma* (kiiresti sööma) - tösõ^p 'yytva Rõu; haard 'kõikiga kiusada Plv; haard -- ar^p ummõlda_kleidi; haard mantahhuta^p (leidis võimaluse jutu

sees mainida) Vas; haard siist, haard säält, 'kohki ei saa^p midägi är₁tettüss Rärp; haina 'haardminō (kiire kokkupanek); nimä ka 'haardva perä (viimast) 'kaara kokko 'panda^p; haari perämätse jovvuga nissu unikuhe 'panda^p; tyyd sõnna ka vjil mõni haard üldä^p; kuradet ni haaratage õs [öelda] – meil vanajaak' ja juudaśs Se

3. ta haard alati taad 'haigust (on tihti haige) Rõu; häddline haard kõgõ olla₁tõbinō -- 'tervess ei₁'saaki^p Vas; minno haarōt' 'haigõss (jäin äkki haigeks) Se; tuulõga ar haard (tuul tõmbab läbi, külmetab ära); timä nii haarōtass tõbitsōst äkitsält, ar rabati; leib um hallaga haart (külmast kahjustatud), selle kaso₁i^p Lut

4. jätkuma, piisama kas taad haard sullō, tiia₁i ma ka; haard sullō tan süvvä^p; täl' miilt haara₁i^p Lut

5. asetsema Kundu külä haard 'kuntō pite (kinkudel) Plv

haarane 'aara[ne g -se Kuu/h-/ Hlj VNg haruline 'Täüdü tehä 'köüe 'otsad kahe 'haaraseks Kuu; sitta 'arki oli kahe 'aarane VNg

aarant aarant₁ g -nti üleannetu sij₁ üt's rumal aaranti tegu; aarant om iki 'seante, ken ul'akut tege Krk

haara|pard 'Aarapard -- kahel puol 'lõuga on abemme 'aard Lüg -paulad pl ankrut võrguga ühendavad köied Alumasesst ja ülemäsest 'ainast tulevad [pealveepüügil] 'haara paulad, 'lähteväd pikke 'köüde kogu Kuu Vrd harupaelad -silm 'aara silm kõõrdsilm – Jõh

haaraskitsma ahnitsema, haarama Naaku₁i kõikõ hindäle haaraskitsma Vas

haardam 'aardam Khk(h-) Pha, g -a Jäm Khk Mus Krj, -i Ans Khk VII Pöi ('oa-); aartam Kaa

1. (pukk)tuuliku tiiva roog igal 'tiibal on oma 'aardam Jäm; tuuligul neli 'tiiba, 'aardamite 'külges Ans; tuulingu 'tiibade 'keskel jämemad puud on 'aardamid; sõled keivad 'aardami seest läbi Vll; Tiiva 'oardamid nee olid esiti 'ühtlased. 'aeti oort läbi võlvi; 'Oardamid 'pandi [hiljem] raud 'poltide ning võrudega ige 'kül'ge Pöi Vrd aardim, aerdam, ardam

2. (purje)raa – Ans

3. kiige külgpuud, mis ühendavad põhjalaudu võlliga 'aardamatega kiik Khk

aardim 'aardim g -i = haardam 'Aardimid pannasse kuuse puust Khk

haardma → haarama

haarduk 'aardu|k Jõe Kuu(h-) Jäm Kad('ua-) VJg, -tu|k u Jõe, Kuu/h-/, -do|k Aud Hää Ksi, -to|k Tõs, g -ki, g -kki Jõe, -gi Kuu; aarduk hv Juu pesulapp, saunauustik Mes pere 'naine sa oled, kui 'haartugid (nõudepesulapid) 'aeva kadund Kuu; 'aardok -- kujuti ikke 'valgest lõngast, ihu pesemises. see oli 'sakstel ikke Aud; 'aardok on nel'la 'kattlene kot't ja 'sinna 'pantaks seebi tükid 'sisse -- kellega last 'pestaks Hää; 'uardu|k on 'tehtud 'riidest või niine robuskist või 'võetakse kohe üks vana kinnas; vahest kohe teind varrastega 'aardukki Kad Vrd aalduk, aardük

haarduma 'haardum(m)a, pr (ta) haaruss Vas Rärp(-omma) Se, 'haarduss Rõu Plv

1. jätkuma, piisama Haaru õs kunagi aigu Rõu; ku₁puhast 'leibä naano₁'süümä, sõss tedä 'haardonu₁s 'kuige₁kavvass Rärp; taad jovva ai 'osta, ei haaru nii 'pal'lo rahha; mul 'haardu seeni 'aoni umma 'leibä, vaest 'vahtsõni haaruss ar^p; sää₁l 'haardunu (oleks jätkunud) kõigilõ Se

2. ulatuma, küündima; sattuma, juhtuma poig nakass jo^p tööle 'haarduma Rõu; sa vaest 'haardut sinnä innembi mano; ei olõ^p 'haardunu^p viil sinnä^p poolõ Plv;

Madalappa inäp es haaru^p; kuu haaruss ~ jääss päävä kätte Se

Vrd haaruma

3. (äkki) ununema är^p 'haardu no meelest Plv

aardük 'aardü|k VNg Jõh Lüg Emm(-tü|k) Phl Mar Nis Koe Ksi, g -ki, g -kki Lüg; 'aardü|kkü g -gü Vai = haarduk 'aardük on üks paks 'villane 'riidetükk, kahelt puolt kokko 'õmmeldud -- sene 'aardükkiga 'pesti 'saunas Lüg; 'aardük on 'poodist 'toodud, meni hüiab teda vamm Phl; võta 'aardük kätte, pese sel'g 'puhtaks Nis; et sa 'sauna 'minnes 'aardükki maha ei jäta; vaja [riidest] 'uusi 'aardük'ka rebida Ksi

aare¹ aare g 'aarde vabe haru 'verku kuivatatakse vabedel -- kahel puol [vabesid] on 'aarded JõeK

aare² ablas Teine [loom] oli aare, kes kenast söi Jäm Vrd aar³, aere¹

haa|riit haopinu vanad sõnad oo ikke puuriit ja aa riit Mär; 'kõrged aa riidad olid PJg; aariit aidveeren Trv; võta aa riida mant Krk

aarik aari|k g -gu (veetaim) Se

aarikad pl 'kärbased 'tehti 'sisse [kindamustriks]. üks silm 'alle, kolm vahepäle. siis 'jäivad 'aarikad (harud) 'sisse Hlj

aarikalle harali 'sormed on vahest 'aarikalle VNg Vrd aarikalli

aarikalli = aarikalle Sie õks 'kasvas puud 'müädä üläs, ei mend 'ninda 'aarikalli nagu 'tõised 'õksad 'läksivad Jõh

aarikane 'aarika|ne Hlj VNg Jõh Vai, -ka|ne VNg Vai, voarika|ne Kad, g -se haruline [harkadra] 'raua puu oli 'aarikane Hlj; 'putromänd oli 'aarikaine; 'ärge 'tehka et tuon 'aarikaise (vitsa) tuba VNg; 'kartuli 'koprad on kahe ja 'kolme 'aarikased Jõh; [pääsukese] saba on kahe 'aarikaine taga Vai; voarikased oksad Kad Vrd aarakane, haarikune

aarikas aarik|as g -a HJn Amb vaarikas metsaarikad on peened, teised on aea-aarikad HJn

aariklane 'aarikla|ne RId, oa-Trm, g -se haruline 'Lapsel imelik, 'aariklane kiel, 'nurgad tulivad ette 'puole, 'keskelt oli 'kinni; Sie jutt on kahe 'aariklane, ei ole 'õige mitte sie jutt Lüg; 'Aņņu jaust pidi õlema 'niisikene ilus 'aariklane puu; Õle nüüd ia laps, isa läks 'õuest juba 'aariklast (vitsa) 'õtsima Jõh; oariklane nägo (nagu) pudru mänd Trm Vrd aaraklane, aaringlane, aaruklane, aarukline

haarikune 'haariku|ne g -se

1. haruline 'Haarikune puu, sest saab korenda 'hargi Kuu Vrd aarikane

2. tige, riikas Alade o 'silmad 'haarikused ku valatab 'toiste inimiste 'pääle; Ega sis inimine saa 'aeva 'olla 'toiste 'vasta nii 'haarikune; 'silmad 'haarikused (kõõrdi) Kuu

aariline aarili|ne g -se VMr VJg haruline aariline puu VMr Vrd haaraline

*aarima ?haarama ottand sen tegi, 'aarind sield 'laste 'ümbert ära ja pand kodu menemä Kuu

*aaring tähe leivä tääringeta, agu 'eitse aaringeita rhvl San

aaringõ- ilmalik koolin opati aaringõ 'laulõ Kan; aaringõ viis Plv

aaringlane aaringlane = aariklane - Sim

haari|puu tuuliku tiiva roog aari puu külehn um siiv Rõu

haarisklema, haariskõlõma haariskõl(l)õma V(-sklõ- Rõu Plv); tgn aariskleja

Kam

1. siit-sealt haarama; hookaupa puhuma *tuule pööre* -- võtap kõik põhu kõrre ja ole kõrre nigu `kjrdu, om serände aariskleja tuul` Kam; *lehmä tük'k mugu haariskölöss, mitte ei süü^p ilosast* Kan; *Mi sa nii haarisköllöt, võta korrast, tyy tyy* `kõrdapeten Urv; *kui tuul` hyy* `kaupa` puhksõ ja jälle jäi vakka, siss tuul` haarisköllli; *ei saa^p inap tuulõtada^p, tuul` haarisköllöss* Rõu; *mi sa tah haarisklöt* (kargad ühelt jutult teisele, ühe töö juurest teise juurde) Plv

2. *Mul ol' küll hää pää ja kavva* [seisis] meeleh, a nüüd tüküss jo alate haariskölõma (siit-sealt jutuainet haarama) Rärp; `haigõss haariskölöss (kipub sag haigestuma) Se aarma `aarma pl -a^p, -õ^p tuuliku tiib tuulõ `veski `aarma^p; üits `aarma San Vrd haar²

haarma → haarama

aarmanni|õli (ravim) `aarmanni eli on üheksä ädä `vassa. ku kaal `aige, siss miäritässe. tädä `võetasse `sisse kua, ku pusk siden Kod

aar|mari aarmari van Kos Amb, (v)uar- Amb JMd Rak hrl pl vaarmari

aarna sälk `aarna ol' [parvetus]palgi otsa `sisse raot; hõõrikuilõ [palkidele] `lõyüdi `aarna üte otsa poolõ Har

aarnaadel aar`naad|el g -li Jõh Han, -le Pst; n, g aar`naadli Nõo(ar-) Krl /-d'-/ juuksenõel Pikki `juusid `pandi aar`naadlitega `kinni. Aar`naadlisi oli `mitmid `moodi, oli raadist ja oli kua `neuksest kammi `ainest Han; aar`naadli `juuste sehest ärä kadunu Nõo Vrd aarnõel, harnaagli, arnaater

aarna|kirves parvetuspalkide sälkamiskirves `aarna `kirvõ terä, kol^p `sõrme laga Har -mulk Pleenitsät teten `lõyüdi ütele [parvetus]palgile ütelt ja tõsõlt pyult `salk `sisse ja säält uurõti mulk läbi, tyyd kutsuti `aarnamulguss. `Aarnamulgust tsüsäti vits läbi ja kääneti `ruud`ma manu^p. Nii käädeti pleenits kinni^p; hõõrikul palg'il ol' `aarna mulk üte nõlva ja tõsõ nõlva poolõ raot Har; ette `kaemalla lei mulgu `sisse, `ül'ti aarna mulk Vas

aarnass aarnass pl `aarna^p tuuliku tiib - Har Vrd haar²

aar|nõel = aarnaadel Aar`nõeladega panin `juuksed `kinni Jõh

aart- → aard-

*aar|sälüse pl (hobuse)leid hopõn vatutass gu `lindass, vatt satass üle aarsäl`üsidi maha^p Lut Vrd ahersälüse

aaru `aaru van reha - Lüg Vrd aru²

aarukalli harali `sõisab jalad `aarukalli; ajab `sõrmed `aarukalli Lüg Vrd aara-kalli

aarukas aurune aarukas suits Kod

aaruklane `aarukla|ne g -se haruline Kui `pilved õlid `aaruklased siis `oadeti tuult; kanermud ja `kaislad, nie `aaruklased Lüg Vrd aariklane, aarukline

aarukline = aaruklane Raud pulk kahe `aarukline, `sinne vahele `pandigi `pierod Lüg

haarukõsõ pl haarukõsõ^p "ühekordselt rehe alla laotatud vihud" - Lut Vrd haru¹

haaruline aaruli|ne Amb(-le|ne) VJg Iis, `aa- Kuu(h-) Rak, g -se haruline taku atk 3 kolmeaaruline; tammed on kõige `rohkem aarulised Amb; kahe aaruline puu Iis Vrd haaraline

aaruma van riisuma `eini `aarumaie Lüg Vrd aruma

haaruma `haarum(m)a Rõu Vas jätkuma, piisama; sattuma, juhtuma Um sääne sikkõkõnõ, es taa käest no`midä kelle `haaru õi^p; mõnikõrd ku poodihn `pärmi um,

siss 'haaruss iks meile kah Rõu Vrd haarduma

aas¹ aas g aasa VMr(vua-) HljK VJg(vua-) Kod/ua-; 'aas|(a) g -a Rld; n, g aasa Sim Iis Trm(voa-, vua-, vaa-)

1. (seina- või nurga)riiul 'aasad õlivad 'kambri 'seina 'pääle 'lüödud. kaks puu 'kiili, laud pääl, sie õli 'leivä aas; 'nüörist saab ka 'aasa tehä Lüg; senel kabil on neli 'aasa Vai; riuilil oli neid 'sahtlid 'rohkemb, aasa oli ühe 'ain(d)saga -- aasa oli pikem, riul lühem Sim; laaluroamat ja suka 'vardad õlivad ike voasa peal Trm; uas õli üvä lai laud, kolm 'vaia täl all. 'luskad ja leib ja püt'ikud panid uasa 'piäle; leeväd või kaasid panid uasale Kod

2. sard; rōuk 'erne 'kahlad 'panna 'aasa; kaks 'aasa 'posti; 'aasa 'riudad olivatta 'pääle 'pandu [postidele], 'aasa 'riugude 'pääle 'lauditi 'poigite 'erne 'kahlad; oli 'tehtu ühe 'postine 'aasa 'ernide ja ubide jaust VNg; 'lauditasse [herne, oa] 'luuvad 'aasalatti 'pääle. tuul käib 'aasast läbi ja 'kuivatab -- 'erned ärä; 'õtra aas Lüg

aas² aas g aasa S(oa-; pl vaasad Muh) L K([v]oa-, [v]ua-, vaa-) eL; aas g -a Lüg IisR Vai/n -a/; pl aas|ud Mih PJg, -o^p Vōn, -u^p Rāp; aas- VNg Jōh, uas- Kod

1. (lõnga, nõori, köie jne) silmus, keerd; jooksusõlm 'Tomba 'aasast siis 'saadki 'solmest 'lahti IisR; näidab 'piitsa, ohja 'aasa ka, siis obu jooseb; eida pailale aas 'sisse Khk; 'keerti [lehisevihjal vitsa] ladu 'rulli seda 'viisi, et aas 'otsa jäi, vitsa tüi 'pandi aasast, aasa august läbi Mus; lõhha aasad jäävad 'ul'tusääre 'sesse Pha; Sel'puu 'pandi 'otsapidi kõöve oasa 'sisse ja pitkuti õle 'koorma; õhes selise 'otsas on aas, teine 'lahtine kõöve ots on ain Pöi; [lõnga] viht 'võetakse 'asvete pealt maha ja keeratakse 'keeru ja teine aas pannakse teisest läbi; võrgud 'pandi nagide 'peale ja paela aastest 'pandi pulk läbi Rid; koera 'kaela aas; sea 'sõrga aas; obose 'ända aas Mih; pane 'aasa, ää pane umm 'sõlme Tōs; lõng on aasa 'sesse lõön Aud; [pastla] kõeruspaelad -- pannakse 'piale 'sõlme ehk 'voasa Nis; kui [võrgud] rehast ära 'võeti, said 'aasa 'pandud ja siis 'sel'ga 'võetud Kei; aasa sõl'mid, teene 'poole jääb aas Ann

2. a. (suka-, kinda)silm sukal oo aas maha jään; kaks 'aasa parampidi, üks 'jälle pahampidi vahele Phl; 'lasti nii 'pal'lu 'aasu maha kui 'põidlale 'tarvis läks, viis ehk kümme 'aasa Rid; siss akatasse tättä (sukapöida) ahendama, 'aetasse 'aasu kokku Mar; kududa ei näü 'iasti, aasad 'lähtvad maha Ris b. (lõnga) silmus kinda siseküljel 'Aasadega kinnas on paks ja soe Pöi; laba 'kindad -- kahe kolme lõhhaaga [kootud] -- vaasad 'tehti 'sisse Muh; Aasulesel 'kindal üks kirjalõng teeb 'sisse 'aasu Han; narmastega 'kindad, sees olid nisuksed aasud; aasad 'paatusid ää, ta (kinnas) läks kõvasse PJg; paksud lõnga oasad 'kinda sees Juu; aaskinnastele tehasse aasad 'sisse Lai c. niie pikem silm Alumine puol, aas õli pikemb [aasniitel], ülemine 'reite osa lühemb, 'keskel 'vaide üks sõlm Lüg; kui niie aas katti lähäb siis jätäb lõnga kibasse; [aasniitel] teenepool aasad, silm 'keskel Mar; niitel on kua aasa pual ja silma pual Iis; 'nit'sil omma aasa sõlmō^p alah, silmä sõlmō^p üleväh Plv

3. (nööbi, haagi, kanga jne) kinnitusöös, -silmus; tripp lõhast tihaste [kuue]aagi aas Jäm; [lõngast] aasad pistetasse 'külge [kangale], 'pulkade 'kaela, siis tuul ep 'viska 'keerdu täda Khk; [mõrra] Tiival on luded -- sihes, lude 'kül'ges lõhha aas, sealt käib vai läbi Pöi; [suka] paela aasad; rihma ots pannasse aasast (põikrihmakesest) läbi Muh; Pirgi ülemene ots oli purju nurga küljes aasa sees Emm; 'väike aas (veski purje kinnitamiseks tiivaroo külge) Var; [naiste jakil] aagid olid ees, teispool 'jälle aasad Mih; [võrgu] pullu aasad Kei; voasad aame [kangale] 'külge, kus pulgad läbi pannakse ja 'plikima pannakse Jür; lõpepuu oli 'nõõridega [kanga]paku külles, sial olid vaasad

Plt; siiva aasa [veski]purju küllel Krk; niidist tetäss 'nöpsi ja tetäss 'aasa ka kos nöps 'kinni pannass Nõo; vanast ol'i^p 'aasuga nüpsi^p. 'aasa pite ummõldi nüps 'rõiva 'külge kiitni^p Kan

4. a. (raud)obadus, -rõngas, -konks 'kaalukonks kuhu vihid paned, rippub 'aasas Lüg; 'seinas on aas [kuhu loomad kinni köidetakse] Jäm; eidad aisa konksu aasa taa, aas igepakku sehes; 'samba aas (vitsast painutatud väravahing) Khk; [vartadel] suured jämed nuiad olid, raud aas 'otsas, võrreldega 'kindi Pha; Ramp on see raud missega üks tabas on, üks ots on aasaga ukse 'külges, teine aasa 'kaelas ja taba peal Pöi; [adra] 'aisadel oo lemmelavad -- kus sihes aasad kõivad -- [adervarre] sagarad pannasse 'aasade taha Muh; värava haagil o aas Phl; ike, sellel oli raud aas 'külges, sealt tõmmati ket't läbi; [paadi] tüüri aasad Rid; telkäl oo aasad, aaste sees keib [sedelga] rõhm Mar; 'akna aagil koa aas Vig; kodara uasad oevad kodarast [ree]paku 'külges 'kinni; nukipulk oebab juhevitsa 'uasa 'kinni; kui [vankri] redel on väl'japuol 'rõukusid, siis on redel 'rõukude 'külges 'uasadega 'kinni Hag; pane värät 'aasa Hls; pannass aasast mõla var's läbi. ravvast aasa (aerutullid) loodsikul; alasse nina - säääl ümmer tetti kumerikut 'asja nagu 'aasa või rõngast; luku aas, mis rambi 'sissi pannass Krk; usse 'panden peris 'aasa Hel; aas om kos liik 'sisse käib, väl'länpyyl [ukse küljes] Ran; lyy aas usse piida 'sisse, om ää ust 'krampi panna Nõo; tyy om hyy haagi aas, kohe ussõ haak' 'sisse pandass; rauast aasa^p [vankriredeli otsas koormakõie kinnitamiseks]; kohe liik pääle lastass, [on] aas; 'kirvõ aas (keel) tyy om kuuast ligi, 'kirvõga ütlen tükün Har b. (korvi, ämbri jne) kõrv kurnal oli kolm 'kõrva ~ 'aasa [kuhu kinnitati nõõrid sarja ülesriputamiseks]; Kannuaas Khk; raanda sang aasadega Mus; korvil o 'pissed aasad muidu Muh

5. (pastlal, viisul) a. pastla külgaas 'pastli paelad eidetasse 'aasa, teine aas teinepõl 'kõrvas; 'ennä mool [pastlapaelad] 'ümber jala sii 'aasas Mar; pannakse aas ja siis [pastla] pael pannakse sialt aasast läbi, siis tõmmatakse 'ümmer jala Nis; tsuvva aasa Hel b. viisu külgaas; pastla tärge või tärkmevahe; pastla ristpaelad - Võn San V aasa^p tsusitu; tõmmatass aasulõ kapl 'perrä Krl; Tsuuõlõ pusiti aasa^p 'vyyrde. Aasust 'aeti tsuuakabla^p läbi; ilma 'par'kmalda tsuanahalõ piat laja^p aasa^p 'puskma Har; [pastlal] nõna aasa^p ja kundsa aasa^p; 'Vyyri manu^p jäteti niid'sist aasa^p [viisul] Rõu; paiu koorõ pand nii katõkõrra [viisu külgedel], siss 'jäie nigu aasa^p; 'aasu tetäss tsuvvalõ 'peikliga ja 'aasu läbi 'aetass nyyr Vas; tsuvva aasu^p van ~ ristkabla^p Röp; viizo aasa^p, kohe kabla 'perrä aia^p kat'si pooli; tsuvval omma 'tsäl'kme^p, a viizõl aasa^p, vai kõrva^p; nõnaaas, tu ol'l [viisul] edimäne; pangu^p i liig 'aasu pik'ki [viisule]. kõkõ perämäne aas ol'l liigaas kundsa Se Vrd aaspaelad

6. fig Küll suure puumaakoha peäl oli aga orjamist ning ränkamist ühtlast, tõmma nõnda et tatiaas varba all; Küll me viimaks ikka aasa peäle saame ka, mis viguriga see massin keima läheb Kaa; Jänes teeb õhe 'õõga 'sõuksed aasad (kõverad jäljed) 'valmis, et sa^p 'oska arvata ka mitte Pöi; jänes teeb aasa, eksidab ennast koertest ee Emm; Taal (kergeusklikul) naa^p hiingeasa^p umma^p lõdva^p, selle tää ususs 'kõikõ Rõu; küll ma^p võta tast aasa (hakkan sõnast kinni) Plv; aas (riukaline) myy'ss; tuu ku kiä aja 'kriukõ, siss üldäss: aja no mullõ 'aasu 'sisse Se

aas³ aas g -a Lüg, aasa hv Lä, Pär PJg Tor Hag Kos Tür Pai, 'oa- Pöi Hag Kos JMd, aasu Hag Kos JMd Kad HljK, (v)oa-, (v)ua- Juu JMd Kad; n, g 'aasu Hlj VNg Lüg, (v)aasu Kad jõe-, ojakäär; heinamaa jõekäärus; jõeäärne heinamaa 'mārganna

'korjasime ühest 'aasust ja teisest 'aasust [heina] Hlj; jõe 'aasud -- jõgi käib kõverikku 'kangest -- jääb üks süld maad [vahet], sie on 'aasu Lüg; Seal jõe 'oasade sihes kasus äbemata kena rohi Pöi; ilus rohi kasvab aasa pial, kus vesi üle oo ujutan Var; mine niida jõe aasa seest PJg; aasud on samuti kuevemad kohad jõe 'ääres, kus kevadel suurvesi üle ujutab Kos; jõe 'voasudes kasvab ea rohi JMd; jõgi nii laug, et sugugi ei jokse, uasud alati vett täis; aasu on jõekäänaku sees olev soeinamaa tükk Kad

aas⁴ aas g aasi Emm; g oasi Pöi; n, g 'aasi VNg; aasi- Rid

1. halss ühel 'aasil 'seilavatta (purjed ühele poole üle laeva parda); 'seilasimma kahel 'aasil (üks puri ühele, teine teisele poole üle laeva parda) VNg

2. purje ülemist välisnurka ülalhoidev puu, priit oasiga 'aeti tuulepolne jalus 'välja Pöi; ae aas 'teise 'parda – tuul on teina Emm Vrd aasipuu

aas⁵ → ahas

aasa → aas¹

aasa- jõekäärus või -ääres olev aasa eenamas oo aasa rohi Mär; aasa ein se o jõe 'aaste peäl -- see o eä kenä ein Vig; aasa maa oo madal ja ea maa Tor; oasa ein kasvab 'iasti Kos; jõe 'äärseid 'kohtasi seda 'üitakse aasa 'pialne Tür Vrd aasu- aas|ain egal võrgul on kaks 'aina, aasain (silmutsega) ja pitk ain Jäm aasa|kabila pl ristpaelad tsuvva aasakabla Hel Vrd aaskablad, -paelad aasakas aasak|as g -a Mus Kaa Pha VII Pöi Käi Kse Han Var Hää hakkaja, arukas teine on ragim, aasakam ning tegija änam Pha; aasakas inimene -- kes ega asja 'peele väga inimene on Käi; täma on aasakas inimene, kõik tööd on 'kordas Kse; üks aasakas poiss kasvab ülese, ei tule vedel inime Var

aasake dem < aas²

1. (kanga) aas, tripp 'kangal pannass lõngast aasakse manu, kelleg tikukse 'külgi pannass [pleegitamisel] Krk

2. (pastlal) 'pastle aasaksed (ristpaelad) Tor; Aasakstega (külgaasadega) tõmmati pastal jala 'ümmer, ku aasaksi põle, pastal ei seisa jalas; 'pastlal, rihmad taha ja aasaksed (ristpaelad) pääl Hää; aasake (ristpael) läks kat'ti Saa Vrd aaspaelad

aasalene aasalene Mar, oa- Juu siseküljel aasadega (kinnas); teat silmade arvuga (kindakiri) kolmeaasalene kiri Mar; oasalene kinnas Juu Vrd aasuline

aasa|liha aasa leha looma seljaliha neerude juures – Ans

aasalts aasalts g -i hv Hls; pl aasaldse Krk, -tse Hls pastla külgaas Vrd aasants

aasandus aasandu|s Trv, -ss g -se TLä(-sõ) Rõn pastla ristpaelad; tärkmevahe (ristpaela jaoks) vaest lää tõene aasandus katsik, pastal lää 'viltu. aasandus ehk ristkabel Trv; aasandusest tõmmatass 'risti kabõl läbi. suvval om kaits aasandust, tõene tõesel pyyl Ran; aasanduss tulep 'kõrvust läbi, tulep 'risti suvvale pääle Nõo Vrd aasants, aaspaelad

aasane¹ a < aas¹ 'neljä 'aasane kappi Vai

aasane² aasa|n(e) g -tse Krk, -nõ Se

1. pastla ristpaelad; tärkmevahe (ristpaela jaoks) kate 'tärmest pannass kabel läbi, sji om aasan; kabel aiass aasatsest läbi; aasane läit's katik; aasatse jakati 'kinni. pisteti vahel kabel aasatse kottelt läbi Krk Vrd aasats, aaspaelad

2. kelm, riukaline kriuk mjjss ja aasanõ 'väega, kqõ tege 'halvu tük'kä Se

aasants aasants g -tse, -dsi Hls; pl aasantse Krk, -d Saa pastla külgaas; pastla ristpael(ad) 'pastla aasants katikus lännu. aasandsist om rihm läbi; 'Pastlal om kaits aasantsed, nji tõmmatse jala 'ümmer 'kinni Hls; 'tärmest kävve aasantse läbi; pastalt

paigats senigu aasantse `vastu piav. sji mis `risti pääl, om aasantse Krk Vrd aasalts, aasandus, aaspaelad

aasa|paalad ristpaelad `pastla aasapaalad Kõp Vrd aaspaelad

aasas ristpael(ad) `pastla aasas, aasased Pär Vrd aaspaelad

aasas|paelad aasaspaelad hv pastla ristpaelad – Pär Vrd aaspaelad

aasass aasass all -ele kurat aasassele väräti `tulpe ala olli `ohvrit `viidu Hel

aasa|sõlm aassõlm aasa sõl'mid -- esimine kord `tõmma läbi, teene kord jääb `aasa

Ann

aasats aasats g -e Tor Vil Hls Krk, -t's g -tsi Pst; pl aasatsed Hää; aasatse- PJg pastla ristpael(ad); pastla külgaas; tärkmevahe (ristpaela jaoks) aasatsed `tõmmasin kõbaste `kinni Tor; aasatsi om jala sel'la päält `risti Pst; nji, mis tõmmats `kinni ku pastal `jalga pannas, om aasatse Hls Vrd aasane², aasatus, aaspaelad

aasatse → aasane², aasats

aasatse|pael pastla ristpael(ad) aasatse pael läks kat'ti Tor Vrd aaspaelad

aasatus `aasatus g -e pastla ristpael(ad) noh `üellä küll, et nie on aas `paulad nie aasatused Lüg Vrd aasats, aaspaelad

aase aase SJn; pl `aasme Hls, -d hv Tor Kõp viisu külgaas; pastla või viisu ristpael(ad) läks kat'ti `pastla ehk viisu pael, `ütled aase läks kat'ti SJn; viisul om `aasme, `paslel `tärkme. ku `viisu tjjd, sis tjjd `aasme ka manu Hls Vrd aaspaelad

aasigud pl aasigud rist-, aedpistetikand `käise veere oli `välja ömmeldud, seel olid keige esmald aeivits, siis olid aasigud; tanu eered olid kirjudat aasigud; kahed aasigud, arvad aasigud Emm

aasik aasi|k pl -god varn – Phl

aasima `aasima (ümbert) haarama `Poissid `aasisid `tüdrikuje `ümbert `kinni Kuu Vrd asima

aasi|puu purje ülemist välisnurka ülalhoidev puu, priit `aasi `puuga lügati `pirkel `seili `vällä; ots `pandi `aasipuul `vastu `masti VNg; aasipuu -- kui veel raagpurjud olid Rid Vrd aas⁴

aasite kaksiratsa Kuda sa ävidu `aasite `istud Kuu

aas|kablad pl aaskabla Nõo, -a^p Plv Röp, -ad TMr pastla ristpaelad Vrd aasakabla, aaspaelad

aaskar `aaskar g -i ulakas Oh `pergu `pergu `aaskarisi mes pahandust on `jälle ärä tehnd; `Katsu oma `aaskari `karja `raņņastada, ei ole enämb `toistel elu `päivi `neigä Kuu

aas|kinnas aasadega kinnas aaskinnastele tehasse aasad `sisse Lai

aaslan|g, -k aaslang g -u, -nĳk g -ngi aedvaak (Inula helenium) aaslangi `vanne tetti ku inimene `aige olevet Krk

aasm, -a aasm g aasma, `aa- Ris; n, g `aasma Kad Rak sööt, kõrge lage maa vanad maha jään põllud -- nied `ütaks `aasmad siin; luomadel ei ole aasma peal kedagi `süia Ris; `aasma on nisukesed maad, mis pole inimestel tarvitusel Kad

aasmed → aase

aasna pl ristpaelad `pastla `aasna; `tõmba `aasna `kinni Trv Vrd aaspaelad

aas|niis hrl pl ühes tükis sõlmitud niied aas `niied ne `onvad `paula `külge `solmetu VNg; Aasniis `tehti `kolme `pulgaga pakkul, alumine puol, aas õli pikemb, ülemine `reite osa lühemb, `keskel `vaide üks sõlm Lüg; `kuutasse `kangast aas `niisidega Jõh; aas niied oo ühös tükkis -- teenepool aasad, silm `keskel koa Mar; aas `niisi

tegevad ikke kaks inimest, teene teesel pool, 'istuvad madala pengi peal -- üks teeb ees 'aasasi, kera kää. siis teesel oo niie nõel, see teeb 'sõlmesi -- üks ring keeratakse niidiga 'ümmer aripaela koa Mär; aasniied pidid iga 'kanga jaos olema Aud; aas niied olid 'ruopide pial 'tehtud; ned aas niied põld nii iad kui sõl'm niied, ei saand 'kitsamast ega laiemast 'panna Sim; uasniied ja tõesed one silmniied. uasniied one 'tervess lõngass Kod Vrd aasnitse, ahasniis -nitse pl aas 'nitse' aasniis - Vas -paelad pastla ristpaelad aaspaelad -- 'pastlal üle jala sel'la Tor Vrd aas², aasakabla, aasake, aasandus, aasane², aasants, aasapaelad, aasas, aasaspaelad, aasats, aasatsepael, aasatus, aase, aaskablad, aasna, aaspaulad -paulad = aaspaelad 'enne õlid 'ormis 'paulad, 'üellä aas 'paulad ka. 'pannasse jala päält 'risti Lüg

aaspuuk 'aaspuuk sõim tää nagu suur 'aaspuuk, ei kuula, mis sa tääle 'ütled. ühõ 'neokse paha lapse 'kohta 'õotse Mar

aas|sõlm jooksusõlm aas sõl'm tehasse 'sõnna 'kohta, koest tarist 'lahti teha Khk; aina otsad eidetse aas 'sõlme Muh; aas sõl'm võib 'olla samuti 'kahte 'moodi, kas oo pordusõlme 'moodi või oo 'õige sõlme 'moodi -- aasast tõmmatse 'lahti Tõs; voassõl'm on see, kus voas 'sisse jääb Juu; ummsõl'm ja teene on aassõl'm. aassõl'm tuleb 'lahti SJn Vrd aasasõlm

aast, -a 'aasta R eP(' [v]oa-, [v]ua-, 'vaa-) M(-e) u T(-e, -õ San) V(-s-); 'uassa Kod; aast g -a Jõh Jaa/oa-/ Rei Phl Rid Ris Trv ajaarvestusühik, 365 (366) päeva a. kalendriaasta 1. jaanuarist 31. detsembrini tänavune 'aasta Jõe; tuhat 'üeksasada 'viierendel 'aastal õli mäss siin Lüg; 'mullu 'aasta oli 'vihmane Vai; selle 'aasta sees liiad päävad Khk; uie 'aasta esimise pääval suri ära Kär; seda 'aasta oli 'eina nii lahve Mus; Tedri 'lasti 'aasta 'õmber Krj; teine 'aasta lastasse [põld] kesas 'olla Muh; vana 'aasta 'lahkob ää, uus akkab 'jälle 'algama; igä 'aastas määritse kord [sauega] 'ahjo Mar; [teo] mees kõis 'aasta läbi 'mõesa Mih; meie emaga surid ühü 'aastaga ärä Tõs; 'möödaläind 'oastad sa tead, aga ega eestulevad 'oastad tea Juu; sis sain 'oasta tuhat üheksasada üks 'Kreile tiumeheks Kos; 'uassad one peräku'ta, egä näd piäläku'ta õle; uude 'uassa 'lauba 'güysi 'lästi 'kuulama neljä tjj aru 'piäle; sii jäeb 'uusi 'uassa Kod; kaks suurt püörikut on 'uastas, kaks 'veikest MMg; kägu tuli küll 'ilda 'väl'lä sj 'aasta Äks; meneval 'aastal kukkus käe luu kat'ti KJn; minevane 'aasta oli seande alb Trv; kik'k 'aaste ei ole mitti velitse Krk; üitškörd 'aastal tapeti [loomi] Puh; kõneldass et 'vastsen 'aastan lännä raha sitass Nõo; katõl'kümmel edimätsel 'aastal ol' sääne kevväj, et 'aprill'i kuul ol' põld hal'ass Rõu; sjj 'aasta om jo läbi Röp || mei kana tegi ühe 'aasta 'pεεvas kaks muna Käi; üks aast käisid 'pähkleid 'korjamas einamade sees Ris; poane 'sisse üks 'oasta 'raiusivad [kaevu] HJn; siin lagedal söödi 'pialgi ma nägin ühe 'aasta ussi Ann; üt's 'aaste ku kül'm olli Krk b. aasta(te)pikkune ajavahemik neli 'aastad oli sojas Jõe; saab elätud 'aastast 'aasta vaist 'viisi; senest on vähä 'alle 'aastat 'aiga; sie luom tuleb üle 'aasta [alles] jättä (dä); 'enne õlivad pääld 'aastat (rohkem kui aasta) sõdurist Lüg; 'paljo 'aasto olen jo siin eländ; 'aasta 'kolme iest Vai; mitu eed 'aastad läks 'enne 'mööda Ans; üks nelikümmend 'aastad tagatsi Kär; 'aastal paaril pole 'lambud pidand Pha; pitka vahega lehm oo kas poole 'uasted 'kindi -- pool 'uasted lüpsab Jaa; Kahe 'aasta 'pääle sai [teenija] musta kuue; Terve 'aasta 'otsa oli oetil maas Põi; õhõ 'aasta mihel oln, 'noo-vembris sai aast Phl; Androsel koa nüid [laut elumajast] 'eemal 'aastad kaht oln; vaat sedä ei tea, pal'lo 'aasta eest [palka] saab Mar; 'andvad lehma teese kätte 'aastaks Kul; sest oo 'aastud juba Kir; ta tegi 'oasta 'peale kauba, lähäb selleks 'oastaks 'sõnna 'teenima, 'teises 'kohtas

sai `oasta täis Juu; kagu põle kuuld kolmel `aastal juba Amb; ega ma enam saa sind `aastal otsal kiusata JJn; ta on juba teist `aastad asemel VMr; kelle iest oli uolitsetud pikki `aastaid Rak; pitkä vihaga, mõni one `uassite `viisi vihane; `uassass `uassani lähväd pääväd Kod; `uastat kaks, `põlli kakstõist eläjat `sisse MMg; `aastate jookslu on `kiñni `kasvand; selle ehitamisega venitati `aastast `aastasse Lai; sedä `aega on ikki enäm `aastad KJn; sellest saa sadasit `aastit kui sñj maja ehitide Krk; peremñjss ei võta ka enämb `aasta `pääle `tññme Hel; küll sa mõni `aasta tulet mu `kaema Puh; täl `olli neil `aastil iks `jõudu küll; sinna om `rohkõmb `aastat, ku ma õge iluste `näie Nõo; toda om joba ulga `aastit [tagasi] Kam; [martsikuust] `algu `aasta, `tññjä `aasta Har; üle `aasta ~ `aasta peräst saa sinno nätä?; `aastast `aastahe tege tññd Röp || (vangistusest) ku akkasid [vastu], siis `võisid `aastad `saada Lüg; ma saa selle eest kolm `aastad Vig c. eluaasta, iga, vanus mina `käisin `seitset `aastat kui akkasin `veljega kahekeste `karjas `käima VNg; saand `aastud `selga saand, jo siis seisab kodu Ans; kaheksakümmend kolm `oastad mul on juba õlanukkade päl Põi; pal`lu `aastud sool oo joba Rid; esimese `aasta peal oo varss, teese `aasta peal sälg, kolmanda `aasta peal obone jo Mär; kuue `aasta vanadune see võis `olla Tor; aast jääb vanemaks, tõbi lähäb suuremaks Ris; [laps] imes kolme `oastani Jür; sel ju `aastad `õhtupuolsed JõeK; teene [laps] läheb `enne `aastad jo [kõndima] ja teene läheb teise `aasta `sisse VMr; nel`lass `aasta on neil (tammedel) juba `kasva Äks; üks mul ole neid `uastaid kua Plt; ta om kuvvede `aaste sehen -- mõni päe vñjil kuvve `aastess `puuduss Krk; `tarkuse `amba tuleva paari `kümne `aastani Ran; `aastit om pal`lu, `aasta litsuva `pääle Nõo; katess pal`lu, `aastass veidi (alla kahe aasta) Kam; peigmñjss ol`l `katsatõiss `kümne `aasta vannu Röp; aastates vana, elatanud sie on juo `aastates vana mies Lüg; ta on jo ikke `aastates mies VMr; aastile aastate poolest, aastailt kui vana tyy sñsar `aastile om Nõo; Sul om ka ta rāgu nii kõbrān, `aastillõ sa jo ni vana ei olõki? Urv d. (millekski) soodus või ebasoodus aasta `mullu õli `pähkli `aasta; tänāvu -- on ia `õuna `aasta Lüg; kui ee eina `aasta, siis sene platsi `peeld saab ikka viis kokka ee vidada Käi; tänabu oo pikad urbad, tuleb villalene `aasta Mär; Kui `pal`lu kuuse kasusi on, siis tuleb ia kardule `oasta Kei; kui lepp kasvatab pikad urvad kevadel, siis `üöldakse, tuleb ia rukki `aasta, aga kui ta kasvatab ümmargused, siis tuleb ia odra `aasta Amb; `Meelasta (mineval aastal) olli ää villä `aasta Hls; om `küindlekuu sula, tuleb alb kesvā `aasta Hel; ku lepā pñimāl om, tulna ää leevā `aasta Nõo

Vrd aastaig, aastak, aest(a), aastaig, aestak, ajasta, ajastaig, ajastak

aasta- 1. aastaks palgatud, aastase lepinguga seotud Sulane oli `aasta palgaline ja oli `aasta `peale kaubeldud; Sii olid kahe sugused `laskjad tuulingutel. Olid `oasta `laskjad ning korra taris `laskjad -- `Oasta `laskjad olid nee kes `oasta `otsa lasid õhes tuulingul Põi; sii oli `aasta sepp. kaks vakka rukist sai `viia, siis tegi sul kõik `aastase töö `valmis Tõs; ei ole `uastasulane, on `kuulene Plt; `aasta `otsa oli kaits `aasta tüdrukut Trv; meil om suvilise ollu ütte `pukku, `aaste `tññdret meil ei oole Krk; vanast ollive kik`k `aastakarjatse, ega siss suve pääle `kennigi `kaupa es tññ Hel; `aasta `tüt`rigul es ole `vil`la [palgaks] Ran; `aastapoesil `olli rahapalk Puh

2. aastas saadud või makstud; aastaks piisav See inñe maa `aastasaak jähi seaste nõnda pisikeseks jälle; Kakskümmend viis rubla õle söõma, see oli siis suur `aastateenistus mehel; Kolme `kümne tessatiinise talu `aastarent oli sada rubla sii Põi; `tññnder sai oma `aasta palga, mõni võt`tis `vil`lä, mõni võt`tis raha KJn; esä viis [sepale] kaits vakka rügi, siss `olli `aasta tññ [tasatud] Ran; mul om juba `aasta ao `valmiss `raotu

Nõo; *hobõsõ päält massiva talopoea* [sepale] `aasta `palka viläga, liha ja linnoga Räp Vrd aesta-

aast(a)-aastalt `aasta- Hlj Lüg Jäm Ans Pöi Mar Lai KJn Vil Krk(-e); *aast-Jõe Tor Nõo, uass-* Kod iga aastaga, pidevalt `aasta `aastalt jääb vanemmast Lüg; *se* `maksmine lihab `aasta `aastalt edasi Ans; *ikke* `aasta `aastalt rekkamaks lähäb Mar; *uass-* `uassalt kadub jõud Kod; `aasta `aastalt lähvad suved jahedamast Lai; `aasta `aastalt ta (mets) kaob vähämasse Vil; `aaste `aastelt jälle jõud jääss vähepess Krk

aasta|aeg teat osa aastast mine perä nied `ninda pahal `aasta ajal (kevadel poriga) `läksiväd Lüg; *oleks se suine* `aasta aeg param, siis viljad kasuksid Kär; *nüüd on vihmassed* `aasta ajad Iis; *tal'v on kõige pikem* `aasta aeg, viis kuud Lai; *kuu* `päivi `perrä oma^p `aastaajo^p Räp

aasta|aru 1. *aastaarv* `Meite tuuling on -- *kuie* `kümne õheksmandal `oastal `tehtud. Seda `näitab `söömri `sisse lõigetud `oasta aru Pöi; [veski] lipu pääl om `aasta aru Ran; *om nii* `viisi kõik pää luv sisen -- *et tyyll* `aastõarul ol' tyy asi, tyyll `aastõarul jäl_tõnõ; *mis* `aastõarul sa_lt `sündenu San

2. *aastaarv* `aasta arud on neli kõrd (kevad, suvi, sügis, talv) Lüg

3. ?*aastaarvestus* *egass tu kait*s tuhat naist es ole kõrraga täl (Saalomonil) käen, sääl `olli oma `aastaaru, kona kellegi kätte kõrd `tulli Nõo; *kait'stõisskümme* kuud om `aastõaru vai kolmtõisskümme, *ma_i_tiiä_kas* `taiva `kuusiid om kolmtõisskümme vai, *vai om nuid, mis* `aastõaruss arvatõss San

aastaganõ `aastaga|nõ g -dsõ Vas Se/-s-/ aastane minev(ä)- `aastaganõ vask (vasikas) Se

aastagukene dem < *aastak kat's* `aastagukõist a kolmanda päle jo saistass [hobune]

Lut

aastagutšin tulõv `aastagut'sin tuleva-aastane - Lei

aast|aig *aastaig* Nõo Vön Ote V(-s-), g -aja Har Rõu Plv, -aia hv Har, Räp *aasta* üits *aastaig jälle* `mýýdä jumala abiga Nõo; *katõsatõ-sskümme aast* `aiga `elli mehega^p; *siss ol'* `kangõ põud, *kutsuti põvva* *aastaig ja muhu* *aastaig, hobõtõl ol'* *muhutõbi* Urv; *tal jo pal'lu aast* `aigõ pääl (on vana); *ollõv* *aastaia haru*^p (aastarõngad) puu pääl *ku pal'k maha lõigadu* Har; *mõni kat'ssada* *aast* `aiga vana Rõu; *inämb kui* *aastaig* saa joba *kui peremijss* `kyyli; `säitsme *aastaja* `vannu ol'li Plv; `aastast *aast* `aiga lätt iks *alate halvõmbalõ asi; inne ol'* [teenijail] *kõgõ* *aastaia* `pääle kaup; *kassil* `mitmõ^p *poja*^p *aastaiast; mineväne* *aastaig; ta om* *päält* *aastaia* jo vana; *aast* `aiga *sinnä*^p *tagase vjil ei olõ*^p; *aastaig* `ümbre `tsõõre om *timä* jo *põnnu* (põdenud) jo Räp

aastak `aasta|k TLä Kam Ote Rõn V(-s-, -g Lei), g -ga, -ka Ote Urv Krl Rõu Vas Se Lut, -gu Rõu Vas Lei Lut Kra; `aastõ|k San, g -gõ Krl; `aastek Hel San(-g), -stõk San Urv aasta [hernes] `kasvi vahel `õige ilus ja kenä mõni `aastak Ran; `aastak `aiga enne *ku ma pää* `kyyli lätsi Ote; `Aastak läbi `ol'li temäl iks liha larva pääl Rõn; *timand ol'* *villä* `aastek; *Aastek* *aastelt tetti uut* *maad* San; *inne tyyd* `kül'mä `aastakka ol' ää `aastak Urv; *no mitu* `aastõgõ käve ja ol' iks *peigmiiss* Krl; *neo opisõ_* `kümniid `aastakku, *vanast olõ õs* `kyyli olõmahki^p; *üt's* `aastak ol' meil `väega hüä `tül'rik; `aastaga *peräst ol'* *maja val'miss* Vas; *lat's läts* *tõõzõl* `aastagal `k'äuma; *üte* `aastaga *latsõ*^p, *üte vanu*^p; *ku* `lõokanõ *pett, siss tyyll* `aastaga saa pal'lo `tühju *jutta* *pääle;* `aastagass *läts sulasõss* Se; *tuu om* *kümme* `aastagut *nuorõb* `vasta *minnu; pal'uss* *täil* `aastagut om Lei; *üle nädäli päle* `tal'sipühi, `vastanõ `aastak tulõ Lut

aastakakene dem < *aastak poolõ* `aastakakõist `el'le [poeg] Se

aasta|kasu aasta jooksul kasvanud oksajärk; aastarõngas männil on 'aasta kasu Kad; 'aasta kasu on männiksel ja kuusiksel Krk; 'aasta kasu^p haaval ja kõol Har -**kasv** aastarõngas toim, see 'aasta kasv, mis tänav 'aasta 'mähka kasvatab Var -**kaup** aastaleping 'miestega [oli sepal] 'aastakaup, 'maksasid vana 'tüöde iest kuus 'puuda 'vilja Lüg; ümardajaga tehakse 'aasta kaup Krj; 'aasta kaup et teenib 'aasta täis, kaks 'aastad ja kolm 'aastad ühõs talos Mar; vanasti tegid sulased-tüdrukud 'aasta 'kaupa Kos; sulasel oli peremega 'uasta kaup Plt; 'aastakaup [sepaga], sõss ol' hobõsõ päält vakk rüki, vakk 'kešvi, vakk 'kaaro, viis 'nakla linno Võn || fig Tie ruttu, ega siin 'aasta 'kaupa õle (õeld sellele, kes asjata aega viidab) Lüg; Akkame niid ühekorra ää minema ka, äga sii ikka aastakaup pole Kaa; Ega mul suuga (sinuga) aasta 'kaupa ei olõ tettü (õeld sellele, kelle korraldusi ei taheta täita) Räp -**kord** 'våike syu lohk 'metsas -- jõhvikad 'kasvavad sehes, kui 'aastakord on Hää

aastaku|poiss aastasulane sourõbel [taludel] 'ol'le 'aastagu poiss Lei

aastaline 'aastali|ne (-s-) Plv, g -se Aud Räp(-nõ), -tse Har

1. a aastane kas 'aastalit'si 'lat'si kah 'herneid (rõugeid) 'pandman ol' Har; no 'aastaline soo vars iks om Plv; ta või jo karah 'kävõvõ', 'kümne 'aastaline jo Räp Vrd ajastaline

2. s aastalepingu alusel töötaja 'aastalisi sii paelu põle. talve põle tööd teha Aud **aasta|loom** aasta lüym aastarõngas – Ote -**lummer** aastanumber ma ei tää, mis 'aaste lummer sji om, ku ma ole 'sündünü Krk

aastama¹ 'aastama Hi Lei manitsema, hoiatama ma 'jätsi 'aastamata et ta ruttu käib; ma 'aastasi küll, aga ta ikka tegi seda Emm; Teda on küll 'aastat, aga ta äi 'kuula Rei; ma 'aasta, ala 'paatu nei Lei

aastama² 'aastama paeltega varustama tsuvva nõna, konds pandass kinni sõss 'aastadass Räp Vrd aasutama

aastane 'aasta|ne R eP(' [v]oa-, '[v]ua-) M T, -nõ KodT Võn(-s-) Ote Krl(-tõ|ni), -te|ne Krk San, 'uassa|ne Kod, g -se, g -tse Pst T, -dse Võn Krl; 'aasta|nõ (-s-) Rõu, g -tsõ, -dsõ Urv Har Plv Vas Räp

1. nii ja nii mitu aastat vana üks 'mustlane 'ütles 'mulle -- kaheksa 'kümme 'aastasenna sured VNG; jo saan kaheksa 'kümne 'aastasesest Vai; oomikust 'ilma ning 'aastast naist ep tee mitte 'kiita Jäm; viie-kuie 'kümne 'aastastel on veel se jutumurre Mus; 'aastane lammas Muh; 'Seitsme 'aastane siapoiss, kahessa 'aastane karjapoiss, 'kümne 'aastane künnipoiss Han; Neid 'seitsme 'aastasi põleks küll vjil 'maksnu 'kyyli nõuda Hää; laps on juba 'aastane, käib teist Juu; olid sa 'kümne 'aastane, siis pidid sa 'tüele akkama VMr; 'uassasse 'varsegä ei sua tyyd tehä Kod; mis ma olin, kolme nell'a 'aastane Äks; mis enne kahe 'aastast -- tuleb lehmas, 'üeldas et õhviti tuleb 'lupsma SJn; üle 'aasten siga; 'ulka 'aastesit vasikit Krk; tu poig 'ol'li täl periss lollike, 'katsa 'aastatsen sitte vjil 'põksi Ran; nakass 'aastatsõss 'saama Plv; lõukasimise 'aigo sai tyy lat's nelä 'aastanõ Vas

2. teat aastasse kuuluv iga 'aastane tüö, 'viljä maha tegemine ja 'küändamine Lüg; kas teise 'aastast 'vilja on veel Ans; Õhe 'aastane suur lumi 'murdis noorde õumbute oksad kõik ää Põi; tää 'aastane kül'm võt'tis vist küll mustika õied ära Hää; nemä üte 'aastese latse, üte 'aastel oleme 'sündunu Krk

3. aastapikkune; aastaks piisav sai 'aastase 'tienistuse Lüg; Ta oli rikas mees, 'aastane leib oli ikka 'salves ees Põi; sii oli 'aasta sepp -- tegi sul kõik 'aastase töö 'valmis Tõs; üks poar 'puuda oli neid teri, mis ma sirbiga 'korjasin -- sie oli siis mu

'oastane toit Kei; üks kakskümmend 'pulka [küünlaid] oli 'oastane jägu Juu; s'ij suvine päev one 'uassane päev Kod

Vrd aastaganõ, aastaline, aestaganõ, aestane, ajastaganõ, ajastanõ

aasta|number aastaarv mis 'aasta 'number see oli, mu 'meeles äi seisa ju änam Ans; ühe 'aasta 'numbri sees 'sündind Khk Vrd aastalummer -päevad pl (ligikaudu) terve aasta 'aasta 'päevad käis õppimas Lüg; 'Aasta päevad tee nõnda tööd, et ihuing armas sihes, siis sa said rendi 'selgeks Pöi; 'aasta pääbäd tä ikke 'eemal on Mar; [õlu] võib 'seista kas 'aasta päävad Kei; üle 'aasta päävad oli ää JJn; siis jäin veel, olin siis 'aastapäävad või kaks Kad; ta oli 'vuasta päävad 'aige VJg -ring aastarõngas Nee 'aastad on puu lihavast kasund kus 'aastaring aruke on. Mida vanamaks puu läheb seda tihedamad on 'aastariņņid Pöi; jõhvpuu kasvab pikas metsas, 'aastaringid on 'äste tihedad Kad -sada sajand See on igi põline vana tamm, äi tea mütu 'oasta sada vana Pöi; nave-kk, see tähendab siis 'aastasaeass või elusse aeass Mih Vrd aestasada

aastaselt adv < aastane esimist 'kõrda tuli [lehm] kahe 'aastaselt 'piima Lüg; poole 'aastaselt tulid 'ambad sohe Jäm; Nelja viie 'aastaselt siis inimene akkab ikka juba mäletama Pöi; õde läks 'kümne 'aastaselt 'künma arkadraga Pär; lehm mis kahe 'aastaselt tuleb [lüksma] on uheti mullikas Jür; ta jäi juba puale 'vuastaselt emast maha VJg; kui ta on 'aastaselt 'pul'li 'ot'sind, kahe 'aastaselt toond, siis on ta õhvake Ksi; kuvvõtöi-ss 'kümne 'aastadselt lät'si sepäpoisiss Vön; 'Säitsme 'aastadsölt 'panti joba tsiku 'oitma Urv

aasta|vahe 1. puhkeaeag kahe töölepingu vahel Siis ma oli ikka mõned nädalid oma peal kui mool 'aastavahe oli Pöi

2. teenistuse alguspäev vanast 'tjindsiv 'aaste ümmer, sõss olli jüripäe s'ij 'aaste vahe Krk

aasta|vahetus aastarõngas 'kõrge paiga pial 'niiskust nii pal'ju ja rammu vähä, sellepärast on [puu] 'oastavahetus 'tihke Trm -vanadus iga, vanus mea ei tää ta 'aaste vanadust Krk -vanavuss aastaarv viielisel kullal 'ol'li saari nägu pääl, neil om 'aasta vanavuse pääl ja Ran

aasu → aas³

aasu- jõekäärus või -ääres olev 'aasu ein one üvä VNg; oasumaa on lagendik, madal lage moa, jõe 'äärne lagendik ehk oasu 'peälne Juu; kus param ein, üiavad aasu-einamaaks. jõeääred on aasueinamaad Kos Vrd aasa-

*aasuke oasuke van jõekäär - Kei

aasuline aasuli|ne Muh/v-/ Vig, -le|ne Rid Kse Han Mih PJg Vän, g -se

1.a. siseküljel aasadega (kinnas) laba 'kindad -- kahe kolme lõņņaga [kootud]. vaa-sulised Muh; mõni 'ütleb, et aasulene laseb tuule läbi Kse; Aasulesel 'kindal üks kir-jalõņg teeb sisse 'aasu Han; aasulene kinnas, aasad 'paatusid ää, ta läks kõvasse, paksusse PJg b. kuuruline (lõņg) - Vig

2. teat silmade arvuga (kindakiri) minu ema viieaasulest ja kolmeaasulest [kirja] ikka tegi. kolmeaasulene see 'õöti suur 'kärpsekiri Rid

Vrd aasalene

*aasutama ?paelttega varustama tsuug taht ärä aasutada Vön Vrd aastama²

aat aat g 'aadu, n 'aato, -du Kuu; n, g 'aatu Hlj VNg Lüg, -o VNg Lüg Vai(ls) eelpäev, -õhtu a. jõulu- või küünlapäeva laupäev 'joulu aat; 'küündle aat Kuu; 'joulu 'aatu sai keriku 'menna VNg || Eks vahest o aat (jõulupühade järelepäevad) viel 'jou-lust jo paremb, siis o 'kaiki viel 'süüä ja 'juua Kuu; 'anti 'joulu 'aatu (jõululaupäeva

toitu) Hlj b. tormi eelõhtu Tänä `taidab `olla vist üks paha `ilma aat, `ninda `korvendab päiv ja tuuld ka ei ole; Tänä on `tormiaat, `ärgä `mengä `vasta üöd meresse Kuu Vrd aade²

aat|kuub (endisaegne üleriie) `aata kuub -- abust oli nii tihed `ömlust -- naistel oli ka sihuke -- pitk -- eest `aakidega `kinni -- eest ta oli ikka `sirge, aga taga sis ta puterdas nii kui sa käisid Pha

aatama `aatama, (ma) `aada Har Se

1. a-d ütlemata õgass tuu ni `kerge olõki_i, kõik' aig `aata^p (mängus "maake sööma": kaotaja pidi eemale visatud noa tagasi tooma, samal ajal ühe hingetõmbega lauldes a-häälikut) Se

2. vaakuma (vares) – Har

aat|vammus `aata- Pha VII endisaegne naiste kampsun narid olid `aatavammuse ääre `külge ömmeldud VII

aate alati `aat iriseb naese kallal Kod

aater `aat|er p -ret JJn; `vuat|er g -ri Juu aader küll ta lasi `aatret nendele (hobustele tiirude ajal) JJn

aater|raud `aaterraud aadriraud - JJn

aatlõma `aatlõma, aadõlda ahinguga (angerjaid) püüdma Taris `aatlõma `minnä, tänä meri plank vaga Khn

aato|ehta jõulu- või kolmekuninga laupäev `aato `ehta `mennä keriko Vai

haatsatama aatsatama Käi, haatsadama Phl hüpitama, kiigutama last haatsadakse Phl

haav¹ aav g aava eP([v]oa-, [v]ua-; h- Phl) Krk Puh Nõo, h- Rõu Plv; `aav|(a) g -a R(h- Kuu); haav^g g haavi Har; aab Rap, g aava Mar PJg Vän eL(h- V), aaba Mar Mih; uab g uava Khn

1. haav, vigastatud koht `Pussi aav `armistub, sana aav aga mitte Kuu; aav akkas `servi kokko `kasvatama; aav `juoksi kõvast verd; aav lei (rebenes) `lahti; Küll kuer oma `aavad lakkub (igauks vastutab oma süü eest) Lüg; aav -- valutab ja tükkab, akkab `puhkema Jõh; mis asi se on, et miu `aava `kinni ei `kasva; `aava on `irville Vai; kuu on aava saand (hakkab kahanema) Jäm; kõrva `saasta pannasse pakatand aava `peele Khk; aav `pahtus `kinni Krj; metsloom oli `krat'sind `aavi Pha; `viltse viha läks aava `sisse; Ootussu `tolmu `pandi `värskes aava `peale Põi; põledat aav Emm; raiotud (kirvega lõõdud) aab Mar; aav lõõb mädäle Tõs; joba aab pahardab kokku Vän; ku sa aava ää osatad, ega siis nii pia paranemist `luota ei ole Sim; siasappi `panna põlend uava `piäle, siasapp o üvä põlenuse uava `piäle `panna; `lahtine uav Kod; uav jooseb mäda; uav on mädal Plt; ta surep `aabu kätte ärä; surma tooja aab; `aabe täus kik'k sel'g Krk; ragusi puid ja lei põlve `sisse suure aava; mähi tõese `aabu, `endä aava valutava (aita teist, kui ise oled hullemas olukorras) Nõo; haabolõ `võõti pedäjä `vaiku ja rüä orast, toda keedeti kokko. ja tyu ol'l kõgõ paremb haava rohi ku^p mett ol'l `veetkese `pantu^p; Haavalõ kasuss arm, valulõ unõtuss Rõu

2. tärge, lõhe lõi `kirvega suure aava seinä `sisse Khk; tihvitse `laeva takudega -- peksetse vahele kus triivitud aavad on Var; aab `kinni kasunu, jama on sehen sääl [puukooses] Krk

haav² → haab¹

-haava Ls kolma-, muu-, tima|haava

haavakull

haava|kull (seen) Üte_{seene}^p 'ol'li_l 'säärtse^p häste_{pruumi}_{päält}, alt 'ol'li_l 'valgō, 'hirmsadō 'jyyski_l 'piimä, nuid 'kutsō papaimä haavakul'li^p Har -körnits (seen) aava körnits Krk

haaval aaval hv S/oa- Pöi; h- Phl/ Lä(-b- Mar Vig), Mih Tõs PJg Tor KPõ([v]oa-, [v]ua-) Pal Äks Lai(v-) Plt hv M, Puh Nõo Ote, ua- Kod Plt, 'aa- hv R, Amb VMr VJg Iis Trm KJn, 'ua- Kad

1. kaup, (teatav hulk) korruga vähel 'aaval on keik [endised tööriistad] ära kadund Hlj; 'mõtlemissi räägib, sõna aaval Jäm; ahe aaval lastasse rehi maha Muh; [rukkivihud] said kaks part haaval maha 'lastud Phl; natuke aaval on saand seda maha kohendud Rid; obo keib 'sammo aaval; kolmaaval; 'vihma tuleb oogaaval Mar; pisut aaval saab 'tehtud Mär; pul'l ammob -- suutäis aabal Vig; ega kõik korruga põle vaja teha, üks sa tee tükk oaval; vähä oaval soab maha 'tehtud seemet Juu; 'erne kahlud 'löödi üks aaval - kahl aaval pingi pial läbi Ann; rukiski oli 'vaene -- kõr'ss vuaval 'korja VMr; kuda sa elad kua? üks ikke vähäl 'aaval Iis; ammussa tipikene uaval Kod; ivakse aaval Pal; 'kanga kudumine on ka igav töö, milla sa saad ta lõngaaval 'kootud; [lehm] 'lüpsis 'ühte 'viisi natukse vaaval Lai; ega ta 'kõike kõrraga es anna, tüki aaval ahd üks; edimäld annab ütsiaaval, siss annab kaits ka kolm [korruga]; ärä pal'lu võta, võta 'veitsiaaval Nõo Vrd aavalde, aavaldes, aavaldi, aavali, haavalla, haavalt, haavas, haavil, aavin

2. ajal vanast es ole nüt tu kyy'l' nii 'täpseld nigu nüt et ta piat tol ja tol aaval [kooli minema]; aga tol aaval olliva lina 'kalli; no 'erne supp om arilik asi, toda võit 'nüid'sel aaval ka süvvä; aga 'praegutsõl aaval ei tahava neo põlv 'erne suppi ka süvvä enämp Ote Vrd haavil

aavalde haaval no 'panno -- üks 'aavalde kaik 'merrad; siis akketi 'vartoga 'peksämä [lademeid]. siis 'mändi vähä 'aavalde ühest 'otsast 'toise Vai

aavaldes aavaldes Rei Ris HMd haaval natune aavaldes pesen; Nopi nee porgandid siit üksaavaldes 'välja Rei; oli natuke aavaldes võtn [raha] Ris; vähä aavaldes HMd

aavaldi haaval arutas 'riide üless lõng 'aavaldi; sarikad 'aeti üks 'aavaldi 'salvusselle 'selgä, siis 'taoti sääl 'risti; vähe 'aavaldi 'kieräb [tee] Lüg

aavali 'aavali Jõe Kuu Lüg(-lli) Jõh haaval 'tulga vähä 'aavali, üks 'kõrraga; süö tükk 'aavali, ärä toppi 'kõrraga suhuj; üks 'aavali 'lähvad; Kana nokkib tera 'aavali ja saab ka kõhu täis Lüg; Isa abeme 'nuaga 'lõikas viil 'aavali Jõh

haavalinõ haavalinõ Rõu Plv olõ ma tuu haavalinõ (sugune, sarnane) inemine Plv haavalla haaval oda üks 'haavalla; 'Tuhli 'toimme sis vähä 'haavalla 'toisest 'oue 'keldrist Kuu

haavalt aavalt Sa(oa- Pöi) Muh Phl/h-/ Vig Kse Var Mih(-b-) Tõs PJg Vän Hää Ris Jür/oa-/ Krk, 'aa- VNg Jäm Ans Khk; aavald Ans Khk Hi Hää Trv, 'haa- Kuu haaval vei 'lambad üks 'aavalt 'järve ja pesi 'puhtast VNg; üles 'pandi [vili partele] -- kaks 'vihku aavalt Jäm; raha kulub natune 'aavalt ära Ans; vesi tilgub, kukub tilk aavalt; keik rugi leigeti püu täis aavald ära Khk; 'vihma tuli natuke aavalt Mus; Turralt võetakse järk aavalt, järk järgult ikka sügavamase; viis 'marka oavalt lihab 'kallimaks Pöi; poisid tõid ikka pak'k aavalt tikka Muh; parreargiga lükedi kaks part aavald Käi; tõid nael aavalt tubakast Kse; kis kuhja 'otsas on, see akkab tät (kuhja) natukeseaavalt 'koomamale panema Mih; säält jyysid kõik rodinal 'väl'la, ikki üks aavald ja kaks aavald Hää; kell läheb sammaavalt edasi; üks ma saa vähä aavalt 'süia ika koa Ris; siis akkasivad [hambad] natukse oavalt tuimendama Jür

haavama 'aavama, aavata hv eP(oa-, [v]ua-) eL(-me, -te M San; -mõ, -dõ Krl; 'haavam[m]a, haavada^P V), 'aavada hv R(h- Kuu; -maie Lüg) Vll Hi(h- Phl); ipf (ma) 'haabsi Plv; ppl 'aabamisi Hel

1. haava tekitama, vigastama on sojas saand 'aavada Jõe; *Kui inimene -- jala ää 'oavas, siis 'võeti teerohu leht ja 'pandi 'peale Põi; laev sai haavat Phl; üks [mesilas]emä 'aavab teise ära Var; ku 'juhtud ennast 'aavama, sis pane veri'eina 'peale Vän; teda uavati paremast kääst JMd; sai 'ilma sõas aavata VMr; lei 'kervegä 'jalga, sae uavatud Kod; kakeluse pääl väitsega aavanu Trv; ta om juba ärä aavat (rase) Krk; siss aga tulli säääl [kõrtsis] -- ette 'aabamisi Hel; tyy sai jälle haavatuss käsist ja jalust Har; a haavat hopõn ol' jjh Vas; ja ol' kaarnass. haavat rebäsel 'väega kõvastõ ar^P Se*

2. solvama ta 'aavas mind oma sõnadega Mär; *tämä tahab minuda sellega uavata, minule valu tehä Kod; mõni aab seräst 'tühjä juttu, siss nigu 'aavap süät Nõo; ta minnu aavaas oma jutugõ Krl; timä 'uhkuss ol' haavatu Röp*

haava|metis aavametis metsis – IisR -mets 'Kaunis paks 'aavamets Jõh; 'Sõuke 'kõrge aava mets Krj; *aavaseened [kasvavad], kus 'rohkem aava mets Tõs; aava'metsa on siin olnd vanast aast SJn -mõts haavamets aava mõts olli puha Kam -mõtus metsis elämä uavametsä siden, õlema al'lem karv, õlema uavamõtus Kod*

haavane aava|ne g -tse Ran Nõo; 'aava|ne Hlj, g -tse Trv; *haava|nõ Plv, g -dsõ Rõu Vas Se haabne aavane annum Nõo; sinine vesi om, ku kaol haavadsõ salvõ^P Rõu; haavanõ tarõ Se*

-haavanõ Ls kolma-, mustõ-, tima|haavanõ

haava|porovik (seen) Vas Röp Se *haava porovik om valsspruut, alt om 'valgõ Röp -puravik* (seen) 'Aava puravikid on piält punased, 'aavade all 'kasvavad Jõh; *aava puravek' lääp lillass ku ta ärä 'lõikat Krk -puu haab 'aavapuu on 'arva puu Vai; aavapuu oli kõige 'kangem apendama, aava puust oli se [leiva] lõime Põi; aava puust saab teha jõe peal 'sõita 'umbse puu lootsikid Tor; oavapuu küna Juu; jäneksed süevad uavabu kuort JMd; sarja kerä -- one uava puust MMg; aavapuu riksuv ja raksuv paladen Krk; [kaevu] salve tetti aava puust Nõo; ku tuul' aavapuul lehe pahepidi aa, siss tule 'vihma Ote; 'viskli ja 'kõhõli_tetäse_haavapuust, haavapuu um 'kerge puu Rõu; 'aavapoust trumbi^P (haavakoorest pasunad) Lei Vrd haaba-, aave-, haav|puu -päck (seen) aavapäka punatse Krk*

aavarmu aavarmu, oa-, ua- vaarikas oavarmud on iad marjad; üks oavarmumari Trm

haava|roos (toalill) aava roos, suured näsalikud Jäm

haavas 'haavas, haa- haaval üks kaks 'haavas Phl

haava|seen hrl haavariisikas (Lactarius roseozonatus) 'Sioksõd surõd 'koltsõd -- ollõ uavasiened Khn; *piält 'valge, kollast 'piima aeab 'väl'la, aava seen PJg; aava seened 'seoksed allid Hää; oava seen on kollane paks seen, eared on nii 'narmas Juu; uavasiened one allid, sinial'l, üväd kõvad, piält pyylt kumer nagu mütsi lagi, alt õõnes Kod; aavikun om aava seene, n_om üsnä suure ja paksu Nõo; katõ sugudaidsi 'hal'le 'sjjni um, tõsõ_kutsutasõ haava seene Plv Vrd aave-, haavik|seen -sikk (putukas) 'Aavasikku ma olen nüüd siin 'miestelt kuuld -- [ta] ajab 'aava südäme, siis aav mädäneb IisR*

haavastik 'aavasti|k g -kku Lüg, -kko g -go Vai; *uavassi|k g -ku Kod haavik neid 'aavastikkusi ei õle 'ninda pali Lüg; Tuha uavassik; [tall] kadi ärä uavassikku Kod*

aava|suu värvlita varrukas aavasuu, 'missel nari äi olnd, oli muidu 'lahtine Jaa Vrd abasuu|kädis, -kätis, avasuukädis

haava|tatt (seen) haavatat'i^p omma verevä^p; haavatat't (vana haavapuravik) Se aavates aavates peibutussööt võta tükk aavatest ka 'sel'tsi [hobuse püüdmiseks] Ris Vrd ahvatis

haava|ubin (õunasort) haava ubina^p, haava 'mauga^p Röp -utu õõnetuvi (Columba oenas) Õhed on aava utud ja teised on kuuse utud -- Aava utud on suuremad -- Aava utu teeb oma pesa va 'õõne aava 'sisse Krj

haavel 'aav|el g -li R(h- Kuu) Puh, -li, -le eP(' [v]oa-, '[v]ua-; 'aab-_{spor} Lä), -le M; n, g 'aavli Nõo Kam Ote V(h-); aavel g 'aavli Rei Iis, -l' g -le Krk hrl pl haavel 'piened on esimise 'numbri 'aavid; jämedamad on 'tõise 'numbri 'aavid; püü' linnu 'aavid on 'kiemne jämedused Lüg; Olid undi 'aavid suured naagu 'erned, jänese ja rebase 'aavid, siis linnu 'aavid kangest pisiksed 'peened Krj; 'aaveldega 'lassin käu maha Tor; 'rõuged rikkosid nõnna mõne inimese nägu ää, nagu 'aaveldega läbi 'lastud Ris; püüsi 'aavel niisugused ümmargused kui 'erned VJg; rel'ts kuuli om jämme 'aavle; [ma] 'lit'se selle ropuse aavettel 'pääle Hls; jänest lastass aaveltege Krk; Käe olliva [linakatkumisel] kubel ja paistedu, kugara om jo nigu 'aavli Nõo; üte [herner] lätsivä nii ruttu 'pehmess, aga tõse lassiva kui 'aavli pata piti Kam; loodiga 'lasti 'suuri eläjit, haavöldõga 'sirka; 'haavli terä Plv

haavel|püss haavlipüss aavelpüssiga ei lase 'ülget, on paks pekk, peab kuuli püss olema JõeK

aavelteme aavelteme Krk Hel ahvatlema sa olet aavelten tat võle tunnistusess; libeve kjjl, kes aaveltep tõist ümmer; tõise raha ärä aaveltet käest; sji tüdruk lasks ennäst ärä aavelte Krk; nakass tõist aavelteme 'sinna sekkä Hel

aave|paju aave paiod, laiad, madalad pisikest 'kitsad lehed peal LNg -puu haavapuu aavepuud plõksuvad ja ragisevad paja all Kse; sõela kere oo aave puust Tõs -seen haavaseen aaveseened on väga vihadad Var; aabeseened oo 'seoksed suured, kõbad, 'koltset pealt Mih; aave seened, 'sohke pruun, kollakas, kõva seen Tõs

aavi 'aavi kahv - VNg Vrd haam¹

haa|vihk haokubu aa vihk van ~ aa kubo u Vig; mõni 'ütleb aa kubud, aga meie pool 'õetse aa vihud Tõs; Teste vana läks metsa aavihka koguma PJg Vrd hagavihk

aavik aavi|k g -ku aul (Clangula hyemalis) Aavik -- merelind, 'kõrges ei 'lenda 'seuke madal laia jaladega teine -- musta suledega ja kulla 'karva 'sul'gi on ka kaela pääl Hää

haavik aavi|k_{spor} eP([v]oa-, [v]ua-) M T, 'aavi|k(u) hv R(h- Kuu; -ko Vai), g -ku, g -gu Kuu VNg Jäm Khk Emm Rei, -go Vai, -ke Rõn; aabiko- Mar

1. (väike) haavamets 'aaviku one lehes VNg; aaviku all kasvavad aava seened Mär; läks aaviku marjule Kos; 'päike akkas aaviku ladvast 'tõusma Sim; näe, sinna aavikuss läit's Krk; käesime seenil aavikun Nõo Vrd haavastik, haavistik, haavist, aavistu

2. (seen) 'aavikud on 'kõldased 'suured 'siened Lüg; aavike om pääl all, aga muidu om alt 'valge kõik Rõn

Haavik aavi|k Hel Rõu/h-, g -gu Krk, -ke Kam halli lehma nimi karjapoiss ässäts 'koera, võta Aavikut Krk Vrd Haabik

haavik|lind aavik linnu pesä löusi Krk -seen hrl haavariisikas (Lactarius roseozonatus) VNg Lüg VJg Iis Lai KJn Rõn 'aavik 'siened 'kasvavad 'suured -- 'kõldased ja 'allid 'onvad -- siest on 'valged Lüg Vrd haava-, haaviku|seen

haaviku|emand euf 1. jänēs `aavikuemand on käänd juba `õunapuid `vaatamas IisR; *sie va uaviku emand määdand vist siin käänd Koe*; aavikuemand `ilpas üle välla SJn; aavikuemand om üits suur puu närija Pst

2. hunt emäne urt `üiti aavikuemändäs Vig; urt on uaviku emand, mitte jänēs JMd; aavikuemänd olli talu `vaska ärä `murden Hel

haaviku|isand euf jänēs üks va aabiko isänd `jälle sii lüdünd [koort] Mar; *eks jänēs olegi see aaviku isand Ris -seen `haavigu sien = haavikseen - Kuu*

haavil haavil Lut, oa- Trm

1. haaval üksoavil Trm

2. ajal, korral seol haavil; *kual haavil, [mis] kuul lüü `härämä sügüse mõtsa `pääle - tyy voori hää [lina] kül'b Lut*

Vrd haaval

aavima `aavima kahvaga kalu tõstma siis `aaviti kalad venesse VNg

aavin üteli aavin (ühekaupa) Lei Vrd haaval

aavine a < havi *vesi on aavine - nii pailu aavi `nilva sihes [pärast havipesemist kausis] Khk*

haavini Kündle päiv käänd kahr küle (tuu haavini maka üte küle pääl) Lut

haavinõ haabne haavinõ annom Plv

haavist haavist Har, `aa- Lei, g -u haavik haavistudõ is aia, `lihmi. sääl is olõ, medä `haina, sääl haavistu all Har; `aavist(u) mõts Lei

haavistik aavisti|k Iis Nõo Kam, h- Plv Vas Röp Se, uavissi|k Kod, g -ku (-gu Nõo Kam) haavik lähme sinna aavistigu Nõo; *haavistikuh seene ga kasusõ^p Se*

aavistu aavistu haavik - Krl

aavits aavits Ksi Lai/voa-, g -a Mar Han Tõs Kos/voa-/ Koe I(oa-, ua-) Plt(ua-) Har, -e Kse Tõs Tor KJn, -dsa Vas Se, -dsõ Har Plv; p aavitset Lei

1. aabits last sunnitse aavitsad lugema Tõs; *uavitsa sidess lapsed õpivad `tästi Kod; latsõlõ opatass hjj aavitsõt Har*

2. nalja-, lobajutt kiroatass pääle naid ul'i aavitset; *aja, siih ul'e aavitset Se*

haavjas `aavjas Hel, g -a Tõs Tor KJn; `aavjass Har, h- Se hallikas; värvilt kahvatu `aavjas punane riie; `aavjad karduled `valkjad punased Tor; *põle peris all saand, on ni pool`värvi, `siuke `aavjas KJn; `haavjass lehm, elläi, rõivass Se Vrd haabjas, aavjes*

aavjes `aavjes (värvilt) kahvatu [värvi]puu oli kua `aavjes punane, punast `võitu Pär Vrd haavjas

aavlane `aavla|ne Lüg Kse Var Tõs Ris Hag Koe/`oa-/ Kod/`ua-/ Ksi, g -se herilane `aavlane on suur, `paarmust `suuremb Lüg; `aavlane oo `sohke suure kollase `persega Var; `uavlane one triibuline -- ku `uavlane `naalab, siis lähäb `paistuisi Kod Vrd aablane, vaablane

haavle|püss haavlipüss `aavle `püssis keivad `aavled sees, `lasti metsa `loomi ja `linda Mar -raud haavliraud jahipüssil on `aavle raud Mär

haavli|kott `püssiroho sarv ja `aavli kott ja `tongi tuos, nied õlid jahimehel Lüg -püss `aavli püss ei `juokse `ninda `kaugelle. vintpüss `juokseb `kaugelle Lüg; `Aavli püssil oli padruni sihes `aavid Põi Vrd haavel-, haavle|püss -raud katõ rauaga püss, üt's `haavliraud, tõnõ kuuliraud Har Vrd haavleraud

haav|puu haavapuu uavpuu lehed alate liiguvad Kod

aavuss `aavuss g -e avaus `Aidas õli `aavuss `seinäs, `palgivahe -- `palgi`õtsad õhemmast tahutu, klaas `aavusse ies Lüg

aavõldama `aavõldama naljatama, hullama `aavõldadõ või `lat'siga või kabõ, idži-dega Lei

ab- → ap-, av-

aba¹ aba oo ukse. aba tõstab `linki ülesse Tõs

aba² aba. lapsed `ütleväd isädä, kui vjil kõnelda ei mõessa Kod

aba³ n,g aba Iis Trm Kod abakala aba on `valge soomussega Trm; aba oo lat'ika `myydu kala, aga ei kasva suuress, vaksa pidune aba on arilik Kod

aba⁴ aba g aba, ava umbekasvanud jõekäär, soot; tõsuveest tekkinud lomp rannas jõe avad on `rohito ja `prahti täis -- vesi `virdab viel vähäkene säält, `kasvab `kinni; Jõest tuleb vesi üle madala `kalda jõebasse abasuu `kaudu, jõe `kaldas on `aavuss; vesi `sõisab abas vagane ja sue. ku on mere puolt tuul, `peksab aba `laiali Lüg Vrd abajas

aba⁵ aba Mär Kse Mih Nis, g aba LNG Vig Han habras, pehkinud; katkine püksid nii abad, et tea, kas neid `saabki änam lappida LNG; so perse oo ikke väga aba koa (õeld peeretajale) Mär; See aid oo päris aba, ei see pia veist Han; põlbessilma otsad oo lagond ja `perse takka kõik aba Mih; puu süda sees aba Nis Vrd abe, abjas, ava

haba aba Jõe; n,g haba Kuu hapu ega tohi `hammaste `pääle `lassa. sie o nii haba jo; haba kabustad; Panimme keväjäl `tuhtivagu, esse habu (hapusid) `silku; Habale `püimäle pane vähä `suodat `hulka, küll saab hõä `kuogi; hall hämläne haba `püimä siess `seljällä (naljaütlus murdekeele näitena) Kuu

aba|auk mäda maakoht vahel [mõni] luom tahas `menna aba `auku VNg Vrd abajaauk

abada pl abada^p tapetud looma sisikond abadit `täämbä `kiedäm. liharaasa võtat ali massa ali täü Lut Vrd abara

abadus abadus VNg, g -e Kse riide (poolhargnenud) õmblus

habahhama¹ haba|hhama, -da^p Lut; pr (ta) hapa Vas Se Lut kohisema vesi uäh (ojas) jyysk kõvastõ, hapa Se; mõts hapa tuulõga Lut Vrd habisama, hapama

habahhama² habahhama kohatama mõts nakass habahhama; hiidusklejä [hobune] iibä `pelgäss, kõõ `kullõss kon miä habahhanu_s Lut

habahhutma¹ habahhutma kohatama üt's leht habahhut' Lut

habahhutma² habahhutma äkki haarama pini habahhut niisama nal'a peräst, a kae_ku purõ_ka _i viil; muni hopõn habahhut ku läät `müüdä; latsõga ka mängitäss, habahhudõtass kätt, õt vot susõ haard Se Vrd aabahutma

haba|hoplik hapuoblikas Ei siin `kasva muud kui haba `hopliku Kuu

habahõlõma habahõlõma Kan, -õllõma Urv Rõu(-h-) Plv, -(h)hõllõma Har, -hhõlõma Vas kiiruga, uisapäisa tegema; siit-sealt haarama habahõli ics ütte ja tõist, es saa_midägi^p õigõ^p är^p tettüss Kan; vanamiis `naksi `nuia habahõllõma, pini kak'k minemä; medäs sa tanh habahõllõt (maast otsid), mis sul `kaonu om; ala_tanh habahõllu ei^p Har; Kage haba_õllõss naid `põjete, haard õks süst ja_säält Rõu; Ni_ga ti_habahõllõt ku pusist `maahha jäät Vas Vrd habelema

abaja → abajas

abaja|auk mäda maakoht; nõgu - Lüg Vai SJn Jõe `käänos on abajaauk, `suure vie ajal vett täis nõdukoht -- vesi lähäb `alle -- kalad `jäevad `kuivale abaja `auku Lüg; meres on ka `niisikesed abaja `augud - tümäd kohad Vai Vrd abaauk

abajas *abaj*as Kuu Hlj Jõh Vai Ans Khk Põi Muh Tõs Khn Tor Hää Kad SJn Vil, -a Hlj Vai spor Sa, Muh Kse Var Tõs Khn Hää, g -a

1.a. väike kitsas laht, meresopp (sag koos kohanimega) *Argi abaja* (Ranna küla all) VII; *Al'java abajas luiged kisavad* Muh; *perssjalg eläb abajatõs* Khn b. "merekallas" *abaja oo lausaldane mere ear* Muh; *mehed vädasid võrgud abaja* 'peale Kse

2. tõusuveest jäänud lomp rannas või jõekäärus; umbekasvanud meresopp või jõekäär; mäda maakoht *abajas* 'kasvad 'undi purigad; *laps vajos abaja*, pää oli vaid 'välläs Vai; *kui meri moas, siis abajad jäävad kuivaks*; 'veised olid täna *abajas*, pidid 'sisse 'jääma Põi; *abajas oo madal või pehme sügavam koht* [meres] Var; *abajas oo põhjatu. aeas obose* 'sisse ja *uputas obose abajas ää* Tõs; *Abaja luäs* (merest tekkinud, pilliroogu täiskasvanud järvik Kihnu lõunatipus); *sie eenäma siäl, ühe koha piäl vesi, teise koha piäl natukõ* 'einä, nimetäme kokku *abajaks* Khn; *Sii põle enne teed olnd*, 'olli aenult 'pehme *abajas*, *kust läbi ei saand* Tor; *abajas üeldas see madal nõgu või lohk mis käib jõest või järvest* 'väl'la; *abaja peal kasvab pilliroog* SJn Vrd aba⁴, abaju

3. kalapüügikoht meres *nie on sen külä abajad* Kuu; *kus 'pal'ju 'püüdjad, seal on igal ühel oma abajas*; [kahe küla] *mehed vedasivad* [noota] 'vuorust. *siis pidi 'tiadama, 'milla tema abaja kord tuli* Hlj; *abajas on kuhu 'merrad 'panna* Jõh; *abajas on koht, kus nuot käib, igaühel on oma abajad juo* 'tiata Kad

4. hv ruum ahju ja seinä vahel, kuru *ahju abajas* Khk

abaju *abaju* abajas 'käisimma *Vikkuri lahe abajus* (sügavikus) 'nuodal; *abaju. nogu koht kus vesi* 'seisas VNg

habak *haba*k g -ku kott *taa no määne särk, taa nigu habak*; *poig min_tyy_kõlgus-sõst vaja otsast tyy hyyhabak* (hobuse peakott) Vas

abakala abakala (Abramis ballerus) *abakala on lat'ika 'plaani* Trm Vrd aba³, abapoeg

abalad pl *abalad* LNg Ris; g *abala* Nis abaluu; *piht abalade vahe* LNg; *küll minu abalad on täna 'aeged* Ris; *abalatagune* Nis

abalama *abalama* ahmima *abalaš šõüä* Lei Vrd habalõma

abaluu *aba-* Lää Aud Vän Ha Jä VJg Sim Lai Plt (põhisõna hrl lühenenud) hrl pl (l)abaluu; *piht abalo luu ehk abalo koht*; *vahest pestab abalode sees* Mar; *abalud valutavad* Kir; [kampsunil] *abalu kohas olid -- nagu sured vollid sees* Nis; *kui ead 'lahked abalud on, siis 'olla ea 'lahke kättega 'tõõtama*; 'enne ikke tõsteti lastel *abalu 'kohti*, et 'kiitni ei kasva Juu; *pihad valutavad, abaluud on 'alla vajund väga* JõeK; *sahkvarte ots käisid viel 'kolkmed -- ulatasid kuhugi 'siie obuse abalude taha*; *abalude tagune on ikka juba 'kummi jäänd* JJn Vrd abalad, abu¹, abu|kont, -luu

abalõma *abalõma* sõnelema – Rääp Vrd habõlõma

habalõma *abalõma* Urv Krl Lei, -mmõ Krl Har; *habalõmma* Har kiiruga, uisapäisa tegema; *siit-sealt haarama*; *ahnitsema abalõss, ei läpe är tetä^p 'kuigi*; *abalõss nigu lammass tat'ti* Urv; *na abalõsõ süvvä^p* Krl; *mis sa abalõt sääl ku sa midägi kätte ei saa^p* Har Vrd abalama, habelema, hapalõma

abama *abama* Ran Nõo Kam haarama, krahmama; *kiiresti tegema abas aena 'üskä ja läits* Ran; *üits ja tõene* [tüdruk] *abanuva toda pruudi 'vihta* [saunas], *et siss saab ruttu mehele*; *temä om 'ahne vaemuga, abab ike siist ja sääl*; *sina abat ruttu küsidä, tõene ei või aematagi et sina temä saladust uurit* Nõo Vrd habima

abapoeg abakala abapoeg oo lat'ika 'myydu kala Kod

abara¹ abar IisR Vai(-a) Trm Kod Ksi Trv Ran Puh TMr Ote, *apar* Vön V(-r), g abara (-õ Har), g -u Puh Se(-o)

1. abar, kolmekordne kalavõrk abar on 'kolme 'kerdane. kahel puol on 'arvad 'silmaid, 'keskel tihid 'silmaid Vai; liig 'silmadega 'võrku kutsutasse meie puol abar; abaral on ka kivid all ja pullud pääl Trm; abar rakendedi 'loidu, et jäi nigu kotti; abaraga püüveti enne jaani 'päivä, luha pääl -- aena sehest. abar 'panti looga 'myydu vette, siss aena sehest töogass loodsikut ja müt't; lääme abarale Ran; abarude olli purik lännu Puh; *apar* om kümme 'süldä pik'k ja kat'stöist 'süldä laja Vön; *apar* -- tõmmatass j̄j kääru päle ette 'sisse, siss pestäss tsäästiga vette -- hirmutedass kala^p abarõdõ 'sisse minemä Har; *lat'ika apar* Röp; *apar* [lükatakse] *lat'iga* 'sisse; abaride man sääl oma^p toho^p sääluse kablast läbi Se

2. võrgul on abara nõör; teen võrgu abarat Ksi

abara² abar Kod, *apar*, -r Krl Har Rõu Vas Se, g abara (-õ Krl Har) avar, lahe kasuk one nõnna abar sel'jän Kod; särk om 'väega *apar* ummõld; lasõ nail koolda^p, siss om meil abarõp elläkina Har; *apar* 'istu Vas; abara 'rõiva^p; *apar* tyyd tetä^p Se

abara³ abar Var Ris, n, g -a Vai habras põhästünd 'riie on abara - 'lähtõ 'katki Vai; abar nahk Ris Vrd *apar*

abara pl abara^p sisikond - Lut Vrd abada

abarahe abarahe Vas Se avaralt, lahedalt abarahe 'rõiva sälih; abarahe elät Se

abarakene dem < abar² ma vei är_ 'tal'drigu 'kyyki, et siss om laud abarakõnõ Vas

abara|võrk abar, kolmekordne kalavõrk - Trm Ksi Kan Krl abara võrguga püia- vad lat'ikad ja 'turbasid; abaravõrk pannasse pikku jõe äärt 'sisse Trm Vrd abarits, abarmu-, abar|võrk

abarits abarits g -a = abaravõrk - Rõu

habaritsmä habarit'smä, da-inf -t'si^p van siit-sealt haarama timä tahan (siin) ha- barit'se, haariskõlli iks ütte ja töist Plv

abarmu|võrk abarmu võrk = abaravõrk - Trm

abaruusi Lavva suhvi inne käve kidsõvalla^p, no^p kuivi ar^p, küü abaruusi (vabalt, lahedalt) Vas

abaruss s < abar² avarus siin om eka 'kantti abarust küländ Har; abaruus om 'väega ellä^p Se

abar|võrk = abaravõrk Abarvõrk - pujusse katel püül võrku San

habask¹ habask Har Rõu, g -i Plv Vas kergats, lobiseja habask aase säärest kõrrata juttu, mis kohegi^p ei küü^p Plv

habask² habask g -i lai rõivas, ürp habask om suur ja laja, hüü 'sälgä visada^p Vas

habaskikene dem < habask² nyy_kaadsa^p ol'li_laja^p, nigu habaskikõsõ^p Vas

aba|suu|kädis, -kätis värvlita varrukas vanass ei õllud kõrt 'kätisid, õlid aba- suu 'kätised. minulgi õlid abasuu 'kätisitegä särgid; abasuukädis Kod Vrd aavasuu, ava- suukädis

abe n, g abe habras abed linad o mäda jäme 'kiuga Pöi Vrd aba⁵, ave

habe abe g -me u R(h- Kuu; g -mme Lüg) Pöi, L K I Ran Puh KodT, -ne S(h- Phl) Kse Tõs M, -na SaLä Kaa Saa Vil Kõp Trv(aben) T; abõ g -na, -nõ Khn; kom abega Rid; apõn, -n hv San V(h-; apen Lei), g (h)abõna V, abõnõ San Krl(h-) Lei, abene, -a Lei; hrl pl eL

1.a. (mehe) habe silmnägu kaik habemes Kuu; nüüd 'üietasse abe, 'enne vanased inimised 'ütliväd pard; Abe kahes lehes (kaheharuline); abe nagu viht 'lõuvas; abe -- teräv ja 'lipsus nagu 'iire vitt; Mis 'maksab üks 'suolata supp ehk abemmeta musu Lüg; Abe suus ja 'ambad 'lõuva 'otsas (naljaütlus); Tuli abe 'laiali (kiiresti); Mis sa nüüd tädä 'räägid, sie on juba vana abe ise (naljahambast); Lubas 'vasta abet (nägu) 'andada kui 'ühtä saab Jõh; abent ajama; abe kut udu Jäm; abe juba suus, mis se nüid änam kuulab Ans; 'karme, kõva, 'pehme abe; kikkis abenega mees; suur all abe -- kut takutorit; abe nõnda_t luud Khk; Vanasti abe oli au asi, kes teise abeme ää rikkus see 'anti 'kohtu 'alla; Param [naisel] vana abeme all kut noore ruusiku all Pöi; abene 'aamise nuga Muh; sa oled jo abenese 'kasvand üsna pahas; abe on mihe ou, naine mihe nägu Rei; karunõ abõ; Piip 'tolmas abõnõs Khn; Parem [naisel] alli abeme all kui noore mehe piitsa all Han; Suu suitseb ja abe 'aurab (valetajast) Hää; nuri abe -- lõhike, ää lõegatud Juu; arv abe VJg; vanemad mehed kaänid abet; abe akab 'tärkämä; abe 'valge nagu lina kolga Kod; abemes ja 'karvas vanamees Lai; üits aben (habemekarv) oli põse pääl Trv; esä olli mai-lmatu pikä abentege Hls; ta lask 'kasva abentel, ta ei 'aaki abenit; sñj om mihitse meelege naine, kel abene suhun Krk; verev abe; mia sugisi abenit ja 'ot'se 'kirpe abende sehest; abe mehe au, nõna mehe nõu Nõo; 'väike abe, nigu alle peni sita pääl Kam; 'suurde abendega vanamiiss; abena 'aetass maha Ote; tyy pügä abeniid San; hapõn om mehe au, küpär mehe 'korguss Krl; kel [mehel] habõnõid ei olõ^p, tu_m kahe (nõid). kel naiste 'rahval habõna omma, tyy om ka jäl kahe; timäl ei olõ habõna 'juurtki vjäl (on väga noor) Har; hapõn 'kasvi suu 'vjjrde, a mjält olõ õi^p; hapõn mehe ilo, a titt om mehe tigo; habõndõga karvõtunu^p (habemesse kasvanud) Se; habõna^p kui sikal; kel suurõ^p karva^p käsši pääl, suurõ habõna^p, tyy um 'õndsä. tõbrass, mehidse^p vidähüse^p Lut b. fig tegi mulle abemesse (pettis); Abe 'itsis 'issanda 'puole (surnud) Lüg; Abenega (vana, varem kuuldud) jütt Emm; laeval akkab abe 'kasvama (vesi hakkab laevanina ees vahutama) Pär; Oli [mõlder] täitsa rahvamees, mõistis matsidele easti abemesse puhku (valetada) Trm; habemesse endamisi; pominal, segaselt muhas abemesse Lüg; Läks ja 'naeras abeme, et vot kus lasi 'ennast pettada Jõh; räägi nõnda_t aru saab, mis sa oma abene 'sisse räägid Jäm; mes sa seal pomised 'eese abemesse Mar; pobiseb oma abeme 'sisse - abemesse, kes sest aru soab Juu; naar' abenase Trv; mis sa abõndõ 'sisse kõnõlõt Krl; kõnõla_kõvõmbadõ, mi_sa_nii läbi habõnõidõ - habõndõ kõnõlat Har

2. karvatutt (loomal); (kala)poised sokul -- suur abe on suus Khk; kitsel o -- abe kurgu all Jaa; kõhu otsa peal 'oll'i mõnel vanal aal abenid Muh; mõni lina on nii karv nagu kitse abe Juu; kassi abene (vurrud) Hel; kivijüräjä omma^p abõndõgõ kalakõsõ Urv

3. a. habesamblik (puul) kuuse abemed ripuvad kuuse 'kül'gis nagu tropid Juu; puu külles kasvavad niisugused 'närmad, sie on puu abe VJg; va syykuuse juin, abenit täis Krk; mñnõl vanal puul kasusõ habõna manu^p Har b. sambla-, rohututt jne laeval on abe (samblakord) all-- piab 'jälle tokki minema. piab abet aeama; syys kasvavad pikad kaelud, punased abemed 'kül'gis, 'seoksed okkad 'kül'gis Hää; mätas [kuhja] 'varda 'otsa. mätas on suure abemega - suure rohu ehk einaga Ksi; Habendega nitse (raamil valmistatud niied, mille ühte otsa jäävad niidiotsad) Se; abenidega kaara^p Lei; habõna^p (odraohted) Lut

4. (kuke) lokuti, lõpus kikka habõna^p Se; kikkal om lia(liha)apõn Lei

abednik habemik abednik mees Kei

abek abe|k g -ku 1stk habemik - Pst

habekull

habe|kull kassikakk (Bubo bubo) *Habekull* 'murdab 'kassid ka ärä Kuu

***abelama** (sa) *abelat* = habelema – Rõn

habelema *abelema* Jõh IisR Ote, -e Hel; *abõlõmma* Võn, *h-* Kan Urv/*-ma/* Har

1. kiiruga, uisapäisa tegema; kibeleva; siit-sealt haarama *Lehm akkas nii abelema, kui 'värskeid 'einu 'viisin* IisR; *abeles ei levvä kätte* Hel; *tjõ kõrralikult, mis sa abõlõt tan* Võn; *Olõ^p rahulik, är^p habõlgu* Urv; *egaüt's habõlõss ennedä midä kätte saa* Har Vrd *habahõlõma, habalõma, abelama*

2. ebalema 'Vahtis *abeletes 'üंबर. Ära abele, 'räägi* Jõh

habeme- 1. habeme juurde kuuluv, habemele omane *pisike abeme tort* PJg; *sel abemetut't lõua ots* Trm; *abemekarvad on miässel lõvva piäl* Kod

2. habemeajamiseks vajalik *pese sa see abeme 'pintsel ää* Mär; *pane 'leignemä abeme vett* Kod; *abeme väedsega 'aeti* [habet] Ran

habeme|latt siis tuleb üks nihuke abeme lat't 'panna 'sõnna [katuse] roovi 'külge -- siis pannakse [õle] vihud -- abeme lat'i 'piale Koe -**nuga** oli abeme 'nuaga oma kõri maha tõmmand Koe; *abemenuga one teräv, 'liipad rihma ehk siidi räte piäl* Kod -**tõng** *habemetüügas 'Leika 'õmmetegi oma abemetõng 'nuaga 'puhtast* IisR -**tüng** *habemetüügas 'Ega tuo ole nüd midägi ku leug o abeme 'tüngi täüs* Kuu; 'Abemetüüng 'kasvab mõne 'päivä järäle Lüg; *Abeme 'tüññäd 'torgivad* Jõh -**tüügas** *Nüid ku abeme 'tüügass vähä nägivil, sis kõhe 'aetasse ärä* Lüg; *Nelja viie päine abemetüügas on see kõige kurjalooma ullem, torgib ja kiheleb* Põi; *abeme 'tüikad* JMd

habemik *abemik* g -ku u Emm/*-me|k* g -ko/ Käi Rei/g -gu/ Mär Vig Tor Hää Kos JMd Koe I Ksi Plt KJn, -kku u Kuu(h-) Lüg Jõh suure habemega (mees) *ma 'tunsin küll sidä habemikku* Kuu; *vana ermus abemik mees* Käi; *parunitel olid abemikud 'kutsarid* Kos; *siis nii abemikku (habemesse) läks metsän* Kod Vrd *abednik, abek, abendik, habenik, abesnik*

aben → habe

habena- *habeme- abena* karvad; *abena nuga* Ans; *Meestel oo keigil niid suured abenapardad palge ümber; Abenanoa kõvasi (habemenoa teritamiseks) Kaa; abena 'parda (suur habe) lõvva otsan* Trv; *abena väidsega tõmmati lõug 'puhtass* Ote; *Habõna tuust lõvva otsan* Rõu; *habõna kandsu^p* Vas

abendik *abendik* g -ku habemik – Puh

abene → habe

abene- *habeme- abene* karu; *abene 'pintsel* Muh; *Abenenuga ja naist äi aita teiste kätte pruukida anda* Emm; *abene küip oli, abene nuga oli sees ja vahu toos* Käi; *kõva abene kundsus, sel õige ärä aet abene; abene topuss jäet lõvva 'otsa; abene väits* Krk

habenik *abenik* S/*-ne|k* Käi/ Kse Han Var Tõs PJg Saa Juu Trm Lai KJn Vil M Ran Nõo, *abõ-* San hv V(h-), g -ku, g -gu Rei Trv San Rõu Lut; n, g *abenikku* VNg *habenik üvä abenikku mies* VNg; *va pisike poiss, aga abenik juba* Muh; *Kudas noored tüdrukud neid abenikka 'tahtvad* Han; *seantse abenigu mehe tuliva 'vastu* Trv; *abenik vana inimene* Ran || ñg *kaalil abenigu juure* Trv; *kaul' kukk om abenik (karvaste jalgadega)* Krk; *kuhja 'valta 'otsa 'panti aenane mätäss, üteldi abenik, abenikule 'panti piip (pulk) suhu* Nõo

aberuut → aaberuut

abesnik *abesnik* Plt, g -ku Han Ris habemik 'Entsel aal olid mehed kõik abesnikud Han

abeteerusk *abeteerusk* kuri, paha inimene – Trv

abi n, g *abi* spor R, eP eL; *abi* g *avi* Kuu RId Sim; n, g *avi* van Trv; p *avi* Rid; in *avis* KuuK Rak Iis Trm, -n Krk Hel; *avi*- Lei

1. *aitamine*, *kaasabi*; see, mis *aitab* *laps sureb ka 'kirmisse kui abi ei saa* Jõe; *hübü olis old hakkada abi 'hüüdämä ka; vana 'paati ja vana naist saab viel 'värvi abil ilusaks* Kuu; *'meiesuguse abi ei 'aita 'sinne midägi; minu emä oli puol 'tohtri 'saarnane inimine, tämä tegi 'luomidelle abi Lüg; üel võttab [soolatüugas] ühest 'asjast abi, 'teisel võttab 'teisest 'asjast abi Jõh; 'ilma tämä abita saa ma läbi küll Jäm; siis es ole 'arstide abi 'saaja enne vanast Kär; lähen -- paluma ja abi ajama Vll; inimeste abiga 'hoiti nad keik (lambad pesemise ajal) 'senna vee 'ääre Phl; kaSSI suust pidi 'öossa 'ohtu tulema ja koera suust 'öossa abi Mih; Sio abissõ mia enäm ei usu Khn; sai ika läbi ise oma abiga, et ei old sõnna obuse abi 'tarvis Hag; tema on ea inime, 'aitab ja annab ikke teesele abi mis 'tarvis on Juu; ema palub teilt abi Iis; küll tä kisendänud abi, 'ükski ei sua abi tehä, appi 'minnä Kod; 'lahke egäde 'vastu, kus abi vaja, panep käe 'külgi; es saa rõõvast 'selgä, es saa maha ilma abite Krk; rüyk abi Ran; mul ei ole 'kostegi abi 'lyyta Nõo; massa 'aiguss ei jättev, tollele ei saavet kudagi abi Rõn; ku abi tjt, siss abi saa Har; Sõss nakašs posijilt api 'ot'sma Rõu; mul olõsi api vaia, tiiä_i kost saia^p Se; arbi 'andja, timä and api; ilm abinda^p inemine Lut; abiks, abist, abis kas tuliksid 'mulle vähest ajast avist VNg; mina 'käisin siis ikke avis 'niitamas Jõh; tama käis 'miule avist Vai; sünnitamese ajal oli abiks Jäm; üks kolm nädalid oli [pruuttüdruk] 'pruuti abis Khk; käisime abis neid töö Vll; eks see ikka abiks nõuks ole Muh; võrgu vastalesed mere 'jäares kalameestel abis; oli isat abis Var; mia käüsi Siäreküläs oma emä abis Khn; Juuli tuleb meile oome abis kardulid noppima PJg; lähän kua nendele õnnetumatele abist VMr; tema käis alati sel 'kõrtsmikul abis 'viina müümas VJg; kis täl abin õli; lapsed o suurukesed, juba abiss Kod; mia olli avin, me istutimi [taimi] Hel; muidõ rahvass lubasi kah meile abiss tulla^p; kui kedägina ei olõ sul abin, siss piat üt'sindä tegemä Har; Ega tiä no üt'sindä_joht õs koodida^p, a_täl ol' sulanõ, naanõ ja sõsar ka abihn Rõu; appi, abisse, abi 'tulga abi 'paati vedämä Kuu; võttas 'tarkuse appi, aga tuld sest 'vällä kedägi Lüg; tuli meid abi tühe Kär; ole sina meheks mind abi tulemast Vll; 'saatis teise 'moole abise Kse; 'kartole võtmese 'juure 'võeti 'päilisi abisse Mih; tule mind abise koa Tõs; ta lähäb oma sugulast abi Khn; pakkus ennast appi Ris; tüed ei jõua teha, 'piame enestele appi 'võtma VJg; isa palub appi siga 'tapma Iis; tulliv pühabelt meid appi Pst; 'tүүлisi 'võetse välläst abisse Hls; 'tulden appi, 'panden käsi 'külgi Krk; kut's miu appi 'lehti raguma 'siale Nõo; ma karašsi tälle appi Röp; abi (ega) armu nüüd on jalad 'aiged ja ei ole kedagi abi ega 'armu VNg; abi ega 'armu 'mulle 'kuskilt ei 'anta Pär; ei ole 'kuskilt abi ega 'armu 'loota Trm; nüid ei saa ma abi 'armu kedagi Plt; kudass mea küll saa ärä eläde, 'kuskil abi 'armu mul ei oole Krk; ku sul 'endäl 'jõudu_i ole, abi 'armu ei ole mitte 'kostegi 'lyyta; mia esi kasvati oma latse [ilma meheta], es ole mul 'kossegina abi ei armu 'anjat Nõo*

2. a. (*imestust*, *põlastust*, *kokkumist väljendavates hüüatustes*) *tule imet appi* Hlj; *tule jumal appi*, *'kuida sie võis 'tulla Lüg; tule sa jumal appi*, *'vaata mes nüid oo Mar; taevass tule appi Koe; tule jumal appi, juttu mis kua 'aetakse VJg; tule jumal appi, mes sel nüid viga Kod; Jummal esi tulõ appe Röp* b. (*tervitusõnades*, eriti põllul töötajale) *tüõ 'juures 'üüdasivad: jumal appi (vastus) abi 'tarvis Lüg; jumal abi, teine 'ütleb, tere jumala abi ea Vll; 'enne 'üeldi: tere ja jumala abi Tõs; jumal appi (vastus) 'aita jumal Trm; kui siämendätse, siis vanem rahvas 'ütleväd: 'jõudu 'tүүлle, jumal*

appi, moeto 'tÿÿle 'ütleväd 'jõudu Kod; tere jumal appi, 'vastu ütelts avide jumal Krk; vanast ku rügä põemeti -- [öeldi] 'jummal appi Nõo; jummal appi (vastus) api tarviss ~ avitagu jummal Har; jummal' appe sullõ 'suuri päid ja lakko 'lehti (öeld kapsaistutajale); tere 'joudo jummal' appe (öeld kündjale) Se c. (hüvastijätusõnad) jumalabi Jäm; võta jumal abi Muh; võta no jummal' appi, mine no mine Se

3. a. lisa, täiendus lousvall on vallil abiks 'purje üles 'tostmiseks Jõe; sie (põlumaa) 'anneti kaluritele abiks, et 'muidu kalamies sureb 'nälga Hlj; piimale keedeti jahusuppi 'juure ja 'pañdi 'sesse, see oli siis piima abiks Rid; [kartul] oli naa jahude abi, kui ruki vähä oli Mih; kui nägemene alb, sis 'võetasse prillid abiss PJg; ennemušte olid kitsed ka old 'lehmadel veel abiks Ann; [kambritele] 'võeti rihaalusess abi, trepp ja sahaber nõjd one rihaaluse kül'jess Kod; anna raasik 'syyla abiss, miul esi otsan Krk; 'kartolt 'panti nigu jahule appi [leivategemisel] Plv; sa [põldu] 'kurnat ni 'kurnat, määnestki api anna_i^p Lut b. kasu, tulu; kergendus Abi 'aiast, vari 'vergust Kuu; midä abi sest 'viina 'juomisest on Vai; mis abi mool 'poistest ka oo Käi; see oli 'mulle suureks abiks kohe Juu; neist kana munadest neist 'üöldi ikke [tervisele] suur abi olema KuuK; teeb tÿÿd, aga kedägi ei õle sess abi Kod; kas tyyst abi saa, et sa vannudõ hobõsõid Har; must (minust) olõ õi abi 'tolmu kah Vas; Vili haud jo mako, mis abi nüüd inämb vihmast om Rärp; pühä 'Maarast tugi tulkõ, pühä 'Maarast abi 'astke (nikastamisesõnad) Lut c. materiaalne toetus; abiraha 'saivad 'vergud 'otsa, aga valitsus 'meile abi ei 'andand VNg; minu isä õli 'vaene mies, ei teind suurt abi sene 'õele Lüg; Põlendabi ajamine (ehitusmaterjali jne kogumine tulekahjus kannatanule) Jõh; 'vaesed 'saavad 'valla abi Vai; ma 'aksin vallast abi 'saama Ann; sa piass vallald abi 'saama, sa let 'vaene ja vigane Nõo; poig sai -- 'surma. nüüd saa sada rubla api Rärp || vahend, abinõu kui talu 'langeb, siis 'katsub viel 'viimast abi, kas tämä saab tädä viel 'käima Lüg; nüüd on kõik asjad ja abid katsutud, nüüd katsun veel seda viimast abi Juu || lahas 'tochter sidub käe abide varale, kui käsi one 'kat'ki Kod

4. abiline 'atlañger on 'teise tüõ 'miehe abi Jõe; talitaja abi (abivallavanem) Kuu; võttasin abi omale, 'endal tüõ 'jõudu vähä Lüg; ta lihab abi perese 'tooma (naist võtma) Jäm; 'kohtumihe abi; kirjutaja abi Khk; Ma 'võtsi omale ka einajaks abi Põi; täna oli [karjasel] ühest perest abi, 'omme oli teisest perest Koe; 'paerga metsaülemad ja abid, siis oli metsa ärra VJg; mis nüüd viga, sul abi kõrvas Iis; [väike laps] isä abi, emä tugi Kod; kellel ei olnud inimesi, sõj võttis reहेle abi Äks; ta ise oli 'meister, võttis abi kua Lai; üits vallavanemb oli, tõese oliva abide Trv; saadat 'vällä [mõisa] seidse inimest: jalgteomjjs, jalaabi, 'tõpre teomjjs, 'tõpre abi Krk; tütar tulõ emä abi, poig esä abi Rõu; vallavanõmba^p ja timä abi^p Rärp

5. rahvas täna oli 'saunas pisine abi (vähe rahvast); pidasid pisise abiga pulmad; nendel suur abi (palju töörahvast) kää Khk; jaanibä nädälikš jähi sõnikuvedu ja kesa künd. meeste abid olid mere peal Rid

abi- abistav, lisa-, tugi- mina olen abikalur. merel ei käi, aga 'verku 'päästamas ja kivistamas käin; Abipaap (noodapüügil abistav kaheinimesepaap) Jõe; kui 'oige 'kiire viel taga oli -- 'täüdüs 'tellidä viel küläst abiväge [võrke parandama] Kuu; abi kohtomies õli ka 'määretu küläst. ku 'kohtomies jäi 'aigest, siis meni abi kohtomies; kui 'palgid on 'nõrgad -- siis 'pannasse 'puole vahe 'pääle abi 'postisi (lisaposte kahe aiaposti vahele); üks õli päämies, kaks õlivad -- abi 'tallitajad Lüg; abi 'puoti (päästepaap) Vai; Jaani on 'Põide abikerk Põi; Lõetsa 'olli Kansi abi 'mõisa Muh; abivägi (hum lastekari) Mar; abisõnnikut (mineraalväetist) tuuatse nüüd 'kahte

'sel'tsi Kse; 'sõuke peenike lõõdi pael 'pantaks abipaelaks [võrgupaelale]. üle võrgu kõik 'pantaks abipael, ku pael mõnest kuhast pude on Hää; abikarjane ja peris karjane VMr; Ennem jagati [veskikivi] peasooned ja raiuti välja, siis jagati kõrval või abisooned ja raiuti välja; abi sõnnikud -- 'pandi tõist kõrd 'piale, kui 'sõnnikust 'puudus tuli. abisõnnik 'pandi 'enne [kesa] 'kõrdamist Trm; abi 'võt'jale (kes aitas mett võtta) 'anti mett Plt; temä olli oma esäl abi mõtsavahk' Trv; abipalgi (palk, mis pannakse veski remontimisel peavõlli august välja ja kuhu kinnitatakse plokk) 'kül'ge pannass klassensokk, muidu ei saa ju pää 'võlli üless tõmmate; abiraat's (laps, kes hakkab juba vanemaid aitama) Krk; abisõra (väikesed sõrad loomal) Hel; abi kyy'l' 'meistre Nõo; 'Rõugõn om kat's abikerikut Har; abivõrk (mõrra pujus); lät's küläst api 'ot'sma. tul'l küläst abi 'rahvaga' tagase Röp; abi paar' (sarika tugi) Se

abi|elu sie peigmies ja pruut akkasivad abieluse Hlj; se on 'pordo elo sies, ken abielos ei ole Vai; mõni naa_t saksem 'itleb abielu Mus; See juba mütmega abielu eland Põi; kes o abieluse 'astun, peab oma pead 'varjama (abielunaine ei tohtinud käia katmata peaga) Muh; abielu ja 'paariselu; abielus inimene PJg; abielo lahutama Ris; 'juhtub et väl'lapolt abielu tuleb laps Kos; kui abielusse 'seie 'tallu tuln KuuK; kirikust üteldi maha pruutpaarid, kis tahvad abielusse 'eita Koe; eläväd ilma laalatamata, eläväd väljaspyyl abielu; 'õptaja kuulutab, et tahavad abielusse 'minnä Kod; õpetaja elab abielu õma 'ijjnijaga Pal; me oleme viiskümmend säidse 'aastat abielun ollu Trv; sis ma riku abielu, kui ma tõese mjüst vahi ja taha ärä võtta Nõo; kui abielu 'rik'ja kõnd, siss maa värisess kolm süld all Urv; abielo 'lauhtuss Vas

abi|elu- abielus olev, abielu juurde kuuluv abielo 'vuode, 'sinne ei 'tõhtind 'kiegi 'menna Lüg; paarrahhvas ehk abielurahvas Jäm; peremed puhas abielumehed Khk; abielu sõba Muh; abielu sõrmus Tõs; esimene ajomees -- oli üks vanem abielu mees; mees ja naine oo abielu paar, 'paaris inimesed PJg; abielu inimesed Iis; abielunaine -- on iki laalatud naine Ksi; kiriku kot'il käib kot'jjs, abielu (munandi)kot'il käib var's jjs KJn; olli abielu koti ollu, sõss pidänü noorik ja nyurmjjs 'jalgupidi kotti 'tük'me [pulmaoöks magama]. kot'il ollu nõnda pik'k, et kõüdet koti suu ümmert kaala 'kinni mõlepil, ommuku võet säält 'vällä Krk; ja om abielu rahvast kah, oiava üits 'tõisi Ran; abielu säng ol'l 'häste_laga -- lat'silõ tet'ti pähüts jalut'sihe. sääl magari 'risti kat's vai kolm last, mjüss naasõ ja katõ vähämbä latsõga magari mäe pyyl Rõu

abi|kaas, -a u abielumees või -naine (teineteisele) Esimine abi 'kaasa jumalast, 'teine inimestest, 'kolmas kuradist; vanast õli (õeldi) ikke 'rohkemb abi 'kaasa kui nüüd Lüg; abikaasa ähk naine Vll; naene on abikaas mehele ja mees oo abikaas naisele Kir; es või naeseta elada, abikaasata kasuda rhvl Hää; kirikärä ikke riagib abikuasa -- muidu on ikke mies ja naine Kad; tahan siit omale abikaasa valida SJn; ennembi olli kyy'l' 'meister, temä abikaas olli kyy'l' 'meistrenaene Hel

abiline abil|ne R I Trv Krk spor T V(-nõ), -li|ne, -le|ne spor S L K, le|ne Hls San, -lõ|nõ San Krl, g -se (-sõ spor V; -tse Har), g -leise Emm aitaja, abimees; palgaline ei sinust ole ka abi ega abilist Kuu; 'suomlane tuli 'süie 'suure 'paadiga ja siit viis omale abilisi [kalu] 'püüdama Hlj; abiliste päävad jähid 'maksmata; pole -- abilissi Jäm; nad tegid abilestega töö ää Mär; kuer oli [karjasel] kõige suurem abiline Koe; pal'lu -- abileisa Äks; 'võeti abilisi pääviti Lai; sisask piap uisa 'tohter või abiline oleme Krk; temä om ütte 'viisi mul võtta ku mul abilist vaja om Nõo; tu nakass kõkkõ tüüd tegemä, tu saa jo abilisess imäle; 'ait'ümma abilisile Har; palga peräst tul'l abilisest Se Vrd abi, abinik, abivaim

abima *abima* hv *aitama* – VNg

habima *abima* T V(h-), -e Hel, -õ San Krl Har kiiruga tegema; haarama; ahnitsema
kõik abiss`endäle, ei saa`kostegi täis Ran; abiva_tud`šyŷki nii et`oitku San; sa habit ku`kuumi`šõklit, haarat iks siist ja säält Kan; kõik`habisi iks t`sialiha Krl; tyy habõ õnnõ tyy tyy man nikui. es läpe_timä midägi`perrä kaia`P; tiä habõ kül_noid`poissa, a mehele es saa`P; üt`s naanõ um`õigusõ tjjl registree-rit, a tõõsõ umma_muialt kokko habitu`P Rõu; olõ ei` illošs tõõsõ iist tүүd är`P hapi`P; kirrev lehem habisi - habe`šyŷmist Rääp;`naksiva jänest kiitni habima Se Vrd abama

abi|mees *abiline`tallitaja abimies; Tule sina imet abimiheks, kas ne migägi ku-ol`meistrid Kuu;`Mutku tule kurat appi ja tule kurat appi ja sie õli tämä abimies Jõh; tuul on abi mees, lae linnab nõnda edasi Khk; Poiss on mool juba sii tubli abimees Põi; nutt om ainus šj ryyšt ja abimjjs Krk; temä om üits tubli abimjjs mul Nõo; esi`oll abimjjs`ot`smän, a [oli] pää varass Urv;`säärtsel suurõmbal mihel om õks abimjjs; kõiggin om ta (kurat) abimjjs ja avitaja Har*

habinahe = *habinal latsõ_sõövä` habinahe Se*

abi|naine 1. *armuke Ise õli`naisemies, aga tämal õli viel abi`naine Lüg; Oli kaks naist näh, abinaine oli ka Põi; abinaine om šj, mis mehe kõrvast võtave Krk; enne olli ta vürstiärrä abinaene Hel; mñnõl om kat`s kol_tük`kü abi`naisi Har*

2. *abielunaine abielus naesele üteldasse koa abinaene Kir || lesega abiellunud naine - Plt*

habinal *sõõse habinal* (kiiresti, häälekalt) Plv Vrd *habinahe*

abinik *abinik`k Lüg Võn, g`-ku Trm, -kku g`-gu VNg, -kko g`-go Vai abiline abinik lõi`suure`aamriga`pääle, sepp`oidas`kinni`tangidega Lüg; võt`it aana üless? -- sul abinikkõ ka olli`P? Võn*

abi|nõu (abi)vahend *no ega midägi old abinoud,`muutku tuli ärä`uotada -- [kuni] tuli tegi`väljä`puolt`ukse`lahti Kuu; Ju`šõnna üks abi nõu ka`leitakse, kaua ta (poiss) ikka pahandust teeb Põi; nüid põle käsi`õngi enam, nüid o teesed abinõud Muh; koduses abinõus (kodus) olid need mõrrad`tehtud Aud; nisuke abinõu, et siep`silma ei lähä JJn; lapsel muud abinõu ei õle, muku irise aga Kod; panidid -- vajotadi kõvast rõugu`sisse. aga šj on kõege parem abinõu marude`kohta Äks`-raha toetusraha, pension`riigi puolt kui`antasse, saab`pintsi u --`valla puolt kui`anti, sedä`üeldi abiraha van Lüg; Onts`meite vanade abiraha ää tulnd juba Põi; kroonu kääst said pal`lud abiraha sõja`aeges Mär;`anti sealt valla`laekast`vaestele abiraha koa Juu; abiraha soavad kel paelu`lapsi on Kos; mjjs suab abiraha, õli`rauti piäl Kod; sulle tulõ ega kuu vallamaja mant abiraha Har*

habisama, habisema *habisam(m)a, (h)abisõ- V(abiseme Krl, -õmmõ Har)*

1. *vabisema, värisema; kahisema, kohisema; nohisema ta makass ku habisass inne Kan; aava lehe`abisõsõ; puu_habisi_tuulõga`P Urv; miis abisi rinnust Krl; vesi habisass jo`P, no nakass ruttu`kijmä Har; Säält tä läbi iku midägi habisi Rõu; mõts habisõss, no saa sula Vas; mis tah süvveh habisõit; hamõhke säläh habisõss ku haavaleht suurõ hirmuga; vil`änd jo habista`P; uja jyyšk nigu_habisi õnnõ Se; haabaleht habisass, hapund`pimä viländ (õeld kevadel, kui haab lehte läheb) Lut Vrd habahhama ¹*

2. *lobisema; vastu rääkima olõ õi`õigõt juttu -- habisõss niisama Vas; sa`läät no habisõmma jo,`vasta kõnõlõmma Se*

abi|tegu *täiendav teokohustus abitegu -- oli reidi`kõrves, reit jäi siis alamaks -- sõnnikud oli laadata ja rukist oli lõegata Juu; olid viel abi teud, siis olid`talve viina*

küögi nädalad, kui sulane pidi viina 'küökis 'käima, aga 'tiumes käis iga pää HJn; olime sedasi mõisa abi tegu pial, tegime 'eina ja käisime 'leikamas ja kui oli tal'lis 'luome, neid 'süötmas ja HljK

abitu nõnna abitu ja 'vaene, 'keski ei 'aita sinuda Kod

abi|vaim 1. abiline maa 'möötiel ju üks venelane abivaimuks Jäm; sõnniku vao või mõne muu 'raske töö 'juure 'võetasse abileised või abivaimud Aud; ei mul kedagi abi 'vaimu põle, pean üksibäni tegema Juu

2. abiteol käiv naisterahvas igast perest pidi olema vaim ja teumies [mõisas]. kenel oli 'suuremb talu, senel pidi abivaim olema ka VNg; tiomies õli igä päiv 'mõisas, abi 'vaimud 'käisiväd ikke 'jälle ise viel Lüg; abivaem varekse sel'las, 'killer kirju kuera sel'las JõeK

abi|õpetaja (kiriku)õpetaja abiline, õpetajakandidaat abiõpetaja õpib ammetid Juu; abiõpetaja 'ütleb vahel 'jutlust, kui õpetajad ei õle Pal; kon suurõmb 'kikkond, säääl om abiopõtaja Har

abjake abjak|e pl -se Abja ümbruse elanik abjaksil om imelik kjjl' Hel

abjas abjas hv habras abjas laastu katus Khk Vrd aba⁵

ablama ablama Jaa Emm aplalt sööma ablab nii pailu 'sisse; se loom akkas nõnda ablama Jaa Vrd haplama, oblama

hablama ablama Käi, h- Phl lobisema ära habla sii. mes sa sii hablad Phl Vrd äblama

ablas abla|s Kse Tõs Rap HJn KJn, g -kse VJg, -se Koe, 'apla Han Aud Kad Trm, abla Jä Iis Plt; 'apla|s VNg(-ss) Lüg Vai, g -kse Kuu, 'apla Kuu Hlj Jõh hea isuga, ahne (hrl loom) üvä 'aplass inimene, sene sisikond oda 'vasta kaik VNg; mõni lehm oo paelu 'aplam 'sööma ku mõni Aud; niisugust 'looma ika vodatakse, mis ea ablas 'sööma HJn; ablad vasikad 'jooma Ann; 'ästi ablaksed luamad süema puult VJg Vrd able

ablaselt aplalt nuumik luom süeb alati ablaselt Kad

ablasti aplalt ahmib 'süia -- ablasti võtab Pil Vrd ablaselt, ableste, aplast

able able LNg Mar Mär Han Var Mih Tõs Kei, g able Kul Vig PJg Ris Juu, 'aple Vig Kse ablas able inimene või loom, 'toitu ei 'põlga 'ühti Mär; able 'sööma Tõs Vrd ables

ablelt aplalt ta sööb sedasi 'kärmeste, ablelt sööb Juu

ablema ablema Jõh IisR ahnitsema Nisikä inime, ableb omale raha, maad vai ükskõik mis Jõh

ables ables g able Mär Kos = able väga ables loom, sööb kõik ää, mis sa aga ette annad Mär; ables aug Kos

ableste ableste Mar Var PJg = ablasti ableste sööb, suure 'suuga Var

ablus ablu|s g -se Hää(-ss g -sse) Saa okas männa ablussed Hää; ablustest teeväd kusirautsigad suured pesäd; männäl, kuusel, kadajal on ablused Saa

abra → habras

abrajas abraj|as g -a Jäm Kaa habras abraj as leib, puder Jäm; Kevadine päike vetab järve jää nõnda abrajaks Kaa

abrane 'aprane (rumal) pea ei saa aru Jõe; abrane (habras) lõng Ris

abras abrass Krk Lei; transl abraks Jäm halvaks läinud; hapukas liha on abraks läind Jäm; ei oole vjil apu, vähä abrass maik pudrul man Krk Vrd hagrass

habras

habras abra|s spor eP, Pst Hls Krk, -ss Sim Pal Äks Trv u Krk, T V(h-), g -se Khk Krj Rei, -sse Krk, -kse VJg, abra Jäm Hi(h- Phl) Mär Mih PJg Vän Ris Kos Jä Ksi Plt Hls, 'apra Khk Pha VII Pöi Muh LäLo Vig Lih Kse Mih Tõs Aud Hää Saa Ha Amb JMd Kad Trm Kod Ksi KJn Trv Pst T V(h-); 'apra|s g 'apra R (h- Kuu; g -kse Kuu); n abra Pha

1. kergesti murduv, pude, rabe; mäda, pehkinud 'haprad linad Kuu; 'apras (põlenud) kivi Hlj; öled oo kuivaga nenda 'apraks läind; jää leind abrase, ep talu änam; nii abras (pehme, mäda) maa, p_talu peel Khk; See (praetud kala) on nii abras, et kinnita mitte kiputagi; Abras raud just kut raba Pöi; 'akna klaas o väga abras Mär; see 'tahke leib tä o abras Vig; nii 'aprasse 'lähtad [kalossid], et ei kannata änam Mih; näbrästänü riie on abras ku pask Saa; meie koeral on alati jüst vesi taga, nii abras se asi on, tilgad taga järjest Juu; kuused on abrad, ei kannata painutada Amb; kui oli abrad lõngad, et 'ühtelugu parandad [kududes] JJn; ära tjj reha abrast puust Hls; keväde om iä 'apramp, sügise 'vindse Kam; abrass keids Rõn; 'kisko õi naid 'haprit puutükke Kan; rõivass om 'haprass är lännü, ta ei piä^p midägi 'vasta Röp

2. fig sie (inimene) on oige 'apras, sie on 'tohmakapuole Jõe; naiste 'rahvad koa 'sõuksed 'aprad inimesed Muh; see mees on natukene abras (lollakas, rumal) Ksi; temä om seande va abrass (äkiline) inimene Trv

Vrd aba⁵, abar³, abrajās, abrane

habrastama¹ habrastama tilgastama – Lut Vrd agrasteme

habrastama² abrastama Ote Lei, -eme Trv Hls Krk; habrastam(m)a Rõu Vas Röp Lut; abrast- Kod/-ss-/ Võn Kan/h-/ Urv Krl hapraks muutuma, pehkima abrasset vits Kod; rõõvas vihma kähen ärä abrasten Trv; lõng om ärä abrastet Krk; rõivass om uba, är^p abrastanu^p Urv; habrastanu^p jo puu, vai vii sieh vai kon 'tuuran paegan Lut Vrd habrastuma, äbrästämä

habrastuma (h) abrastum(m)a V(-o-), -mõ Krl = habrastama² lang um är^p abrastunu Krl; ku_hämme_haina_rukka panõt, siss habrastusõ_vällä^p Har; mäda puu habrastonnu Plv; habrastunu puu; ar habrastuss koorõ all, a_s habrastu_i^p [kui puu on kooritud] Se; abrastunu om al'litunu Lei

abrikas abrik|as g -a mäda maakoht abrikas on 'sõuke mäda koht syy sjjs ja 'sõuke lohu einamaade pääl kah; Abrikas on vesine maa, päris syy ei ole -- saab ikki jalaga läbi 'minna säält abrikast Hää

abru abru kõrgem koht, kari meres – Muh

abu¹ abu pl -d S(-o) Han Khn

1. hrl pl õlg; piht, turi; (l)abaluu pēe abute vahel; kasuk abute peel, pole üll mitte; sai 'ümber abude (sai lüüa) Jäm; 'laiade abudega; vahede abudega; odra õsumiste 'aegu viseti sirp üle abu selja taa; abude puu (kaelkookude õlgpuu) Khk; Ah siis einategu jääb keik Seiü abupeele; 'lamba, kitsi abu Kaa; abu taga valutab Pha; 'muljus mo abusi, abu 'soonü Jaa; Pole änam poisike, juba 'aastud abus ka; Oli noorelt suure laia abuga täiskere meest Pöi; kui abudest külm o, siis o äda küll; unt oln abude pealt ikka valvakam Muh; abode korik (mähe lapse ülakeha ümber) Emm; sain mütu 'korda abuse, et lasin piiru 'otsast tule εε 'kustuda; Pane kuub iluste ripustpidi varna, mitte -- kesk kuue abudest Käi; abude ~ 'oute rätik (mähe lapse ülakeha ümber) Rei; hunt 'viskan 'lamba abude 'peele; mo abude sees on nii 'aige Phl; 'Lüedüd 'nuaga abudõ vahõlõ Khn || [paadil] kitsas perse, abu (?esiosa) vee sihes Muh

2. (naiste) pihik, liistik (rahvariietel) – Sa kuue abu Ans; abu oli ilma 'käisita

nõndakut meeste vest; abuga kuub (pihtseelik) Khk; naistel olid abud allist tüssist Mus; pitkad kuued olid -- ülemine jägu olid abud, kuue 'külges; abudel 'koltset ja mustad kiudud, [ees olid] malid Krj; 'Sõuke lammas 'karva, villast kojutud abu on 'talve kõige soem Pöi || naiste särgi õlapaelad; laste pihik pisised abud, rihmad üle abu. särgi abud saab kutsutud Jäm; Ma tegi 'jõuluks tüdrukule uue abu Khk

abu² pl abud "noor, täiskasvamata õun" paneme abuse (lähme õunavargile) Khk

abu|jakk lühike naistejakk lühiksed abu jäkid Pöi -jökk abujökk = abujakk - Pöi -kampsun abu 'kampsun käisteta kampsun (naistel) Kaa

abukas õlakas, turjakas Täis suur lai abukas mees Pöi

abu|kasukas 1. kasukvest; pihtkasukas - Sa Muh Emm meistel oli abu kasuk -- 'lamba nahast; abukassuk õöst saadik 'ümber kere, 'käised peel Khk; abukasukas oli 'ümber (taljes), ilma varukata, riie peal Pha; Abukasukas -- oli 'talve teiste riiete all Pöi

2. fig a. peks, nahatäis See mees oleks ühe abukasuka väärt olad Pöi b. sõim See on ikka 'sõuke abukasukas 'loodud kohe, ei sest inimest äi tule; On see must lehm ikka üks va abukasukas Pöi

abu|kont abaluu 'Selga abu 'kontide vahele 'olla 'löödud Pöi -käised villane (käisega) naistejakk; vest teine oli paljas abu -- teine oli abu 'käised; abu 'käised, nee 'tehti kirgu taarist, tüssist; mustast 'riidest abu 'käised, punased pailast aasad, nõõpaugud ja puust pöörad ees Khk; abu 'käised olid allist tüssist, 'käised olid 'otsas ja punane pael keis 'ümber kaela augu; meestel olid vammused ja naistel abu 'käised Mus -luu abaluu Abuluu teab kui 'mütmed 'aastad juba paigast ää olnud; Abulud õsna valutavad sest eiltsest 'tõstmisest Pöi -nukk õlanukk vahe 'riided 'pandi jõki abunukkidele -- et nukid kenast üles 'tõstas; kas so kääb abu nukkide sihes 'kinni on [öeld] selle 'pihta, kes tööd kardab Jäm; abu nuka teind 'aigeks Pha

habunõ habu|nõ g -dsõ haiglane - Lut

abu|paelad pl abu paelad = aburihm - Jäm -paik särgi (tikitud) õlalapp öla 'peele 'aeti abu paigad 'sisse; abupaik oli rihma all Jäm -pelts abukasukas abupel'ts oli pisine lühine, 'umbast abussis Khk

abu|pääline (väliskohakäänetes koos kaassõnaga) 1. turi, piht abu 'päältset pl Khk; Vetame siis selle palgi abu peele Kaa

2. (rõival) abupelne (särgi õlapealne), abu 'peeltse lapp (särgi tikitud õlalapp) Jäm; nii kenasti olid 'väl'ja kirjutud nee [särgi] kraed ning abu 'peelssed ning Ans; Aiairsi vädades oo jõki abupeelne katti kulund Kaa

abu|rihm (särgi) õlaõmblust kattev pael ots krae ning teine abu 'õmbluse sihes 'kinni, nee olid aburihmad, särgi 'riidest 'tehtud; kirikuue porsti peel on ka aburihm Jäm Vrd abupaelad. -rätik õlarätik aburätik sedine 'vilne, 'umbest et ta abude peel Jäm

abusele õlale, turjale Vöttis kaks suurt tuhlikorvi süit kõrenditega abusele Pöi

abusi, -s, -st abusi Emm, -s Rei, -st Khn; abussi Khk, -s Ans Khk, -st Khk abaluu piirkonda, -konnas(t) poisil on pisisest 'peele küür abussis Ans; valu 'kargas abussi; jökk on abussist kitsas Khk; Jooksi löi mihel abusi Emm; Kui rünnust ähk abusist läbi 'pistis, olid [arstimiseks] 'pistmerohud Rei; Selja suõnõd abusist kole valusad Khn

abu|sooned pihasoned Mul abusooned valutavad ju ilmad lähtvad sandiks Kaa; Kui 'ambad valutasi siis muljuti kaela 'sooni, öla 'sooni, abu 'sooni Pöi

abussi, -s, -st → abusi, -s, -st

abutagune

abu|tagune piha-, seljatagune *abutaguse peelt 'lõhki Jäm; Mütu 'aega oli abutagune nii 'aige ja valus Kaa; Sool juba abutagune 'valmis kojutud; Kõik abutagune valutab Põi*

abu|vammus 1. pihik, lühike naistejakk *abu vammus, see oli nõnda_t isase vešt -- 'umbest sii 'rindade kuhas oli 'kinni. kuue 'värlist saadik. abude tagand oli kailani. mustal või sinisel olid punased ning rohelised pailad 'üंबर, viltsest 'riidest oli 'tehtud Khk*

2. kampsun – Põi

abu|vatt vest; pihtkuub *abuvat't kut vešt ikka, ojab keha 'üंबर; talvel o kasukas abuvatiks; ilma 'käiseta ollid 'sõuksed abuvatid Muh -vest abuvešt Khk Kaa = abuvatt*

habõlõma *habõlõm(m)a* Vas Röp Se jagelema, sõnelema; tõrelema *mi_sa tah habõlõt, tülütselet* Vas; *'jätke ma (maha) mis te habõlõt niikavva Röp; habõlõss minno; 'saaki_i 'otsa tyyl habõlõmisõl. kq̄q̄ ütš habõlõminõ; kq̄q̄ taht habõlda; habõlgu_i^p, kavvass ti habõlõt* Se Vrd abalõma

habõna → habe

***habõndama** habemesse kasvama *är abõndedu (tuulepesadega) puu* San; *ar jo habõndõdi, habõna 'kasviva jo^p; ar habõndõt jo^p* Se Vrd habõnduma

habõnduma *habõndumma* Har Se, -tuma Vas = habõndama *taa om jo väl-lä_habõndunu nigu vana miis* Har; *tu miis um nii ar^p habõntunnu^p kui* Vas

ada *ada, ada^p* int (välj imestust, üllatust) *ega ometi, viimaks ehk ada sa meeledü jo olt, ku säänest juttu ajat; ada nigu^p külälüisi tulõ mi poolõ* Se

-hada Ls hudu-hada

hadagalla sassis, segamini *Peräst 'tormi on puil kohe 'jusku 'oksad kaik hadagalla* Kuu Vrd haadagalla

adagilla laiali, harali *Jalad adagilla 'nindaku 'sündünd vasigal; 'Istub jalad adagilla järü pääl* Kuu

hadak *hada|k* Vas, g -ku Plv; *had'a|k g -gu* Rõu

1. kergats (eriti naine) *ta vana had'ak, timäga saa^p midägi kõnõlda^p* Rõu; *taa sääre hadak um, taa nigu kana hand tuulõ käeh* Plv Vrd hodak

2. palgatud nekrut – Vas

adaka *adaka* kiiresti liikuv pilvevina, jooksupilv – Hlj Vrd hatakas

adakune haraline *Aad on 'ninda adakused ei sobi 'ahju suust sise* Kuu Vrd hadaskane

adaldama *adaldama* võtma, haarama (inimene või loom) *adaldas ikke siit ja sialt; adaldas võtta* Trm

adarus *adarus* g -e Jäm Mus Rid võrguräbal *'ostasime võrgu adarussi, kut 'püidama akime, omal äs ole änd* Mus Vrd hadikas

adask *Kihuta sie adask* ("kohevil olija, laiutaja") *siit menemä* Kuu

hadaskane (*h*)*adaska|ne* g -se haraline *Ei 'neie hadaskaste hagu_ega saa 'ahju küttä; Kaik puud mes lagejal 'kasvavad on adaskased* Kuu Vrd adakune, hadaskune || *Eks 'lapsed ole 'kassi ribustand 'sendä sie nii hadaskane on* Kuu

hadaskune *hadasku|ne* g -se = hadaskane *'Oite hadaskuseks o mend sie määnd mere 'ääres, jämejääd 'oksad kohe* Kuu

hadasküüt hadasküüt pl -did ulakas, sõnakuulmatu (laps) Sie `toise pere poiss on `jusku hadasküüt, `muutku tegeb `vaide `toistele paha ja varastab ka Kuu Vrd hagasküüt

adelema adelema sagima, (edasi-tagasi) jooksmata [kana] kõõrutab ja adeleb -- käib muna valun ja õt'sib pesä; mes `asja te adeletä `müydä külä; poosid tulevad, siis [tüdrukud] adeleväd edess ärä juassa Kod

ader ader Khk ?Juu Äks VIPõ M T, atr Lä hv Ha, Trm Krl Har Rõu Lei Lut, adr Muh Kse Plv Kra, ater Var Pä/-õr Khn/ I, adõr, -r' hv T, V(aa- Rõu), g adra p `atra; ader g, p adra Sa/adr Jaa Põi/ Hi Mär Vig Kse; n, g, p adra Jäm Noa Var PJG Vän hv Ha, ViK TaPõ Plt Pil; `atr(a) g, p `atra R

1. künnivahend *Ega sinu pärast atr `aiale jää* (midagi tegemata) Kuu; Anna `aega `atra sääda (ettevalmistusi teha) Han; `piale `vihma on mua nii kõvast `paatund, adra ei võta kohe `sissegi Sim; kaheteist`kümne `aastane olin kui käisin adra taga Trm; Talvel säe atra, suvel tii rege Pst; maa olli kikk adra all (üles haritud); nemä om esi selle adra mehe (ühel nõul, ühel meelel) Krk; anna `aiga `atra `säädä, küll siss `küнди külläld saab Ran; vanast `ülti ku kassi^p ravvõndõsõ, tõsõ kuu nakatõss `atru `sääd'mä Urv; puja^p jo adra peräh (juba töötægijad); olõ õi^p ma^p vjvl nii jõvvõdu, ma^p olõ hobõstõga^p kõigih paigoh, äglih ja adrah Plv; üt's adraga, sääd'se luidsaga (põllumehest) Lut Vrd adur

2. (eri adratüübid) a. vannasader – S Lä HaLo adraga `küntasse -- mis [maad] pöörab on sahk, sellega sahatasse; adra `kurku pannasse nuut `sisse kui vesi vagusid `aetasse Khk; küli `künti adraga `sisse; Oli `sõuke puu, mis `ärgade `sarvede taga keis, see `seoti siis adra jõngi `otsa Jaa; Kevade `tuhlid tehakse veel maha, sui mul-latakse ka adraga, muud `tehta nendega änam `miski; Ärjad olid adra ees iges, obu on aiste vahel; On adr põllal, siis on talised tööd jumalaga; saand suuremaks saand, siis akkasi adra taha (künda); Odr ikka adra `alla maha (sisse künda), siis kasub ka Põi; meitel on `vandaga adrad Emm; kot't `perssiga atr (tehti kuusejuurikast, kasutati liivamaal kartulite muldamiseks) LNg; adraga sai seeme maha `tehtud, sahaga said kõrremaal `küntud Rid; ühe obuse atr oli, sellega sai `otra maha `küntud Kul; adraga `künti ja `aeti vaud `sisse; siis paneb adra `umpses -- kui rohi akkab adra `kurku `kinni Lih; `mõisas olid ikka sahad, talu `poegadel olid adrad Kse; Adraga oli parem künda -- nagu kirikuline kõis isi kõrbas, ühõ `käega `oidis `kurge Mih; `Enne vanasti old atr, üks aru oli -- `persse `tehti auk `sisse, sialt käis rauabu läbi Kei b. harkader – R Pä ViK TaPõ VIPõ eL `kurgidega `atra VNg; `Atral õli ies kaks `putkega `sahka ja taga pikkad kured -- `Selle `atraga ajeti vau `laiussed `kriipsud `juuritud `maale; `Kartuli `muldamise `atra, sel õli kõver `sahkapuu ja kaks kõver `putke `õtsas Lüg; Karduleste `kümneseks `olli isi `väike `kerge ater; arkater ikki, aga `kergem, lõhemate `aeratega Hää; adradega `aeti vaod `lahti VMr; adra kast, rauast `tehtud sõrmejämmedused vitsad, mis adra rauabud `kinni oiab VJg; `kerge kui adra perse Sim; `sahkegä adrad õlid nagu nüid kartuli ater. edemält künneti kõik `sahkegä adraga Kod; kõüdä ader `kinni - kokku, ku vaist är lakki Krk; ader om ärä ummistanu, ei saa edasi Ote; Tan mi^p pyyl ol'li^p naa^p adra^p katõsugutsõ^p. Üte ol'li^p `kurgiga, tõsõ^p ol'li^p puio vai `vehmridega^p. Taa `kurgiga^p adõr, taa `tükse nigu^p rasõmb olõma; Taa raudnabaga^p adõr, taa es tulõ^p no^p väega ammu^p. Innembä ol' kabõl' ja^p pulk, sõss tyu pulgaga^p tel'li^p ja^p `lõydi nipa'lu `kõjrdõ `sisse ku^p vaja ol' Urv; sul omma na huulõ irvile nigu adra

lohets Har; üte adra 'kõütjä' (ühel nõul, ühel meel) Vas; Ku kurōmarā' 'samblō pāäl 'kasveva', s̄ss 'tahtsō rügā õhukõist 'kül've -- ku 'samblō seeh, s̄ss sūgāvāmpā, adra ala tegemist; aadami adra' (harkadrad) Rāp; 'kardohkit istutōdōss maa 'sisse, adraga' aiass takah kiitni'; adōr vāā 'kõütā' 'korgōpass vai madalapass Se; lāti ader harkader lāti adraga 'aeti 'kartuli vagusid, seemendati 'vil'ja 'sisse kah; lāti adral olid kured, kus obune vahel käis, rauapuu, kus sahad 'otsa käisid Lai; vene ader id – Trm Lai võta va vene adra kiks, mine sellega lepa juurikid 'kongima Trm c. (algul omatehtud) hõlmader 'atra õli ikke 'niisukene nagu 'nүүdki aga nii, puu telg, 'tiisel ja, raud tiib ja kõik Jõh; tiivaga adrad, enam oli puud, muudkui see tiiv oli rauast. pärast 'tehti üsna rauast neid Han; Adra õlm puerāb kamara 'põhja Khn; adra osad -- tera ja õlm -- terasest või rauvast JõeK; Vanaste õlivad sepa juures raudatunud puuõlmaga adrad Trm; adra tellraud one 'tiisli all Kod; 'õlmadega 'atra ei old, seemendamene ja kõik 'olli arkadra tyy SJn; adra kaal [vahe] adra terā mant seniss ku 'tiisleni Krk; riia ader 'olli raud ader pik'ā siivaga -- kate obese jaoss -- ta Riiaat 'tyydi. noid -- riia 'atru tet'ti perān muial kah; taani ader 'olli 'raske, täl 'olli ratass jjn ja siib 'risti -- terā jjn kes lõegass kamara jjn 'valla Ran; ja ku sitt ader om, ader ei lyy, jätāp mättā üless Nõo; meil ol' sepāl tettü siivaga adōr Ote; vanast 'olli_kõik' naa_harkadra', pōrhō-lla om katōhobōsō atr Har; ravvanō atr, timāl um innō kat's 'puukõist Lut; saksamaa ader hõlmader – R Khn Tor Sim I eL puu 'tiisliga õlivad nie 'suured 'atrad, 'saksama 'atrad, üks rattas õli ies Lüg; Ennemā 'üeldi saksama atōr, nүүd 'üeldāsse sahk Khn; Siis akati ühe obuse saksamua adradega kündma. Mõne uasta pärast, siis läks juba üle kaheobuse adrade piäle; saksama adrad olid 'siivadega Trm; saksamaa adral ei ole 'aerid, aga temāl käib terā. sääļ om õlm tal ehen, talla ja õlma, mõni käib rattage Hls; sagsamaa 'atra sääs iks sepp Nõo; edimält kui raudadra tulliva, üteldi saksamaa adōr, perān üteldi (pyyr)siivaga adōr Kam; Saksamaa adra leht om ar' kulunu Vas; suur ader id – VNg Jõh IisR Vai I eL suurel adral on sahk ja siiv Kod; suur adōr 'olli joba ravvast, kaits obōst jjn; kui edimäld ni raud adrad tulliva, ni suurōd adrad, siss mõned es tahagi neid Ran; Ammuss no_tyy ol'l, ku 'kündmisess suurō' adra_tul'li Rõu d. muud tüüpi ader nüid oo kahe ja kolme sahaga adrad koa, neid 'üitasse 'krimlid Mār; kolme 'raudne ater oli, sellega sai seemet teha, seemendamese ater Aud; minu isa 'ostis kolme sahaga adra. kolm 'sahka oli all raami sehes, peris maad ei 'jõudnud 'kūnda, ainult seemendata õhukeselt Äks; pialt 'sahkadega adra on kole 'raske Plt; 'kyyrmise ader koorib maa āra Pst; vanast olliv lõikaartege adra, njj lõigasiv [rohu] juure katik Hls; servaer ader (harkader, mille sahkade välisservad on teritatud rohujuurte paremaks lõikamiseks); servaeradrage künneti 'sytyti ja saadu maad; kütuse künnu adral om ahere esi 'myydu, 'lõikamise kõrva küllen Krk; väidse 'myydu atr (lõikader) Har; 'lõikaja atr, üt's innō künniraud um -- 'lõikass turbast 'kat'ski ni 'juuri Lut

3. adramaa 'atra järele 'makseti maa 'maksu Vai; poole adra 'puuma (tal) Khk; viiskümmend sajandikku on pool adra Kos; mea ei tää mitu 'atra vald olli Krk; ega adra pääle 'loeti hopōn [tõöle] Har

4. terava otsaga palk palgiparve pidurdamiseks ja tüürimiseks parvō atr om 'ankru asōmal. tōnō piat liigatr olōma. ku_tōnō 'kat'ski lätt, om val'miss tōnō võtta' Har

5. pl adra' (jooded peopesas) Se

ader|raud aderraud "puu- või lauatuiki silumiseks tarvitatud peitlisarnane terariist" – Hlj -vars (looduslikult) kõver puu, mille külge on kinnitatud adra vannas –

Kär Krj Pha VII *adervar's keib adra aisa* 'laudadest läbi; *adervar's sai kasest*, see pidi 'enne kasund puu olema; *adra perse* 'üitasse vahel *adervarre* 'perseks ka Kär

hadervärk *aderve|rk* Kuu(h-), -v|rk Kuu Hlj, g -r̄gi kaadervärk; (inimesetaoline) vigur, komet *Mes haderve|rgi nie on* 'tehned 'sinne 'randa, ega sield saa ara hobusega 'müöde Kuu

adevel *elevil*, ärevil *ku mesiläse pesä ehk kusilase pesä laiali ajad*, kõik o *adevel*; *tüü* 'lusti enäm ei öle, kõik one *adevel* ja ärevel Kod

hadikas *adik|as* Kad, g -a Jõe Kuu; *had|k* g -gu Kuu (võrgu-, nooda-, riide)räbal 'Lieted olid -- 'pullu 'puntarad ja 'nuoda *hadik* 'ümbär 'pandud; *Vanad* 'verguhadi-gud *tobiti* 'ennemi *alade* 'triiviks, kas vai 'tauti 'seinäpragu; *mes tei* 'ninda 'räisimiste *rabudatte vanu* 'verku, *sidäsi* 'tiete *hadikku* Kuu; *adikas* on vana ära 'pietud võrk Kad Vrd adarus, atikas

hadima *hadima* käima, minema (eriti lapsed) *naka no hadima kodu poolõ* Har

hadistama (h) *adistama* rebima, kiskuma; lõhkuma 'Vergud *adist* 'tormiga ärä; *Nää kull hadist kukku*, on 'toine *kohe* 'siived *lodagalla* 'piesa all; *Ku igä tige kuer sinu hadistab*, küll siis 'toise 'kerra 'karta 'tiied ka Kuu

adr → *ader*

adra *adra* Kos; - 'atra VNg *adru mere* 'randas *vie* 'servas on *adra*; *rannast* 'toodi *adra põllu* 'piale Kos

hadra *hadra* kerglane – Plv Vrd *hadre*

adra|koht feodaalaeagne suurem talu *adrakoht* oli *ennemalt* 'kõikse suurem, *ikka kolmkümmend või nelikümmend* 'tiinu ää Kei -**maa** maa maksustamise ja arvestamise ühik feodaalajal 'ennemb 'anneti 'mõisa 'tüolistele *ikke* *teha üks adramaa* Lüg; 'puuma *koht* o 70-80 'tiinu. *adramaa* *keib* neli 'puumad Khk; *poole adramaa* *koht*; *sii külas es olegid* 'terve *adra* maa *meest* Kär; 'enne *käisid* *ikke* 'mõises *adramaid* 'künmas Juu; *adramua* 'loeti *vanass* kolm *vakamuad* Kod; *adra* maa, *tyy* ol'l *hobõsõ* *tüü* 'perrä, ega *adra* *päüle* 'loeti *hopõn* Har -**madrus** hum, pej põllutööline, *sulane* *Mia* *adra* *madrusõks* ei akka; *Nagu* *adra* *madrus*, ei *mõesta* 'plessi *tehä*, *siob* *kogo* Khn -**maks** feodaalaeagne maamaks nüid oo *sajandeko maksod* *maade pealt* -- [enne] *olid* *adra* *maksod* Mar; *roots* *oli* *adramaksu* 'sisse *sean* Ris

adra|mees 1. *kündja* 'Atramihe *osa* *oli* *alandlik* 'olla, *vabadigu* *osa* 'vaikida, *sulasel* *suu pidädä* Kuu; *Ta* *oli* *siis* *juba* 'mõisas *adra* *mees*, 'kündis 'peale põllal Pöi; *ma* *adramjjs* *olligi*, *nii* *äste* *es* *mõesta* 'kiägi 'kündä Nõo

2. *pej* (vembumehest, naistekütist jne) *Suur* 'atramies (varas) *on* *ta* *nüüd* *juba*, *akkas* 'veikest *piast* 'piale *IisR*; *adramjjs* *oli* *ta* *juba* 'enne *oma* *tegudega* *ja* *nii* *on* *ta* *edasi* Trm; *nii* *ške* *adramjjs* *one*, *üleannetu* *inimene* Kod; *sa* *olet* *õige* *adramjjs* *ku* *tõist* 'laimat Krk

adra|poiss *adräpoiss* eest ümar laud *adra* ühest kohast teise toimetamiseks – Kod -**raha** feodaalaeagne maamaks *adra* *raha* 'olli 'maksa *vallamajase* Muh; *adramaa* *päält* 'võeti *adra* *raha* Krk; *adra* *raha* 'mašti *valla* 'maia. *ma* *esi*^p ka õks 'mašti *adra* *raha* Har -**sahk** harkader – Vai Mär HJn *ärja* *sahad* *olid* *koa* *pea* 'aegu *nagu* *need* *adrasahad* Mär -**sajandik** *sajandik* *adramaad* 'atra *järele* 'makseti *maa* 'maksu -- 'atra *sajandigo* *järele* Vai -**süld** *Adrasüld* *aastas* *mõisale* *antav* (pikkade) *puude* *kogus* – Phl -**või** hum *kartulipuder* – Krk Rõu *küll* *olli* *ää* *apu* *piim* *ja* *adra* *või* Krk

hadre *hadre*, -õ, *had're* kerglane, *edev* *hadre* *kes* *nii* *sääne* *etev* *inimine* *um*, *kõik* 'naard *inne* *esi* är^p; *kes* *taad* *või* 'usku^p, *taa* *vana* *had're*; *taa* *sääre* *had're* *ummi*

juttaga^p Plv Vrd hadra

adrikas adrik|as g -a põldpüü – SJn

hadrima adrima Khk Hi(h- Phl)

1. haarama; ahnitsema kille eest sa neid ära adrid Khk; Poiss pidi loudild `alla kukkuma, sain veel teisel `selgast `kinni adrida; adris moost `kinni Emm; Vana adris `püuse ühe ää püualuse ja kukkus `koeri tühmidama Rei; hadri köit (püüa köis kinni) Phl

2. ahnelt sööma; kiiresti, segaselt rääkima kui `ükskid nobest sandemad `asja jutustab, ähk `jälle sööb sedasi `tiitsest, siis `eetasse -- mis sa adrid. sa kut siga adrid Khk; sead hadrivad Phl Vrd agrima, atrima

adru adru u Mus Pöi Käi Phl, Rid HaLo JõeK Kad; `atru Jõe Kuu Hlj; hatr g -u Kuu; atr hv Rid pruunvetikas (Fucus) `Atru on `pellule ramuks; `atru paneme mädanema siis paneme `einamaa `peale ja `kuiva `atru paneme `luomadele `alla Jõe; Torm ai `palju `hatru `randa, `hatrust saab `tuhli `maale hüü ramu Kuu; sitta pole lihudiseks `pandkid, tööme mere äärest adru Mus; kus ikka adru `pandi, seal oli kartulid Kei; rannas sõnnikud põle, `viavad aga adru põllule Kad || fig Mes sa `nirgud, et `hatru ei süö (öeld söögi juures virisejale) Kuu Vrd adra

adru|aini täpselt; teraselt, üksisilmi – Jäm Ans Khk adru `aini vaadate ühe asja `pihta Jäm; kui `ükskid nii anniti teeb `ühte `asja, siis `eetasse -- see teeb nii adru aini Khk -ainiti väga täpselt sa oled nii adru ainiti oma töödega; vaada adru ainiti `järge; urrib seda üsna adru ainiti Khk

adru|muda "kollane meremuda" adru muda kibide `külgis Rid

-adrus Ls mereadrus

adsu ad'su Hls Krk(ls) (õhukesest hõredast linast või juuksest) lina ku ad'su kunagi, õige `väike kasvab; õhukse `juuse nagu ad'su pähän; `juuse at'sun; `juuse `at'su pähän puha ku Kullimatsi kuhjaslavva Hls

adsuke dem < adsu `juuse ku ad'suksel pähän Hls

adsu|pää sasipea ad'su pää ärä `vat'skunu Krk

adulid pl `püksü adulid (närud) Kuu

aduma aduma Jõe Jäm Ans Khk Käi, h- Phl

1. taipama, aru saama ma_s adund taast midagid Jäm; ta akkab juba aduma `saama (unerammestusest virguma) Ans; räägi küll äga ikka_p saa aduma Khk

2. haarama Mis sa adud noosikud Jäm; hadus küll `käege, aga kätte pole saan; hadus `kinne Phl

3. suguakti toimetama – Käi

4. mis ta adub. sie on ses mottes, kui ta kommetisi tieb Jõe

adunane aduna|ne pl -sed katkine `Püksüd on `ninda adunased, ei `ilge enämb neid `jalga `panna Kuu

adur adur Plv, g adra p `atra Kan ader

ae¹ ae spor R eP, Trv Krk San int a. (kutse-, vastuhüüd) Poiss ae, tule ää Pöi; sis ku teene kottu `uikab, sis teene üiab `vasta ae Tõs; isa ae, kus sa oled Kos; [ajajad jahil] läksid rinnu ja `karjusid ae ja ae Kod; emä ae (vastus) ae-ae KJn; kun sa olet ae, ma ei näe sut Krk b. (välj küsimust, imestust) ae, midä sul siis õli Lüg; ae, siä jumal! `katso midä nou Vai; ae? (mis, kuidas) Khn; ae, mis nüüd saab? Iis c. (hüüatustes) ae kui vähä `antsid `miule Vai; tohoo- äbemätä ae, sul ei õle äbi sedä tehä Kod; illik ae, temä olli miust ulga vanep Krk

ae² ae aju, rutt ei tea mis ae nendel (jooksvatel loomadel või inimestel) taga oo Muh

ae³ ae Käi Phl Mar Mär PJg, g ae Khk Rid Kul Ris, pl 'aeded Khk a. tikand, tikkerida (särgi varrukavärvlil, ölalappidel jm) ae 'aeti särgi ääre 'peale ja 'murti kahekorra, siis jähid nagid 'sõnna 'värbli 'ääre. niidist 'aeti 'ääre ae Mar; meeste 'rahva 'särkidele viis aed sai 'peale 'aetud Kul; 'aesed oli ika kaks, kolm tükki all Ris b. painutatud kerega puunõu (sarja, sõela jne) ühenduskoht painandi kerri otsad 'aedega koos; tamme nidedega ömmeldasse kogu, nee oo sõõla, kurna 'aeded Khk

ae⁴ n, g ae seeliku äärispael, ai aed 'panti seelikutele 'alla KJn

ae- → aa-, ai-, vaa-

aebija 'aebija Jäm Emm Käi Rei(-bja); aebea Emm

1. tgn < ajama vaderi 'aebija käib püksi lapid 'lahti Jäm; ratta 'aebija (laps, kes juhib sõnnikuveo ajal hobust) Emm; nee asjad oleks 'palju alvemad kui see naine poleks asja 'aebija Rei Vrd aabija

2. luupainaja; kirk, tung Taal käib öödega aebea peel; Äi tee mis aebea sene 'selgas o, mitte kodu äi seisa Emm; Äi mina muista, mi su viga ometi on, on sul 'aebja 'selgas voi Rei

aed aed g aia Tor Äks Ksi u Lai, aja, aea Jõe Hlj VNg PÄPö, aja, aea, aa LÄ K IPö; aid g aia PÄLÖ ILÖ(g aeda van Kod) Äks Ksi KJn SJn KÖp Vil eL, aja, aea S(h-Khk) Var Tös Khn, aa VII Jaa Pöi Muh Han Var Khn; 'aid(a) g 'aia R(g aja Jõe VNg Lüg)

1. (maa-ala ümbritsev) tara Aid on vajund 'kallalla, 'täädüb tüdi 'vasta 'panna Kuu; loppes luom, sai aja taha veda; [hunt] oli mend aja ald läbi VNg; läks aja taha, ikke oma asjale (sitale) Jöh; siin pole 'aida ees, ajad on maas; aja obu aja 'kääru, siis saab käde Jäm; Ajad said õhiselt 'tehtud. Kevade siis mehed keisid keik aide peel, 'möötamasa ja jägusi 'paika panemas. See oli ikka pühapee 'peele 'lõuna kui aide 'peele 'mindi Kaa; Einamoad olid sii -- küla peale 'aidas, kivi aid 'õmber; See oli aja pea kust 'aida tegema akati Pöi; tapud oo aa 'eari kaudu muidu pistetud ja kasuvad nõnna samma Muh; aed o elumaea 'ümmer; põllul o aead 'ümmer 'rinki Lih; Selle 'aassõ lähäb puär kerä 'ruati Khn; vanast ol'id aeal mulgud, kus 'roekad ja lat'id ette käesid Vän; Aia iga kolm 'aastat, koer elab kolm aia iga; aiade vahel suured lume anged 'tuiskanu Hää; uued 'roikad said 'aeda; kadaka teibas seesab aeas kaua Nis; tegi 'väl'ladele ja karjamaale aad 'ümmer Kos; tagumane aed õli puha muan Kod; reisik elajas, kõõlub ala aja 'sel'gas Pil; selle jaosse tetti kuhjale aid ümmer, et mud'u looma lõhuve kuhja ärä Hel; ja kos nyu puuriida kõi aiaveeren Nõo; Poisi_võt'i_t'sia [tapmise ajal] väl'ahn kiinni^p ja_nõsti_kohe aia pääle^p Rõu; tahra zjh ka om aid; võrgu^p pandasõ aia päle kuioma Se || (loomadest) Sie lehm o 'oite 'kange 'aida ajama (lõhkuma) Kuu; 'lehmakoruska ei pea 'aeda (hüppab üle) VNg; Meite vana mära on igavene aide ajaja Kaa; aide 'kargajad obused nee lippavad 'kõrgest üle VII; Vasik akkas vehesest peest aidu kargama; Kui loom on öppind 'aidu 'aema, äi sis pea neid änam 'ükskid koht Emm; pahur loom kis 'aidu aeas, siis 'pandi pia jala 'külgi Tös; vaja panna laud 'silmade ette lehmale, ta ei nää siis 'aedu 'aada HJn; loomadel 'pantas pia jala 'kül'gi kui 'aidu 'kargab SJn

2. fig üks 'rääkib 'aida, 'toine 'aiatagust (räägitaakse eri asju) Kuu; Aja 'äärest 'korjatud (vallas) laps IisR; ta_p jäta aja ala ka 'asja vagusi, mis sa muust veel 'ingad Jäm; kus aid madal on: sealt lä,eb igaüks üle (vaesest või viletsast ei hoolita) Phl; apu

roka kõhutüis oo üle aja 'astuda mud'u Mär; Karjub jusku põrsas aiapilu vahel; Väga laia aia püäl kuivatub oma 'särkisi (liiderlikust inimesest) Hää; ta 'vihkab ja susib mind nagu 'ussi aja all Juu; üks räägib 'aeda ja teene aja 'auku VMr; 'vihkab tõist kui 'ussi aja 'alla Trm; kos madalam aid, siült assub egäüks üle Kod; sääd nagu peni üle aia 'kargama, ta valmistess, eht Trv; nõna pähän ku aia ürajtse Krk; Rük' ku t'siga aia vahel Urv; Madala aia püäle 'kargass egäüt's Vas; tyy jutt läts hüüste kui 'aida piteh (ladusalt) Se; aia taha minema surema (peam loomad); äparduma (töö, ettevõte) se luom läks 'aia taha, sest ei saand kedagi Vai; Esimene vassikas lihab ikka aja taha Pöi; Keik mo töö ja vaev läks aja taa Emm; varane vasikas lähäb aja taha Trm; tinav'aasta 'olli ka lehmäl kaits 'poiga, mõlemba lätsivä aia 'taade Nõo; A üt's kurn 'põrssiid läts õks keväjält aia 'taadõ Rõu; aia äärde, aia ääres peavarjuta, hoolitsuseta 'Mõisnik 'ütles sind 'välja [majast], kas mine aja 'ääre Pöi; see (inimene) jäi aea 'ääre, 'kuskile tee 'peale ää surnd Vän; mul mõni elo, elän nagu aia jäären Kod; üle aia naabri-, üleaedse- läks üle 'aia omidelle Lüg; üle aja pere Khk; üleaa peremees Juu; naese võt'is üle aa (naabertalust) Jjn; nied on meiega üle aea (naabrid) VMr; üle aa mehe ema oli üle ühessa 'kümne vana Plt | umma' 'aedu (naabrid) Lut; üle aia astuma, hüppama jne hukka, sohki (minema) sie on üle aja üppänd -- sohisse 'mennu VNg; noorik oo üle aja 'astund -- mõned kuud alles 'paaris, juba laps PJg; ei õle üle aia üpänud, s'j one 'õige tüd'rik Kod; vanast kel 'tüt'rikul lat's ol' ollu' -- tyy 'tüt'rik ol' üle aia karanu' Har; aia ja hange vahel(e) peavarjuta 'viskas oma pere aja ja 'an'ni vahele VNg; paastu 'maarjabe emis 'menne 'seitsme 'põrsaga aa ja an'ne vahele (saab juba õuest toitu) Muh; äga ma_p voi aja ja 'ange vahele 'menna, ma pea ika katose 'alla 'saama Emm; anna maad kääst ää, mene ise aja ja ange vahele Mar; mingu kus tahes aa ehk ange vahele, mina teda öömajale ei võta Juu; aeda, aias viltu, kiiva(s) piird o aian; piird o 'aida kistud. s'j o kuduja süi. piira pinnud o 'viltu kistud Kod; uss [uks] 'aida vaeunu, lavva 'viltu ku tarassaid; meil kõõgi uss om aian Krk; Kõgõ inne 'paite kõrvaga lavva' är' -- myyd'õ läts annom 'aida ja kõrva_ 'saiva 'viltu Röp || 'mailase piiri aid (ümbrusest erinev rohuring, -puhmas) Khk; aid (kätest kinnihoidvate neidude ring mängus) Se

3. (eri taratüübid) a. hrl ajutine (harv) tara agune aid õli leppä aod ja kase aod ja 'kuuse näred ja midä 'vaide kätte 'saivad Lüg; kui puud keige 'okstega 'lastasse aja 'sisse, siis 'inges puud aja sihes Khk; risttugidega 'aida tehakse siis kui teine on maha kukkund, kui ruttu piab aja tegema Kär; 'antsis aid Var; üheld 'roegald aid - üheld roegaaid Saa; aed on soe 'sel'ga ülesse 'lüüdüd Amb; ennemuina 'tehti angast. 'lasti puud üksteise 'otsa ja oligi aed 'val'mis Sim; agudest 'aidu tetti tanumi 'v'jrd - et loomad 'vil'lä ei saa miinä. aod 'panti saevastõ vahele, vits 'püäle Ran; 'aone aid tetäss ää peräst Ote; kärbikide aid Lei || fig külä kõhutüiega ei saava üle aguse aia ka 'astu Vil; ega s'j m'jss suur asi ei ole, aga 'aotse aia jüst käip küll Nõo; jutt ku 'haunõ aid (ei kõlba kuhugi); tu (jutt) lätt läbi 'haotsõ aia (ühest kõrvast sisse, teisest välja) Se b. roigasaed 'roikadest aed; 'tehti ajad, 'roikad said 'viistakil 'pandud ja 'teibad on 'püsti Jõe; sia 'sorka 'aida VNg; irsist aid on 'jooksudega Jäm; 'jooksva aid, seel latid 'kiuhta Khk; 'veltu roigastega aed Rid; 'roikast aed Sim; püssruadike aed one 'vilta Kod; 'ryydlit 'aida tetti - 'l'üyd'i kaits saevast 'kõrru -- saevaste vahele 'säeti 'ryydlõt nukõti, 'panti 'litvu. kui kolm roeld 'olli ärä 'pantu, siss käändi pajovits vahe 'püäle. egäl paaril 'olli kaits 'vitsa küllen Ran; käänetu 'vitsuga aid Nõo; pyyl' l'üngä aid -- 'saiba 'ol'li nii kolme jala 'taade 'l'üydü, siss kääneti vits, s_läits nii 'l'üngä

saevaste vahele -- 'roika Ote; Siin olöki es innembi 'töisi 'aidu, kõik säärtse_vildak aia^p Urv; pihaline aid, ta pyyl' küllüle om lõhva tett Har; pist 'laugõ aid; 'ryyd'anõ ~ 'ryydjist aid; rohiline aid Plv; pyyl'pistuline aid ol' 'liuhka, tol es olõ^p 'päälmidse otsa^p ütepiku; pyyl' 'põiki aid; l'umukalla^p aid 'liuhka 'ryyd'lest; külüle ~ lammölõ aid Rär; kallunõ ~ puulküllüle ~ puulküllüne aid Lut || roigasaed, millel on kas kivist või lattidest alaosa või lattidest ülaosa ühejooksuga ähk alumise jooksuga aid. aja irred on tiide, latid ajale 'pseele 'sirgeks; ülemise jooksuga aid (roigasaed lattide või kivide peal); kala 'ända aid (kalasabakujuliselt laotud tara, latid peal) Ans; ühe joosuga aid on madal; kahe joosuga ajal on kaks 'joosku üksteise pääl; lappirdega ajal pannakse irred joosu 'pääle Kär c. latt-, rõhtaed 'ruotjamest aid Lüg; 'riugune 'aida Vai; kolme irrega aid Khk; lat'test aed Aud; kolme latiga aid Hää; 'roegadest aid Saa; 'mulguvisi aed Ris; rõhu 'moodi ~ 'viisi aed Kei; kui karjamaa 'aeda tehase, pannasse kolm lat'ti kahe 'teiva vahele, väänatasse vits. kahe 'teiva vahele paned lat'id vitsa 'piale Plt; pikast roovikust aid Vil; obeste 'kopli ümmer tetti nellä roovikust aid Krk; roovikust aid Puh; latine aid Nõo; pihtiline aid Võn; pikä puu aid Ote; ruhuline 'ryygmanõ aid, pikä ruhu^p; ruhulitse aia_hobõstõ ja 'lihmi jaoss omma_tettü^p Har; Roholinõ aid ol' tett pikist ruudmist. Ruudma^p ol'li katõ saiba vahel Rõu; 'laidõnõ ~ 'laidliganõ aid Plv; pikä 'ryydle aid Rär; 'orziga aid Lei; varbulene aid Lut d. varbaed 'varbune aid -- 'kuuse näredest ja 'pienist puist tehässe Lüg; varvust aed oo maea ja õonabu aea 'ümmer Mih; tippis aed Aud; vabinatest aed Vän; punutud aed Kei; 'pulkadest põimitud aed Kos; siin meiegi rohuaa 'ümber on 'varbudest aed Amb; kuuse 'õkste aed Trm; plet'itud aed Lai; aid 'tehti 'varvest ette Vil; ütevahe olliva varvust aiad -- kolm latti 'postõ küllen, siss 'tulli sinna latide vahele 'pressi varvad Ran; Mõnel 'ol'li 'pisti kuuse 'ossest aia, nyy 'ol'liva ilusa aia ja kõge kavvemp 'saiseva Rõn; kuusõ varvune aid Kan; varvuline aid kuusõ ossõst pal'mit kolmõ 'ryygma takka; 'saibanõ pistuline aid -- 'saibakõsõ 'pistü pestü ja vitsaga 'ryygma manu 'saibakõsõ kiinni mähidü Har; pistiline ~ varvuline aid Plv; pihavarbolinõ ~ varbonõ aid Se; pal'mit aid Lei; vitsunõ aid Lut || aost aid tetti ka 'lünä nigu 'ryydlist aid, aga ta pletiti Nõo; pistiline aid (koonusekujuline punutis) 'olli lilli põõsaste vai 'lyyme 'ümbre -- puu vai varva 'panti 'pisti -- mähiti üleväst 'kinni. nu varva põimitsedi 'vitsuga läbi, siss 'olli nigu võrgu 'myydu Kam e. plankaed; lipptara 'pulkadest aed Jõe; 'plaakane ~ 'pindune aid Lüg; louist aid Jäm; varbost aed Mih; nüid teevä lipest 'aidu -- tulbad pandass maa 'sisse, kaits latti 'külge, naglutedi nu lipid 'külge Ran; pistuline aid laua veerist, tulba^p [maa sees], 'ryydmõ^p vahel, varvust vai laua sälist om 'pistü; 'pistüvarvuline aid Har; pihalitse^p aia^p Rõu; lipeline aid Plv; lavunõ aid Lut f. kiviaed lõhutud raud kividest aid on kerik 'aia 'ümber 'tehtud Lüg; suured kivist ajad Jäm; põllud olid kivise aidega piiratud Vll; see kivi oo aaks ää lõhutud Muh; aja jäma: 'pealmised [kivid] on ära 'viidud Jür

4. muu tara, tõke a. piirdetara, vahesein (ruumis) redemest aid ehk 'muidu aid [laudas] Lüg; Siga 'nühkis ennast oma 'aidas nii, et oli aja kohe ää kuludand Rei; siga 'lõhkund oma aja ää Juu; aganikud teeväd peris maja 'sisse, aed vahele, et õledega kokko ei 'puutu Kod; vasika aadik -- 'vitsadega teivaste vahele 'tehtud -- [lauda] nukka 'tehti. kaks 'külge 'tehti aed, kaks 'külge kat'tis s; sein Lai; 'tal'li om aid tett vaihhõlõ [latreiks] Se; b. jõkke ehitatud kalatõke tammide peal on nüid kala aead, kus vesi kala 'sisse ajab; kolm õöd on seda tõkkega ja aeaga 'püiki: kolm õöd angerjas

laseb; aed on pool 'püsti, [angerjas] lähäb üles, tuleb ala tagasi; aea põhe on lat'idest, 'veiksed vahed vahel; aea lat'id tulevad kolm neli 'jalga 'kõrgemale kui vesi Vän; sinna tetti egä keväde katess poole jökke aid. sji olli roovikist tett Pst || mõrra tiib 'aeda 'mööda lähäb [kala] mõrra kotti Mar

5. tarastatud maa-ala a. viljapuu-, marja-, köögiviljaaed; väike põld mene aja kanad 'aiast 'vällä Lüg; 'aias 'kasvad 'karva 'marjad; kabusta 'juurigid 'jäävad 'aida, ku 'leikad maha Vai; meite 'aidas pole 'õumbid midad Khk; pole maad, pisike aid on sauna 'üंबर Pha; selle aa ma istutasi Vll; Maja 'juures oli sus veel ega perel pisike aid kus natuke tuhlid moas oli; 'aidade sihes oli üksi 'tuhlid, aga nüid on [kartulid] änam põllal kut 'aidade sihes Pöi; meil on 'aedas mõned 'soosträ 'pöesad Kul; kanad 'lõhkvad kõik 'peendräd 'aedas ää Tös; putkõd 'õitsõvad 'aidõs Khn; [läks] 'aeda 'õunu 'tooma Juu; järve 'kõlda vedäväd 'aide 'sisse Kod; aia 'kesvä olli mitu 'aida, säält sai vara kätte Krk; mine pähle 'aida, tyy sibulat Puh; 'aidun keppe nõal 'kasvi aia erne Kam; vanaesä tei karjale viki keväjä 'aida maha Ote; tu aid 'olli -- 'kaeda nigu üits lill, 'uibu ja visnapuu ja kõik äedsessiva; mjijs näkku prõlla aian säl 'lille istutav Rõn; vanast ol' 'aidnik 'mõisa 'aidu pääl, tyy kit'sk 'aida ja kai 'uibõidõ 'perrä Har; aiah kasusõ 'uibo^p; tsirulit pal'lo om aiah Se; 'uipšidõ aid Lei b. kodulähedane (väike) heinamaa Aid o 'heinäkökkisi täüs, 'milla ne kaik ka 'kuivaks saab Kuu; kodune aid o ülal, einad labus Muh c. karjaaed, -õu (lauda ees või karjamaal) suur pulli aid oln, suurte 'postega ees Tös; [lehmäd] eväd 'piäse õuve 'piäle, one 'testud 'veike aid laada ukse ette Kod; sigade aid või kopel, muist olli üle jõe, muist olli kodu pyyl Pst; eläjä tuleva 'aida 'laske Nõo; Ku lehmä^p 'süünüss 'saiõ^p, 'aeti aia pääle. Sääl 'nüsti lehmä^p -- Suvõl 'olliki lehmä^p 'lõuna 'aigu ja 'üüse aia pääl Har d. kalmistu kui aid täis saab, nüüd 'aastas käib 'palju 'surneid Jõe; see oo luteruse aid, uus surnu aid; siia vanase 'aida 'tuuasse koa [surnuid] Muh; tädi oo sii Karuse 'aedas Kse; ükskord pidi veel aja peal 'jutlus olema Juu; Palamusel on kaks 'aida, vana aid ja uus aid Pal; kes olli poonu ja ilma 'ristmede, nji olli taga aia matet. viimäti 'anti neil 'aida esi nurgak; nemä tulev obesege aia päält (surnuaiast) Krk e. vabeaed, võrkude kuivatamise koht juhete aid koes võrgud 'kuivamas käivad Khk; aja sees kuivatadi [võrke] Phl f. hundipüünis raisk 'pandi 'aia 'sisse ja 'aisu 'pääle siis unt tuli Lüg; 'kimpus nda_t unt aja 'nurkas (raskes olukorras) Khk; Ádas kut unt uue aja nukkas Emm; nüid ma olen 'päivis -- nagu unt aja 'nurkes Mär

6. muu taraga piiratud ala a. (peam noor- ja nuumloomade) sulg 'muudel 'luomidel ~ 'luomiel on aid, kanudel 'kardin; justkui siga 'viñjud 'aias, ei elä ei sure Lüg; ma ole omal vassiga 'varsti [pärest sündimist] 'aida pannund, märjalt 'aida Kär; siga pannakse 'aeda, see tahetakse jõuluks ää nuumata Mär; 'tallede aed tehakse 'lauta, pannakse 'laudu, mõni vana uks ja Juu; anel oli aed siin. poead olid ka 'aedas. üks anepoeg oli 'vällä tulnd aeast Tür; kus notsi sai, on aas või VMr; meil on ia suur nuumik aeas Sim; paneme orika 'aida, ei tapa vjil orikad KJn; aeda jääma fig rukkilõikusel või heinaniidul teistest maha jääma, sest edasijõudnud lõikasid mõlemalt poolt läbi mahajäänu ee, aeda (nuuma peale) panema fig teist õsujat või niitjat niimoodi maha jätma 'Niutasid vahe 'sisse, nüid jään 'aida; kui 'ninda laisk 'lõikaja õli ja õli kures, siis 'pandi sie 'aida 'nuuma 'pääle. õli 'enne vanast sedä 'aida 'nuuma 'pääle panemist, nüüd enämb ei õle Lüg; sea 'moodi soab 'aeda 'pandud [rukkieega mahajäänud õsujat] Rap Vrd aadik, aedik, aidu b. võrguga piiratud ala mõrra suu ees mõrrade ees mõrra aid, kalad 'lähtvad 'mööda tiivast 'aida, aiast

mõrrade `sisse Ris

aeded → ae³

aedik aedi|k g -ku VJg Kod(g `aetku); ill `aedikku IisR (peam noor- ja nuumloomade) aed, sulg panima nuumsia `veikesse `aedikku IisR; vanass õli obese aedik; Aediku `siadele `antasse ikke paksemat `sõjki Kod Vrd aadik

aedlema `aedlema laisklema, viivitama mis sa `aedled, akka `tööle. ei viitsi tööd teha, tahab `aedleda Nis Vrd aeglema

aedne `aedne Plt; - `aedne Mär Kse Aud Juu Kos JMd Sim Iis TaPõ, - `aidne Lüg Vai Jäm Kod MMg Äks KJn Vil Ran Nõo San, g -tse, -dse; - `aid|nõ g -sõ Krl Rõu Har aia- `aedne siga ei tea, mis välisele vaja Plt

aed|teivas aiateivas, -post [ämblik] laseb ühest aed `teibast `tõise, küll sel on `perse `õmmetigi Lüg; kingäd one aid `teibän. panin aid `teibä `kuima; iired ja arakad naard aid `teibä ärä (naeris, pilkas kõiki) Kod

aeduksiss kergelt paistes Kogud pikked `päiväd `tõhnerdä `ringi, jalad kohe `aeduksiss Kuu

aeduma¹ `aeduma Juu HaId Jä Kad Lai, `ai- Kuu Ksi Plt Pil KJn Trv aegamööda (järel)valmima a. ilmastiku toimel töötlemiseks valmima (lina) linad mädänid ärä `aidu, es Kuu; pärast `liotamist pannakse linad `aeduma Juu; kui [linad] olid -- väga kaua vies old, said `püsti `pandud ja kui olid -- vähä `aedumisega, sai maha lahutud Amb; [linad] `aedusid maas. `seistes läksid parajaks `pehmeks, et luud `lahti tulid Pee; linad `aeduvad selle järele kuda linad `liotud on. kui linad on `pehmeks `liotud -- siis `aeduvad nad ühe nädalaga ää Koe; kui [linapeod] istutse maha, las nad nüid `aeduvad; kui iast saavad, on `aedund Lai; linad `pañdi `mööda `põldu `püsti, side ülesse ja tüigas `lahti. `aidusid maas, et ta kiu `lahti lõi Plt; lina tahava viil `aiduda; lina om ärä `aidunu Trv Vrd aeguma, aerduma || seismisel pehmenema ohu mõegad `tuorekad, nied pane teiste `peale, `aedub seal isegi Jür; `aedub ää, kas mõni ein ehk Pee; loog on kõva, tahab `aiduda moas Pil b. Eks sai neh `aiduma (pleekima) `pandud `kaññas, siis läks ilusaks `valgeks Kuu; `varsti soab teed, panin tese pliida `peale `aeduma (tõmbuma) Tür; kui midagi õpib, küll ta pärast `aedub ära (saab pikkamisi aru) Pee

aeduma² → aetuma

aedur `aidur Krj, g -i Kuu SaLä Kär Kaa; `aedur g -i u Khk, `aedru u Pha üle aia tikkuv (loom) Selle `aidurille `lehmäle `täüdüb `laua `silmi, e ede `panna Kuu; `aidur obu; `aidur lennab üle aja Jäm; `aidur lammas; `aidur, pahur lehm, taarist kook `kaela `panna Khk; vana `aidur pul'l, kell `pandi `kaela ja laud `silmi Mus; aeasi `aedru looma ära Pha

aed|vaak aed vaak Mar Kir u aedvaak (Inula helenium) -vaks van (pikkusmõõt) aedvaks nüšsvaksast pitkem on Khk Vrd aetvaks

aeg aeg g aja, aea, aa eP; aig g aja, aea R(n aiga) Saa, aja, aa M T, ao, ajo Võn Ote V; transl `aegass Kod; term `aegani VMr VJg MMg, `ai- Kuu Lüg, `aiguni VNg, `aoni San, aani^p u Har (tähendusrühmade piirid pole alati selged)

1. aeg kui niisugune (lähemalt piiritlemata) vat nisukeši juhuseid ikke ajas `juhtub Jõe; Aig pikk `uotajall ei tulija `tiieki; Aig avitab `konna mättäle ja `kehva paluka-sele; Küll aja `juoksul jalad mau alt `väljä tulevad (laisast saab virk) Kuu; aig kõik `asjad `kaotab Lüg; jo aeg näidab mis tuleb Ans; Aeg väab õhtsele Kaa; Aeg annab aru Vig; Aad ees, päävad pial (inimene ei tea oma tulevikku) Han; kui ead `tantsijad ja

pillimehed olid, siiss läks ühu kaheni aeg Mih; maksa tämale aea jooksul see osa `väl'la Aud; Ajaga tuleb `sel'tsis `minna Hää; aeg lähäb ubasesti edaja Ris; Aeg kõik aavad parandab Rap; siis oli jo aeg kal'lis vana `rahval `kangeste Amb; kes tiab, kuda siin `aegade jooksul on elatud Lai; ajad lähvad ruttu edasi SJn; ku päävä lääve pikepess siss ütelts, et nüid lää pereme poole aig; sji piat üt's ajage inimene oleme (rohkesti vaba aega) Krk; Aig `asju küdsätes Hel; veri `üibub aja päle, vesi ei `üibu ilmanegi Nõo; [vanasti] `Loetu pääst `aiga nädälide `viisi Rõn; paremb `aigu müvvä_ku `osta^p Urv; mul om aig ikäv Krl; ega aig jänessess ei olõ^p, et ta vällä^p jyysk; see ol'l jo igävetsest aost igäveste nii ollu^p Har; Aig um raha Rõu; Noorõh mõista_i ajoga midäge tetä, a vanah tulõ ajost puuduss Räp; aig aasõ `aigu takah (on väga kiire) Se; aig and hüvvä nõvvo Lut

2. piiritletum ajavahemik a. hrl pl teat periood, ajajärk üks aig `räägiti et soda tule Kuu; pime `aiga (lehmade lüpsivaheaeg talvel) VNg; `ammetmies on aja rikkas ja `põllumies on `põlve rikkas Lüg; Ehk mina ei õld küll sie aig suur `riieline, a `siiski avist `aeti ka Jõh; nüid on `kehno ja `vaine `aiga Vai; ajad on sandid; lühine aeg veel `oota Jäm; nii `kanged (rasked) ajad olid, et `süia_s saa kuidagid käde Khk; Oli `aegu kus pole `mütmel päeval iva `amba `alla soand Põi; küll aad `muutuvad; ma tuleta `meele ehk tuleb `aale pitkale üles (meelde) Muh; Laiakala oli siiskid vehem, seda söödi aruleste aegadega Emm; oleks aeg teine olnd, ma oleks änam õppind Käi; ei ma küll pole niisukest `aega näind Noa; sel aeal oli `puudade aeg (arvestati puudadega) Kul; tänabu oo vil'lalene aeg, nisukest vil'lalest `aega pole mõnel `aastal olnd Mär; ennevanasti olnd `juused alati `lahti -- minu määllestuse aeal ei olnd Mih; ea `aegega oo ea elada; minut [on] lüheke aeg Tõs; temäl `ollõ ikka rutt aeg Khn; ega sel ajal `kella oln Pär; On küll aeg ja `aasta, et mitte `ilma ei anna Hää; torupil'l on ajast igänu Saa; kui on old need `nuhtluseajad alles, peksuajad ja Rap; puar' mune `maksis kolm kopik, oli kal'lis aeg; siis aasin sedä `aega sedäsi edäsi -- pidasin vahest särgi kuu `aega `sel'gas ja Juu; kui ma noormees olin, olid juba aead vähä paremad Kos; minu lapsepõlves oli undiline aeg JõeK; [puuassivanker] on nagu ajast mahajäänd `jälle ja KuuK; selle aja kui ma `pietusin nende juures, läks puß ära; selles ajas (siis) kui minu ema `tuodi [siia mehele], oli see `kamber viel `püsti JJn; ennemalt võis ike se aeg veel ull `olla Pee; kolmel päeval ei `tulduv `vuatama, ma oleks võind selle aa sies ää `surra VMr; edemält õlid pääväd ja ajad, sae `kõike tehä, `viina ja õlut Kod; [rakked] on ärä mädanenuvad pika aa `peale Pal; eks neid `aegasid on old, äid `aegu ikke vähäm Plt; nüid nõj aja imeliku, nätä mis nende `aige `järgi tule, ka nõj aja lääve parepess vai, vai tule pess (päris) `raskit `aigu; sõa kannatajide ääss korjati sji raha `kallil aal, suure nel'läpe, suure `rjdi, palmipuide pühäl, üles `tõusmise pühäl; nüid om `seante aig, ei kanna ei murra, sügüsel't `tjgge; selle `aage ku mea `kasvi, es kirjute `kennigi Krk; `saadan om sel aal mõuranu, ku teid om `soetet Hel; t_om üits aru aig, ku temä_i ole joonu Nõo; Sõss es olõ_jäl_sõogi teku inäp sõss tyy aig Urv; tyy (orjaaeg) ka_ks ol'l õel aig Krl; no olõt sa ka üle pikä ao tulnu^p Har; Ega aig nõud umma teku Rõu; vanaimä es näe^p toda `aigu Plv; las no aig paranõss, kül_ma sõss kutsu kõik' kokko; kõgõsugudsõ ajo^p omma^p ar^p `olnu^p Vas; timä kõnõl' kül^p toda pagana ajost `aigo -- et `väega `olno^p kolõ tyy aig; halb poig `kyyle tollõ ajo siseh ärä^p; nüüd jäi pikäle ajalõ `küllä Räp; tuun aon kitetäss linnu `kül'vä^p ku paju^p `tolmasõ^p Lut || aasta ei tia kas tulevad tagasi tõene aeg; kasva jälle tõesess `aegass Kod || pidulikud (perekondlikud) sündmused ao^p umma ähä^p, `rišt'käd'se^p Lut || teat ajaloo periood `suure soja ajal

'saite 'palju kilu Jõe; vene ajal olid 'paskii-rid old 'valvurid siin majaka pial VNg; vana 'õnnis 'ruotsi aig Lüg; 'sakslaste ajal äs saa midagid teha Ans; vana teo ajal oli orjuse aeg Käi; vana 'sääduse aeal Kul; sõea aeg tulid undid 'seia Ris; 'sakste aeg sai se küla ära laadatud Ann; sõda aeg 'pantud varandus 'sinna Kod; mina ike vanast saari aeg korjasin vel saari raha Äks; 'mõisa 'aegadest mina ei tiä Lai; vanast katku ja sõa aig na olli ennäst varjanu Krk; orjapõlve aal es ole 'seandsit 'süüke Hel; rootsi sõa aig ollu panguraha Ote; Sakol'ja_tul'liva^p estü ao keskpaigah Röp; ajast ja arust iganenud, vananenud Sie 'tuhlimaa on kohe mul ajast ja arust (hooletusse) jäänd Kuu; sihandused riistad on ajast ning arust 'väljas Ans; see asi oo aeast ja arost jäänd Mar; Mis aeast läind, see koa arust läind Rap; se on juba aast ja arust maha jäänd Juu; mis ajast see arust Trm; kõik ajass ja arvoss one sjj kadunud Kod; Mis joba aost om lännü_t_om arvust ka lännü^p Urv; sjo om aost ni arvost läännü är^p Se b. minevikust, olevikust, tulevikust kävi siel 'Amee-rikas 'laevaga omal ajal (kunagi, ükskord) Kuu; vanast ajast (vanasti) inimised eläsiväd 'ninda ja nüüd 'jälle tõist 'muodi Lüg; jo seda nääb mihantsed ne tulevase aja asjad on; 'viipsel ajal on keik teisiti Ans; vanast ajast olid 'uhked pulmad Mus; tamme naad ja nakid 'täitsid ennistel 'aegadel naelde asent Kaa; vana 'aega ahi Pha; vanast 'iidsest ajast saadik Mar; 'nütse aeaga ei 'vaata sedä (kuu faase) 'keegi Tõs; vana 'aegas (vanal ajal) Aud; all'il ajal meeste sukad olid üle põlve Pär; siin oli omal ajal kolmkümmend 'suitsu Ris; nüüd uemal aal kui ma juba asjaajaja ja töötegiija olin; 'enne 'muistne aeg Kos; ennemal aal 'üiti rie lahasted Jür; sie tõndi tegemene oli vanemad 'aega kui mina mäletama akkasin JJn; kali ja 'kapsasupp on ikka 'ampsest aast Ann; vanemal aal 'enne mind kui pekseti 'töölesi; see oli vanemalt ajalt, ennemal ajal Pee; 'endine aeg ei seisa aja najalgi (ei kõlba kuhugi) VMr; eks 'entsed aad old ikke lõbusad küll Kad; meie kandis seda sõna ei ole vanast aeastki ölnud Trm; selle aa põlvega (praegu) ei ole [enam nõidust] Kod; tulevad uued ajad, uued viisid ja 'kombed Lai; no juba viimasel aeal tullid 'poodi ka lambid müia SJn; vana aegil oletive latse karja man Trv; ennemal 'aigel 'võeti lassige 'püüma manu Pst; 'nütse 'aage ei ole alli 'aigust Hls; ku ma ennepelt 'aiga (varem, ennemalt) poen käüsi, latse tulliv miul 'vastu; noorepel (uueal, hilisemal) aal Krk; 'õigiti mehi om 'nüidse aal veedi, 'nüidse aa inimese om laesa Nõo; umal aol ol' kõva mjss Har; mis no mustinõ aig taad 'aigu 'vasta Vas; Kuna 'nüüdest 'aigo ei mõista_vanaotsõ 'aoga^p kui inämb võrrõldagi^p Röp; no^p om hüä elokõnõ 'vasta vanna 'aigu; vanah aoh tyud jo kõnõldi Se; vanun ajun 'ol'le varbun aid Lei c. eluaeg; iga, vanus Ei ma küll ole neid va ühüksä 'silmäsi oma ajass süönd; oma aja (kogu eluaja) käüs igä merel Kuu; nää kuda madalast ajast igäl ühel on 'küüned oma 'puole; 'tõrva 'pandi siin [seebi hulka] viel ikke siin minu 'aigudelgi Lüg; see (inimene) on oma aja juba eland ka, mis see piab_s niipailu tööd veel tegema Ans; Äi kedagi ela 'kahte 'aega Põi; siis änam 'niuksid -- 'kõrgid 'müt'se põln mette, 'meite aeal Lih; ma ei 'teagi änam kus tä oma noort 'aega (noorpõlve) elas PJg; keige ingelisel on ju oma aeg 'antud JõeK; aga mina oma aa sies küll ei tõust ommiku ülesse [kella viiest ketrama] Amb; minu aast kolmas põli, siis old näl'la aeg Ann; minu aeg ikke olid karduled Tür; oma aja 'kohta sel poisil 'kasvu küll Trm; meie põlve aal, meie eloal ei ole õllud Kod; olliv enne, vanaesä aal tennu jaanituld Krk; kõik minu ao sisen ta (Otepää alev) om 'säetü Ote; poolt [elu] 'aigu 'loetass kolm kümmend [aastat] -- tyu om jo üle poolõ ao; temä aig om jo õdakun (surm on ligi) Har; vanal jo ajoline surm, aig jo är eletõ Röp d. kellegi kasutada või käsutada olev ajalõik, mille jooksul midagi toimub, tehakse või peab tehtud saama ega

'aiga ole 'ilmaski, kui ei 'aiga oda; sina_i 'anna 'mulle nii 'palju 'aigu; Ega ajata 'asja saa Kuu; tie 'enne 'vällä kui aig 'õtsa saab Lüg; mis sa 'viivitud 'aiga Jõh; miul ei ole 'aiga avita Vai; 'aega võtab, aga 'asja saab Jäm; kui aeg il'laks leheb, peab ilist rugi külma; ähk annab võlaga 'aega Khk; puar nädalid pühase 'aega VII; jutu aamaga läheb aeg ää; kus nende laste aad siis 'lähtvad [mujale kui mängimisele] Muh; ma oleks sene 'valmis küll teind, aga äi pole 'aega 'antud Käi; Tegi kodus aja parajaks Mar; kukulind [ei kuku enam], o vist läbi tä aeg Vig; 'Anna 'aega 'atra sääda Han; ei selle lühakse aeaga ei tee siäl mette kedägi Tõs; Rängeldä egä päe sedäsi, et ei põlõ 'aega 'ändä augu 'piäle 'panna Khn; ega ma ei saand 'aega nendele 'kieta Kei; viis miinutid on veel 'aega; aeg kaob ää, ei soa ega soa tehä Juu; võta töö jäuks 'aega; võta omale 'aega Kos; sie aeg sai ära raisatud JõeK; rukki 'lõikus sie võt'is 'jälle pikka 'aega Amb; nüüd on aeg üle läind (olen hiljaks jäänud) JJn; milla sa 'istumese 'aega saad Ann; kaua sie 'aega võtab Koe; milla temal oli 'aega viel meie järele 'vahtida VMr; 'sinna nied aad päevad 'kauvad, ei pane tähälegi; ega se kõik selle 'aaga viel 'val'mis ole Kad; vihm 'ar'dis 'aega lua üles võtta Iis; 'aega orjal, 'aega ärjäl, 'aega võevasel vasikal Kod; siin lääp üt's aig (palju aega) enne ku s'j (rikutud kangas) saa är säet; miul lõppi aig ärä kodun 'ende ümmer; aig käüs ümmer (läks mööda), sõda tulli 'pääle; aja 'põrmu ka ei oole; selle aa pääl võiss küll valmiss olla Krk; kos sa oma aja 'viitsit Hel; mes latse sul tallitada, et sa 'aiga ei saa Ran; selle 'väikse ajaga om k'õik ärä tettu Nõo; es ole toda 'aigagine seenile minnä Ote; võta nu raasikõnõ 'aigu kah Krl; taa 'aoga olõss mul ollu_jo_kümme 'ruuhhõ täüt 'tsaet; mul ei olõ 'aigu 'kõrvu 'süütä ka õi^p [kiirel tööajal] Har; taa t'j'j võit' mul katõvõrra 'aigo; aig lätt käest är^p, midägi ei olõ^p t'j'j'd käsil Räp; ma või ei -- pikkä 'aigu 'viitü^p Kra; oma aeg (taluteenijate) vaba aeg tuhka päe -- ja tönise päe -- neid pühäss ei 'peetä, 'õhtu tüdrukil 'anti oma aig Krk; k'õik om tyy ta omast ajast tennü San; kas timä minnu saa 'suudi^p, ma umast aost kää Har; sulanõ lät's umalõ 'aolõ Plv

3. a. teat tööde, tegevuse, sündmuste, loodusnähtuste jne põhjal määratletud periood siis on paras 'kurgi maha panemise aig, ku sirelid 'heitseväd Kuu; kevadel 'ristibä aal on 'lamba 'niitamise 'aiga VNg; kui 'vilja 'kõrju aig on 'müödä, siis tuleb 'kartuli võttamise aig; sie 'suuremb poiss 'sündis rukki tegemise ajal Lüg; Sia saba 'pandi 'põhja 'puale 'astja, et 'õtra 'külvi ajast tuleks lagedale Jõh; 'küindla kuus metsa 'loomadel küis 'jalgade 'indamise aeg Jäm; kevade oli undi aju aeg olnd Khk; kasukonna aja sees (kasvuajal) Kär; Lapsel 'amba 'murdmise aeg Põi; 'pulmde aeg olid üsna 'mütmed õlled koos Käi; kui püü aeg juba 'möödas 'olle, siis 'olle [mõrdade] kuivatamese aeg Phl; õõnabude 'õitsmese aeg oli külm Mär; [kalad] tulevad kudema suure vee aeg Vän; v'j'j lagunemese aeg on nõnda lihavete pühade 'ümmer Hää; se oli juba sui 'vankre aeg Nis; 'Rehte aeaks 'viidi kroamid toast 'väl'la Kei; 'sakstel pidude aeg 'kümned toedud Hag; sie (rätik) on old juba kaks sauna 'aega [kasutada] JJn; kui oli k'ütni aeg, eks nad siis old ikka 'kündmas Ann; nüid one vasika kudo aeg, kevädi pyült 'talve; s'j'j kutsutasse suviline kes tuleb eenä 'aegass ja kõegess t'j'j 'aegass Kod; 'parmude aeg oli nii pala, et ei saanu 'kunda Pal; [viisu] kõrvad jäävad kudumise aeg Lai; s'j'j oja jooseb ainult siss ku vihma aeg on; minavaasta 'ol'i õõna aeg Vil; tõise kõrra aig tett nisu karask om iluss 'valge nõndagu Krk; tohussel 'käidi keväjä, kui purike kudemise aig Ran; küll 'olli alb 'kapsta istutamise aig Nõo; vanast 'panti kuud tähele külümise aig Ote; Kassõl ja pinel om keväjä joositamise aig Urv; lat's 'v'j'jdi ahupalamise ajoss 'lauta Har; pühi aoss tet'ti kah v'j'j'l 'tat'rigu 'vatska Rõu;

Kõgõ parõmb kaara kül'vi aig ol'l sõss ku kuu kolmõ päävä vannunõ ol'l Räp b. oma eripäraga osa ööpäevast või aastast sügüse aig 'paistuvad tuled Kuu; nüüd on puol üö aig kääs, kukke 'laulu aig nõh; 'õige varajasel ajal (hommikul vara) tuli Lüg; 'enne 'joulune aeg on ikka lidrine olnd Ans; meri suitseb kevadise ajaga; metsa kolla aeg (kolletusaeg) Khk; 'pääle 'lõunane aeg on kõige soem Pha; 'näärübä aeg käisid sokud Pöi; umigost [söögivahe] 'aega 'anti kell kaheksa seni kut üheksa Rei; pääva 'loode aeg; see oli kebadest 'aega, suine aeg (suve hakul) oli Vig; noore kesk omigu aeg Tõs; päeva 'lõusme aeg PJg; sui aeg kipub leib allitama Ris; nüüd tuleb 'varssi pime aeg, 'oome juba joagupä Juu; 'talve aeg on lehmad 'kiitni Kos; nüüd 'suine aeg, maga kus aga oled JõeK; ema suri 'jõulu aeg ära VMr; tämä tuleb päävä aeg; tūd'rik lähäb 'venne 'õhtasel aal Kod; külm, kesktalve aeg oli Pal; videviku ajal peerg veel ei põlend Lai; käis jaanipääva aeg siin Plt; lõunaeg keedeti 'kartulid vjgga Kõp; siss ollu ta paar nädält ärä sügüsese ajage; päävä veeru aig Krk; nüüd om joba 'pruukosti aig Nõo; sügüsene aig ol'l, 'mihklipäävä aig Võn; keväjäne aig ol'l, põllutegemine käsil Urv; illatsõl aol 'saie õdakult kodu^p Har; suvine aig, kost sa₂tyyd seebikiivi 'saadõ^p Vas; õdagonõ aig om jo 'müüdü nüüd Räp; 'päivätseh ajoh; kas sai mul halval aol (enne keskõöd) tet'tüss, et lää äi 'hõste Se c. kuu faasidest kui kuu kaduneb siis sie on kuu kaduv aig Lüg; Ära sa mitte kaseval ajal pesu pese, sõj ei lähe 'puhtaks -- aga kadeval ajal pesed, saad 'puhta pesu; Kadevad ajad 'ollid vana kuu nell'apäeva 'õhtad, siss arstiti Hää; sedä (siga) nevä kaduvel aal ei tapa, ku kasuvel aal [tapetakse] noorel kuul liha 'paisub jämmempes Hls; ku kuu päevä kätte saa, sõss om kaduje aig Krk; kuu luvvas, om kolm 'päivä kõva, siss om kolm 'päivä pehmet ja kui kuu vahepäiv, siss om kõige 'pehmemb aig Nõo; 'peeti iks 'aiga (arvestati kuu faase), külümise 'aiga 'peeti; ärä tekku nüid 'kesvä, ei ole ää aig Ote; 'Lambit 'pöeti 'pehme 'aoga^p -- kuiva 'aoga es kasu₂vill hää, 'pehme 'aoga₂kasuss vill iks 'näede parõmb Urv; no₂m nyyr^r kuu, no₂m halv aig; kuu edemine veeränd om halluss aig, tõnõ veeränd om mädä aig, täüs kuu om hää aig, perämine veeränd om kuiv aig Har; Vana₂perremehe₂kaiva^p 'aigu (kuu faase) kah -- a vai tyy aig vjgl midä tähehtd õigõ^p Rõu; noorõl kuul kal'g aig Räp

4. kindlaks määratud pikkusega periood a. teenistusaeg sie on juo mitu 'aiga õld 'vallavanemb Lüg; igä mies pidä 'tienimä oma 'aiga täis 'kruonus Vai; teist 'aega 'teenija Jäm; mo 'eese mees oli koa kolm 'aega talitaja. aeg oli kolm 'aastad Mar; poolt 'aega 'suilene teeb kolm 'päeva oma tööd ja kolm pereme Aud; tulen ära tienistusest, kas soab aeg täis JõeK; Mul vend oli 'enne 'ilmasõda 'aega 'tienimas Amb; kroono 'piäle lähväd 'aega 'tjñmä Kod; vend oli sõaväes kaks või kolm 'aega Äks; soldatil 'anti at'stahvku, siss olli ta oma aa ärä 'tjñnin Pst; [kroonu] teenistuse aig 'ol'li viis 'aastat Ran; 'olli soldatiaja 'väl'lä, siss 'tulli ja võt't ärä 'tolle 'tüt'rigu Nõo; rassõ ol' -- es jõvva^p ärä olla umma (kokkulepitud) 'aigu Räp b. rasedusest, tiinusest puol 'aiga on juo 'küljes Lüg; kui emasel aal mune peab 'sõõma, siis peab lapsele mõeuma, leedi kiri tuleb 'palge Khk; laps oo 'pooles 'aegas, pool 'aega jo 'kantud. pool 'aega veel ees PJg; ta (naine) juba poole aja peal Ris; poole 'aage luuvvas ent'g 'sisse joba emä ihu sehen Hls; poole aja pääl akass liiguteme [laps] Krk; tyy olna käemä pääl, kõneleva et olna poolen ajan Nõo; kas om poolõh aoh vai ei olõ^p Se

5. ajamoment a. teat hetk, moment; tähtaeg 'pannu pääl sai kala 'paistada pa-
raja 'aiga; sai 'õiget 'aiga 'sinne; igä tüö 'nõuvvab oma 'aiga; minä 'läksin õma
aja 'pääle (õigel ajal) Lüg; 'senni ajani ei ole vel käind Vai; sa tuled paraguseks (õi-

geks) ajaks Jäm; einad piab oma ajal kogu panema Ans; senne ajani ilm on üsna kena Khk; Sa oled juhtund sõhuktsel ullul aal, tuba sumas Pöi; küll need sool pekendavad jah 'maksese 'aega Mar; eila 'neokse aeaga (samal ajal) Tõs; Tüe olga 'õigõd 'aõga 'tehtüd Khn; Kas külisid midagi oma 'aega, kasus 'ästi Hää; Pillimees tuli ka selleks ajaks kohale oma lõõtsaga Kei; selle ajani ~ 'aani ma põle veel seal käind Juu; 'vastlapää ei kiedetud [kartuleid]. jah, neil oli ikke oma aeg KuuK; olid kõik selle aeg (selles ajal, selleks ajaks) surnd JJn; aeg selle põllet jo lõppeda (põll on vana) Ann; mis ajal ta on sadama akand; rukis tuleb sügisel oma 'õigel aal maha külida TÜR; 'siia 'aegani läks mul aeg 'kiirest ära VJg; tuli parajal ajal appi Iis; 'ommen sest 'aegast vii ärä; milla aeg (millal) suab sÿj 'vistlemine Kod; 'seie 'aegani on õld ike vett MMg; kalad vee pääl mäntgivad, oma 'aega ajavad taga, kudevad vöi Äks; on juba aeg, vaja kalale minna Ksi; ma tiiä igäl aal parembine ku sina Trv; lehm es naka 'pulli 'ot'sma, aga lehmäl es ole vÿjl aig Nõo; tooni aani 'olli roſg ärä 'sõitnu Kam; külümisel om oma aig; mis aal sa lääd Ote; 'seoni 'aani ei olõ leevä 'näl'gä vÿjl nännü^p San; parandõ sõss ku parass aig Krl; 'saie vÿjl viimätsel aol (hilja, kuid veel parajaks ajaks); surm om külh teedä^p a aig om 'tÿjdmäldä; vihm lätt tyyl aol (samal ajal) üle ku üilä sadama 'naksi Har; ega asä 'kotsile uma aig Vas; kuſt sõnnik tege [lina] inne 'aigo 'val'mest; vast sÿj ajo 'pääle minev 'aasta (just aasta tagasi); pini 'põrglanõ es mõista^p imp kodo tulla^p õigõ ajo pääle^p Rär; mehele minnä paraśs aig jo^p; 'aoni ġks varastass, üts kõrra saa ġks löig täüss; päiv (päike) tulõ õks uma ajo pääle, päiv käü üi kellä 'perrä Se; aig 'kuolda^p, tuole maalõ mindä^p Kra; ao pääle õigel ajal mine^p ao pääle magama ja tulõ ao pääle üless Plv; ku^p saa es ao pääle 'mõisahe, ol' nahk kuum kah sul Vas; ao päle hain 'häitsess (õigel ajal vaja abielluda) Se | sÿÿk 'olli [talus] kõrran ja ajo - ao päält Ote; ühel ajal samal ajal; samaaegselt said ühel ajal loua 'otsa 'kinni Ans; ühel ajal lähvad 'linna Khk; akame nüid ühül aal menema Kir; tema (kukk) omikuti laalab ühel aal Ann; mi_sai mõlõmba^p üteli aol 'alla roſgi pääle Har; egass tyy uma 'haiguss (menstruatsioon) kÿgigil üte ao pääle ei tulõ^p Plv; mil ajal 1. millal mil ajal kuer 'aiseb Lüg; miil ajal tama lähäb Vai; ei tea mil aal koju tulavad Muh; mil aal sÿj oli sÿj pulm Äks; mil aal sÿj olli, ka suve vöi 'talve Krk; mÿjl aol t'ä_lubasi tagasi tulla^p Har; 2. kaua aega; ammu Sääl on keede, 'senna ei saa mil ajal obusega 'pääle 'minna Hää; põle neid (laule) mil ajal enam lauld JJn; ma põld mustikeid 'milgi aal 'katsuda saand Ann; põle 'milgi ajal näind Pai; sedä põle nähä olnd enäm mil 'aalgi KJn; 'milgi aal (iaalgi) ei jõvva sa tat ärä kirjute Krk b. sünnitusajast sie laps oli old 'enne 'aiga Kuu; küll ta aja päält ikke tuleb -- kas lehm tuob vasika ehk 'naiste 'rahvas tuob titte ehk Lüg; pudenemise aeg -- sünnitand lapse ää PJg; tite ema aeg soab 'müoda Ris; lehm tuli 'lupsma ikke 'õiged 'aega Juu; see lehm tõi üle aja Trm; ku mõni eläjäs suab 'aiged, 'sündib vaskas enne 'aega ärä Kod; lehmäl 'olli vask periss ajalikul ajal; aig jõvvaap kätte, nüid om vaest 'varsti lehmäl poig Nõo; es tiiä midägine 'enne, ku aig kätte tulli. siss tõsel päiväl tulliva 'kaejatsi Ote; Üit'skõrd visass onde mitu kuud 'vaska enne 'aiga ärä Rõn; taal ol' enne 'aigu lat's, kat's nädälit ol' enne tyud õigõt_ 'aigu Har; tõõnõ poig 'sündü iks uma ajo pääle (õigeaegselt) Vas; mõni om kat's nädälet üle ajo, mõni om kat's kolm 'päivä 'perrä Rär; ühte aega minema samaaegselt sünnitama teite lehm 'oiti sel samal ajal ää kut meitel, nee 'lähteivad 'ühte 'aega Khk; ämm 'ütles et Muśsik ja nuarik pidid 'üste 'aega minemä Kod c. kellaeg 'Aega 'arvasid kukke 'lailu 'järgi IisR; 'karjas 'päiva kell 'näitab 'aega Vai; pilise ilmaga p_saa [päikesekellal] ajast aru Khk; mis aeg 'paergust oo Muh;

aeg on na iline juba Käi; mis aeg see emä 'kaskis 'lehmä 'lüpsä Vig; mõõdeti peeru sõed ää -- selle järele sis 'arbasid, kui 'kaugel aeg oli Mih; mis kellu ajast ta 'linna lähäb Khn; kas kell 'näitab 'õiget 'aega Iis; minu kell oli 'seisma jäänu, kui 'pääva ei ole, ei tia 'aega Äks; 'vaate, mis aig om joba, mis tunnipakk näüt's Krk; Aig joba poolen päevän, sina iks makad Nõo; 'Kaiõ 'aigu päävä 'perrä kah Har; kikass jo tjjd ajo; koodi 'tähti 'perrä 'kaeti tyud 'aigu Rõu; kui pal'lo 'aigu um (mis kell on) Lut d. paiku, umbes siis ja siis eks ta 'kellu kahe ajal tuli Jõe; 'kellu 'kuue 'aiga oli kui kävin teil VNg; kellu kolme nel'la ajal Ans; jo se viie kuue aeg oli, kui tõhe 'menti Rei; kella kahe 'teistme aeg pidade olema kurjavaimo tuid Mar; omingu kella kolme nel'la aks oli rehi 'val'mis Pee; minu mies tuleb nel'la viie aast kodu VMr; kella kahessa aeg oli keskommik, kella kahe aeg lõõna Pal; kellä viie aig vai pyyl kuus lääb päiv 'lyyyja Ran

6. ilmast, ilmastikunähtustest suve ajal, 'suoja ajaga kilu ei ole Jõe; kena tõstetav aeg, Kuramaa metsad ning liivamaad 'paistvad käde Jäm; põld jätab tükkis 'ilma, kui saiti aeg on Khk; teist 'aega (ilma) teeb Kär; 'seisvad aead, soead aead et põle 'tormi ja nenda Pha; 'kangesti libe kol'lakane aeg Vll; 'Sõukest suurt vee 'puudust pole sii änam 'ammu olnd, nii pailu olid ajad ikka märjemad Pöi; sel 'austal pole lund olnd, kõle kuiv aeg olnd Rei; nüid ei kuulegi kuku 'lindu, vata külmad aead ja Mih; Mia oli parajuttõ kois 'pitkes, kui 'sündüs kieväks aaks (läks tormile); Läks 'lendäväks aaks (tormiks); Ei tiä, kud'as nad 'sioksõ 'lendävä aaga Ruhnust 'tuldud said Khn; Vahest sai [rukis] il'lem, vahest varem küpseks, sedasi kudas aead olid Kei; nüid poar 'oastad kuivad ajad ~ aad HJn; sügise 'pal'la maa aeg viel läks JJn; tänavu ei ole palavad 'aega Ann; eedid magama, õli vagane, ajad taga 'muutsid kõik, tuul kohiseb ja puud liiguvad; porine aeg one keväde enne jüripäävä Kod; Prossa 'järve ei ole kuiva ajaga 'sisse tulemas midagi, aenult metsa ojakesed Äks; kui 'ol'li soem aeg -- sjj särk 'ol'li sis sel'läs KJn; palava 'aage om pal'lu 'uiski Hls; kos madalad maad, siss vihmaste ajaga es saa arida Ran; 'saone aig Kam; nüüd om 'kuivi 'aigu ollu^p San; 'muanõ (porine) aig; ku külm aig tulõ, siss om õks rassõ Har; hainangu lõpp, kuum aig Rõu; 'šel'ge aig; aig eht jo vihma pääle Lei; tsiga kand 'põhtu, saa kuri aig; 'pihme^p ao^p (soojemad talveilmad) Lut

7. a. (koos hulka või määra märkiva sõnaga) käis 'ulga 'aega 'meiga ühes Jõe; mone aja tagant; ole vähä 'aigu 'karjass Kuu; no kuda sadu on, vahest 'kestab tükk 'aega Hlj; üks 'einekene 'aiga 'lähte viel VNg; üle 'ulga aja sai sedä inimist 'jälle nähä; tuli vähäst ajast 'siie Lüg; vahel on siin 'ulgad ajad Vai; anna 'moole see asi mõne aja 'peele Jäm; nüid sadas tou 'aega; üle 'mitme aja olid kenad ilmad Ans; 'nahkjas 'toodi puu küljest ää ning 'lasti tüki 'aega mädaneda Kär; see oli mütu 'aega (kaua) kodu 'aige Kaa; Pole nüid tükil ajal külas käind; Ons sol pihu 'aega; Kus ilmatu aeg läks ennem ää kut andma aketi [vilja] Pöi; 'ulka 'aega o juba läin Muh; ma 'ootsi keik see aeg Käi; ma istu vahest ka tükid aad Rei; mina olen hulk 'aega sii elan Phl; jätämme natokse ajaks 'jääbima Mar; mõni aeg tagassi Kul; see oo isa eaks ja poja põlveks, 'ütrelégi tükiks ajaks Mär; tä neoke va lämüpeä, tä saa mõnel aal 'kellä 'tundma Vig; üirikese aa pärast tuli tagasi Kse; käib iga natukese aea pärast Ris; ma ta an ika mõneks aeaks siia 'jääda; üks iil 'aega tie, järjest ju teha ei või JõeK; nüid on kõik aa nii pime, et 'voata, et õõ tuleb Amb; ma olen kogu se aeg ikke neid (mesilasi) pidand; 'laskis suured tükid ajad [masinal] tühjalt 'käia JJn; lasi ennast 'ilma aa uodata; mina põle teda ulgal aal näind VMr; 'uata viel vähe 'aega Iis; vähätuse plaksu 'aega sa õled juba maganud Kod; ivakene 'aegu Äks; 'mitmel aal ei 'pestud põrandad

Plt; *mea piä* `kyyki minem küben aass; *ma lää kübeness aass*; *'lasti ärä jakk* `aiga nurgan `olla; *puhk* `aiga üte kotuse pääl elänu; *ta olli iki* `mõnda `aiga `aige Krk; *sji om ää rohi küll, sedä saab* `mulle `mitmass aass võtta Nõo; *ää tõrtsu* `aiga olli siin Ote; *sis tä* `tahtsõ `ütele tõsölõ [mehele] minnä^p, *üit's kotuss* `aiga (korra, üksvahe) San; *mul ol'l sälg mitu* `aigu `aigõ Urv; *siss ol'l sääl üte jao* `aigu; *üle pal'lu ao olõ ma sukka* (sinuga) *kokku saanu^p*; *ma_i_saa jalapäält minnä^p*, *ma* `veitü ao peräst lähä Har; *olõ_vjil kõrd* `aigu kotohn, *siss tulõ_tagasi* Rõu; *olõ no sa_ka kõrrakõnõ* `aigo lammastõ man; *tul'l mõnõ ao peräst peigmiiss* Vas; *sinno ka* `harva nätä^p `üle mõnõ ajo; *mine^p* `veitõst ajost ja *tulõ rutto tagase* Räp; *kõrrass aoss lätt*; *kõrra ajo peräst tul'li kodo* Se b. (koos ajaühikut märkiva sõnaga) `istub ja `mõtleb `tunnid ajad Kuu; *õlen* `aasta aig juo `uotand Lüg; *magasin* `tundi `aiga Vai; *silma pilgu aja pärast tuli tagasi* Ans; *jäi tunniks aaks* `sõnna Jaa; *Mo supp jähi veel* `keema, *see võib tunni* `aega veel `kiia Põi; *üks nädal* `aega oo, *põle ea, tuleb tagasi* Muh; *üks minut* `aega käis ää, *tuli kohe tagasi* Mär; [kell] *kõis nädälis aeas viis minutid ette* Tõs; *tuñni ajaga läks* `Pärnuse Tor; *'paastus kõik se seitse nädalid* `aega Hää; *kuu* `aega oli `linnas Ris; *aastad ajad oli asemel, ei* `pääsend `liikuma JJn; *kümme* `lehma pidin tuñni `aaga `lõpsma Ann; *laenas raha* `aasta aja piale Iis; *vahel lubasid* `tulla kõege peregä kuuss `aegass; *kuu ajaga tegi* `yyne `katse `alla Kod; *sääl* `olli `yõ ja *päe* `aega Vil; *keedet* `syõki es saa nädälil aal kah; *ku ma är tunni* `aiga tji, *sõss om ta iki tett* Trv; *ta sat'te üte tunni* `aiga ninda jämet [vihma] Pst; *kuus suvet* `aiga käüsi ma karjan; *sji om joba* `aaste `aiga põdenu Krk; *jalg* `olli `aige, *mia likati suvi* `aiga Nõo; *tiä ka tal'v* `aigu pallel' jumalõt Krl; *tyy tulõ tuñni ao peräst kuu^p* Har; *sa võid nätäl* `aigo uno pyyl olla Plv; (heinamaale) *Sinnä_* `mitte `tervess nädälless aoss `vällä Räp; `aastaga aoss läts sulasõss Se c. (koos ajaadverbiga) `kaua aja tagant kui keriku saab siit Lüg; *ta läks kouemaks ajaks ärä* Jäm; *oli sii veel ilja* `aega tagasi niha Ans; *se oli juba ammut* `aega, *kui seda sai* `kuultud Jaa; *see* `kelder `tehti ilja aa eest Muh; *se pole väga* `ammo aeg, *kui nad* `siia tulid Rei; *ei ole kauat* `aega kadun Aud; *põle kaul aeval tein* `leiba HMd; *kaua* `aega sa ikka `uotad JMd; *mul on kauast ajast* [seismas] `ühed ieringad JJn; *siis oleks* [paranemine] `võtt kaua `aega `aega Ann; *elas kavvat* `aega pialt selle viel Trm; *ma panen su kavass* `aegass vahi `alla Kod; *mina põle ammu* `aega sial käenud Pal; *joba ammul aal ei oole* `sinna saanu Krk; *kraasi om ammust* `aiga temä käen Nõo; *kavva* `aigu, *ku^p jo sõna sai* Krl; *tyy ol'l* `kauga `aigu `aigõ Har; `ilda ajo jst käve siin Räp d. nii ja nii palju aega tagasi, möödas `sellest juo `palju `aega juo, `seitse kaheksa `kümmend `aastat `aega Jõe; *on juo nädäl* `aiga kui `viimast `käisin sääl; *sest on juo, kuuskümmend* `aastat tuleb `aiga senest Lüg; *ma_p* `teegid, *mis sest* `aega on, *kas seitsekümmend üks* `aastad voi Jäm; *sest on üks ports* `aega Khk; *neli* `oastad `aega, *kui ta ää suri* Juu; *kaks ehk kolm iga* `aega tagasi Kos; *ravvast* [vankri] juhised akati tarvitama `oastat nelikümmend `aega Trm; *ligi sada* `aastat `aigu tagasi Võn; *sinna_saa jo viis aet* `aiga. `aigu tagasi Har; *no_saa sinna^p* `aigu joba `üle katõsaa `aasta Rõu

8. (vormelid) a. (imestust, üllatust jne väljendavates hüüatustes) *nää kus on* `külma verelisi inimesi. *oh sa* `armas aig Jõe; *oh minu aig, küll on iga se moni inimine* `uidurane Kuu; `armas `elde `aiga vai sina oled siin VNg; *oh sa* `eldene `aiga Vai; *oh ärje aeg* Jäm; *Arm-aeg ette oitku, on ikka nende lastega rist* Kaa; *peiu särk ehitati ika nõnna paraku aeg ää et; ah sõna* (?sina) `aega! *kui pisike* Muh; *oh sa aeg, kui noble ta oli* `riidid `selga `aama Rei; *sa igävene aeg, va vihm* `leotas `meite

'riided kõik ää Mar; 'jeldene aeg, no kas mina täda 'tuntsin Mih; kis seda 'tohtis 'koolis 'rääkida, sa alastuse aeg Hag; os_{sa} kulla aeg õt'e, kui ilus se on Juu; oh kall'is aeg, ei ma 'tiandki Jür; sa 'oitku aeg! ma kohe imestates 'vaatasin seda 'kassi Amb; nõnna 'pilvesse läheb kohe et os_{sa} aeg Ann; oh sa õnnis aeg küll, mis tema ometi 'ütleb VJg; kall'is aeg! mul ei õle pesogi ühen Kod; kullake aeg, mis tema reagib Plt; os_{sa} suur aig, mis nüit tahat tetä küll Krk; oi sa 'eldene aig, mes nüid küll saab Nõo; o_{pühä} aig, timant koolöss nii pal'lu 'vannu inemiisi San; Jah 'taivanõ aig noorõ inemise_{rõgisäse} ütte 'puhku Urv; oh 'heldene aig, kuiss meil ta sÿÿp no ni hukka lät's Krl b. (hüvastijätuvormelites) 'jäeti iad 'aiga; üva 'aiga, üva 'aiga, üva 'peigumehe 'õnne ka; vanad inimised 'ütliväd aja 'pääle Lüg; kenad 'aega VII; Olgu siis seda 'korda 'jälle loril lõpp ja ead 'aega Pöi; ead tervist, ead 'aega Tõs; iad 'aega JMD; üvad 'aega MMg; ääd 'aiga siss, näiss konass ma tule jälle Nõo 9. eks mets ole siin old ige oma aja (kogu aeg), ega sie ole 'toiseks 'muutund Kuu; juo sie jääb vanast ajast juo, sest tule 'vällä 'ühtegi; kevädel juo kippuvad [mesilased] tali 'korterist 'tüöle, siis ajavad 'aiga taga Lüg; Minul tuli kene aeg (kaua) teda 'oodata Jõh; tal käisid segased ajad (meeltesegadus) peal Phl; mes aeal põlvel see oli, kui neid metsä matikuid akkasin pidama Var; Ma põle seda kuna ajal (kunagi) näinu Hää; nüid ei ole ma enam 'miskil aal (kaua, ammu) teind Pee; poeg põle sada 'aega (väga kaua) siin käenod; minä ei õle sadandel ajal täädä nähnud; ku tuleb miässerahvas 'vasta, suab üvä aeg (läheb hästi, on hea õnn); kelle ilma aeg (ammu) nägimä tõenetõiss; kõik õli muadon ja ajan (kombekas ja ajakohane); kavva mina vahin siin, mes 'aega ma täädän; õli õnnelik aeg (õnneks) et 'tuiskas, ei nähnud 'jälgi Kod; 'sinna 'kohta ei ole ma kuna aig (ammu, kaua) saanu; sehast 'laulu es ole kuna aal kuulu Hls; nüid om vanamjÿss ilusen ajan (heas tujus) Hel; kona ajal (millal) sa lähäd ommen; mia ei tiia, kona ilma aal mina na (püksid) ummelsi Nõo; sinno ku kirbu_{söövä}^p, püsü_i^p 'kohk'i paigah, kannahtha ajoni^p (kannata ära) Se; head aega aegsasti Selle (põhu) soab säält oome ead 'aega ää Pöi; Vahest kui arvati et soab sõniku 'õhtaks iad 'aega 'väl'la, siis 'pan'di piale lõunat 'ärgi poar 'kündma Kei; tuleb aeg vahest, võib-olla – Jaa Pöi se on tuleb aeg ehk ühe karvakeise 'Laimla pool Pöi; aost aigu järjest, kord-korralt valu lät's ika aost 'aigu suurõmbass Urv; [rukkivihkude kuhjapanekul] ladva_{saeti} iks 'saiba poolõ üless minemä, aost 'aigu iks nii 'liuhka ülesspoolõ Rõu

aega 'aega Sa Mar Mih Hää Kad Vil, 'ai- Kuu Lüg Jõh Vai Kam Rõu Vas Se; - 'aega VNg Juu Amb

1. ajal, aegu minugi 'pulma 'aiga õli 'niisuke mies kedä 'õtsiti Lüg; joulute 'aega; sõnnigu vädamise 'aega 'tehti õlut; mis sa õõ 'aega 'konnad Ans; kis 'ristimise 'aega vaderiks on, see on riste ema Khk; see oli isa ema 'aega Kaa; sis nad tulid 'õhta ämariku 'aega Jaa; limbi suppi keedeti pulma 'aega Pöi; laaritsapää 'aega oli 'kange torm Kad; minu 'aiga olliva raud vigla Kam; Kardohkavakk ol' tyy! 'aiga kolmküm-mend viis 'kopkat; täl es olõ_{tyyd} 'aiga hobõst es midägi Rõu; tyy ol' jo mustil 'aiga; tyy! 'aiga ku ma lat's oll'i; vanal 'aiga ol' sussõ pal'lo; ma_{ka}_i_{tiia}^p, kual 'aiga ma saa minnä^p Vas; varahitsi kartohkit vöi jo 'pütrepääväl 'aiga süvvä^p; rehelisõ^p tuli^p jo poolõüül 'aiga üless; sjool 'aiga om noit tegemiizi; pühil 'aiga Se; seda aega 1. sel ajal, siis kodu old sidä 'aiga 'kennegi laps 'ouess Kuu; ma tulen tagasi sedä 'aiga Lüg; inimene sai seda 'aiga 'kõrvale [sõnni eest] Jõh; Eile me olime seda 'aega juba kodu Pöi; kas ma olen seda 'aega jo surd VMr; 2. selleks ajaks ju seda 'aega jõvad 'valmis Khk; 3. seni, selle aja jooksul veri mage ei seeša, 'syyla 'ulka. seda 'aega

aegadasa

seešab küll [kuni vorsti tehakse] Pal

2. aeglaselt, pikkamisi *ää tule nii* 'aega Mar

aegadasa 'aegadasa Rei, 'ai- VNg aegamööda 'aigadasa *ikke tegi aga mitte* 'sundimise varal; 'aigadasa tegin -- ühe 'kerra oligi 'valmis VNg; *käi* 'aegadasa Rei

aeg-ajalt 1. vahetevahel, mõnikord *tämä aigajalt käüb siin* Kuu; *aigajalt on* 'aige Lüg; *aeg ajalt saab* 'võira töös ka 'käia Ans; *Aeg-ajald tuleb peenleiva tainast kloppida* Rei; *ta jäi aegaalt järi pial tukkuma* Kos; *ta i juo enam aegaealt vaid on alatasa* 'juua täis JõeK; *aegaealt tuleb tahm* 'korstnast 'väl'la võtta Lai Vrd aeg|ajuti, -aoti, aelda, aiganesä, aiguna

2. aegamööda *läks ikke aigajalt edesi* 'ühte 'puhku; *aigajalt jääb* 'lahjemmast Lüg; *läks aeg ajald ikka* 'aigemaks Emm Vrd aegajuti, aigaost

3. kunagi, kord (tulevikus) *aeg ajalt jõuame meie ka nii* 'kaugele, *et võime uue tua ehitada* Iis

aeg|ajuti 1. vahetevahel, aeg-ajalt *se on aegajuti nenda* Jäm

2. pikkamisi, aegamööda *leheb aeg ajuti* Khk

aega|kauda aegamööda *astub na samm aaval* -- 'aegakaada *kõib* Tös

aegamisi 'aegamisi Khk VII Rei Kse Mih Tös Tor Juu Kos JõeK JMd Iis KJn, -ssi SaLä, -mesi Mar Mär Han Tös Ris, -miisi VMr Kod Lai; 'aigami(i)si Lüg aegamööda *lähäb peris* 'aigamiisi Unikülä 'puole Lüg; *keib* 'aegamissi; *küll see* 'aegamisi *paraneb* Khk; *kes* 'selgest 'aegamisi räägib, *saab aru* VII; *Ärjad kõivad* 'aegamesi Han; *viimäti akkas siis* 'aegamisi *tulema* [mõistus tagasi] Tös; 'aegamisi *assad käävad* Kos; *küll ma* 'aegamisi *maksan* JMd; [buss] *tuleb* 'aegamiisi VMr; *lähäb* 'aegamiisi *nõnnaqu ärq venitab* Kod Vrd aigumiisi

aega|mööda aeglaselt, pikkamisi; vähehaaval – RId spor eP M, Ran Nõo Ote 'aiga 'müöda *saab senegi* 'valmist Lüg; 'aega 'mööda *sai* 'terveks Ans; *mene* 'aega 'mööda Muh; 'kähku *ei jõua, teen* 'aegamööda Mär; *no* 'aegamöda *se* [härja] *künd oo* Lih; 'aega 'müeda *tikutasin* 'sõita VJg; *ul'jub tasakene, kes* 'aega 'müöda *tasa kõõnib* Sim; *lähäb* 'aega 'müüdü 'jusku *täi lähäb* 'pulma Kod; *mine vjäl* 'aiga 'müüdü (aeglasemalt), *ma i jõuva nõnda tulist* 'kõndi; 'aiga 'müüdü u ~ 'aigapidi van; *pia tetäss pilla-palla, 'aiga 'müüdü tetäss asi* 'äste Krk; *kui ilust seene* 'vihma *tuleb, 'aiga 'müüdü ja pikald, siss seene muud kui tõusuve; mis* 'aiga 'müüdü *tetäss, saa armass; A bi ti käib aigamüüdü, vitsakimp käib* 'kintse müüdü Hel; 'aiga 'müüdü *asja käevä, pia tettu pil-lapalla; 'aigamüdü asja käevä, ripa-rapa rista* 'katski Nõo Vrd aegadasa, aeg-ajalt, aegakauda, aegamisi, aegapidi, aigamast, aigamüöde, aiganesä, aigumööda

aegana õigel ajal *kõik said* 'tehtud, 'aegana 'tehtud KuuK

aeg|aoti vahetevahel *see nõnda aeg* 'aoti *kui neid* (kalu) *soab* Põi Vrd aegajuti

aega|pidi aegamööda – Ans Hää Kos JMd Lai Trm KJn M Ran Nõo *jo se* 'aega *pidi saab* 'terveks ka Ans; 'Kohtu *asjad käirvad ikki* 'aegapidi Hää; *nad* (härjad) *läksid väga* 'aegapidi Kos; *asjad käevad* 'aegapidi Trm; *piisutep* 'vihma *vähä, 'aigapidi lääb suurembes* Hls; *mis sa nõnda pakilt kõnelet, kõnele* 'aigapidi; *tuli palass ilusti, paraviisi, 'aigapidi* Krk; *kui* [adra] *terà otsa mant* 'aiga *pidi tuleb üless, et* [siis] *õlm äste* 'viskab [mulda] Ran Vrd aegapite, aegupidi, aiga|piti, -pitti, -päidi, aigupeten -pite aegapidi *venib* 'ninda 'aiga *pitte* Lüg; *lähäb* 'aegapite Kod

aegas 'aegas SaLä Pha Muh Phl Lä Khn PäPõ('ai- Tös) Ha Amb Tür ajal, aegu *poisid* 'loultsid *õsumiste* 'aegas Jäm; *oli kellu viie* 'aegas *kodu jo* Khk; *ega töö* 'aegas *või juttu üht aeada* Pha; *minu* 'aegas *põle nälja* 'aega *oln* Muh; *vana laaritsaba* 'aegas

oli ruki külv LNg; kes sedä teab mes kahe kuu 'aegas sünnib Mar; suur luu tuleb [linal] masindamese 'aegas maha Vig; noore roho 'aegas oli [lehm] poea toon Var; tä läks kesköö 'aegas meilt Mih; sõja 'aegas 'võeti 'kindi poeg naesõga ja tüdär Khn; päeva 'tõusma 'aegas läksin 'künma Aud; tea kas sie oli nüüd ruki 'lõikuse 'aegas või oli sie rehepeksu 'aegas Ris; minu poisikese 'aegas seda ei old Hag; mis 'aegas se laps 'sündis Juu; mõesast 'antti pühade 'aegas ka pool'toopi 'puskarid Kos

aegene 'aegene Kod; 'aig|ne g -se Trv aegne jumal tiäb kelle 'aegene [vana tamm] Kod

aeges 'aeges Phl LÄ PÄPÖ spor Ha, Jä VMr SJn, -õs Khn ajal, aegu piiru halud 'olled rehe 'aeges ära kuivatud Phl; minu 'aeges ta on old kõik aeg eesti küla Noa; üks mees tuli 'meile poole päeva 'aeges Rid; joosen pimediku 'aeges ruttu ää Mär; igä kaare 'aeges loesatasse Vig; uegas eläb keväde 'aeges mere 'jaares Var; sui tõuseb päe kella kahe 'aeges Mih; sao uõbi 'aegõs Khn; minu mäalestuse 'aeges PJg; vanasti oli 'sae 'võetud vabriku 'aeges HMd; meie põlve 'aeges ei old sedä 'ühti Juu; üö 'aeges läksime sialt metsast läbi JõeK; vene valitsuse 'aeges akkas poast jüripäe ligi Amb; joagupää 'aeges meie alati 'lõikasime rukist Tür; meie elu 'aeges seda küll änam ei oldn SJn

aegis 'aegis Amb JJn Vil ajal, aegu minu 'aegis ei old, et suivil'la kallal sirp oli, minu 'aegis oli juba vikat' Amb; aga ennem 'aegis 'olli [türgi pipart] Vil

aeglane 'aigla|ne Lüg Vai Trv TLä Kam, -nõ spor V, -lõ|nõ San Krl, 'aegla|ne spor eP, g -se (-tse Puh), g -sõ V pikaline, aeglaselt tegutsev sie mies on pikkäline, 'aiglane 'tüöle; 'aiglane obone -- 'aiga 'müüdä käib Lüg; nii 'aeglased puhas sääl koos, millal ne oma 'tööga 'valmis saavad Ans; 'seuke 'aeglase jutuga 'olli Muh; nii 'aeglane et, sel 'aega igäs kohas Mar; 'aeglane inime teeb pikka Tor; 'aeglase joksuga jõgi Kad; tõene (inimene) oo 'traksjas ja kärme, tõene 'aeglane ja eietet ku köödik; 'niske 'aeglane ja tume valu rinna all Kod; ta on väga 'aeglane, tal lähäb iga asjaga pal'lu 'aega Lai; 'aeglase sammuga [inimene] Plt; nihukesi va 'aeglasi ei tahagi 'tüssse KJn; 'aiglane inemine -- ta mugu tössutap tyy man Kam; 'säartseide 'aiglaisi inemüisiga om rassõ tyyd tetä? Har; Um 'väega 'aiglanõ, taa vinüss ku villanõ köüd's Rõu Vrd aeglik, aegline, aegne, ajatune

aeglaselt adv < aeglane tieb 'aiglaselt tüöd Lüg; vana mies läks 'aeglaselt edasi - tuünd ja kilu 'mieter Kos; 'sirge maa pial nisuke kungas -- nigu 'kõrgem, läheb 'aeglaselt 'alla Sim; obune kõõnib 'aeglaselt Iis; käib 'aeglaselt Lai

aeglema 'aeglema Jäm Khk Käi Mär Kse Han Var Ris JõeK JMd VJg, 'ai- Kuu Hls Puh

1. aega viitma, aeglane olema; viivitama; laisklema, logelema tahab töö juures 'aegleda Jäm; mis sa 'aegled, ooletu oled ning 'aega viidad Khk; akka 'sööma, mis sa sii 'aegled Han; ei viitsi tööd teha, ta 'aegleb sama 'viisi Ris; mis sa 'aegled ometi, tie tüed edasi VJg; mis sa iki 'aigled päle, kui sa ei tjj ruttu Hls; sa 'aigled 'väega pal'lu enne kui sa tyy manu lääd Puh Vrd aedlema

2. "puiklema, millegi salgamiseks põhjust otsima" 'aigleb sen 'juuress, ei taha tott 'rääkidä Kuu

aeglik 'aegli|k g -ku aeglane 'aeglik inime tieb pikka 'mööda Kos

*aegline 'aigli|n(e) Krk, -le|ne Hls, -ali|ne VNg Jõh, 'aegle|ne Emm, g -se aeglane 'Luanustase kõhe 'niisikene 'aigaline, aga tüä nagu laguneb kääs Jõh; tõine om 'aiglisep; mea ole 'aiglise ja pikälise kõnege; tõisel inimesel om vaim ergep, tõisel om

`aiglin Krk

aegne `aegne u VNg Vai, g -gse, -kse eP; `aõgnõ g -ksõ Khn; `aig|ne u Vai, Saa Ran Kam Ote Rõu/-nõ/ Plv, g -se Hls Puh Nõo Krl; `aega|ne u Vai, JõeK KuuK Kad Rak, `ai- R Hls, g -se; ppl `aegasi Kos, `ai- Trv

1. a. mingisse aega kuuluv, mingist ajast pärit, mingil ajal olnud, juhtunud siis `rääkis -- oma `aigasi merel `käämisi ja `asju ja Kuu; sie `kirju vasika on `vastla `päivä `aigane VNg; mii `aigane sie laps on? nuo siis `tõine `ütleb mil ajal, kas `jaaniba `aigane ehk Lüg; teu teenistuse `aegne töö oli teist `moodi; lina lougutamise `aeksed õlut veel `järke jäänd Ans; Aiseb kut va joagapää `aegne sokk Põi; meitel on va rootsi `aegne ait Phl; kultukatid on old `Katrina `aegne raha; joani pääva `aegne vihm Kos; kõik tema `aegased `tienijad KuuK; vana põhja sõja `aegne rist Tür; [viinavooris käimine] oli jumal tiab mis `aegne Kad; nõjd one kõrike `aeksed inimesed (kandsid vanasti kõrikut), näil one vana `aeksid tanusid; mul isegi `aadama `aeksed kahavrid, [õeld] kui `kägä süädässe Kod; vanad isaisade `aegsed puud Äks; `Kompuss `olligi miu `aigne `köster Ran b. vanune aast `aigane on tene VNg; kuu `aegne laps Kos; kanapojad saed mul kuu `aegsed; puale `aegne, ei õle vjil `sündimise aeg lapsel Kod; minu `aegne inimene, ega ta vanem ei ole Pil

Vrd aegene, aegune, aigine, ajane

2. aeglane, pikaline üks pikka `aigane inimene, ken midägi `kiiresti ei tie Kuu; `ninda `aigased nied suvitajad, ei `jõuva päist `jalgu mitte kuhugi; `aigane `käima Lüg

aegnema `aegnema Kei JMd Pee VMr Kad Kod

1. aeguma; iganema sie raha on `aegnend, ei `kõlba enam VMr; tanu `kanmine on ju `ammu `aegnend Kad; kas mõni riist või asi, see on `aegnend või `otsa saand Pee; [kohtu] asi `aegneb ärä, ärä `aegnenud, kui nõnna pal'ju `uassid lähäb `mýýdä Kod || kaduma petroo-li laik `aegneb ära, aga tärbetii-n jätab pleki Kei

2. valmima, küpsema las ta `aegneb viel, `küpseb JMd; [leotatud] linad `aegnevad ja pleegivad [maas] Pee Vrd aeguma

aegsamalt `aegsamalt Koe Ksi aegsamini, varem Ek_sä tuld `aegsamalt Koe

***aegsamast** `aeksamass Kod; `aigsamast Kuu; `aiks|mbast Rõu Räp, -past Har, -bast Se; `aiksepest Krk; -õpõst Har aegsamini, varem võtama `aeksamass ärä, et kasse `piäle ei lange Kod; tule `aiksepest ärä Krk; tüü `päivä saat lühendäp niü et jätät tüü `aiksapast `saisma Har; nisu taht sügüse `aiksambast tetäp Räp; panõ `aiksabast liud lavva pääle sõss jaahuss arp Se

aegsam|e, -i `aegsamini Mar; `aigsamine, -k- Kuu varakult; varem `täüdüs juo `olla keväjäll `aiksamine, rüsäd `pandi juo vara meresse Kuu; ikke `aegsaste ää `menna -- et `aegsamini `õhta koju saab Mar Vrd aegsamalt, aegsamast, aeksam, aiksampa, aiksemast

aegsasti `aegsasti, -k- Jäm Khk Põi Käi Mär Vän Hää spor KPõ, Trm Ksi Plt KJn, -e IisR Põi Muh Emm Rei Lä Tõs Tor spor KPõ, Iis Trm Vil, -st Ans VII Muh Rei Var Juu Amb VMr VJg Iis TaPõ/-ss Kod/; `aõksast Khn; `aigsast Kuu, -i Kuu Trv(-e); `aiksast Lüg Jõh San Har Plv Se, -e Vai Nõo TMr Krl, -õ Rõu, -õst Krl Har vara(kult); õigeaegselt, parajal ajal; ruttu, kiiresti Eks täü `huomigull juo `aigsast merele `mennä Kuu; et ned soovivad abieluse `astuda, kessel nende vahel midagid `rääkida on, `antku `aeksaste tääda Põi; tule `aeksasti kohe, ära jää iljaks Mär; kevade `tehti viljad `aeksasti maha VMr; lõpetas `aeksast `enne `õhtad Lai; einä saeva meil

'aigsasti ärä tett Trv; ma_pia 'aiksast mineme, muidu jää pimme pääle San; sa_saat vjll 'aiksöst sinnä' enne päävä minekit Har Vrd aegus¹, aeksalt, aignöss, aignöst, aigsade, aigsale, aigsest, aiksahe

aegu¹ 'aegu u Jõe IisR Vai, S LäPõ(-o) Tõs PJg Vän Ha Amb JMd Tür VMr Trm KLõ, 'ai- VNg Lüg Krk Hel T V(-o); - 'aegu u Jõe Lüg, eP(-o) Trv; - 'aigu, -o R eL

1. ajal, paiku tuli 'mikli 'päivä 'aigu Lüg; mihed tüdrugud kevade 'aegu 'lähtvad siit ära Jäm; ölle tegemise 'aegu vanad mihed tarvitasid [kütteks] sakkusid Khk; ma_p tee mis 'aegu se löhe kudu aeg oo Mus; koidu 'aegu inimene akkab aigutama Pha; Sui eina 'aegu ning vilja ösumise 'aegu siis 'võtsid 'päilisi Pöi; igate 'aegu (igal ajal) Muh; se oli noore jee 'aegu Emm; teise 'aasta surnd sama 'aegu ära; mool iga 'aegu 'aega Rei; 'lesta 'pütakse kesk suve 'aegu kah Rid; not'iga saab [kala püüda] kebadi suure vee 'aegu Vän; sui 'aegu põld 'aega kellegil Kei; nüid juba 'ammu 'aegu 'tuhled mullatud Juu; keskomik oli kella kaheksa 'aegu Amb; minu isa 'aegu 'tehti küt'isid Tür; suure pidu 'aegu kakelsivad Äks; 'pandlid on vjll minu 'aegu alles Lai; vanast jõulu 'aigu olli 'sel'ge leib Hel; no kadripäevä 'aigu 'olli enämbide iki sula Ran; taliste pühäde 'aigu; tsaari 'aigu 'olli sji Vana Nõo kroonu vald Nõo; timmatain om 'vastse ilma 'aigu tullu Kam; kes tjiid kona 'aigu ta_m esäl ostõt Ote; pühi 'aigu Rõn; prilla 'aigu San; ku ma 'tütre 'aigu paks ol'li Kan; Noh egass vanastki_pallu 'tõistõ olõ õs ku_seo ilma 'aigu Urv; nällä 'aigu keedeti uhaku ja naadi söögiss Krl; poolõ õdagusspoolõ 'aigu; väümiis 'vjldi minev 'aasta neil 'aigu 'väega kauõdõ Har; sedä 'aigo (selle aja peale) pidi ta ammu_kjmmä; ma lät'si tyyd 'aigo sepä mano Plv; 'säärtside vannu surm om tyyl' 'aigu ku leht' 'puuhhõ tulõ vai ku leht' puust l'att; kual' 'aigu 'täambä kerik om Vas; 'kohve ja tsäid, noid vana ilma 'aigo es olõ^p Räp; sjoo põlvõ 'aigu eletä_i nii; rüä põimu 'aigu Se; 'ol'le tyyl' 'aigu tõpin; nii ezi uman 'aigu (omal ajal) tulõ uni 'pääle; 'kumba 'aigu (millal) Lei Vrd aega, aegas, aeges, aegis, aegus¹, aigidõ

2. aeglaselt, pikkamisi – Krl

aegu² 'aegu saama IisR Koe VMr Kad VJg, 'ai- VNg Lüg toime tulema, hakkama saama; sobima vanames oli niisugune ädane 'paska ka, puol 'aigu 'saamata VNg; en mina saand 'este 'aigu 'ühte 'akna tegemisega Lüg; tema ei soa mite kellegagi 'aegu Koe; umb 'ruotslased -- ja nied 'tuukarid -- käisivad siin, aga nemad ei suand kielega 'aegu Kad Vrd aiguje

aeguma 'aeguma Khk Juu Kos VMr; 'aigume M, -um(m)a, -o- V; (ta) 'aigub Lüg; (nad) 'aeguivad Pee

1. a. valmima, küpsema (vili) vil'ä^p omma är^p 'aigunu^p Rõu; rügä jovva as ar 'aiguda^p, poud pälgäss ar^p; vihma^p lasõ õi tõul ar 'aiguda^p Se b. ilmastiku toimel töötlemiseks valmima (lina) – Pee M V linad 'aeduvad või 'aeguivad Pee; lina 'aiguve pääle 'leotemist vällä pääl Pst; lina 'aiguv mahan, saava 'päevä ja 'vihma; ku suilinu tahets, sis ku 'aigume pannass, siis käänets ladu alapoole ja perse päälepoole; sääl na (linad) kuivass ja 'aiguss, lääve 'pehmepess 'aigapidi; las na 'aigude vjll, luu ei ole vjll 'valla lina küllest; ku ilusti ärä ei ole 'aigunu, siis om kardluu kül'len Krk; ku lina es 'murdu vil 'häste, sjs 'laskõ_maan olla^p, nigagu är 'aigu Urv; mine kae, kas lina ar om 'aigunu^p läpüh; lina^p 'aigusõ vjhh ni normõ pääl 'aigusõ^p, maaha 'laotõdu^p; lina om jo ar 'aigunu^p, hiitneh om jo säläh Se Vrd aeduma, aegnema

2. tilgastama – Hls Lei piim om ärä 'aigunu Hls Vrd aigauma

3. kaua kestma, pikale venima sie 'aigus 'tuurib, sie 'aigub 'pitkäle Lüg

4. vananema; kõlbmatuks muutuma *se on üsna ää* `aegund, *see_p* `kõlba kusagile Juu; `kohtu assad võevad `aeguda Kos; vabadikud `aeguavad (kaovad) ää VMr; Tyy `vargusõ asi um jo^p `aastiidõga är^p `aigunu^p Rõu Vrd aegnema

aegune¹ `aegu|ne g -se Hlj, `ai- VNg Lüg Jõh; -`aegune Jäm Tõs Ris; -`aigu|ne g -se Kuu Krk(g -tse) aegne mis `aegune sie ein on; sie `oskab `laulada küll neid `aeguseid (vanaaegseid) `laulusid; `selle `aegune kui sie kabel oli; sie (soolavedu) oli `meie esimine vana `aegune `tienistus Hlj; mina olen juo `saari `aigune, `saariaig `käisin `kuolis VNg; ikke vanas `aiguses taludes juo üles `kasvaned mõlemad Lüg

aegune² oodatav, tulev `aegune viljakasv on `luota ia JMd

aegu|pidi aegapidi nad (härjad) käisivad `aegu pidi ja KuuK

aegus¹ `aegus Jõh Vai(`ai-) Ans Khk(ls) Kaa Jaa Põi Muh Hi(-os) spor L Ha Jä, VMr SJn Kõp Vil

1. ajal, aegu se oli soja `aegus Vai; päisi pääva `aegus varastab `paljaks Ans; obusid sõõdetakse `lõuna `aegus Jaa; Ta oli mo `aegus sääI juba Põi; ma_p tea, mis `aegus ussi maarjabe oo Muh; koidu `aegus läksid Phl; mis sa sii õõ `aegus `ringi kolad Vig; mis `aegus ta (buss) lähäb Aud; kevade suure vete `aegus Kei; kesk `päide `aegus oli HJn; mõisa `aegus se `muandi oli nii ilus kohe_t viereta või muna pial Koe; kõik on minu `aegus ehitatud SJn

2. aegsasti – Hi õsna `aegus saime `õhtole; Keik asjad peab aegus ära tegema siis aa kord majas; Lüks aegus looja karja (suri noorelt) Emm; kui nii `aegus tulevad, et veel `sõõda, siis saavad `süia ka Rei; `aegus `valmes Phl

aegus² korras, valmis elasime vanamega, siis olid meil alati tüöd `aegus Kad

aegusi `aegusi Khk Khn MMg(ls); -`aeguisi Kod õigel ajal `Aegusi lehm ("teist aastat lüpev lehm") Khk; lehmäl ond `aegusi poeg Khn

-aegust Ls enne-, para-, pea|aegust

-aeguta Ls hiljaaeguta

aegutas|a, -e aegutasa, -e Iis; -`aegutase Lüg õigel ajal saad aegutase `tüega `val'mis Iis

-aegutuse Ls enneaegutuse

aeh aeh Jäm Mar Kse Tõs Khn Tor Häa Kos JMd VJg Trm int (välj ehmatust, üllatust, valu jne) ah, aih aeh, aeh, täna nii väsind Mar; aeh ja oi ja, iga `moodi Tõs; A_e-h, mis mia tegi (kiitlevalt) Khn; aeh, kui ilus Tor; aeh, küll ma ehmatasin JMd; üks aeh ja oeh alati, muudkui `oigab VJg

ae|hang ae ang = aehark – Jõe -hark tuluse-, tooseraud [paadi] `Parda pääl oli `püstü aehark, siel `otsass polesid `tervaka `kannu tügüd mes vett valastid, et kalu nägis Kuu Vrd ae|hang, -raud -kala¹ tulusel püütud kala auid ja angerad, mis ael käies `püita, on ae kalad JõeK -kala² aekala ?teib (Leuciscus leuciscus) Har Vrd oekala

aeks- → aegs-

aeksalt `aeksalt Tõs HMD JJn; `aiksalt Hel, -elt Pst Krk aegsasti kapsast ei tasu kasvatada, kapsas on odav, `poodi tuuakse ka `aeksalt HMD; kui `õhtu sai, nemä talitvit `aikselt looma ärä Pst; kui lämmi ja `niiske keväde, siss külvä lina `aiksalt Hel

aeksam `aeksam Ris HMD aegsamini, varem tuled sa `aeksam `sinna HMD

ael ael Jõe Kuu Hlj KuuK Kad tulusel, toosel vagase ilmaga käia ael. käia ahingaga merest kalu `püüdmas. kui vagane vesi, `pohja `paistab Jõe; Vanemal ajal `käüdi igä tüvenie `ilmujega ael, ahingaga kalu `püüdämäs. Lüödi siis `suurembi kalu mes ede

'johtus 'haugi ja 'anņerju Kuu; Ael'käämise hark ~ tuliraud (tuluseraud) Hlj; meresie ael kääakse. nüid kääivad lattornidega, enne tõrvakse tulega Kad Vrd ahel²

aelama → aelema

ae|laud aelaud käärlaud (lõimelõngade käärupeudele juhtimiseks) Han

aelda aeg-ajalt, vahetevahel nakaskõlõss, sõna jääss aelda kinni (räägib katkendlikult, kokutab); aelda^p nakass 'süütmä Se Vrd ajelda, aolda

aele 'aele Kuu Hlj KuuK tulusele, toosele Kas 'lähme tänä 'üöse 'jälle 'aele Kuu; lõhele 'meñdi, 'üeldi et 'aele 'lähvad Hlj

*aele ka inimene aab oma 'aelit, 'mülläp, om kah ira Ran

*aelelema frekv < aelema² ei tohi 'oetes aeelda; uss lihab aeeldes Jäm

aelema¹ 'aelema tulusel käima kui vaik oli, 'käidi 'aelemas Jõe

aelema² 'aelema spor R(-mma) eP, Trv T, -me M(-m) Krl, -õm(m)a Võn V, -õmõ San Krl Har; 'aõlõma Khn Lei Lut; 'aeleda Jõe Kuu Khk Emm Rei Mär Kse Tor Hää Juu Kos JMd Koe Sim Kod Plt KJn Puh, -de Hls Krk; 'aelda Trv Nõo V(-a^p), -dõ Urv, -te Krk; aeleta Juu Amb, ai- Muh; 'aõlda Lei; aiõlda^p Lut; 'aelama Kaa Pha Põi Emm Hää Vil Kam Ote Rõn, -da Jäm Khk VII Rei, 'aelda Trv V(-mma, -da^p), aelata Khk Saa

1. rahutu olema, mitte paigal püsima a. kibeleva; niheleva; rabeleva istu vagusi, mis sa 'aeled Khk; kui laps pailu kibas ning 'aeles ning ringutas, siis oli koera 'aigus Pha; laps 'aeleb ja kõõlub tooli najal PJg; angerjas akkab [tõkke] põka peal 'aelema Vän; obune jusku va kääil 'aelab Hää; mis sa iki 'aelet, kurda vahel vaguviisi kah, 'aeless pal't Krk; Kui kirbu aelasõ, sis tulõ suur tuul Se; hopõn 'aõlõss, 'kõudet kiñni^p, timä ni a ni 'aõlõss kabla pääl, nakass 'aõlõma Lut b. püherdama; (valuga või unetult) vähkrema Ärä 'aele 'permandul 'tolmu sies Kuu; obu kikerdab koer 'aelab; see vili on puhas maha ailatud Khk; siad 'pühklesid, külititi maas 'aelesid Pha; [loomal] Nii 'kange valu, ta 'aelab kohe sõnniku pääl moas Põi; koerad või kes seal aelen op. 'aelemise ase oo vilja sihes Muh; 'aige 'aeleb 'voodis, ei saa magada Mär; mis sa sii rübeled, 'aeled sii moas Tõs; kuerad on vist siin 'aelend Juu; ma ei saand 'üösse magada, 'aelesin ja kierutasin Amb; obune piherdab ja 'aeleb JMd; [laps] 'aeleb põrandal muas, siputab ja kisendab Kad

2. kiiresti liikuma; (midagi) taotlema a. (külas) hulkuma; ringi liikuma, (rahutult) edasi-tagasi käima õõ 'otsa aelatakse külas Põi; jahi kütid 'aelevad 'metsa kauda; 'Aelab ku urdakoer 'ümmer Hää; rand-rüitel vahib merd, 'aelab 'ratsa obusega mere äärt 'müüjä; lehmä 'aelavad kopelt 'mööda, ei söö Saa; tämä juakseb ja 'aeleb, isi vihane Kod; ta küllät 'ilma 'müüä ümmer 'aelnu Trv; mea käüsi ka 'aelemen vällän, 'aeli puha läbi selle külä; ütte 'puhku 'aelede vällän -- ussest 'sisse ja 'vällü; vaist jõmmikil ütelts, ku na joosev -- ei tohi 'aelte ütte 'puhku Krk; poesi 'aelava keväde 'ümbre nigu esätse kassi Kam; jänese^p 'aelive välläl Krl; taht magama, kõgõ üü käve 'aeldõn Har; lehmä^p 'aelasõ 'väega^p, maa um pal'lass, ei_saa_midägi_süvvä^p; är_ 'lasku_ 'poiskõsõl minnä^p 'aelamma jõõ 'võjrdõ Rõu; 'ilma pit'ti 'opnu^p 'aelõma, tiä ei tñj kotoh tñyüd Plv; ta um no^p 'aelõmise pääl Vas; latsõ^p 'aelõsõ^p huul'tsit pit'e; 'aelõija lehm, püüsü üi 'kohki Se b. kiiresti tegema, ruttama tämä 'aeleb 'irmsass selle 'tñyügä; kanad alate 'aelevad, savitsavad, jalad käeväd all Kod; tal'lidi t'siku ni 'lehmiga 'aeli; ar 'aeli, 'astu inäp jovva ai^p Se c. taga ajama naanõ ol'l 'puuga nakanu miist 'nurmõ piten 'aelõmma; mi 'aeli varast takan; pini 'aelõss 'lambõid;

ma^p esi `aeli sutt, ku ma_kkarjan kãve, piniga tuiadi takast ja `aeli; marupiitni ka `aeldass Har; mis sa `aelat mu_kkannu Vas; miš šinã `aõlõdõ minü `perra Lei d, otsima, saada tahtma `lamba `aelõsõ mõtsast tattõ; `aeli raha `võlgu Urv; Poja^p `olli kãünü_{jäl} tyyd raha `aeldõn; no `aeldass iks, kiü saasi_{nii} asõ `täütjäss Rõu; papi^p olli ka vanast `ahnõ^p -- na^p kãve kõõ^p nii `aeldõh Se

3. tegevuseta olema, laisklema, logelema tule sest tööst midãgi `väljã, `aelen sama `viisi Kuu; mis sa `aead muidu `nurki `kautu, võta midagid nõpu vahele Khk; `Lõu-nani `aevavad asemel, siis õhekorra `tõustakse Põi; kellel o `aega seda `moodi aileta Muh; aeletakse ühest `vuodist `teisi, `aevavad mãda asemeid Amb; sa_i vitsi teha, sa `aeled mud'u JMd; `aeesivad ahju peal ja parsil Pee; mis sa `aeled [voodis] tõuse üles ometigi Sim; mis sa `aeled, et `tõõle ei lähe Plt

4. vastassugupoolega suhtlema a. indlema; paarituma mõni lehm `aeleb mitu `kõrda, eã kuu Hls; ei saa joosnuss, `aeless pãäl pullige Krk; lehm om `varra ärã `aelnu, saa `varsti `nõsmã Võn; peni `aeleb, pidã `pulme; kassi `aelase [innaajal] Ote; päri `aelõss `lambõid Har; lammass `aelõss `oinidõga; lehm om härãga^p ar^p `aelnu^p; hobo `aelõss sõnnõl, `sõnni k'üüss; tsiga `aelõss pahral; nã (ussid mãttal) õks `aelivva^p, joositõlliva, kui sõglah ol'li^p Se; lihm `aelõss häril Lut b. pej liiderdama, kurameerima Nii kaua `aelas `pãäle teise `kaelas, kut tegid lapse valmis Põi; `õige tüdruk ei `aele `ringi Hãã; sie tüdruk `aeleb aga poistega VJg; taa `aelass `poissõga `ümbre^p, taa mõni `tütrik Kan; Vana meherõibõ esi^p, a muidugu `aelass vana mait Urv; noorõ^p `rahva^p kãävã^p `ümbre `aeldõn `poissõga Rõu

Vrd aerlema, aheldama², ahelema, ailema

aelme pl kuhja pãã `aelme (kuhjamalgad) Nõo

aelt tuluselt, tooselt sai aelt kalu Hlj

aelus aelus g -e pej püsimatu loom või inimene Aelus on üks igavene `aelãja lyyum, `kuskel pyyl paigal ei seisa; Aelust `lehma on `raske ära pidada Hãã

haelus|kaal Ta (vaene ja pikaldane inimene) om kui haeluskaal Plv

ae|lõng a. krooklõng kuue `värli ala tõmmetasse kurrud `sisse, millega nee tõmmetasse, se on ae lõng Khk b. traagelniit vanad inimised `üitsid `riide raage lõhjad ka ae lõhjak Khk; `õmlema ei tohi enne akata, kui aelõhjad o `sisse `aetud; ta aas vesti aelõhaga kokku Muh

aema → aam², ajama

-aemed Ls peaaemed

ae|mutt Ae mut't oli suure silmaline võrk, kotused all, laused peal. Tõmmati `kus-kile `lõuka ede, paadiga sumati sihes -- ae mutiga `püüti `augi Põi Vrd ajamutt

aeakesi tütar koa, nãd kahe aeakesi [elavad] Mar

aeenamane ainuke üks aeenamane poeg KJn Vrd ainumane

aena|pael aenapael võrguain; pael mõrra vaia külge kinnitamiseks -- Mar Vrd ainas-, ainus|pael

ae|niit võsast puhastatud heinamaa ae niit `aetu lakõss, lakõss tett võsast Rõu -peni hagijas Kütteil om iks aepeeni üten, kes aab linde ja jãnessit vãllã paossist Nõo -pulk abivahend puunõu vitsutamisel -- Krj Muh Vig Kse ae pulk tehase puust. ae pulgaga pannasse riista `vitsa `peale. vasaraga koputatse ae pulga `peale, siis vits läheb `paika Muh Vrd aepuu¹, ahepulk -puu¹ = aepulk -- Var Hãã Pst Hel `nõule `aetse `vitsa `pãäle aepuuge. aepuu om tasatse otsage pulk Pst -puu² pikk terava otsaga puu ahtme torkimiseks, et vili partel paremini kuivaks `aebu, `siokõ lõbõ puu oli, kaevõti

'rihte, torgiti augud 'sisse, kui odrad ülel olid Khn; saanu tuast ilmatuma ae puu Hää Vrd ahepuu -puu³ mõõdupulk võrgu rakendamisel võrgu aepuu, kellega sa tabandse vahed ära mõõdad Hää -puu⁴ aepuu Jõe Kuu puu, millega tuluseraud on kinnitatud paadi parda külge

aer¹ aer g aeru eP(g -o; g airu van Sa) u M; 'aer|(u, -o) g -u, -o R; aõr g aõru Khn; n, g aeru Saa Hls; air Plt, g aeru (-o) Tõs Kod KJn Puh Ran, airu Lih Kad Võn Lei, aar'o Võn Rärp; 'air|(u) g -u, -o RId; pl aeru Kam San, aira^p Har

1. sõudmis- või tüürimisvahend a. aer; mõla Aerud 'vuosse [et takistada paadi edasiminekut]; lasin 'aerud sise Kuu; olime 'keulas 'aerude pääl; 'aerudega 'soueti 'aabjud Hlj; [paadi] 'piidal kes olivad, neil oli 'kummagil üks 'aeru kääs; 'aero käib 'tullide vahele VNg; lodja airud on lühemad kut paadi airud Khk; airud on rihmaga kää 'külges, nii sõuab Pha; Silla pool teismene vars, 'otsas lai laba noagu lasn, kuuse puust oli 'tehtud. 'Sõuke oli 'õige aer Põi; viie vaimu laeval 'olli kolm 'paari 'aera peal; kes 'ändas sõuab, sellel o lühemad aerud; aeru laba ja tüi. pioalune oo peenike Muh; lodi -- pisine paat, üks mees 'püste sees. aeruga ikka lükade Phl; prikatakse kui ühõ aeruga 'sõutakse. taga otsa peal mees 'püsti, aer peos ja prikkab Rid; 'istudes 'sõutasse 'aerudega ja 'püsti mõladega Mar; ühü aeruga lükkad 'paati, et sa 'ankrusse saad 'panna Var; Nda vaga, et piib aõrdõga kua 'aitama; Pistä aõruga vett (mõõda veesügavust) Khn; lootsiku mõlad ja paadi aerud Tor; nüid on aerud, mõlad on vanast old Amb; mugu 'lõmba aga aerodega nõnnagu piä märg Kod; 'aire tetti lavvust ja plangest ragusiva Ran; nelä aarõga veneh; ank, kat's 'pulka, kelle vahel air; aar'o^p, kellega sõvvõtass, mõla om, kellega toogatass Rärp || fig Aer souss (söömine pooleli, lusikas taldrikul supi sees); Jätt 'aeru 'soudu ja läks 'laua 'juurest menemä 'ouesse Kuu Vrd aar², ajur b. tüürimisvahend 'aeruga pittä perä Vai; tüiri aer, see oo vallali aer, sellega tüiritasse, 'peetässe 'roori Khk; [palgi] parvel ol' aer; ees ja taga 'otsas ol' aer, parve otsa 'peale 'paandi kaks puud ja pakk sinna 'peale. angepakk 'üiti. ammas sai 'sisse 'raitud ja sinna 'paandi aer 'sisse; aer olli ikka üks neli või viis 'sülda pikk, ots laiaks tahutud ja parvel ollid aerud peal, et otseti 'kaldasse ei lää Vän; aeruge tõmmati [palgiparve], ännäst taga kääneti. aeru olli kolm 'sülda kige vähemp; aeru änd olli peenempes tett. aeru lai maa olli seitse 'jalga pikk Hls

2. (eseme osa) a. tuuliku tiib – Juu Ksi Plt San Har Rärp 'veskil on aerud peal, neli 'aeru peal Juu; tuulõ 'veske aira^p Har; tuulõ 'veske aar'o^p Rärp b. saha aer (käepide); [kerilaua] 'aerude (harude) otste sees on pulgad LNg; aerudega (aistega) kiik 'ol'li nell'a postiga Tor; need on aerud (vesiratta labad), mida vesi 'ümmer aab Juu; pumba aer (käepide); [hasplil] üks air 'vaota 'alla [et lõngavihti kätte saada] Plt; 'veski rattal ol'li aeru (labad) Kam Vrd haar²

3. fig a. (pilved) kui aerud 'taeva lõövad -- taevas pugaldab, ta tuleb aerude 'viisi. sii oo pesa ja siit lähäb laiale; aerud 'taevas -- al'imad pilved Aud b. jalad (kubemeni) nüipikäld ku 'aire 'ol'li, lätsit [sügavasse] 'lumme Ran

aer² aer Khk Kaa Pha ablas See lehm on küll nii aer 'sööma, et kas sööb eese 'luhki Kaa; aer inimene 'sööma, see sööb suure ussi alt munad ka ära Pha Vrd aere¹ aer³ → aher¹

haer aer g -e Hls Krk; haer g 'haera Rärp(-ass) Se; aeras pl aera Hel; pl 'aerad Hää, 'aere Pst, haera^p Vas, aira^p Se hrl pl harkadra künniraud Karduleste 'künmeseks 'ol'li isi 'väike 'kerge ater -- lõhemate 'aeratega Hää; adra 'aerid teritetse. ku na nüris om lännu Pst; adral kait's aert otsan. tõise 'aere olet katik aanu; nüri 'aerege ei

saa kündä; `aerit jakats, ku `aere pütsiku `terve ja kõva om Krk; harkadra haer lät's `kat'ski, `murku ui `haerit ar^p Se Vrd haeraud, aher³, aheras

aera¹ `aera ablas kui [lehmal] karva jagam all madalas, siis o `aera, `rohke söömaga Khk Vrd aere¹

aera² `aera Khk Mus (liiga) hapu; tilgastanud piim läheb `aeraks, palju abu; õlut läheb ka kilakaks, viimaks läheb `aeraks ka keest ära kui üle kilaka läheb; see (supp) on `umbest `aeraks läind, kui püsut murratama läind on Khk; taer, mis o sandiks läind, on `aeraks läind, sellel o `aera mekk sehes, kui tä kaua `seisand oo Mus Vrd aere²

aerama `aerama Kod, `ai- Puh, aerata; imps aeretse Tõs

1. aerutama aeruga aeretse `paati Tõs; vanad `ütleväd, akavad `aerama -- nuared `ütleväd, akama `sõudma; mina olen küll aeranud, aeraka teie nüüd Kod; `airega aeratass `venne sehen Puh

2. (kätega) vehkima lapsed `aeravad kätege; võtab aga aerata `kätege maha. `aerab `kätege lavva piält maha Kod

aera|puu harkadra rauapuu `Aerad -- on nid adraravvad, mis `aerapuu `otsa käivad Hää Vrd aerepuu

haerass → haer

ae|raud tuluse-, tooseraud aeraud on `nel'jakañdiline tulease KuuK; minnakse kü-naga `jõele, tõrvakupuud pannakse aeraua `piale põlema Kad Vrd aehark

hae|raud harkadra künniraud käve sepil hae `raudu jakkammah Plv Vrd haer

aerdam `aerdam g -i tuuliku tiiva roog `Aerdamid `tehti tammest, arukorral ka kuusest. Vanasti olid `aerdamid `ühtlased, oort kahe tiiva `pikkused; Tüki kaks `valmis tahatud tiiva `aerdammi katsuti koa ees oida Põi Vrd haardam

*aerduma ilmastiku toimel töötlemiseks valmima kui nad (linad) ikke parajasti `aerdund on, siis on ikke kõige paremad Plt Vrd aeduma

aere¹ `aere Khk Mus Krj Pha VII ablas meitel on si_asta nii `aered siad, nee söövad keik ee Khk; `aered lehmad `andvad ikka änam `piima Krj; `aere söömaga loom VII Vrd aar³, aare², aer², aera¹

aere² `aere Khk Mus (liig)hapu taar on `aereks läind - äi `aita änam `juua Khk; supp on nii `aereks läind Mus Vrd aera²

aere|puu harkadra rauapuu - Hls Krk Pann om `aerepuu all, oiab `aerepuud aiste kül'len Hls Vrd aerapuu

aerlema `aer|lema Kir, -elda Rid, aerelda Mar aelema loom `aerleb kül'lä päl Rid; lapsed `aerlevad; `aerleb möödä maad Mar

aeru|kiige aistega kiik `kõrge aeru kiige, nii `kõrge nagu puud Tor

aerulene lume ebemed tärniledes ja aerulesed Pil

aeru|paat sõudepaat soupaat ehk aerupaat Jõe; küll `ilges `menna `aero `paadiga VNg; Lind `lennab üle mere, `tiivad `tilguvad `verda = `airupaat Jõh; üks aeru paat' oo Kasaril sella lähedal Kir -pakk parve tüüripuu aluspakk - Vän Hls aeru paku pulga, kaits `pulka, et ta (aer) säääl vahel `liiku sai Hls -poiss `aerupoiss kalur, kes noodaveol paati sõuab - Jõe

aeru|puu 1. aeru tegemiseks kasutatav puu - Jõe Kuu Põi sie (kuusk) `täüdüs `olla joba `ielmäsell `aestäl igä `aerupuiks maha `uetud. kogu aja oli igä `aerupuu tagavara `täüdüs kodu `olla Kuu; Aerupuu oli kuusk, kuuse aerud on `kerged Põi

2. parve tüür aeru puu sji olli parve pääl ehen otsa pyyl Hls

aerutama *aerutama* Khk(ai-) Pha Emm/-od-/ spor L(-o-) HaLä, Trm; 'aerutam(m)a u Jõe Lüg Jõh, 'ai- u RId

1. sõudma sie 'airuti merele VNg; võtad aerud käde, akad aerutama, akad 'sõudama Khk; noorelt ma ika aerutasin jõel, kui lootsik oli Juu || kes sai ühe lihatüki käde -- ühe 'tuhlijupi või, keik aerutasid sääl [supi] sihes Pha

2. a. liigutama, vehkima aerotab seliti maas 'kuskis, aab 'eese 'jalgu 'püsti Mar; tuule 'veski koa aerotab Trm b. käima, hulkuma lähäb edesi peal aerotes (loivates, laisalt) Mar; Kus sa pääva läbi rinki aerutasid Han

Vrd aerama

aeru|vene aerupaat - VNg Vai 'enne olid 'airovened, 'souo 'paadid Vai aesas, aesk → ais

haeska|mees hum vorst 'aeska mehed surisevad keresel. 'vorsta 'üitasse sii 'aeska mehed ja 'Aeska mehi 'üitasse 'jälle vorstid Mar

aesklane 'aesklane Haeska küla elanik - Mar

aest, -a n, g 'aesta Kuu(n-t) Emm(n aest) Käi Har Rõu Plv(-s-) aasta igä 'aestat on siin [pardid]; on 'aestane, käüb toist 'aestat; Igä 'neljä 'aesta tagand on 'kargajus 'aesta; Sie oli 'hulkvel, 'aestuje peräst jous 'jälle kuo tagasi; aest 'aestald ja päiv 'päiväld jääb 'harvemaks; Kui keväjäll o 'palju 'kuuse' porsa, siis tule hää 'tuhli 'aesta Kuu; Aest pole 'aesta vend; mineva 'aesta Emm; ega 'aesta esi_paiigan, ega 'aesta esi_läbi; tyyl imä 'kyyli väällä^p, ol' jo_päält 'ütsämä 'kümne 'aesta vana; ta poiss koolõss 'vahtsõ 'aesta 'sisse ärä; Üte 'aesta' is saa^p medägina [kartulit] Har; 'alla 'aesta ma 'kaupa ei tii; kes tiid, kes 'aesta peräst viil eläss Plv

aesta- 1. aastaga seotud; aastale omane neli 'aesta 'aiga: talv, sügüs, kevät, suvi; No-no 'nindap sidä 'suola sis 'vieti -- 'piamalt paar 'aestasada (sajandit); Ega meil 'aesta 'kaupa 'tehtud ole (öeld peremehele, kes nõuab pikka tööpäeva) Kuu; Kas taal raamatul määrästki 'aestaarru (arvu) ei olõ^p Har

2. aastas saadud, aastaks piisav siis 'saimme 'vilja 'palka -- peremies toi kohe 'meile 'aesta 'leivä kuo Kuu Vrd aasta-

aestaganõ aastane 'aestaganõ vars Rõu

aest|aig aest|aig g -aja Urv Har; aestaig Plv aasta sinnä_saa no_sügüselt kat's aest'aiga; taa käü no_tõist aest'aiga koolin; mul om pal'lu aest'aigu sällä takahn Har; kat's aest'aigo ol' 'haigõ Plv

aest|ajanõ van aastane ma_lõ 'säitsme 'kümne viie 'aestajanõ inemine Har

aestak 'aesta|k Se, g -ga Rõu Plv/-s-/ aasta üt's 'aestak um neid (loomi) pal'lo, tõõnõ 'aestak umma_jo^p är_ 'häönü^p; Mu_veli ol' katõssakümmend üt's 'aestakka vana ku^p är_ 'kyyli; sõss tekk mukka 'aestaga kauba Rõu; egä 'aestaga (aasta) läävä ao sitõmbass Plv; om jo^p 'müydä kol^p 'aestakka toonist saani^p Se

aestakane dem < aesta pia sie 'aestakane 'lähteb ja Kuu

aestane 'aesta|ne g -se Kuu Emm Käi, -nõ g -tsõ Kan Har Plv aastane 'aestane poiss aga sada 'kerdane kasuk = kabustapää; 'Seitsme 'aestane siapoiss, kaheksa 'aestane 'karjapoiss ja 'kümme 'aestane 'kännüpoiss Kuu; nelja õhe poole 'aestane laps, neli ja pool 'aestad vana Emm; sälg on juba 'aestane Käi; ta_m mu ega 'aestanõ tüü Har

aesta|päevad aastapäevad, umbes aasta 'lähteb viel edesi 'aesta 'päiväd Kuu; Mees sai laadal artli pekse ja podes aasta pēevad Emm

aestat → aesta

aetama `aetama Vig Kod hüüdlema, huikama; kajama ääl `aetab `metses vasta Vig; karjalapsed `aetavad: ae, ae, Arvet ae. *toine* `õikab `vassa: ae, ae, Meeta ae; ku karjused `aetavad, tuleb sadu Kod

aetsi|pulk lõimepoomi keerav kepp – Kui kangast telgide pääle ülesse aetakse, siis tuleb *aetsi pulk* suure poomi seest kärmeste välja tõmmata Pst

ae|tuli paadipardal põlev tuli ahinguga kalapüügil – Jõe Kuu KuuK Kad *aetuli* põleb künas või paadis, tõrvikas puu KuuK; tõrvakupuud pannakse *aeraua* `piale põlema -- siis selle tule nimi on ae tuli Kad

aetuma `aetuma Jõe(-d-) Kuu Hlj Vai

1. tuule ja voolu mõjul edasi kanduma, triivima *aga ei* `jäksand pidada [paati], *et* `kaugelle *ei* `aeduks; *paat* `aetub Jõe; `Vergud on `aetund edesi, `ankur vist *ei* pia; `Pilved `aetuvad `lände `päidi; *paat* `aetu `randa Kuu; *las nüüd* `aetuda (öeld sõudmise lõpetamisel) Hlj

2. aeglaselt liikuma `aiva `aetu `toine Vai

aetune `aetu|ne g -se hv "paistetus torkamisest" – Trv

aet|vaks pikkusmõõt, väljasirutatud pöidla ja keskmise sõrme vahe *pitkemad* [vak-sa] `üiti *aet vaksaks* Kär Vrd aedvaks

aevas *aeva|s* Jäm Muh Tõs VJg SJn, g -se Rei Hää Koe, -kse Kos, `aeva Rei Kod Plt Trv Hls; *aevass* Muh Röp/-ss/, g `aeva Hls Krk/-e/, `aiva TLä Krl/-e/; *aivas* Khk, -ss Vas(-õss) Lei, g `aiva San Krl Plv Se(-ss), h- Urv Rõu; `aiva|s Lüg, pl -d Jõh, -ss g -e Jõh; *aibass* Krl; *haavass* van Rõu; pl `aevad Kir PJg, -ve Hel aevastus *sügäv* `aivass Jõh; *aevas pakub* `peele Jäm; *kui järsk aevas tuleb, siis mõtle ühe asja* `peale [siis läheb see täide] Muh; *kui aevad akkavad tulema, siis jääb aigess* Kir; *aevas tuleb, ku* `tolmu lähäb `ninnä Kod; *lõhu mud'u* `aevit, *turdsu nõnda et silmä vesitse pähän* Hls; *kui aivad käevä, siss tahat makalõ* Ran; *aivass tüküss pääle*^p Krl; *haivass tull ei tiiä kas saa viina vai saa pessä*^p Rõu; *pill aivit* Vas; *aivid tegema aevastama* – San V lat's nakass `aiviid tegime Krl; *ku sa nakkat aivit tegemä, sõss ülti et* `tervüss tulõ Vas; *tubak pand aivit tegemä* Se || *aevass tõestab ko takka, et se* (mis öeldud) *tõsi oo* Muh; *aevas kitab järgi, sõj, mis sa mõtlit, om tõsi* Hls; *aevass kit't ka peri* Nõo; *Tyy om õigõ, mis ma sullõ üt'li, näet haivasski kit't perrä* Urv; *üt's haivass kit't perrä, ku kat's haivast - haavast tull, sõss ülti, et kat's kait's vasta* Rõu Vrd aeve, aima³

aevastama *aevastama* eP(h- Phl; aõ- Khn; -ss- Kod) M(-eme) T, -emme Krl, `ae-Jõe Kuu; *aivastama* Sa Rõn Kan Se, -õm(m)õ San Krl; *haivastamma* Urv Rõu, *aav-Röp*; `aivastam(m)a RId; (ma) *aibaste* Hls; ipf (ma) *aibasti* Krl *aevastama vahest aja aivastama*; `muutku `tomma `aivastada VNg; *küll sie on kange karsi-tsa lähtõ nennä, panno aivastamma* Vai; *mool tuleb vahest aevastamine nenda ühte järge, et mitte_p saa pidama* Jäm; *Kui aevastad – siis kusaqi räägitakse sinust* Kaa; *Kui korra vilu tuul õle käib, siis aivastab ja tatistab mis kole* Põi; *kui omiku aevastab, siss tervis tuleb, kui õhta aevastab, siss tuleb aigus* Kei; *obene turaldab, inimene aevassab jälle* Kod; *karu aevastep ka kangest ku ta vihane om* Hls; *panni nuuskutubakut nõnna, siss aevasti* Nõo; *Kae_kui haivastamma pañd, tolmu kibõna lät'si, nõnna* Urv; *latsõ^p kõik aivastõõ, omma^p külmä saanu^p* Krl; *Sõõgi t'surgit är^p ku lavva man aavastat* Röp || *kui aevastatse, siis peab üttelema: aita jeevus ise* Muh; *kui kiegi aevastab, siss üeldakse nal'laks: tervis* Kos; *tõsi on, mis sa rääkisid, ma aevastasin* Trm; *üt's lat's*

oll' hällüh 'maanu^p ja aivastanu^p -- sañt oll' 'vasta 'võtnu aivastamise, tyyst 'saige aivastamise 'vasta 'võtmine, kui inemine aivastass, [juuresolija ütleb] aamõñ armaš jummal' Se Vrd äivastama

aevastis aevastes g -e KJn; aevastis Jäm(l)s Khk

1. aevastus aevastes 'kiitis järele: tōsi taga KJn

2. Kui süda läila, suu palavad vett täis, siis see 'ongid aevastis Khk

aevastus aevastu|s spor eP(-o-), Trv Hls, -ss Puh Krl, g -se, g -sõ Krl; 'aevastu|s g -kse Kuu; aivastus Pöi, g -e Khk VII, -õ San; haivastu|ss g -sõ Rõu; 'aivastus Lüg Jõh, g -e VNg; aavastuss Röp aevastus 'aivastus tuleb 'pääle, siis 'muutku 'aivasta Jõh; mul kipub nii 'kange aevastus 'peale Muh; aevastused käivad VJg; aevastuse uag tuli piale Iis; aevastus tuleb, kui sa külmetad Ksi; 'õhtune aevastus tyyp 'aigust ja ommukune aevastus tyyp 'tervist Hls Vrd aevas, aevastis, aeve

aeve aeve pl 'aeved aevastus 'aeved kõevad Aud

ae|vits¹ ajutine puuvits puunõude valmistamisel 'nõudele 'aetasse aevets 'peale Mar; Enne kui annum valmis sai, aeti -- aevitsa pääle San -vits² a. pilutikand, tikkerida (särgi varrukavärvlil, õlalappidel jm) Hi 'käise veere oli välja õmmeldut, seel olid keige esmald aevits; jätedi kaks 'lõnga vahet ja 'aedi aevits 'sisse; aevets pesteta tagand ika tagand Emm; 'riidele aedakse aevits 'sisse Rei; aevets olle rünna peel ja varuga suus, kui 'veerded 'panti Phl Vrd aeõmblus || u masinateping masinaga tepida läbi - aevetsad sees; aevets on se, mes läbi 'aeta, läbi 'õmlet masinaga Emm b. "säarsaapa kannakapi õmblus" On sool aevitsad juba sisse aet Käi -võrk abar - Trv Ran San kiisa aevõrk; kiisa aevõrguga atetass jää alt 'kiissu. jää august 'aetass 'sisse, katele pyyle udilaga Ran -õmblus = aevits² ae 'õmlos mes takka läbi turgatasse Mar; siis ae 'õmlused 'tehti 'peale kas 'käissele või 'kraele. kui ae 'tehti, tõmmati üks lõng 'väl'la, kui pilu 'tehti, siis kaks 'lõnga Mär

aga aga üld

I. konj 1. kuid, ent a. (lausete või lauseliikmete vahel) neid 'siivusi inimesi one ikke vähä 'ilmas, aga 'siivutumi neid one pali VNg; nüüd on joppe, aga vanade 'järgi on 'polgati Lüg; 'ihmine oli, aga mia en 'tundend Vai; vahus -- sedasa-ma nagu kut luts, aga roheline roog Khk; Kala on meres küll, aga ta tuleb õles 'otsida Pöi; põial on ka sõrm, aga tal on ise oma nimi Rei; ei tä sure ega elä, aga ing oo ikke sees Mar; Isi vana metsavahi obune, aga igat 'kändu kardab (õeld inimesele, kes ei tule toime jõukohase tööga) Hää; ega 'enne saand puhata 'ühtigi inimesed, aga nüüd on neil 'kulne põli Kei; isa üteld: sina ei 'soagi naist, aga poiss üteld: ma võtan kümme tükki Hag; meie 'lammal oli koa tall, aga põld utt 'ühti Juu; vallatust tegi ta küll aga ia õppiija oli 'ästi Amb; ta lugend küll raha ilusti üle, aga_i tia, kust sie viga tuli VMr; tue 'sel'ga aed on püst aed, aga ta on madalamb Kad; kuuleb et jo koerad aaguvad, aga meie koerad esid õle Kod; olema olnud siin aga ega ma sedä ei tia Pal; meie räägime siin ike mõjal, aga mõni 'ütleb majal koa Pil; poiss võis ka külida, aga eks iki külimine ole änamaste pereme asi SJn; 'tyyrelt 'syydi [naereid] aga õige maguse ollive Pst; ilus nagu, aga sita tegu Krk; mul kana muneve küll nüüd 'talve, aga sööve esi mune Hel; noh, mina kudasin küll, aga jalat es küini lavvakide 'pääle TMr; tuule käen 'ällüsi ää vili, aga kõhn olli nigu soldat püssi all Kam; kül'l esä viil 'uhtsõ 'poiga aga^p midägi es avita Kan; sa_lät'sit 'mõtsa [seeni] 'ot'sma_t aga mul kasuss puravik siin Plv b. (alustab iseseisvat lauset) siin oli ikke vahel ka, paarsada kilo mehele sai [lõhet]. aga kolm 'kruoni ka 'maksas 'ostaja Vai; 'peale [mehe] matuste -- ei jäänd mool muud järele

ku `ainult üks sinine eesti kroon. aga siis me akkasime ise [kala] püüdma ja Rid; ma tian küll. aga mud'ugist, aga aga ma ei tia kas seda masinad vist mul änam alles ei ole Kei; sis naene kūsind: aga kust sina minu `võt'sid Juu; meil ei ole `kaugel einamaad. siin oma juures ja. aga `siiski oli ennemal aeal sie mood' et ei old `aega `lõunelle ega keskkommikulle eenamaalt `tulla Amb; noh aga rohomaa nüid küll ia maa ei ole TÜR; aga no vot sie jäi nüd [jutus] vahele Sim; käis aeta ukse taga ärä ja mina ei tehnuđ tǎgǎ tegemiss. aga siis jäen `õsta magama õma `kamri `sāngi Kod; aga `vaata, `veiksed kuke seened, kas seda tiate Äks; egāl käis ta (pruut) kosi `viinä viimān. aga igāuits ańd mis kellekil siss anda olli Pst; ku aput `piimā ei ole ma sǎyǎ sōss ka [kama] ku rokka `pǎāle pane. aga mis rokk om Hls; aga mitte ũits ammass ei ole `kossegina, ei jǎn, ei taka Nōo; `pruuni `vǎrvi iks sai `vǎrvi'. aga ega na_s kulõhtu kah, mis iks `sǎāntsega ol' vǎrmit Plv c. (lause keskel) peris tasane [ilm] oli ja ũhe `kerra aga jää hakkas aga `liikuma Kuu; puhumine oli suu sehes, sõrmed olid aga `kinni Mus; oot ma ku ma oma aga vanuduse järel akkan `arvama Kos; siis olid aga kueranahast torupillid ja sie kua `māngis VMr; pidin iljast `jǎāma, sain aga kiisakibadi minema Kad; teda `ũiti `okmańn, tema nimi aga oli `Elba Sim; rehepapp aga pannud minekid siālt rehe juures Kod; eks aga ollud suur ũyl ka selle rehegi kũt'iga Äks

2. ?ega On üks `oolimatu inimene, āi ta ooli oma riietet aga midagi; peenikest `leiba, no see `tehti `ainult pũhade aaks ja `arba, aga seda pōle järjest `tehtud mette Pōi

3. vaid egass `persel midāgi ei ole viga, aga `jalgul Nōo

II. adv 1. muudkui (sag kinnitab verbiga väljendatut, ilma leksikaalse tähenduseta) uss oli kihutand aga järel, nii `palju kui `joudand Kuu; lähavad aga `jälle `pienarte `pǎāle `siplima Hlj; `kōrda aga `kōrda mittu `kōrda ikka ei `kuule Lüg; laisk, `pōõnatab aga magada Jōh; ma_p tule, ũūa aga teda Jām; pistab aga lapsele nisa suhe Vll; ole aga ea laps Muh; anna aga kätte, olgo siis külm toit vōi Mar; Küll se laps oo igavene joost, `mutku jooseb aga Han; laseme aga kǎed `kōia Aud; Muud sa ei tee ku sirgeldad aga Tor; nii mārg maa oln, kardoled ojon aga vie peal Ris; [rukist lõigati] sirbiga ikka, `muutku aga sirbiga aga Hag; `tōmma aga takka, mis sa `kuulad Jūr; arakas sagatab, raga-raga-raga aga tieb KuuK; kes `anda ei taha sie on `ihnus, kōik ahnitseb aga omale VMr; ah ku see piim on apu, aina kihiseb aga Sim; tũkib aga `vankri MMg; tahab `riakida -- [teine] `ũtleb et lase aga `tulla Lai; ot'sime aga `istmid, `toolisi on meil küll Pil; pane aga mulla `sisse, küll ta `tǎrkǎp Krk; aga peale(gi) (mārgib verbiga väljendatud tegevuse pidevust) pōksub aga `pǎāle ũhest pǎāvast `teise, pole `surma, pole elu Pōi; kekib aga `peale `joonust peast Muh; kǎib inimene ũlal ja pōdeb aga `peele Emm; Riia all sõdisid aga pial Ris; mine aga `pialegi Koe; `kondab aga `piale ũhest tuast `teisi Sim; et las(e) aga kǎia - olla (lause vōi fraasi lõpus, erilise tähenduseta) Sie on ũks sala koi, et lase aga `kǎiā Jōh; tantsib nenda `pol'kad, et las aga `kǎia Khk; Poeg oli niisugune karmantsikas, et lase aga olla Mar; Vana Tiū `siokō kōrō, et lasō aga `olla Khn; nõnna oma `jōmmi tǎis, et lase aga `olla Kad

2. ainult, ũksnes `hieringe `laevass -- `oldi noh siis aga suvel ja_s `talvel `oldi kodu Kuu; inimene nǎāb `silмага ja `tahtoses omale `saada, aga et task ei `kuule sõna Lüg; kui ma aga tee veel medaged. olen keik ee unudand Kǎi; nahk oli olnd aga `kontide peal Mar; nii ia meel oli kohe, kui saad aga `pulma `minna Lih; Kjōrs oli [vee peal]. Et aga (vaevalt) `kǎndis lod'ja piāl Khn; mutku oleks aga viel oleks kududa, viel koeks Kei; neist (ropsitakkudest) sai aga kardulikot'i kuet KuuK; Elvil aga ũks

poisikene JJn; mina olen nagu üks inimese vari aga Ann; kui aga raha, lähen poest saan 'siidi ja 'si'tsi kõik omal Pee; testel 'vil'jadel ei old libli, kaeral üksi aga VMr; nüüd kannavad jua särgist soadik kõik 'siidi. enne õli aga 'sakstel Kad; anna aga 'aega, üks siis näa mis saab Iis; 'kiissel one 'kerge toit, et üle aia karata aga Kod; 'enne on vähä kuma aga, et koit akkab Äks; [särgil] põle käist 'otses, kaela auk aga Pil || iganes karuohakas -- kasvab lina 'seltsis, kui tä aga vähä saab PJg; kis aga eenamuas oli, kõik 'niit'sid Pai; nii 'kaugelt kui silm aga ulatab, [meri] kõik üks vie luam Kad; [kiikusid] kõik kes aga 'suovis ja kelle pia kannatas Rak; jooma ulguss ulgub ühest kohast 'teise, 'vaatab kust aga [viina] saab Plt; võhniitseb -- kost aga kätte saab Ran

3. a. alles, ikka õleta te aga 'siivusad Lüg; see oo aga vallatu laps Muh; on aga vana kell küll Phl; küll see on aga elmrekas inimene Mar; küll sel o aga nošu Aud; on aga tööbras küll Ris; ned on aga ühed 'luodred Jür; no sie 'andis aga 'nühkida koa 'enne kui sa said lõpule [kangaga] VMr; looderdab aga 'ringi 'ümber Ksi; küll aga satass Rõu; tyy ol' aga üt's 'kimmäss mjss Se b. just, nüüdsama, alles 'köster sai aga 'issa 'meie 'luetud, kui orilad akkasivad 'üidma Kad; võsu one til'lukene, akab aga Kod; ma tuln aga aast (aiast) Pal

4. (ebamäärase tähendusega) a. (sissejuhatava sõnana) küll, no aga küll se ilm läks siis kolejaks Kuu; aga sain tänä 'ommiku pali kalu Lüg; aga nüüd 'lämmetab lund maha Jõh; aga sie tuba 'kaia (kajab) kui müö 'räägimõ Vai; aga 'kiuhkab täna (paisest) Muh; aga laps magab täna eloste Kul; oh sa paraku jumal, mis aga nüüd soab Tõs; aga se 'vanker on ea 'kerge Juu; aga sie läks ia 'vaardiga JõeK; aga ta võis jutustada! JJn; aga ma 'el'pisin seda 'kiisli 'kõrti 'süia Kad; aga tuhveldasin tedä KJn; saeva kama, aga küll timä ol' ää Vön b. vahest kuer 'aukund 'kangest, peremees soand aru et kule, ei tia ehk aga sulane, ta tegi ehk mu järel [enda hundiks] Nis; no las aga 'tulla piale [öeld] siis kui sul aga iad 'asja tiada või midagid on Hag; jah ikke kaks ja kolm tükki ega üks 'surnud valvand sis -- pärast aga akkab liigutamma viel KuuK; põldpüid lähvad kohe vudinal üle lume -- tedrest aga pisem Amb

Vrd a², äga

III. s aga on kõvera kase taga (öeld, kui teine otsib põhjendusi) Jäm; aga üks aga oo ika vahel Muh; [vanasti] üteldi a. noid naareti kes aga 'üllivä, et aga suun ja agane 'persen Nõo

haga¹ aga Rap Lai, g aa Sa Hi L Juu SJn Kõp Vil M, h- van Kuu, Phl, g aga Mus Pha VII Jaa Põi Muh Emm Rei Phl(h-) Kse Han Var Tõs Ris Kei; pl aa Rõn; elpl agadest Ran; -aga HMd Nis

1. a. hagu, oks, vits labu aga, kasest aad ala. agadega sai vädada Jäm; 'seaste läks vara kevadeks, 'rookisid juba jüribe oomiku agu (puhastasid okstest heinamaad); kulmu aad pannass 'püsti [heinakoorma igasse nurka], otsad 'siutasse 'kinni Khk; aad raiuti ala, 'tehti kuhja suga Mus; sügise 'tahtvad lammaste agasi (lehiseid) teha Pha; 'türnis 'juused, mis nii 'püsti on justku agad Põi; mul suur aga, sellega 'pühkisi kõik õue ää Muh; Kulmuaad oidvad et einad [küüni] kulmupuu ja lauseina vaheld alla äi vau Emm; 'erne aad Rei; 'saele (saole) 'pañdi neli aga 'alla ja obusel oli köis järel, siis 'pañdi [vedamisel] agade 'otste 'kül'ge 'kiñni Rid; ja puu aad pannasse [linade leotamisel] kõige 'vasto lenasid ja siis pannasse kibid; lõin 'aaga last Mar; agadega sai [reheahju] 'kõötud Kul; 'põõsad raiutasse ää, tehasse aku Vig; [sõstrad] agadega (marjaraagudega) koos Kse; agadest aed; tee aad 'vihku Aud; mõrra 'peale pannakse 'oksi, kas kuuse aga Vän; Aad on pikad peniksed oksad, 'aadest 'tehti enne 'aida ja

mõned keedavad 'aadega, võsast saab agu Hää; agad said 'kinni 'siutud [kuppu] Ris; viab agu; [me] ei saa 'kuskilt aa vidajad Vil; kuhja [lava] tiku ümmer 'kõjru lüüvvä ja 'aada keset panna Trv; kuiva ja iluse aa ku kõdra; väits olli ärä kadunu agade 'sissi Krk; rua aa Hel; [kalatõkkel] 'keskel mulk -- mõrd mulgu 'taade agadest punitu ette Ran; Pikä aa 'raoti [taimeiaia tegemisel] -- Nyu (mättad) 'paniti sinna agadele 'pääle 'ümbre 'tsõõri, et akku 'väl'lä es näe, siss 'paniti katsipäedi tuli sinna agadele 'sisse Rõn b. fig, pl kergest einest anna agu ala (lõunaoodet); sool oli ikka agu all, et sa_s sõ 'ühtid Jäm; Eks lapsed panavad enne sõõma natukse agu alla, muidu läheb sõõmavahe pitkaks Kaa; eks me võta agu 'alla, enne kut suur sõõm akkab Muh; mia anna [perele] agu ala, [siis] pere ei syy pal'lu Pst

2. kaerapööris; sõkal – S L spor HaLä, SJn Vil kui kaira ogad nõnda laiali egase 'poole 'oidvad, see on aga. kui 'ühte 'poole on, se on kaira lakk VII; üiges on 'elbe ähk aga sihes -- elbes ja aga se o üks; kaira agad -- 'pandi 'patjade 'sisse Jaa; kaera haga juba 'väljas Phl; rukil oo pea, kaeral oo aga Mar; 'lusted nagu suured kaera aad rukkis Vig; kaer -- kasvab, lõõb 'mitmesse agasse 'väl'ja Kse; tänabi naa elus kaer, suured aad 'otsas Mih; muist [kaeru] on laia 'aaga, test on ühe kül'lega SJn

3. kiudpilv aad o peenised 'püsti pilvekiud Mus; siis kui 'sõuksed pilve 'rünkad ning aad on, siis pidi 'vihma tulema Pha; tormi agad on ikka 'valkjad Pöi; 'valged agad 'taeva peal Muh; teeb tuult, agad üleval; ää ilma aga Var; kus aa tüi on, säält akkab tuul puhuma; ku kaks aa tüid 'vastamisi, siis kolmanda pääva tuleb suur torm ja vihmasadu Hää; 'kõrgen kuiva aa pilve Krk Vrd aha², häga

4. kriips, joon ühekorra 'tehti kihadele raavaga 'sitmesugused aad 'sõnna 'sisse Khk; tähel oli aga järel Kul; 'aage täht (komeet) Krk

haga² aga Vai; -haga Kuu (ahingu)kida, kisk

haga- hao- võivad aga 'vihkusid ka teha VII; tuli teene, agakimp oli 'sel'gas; aga pinu Tõs; aga vihk Ris

haga|aid ajutine aed agaaid ehk oksaaid, seal oo 'oksi, vanu 'irsi ja 'teibud Pöi Vrd agas-, hagu-, hao|aid

agajas agajas Pöi Mar haraline, haokujuline Oli 'päiksel suur lai agajas sammas peal, siis võis veel merele 'minna, oli pisike aga otse peal, siis tuli suur tuul Pöi; 'kastein oo agajas Mar

haga|kaer pööriskaer – VII Pöi Muh LNg Mar agakaerast sai ead apu rokka Muh; lakaga kaer kasvab ühös 'ääres, aga agakaer kasvab 'ümbere 'rinki Mar Vrd hagukaar, ogakaer

agalik agali|k g -ku haraline; viiruline agalik puu; agalik taivas, kui sihantsed arused pilve kiud üle 'taeva keevad; mõne kirju 'riide 'kohta 'eetasse ka, et suur agalik on, arused roosid 'riipsude 'viisi sihes Khk Vrd agaline, aguline

agaline agali|ne g -se Muh Kse Trv = agalik kaer oo ju 'mitme agaline Muh; murd toim om agaline Trv

aga|луу agalik – Hää Saa agaluudel on allid sel'lad, vahedad okkad ku nõõlad Hää Vrd agaluuk, ogaluu -luuk agaluuk = agaluu – Emm Vrd ogaluuk

agan¹ agan R(h- Kuu) eP M, akan T V(-n; h- Se), aganas Hlj VII Mar Kul Mär Kse Mih Tõs PJG Vän Tor Plt SJn, g agana (-e Saa M San, -õ Urv Krl Har Rõu)

1. hrl pl (teravilja-, linaseemne-, ristikehina- jne) agan(ad) 'peksämä 'reie, siis vili kukkub 'siia ja aganad 'lähväd 'alla 'tuule; sie leib on aganuiega 'puolest, jääb kõri 'kinni Lüg; esimäine kerd 'lasti [vili] 'arva 'sarja läbi, 'suuremist aganost 'vällä Vai;

tambit aganud `pandi levale sega Pöi; vanast ajast oli ahju ja seinä vahel kuru, kus aganad `sisse `panti Emm; münu isa ema `kasvasid aganast leivaga Phl; odradel oo `kõlkad, rukil oo aganad; aganad oo peenemad kui `kõlkad Mar; leevavil`lale `pandi aganast `ulka Kul; mis kõege `enne tuleb `väl`la tuulates, need o suured aganad; kõege `viimbsed o peeniksed aganad, need tulevad kõege lõppus Lih; `alla tuule läks [tuulamisel] kõlu ja aganas. aganas läks `jälle `kaugemale Mih; tagasist `võeti `kõlku ja aganu Tõs; ehk küll kõlgas kõhus ja agan augu ääre pääl (söök oli vilets), aga rõõvas ol`li sell`lās Saa; `er`ni söödeti sead aganadega Ris; sul`p on sie, kui `praaka `lasta aganate ja `põhkude `piale KuuK; [viljamasindamisel] vili juokseb kot`tide `sisse ja aganad tulevad põrandalle Iis; teräd aganitegä segi Kod; `talvel `tehti [loomadele] `sul`pi agandest Pal; siga söödeti lina`seemne agandega, keev vesi agandele `piale Lai; kui rehi ära `peks-tasse, siis jäävad aganad ja terad segamini, need on `üssed Plt; rapantse leib õegati, vanaga Kõp; aganit saa tuuludamise, `kõlkit sõkudamise man Krk; suure püti ollive vanast laudan agande `autemise jaoosse; agandest ja vjst tetti vanast lobin lehmile ette Hel; talvel sai aganist obesile `süüma tettuss; rüä agana om alamba agana, nyy `ol`li `lehmi `toita Ran; akan om armass leevä jakk, vesi om pik`k piimä jakk Kam; siss tuulutedi terä ärä, akan `väl`lä, siss `panti kotti; agana terriga kyyin om üsätse Ote; Sõss ku_sarran [linaseemned] är_kuiussõ^p, pestäss är^p, tulõ seeme_ `vällä, akan jääss maha Urv; `Herne ja ua agana_jäivä^p eläjille; vanast ol`l visat `vasta `saina `vil`jä, ku kõrahti, siss ol`l pant vjst aganit sekkä Rõu; Päie agana_ `hauteva^p eläjille, lina ja kanepi agana^p `tseolõ Röp; ku massinaga pessät, jääss hulga terri aganidõ `sisse Se; määne leib, `säändse^p agana^p; tuhk tubagu jakk, akan leebä jakk, sõkõl^p `suurma jakk Lut || fig Sene pæe aa aganid (lollusi) täis Emm; tere `õhtust, `kõlkad `kõhtus, aganad `ahjos (naljautlus) Kul Vig; Kõlgas `kõhtus, aganas augu ääre pääl - `aukus, `piprad `perse ääre pääl (rumaluhkest inimesest) Hää; `vaesele `ööldi ikke -- sa oled se alt tuule pung. `oetke eest, aganad tulevad Juu

2. suviviljapõhk - Sa Tõs rugil on pahn mis läbi massina keind, odral on aganad; `erne aganad (kuivad hernevarred) Jäm; obustega tambitasse vili `välja ning siis jäävad aganad; rugil on `saskid ning odral aganad; kairal on ka aganad; aganad `aeti elubele ning pühud `pandi pühu `kuuri Khk; mes päält ära `võõti [pahmal], nee olid aganad. kolm kord, neli kord läks `pääle. iga kord `võõtakse aganad päält ära Pha; rugi sae pahn, nisul oo koa pahn, aga odral ja kaeral oo aganad Tõs

agan² agan g -a van ahne, omakasupüüdja sääl olivad keik aganad inimesed Hlj

agana- 1. agana(te)st, aganaid sisaldav agana `sul`pi `tehti lehmile Vig; `Lyymi ju ikki lobitadaks, aganalobi `tehtaks ja Hää; o üks vana agana mät`t (halvast lei-vast) Kei; lehmad soavad agana `sul`pi JMd; aganaappe tegin `kännä lehmile Kod; perel ant agana`putru, aga `engel (hingedele hingedeajal) ant jälle ääd [sööki] Krk; `Lõunaodussess `anti [veiste] aena, õdaguss ristkaena ja aganalobi Rõn; aganaajyyk` [loomadele] Se

2. aganate jaoks agana ang (puuhang, neli haru all-, üks pealpool) oli suvi `vilja `tuulamise ja aganuie `tarvis; `sarja `sisse `pandi ka agana `annguga VNg; agana laud olid sial tua taga Kse; rihaaluse `kõrvas olid agana laudad. aganad olid üksi seal sees; `seoke agana korv `tehti `vitstest -- all oli ümmarik vits ja üleval. põhi oli ää põimitud `vitstega ja küljed kua; agana korvid. aganu ja `einu `viidi sellega Tõs; rihaaluse `otsas oli agana ladu PJg; vahel sae agana `riidid kudoda; edemält õlid aganaräted; aganarätekanagas; õtstakuss õlid aganaräted Kod; mõni ehitäss aganaküüni

kah Ote

agana|auk koht rehepeksumasina juures, kuhu langesid aganad *agana* `auku lubati kaks inimest Kse; üks *agana* `võt'ja oli *aganaaugus* JJn -kott [lapsed söimavad kerjust] *aganakott* ja `tyybrepuu ja jahikott Se -**leib** aganasest jahust leib Kui -- *agana* `leivad õlivad `laudil -- siis `üaldi `lastele, et tuld ei tõhi üläs võttada, et `leivad `lähväd põlema Jõh; Nälja aeg olnd -- *agana* `leibu `tehtud, nii rabe olnd, sõelaga väätud ahust ää Pöi; minu `aegas *agana* `leiba põle ond Mih; *agana* leib -- *aganaid* raputati rukki `ulka ja siis jahvatati `pehmemaks ka ja Peo; minu ema `riakis mitu `korda ja nut'is -- misuke see *agana* leib old. visatud [teri] vasta `seina, kui krabises, siis `pandud veel *aganid* `ulka. terav oli, kui kurgust `alla läks Lai; peremjys esi sei puhast `leibä, sulase seevä *agana* `leibä, ja todagi `anti jaoperäst Nõo

aganane *agana|ne* hv R(h- Kuu), eP T, -nõ hv Nõo Ote V(h- Se), -nai|ne RakR VNg Vai, -nõ|nõ Krl Har, g -se R eP, -tse Tõs T, -tsõ Nõo Ote V(-dsõ)

1. *aganaid* sisaldav *aganaised* või *nisukesed* alumised rukkid nied ikke `jahvatati kas sigadelle ehk `luomadelle RakR; *Aganased* (kõlused) piad on `püsti, teraga `longos Lüg; ta leib on nenda *aganane*, ta on oma vil'ja sandist `tuuland Jäm; vanad inimest söid *aganast* `leiba ja soo sammeld Rei; kui mina `koolis käisin, siis oli nii *aganane* leib et se ei seisnd õhõski Mär; kevade läks leib nõnna *aganaseks*, mida sulastele `anti Kos; rukkid on *aganased*, tahavad `tuulata Iis; vanast `olli *aganane* leib nigu turvass `jälle; *aganatse* leeväga `kasviva ka inimese Nõo; `peiess tetti puhast `leibä, muidu `olli *aganane* leib Kam; *Agana* `aeti rük'iga ütlen kott'i, `vijdi `veskile, jahvõti är^p, sõss näet tet'ti tyyst *aganatsõst* jahust leib, kutsuti üsädse leib Urv; terä^p ol'li *aganatsõ*^p, kutsuti üsädse^p; *agananõ* leib kõtuh, olõ õi söömälädä^p; sei `musta `leibä *aganaist* Se Vrd *agane*¹, *aganene*, *aganik*², *aganine*

2. *aganatega* koos kui *sedavisi* purune on, siis `ütasse: sa oled nda *aganane* Khk; `riided on *aganased* Juu

agana|persed *agana* `persed (sõimatakse maakülast pärinevat inimest) Jõe -**puru** tuulamisel viletsamad terad koos *aganatega* sarja `alla tuli puhas vili, `kaugemale läks *aganapuru*; ku_sa `veskele viisid, siis `pandi [vili] *agana* puruga `seiti Mih; tuu olõ õi inämb määne vili, *agana* puru Vas Vrd *aganatolm* -pää küll sie on üks kuradi *aganapää* (hajameelne), ei `muista midägi, unestab kõik `asjad `vällä Lüg

aganas → *agan*¹

aganas|leib *aganaleib* – Rei Mär Mei isa ja ema pole *aganas* `leiba söönd Rei

agana|sööm sulp väl'lasiga sai *agana* `sööma Mih; kanadele `anti teri, `talve tetti *agane* `süymä Hel; *agana* `panti anumade, kjjb vesi `pääle, toda *agana* `süymä `vijdi lehmäle Kam; *agana* `süymä `katlah havvutõdi; kunna `kapstid `panti lehmile *agana* söömä `sisse jüväss Vas -tolm = *aganapuru* `sarjamise `aigu `värjä `panti `kinni, et tuul es aa toda *agana* `tolmu `vällä, `viidi kõige *agandega* `veskile Nõo -võt'ja *aganaid* koguv reheline viljapeksumasina juures *Agana* võttaja vanõm inime Khn; üks *agana* `võt'ja oli *aganaaugus* JJn; *Aganõvõt'ja* (hrl vanem naine) Har

agane¹ *aga|ne* g -se *aganane* tiu ajal oli leib nõnna *agane* et Rei

agane² *aga|ne* Muh(Is) Rid Ksi, g -tse Krk Hel

1. hagudest tehtud *agane* aed Rid; külä kõtu täüs om üle *agatse* aia karate Krk

2. õel ta on üks *nisukene* *agane* inimene, et ta kellegagi kokku ei lepi Ksi; nemä om *siantse* *agatse* Hel

Vrd *hagune*

-hagane Ls vastahagane

aganene *agane*[ne KJn Vil, g -se Hls, -tse Röp] *aganane* [leib] nõnda *aganene* ol'i ja 'kõklene ol'i et Vil; *Kõik'* maa rahvass ol'liva₂ vanast 'lihtsä ruvva ja *aganetse* leevä 'süümisega pal'lo tervembä^p ku nüüd Röp

aganik¹ *agan*[k g -ku, -gu R(h- Kuu; n -kku, -kko VNg Vai) eL(h- Se), -ku hv L, K I, -kku Lüg Jõh] *aganaruum* a. eraldi ruum (rehealuse, lauda või küüni otsas, rehetoa taga) *aganik* õli 'reietua 'ahju taga. *aganikku* õli 'vaide auk. sääl ust ei õld; *aganikku* ja *kuru* vahele *tehä sein*; *aganikku* suualune (lävi või poolik vahesein *aganiku* ja *rehealuse* vahel) Lüg; üks *saraja* alune 'reie 'juures, *kuhu* 'aeda *aganad* 'sisse. *sie on aganikko* Vai; *aganik* oo *kohe* *rehealuse* 'kõrvas; 'väike oli *aganik* ja *suur* oli *ladu* Mär; *vanaste* oli *aganik* *rihaluse* 'otsas, *ühe* *katuse* all. *puu sein* oli vahel, *üks* *läks* *rihalt* *aganikku* Nis; *aganad* 'pañdi *aganikku*, *mis* oli *tua* *taga* Kos; *kolm* *nel'laba* 'õhtad *tee* *aganikus* [pisuhända] Koe; *aganik* õli *reiaaluse* otsas, *mõnel* *vasta* *tua* 'seina, *mõnel* õli 'teisi 'õtsa 'tehtud, *kos* *laut* Trm; *aganiku* *suu* (ukseava) Kod; *kus* *aganad* 'pañti, *sjj* on *aganik* ja *kus* 'kõlkad 'pañti, *sjj* on *kõlgus* SJn; *nüssik* jäi *aganigu* läve ette; *aganik* *pal'gest* *iki* *tett* Trv; *rihatse* *otsan* *olli* *ahtik* *aganik*; *aganik* *olli* *rihealt* 'sisse *minnä*. säält üle läve 'aeti *agane* 'sisse *aganikuss*; *sia* *olli* 'talve *aganiku* põhja all Krk; *meil* 'olli *aganik* *talli* *kõrval* -- *talli* ja *aganigu* vahel 'olli *puu* *sain*. *rehe* *alt* *läits* *aganigu* *uiss*; *kaits* *aganigu* 'olli, *tõene* 'olli *lina* 'sijmne *aganik*; *aab* *nigu* *aganigu* (söüb palju) Ran; *Aganik* ol'l *rehe* *kaartõ* *ala* *rehetarõ* *kõrvalõ* *vai* *ka* *rehealutsõ* *otsa* *ehitedü* *koomits* Urv; *aganikku* *pandass* *agana*^p; *aganik* ol'l 'konhki 'kõlksõ *otsan* *vai* *eräle*, *ilma* 'laelda Har; *rihealotsõ* *otsah* *um* *aganik* Plv b. *rehealuse* *nurka* *ehitatud* *aedik* *aganik*, *rõialus* üks *nurk*, *kus* 'tehti *seenad* *ette* ja 'pañdi 'sinna *aganad* 'sisse; *meil* *rõiall* on *kaks* *aganikku*, 'teises *olid* *jämedad*, 'teises 'peened *aganad* Juu; *aganik*, *vanal* *aal* oli *kohe* *niisugune* *veike* 'kuntrik *reialuse* *sies* VJg; *aganik*, *sääne* *erä* *hoonõh*, *sulg* *ka* *või* *olla*^p, *aganidõ* *sulg* Se

aganik² *agan*[k g -gu] *aganane* *aganik* *laib* Lei

aganine *agani*[ne Hls Krk Puh Nõ San, g -se Trv; pl *aganidsõ*^p Rõu] *aganane* *aganise* *lina* 'sijmne Trv; *rapatse* *leib* ol'l *aganine*, 'sõkline Hls; *pühädess* *tettu* *iki* *puhast* 'leibä, *no* *muidu* *sõõnuva* *aganist* Puh; *nii* *aganine* *leib* *et*, *mina* *tedä* *süvvä* *es* *saa* Nõo; *Perän* *puhastamist* *jäteti* 'puhtamba₂ *terä* 'sijmness, *aganidsõ* 'jäivä^p *eläjile* Rõu

aganis[jahu *aganis*jahu "loomajahu" – Jaa

haga[osjad (taim) *agaosjad* [kasvavad] *liivatse* *põllu* *peal* Var

agar¹ *agar* Jõe VNg/-a/ Lüg Vai Jäm Khk Hi(h- Phl) Mär Kse PJg Tor Hää spor Ha Jä I, Plt KJn M TLä, *akar*, -r Hel San spor V(h- Har Rõu), g *agara* (h- Phl Rõu), g *agare* Krk Krl, *hagarõ* Har

1. *kärmas*, *tragi*, *hakka* *mina* *olen* *agar* *mere* *pial*, *võttan* 'tüüri *kätte* ja 'tüüri *randa* Jõe; *agara* 'tüüle VNg; üks *nobede* *kätega*, *agar* 'akma *igase* 'poole Jäm; *nii* *agar* 'keiki 'asjo 'kinne 'vätma ja *aro* 'saama Käi; *hagara* (kiire) *jütuga* Phl; *naesed* *olid* *agarad* 'niitmä Mär; *oli* *agar* *nõu* 'andma Lai; *mis* *tugeve* ja *agarep* *om*, *sjj* (va-sikas) *võip* *jättä* [üle talve] Krk; *kos* *olliva* *agarambat* *mehed*, *kuivativa* [pirde] *ladu* ja *tarõ* *pääl* Ran; *temä* *om* *agar* *egäle* *asjale* Nõo; *akar* 'tüühve Krl; *ta* 'väega *hakar*, *nakass* *ega* *asa* *peräst* 'tüllü Har; *akar* *mjss*, *toolkulinõ* *mjss* Se Vrd *ager*¹, *agress*

2. *pej* *ogar* – Lüg Röp *agara* 'pääga, *uimane* *pääst*; *agar* *inimine* *ei* *õle* 'selge 'mõistusse *sies* Lüg

agar² *agar* g -a lant, *vedel* *agaraga* *kallo* 'püüdmä Röp

hagar

hagar *agar* Tor, g -a Tõs, -e Hls, -i'g -ri Hel; *hakar* g *hagara* Lut lopsakas, kahar; haraline; tihe (puu, mets) *agarad kaerad*; *agar lina*, tal oo mitu 'oksa külles Tõs; *Vanast olliv nastel agare kõrdi sellän nindagu*; *agar - pal'lu 'oksege kahar puu ja mis nõnda pikk ei ole; tamme kasvave änämpesst agare* Hls; *hakar mõts -- kuuh ni ossa^p ni ladva^p* Lut Vrd *hagaranõ*, *agarik¹*, *agerik¹*, *agrik*, *ahar²*

hagarakene dem < hagar 'väikene nigu üt's *hagaragõnõ* (kängu jäänud puu või põosas) Urv

hagaranõ *hagara|nõ* g -dsõ haraline (puu); tihe (mets) *hagaranõ mõts kasunu^p*, *kasu ei 'korgõ* Lut Vrd *hagar*

agaraste adv < hagar *kui puu kasub agaraste, sis ta aeab paelu 'oksi* Tõs

agarasti *agarasti* Jäm Pöi, -e Kad Sim, -est Krk adv < *agar¹ Pead ikka agarasti 'väljas olema, et sa päeva meheks soad* (päevanormi täidad) Pöi || *varased 'valged [kartulid], vähigeised, õite agarasti* (palju) all Jäm

agarik¹ *agari|k* Vän Hls Hel, g -ku Aud KJn Ote

1. a haraline, okslik; *kahar seande agarik puu, ei saa paja 'alla ega saa* Aud; *pialt on agarik, arilik kaer* Vän; 'ästi *agarik lina* (palju kupraid otsas) KJn Vrd *hagar*

2. s mütsakas, kogum *soe 'erne kasvasse 'põõsa 'myydu, suuren agarikun kyyñ* Ote

agarik² *agari|k* g -ku Sa, -e|k g -ko Emm varjualune; *hurtsik agarikuks 'üitasse -- 'okstest tehasse elude 'juure puude 'tarbiks või 'miskid 'asja varjule 'panna; agarik -- kuuse 'okstest 'tehtud, looma varjuks sui palavaga* Khk; *pane aad vihma eest agariku 'alla* Vll; *ma viisi raku agarikku* Jaa; *agarek on vehene lagond maja* Emm Vrd *hagerik¹*

agarus *agaru|s* hv eP, -ss Trv Puh Nõo, g -se s < *agar¹ sellel mehel oo agarust 'rohkem kut taris* Khk; *tegi suure agarusega tööd* Plt; *temäl om iks 'mõistust ja agarust kah, mes tä ette võtap, tyj lääp kõik äste 'kõrda* Nõo

agas|aid *agasaid* ajutine *hagudest aed - Hää* Vrd *hagaaid*

agask *agask* g -ski õel (inimene) Hel

agaski *agaski* lõhvard - SJn

agas|kütt a. *ulakas, sõnakuulmatu (laps) agasküti om ul'aku latse; Siul ää ütelle küll, vaade 'järgi, aga kas nõj agasküti ka miut 'kulleve* Krk Vrd *hagasküüt* b. *kärmas agasküt't, kes käip 'kähku, ruttu jälle siin ja sääl; agasküti 'minke viige -- 'käsku 'sinna* Krk

hagasküüt *hagasküü|t* g -di *ulakas, sõnakuulmatu (laps) Küll 'selle hagas 'küüdile olis obedust 'tarvis* Kuu Vrd *hadasküüt, agaskütt*

hagatama *hagatama* (naeru) *lagistama mes mädänd sä hagadad; aeva üks hagatamine* Kuu Vrd *ahatama²*

agedlema *agedlema* = *hagelema* - Mar

hagelema *agelema* Rid Mar Kir Kse; *hagõlõmma* Plv Röp; *da-inf agelda* San

1. *sõnelema, jagelema; kisklema läksid agelema; agelesid nagu koerad* Rid; *kui kokko saavad, 'muutku akkavad agelema* Mar; *koer ageleb. agelevad teise koeraga -- teine 'nähvab ikka teist* Kse Vrd *agedlema, agulema*

2. *taipama, aru saama ei saa nii ruttu agelda* San

hagama *agema* Jõe Kuu SaLä Pha Vll Kse Ran Nõo Ote Rõn; *agõma* Kam, -õ San; (*h*)*agõma*, (*h*)*ae-* V(-*mõ* Krl Har; -*madõ* Har; *aõ-* Lei)

1. *haarama, ahnitsema; koguma, korjama; ahnelt sööma ma age siit omale süle teis* Jäm; *mis sa aged teiste eest ee puhas; see ageb nõnda tiusti 'asju kogu; ageb 'süia*

Khk; *mes sä nii pal'lu aged, jätä tõestele kah; tahass 'terve ilma 'endäle ageda* Ran; *hagōgō kokko no^p 'kraami^p* Se

2. a. otsima, hankima 'leiva 'vilja pidi 'suurest maast agema; *Ma 'käisin külas jahu agemas Jõe; kui sul ei ole [midagi], kaet 'kostegi agōda* Kam b. kalu võrku hirmutama või sügisel noore jääga pörutama – Jäm Pha *Vättal nad käisid kalu agemas, löid kalu suurte 'nuiadega* Pha

3. taipama, aru saama; meelde tuletama *ku nakkad 'mõtlemä ja agema, siss tule 'mjjilde* Ote; *Inemisel ei ole üits agemise raas* Rõn; *midäs sa aget sääl, ku sa aru ei saa* San; 'mutsu *hagōma* (aru saama) Urv; *nakass 'hindä hagōma* (ennast kokku võtma), 'hindäle ette 'kaema, *nakass 'tjyjhō* Röp

4. a. (hunti) hurjutama, hüüetega peletama – V *tōsōn kařan 'kuuldu jo sutt 'haetavat* Kan; *sutt 'aeti öks: tōō_uju, tōō_uju ~ hōhōō, hōhōō, 'vōtkō_ 'vasta sutt* Urv; *sutt ja marupiņni öks 'haetass -- hōō hyy, hōō hyy -- võta_ 'vasta marupiņni; mi hak'ki kül_hulgasma karusō^p, öks susi lät's umma tjjd; vana karjats ol'l, tyj alasi hagi [hunti] ja_ 'rūük'e; kui susi sinnu enne näge, siss jääss helü kiņni^p ei saa 'haeda ei^p sutt* Har; [ma] *lät'si iks 'perrä [hundile] nurmō pääle hakōn, lät'si iks ja hai* Rōu; *sušsi 'haeti: tōōl'u-tōōl'u ~ ohhoo, ljuugō, susi tulō kara mano; tuu ol'l nigu soe hagōmisō ääl; susi taht hagōmiist, raha lugōmiist; vanast ol'l 'sušsi ka haet* Se b. hurjutama, keelama, manitsema (eriti last) V *tiä kadunukōnō 'el'li, ššs iks hagōsi naid 'lat'si, nüüd ei olō^p kedägi inämb, kes neid vjil hagō* Kan; *Sinnu piat iks alati hagōma, hae_nigu piņni; Ei jõvva_ma sinnu hagōda^p, sullō ei mōo inäp vits kah* Urv; *taad (sōnakuulmatut last) nigu sutt hae^p, ei_ 'kullō üt's kipōn* Har; *Raha taht lugōmist, naanō hagōmist; minnu ka um haet iks, ku_halvastō_tei, siss jäl_ 'haeti; ma_hai kül_tedä, a mitte ei_ 'kullō^p Rōu; hagōgō^p ummōt tōōne tōist, mis ti 'mül'lät; kui tōnō nakass tōist tōrōlōmma, ššs tōōne nakass 'vasta hagōma* Röp; *taad ei või inäp hakōh hakō ei opatōh opada^p (on parandamatu)* Se Vrd *haagama²*

Vrd *hagima*

5. parandama, korrastama *Agō_no sa_kah innäst ummōtōgi – nyyr' 'tüt'rik* Urv; *tsia sulu^p är lagono^p, 'tahtva^p hakō^p* Röp

agendreht → haagreht

ager¹ *ager* agar, virk *ager inimene, sie on 'kange 'käima* Jõe

ager² *ager* lstk, hum jänēs – Kod

ageri|alune *hagerik agerialune, kus olid sui -- siad ja loomad* JMd

agerik¹ *agerik* SJn; pl *agerikud* Muh okslik, kahar *nee oo nii agerikud* (mitmeharulised) *linad* Muh; *See määnd on küll üks igavene agerik -- jässakas tene* SJn Vrd *hagar*

agerik² *ageri|k* Hlj Mar Kse Aud Kei HJn JJn Sim KJn, g -ku IisR Han Jür Lai, -kku Lüg täitmatu, ablas *süōb nagu agerik -- kes 'niisukest agerikku 'toita 'jōuab* Hlj; 'jusku *agerik 'aagab, ei öle rahu 'sengä midä 'annetasse* Lüg; *Kui 'kuera 'veiksest piast täis ei 'süōda, siis jääb eluaeg agerik* IisR; *just nago agerik süōb eesele 'sisse; ei sedä agerikko jõua 'täitagi* Mar; *Lapsed tulid koju nagu agerikud* Han; *Taluinime sai arva iad [süüa] ja oli siis täitmata agerik* Kei; *luom oli tühi nagu agerik (väga näljane)* JJn; [loom] aab 'sisse *nagu va agerik* Sim; me 'tahtsime 'süüa, ema 'ütles: *tohoō agerikud* Lai

agerik³ *igerik agerik ise 'istub 'pingi pääl = kerilauad* Kuu; *Nui ees, vääts taga, iirekeller 'keskel, isi igerik ja agerik, aga istub 'istme pial = kass* Han

hagerik

hagerik *ageri|k* VNg/-*kku/* Vai Käi Sim, g -*ku* Jõh L(g -*ko*) Ha spor Jä, IPõ Plt KJn, -*kku* Lüg, -*re|k* pl -*god* Hi; *hageri|k* g -*gu* Kuu

1. a. (hoone otsa või räästa alla ehitatud) varjualune; õlgedest või okstest ehitis *agerikkud kase`vitsudest ehk pajo`vitsudest õlivad punutud`teiväste vahele, õli siis kattus menest tahes;`sauna agerik (eeskoda), agerikkus`panna`riidi;`teibad`püsti ja -- aod --`rääpsud`ümbär ja agerik (õuekäimla) õli`valmis --`pandi`vaide`õlgi`alle, kui maa täis sai Lüg; Agerik on rehealuse`otsa`tehtud ruum kuhu viseti koli, mis`tarvis ei old ja`vankrid ried Jõh; aida agerik [kus hoitakse mõrdu] Noa;`talveks pannakse`vankred agerikku Mär; Tuba tühi nagu agerik, põle muud kui säng ja laud seina`ääres Han; Tuba ku uüdi agerik, ku ta nii kül'm, tule ku agerikku Hää; kahe aeda vahel on agerik (seinteta katusealune); laada ees taras oli`enne agerik; agerik - katus peäl,`seinu koa natuke, kus sui loomad sees on Juu; saana`otsas oli pisike agerik, siäl pidas Juhani sui siga Kos; agerikud olivad, rehealuse siest läks [uks].`sinna tassiti aganad`sisse JJn; agerik oli nesuke lepa`puudest või kaigastest,`tehti nigu maea üless -- aganid ja`põhku sai`sisse`panna --`õlgedest katuss pial, lage ei old Lai; meil olid agerikus`turvad ja reed,`vankrid Plt || ñg kõht Kas said oma hagerigu täüs ka, siis võid magama`mennä küll Kuu*

b. hurtsik Taal on seel üks agerik ülal, pole see maja midaged Käi; üks tõmm agerekkose (viletsaid maju) koos Phl; üks vana lauda risu, vana agerik; elumaja ku agerik Var

Vrd *agarik*²

2. risu, praht kui`sohke risu-rääps on paelu kokku`väätud -`nohke agerik; [mets] agerikku täis Var

agid *eina agid* (heinatöö lõpul metsast koju toodavad saod) Khk; *agid* (sao alla pandavad haod) Mus

agija → *hagijas*

agijas *agij|as* g -*a* väike mõrd *pisikesed viidika mõrrad oo agijad* Muh

hagijas *agij|as* Kuu/h-/ spor RId eP, Hls, -*ass* Äks Ksi Krk Hel Nõo Rõn San, g -*a(-akse* Kuu), pl -*e* Hel; n, g *agija* Ote; *agj|as* g -*a* Koe,`*akja* Mar *hagijas`urdad ja agijad ja`linnu`kuerad* Vai; *Kui* [lapsed] *laua taha said siis [sõid] õheteise eest kut agijad* Põi; *need o tühäd ja`õõned alati va`akjad* Mar; *agija koer aeab jänest`easte taga* Tor; *agijadega`aetakse jänesed taga* Ris; *agija kut`sikad* JMd; *agijas -- suured kõrvad ku tallukad tolgutavad kõrval* Kod; *nagu va agijas järest kallal; jooseb nagu va agijas* KJn; *siss ku jahi`pääle`minti, siss`lasti agija`valla* Nõo;`*Mõisten`peeti agijit ja`urte* Rõn Vrd *agin* || *ahne, ablas (inimene) küll sie on agijas, ei`täidi ega`täidi [süües];`püüdäjä ja`tombaja just kui vana agijas* VNg; *just nao va agjas tuleb`jälle* Mar

hagima *agima* Jõe VNg Vai Jäm Khk Mus Tõs Ksi, h- Lut

1. haarama, ahnitsema; ahnelt sööma *mis ta agib - kes akkab nii`ahnesti`peale, kas` süöma voi tüöd tegema* Jõe; *süüb oma`otsa, siis`lähte`toise iest agima* VNg; *eks tämä nii`kaua agi kui kere on täis* Vai; *agib ja õgib* Tõs; *agib` süia* Ksi

2. õpetama, noomima *ma sinnu hagi, et sa` nii tennü_s* Lut

3. taga rääkima - Lut

Vrd *hagemä*

agin *agin* g -*e* *hagijas nüid om agine mõtsan, kiuh kauh auguve; linnu agin, linnu`aaje; agine koera, ken jänesit aive* Krk

agjas → *hagijas*

aglets aglets Kei, g -i Pai Vas(g -dsi, pl -dsa^p, -dse^p) lippkaer agletskaeral olid paksud lakad ja jäme kõrss Kei; *agledsa^p, ütepoolõga_kaara^p; agledsi kaara^p umma^p 'varra tetä^p kaara^p Vas*

agress *agress* San Har, g 'akra Urv Krl(-ss) agar igäle 'tjyle agress San; 'väega agrass 'tühve Krl; vôi^p ku ta om 'väega agress koirakõni, ta lätt egäle poolõ ütten Har

hagress *agress* g 'akra Hel Plv(h-); *hagress* Röp hapukas, tilgastanud piim om 'akrase lännu; *agress* magu man Hel; mõnikõrd syyk' um 'säartse 'hakra 'mauga^p Plv; 'kastmise 'aigo paännime [leivatainale] kesvä jahu, muido [kui leivajuurele panna] sõss saa *hagress* 'väega Röp Vrd abras

agrusteme *agrusteme* tilgastama piim om ärä *agrustet*, apu maik man; *agrustet* piim Hel Vrd habrastama¹

agrik *agri|k* Hel, 'akri|k Jõe Kuu, g -ku (mitme)haraline 'akrik puu, mis on 'ästi suur ja aruline puu Jõe Vrd hagar, *agrikune*

agrikune *niisugused 'agrikused* (?mügarlikud) *niisugused munad -- lebä all 'kasvavad maa sies -- 'pruunid kobarad* Kuu Vrd *agrik*

agrima *agrima* Khk Kaa (ahnelt) sööma *sig* *akkas agrima* Khk; Räästad *agrivad* kirsside otsas *marju* Kaa Vrd *hadrima*

agu¹ *agu* g ao van Phl/h-/ ?Hää, Saa eL(ago) koit; eha üits *agu* 'kistup, tõene tõusub Trv; *agu* ei saa är lõppe, 'õhtune *agu* ja ommukune *agu* lääve kateksi kokku Krk; *verevä* 'juustega, *siss* üteldi et, ao *aig* tettü Ran; *agu* alustab joba, *nakame* minemä; *kui* *sigu* tapeti, *siss* ao 'aigu tulõ 'palliva [et karva võtta] Nõo; *kui* [õhtune] *iha* *nakab* *kaduma*, *siss* om *agu* TMr; *agu* annap 'aole käe jüripäevä 'jyise, teretävä tõnetõist; *jaan* *jakkap* [agu] ja 'viskap *jaheda* *kivi* *vette -- jakup* 'kaksap ao *anna* ärä ja 'viskap *jo* tõse *jaheda* *kivi* *vette*; ämmär *vjil*, ei ole ommugune *agu* tullu. õhe om *joba* ülevän Kam; *agu* *nakkass* 'paistma; *agu* om *minekil*; *agu* aost ei kao, nii lühikse jy omma Ote; *ago* *joba* ahetass, *tulgõ^p* är^p üless Kan; *jüripääst* *jakapäivä* ei lõpõ^p *agu* aost; *õdagunõ* *agu* ol'l õigõ_ 'sel'ge, *hummõn* saa hää ilm Urv; ao *pyylyt* om *jo* 'valgõt tunda^p Har; *Sügüsene* *agu* ei *anna^p* 'aigu süvvä^p, a_ *keväjäne* *agu* and ao *jo* sõõgi tetä^p Rõu; *ago* om *vjil* 'väikene; *ako* *nakass* 'läütämä (hakkab koitma); *jüri* ao 'läütäss, *jaan* ao *kistutass* Plv; *ku* *ago* (koit) *hõrõtass*, *sis* om 'vihma 'uuta^p; ao *varat* (halvasti magav) *lat's*. *õdagu* *ago* *tohi* i 'paista *latsõ* *pääle*, *uni* *kaoss* ar^p. [arstimiseks tuleb laps viia õhtul akna juurde või õue, pöörata lapseistmik ao poole ning hüüda] *ago*, *kadä* *pää* [siis pöörata pea ao poole ja hüüda] *ago*, *kadä* *perseh*, *anna* *latsõlõ* *uni*, *võt_sa* *hinele* 'virguss; *ago* *veretäss*, *ago* *jo* *nakass* *tulõma*; *liki* *luud* *liha* *makuss*, *liki* *ako* *naante* *armass* Se; *hummugu* ao *tuldõn* ma *lät'si* 'mõtsa Lut

agu² *agu* VNg Jõh IisR Kod KJn SJn Nõo Urv Har Rõu, *ago* Vai *aga* *kui*, vahest, võib-olla ehk *agu* *mina* *tien* *seda* VNg; 'Tieme ehk viel mõne nõgadiku, *agu* *tuleb* 'vihma IisR; *agu* *ta* 'kuulab *ku* *meie* *kõnelemä*; *tyy* 'kartulid 'sisse, *agu* *ma* *suan* 'kyyrdi 'õhtass Kod; *ma_la* *päevä* *kätte*, *paesta* 'põlvi, *agu* *tyy* *avitap*, *vašt* *võt* *tap* *valu* ärä; *agu* *siss* *vaest* *tuless* *surm*, *ku* *ma* *saass* *lavva* 'kerkun *kävvä* Nõo; *Ku* *magu* 'häste_puhass ol'l, ol'l *supp* hää *maiguga^p*, *agu* *magu* *es* *olõ_* 'kõrda *peten* 'puhtass *tettü*, sõss *tyy* *supp* ol'l nii 'mautu Urv

hagu *agu* R(ago) spor Lä, Khn K I u Krk, T, g ao, au, g aa Krk, *agu* Jõe, Vai Khn; (h)ago g (h)ao, hau V

1. **hagu**, oks, vits aod on alenna maas VNg; 'lähmä 'metsä *agu* *tegemäie*; *vanaste* 'raiusivvad *inimesed* 'lammastelle *agu*, 'nuore *sang* *leppä* ja *kase* *agu*; *kui* *sa* *vaid*

ei jää, saad agu `vasta `perset Lüg; agud `siotassõ pao vjõtsaga Khn; Iga `oasta raiuti `uusi agu `piale [kuhjalavale] Kei; kulmu aud (heinakoorma kõie alla pandavad haod) -- iga nurga peal Jür; raiutud aud `siutakse kubusse; [kütisetegemisel] süüdi mättad `sinna agudelle `piale ja `mulda `piale Amb; `enne `küeti jo agudega `ahju VMr; poisile agu (peksu) tarvis. tarvis peenikest agu `anda Trm; suure puu kül`jess luasitse agu ärä; ku puu on `alla nel`jä tol`li, s`j lähäb agude `ulka; püssaid one `aodess ja kuuse õksadess kui lat`ipuid ei õle; pitk ein nagu agu Kod; aost aid MMg; saadu (heinasao alla pandud) agu Pal; pikad aud laduti [vedamisel] piku rege Lai; mis sa ud`jad neist (loomadest) nii pal`lu, `endal suur agu käes, võta vits Plt; palutse agu Krk; `panti egä rua `alla kaits agu -- `sirged `oslised aod `võeti; agudest aid Ran; lehitse ao `tyydi keväde kodade katta, ega ao küll `vihma es `piävä `kinni, ao olliva tuule peräst Nõo; akku ragusime maha, patnime unikude Kam; `aoga rehitu (suur ristiline kindakiri) Ote; linaleo ao^p Krl; kirvõss jäi sinna hakõ manu maha^p; taa_m ni äkiline inemine, nigu kadaje hagu lätt `kõrbõmma; ma_{lõ} taalõ haku küländ `persede `andanu^p. ei_l `kullõ_{näet} Har; sääsäle `partti hago `sisse, hao pääle `partti mõrra^p, nii et vesi pääl ol` Rõu; t`j`d sillutõdass `hauga ja kivvega^p Plv; `raoti hago är^p ja `käänti kuppo pik`ält Vas; Haku `panma (tegema) Räp; lina läpü hagu, mis linno pääle pandass [leotamisel]; halanõ hagu, halo^p `raodu `sisse Se; ma sinnu võta `hauga^p! Lut || fig Võta `piima-`leiba agudes (ooteks) `alla, `varsti saab `tuhli `lõhka ja liha; Sõi enne kõbaste agusid `alla, nüid tahagi teistega änam koos `süia Han; Olõt `õkva nigu hao seen (saamatu), ei `irgnõ ei `argnõ_{taa} asi; Olõ_{nigu} hao seen (tööga ülekoormatud) t`j`_{rahvallõ süvvä}^p, tal`lida ellu ja võta_{kartold} Urv

2. a. kaerapõöris sel kaeral on east agu `otsas Juu; suure agudega kaer -- `ringi on tal aud Amb; tal (kaeral) on `niuke tari `otsas ja seda `üiti agu, kaera agu Tür; kaer aab agu `väl`la, odra aab odra pia Pai; üheküllegä kaeral on agu üksipidi KJn b. tan ele medägi `kaara, taa nigu_{kaara} hagu (umbrohtunud kaerast) Har

3. kiudpilv `seuksed aud o `taeva all. au `moodu pilved Kse; Agu taevas -- kui taevas on siuksed räbused, pikad pilved KJn

4. kriips, joon Kevadest `talve sai `vaadatud, kus metiskukk akkas agu (tiivajälgi) vedama, `sinna tuleb mäng IisR; [saba] tähel nagu suur agu taga KJn

Vrd haga¹

hagu- 1. hao- agu `unnik (haopinu) Jõe; agu vihud (haakood) Khn; võsastik olli agu mõts Kam; noarendiku päält om agupuu `vällä `kistu Ote

2. hagudest, okstest tehtud agusein saviga läbi põmmitud, aod siden -- kua küünidele tehässe `juure Kod; es ole `suuri `atru ega midägi, agu äglekse (karuäkked) Ote

hagu|aid aguaid ajutine (okstest) aed – Jaa Põi Vrd hagaaid

agudlema agudlema Muh Han, -lõ- Khn = agulema sõnadega vahedlevad. nõnna agudlesid ühe teisega Muh; Kui kaks inimest agudlevad ole sa siis vakka Han

hagu|kaar 1. põöriskaer hagukaar om `ümbre `tsõqõre harolene nigu hau oss Räp Vrd hagakaer

2. liivkaer (Avena strigosa) Hagu kaar om sääne pikä sõklõga must kaar kõhna teräga Rõu; hagukaar ol` -- tyyl es olõ_{terrä} Plv Vrd haokaar

hagu|kaar lippkaar agu kaer on ühel pool kõik [põöris], nagu obuse lakk Kos

agulema agulema Sa Rei Var Tõs, -lõ- Khn riidlema, sõnelema, jagelema; vastu vaidlema; kisklema kaks `poissi `karvupidi koos, nee agulesed; mis sa aguled taga (lap-

sega), ta pole midad teind; see aguleb `ühtelugu, pole rahul kennega; kut kaks `korpi aguldes `lähtvad, [siis öeld] üks `riidleja paar (abielurahvas) ära `lahkund; `lained agulevad (löövad madalikul kahelt poolt kokku) Jäm; ma_s `saagid pisiselt muud kut agulemist; koirad läksid agulema Khk; teised agulevad ikka, et [mul] nii pitkad küined Vll; sa_p tohi `mooga aguleda mitte Jaa; lastel `ööldi, mis sa aguled `vasta Var Vrd agelema, agudlema

aguline aguli|ne g -se Lüg Muh haraline; viiruline vahest on `taivas `neske aguline, sie tähendab `tormi Lüg; taevas oo aguline, kui tuult teab. `valged agad `taeva peal; põllu kuused o agulised nagu konna osjad; tuule lae oo aguline, teine ots o vesikare all, teine ots o maakare all Muh Vrd agalik

hagu|luud ahjuluud agu `luuaga `luudita `ahju; agu luud, kaks `luuda `tõine `tõiselpool `otsas `teibäl. agu `luuva siled õlid `arsti rohost Lüg; Kui mõni luam nikkastas jala, siis `tuadi küläst agu `luua pael ja `siuti sie `ümbär jala Jõh; agu `luuda, `ahju `pohja pühidä. pedäjä `oksist on `tehtü. `pitke vars on taga Vai; Pia nagu agu luud (sassis) Iis

aguma Anna oleks muidu päris mõnus inimene olad aga ta agub ühtejooni nende va meistega Vll

hagune agu|ne g -se Kuu/h-/ Lüg Var Iis Vil, -tse Pst

1. hagudest tehtud agune aid; tieb aguse `osmi `sinne omale Lüg; `kaapsasupp [on] üle aguse aia `minna Var; Lähäb nagu agust aeda müeda (viletsasti) Iis; külä kõhutäiega ei saava üle aguse aia ka `astu Vil || agune (sorakil, lohakil) nagu `aia võrk, nagu üks asi -- ei ole tädä `kiegi kõhendand egä parandand Lüg

2. õel üks vana hagune, ei tämä sobi kenegagi; Küll sa oled igä hagune ei saa nüü mitte kenegägi läbi Kuu

Vrd agane², haone

hagur¹ agur Kuu/h-/ Vai Rid Tõs Aud Kod Ran(akur), g aguri

1. a. vahend veepõhjas olevate esemete otsimiseks ja ülestõstmiseks, tragi agur käüb joe `pohja `müödä Vai; agurid, kellega põkast otsitakse. nellä viie küünega Rid; agur oo viie kuie konksiga; agurid kutsutse nüüd tragise Tõs; aguriga `voetse `mõrdu ülese, raudkida puu varre `otsas Aud; sji agur one näil (kaluritel) ühen nuadaga alate. agur one puuss testod, `niskene kuusik pandud kõie `külge, allpyyl one jälle nyyr ja kivid otsan; aguril õksad küljen -- agur lastasse [otsimisel] `järve, `sinna `kõsta kohe tuur `sisse läks põhõja Kod Vrd agurits b. kõver kook hirre tõmbamiseks jääalusel noodapiügil akur `olli serande konks; kui irs läits kõrvale, siss aguriga `otset `välä Ran

2. okslik puu, pukkjalg püügivarustuse kuivatamiseks `köüed `kuivavad haguries Kuu

hagur² on ärä imestettud (nöiutud). imestämine `mengu haguri `perse (öeld, kui ei usuta nõidust) Kuu

agurdama agurdama Vai Rid Kod haguriga veepõhjast otsima aguriga agurdatasse püüst mere põhjust [välja] Rid; kui tuur ärä on lähnud põhõja -- süis akkavad agurdama -- süis lastasse agur põhõja `perrä tuurale Kod

agurits agurits Kod, g -i, -a Trm

1. = hagur¹ agurits on `veike nelja aruga, millega `võrkusid `püütasse ku ära kaduvad; agurits, vana labidas on `pantud `õkstega puu vahele, süis sie `lastasse nüõriga

'põhja ja tuob võrgu 'välja jää alt Trm; unnamehel ku selgpaal lähäb 'kat'ki, 'viskab aguritsa 'sisse, siis jääb paal õksa taha Kod

2. "vana luud või saunaviht ridva otsas püünise märgiks (hrl talvepüügil)" Trm
agu|suu alb inemine nigu üits agusuu, kui üte sõna tälle 'ütlet, temä ütessä sulle 'vasta 'tähväp Kam

agutama agutama kiudpilvi ajama pilve agu akab ajama, akab agutama, selle 'järge tuleb tuult ähk 'vehma Khk

ah ah üld

1. int a. (välj konstateeringut, järel dust, õiendust) ei ole sana 'lausund, ah so, tere vend, üöld siis alantliguld Kuu; kaks tükki [laeva] 'ostasimma 'väljast 'Suomest. ah ühe 'ostasimma 'Loksald ja ühe 'ostasimma 'Suomest; ah sa toid lusika näha, 'kellega 'enne 'süödi VNg; ah sedavisi Khk; ah neh, siis sa oled obusega Muh; paruniproua 'ütles: ah soo, või 'vaesed inimest akkavad oma 'lapsi koolitama Kos; neil (inimestel) põld [supi] 'ulka midagid 'panna. ah 'kartulid nad panid 'ulka ka KuuK; ah sina eidad sellesse asemele JJn; mis ta nimi nüüd õligi. ah Juan' jah Kad; ah sa olet kaali 'lehti ka sekkä võtten Krk; ah nii oll' tyy asi Har b. (välj imestust, heameelt) ah kui ilus Kuu; ah mis kena uus luud sool on Khk; ah sõna (?sina) 'aega! kui pisike Muh; ah, sul on vürts 'aineid JJn; ah ku see piim on apu aina kihiseb aga Sim; ah sa jummal', küll lauli ilosahe Se || ah om 'Noskvah kall'is, meil tä olõ õi midägi Se c. (välj rahulolematust, halvustust, kurjustamist, etteheidet, tüdimust) ah 'tühja, kui minu 'vennad 'saavad elatu -- et üks siis mina ka saa VNg; ah, mis sa 'räägid 'niskuskest juttu Lüg; [mõtlesime] ah! midä me neid 'tuurasi viel akkamo rege panema et tülist Vai; ah las 'olla Khk; ah sa joobakas (koerast) Muh; ah sa tuline hõlvet Phl; ah sa itsitad veel, ma sul 'näitan Aud; ah, ei tule 'kõiki kohe 'miele JJn; ah sina vana 'rentsel tuled 'mulle seda 'ütlemä Sim; ah sa kuradi vaim! s'jj (inimene) on muku maha lüädä Kod; ah mis sa jamad, ära aea niskuskest jama Lai; ah mis kardule n'jj om, 'justku pirane Krk; ah serätse latatoora juttu vai 'asja Ran; ah sa^p ilmanõ, et sa nii tet^p Vas; ah sinno no olõmah Se; ah sa pakan Lut

Vrd aah, ak, assa, äh

2. (küsi partikkel) midä sa vahid ah, kasi kodo Lüg; na nooremad siis tegevad ikke ah [kui küsimust ei kuule], 'neoksed 'uhkemad va kadakäsaksad Mar; [kuhu viin läks] ah viin, viin läks koa Raasiku 'vaksali Kos; [mis tööd isa tegi] ah minu isa või Rak

aha¹ p aha peenike kalaluu kala liha sees on nisust ahad; ahvenal ei ole ahasid ja tursal koa ei ole aha Rid Vrd ahe²

aha² aha Rid; pl ahad hv Kse pilverank, kiudpilv kõue ahad - pilveraḥḥud kõue eel; tuuleahad (hõredad pilved) Rid Vrd haga¹, ahapilv

aha³ aha Muh LNG Rid Mar Kir Kse Han Var ahav kevade aha tuul akkab käte 'peale; aha tuul lõhub 'palged ää kõik Muh; 'kange aha juba 'väl'las; sol nii 'kangeste aha 'peale 'eitend, nego üsna must juba Mar; küll oo ahad tuuled; kebad aha tuulega nägu üsna kipitab Kse; Vanaste ei 'taetud, et ahatuul piale akkab Han

aha⁴ aha Jõe Plt lstk hea, ilus vaest ika 'üelda 'lapsele aha lillid -- ilusad 'mängu 'asjad Jõe Vrd ahhaa²

aha⁵ → hahk²

ahaa → ahhaa¹

ahah aha·h(h) ^{spor} R eP(ahha·h, aa·ahh), Trv Krl Har(ahaa·h) Rõu int a. (välj arusaamist, taipamist, konstateeringut) 'Kaḥḥas akkab ahistama -- ma 'määrin [pet-

rooleumiga] vähä iestpuolt `piirda. ahah, abi `saigi Lüg; aha-hh, see tuleb siis `tiitset
 `valmis teha Khk; ahahh, küll ma pian siis mieles VJg; kui tõene `õikab sinuda, siis
 `ütled `vassa: ahahh, küll ma tulen Kod; konõss timä qmõta ni, `kaugõ piat olõma, siss
 `naksi `aimamma, et ahaa-h, tyy õks velle poolõ `sisse lät's Har b. (välj ähvardust,
 parastust) ahahh, nüüd ma su kätte saan Hää; ahahh, nüüd sa sait Rõu

ahakass ahak|ass g -a hallikas me külän olliva musta `juusse ja ahaka, ega periss
 `valgit es ole Ote

hahakene dem < hahk¹

1. a hall(ikas) sa ei olõ `joudunu taad `kampsõ õks `valgõss `mõskõ^p, taa_m säärän
 ahakõnõ Har

2. s koit, koidukuma joba ahakõnõ paistuss jo^p üless är^p Urv; ma tull'i `väikese
 ahakõsõgõ üless, agu jo^p aheti Har; Hummogunõ ahakõnõ; `väikeist hahakõist ol'l, ku
 ma üless tull'i Vas; hahakõnõ jo^p, ku `valgõ nakass `saama; hahakõsõga läts minemä
 Se

ahama → ahtma

ahandama ahandama Saa Sim Iis Trm ahendama ku laba `val'mis on, siis ahanda
 kokku Saa; siis ahandati [kinda] ots `kiñni kahelt poolt Sim; sukk akkas jo `val'mis
 `soama, vaja tõist ahandata Trm

***ahane** hall ahatse `rõiva om sällän Võn

aha|pilv ahapilv - pilve rank enne kõuet Rid Vrd aha²

ahar¹ ahar g -a ablas ahar `sõõma; ahara sõõmaga Jäm Vrd aar³

ahar² ahar g -e kahar; (mitme)haruline `äste ahar ja lihave puu, lopsak; ahare
 `oksege puu Krk Vrd hagar, aharik

aharik ahari|k g -ku = ahar² ahariku ladvage; aharik, ku `okse alt tule, kaharik,
 sis ku ta päält laiaß lää; ku pilve `äste ahariku om, siss külvets `kaara; kolme ahariku
 pilve eilä olli `taevan Krk

ahas ahas ind R VJg Trm, -sß g `ahta Lei(-ss, aas) Lut kitsas aas (kitsa kondiga)
 opõn; tii om ahass Lei; laja^p värä^p `sisse mindä^p, a `ahta^p `ussõ är tulda^p Lut; a has
 rin(na)d nõrgad kopsud; hingamistakistus Ei `jaksand `juossa, õli ahas `rinnaga,
 `kopsod viletsad Lüg; ta on ahas `rindadega; kui ing jääb `kinni siis on ahas rinnad
 VJg; tal vekesest soat' ahas rinnad; ahas `rindade (rutuline, kähisev) `ingamine Trm
 Vrd ahemb, ahtam²

ahas|engine = ahasrindane ahas `engine veda seda `enge: ahas `engisel on `vaiva
 juo iga `taute VNg -niis hr| pl ühes tükis sõlmitud niis, aasniis Ahasniis `kõige vanem-
 mal ajal, ahas `niiel üks sõlm `keskel, `silma ei `õldki Lüg; ahas `niied on iga `kanga
 jaust, üheskuos `käivad. ahas `niisi tehasse `lauaga Jõh -rindane madala rinnaga;
 nõrkade kopsudega; astmaatik, kopsuhaige - Kuu Hlj Lüg Jõh ega sie kõhi, sie `mu-
 du ahas `rindane Kuu; Mõni kõhib ja rögiseb elu aig, on `niisike ahas `rindane, ei ole
 senepera `tiiskuses ega kedagi Jõh Vrd ahasengine

ahastama ahastama Hlj Vai spor eP/-ss- Kod/, Trv Ran Puh meelt heitma; hä-
 daldama ahastab seda `asja nüüd takka Muh; küll me siis koa palusime ja ahastasime
 -- et nüüd on kurjadvaemud eede kallal Jür; mis sa nüüd ahastad sellesama tühja asja
 pärast Lai; ahast ja ikk küll, mes tyy enämb avit Puh || sie ahastab minu, paneb minu
 ahastama Hlj Vrd ahastuma

ahastuma ahastuma hv ahastama küll nämäd `raugad ahastusid Kuu

ahastus

ahastus *ahastu|s* Kuu RId spor eP(-o|s; -ss- Kod), -ss spor M, TLä, g -se, g -kse Kuu; g *ahastusõ* Har Rõu

1. meeleheide, lootusetus *Oh 'oitku küll, ahastus tuleb 'piale, kui seda 'nende elamist 'vaata IisR; nuttu ning ahastust oli pailu; tunneb ahastust Khk; siäl ei õle kedägi elo, üks irm ja ahassus alate Kod; 'yyl'made sji ei tunne tõse ahastust ega 'vaeva Trv; kel es lähä_timä (kooliõppus), tyy ol'l üten ahastusõn alati^p Rõu || (hüüatus) ahastus, mis ma tegin Kos*

2. astma on 'kange ahastus, ahistab 'rindudes -- mattab 'enge 'kinni Lüg Vrd ahistus

ahatama¹ *ahatama* (tuules) päevituma *mo nego üsna ää ahatand Mar*

ahatama² *ahatama* RId(-mma) Iis (naeru) lagistama *ärä ahada, 'naura ilusast VNg; mina 'nauran 'liiast, siis 'tõine 'ütleb: mis sa ahatad 'ühte 'pukku; ahatab 'nauru Lüg Vrd hagatama*

ahatlema *ahatlema* Mus Kaa Krj VII Pöi Rei Var, -lõ- Khn ahvatlema *mis sa sest va teisepere poisist 'eese 'seltsi ahatled see va sant poiss Kaa; Nii kaua sa ahatled kut jäära so kallal on; Nii kaua ahatles 'pääle 'poissi kut viimaks sai teise omale [meheks] Pöi*

ahav *ahav* g -a Kuu Hlj kõle, vinge (tuul kevadel) *kevadise ahavaga; Keväjäsed 'tuuled o 'oite ahavad 'toisina Kuu; kevadine ahav tuul ajab naha kettule ja tieb näunaha 'pruuniks Hlj Vrd aha³, ahetuul*

ahē¹ *ahē* Vig Aud Vän Hää, g 'ahte spor R, Jaa spor Lä, Mih KPõ I Äks Plt KJn, 'aste Kod, 'ahme S Kul Mär Kse PJg Rap Lai KodT, 'ahkme Kär; n, g *ahē* Lüg Vai Jaa Emm Juu; in *ahes* Jõh

1. a. parsil kuivav või kuivatatud vili *ahē on 'orrel 'kuivamass Kuu; Kui 'jõuata 'enne 'koitu kõik ahed maha -- 'saata ka terakese 'laugusi 'kinni 'lassa Lüg; 'ahtmed olid parsil Kul; Kus ia rehe tuba oli sial sai 'ahte ühe küt'iga kuivaks; Kell kolm sai ülesse 'tõustud, kella kuue 'seitsmeks oli ahē moas Kei; ahē 'parði põrandale ja pahmati 'oostega vili siest 'väl'la Kos; sügise 'reiede aal tulesäde läks 'ahtesse JJn; peris ahjuni seda ahēt ei 'pandud Äks; 'kaevas selle 'ahme läbi -- kaeve 'puuga; 'ahmes oli mitu 'laugu Lai || osa ülesahetud viljast, laug - S Kaks part 'pandi 'ahme ala -- sedasi 'pandi tuba ahē aavalt täis Kaa; 'rehjes kõib neli ahēt; ahē aaval lastasse rehi maha; ahē jähi poolele, vili 'puudus ää Muh; 'mõisas ahē oli kolm part, aga meitel ika kaks Emm; õhõ 'ahme (kahe kokkulükatud parre) peal 'olli veel vili järel Phl; ahte(sse) panema ahtma, vilja partele kuivama panema panema 'reie 'ahte Lüg; kui oli 'ahkme 'pandud, siis 'kõõti ahi Kär; üks rehi õli peksetud, tõene 'aste pandud Kod; [jöõsi] pekseti, et 'valges uus rehi 'ahte saaks Plt; ahtes üles ahēdud, partel kuivamas kaks 'laugu on 'ahtes juba Lüg; kui juo 'valge tuli, siis õli rei ahēs Jõh; rei on 'ahtes VMr; linad [on] 'ahmes Lai; rukkid on 'ahtes Plt | n_g liha, si_npid, nied olid kua 'ahtes sial [kerisel] KuuK b. põllult koju toodud vili lähän ahēt vedämäie Lüg; See (rehe ülespanemine) läks koa 'kähko, 'ahēd olid enne toodod Mih; kui rukis [põllul] kuivaks sai -- siis sai 'oostega 'vietud ahē 'sisse JJn*

Vrd ahendos, ahēs, ahm¹, ahtam¹, ahtum, ahus, ate, atuss

2. rehetoa kõrgem osa [mõnel tarel] *ahē on 'kõrgem ku alumane jagu (partest allpool). ahtme kõht on 'kõrge KodT Vrd ahtus, atuss*

ahē² *ahē* pl ahēd, 'ahked, ahk g 'ahke Rid; ahke pl 'ahked Lih; pl 'ahked Mar; p ahēt pl 'ahēd Mar; 'ahke|s pl -d Kir

1. peenike kalaluu siial ei ole `ahkid. liha vahel pisikesed luud need on `ahked Rid; teiste kaladel põle `ahkid sees kui särjel ja auel Mar Vrd aha¹, ahtel

2. odraokas odral oo suured `ahked `kül'gis Lih

ahē³ → ahi

hahe ahe Ran Nõo Ote Rõn, h- Se nõrk valgus, eha-, koidukuma `valge ahe om, `valget ahendab joba Ran; `veedikese nigu ahet vjil paestab, ku ahe ärä kistub, siss ei näe `koeki minnä Nõo; nüid `jäie ma periss pimmess, nigu ahet vähä näe Ote; tul'li kodo, ol'l hahe jo väläh Se Vrd hahedakõnõ, hahekene, hahk¹

ahē- → ahi-

hahedakõnõ ahõdakõ|nõ Lut, hahõ-, hahe- Se, g -sõ = hahe hummogult `tsuut' hahedakõist `tundu; sai hummog, naasõs jo hahedakõsõst minemä Se; veiku ahõdakõnõ um hummugu Lut

ahē|hain (taim) ahēhain - lajakõsõ^p Lut

ahē|hark puuhark vilja ülesahamiseks, ahtehark ahēark -- oli `seoke puust ark, suivili sai kolmearalesega kätte `antud, aga rukki kahega Aud; ahēark -- `pañdi `sortsti vihu `sisse ja lups `jälle ülesse. nüid pannakse anguga Juu

hahekane, hahekene dem < hahe tule üless, et kae^p, ahēkõnõ joba paistuss; ahēkõist tunnuss jo^p, pia om ago kah Räp; `tsuut `valgõkanõ, tyyd kutsumõ hahõkanõ Se

ahel¹ ahel u VNg, spor eP, Krk Har, -las Mär Kse Tõs Khn/-õ-/ Tor Kos Koe, ahil R LNg Rid Kul Kir VJg Iis Kod Kam^p Krl, -las Mar, -lass hv Plv, g -a, g -e Krk, -õ Krl; (h)ahhil g (h)ahila Se Lut; pl ahila Nõo Võn, -a^p Kan Plv Vas Räp; hrl pl a. jäme (raud)kett; kütke; peenem metallkett nüüd on vana pagan ahilust `lahti (kuri lahti) Kuu; `lehma `kaula ahil; `päitse ahil, sie käib obosel pääs ja on `päitsedel nagu nüüd `valjastel on `ratsutimmed Lüg; `ussid `keerlesivad `justko ahilad Vai; vaññid on ahelus `kinni VII; enne `üiti ikka ahelad, nüid akatse kettideks `üidma Muh; kui tiiväd `pandi ahiladega `kinni, siis tuulig jähi `seisma. `õhtu `pandi `seisma, omigu võttis tiiväd `jälle ahilast `lahti; kui `veske vägä `valluste `joosis, siis `pandi tä ahilasse. `pandi täale press `peale Mar; maa mõedu ahelas (eriliste vahelülidega kett maamõõtmiseks) Tor; koer on ahelas hrl - ket'is u Juu; ahela lüli Sim; `tiisli õtsa küljen õlid ahilad vai kõied [ikkel] Kod; nüüd om ket'iloa, ahele, vanast es jole ahelit; maad mõõdeti aheltege Krk; obene `panti ahildega `mõtsa `süümä; peni `olli ahilist `valla `pääsenu Nõo; panõ^p lehm ahilõlõ; eläje omma^p ahiliin Krl; ahela omma süvä kao manh, minga vett kistass; saina kellä ahela Har; piibo `vandyys, sääh ahila^p küleh; treñg^p oma äglil vai vedrol, ahila^p, mis `äkle küleh oma^p Räp; üttele ket't vai hahila^p; pini `pañti hahilihe; hahildõpini (ketikoer; suur kelm) Se Vrd ahelõõg, ahilik b. kett, tellitav hambuline raudvarras paja riputamiseks kolde kohale või küünlalühtri riputamiseks lakke Ahilal kaks `rauda, üks sakkiline, `keskel varu. ahilaga sai `katla `tõsta `kõrgemalle vai `lassa madalamalle Lüg; `lühter -- ripub ahelate `otsas Põi; kahed ahelad `ollid õrre `külges `kinni, kahe `katla ase `olli Muh; katel olli aheldega kerepuu `külges Phl; ahilite puu käis `patsa juuress ahju `külge. pada ahilad siäl piäl; padaahilad, `veiksed konksod kül'jen, kosa võesid `tel'li tämäädä Kod; ahila olliva puu kül'len ja suur pada `olli sääh ahilde otsan Nõo; pada ol'l üless pant hahilidõga^p Se || adra ahõlad (raudvarrastest kinnitis, mis ühendab adravannast aistega) Khn c. ñg (abiellumisest) siud `enda ahila `õtsa -- sa ei õle enamb `ninda vaba nagu õlid Lüg; ar õks pani^p sa_ka `hiñdä hahildõ `õtsa; tuu miisõs ka jo hahildõ otsah Se

ahel² tulusel, toosel tulega merel 'käima 'üeldi ahel KuuK Vrd ael

ahelas → ahel¹

*aheldama aelema kui lehm 'aige on, eks ta kua ahelda maas, pikali Lai

aheldane aheldane kitsavõitu Riie on aheldane - äi anna mõõtu välja Kaa

ahelema ahelema Jür HJn JMd Iis Lai Plt Pil, -mma VNg; (ta) aheleb Lüg

1. kibelema; nihelema; rabelema mis sa aheled laua 'cares kui sa iluste ei süö; mis te ahelete ja nihutate 'endid Jür; obune aheleb ennast, kui rangid 'kaela aeab omale Lai; lehm akas ahelema, aheleb, püiab vaia kül'lest 'lahti 'kiskuda Pil

2. püherdama; vähkrema Tämä ramutu aheles (vaevles raskes haiguses) 'kauva 'enne ku lõpp tuli Lüg; mis nad ahelegu siin maas Iis; kass aheleb, keerutab ennast; koer aheleb ja siga aheleb poris Lai

3. tegevusetu olema, laisklema sie on 'ninda laisk et muud ei tie kui aheleb VNg; aheleb 'laiskuse pärast Iis; inimene võib aheleda [sängis] -- ei maga -- et mis sa sial aheled ja 'kuulad Lai

4. aheleb 'ringi ul'akuse pärast, nigu tüdruk aheleb poistega 'ringi Lai

Vrd aelema², ähälema

ahel|lõög van ahel karu ahe 'lõaga käe kõrvan; küll sul 'aetass ahelõög nina 'sõõrmist läbi (öeld kurjale inimesele) Trv Vrd ahilõig

ahemb ahemb ahtam Noodaperä nüit um sääne pikk, tönõ ots um laiõmb, tönõ ahemb, nigu nooda perä Plv Vrd ahas

ahendama¹ ahendama eP kitsamaaks tegema Seda lauda peab teisest otsast pirekse ahendama Kaa a. (kootava eseme) silmi kokku võtma; kinnast või sukka lõpetama taarist kinnas ära ahenda, ots 'kinni tiha Jäm; sääre marja 'kohta kasvadasse [silmi] ning alt poolt ahendasse; kampsuni käist ahendasse ka Khk; ma akka 'kanda ahendama; enne ahendatse [sukka, kinnast], siis akatse toputama Muh; suka tegemisel ahendakse ots kokku Mär; 'pöidla ots on 'kinni ahendamatta Amb; sukka ahendasse nel'jä 'varda piält, kinnass kahe 'varda piält Kod Vrd ahandama b. kuhja, napra jm lõpetama, teritama nabra ahendamise kord tehasse pisematest 'vihkudest, siis saab vissem Kär; lähme eena 'kuhja ahendama Trm; võta angu var's, aka kuhuja kokko 'l'üymä -- ahendama Kod; tuul lükkas [kirikutorni] maha -- ahendati ots aga 'kiinni Pil

ahendama² ahendama kolkuma õlut ahendab ää Juu

ahendama³ ahendama TLä(-õ Ran) Rõn

1. (hommikul) valgenema hakkama, koitma joba ahõndab joh, joba nakab 'valgõss minemä Ran; agu ahendab Nõo; panõ obene ette, piat joba minemä, ilm nakap ahendama; ahendap joba 'valget Rõn

2. ähmaselt nägema või paistma 'kaugeld ahendab vähä, ei ole 'õigede nütä. sa ei saa aru, mes asi ta om, vaevald ahendab Ran; muidu ta oless kot't 'pimme, aga tõese sil'mäga veedike ahendap Puh; sil'mä om nii pimedäss jäänu, veedikese nigu ahendab, aga ega midägi tetä ei näe Nõo

Vrd ahahetama

ahendis ahendis Khk Kul, -es g -e KJn ahendus ahendissilm (kudumisel ahendatav silm) Khk; ahendest oli juba kaks 'korda KJn

ahendos ahendos g -e osa ülesahetud viljast, laug suivilja ahendoses on kolm part Phl Vrd ahe¹

ahendus ahendu|s g -kse Jõe, -se spor eP(-os) (silmade) kokkuvõtmine; kokkuvõetud koht (kootaval esemel); kinda, suka jne lõpetus 'kinda ahendus; ahenduse 'sisse

on silm maha jäänd Jäm; ahendus ots, 'kenda lõpetus Mih; lase ahendus `piale (öeld ka siis, kui silmi kokku ei võeta.) HMD; tuadi suka ahendus akkab üles `arguma Juu; sukk on varsi ahendus, aga `silmi on pal'ju `varda piäl; `kinda ahendus võtab pal'ju `aega; tõene ahenduse silm käib sedäpidi, piäb tagass `varda `võtma Kod Vrd ahendis

hahe|pai hahe- Se, ahõ- Lut, ahi- Har (paju) ahi paiu^p madalõ^p, kon `niite pääl Har -pajuke dem < hahepai ahõpajukõsõ^p kasusõ niidü pääl, halva maa pääl, olõ_i suu, ei niit' sääne Lut

ahē|pulk abivahend puunõu vitsutamisel ahepulgaga lüietse `vitsa nõu vitsutamisel alase Aud Vrd aepulk

ahē|puu 1. pikk puu ahtme torkimiseks, et vili partel paremini kuivaks – Hää Tür Ahepuud `ol'lid, nid `ol'lid vaheda otsaga `teibad, nendega sositi vili partsil läbi Hää Vrd aepuu²

2. ahtehark ahepuu oli libe puu ja kahearulene, teine aru pikem ja teine lühem. pikem torgati sideme alt matile `sisse Var

Vrd ahtmepuu

aher¹ aher üld(-r, -õr V), ahir, -r Krl, ahher (-õr, -r) Plv Röp Lut, aer San Lei, aiõr, ajõr, ajer Lei, `ahtra Vai Röp Lei, -õ Plv, g `ahtra R eP/-st- Kod/ Puh Nõo hv V, -i Jäm, -e Kuu eL(-õ Nõo V) a. (kaesoleval aastal) poegimata (hrl lehm) sidä ahert `lehmä `lüpsä, midas sest saab Kuu; Must [lehm] juba teist `aastad aher Põi; lüpsab ike `ahtrast päräst sui ja talve Mar; kui sa `villa tahad, siss peä `ahtrad [lammast] Vig; aher lehm, kui `poega ei too, aga ikke lüpsäb Tõs; kaks `lehma, mõlemad `ahtrad, pole `pulli võtn Ris; no pailu sa tahad `saada neist `ahtrast `lehmast Amb; lehm jäi `ahtrast VMr; `astrass piäss lüpsäb, aher lehem annab ise üväss `piimä Kod; lehm jäi `ahtrasse Trv; sji (lehm) nüssäp `ahtrast peräst, sji es `tyygi `poiga; kava sji kass aher kurt, tyyp jäl üte pardi `poigi Krk; agu lehm om ollu aher, siss om sarve pääl pügälä vahe pikemb; lammass es ole `oinil käenu, es tyy `poiga, jäi `ahtrass Nõo; `ahtrõl lehmäl piim väk'ev; `ahtrõ täht' (laiem pügal ahtra lehma sarvedel) Se; taa `hitra, taa `ahtrast lihmäst är nüss piimä Lut || (inimesest, kes alatasa nutab) Silmad `joosvad vett ku `ahtra kassil Põi; Sil'mad märjad ku `ahtra kassil Hää; silmad rähmas nagu `ahtral kassil Kad; kel silmad olid alati vesised -- silmad nagu `ahtral kassil Plt b. sigimatu (naine, mesilaspere jm) Aher `naine, last ei õle ega tulegi; meil `mullu jäi `linnubu `ahtrast, ei `andand `ühtegi peret Lüg; tütar `tiine, ema aher, elab `surnu reite vahel = okk Jäm; vana aher asi mehel taga vidada, lapseta naene Rid; kuule so naene on aher ja jääb `ahtrasse Mih; kanad jäid `ahtraks, ei akand munele Juu; `ahtre linnu, kes peret ei eidä Krk; mjjs tahass `latsi, aga naene om aher, üttegi last ei tyy Nõo; kes tiid, `kinkõ süüd om, õt naane aher' Se c. ag Aher (vilets) maa Vig; sie va aher (kuiv) pilves, ega sest `vihma tule JõeK; `alla läheb aher, ülesse tuleb tiine = kaevuämber Trm; vana inimene on `ahtra (kasina) aruga Plt; ma ole periss jutu aher (vähese jutuga) Krk

aher² aher – kivi aherit `panti avva `pääle Krk

aher³, -as aher g -a Hää(-|as) M(g -e; pl -i Pst) harkadra künniraud puu ater ja raua aherad `otses Hää; aher om nuri, teride teräväss; om tal teräve küüdse ku vanapagane ahere Krk || argi aher (puust sõnnikuhargi raudots) Krk Vrd haer

ahereke dem < aher³ sõnniku argil olli aherekse (raudotsad) otsan Krk

ahere|raud ahere raud (millest tehti harkadra raudotsi), säält võis ka `kirve `sil'mi tetä Krk

aherik

aherik *aheri|k* Amb, g -ku Ksi Pil Hls Krk a. ahervars; kivihunnik *kiviaherik* *vel järele jäänd* [hoonest] Pil; *aherik om suur* 'ringiratast -- rõugu 'moodi unik, ümārik, kos kivi kokku aet om Hls Vrd ahernik b. "kiviaed" *aherikku on kiva kokku* 'toodud Ksi

ahernik *aherni|k* g -kku = aherik kive ahernik -- kus pali kivi kuos on Lüg

aher|sälüse pl -sälüse^p Vas Se(-l-) Kra, -säl'üsse^p, -säl'lüse^p Se van (hobuse)leid *vanast üks kõõ* 'ül'ti ahersäl'lüse^p, a no 'naati 'rohkõp liitisi^p 'kutsma; ahersäl'üssidõga^p pidä mäe ala 'vasta Se Vrd aarsälüse

aher|vare ahervars – Lüg Jõh IisR Hää Kos Trm kivi 'unnik 'kõrjetud 'väljä 'pääle kokko, kive ahervare Lüg; *kui maja ää põleb, jääb aher vare järele*; 'piale sõda oli paelu aher varemeid Kod -vars a.hävinud hoone ase – spor R, Kul JMd JJn Kad VJg Sim I Pil Hel Urv 'ahju ahervars; *kie kurat sie tänä* 'putru on 'tampind, lahuta 'jusku ahervart (pudrul tükid sees) Lüg; 'mõisa 'küinide -- asemi. *olid viel ahervarte* 'muodi JJn; *vanu aher* 'varssi oli *pailu*, *kui mina asusin* 'süa elama VJg; *meil one* 'kopli eenämä piäl maja asemi, ahervarred Kod; *Es jää^p* muud mitte midägi ku tyy ahervars inne jäi 'pistü Urv || *peavari kui* 'kiegi akkab tuba tegemäie, siis 'ütleb, et tegin ka juo aher 'varre, kuhu 'alle pää 'torkan Lüg b. kivihunnik – Sim Kod Pal Ksi M ahervars, kivihunniku ase. *siält ahervarre asemelt kääsin atte* (alati) 'marju 'õt'sman Kod; *kivi om kokku pillut aher* 'varde Pst; *me vedäsim suure kivi ahervarre ärä nurme päält* Krk

Vrd aherik, ahervare, ahevarrõstik, ahivars

ahes *ahes|s* Lüg, g -kse VMr (vilja)ahes tule ahest 'vuodma; *kui oli kuiv, siis* 'lasti ahes maha parte pialt VMr

ahetama *ahetama* Trm Hel Ran Nõo Kam Kan Har (-mma), -õm(m)õ San Krl Har; *ahetam(m)a* Vas Se

1. halli(ka)ks muutuma *ahetama lähnud* – *kui puu või leib või* -- *on al'litama lähnud* Trm; *es ole enämp pruun*, 'ol'li ahass vai iiruss lähnu, *ahetama nakanu* Ran

2. (hommikul) valgenema hakkama, koitma ommuku 'valge aheta^p Ran; *ommu-kune agu ahetass*, õdagune õhetass Kam; *ago joba ahetass, tulgõ^p* är^p üless Kan; *ku ahetamma nakass*, *siss üks nakass* 'valgõss ka minemä; *hommugu* 'varha piät ahetõn minemä minemä (hakkama minema) Har; *hummogu taivass aheta^p* Se Vrd hakkama¹

3. ähmaselt nägema või paistma *sil'mä nägu om ka vjäl*, *et ma iks oma ette aheta*; 'kaugeld tuli aheta^p läbi pimeduse; *Mulgi rand vjäl vähä aheta^p* Ran

Vrd ahendama³

ahet|tuul ahav ahe tuul o kevadine tuul, esiti o vilu, pärast si võtab vähe 'lämme-maks Mus

ahet|vanker kahe rattaga käsiveok viljavihkude vedamiseks ahe 'vanker, sellega 'veeti ahe reialuse 'teise 'iäre. *kaks ratast all, pikk jäme ais oli ees, kaks* 'rõuku *olid nagu pulgad* 'püsti, keret ei old Juu

ahet|varrõstik ahevarrõstik kivihunnik – Rõu Vrd ahervars

ahh → h

ahhaa¹ *ah(h)aa*. Kuu Khk Kos Krk int (välj imestust, heameelt, arusaamist, taipamist) *ahhaa*, *sain su käde omite*; *ahhaa*, *vai siin sa oledki* Kuu; *ahhaa*, *või sedasi see asi oli* Khk; *ahaa*, *juba* 'leitsin ülesse Kos; *ahhaa*, *sõss om* 'äste Krk

ahhaa² *ahhaa*. Kuu Jür, *ahha* Kuu Lüg Emm 1st^k hea, *ilus ei ahhaa*. *laps nuda*; *ahha(a)* (parem) *käsi* Kuu; *ot'sin* 'sulle *ahhaa*. *assa* Jür Vrd aha⁴

ahhatamma *ahhatamma* luiskama, petujuttu ajama – Plv Vrd hakkama²

ahher¹ *ahher van ?kõva, jändrik ahher puu, säne um kõva puu, vaia rat'tidi manu*
Lut

ahher² → *aher*¹

hahhil → *ahel*¹

ahhun → *ahun*

ahi *ahi* Sa Hi hv LNg Rid Kul Mär, Saa K I M T, *ahē* Tõs Khn(*ahō*) hv Tor Hää, SJn Kõp, g *ahju*, -o; *ahi* Põi Muh Lä HaLo Rap Tür Pil SJn Vil Võn San V, *ahē* Han Khn(*ahō*) Pā SJn Kõp, g *ahu*, *aho*, *ahū*, *ahō*, *ahū*, -o; *ahi*, *'ahju*, -o g *'ahju*, -o R; n, g *ahu* San Urv Krl Har Rõu; *ahj*, *ahj* g *aiu*, *aju*, *ahja* Lei; p *'ahju*, -o üld, *ahaju* Kod

1. (rehe-, sauna-, toa)ahi; ka ahju seesmine õõnsus, ahjus põlev tuli, puud, söed jne *pane tuli 'ahju*, *'leivād on juo 'kerkined*; *minu emä 'ketrāski 'ahjul vokkiga*; *'uue(m)ad 'ahjud 'onvad 'lõõridega*; *'Este 'tehti vene ahi (keriseta ahi)*, *'ahju suu tuas*, *'pliita 'küögis*; *'kergita tukkid 'ruobaga üless*, *'liiguta ahi segamini*; *ägā ahi põletab 'leivād 'vällä Lüg*; *ahi põleb pära (lõõmates, suure leegiga)*; *ahi löi nõnda 'umpseks, kaaruda natuse, siis puud akkavad põlema*; *kahe 'laega ahi (kinnise kerisega reheahi)*; *'umpsed ahjud koes pole korsnast peēl. suits tuleb kommi alt tuba*; *'rõõridega ahi Khk*; *ea 'veoga ahi, põleb nii et müriseb Mus*; *Kõige vanemad ahud olid ilma keriseta. Kui 'kõõti, siis rinnaaugust käis tuluke 'välja kut obuseänd*; *Kus kuru pole olnd seal oli ahju perse seinast läbi 'väljas Põi*; *poisslaps upitati ahu otse 'kohta, et levad ep pakata ää mette*; *'kindad vissatse ahu otsele või kerise rinna 'peale kui nad märjad oo Muh*; *ahju suu all sääl 'kolde pääl kiededi vanast, sööd 'veedi ahjust 'kolde*; *ahi akkab ära 'joudma (puud ahjus on varsti põlenud) Emm*; *Ahju otsale 'panti märjad 'kindad ja sukad 'kuivama Rei*; *ahi eidāb 'vällä (ahjusuust lööb tuld ja suitsu välja)*; *ahi oo tüdind, ajab 'kangest 'suitsu 'sesse Mär*; *ahi on 'puistamata ~ 'suudond, ei 'tõmma äm*; *kui ahi süsal oo, siis kraabitakse ahi 'puhtaks roobiga Mär*; *ahē küdeneb Vān*; *ahē oo kulun, lükatas 'siiver 'kinne Var*; *'lahtise keresege ahi, lage ei ond, suits tuli poha tuppā PJg*; *'ahju 'kütma Nis*; *'ahju kihutama ~ liigutama*; *kummiga ahi (kinnise kerise ja korstnaga reheahi) Juu*; *ahju paas pial et sädemed ei käi 'vasta lage JõeK*; *vanal rehetubadel ahjud olid mua 'sisse 'tehtud KuuK*; *ahi akkab 'lões-kama Amb*; *kui panādi ahi kiñni, siis panādi kriiskad peale Kad*; *vommiga ahi (kinnise kerise ja korstnaga reheahi) Sim*; *ahaju vedāmā (ahjust süsi ja tuhka välja tõmbama)*; *ahi on käre*; *talvel 'panāti piārud ahju otsele, jōõlu piārud 'seisid ahju otse piāl Kod*; *ku on ka mādad puud, sj tjjb ka nõrga ahju Äks*; *keresege ahi om ilma 'lõõrede*; *üte lõõrige ahjul lõõriauk om 'keskel, perā om siss kikk must ja põlemede*; *'ahju 'ryyk'me (ahjust süsi ja tuhka välja tõmbama)*; *ku 'mitme taasige ahi, siis egāüits jakk om esi tuan Krk*; *vana 'tyyre puu, ahi mugu 'viissub enne*; *siā 'ahju, 'tõmba ahju perā üless, siss palava tuki kõik ärā*; *ku ma poesike olli, siss olliva ummitse rehe ahju*; *peräst -- tetti keresege rehe ahi. ja keresele tetti savikivedest kurim 'pääle Nõo*; *longiga ahi (kinnise kerise ja korstnaga reheahi) Ote*; *Rihetare ahjun küdseti leib ja tuhkavva pääl keedeti syyk Rõn*; *ahu paanō päle_pandass leib [küpsema] San*; *panō aho uss kinni, ahi 'mültüss är Kan*; *ahu om 'oige, leevā' ei küdsā' äste är^p Urv*; *ku ahu 'val'miss sai, siss 'vjjdi kaali^p [ahju]*; *katōkõrraline ~ katō 'kõrdne ahu (maa sisse ehitatud tulekoldega kinnise kerisega ahi)*; *Vesi ol'l kjjb, ahukumb Har*; *ahi 'panāti kiñni^p ja hūdse_jāi^p 'ahjo 'hõõhkumma*; *Ku jo_nāk'kü, et leib nõsõss, sõss 'panāti ahu palama Rõu*; *Ku leevā^p akost 'vällä 'võet'eva^p, sõss 'ahjo tühäst es jätetā, 'ahjo visate kas halg vai*

paar puid; küdseti mito ahjotäüt 'leibä, ku ütest ahjotävvest es saa' Röp

2. fig magu ies kui ahi Lüg; Lehm kut ahi (suur) Pöi; seni kasta 'leibä, senigu ahjuots (otsmik) likess lää Krk; no_m tubli naatõ ku ahi Vas | 'ahju 'perse tagune (inimene, kes armastab ahju juures soojas laiselda) Lüg; Mina ja ahi oleme alati kodu peele Kaa; ahu päl kasund (arenematu, kitsa silmaringiga inimene) Rid; ahju pial 'käima (ree järel joostes endale sooja tegema) Lai; küll ahi puid täüs, pirru lääve iki vahe pääle (öeld hiljuti söönule süüa pakkudes) Krk; ta om 'mitmast ahjust 'leibä söönu (palju kogenud) Ran; Ahju pääl isten kindraliss ei saa (ära laiskle); ta tiiäb ahjust tuhk'auda (ta teadmised on väga piiratud) Nõo; Mis ahutakan tetäss, tyu katussöpääl kuulutõdass (midagi ei jää saladuseks) Urv; akõ otsah istuss, a 'Moskvahe tiid (inimesest, kes peab end kõikeadjaks) Vas | (sünnitusest; lapsesünnist) tia kus säält maja pere'naine on - no sial lagunes ahi vist 'vällä (naine sünnitas); Karu lahutas 'ahju id Lüg; meie ahi kukkus tänä 'sesse Mar; [ämmaemand] Lääb 'ahjusi 'lõhkuma Hää; ahi lagunud (laps sündinud); püiän 'enne ärä tehä kui ahi ärä laguneb Kod; eks seda vana'mutrid (ämmaemandat) 'üelda, et ahju'lõhkuja, 'kiskusid ju ahju müirid maha Ksi; ahju suu om är lagunnu (naine ei saa enam lapsi) Krk; aho suu nakass 'maahha sadama (naine sünnitamas) Se | (tühisest asjast) mõni 'mõisa või ahjutäüs 'vorsta Khn; mis sa kurvasted, egä sul mõni mõis maha põlenu ega ahjutäis 'orste ukka ei ole lännu Krk; taa no mõni ahutäüs 'vorstõ Har; must siga ahjus tuli ahjus kustunud pere'naine paneb 'ahju küdemä ja on 'sandid puud, ei akka põlemaie -- juo must siga 'ahjus, 'vällä 'kustund Lüg; Must siga 'ahjus - 'ahju läinu Hää; muss siga ahjon, kui ahi ärä 'kusnud Kod; must tsiga lät's 'ahju (öeld, kui söed kustuvad) Rõu; vesi ahjus häda käes; nutt varuks Ah sul (nutval lapsel) on 'jälle vesi 'ahjuss, 'kesse paha tegi vai 'karvust Kuu; 'Enne ei 'mõistand 'õiget elu elada, nüid kui vesi 'ahjus, isa ole ia, 'aita IisR; Poisil võttis ühna vee 'ahju Pöi; Lastel oo vesi üht 'i-nge 'ahjus, kui kurja sõna nendel 'ütled Han; kui nihukest aledust on - no sellel 'olla vesi 'ahjus old nõnna et Juu; nüid oo vesi ahjun. akab 'aelema, ei nähnud 'enne ärä tehä Kod; no nüid om tal vesi ahjun, võets 'kinni, viiäss 'vangi Krk; Naa_seo ilma latsõ' umma_jo_ 'väega helligu, nigu_midä 'ütlet nii um vesi ahun Rõu | Ott sen vana [naise] kel vesi 'ahjuss (ei saa enam lapsi) Kuu; vesi 'ahjus, tuli 'korsnas = lamp Muh

3. ehitis materjalide töötlemiseks kuumutamise teel 'terva 'poltamise ahi Kuu; kalk ahi, säääl 'ahjus on kolm 'ahju, 'miska 'lupja põledetta; sie õli 'umbinane ahi, kus 'enne 'tõrva põledetti, tulukene õli 'ümbär Lüg; kala suitsetamise ahi; enne ku tindid raha 'maksid, siis kuivateti neid ahjudes Trm; savikõdan õlid kivi põletamise ahjud, siis 'testi teliskiva ja pot'kiva Kod; lubja palutamise jaoss -- 'korgõ perve sisen ol'l ahu, ala pyült kül'g ol'l vallalõ Har; meil palotõdi kat's ahotäüt 'lupja Rõu; savikua ahi Se

4. kivist või savist korstnata tulekolle nurgas rehealuse valgustamiseks - Har Rõu Röp

5. fig ahjutaoline moodustis Aḡḡera ahjud (madalasse kaldavette moodustatud kivikuhjatiseid angerjapüügiks) 'lauti kevade 'valmis -- põha kividest, lai pae lapakas peale, suu 'jäät'i 'lahti, aḡḡeras puges 'päävaks 'ahju. Kivi kergitati tasakesi õles ja aḡḡeras 'võeti pisikse ahinguga ää Pöi; Kissi mõestab, laob kivisülläle suured ahjud (augud, tühemed) 'sisse Khn

ahik ahi|k g -ga, -gu van ahing - Phl

ahi|kotus *ahikotus* van ohverdamispaik (kivivare, puudealune, taretagune, akna-alune jne) Vrd

ahil → ahel¹

ahila|maa maa-ala loomaketi pikkuselt *ma lähän`lehma`katsuma, kas ahila maa on`paljast`süödud juba Lüg -puu ahila puu* endisaegse loomakütke osa – Ris Vrd ahilpuu

ahilas → ahel¹

ahilik *ahili|k* g -gu ahel meil peni kõik `valla, es peä keägi ahiligun Puh

ahil|puu *ahilpuu* = ahilapuu – Ris

ahi|lõig *ahilõig* ahel – Lei Vrd ahelõög

ahin *ahin* g -a Lüg Muh Rõu õhin, hoog `tütrik läks `suure ahinaga `pulma Lüg; *esimese ahinaga läksid kõik Muh; palass suurõ ahinaga^p Rõu Vrd ahing¹*

ahinal *uhinal ahinal korjati kõik asjad kokku* Muh

ahing¹ *ahing* g -a Lüg, -i Iis hoog, rutt; kiire askeldus, sagin lähäb `suure ahingaga Lüg; *eile selle ahingi ajal* (jutt on tulekahjust) Iis Vrd ahin

ahing² *ahing* Ans Vän Tür Pee Sim Trm Lai, g -a Jõe Kuu VNg Lüg Jäm Khk Vll Hi Rid Vig Kir Kse Var Juu Jür Amb Kad, -i Vai Emm LNG Hag Rap Kos KuuK JMd Koe Kad VJg, -u Kuu Lüg Vai/-o/ Khk Pöi Rei Phl Mär Plt, -e Lüg Khk Kse; *aheng* PJg Vän, g -a Pär Rap, -u Tor Hää; *ahing(e)* g -e VNg Vai, -o g -o Vai; *ahing|as* g -a Jõe Kuu Hlj VNg spor Sa, Muh Phl LäLo Vig Kse Var Hää Saa Ris KuuK JMd Kad, -e Pha; *aheng|as* g -a Rid Var Tõs Khn(-õ-) Aud Pär Hää Ris; *ahinges* Kuu; kom *ahingaga* Rap JõeK, -iga Jõh ahing, västar *otti ahingi ja läks kala`lüõma* VNg; *ahingaga`raiuma; ahinga üvad -näsad Jäm; läks ahingaga [kalu]`sonkima* Khk; *Üks [mees]`sõudis, teine oli ahingu peal [tulusel käies]; Ahingad olid rauast ja olid ka puust, rauast piid`otsas Pöi; keisid ahingud aamas (tulusel) Rid; suur aug akkas ahingusse Mär; ahengas, `seuke suur aralene, seitse kaheksa piid, kisud olid`otsas Tõs; ahengaga angõrju sosima* Khn; *Aheng oo mud'u`siuke`samma lõõgiriist nagu`väster, aga tal oo kidadega arude vahel veel`kaitsed Tor; aug on lol'l kala, seisab paigal, teda võib ahingaga`püida* Amb; *ahingiga lüiakse kalale`sel'ga* Kad Vrd ahik

ahinga- *ahingu- tulega käis ahinga piid, tuluk oli paadi taga otsa püäl* Pha; *ahinga püük oli üks kolmkümmend`aastat tagasi* Vig

ahingal = ahingul *On ikka tuline äda niid nende lastega, jõvad sa niid ühtlast nende ändas ning ahingal olla; Äga meitel -- olnud suiti tööde aegus ajaraasu, oldi ikka püemest pümeni tööahingal* Kaa

ahingas → ahing²

ahingul (midagi) tegemas, hankimas, (millegagi) tegelemas *Nädali püävad oli teiste ahingul, täna sai siis ometi käde [jahud veskest] Pöi Vrd ahingal*

ahinik *ahini|k* Vas, g -ka Se

1. pottsepp – Vas Se

2. (Pihkva poolt pärit) tindikuivataja – Se

ahi|pai → hahepai

ahir → aher¹

ahistama *ahistam(m)ä* R

1. hinge matma, hingamist takistama *minul ahistab`enge; mul on`ästi lahe [hing], minu ei ahista`kuskilt* VNg; *akkab`rindust ~`rinnust ~`rindus ahistama;`rinnad*

ahistavad; kõha ahistab Lüg; ahistaja inimene (astmahaige); ei saa üväst 'engada, ahistab 'rinnad 'kinni Jõh; 'rinnost ahista Vai

2. kinni hakkama, takistama sie meniks küll 'sise 'sisse, aga vähä ahista VNg; 'Kaḡas akkab ahistama, tuo sie 'kirassiini pudel ja kanasulg, ma 'määrin vähä iestpuolt 'piirda Lüg; kui tädä (lülipuud) akka sahama, siis tämä ahista 'sahha Vai

3. järele vedama, lohistama Kui on peru obune, siis vahi, et 'õhja 'aarad ei jää 'ümbär käsida, et kui 'pillutab, siis ei ahista su 'müädä maad taga Jõh

4. taga ajama, kinni võtma ahistimma ikke 'ninda 'kaua, kui ärä 'saimma käde VNg; [vasikas] Sai 'kinni ahistetud Jõh

5. kinni hoidma, pidama kala ahistakse 'vergus 'kunni kolm 'päivä VNg

6. kimbutama 'poisid jo ahistavad [tüdrukuid] Kuu; [murdekogujad] akkavad ahistama minu vana inimest VNg

ahistus ahistus g -e VNg Lüg Vai

1. astma, ?lämbumine ahistuse 'aiguss Lüg; suri ahistuse 'surma Vai Vrd ahastus

2. kinnipidamine kala ahistakse 'vergus 'kunni kolm 'päivä kala on ahistuses VNg ahits ahits g -a van kilk - Jõh Vrd ahjuts

ahi|vare ahervare Ku ahivarõ seeh 'rit'ska laulva, saa külä tagase Röp Vrd ahivars, ahjuvare -vars a. hävinud hoone ase mu sünnüpaigahn ol'i kuus tallo ar^p 'häänu^p -- no^p um vjäl nätä^p säääl kuus ahivart Rõu; [majast] om ahivaars õnnõ jäänu^p Se b. kivihunnik, kivine koht suurõ_kivi^p 'rõuku 'actu_kokkih põllu veerehn -- kutsuti ahivarrõ^p Rõu; kivi ahivaars Plv; Mi^p põllu^p ummä^p periss hukah. Tah muudku selge ahivarrõ^p ummaki Vas

Vrd ahervars, ahivare, ahjuvars

ahju- 1. ahjus valmistatud, küpsetatud 'ahju kuok (odrakarask) Lüg; 'Ahjupiim (ahjus kuumutatud hapupiim) IisR; ahju 'küpsend kalad oo sõduksed εεd 'koltset Mus; ahju kook (paistekakk) mis ahju suus saab küpsetatud Kei; ahju pudru Jür; [matusel] sül't piäsi ja ahjuliha Kod; ahju 'kartli Kam; ahovõi (võie hapukoorest ja munadest) Röp; küdsä ahojst 'vatska (paistekakku), paasõ pääl niisa-ma, ilma 'väeldä ja ilma panilda Se

2. uskumuslikult ahjuga seotud Must kut ahu tont (pesemata, räpane inimene) Põi; Ahju nuru (lastehirmutis) puges parsile Mar; Aehokarvane (lastehirmutis) tuleb Vig; aho 'kandrass (?ahjuhaldjas, lastehirmutis) Se; aho 'hoitja (ahjuhaldjas) Lut

3. ahjus kasutatav aho - aho 'paakõnõ Rõu

ahju|alune ahju all olev panipaik ahjualune, kohe pane puid 'kuivma Kod; ahoalusõ mulk Se

ahju|ants 1. (puu)hark tule kohendamiseks (rehe)ahjus - LNg

2. fig a. kass - Tõs Trm b. ahjul põõnutada armastav inimene - Ann Plt

3. folk lastehirmutis - VII Se aho ants tulõ, vii sanna 'pääle Se

ahju|auk 1. ahjukapp Mool olid ikka 'vardad ja lõhha kerad ahju 'aukus Põi; Ahju 'auku pannassõ 'märgi sukkõ ning 'kjõndu 'kuima Khn; ahju auk annab 'sooja tuppä ja 'sõnna pannakse 'kindad ja sokid 'kuima 'talve Juu

2. keriseauk; ahjulõõri(de) avaus(ed) reheahju esiküljel; avaus ahju sisevälvis leegi ja suitsu läbipääsuks 'ahju auk on 'jälle üleval, kust suits lähäb 'vällä Lüg; ahjul on taga viel ahju augud, sialt läks suits 'lõõri Sim; ahju suu piäl lõõse kõhal õli ahju auk, 'sinna 'partti kivi ette kui küdes Kod; [ta] õngitsen läbi 'kel'dre 'akne ubinid ja küdsäten taren ahjuaugun Hls

ahju|edine 1. s a. ahju ees olev ala *ahju edine chenpyyl kollet* Krk; *pühi sa ahjuedine 'puhtass, satap tuli prahi 'sisse, lääp palama* Nõo b. (rehe)ahju suu ja selle esine, kus tehti ahju küdemisel toitu *ahoedine q̄ks om esi*^p (eraldi), *tuhkhaud om küleh* Se c. fig *'tüt'rigul 'kästi 'leibä 'kasta seenigu ahjuedine ligedass lääp* Nõo; *Ahjuedine likess läits* (otsaette tuli higi) Rõo

2. a ahjusuu küpsetatud *ahoedine perämäne pät'sikäne sält hüste veerest* Se

Vrd ahjuesine

ahju|esine 1. s a. ahju esikülg – Juu b. ahju ees olev ala *Ahuesine 'ränkä 'täüde* Khn; *ahju esine -- käib ahjust kutni seenani* Nis c. hv (rehe)ahju suu ja selle esine, kus tehti ahju küdemisel toitu *ku no 'vahtsõ ahu t̄ijt, siss tek'ke kah 'raaskõsõ pik'emb ahuesinõ* Har Vrd ahjuesiss

2. a a. ahju(suu) ees olev *aho esine kori* Mar; *ahjuesised parred käeväd tala piäle; ahjuesise parte piäle paad* (paned) *ahjuesise lau* Kod b. ahjusuu küpsetatud *ahjuesine pul'l ahu ees enne ää küpsetet, siis kui ahe põleb* Var

Vrd ahjuedine

ahju|esiss ahjuesine *mi*^p *ahuesiss om jo vällä_lagunu* Har

ahju|hark 1. (puu)hark tule kohendamiseks (rehe)ahjus *kahe 'aaraga 'ahju ark õli, senega kõhendetti puid 'ahjus* Lüg; *luts* (luutsipäev) *tuleb luuaga, andrus* (andresepäev) *ahju argiga* Kär; *Ahju ark oli sülla 'pitkune puu ark missega 'ahjus sai tukkisi liigutud ja seeratud* Põi; *Nüid põle änam ahu 'arka, nüid oo roobid* Han; *ahju ark puust. ots 'kasvand kahearalene. lükatakse agu 'kaugemale ahju 'sisse. segatakse 'ahjus puid* Nis; *'ahju ku 'seeti katearulise argiga, tyy 'olli ahjuark* Nõo

2. potihark – Lüg IisR Trm Se *Sai pottisi 'panna 'ahju 'argiga 'ahju ja 'ahjust 'välja votta* IisR

3. fig a. tige inimene (eriti naine) *sa oled üks va ahoark ja kihutsi kaegas* Aud; *se noorik üks va igavene ahjuark* Juu b. pikk kõhn inimene *ahjuargil püksid jalas* Jäm

ahju|kamber ruum ahju ja seina vahel; ahjutagune *kamber Ahju 'kamber* u ~ *ahjuabaja* van Khk; *Kui ahi köötud oo, siis oo ahjukamber kena soe* Kaa; *Ahju 'kamber, see on see peremehe 'kamber* Krj

ahjukane dem < ahi *ahokanõ, ku sä är_koolõdõ*^p, *kos mina siss jää*^p (vanainimese õhkamine) Se

ahju|kapp õõnsus ahjuküljes (eriti pottahjul) *pane 'kindad 'ahjo kappi* Vai; *aho müüri sees oo ahokapid* Mar; *s̄j̄j̄ kõst õli õhem, kosa ahjukapp õli, tuli 'syyja* Kod; *ahjukapis on sokid 'kuimas* Ksi; *olli kaits ahju kappi ja raud tala säält läbi. tõine ots tõisen ahju kapin* Pst; *ahju kapp 'olli 'kambreakjul; siss ku mõni võõrass 'tul'li, siss nu latse lätsivä k̄q̄ik ahju kappi* Nõo; *kohe sammavaara vai 'säimassinat panda, tu om ahokapp* Se

ahjukene dem < ahi *üt's ahukõsõ täüs saa 'hiitä v̄j̄j̄l* [puid saunaahju] Har

ahju|kivi 1. ahju tegemiseks kasutatav kivi *kui maja sai akkada ehitamma, siis sai 'tuua 'lauad ja 'ahjukived* Lüg; *tahvelkivid om ahju kivid* Ran

2. lõukakivi – Vas Röp

3. kerisekivi *Ju sest kütist akab juba aitama ka, ahjukivid juba üsna valged* Kaa

4. kivi ahjusuu sulgemiseks *aeho suu oli 'tehtud vanast pajast, suu järele raiuti aeho kibi* Mih

ahju|külg ahjupink, lamaahi *ku 'riihhi küteti, s̄q̄ss tyy ahukül'g ol'l läm̄mi, s̄q̄ss ol'l hää 'maada*^p Urv; *üt's ahu kül'g ol'l 'kambrõn, tönõ tarõn, pähidse pyyllt iks korõmbadõ*

ahjuküte

Har -küte ahjukütus tarvitavad `turblid ahü kütteks Mär; pole änäm ahü kütet `ühti, tuba külm Tõs; ahjukütteks puid ja `metsa küll JMd; sis `anti meil ahjuküte ka Kad -kütis ahjukütus tõi ahju kütist Khn; ma elasin mõisa maa pial ja -- sain mõisa maa pialt siis ahjukütise ka Juu

ahju|kütt 1. ahju kütmine `riide soe vel param kut ahuküti soe Muh; kui ahukütu aeg `sätmed tulevad, siss `lähtvad `vastu [ahju] paet Mar; Vanaste oli ahuküti `aegas uks `lahti; Ahuküt't on vanaisa töö Han; `enne ahjuküt'ti Hag; ahjuküt'iks ika puid `jätkub JMd; iga omingu ahju küt'i aeg `loomade vesi sai koogu `otsa süte `piale `sooja `panna Pai; ahju kütt õli nõrk, leib one `nätske Kod; piale ahju küt'i `lämbund õhk Lai; ma lasi ussõ vallasõ [suutsu pärast], tarõ lät's külmäss, tyy aho kütt lät's är^p Rõu

2. ahjukütus kust sidä `ahju küttü saab Kuu; Neist `laudadest ei saa muud kui `ahjuküt'ti IisR; ahü küt't oo `otses, too `metsest ahü küt'ti Mär; prii ahjuküt't, mõesa poolt `lasti `tuua koeo mõesa aeaga Rap; kus sa puid nii pailu said, aud olid ikke ahju küt't Pai; ahjuküt'ti `tuoma Sim

ahju|kütus küttematerjal `sirgemad puud `tehti ahukütuseks Kul; ahü kütusest tuleb vist tänabu `puudus kätte Mär; ahjo küttus on üsna `otses Ris; mina tegin agu iga suve, tegin seda ahjukütust JNn Vrd ahju|küte, -kütis, -kütt -labidas ahjulabidas leivalabidas - KuuK -lind käblik (Troglodytes troglodytes) ahjulinnul on niisugune ilus pesa kui karjapoisi ahi Trm -luud luud ahjupõranda pühkimiseks enne leibade ahjupanekut `Ahju `luuda siduda, kodi `kangast kududa ja mihe `püksüje `jalguje vahele lappi ajada `täidüb `tütrik `oskada, siis võib mihele `mennä Kuu; Kui `ahju `luuda `õskad `varre `õtsa siduda, sis võid mehega magada Lüg; kui rodi on kää sees, siis `seotakse kolmed aho luua paelad `ümmer kää LNg; see poiss oli ikke ilus poiss, aga pruut oli kui va ahü luud Mär; ahjuluuaks sai kaks `vihta `lõhki tõmmatud ja `ümmer varre otsa `seotud Juu; ahju luud ei tohi tuas `olla, meil on nuor tüdruk majas, siis jääb vanast tüdrukust VMr; `enne ei saa mehele kui piab `oskama ahju luud `keita, kot'i kangass kududa, `lamba kael `niita; kui ahi oli käre, siis `kastsime ahju `luuda vette ja jahutasime Pal; pia kui ahju luud otsas (juuksed laiaili) Lai; ahi palanu ol' -- pühiti `õkvalt ako luvvaga ako pae `puhtast, et leib tuhaga_s saa Võn; Ku jo_ `pik'sevihma pil'v tull, s'õss lät'si^p inemise^p ahü `luudõga_ `vasta Rõu -mees pottsepp ahjumees sauedab, paneb `lintrid `paika Khk -meister pottsepp Antslañger `andis ahü `meistril kiba ja `saeu kätte Han; Ahju `meisteri tüeriist kämmäl Khn; tämä ahjotegijä es õle küll kellegi ahjo `meister Kod; ahü `meisteri ja katusõ `meisteri ol'li ma esi Har -nurk ahjupink, lamaahi ahju nurk õli kiviss ja saviss testod -- seenä jääress akas `piäle -- kutni ahju suuss kiänd `müydä; mine `sinna ahju nurga `piäle magama Kod

ahju|ork 1. (puu)hark tule kohendamiseks (rehe)ahjus süsi tõmmatse ahju origa Khk; ahjuork - kellega tuld saab sositud Hää

2. potihark `enne õli `ahjuork -- kahe `aariklane. õli `rauast, puuvars õli taga. senega `tõsseti pott `ahjust `välla Lüg

ahju|paiste ahju tule ja soojuse mõjupiirkond `küpseti `kuoki `ahju `paistel VNg; tuhaalune - puualu peel ahju `paistel sai küpsetud Jäm; emm `istus ahju `paistes; se pannas ahju `paiste keige esiti `küpsma, se on õhik Khk; ahü `paiste kook (paistekakk) Mär; `enne kui `leiba `tehti, `pañdi koogipul'l aho `paistele paja kaane `peale `küpsma Aud; pañdi lõuneks kardulid ahju paistele küpsle Kad; ahju `paissel `soendasin Kod; jala valutava, ahju `paisten piab tärbendiiniga `määrmä Nõo; `kässä ja `jalgu kah peesitedi ahju `paistel Kam -pealne (rehe)ahju laepealne pani puud ahju `peelse `peele

'kuivama Khk; aho 'pealne oli suur, seal viheldi. ja see oli nii suur, et kaks inimest 'ketrasid seal peal Mar; ahupäälne, 'sõuke paas oli ees, inimest käist pääl magamas Var; ahju pialist, seda 'üiti 'jälle vom KuuK || ^{ng} Ahjupealsed (Annikvere küla inimeste hüüdnimi) Hlj; mis tuule all ahju 'peelne (kilk) 'laulis, [selline] tuli ilm Jäm Vrd ahju|pää, -päälne, -pääliss -perik euf kass Kat't, seda kutsusivad näväd (kalamehed) ahjuperik Kod -pets ahjukapp 'lat'si tōrōldi, kas ti saat ahu 'pet'si 'pjjstlemä Har -poiss ahjupoiss hum ahjuroop - VJg -pott pottkivi Ahju potid -- on -- sauest, tules põletud Pöi; klasuu-ritud ahju pot'id Kos

ahju|puu 1. hrl pl põletuspuu üle kesä 'kuivaned 'ahju puud Vai; Ahju puud olid neli viis 'jalga pitkad Pöi; kolm 'sülda ahju puud Tor; neid maha 'murdund puud võib ahju puudest teha VMr; sa 'lõhkun neid ahju puies, mis sa sedäsi pilbastit Krk

2. puu katla riputamiseks kolde kohale, katlapuu - Jõe

ahju|pää ahjupealne Ahjupeekartsas (väike redel reheahjule minekuks) oli nenda nelja-viie pulgaga Kaa; tare aiubä Lei

ahju|päälne 1. ahjupealne suur 'ahju 'päälne õli, et sai 'sinne magama 'mennä Lüg; ahjupäälne taht's 'puhtes 'pühki nõest ja kõrttest [päras viljaahtmist] Hls; ahjupäälne kõik 'tolmu ja 'musta täis Nõo; ahopäälne ~ viruss Röp

2. ahjupink, lamaahi - Urv Rõu Röp ahupäälne ol'l keressesse madalap kat's 'jalga. tyyt ol'l pyyl' 'liuhka tett pähüdekene kah, kivist Rõu

ahju|pääliss ahju pääliss ahjupealne - Har -ritsikas kilk - Kuu KJn Vön Krl Rõu ahurit'sik om ahu takan Rõu -roobi|kiri ahjuroobi kiri (saeambuliline kindakiri) Krk -roop 'ahju ruop ikke, 'praigas küll vähä, kes ribil 'üttele Lüg; Ahju roop oli jala 'pitkune laua tükk, pealt õmargune alt 'sirge, sülla kahe 'pitkune vars taga Pöi; ahu roop o müiri nukkas Muh; ahu roop -- tõmmatse süsä. 'tuhka ahust 'vällä Tõs; ahju roop puust raiutud, auk sees. suur pikk varss taga Nis; 'yypiss vanast 'olli ahjuroop ka puust, päälid serände kumer, alt õgu Nõo; võta tast ahuroop, kisu na hüdse ahust 'ussõ ja kistuda vällä^p Har -sau, -savi pehme sitke kollane või punane savi ahju savitamiseks 'ahju savele 'pannasse kaks jago 'liiva ja üks jago save Lüg; läks eenamast ahu 'sauce 'tooma Mär; ahusau oo kua 'valged 'võitu, ahusau oo 'pehme Lih; aho ja 'korsna vai paamüürü 'tarbiss pruugitass aho savvi Plv

ahjus|sepp ahjussepp pottsepp - Juu

ahju|sõnn 1. (puu)hark tule kohendamiseks (rehe)ahjus - Mär Juu ahju ar'k, mõni üiab ahju sõnn, sellega pusin 'ahju, kui kütan Juu

2. hum ahjuroop - Juu

ahju|tagune 1. s a. ahju tagakülg - Kse Juu JMd kuredik oli 'enne ahjutaguse ja aganiku vahe JMd b. ahju ja seinä vaheline kitsas ruum 'enni olid aho tagosed -- aho ja seinä vahele jähi üks süld maad; aho tagone oli ea vagone koht -- seal oli ase ja seal ikke magati Mar; rehe tual olid ahjutagused, siis kanad 'paandi 'sinna, nagu 'sahtles olid Amb; puuseinä 'vastu ei tohi 'ahju tetä -- aap maea palame, siis iki ahjutagune Krk; ahjutagune 'olli ka nigu kapi 'myydu, mõni üteli ahju kuru Nõo; ahu tagutse omma 'prahti täüs Krl Vrd ahjutaguss c. ^{ng} tossike, kodus istuja - VNg Trm sie one juo 'ahju tagune, juo ei sel enamb ole 'lusti 'käia VNg

2. a ahju taga olev ahjutagune 'kammer Kos; ahjutagune nukk õli jusku 'veike 'kamber Kod

ahju|taguss ahju taguss ahjutagune ruum - Har

ahjuts

ahjuts `ahjuts pl -imed van kilk `ahjuts `laulab; `ahjutsimed save sies `aukudes -- vana kuu `riede tagus jala rättiga `vasta `ahju, kadusivad ärä Lüg Vrd ahits

ahjuvahe 1. ahjutagune ruum – IisR Ris

2. ahjukapp Vanal inimesel `ahjuvahel ia `istuda IisR

ahju|vare ahervare, hävinud hoone ase – Vai hv S, Lā Mih Tõs Khn Pär Tor Rap Juu Koe VJg Iis KJn Hls `ahjovared vaid olivad järele `jäänd Vai; `paljad ahjuvared `püsti jäänd [tulekahjust] Khk; enne -- küla olnd, ahjuvaresid oo `väl'la tulnd Mih; põld muud kui tuha unik ja ahju vare Juu; `yyned ää lõhutse jääväd ahju varemed maha KJn Vrd ahivare, ahjuvars -vars = ahjuvare – Jõe Kul Vig Kir Hää hv Ha, Amb Ann Pil San Har kibi aehovarred Vig; seal põle kostant `ühti, põle muud kui va ahju varre ase jäänd maha Juu; `riihhetarõ `pal'li minevä `aesta nü maha^p, et is jää muud `perrä ku ahuva^s; no_mma sinna ahuvarrõ asõmallõ kahru `uhta^p kasunu Har Vrd ahivars

ahk¹ ahk g ahu "udusulg" ei old sule `ahkugi Kad

ahk² → ahe²

hahk¹ ahk g aha Hel T V(h-); komp ahe- San Har(ahi-), h- Se

1. a (valkjas)hall iiru `karva ahk Hel; kui väegä `valge `taoline, aga ei ole `valge, ei ole all, siss om ahk Ran; lei ahass [näost] Rõn; põrra^p üldäss all, vanast ol' õks ahk kõik; all värv om valsõmb, ahk tumõdap Urv; `tunkluss ahk ~ must ahk (tumehall); Etulina_ `saiõ [leotamisel] `valgõpa^p, soodilina_ `saiõ aha^p; vesi ahk om varõsõ ahagõ pia üte sagane; valss ahk - `val'sjass ahk (helehall); sinine ahk (sinakashall); aru kõõ^p `väikeste lehestega, mõni om `valgõmp, mõni om ahimb; ku kanarikuga värmiti, siss sai tyy lang põdra `karva -- sääräne hahkhal'likass Har; haha sãrgi mehe^p (Haanja meeste pilkenimi); `hahka `kirjä ähn Plv; haha^p pilve umma^p inne `pikset `taivah Vas; `hahku `sil'miga; `mustõ varõsset `kutstass meil hak'i^p, tõõsõ omma haha^p varõsõ^p Se Vrd ahane || ilm -- pilvetämä nakap, aap nigu `ahka `taiva päle Rõn; ol' nii ahk `saamine (ei tahetud meelsasti anda) San

2. s nõrk valgus, koidukuma veidükse `näüsse `ahka; joba `taivan ahk om nätä^p San; ta iks veidü näge aha ijst Kan; Är üless! Ahk jo vällän, ülehummon kolmapäiv, tyyd ei olõ_sittagi_tett Urv

hahk² ahk g aha Kuu Hlj Põi hv Emm; n, g aha Hlj Khk JõeK hahk (Somateria mollissima) ahad munevad [Soomes] oma munad `kaljude `otsa Hlj; ahad on allid linnud, nad tulevad sügisel kaladega -- neil tiiva `pealsed on `valged JõeK

hahk³ ahk g aha hv T V(h-); p `ahka Hel hrl p lõõp-, kiidujutt, vale ärä aja `ahka Hel; mes `ahka ta sãl sulle ai Ran; `viskab `ahka ega `õiget juttu ei aa; aap pähle `ahka taka, nigu va tühjäjutu kot'i jälle Nõo; mis sa `ahka lased, siss `ütled ku tunned, et tõine võl'ts juttu aa Ote; ahk jutt San; tyy aja `ahka juttu ja võl'ss Kan; aja vanna `ahka takan Urv; ajagu_i^p säänest `ahka jutto Vas || kius, jonn tjj sõss nü ku tahat, sa iks umma `ahka üle ajat Har

hahkama¹ `(h)ahkam(m)a, hahata^p, -da^p Rõu Vas valgenema hakkama, koitma `tulkõ ar üless, `hahkass jo Vas Vrd hahetama, ahkatama

hahkama² `(h)ahkam(m)a, (h)ahkada^p Plv Vas Se; tgn `haahkaija Se tühja juttu ajama, luiskama mis tä `hahkass, ega kõik' asi ei olõ nü kuiss kõnõldass Plv; mi_sa no `ahkat, taha_i kullõlda säänest juttu Vas; taa om üt's `haahkaija, üt's tühjäjutu tegijä Se Vrd hahhatamma

ahkatama ahkatama valgenema hakkama, koitma Joba ahkatass, piat üless mine-

mä Har Vrd hahkama¹

hahkatama *ahkatama* Kam; (*h*)*ahkatam(m)a* V lõotsutama, hingeldama *joosi kõvastõ*, 'naksi *ahkatamma* Kan; *Nii 'kangõ kuum om et 'lamba ahkatasõ^p*; *pini ahkatass, kjjl' väl'län* Urv; *ma^p ahkadi takan minnä^p* Har; *võtt hõngu kiinni^p*, *pand lõotsutamma ja hahkatamma* -- *ei lasõ^p hingädä sukugi* Plv; *nii tei tÿÿd nigu hahkadi 'õkva^p* Vas; *pini hahkatass, inemine lõõdsutass* Ráp Vrd *ehkatama, hõhkatama, hähkätämä*

ahkats *ahkats* Lai(-t's), g -i Trm tragi, hakkaja; *ninatark igavene ahkats tõne tegema* Trm; *küll see (poisike) on aga ahkats* Lai

hahkats *hahkat's* g -i lobiseja, tühja jutu rääkija *taa no mõni inemine, taa vana hahkat's*; *hahkat's um tuu kes 'tühjä juttu aase ja ilma üst sõnno pill* Plv

ahke¹ 'ahke Jõe; kom 'ahkega Kuu "kelgusarnane veok, mida kasutati talvel kalapüüniste veoks" Vrd *ahkju*

ahke² 'ahke Mär Vig Mih tragi, hakkaja 'ahke *poiss*; 'ahke *kõemägä* (käimisel kätega vehkiv) *inimene* Vig; *ma tulin suure 'ahke meelega* (suure lootusega), *et lehmad kodo oo, aga põle kedagi* Mih Vrd *ahker*

ahke³, ahked → *ahe²*

ahkel 'ahkel g -le kahv *Kala ahenga 'otsas on ehk õnge 'otsas suur kala, ta rabeleb, ku 'tõstma akkad, aga 'ahkel 'pantaks 'alla, juskü kul'biga tõstab üles* Hää

ahkelt *adv* < *ahke² tuleb 'ahkelt* Mär

ahker 'ahker g -a Kuu Hlj agar, tragi, töökas *Sie on 'oite hüü, kui inemine 'ahker on, ega siis 'nälgä ole 'kartada; iga 'tüüle 'ahker; 'Ninda 'ahker (tugev) tuul kohe, et ei tie himu merele 'mennägi* Kuu Vrd *ahke²*

ahkerast kiiresti, agaralt *Olis 'ahkerast kohe mend, siis olis igä 'vergud 'pääständ; Siga tuli 'ahkerast 'süömä* Kuu

ahkes → *ahe²*

ahkjanõ 'ahkja|nõ pl -tsõ^p *hahkjas Pini karva^p omma^p 'ahkjatsõ* Rõu

hahkjas 'ahkja|as hv Jõe, Trv, -ass Hel Võn Kam Ote San V(h-), g -a (-atse, -adsõ Se), g -atsõ Plv hallikas 'ahkjas *lehm*; 'ahkja *karvage* Trv; *taevass om küll 'ahkjase tõmmanu, aga ega ta nüid enämb 'vihma ei tule* Hel; *ta ei olõ õige al'l, sääne 'ahkjass om tõõnõ* Võn; *taa (rõivas) ei ole midägi nägu, taa om nigu 'ahkjass nägu; val'ss 'ahkjass* (helehallikas); *tüme 'ahkjass* Kam; *kuusõ kukkõga saa 'ahkjass pruun* Kan; 'ahkjat 'karva Urv; *soe 'karva 'ahkjass* Har; 'hahkjass *om veitükene hahk; hopõn om 'hahkjast 'karva; 'hahkjatse^p langa^p* Se Vrd *ahkjanõ*

ahkju 'ahkju ühe jalasega kelk, mida kasutati talvel võrkude vedamiseks merele, vahel ka sõnnikuveoks kodu ligidale – Jõe Vrd *ahke¹*

ahklene 'ahklene luine *lat'ikas on 'ahklene kala* Lih

ahkme → *ahe¹*

ahk|rätt van suurrätt *Kõkkõ-kõkkõ vanast 'ül'ti suurträt'ti ahkrät't. Ol'l siss värmia oll', 'ül'ti õks ahkrät't* Har

ahl *ahl* g *ahlu* Jäm Käi pikk kitsas veelõik *sääsed on änamast 'ahlude lisidal; ahl om merega ühenduses* -- *meri ajab vahel rõha 'rinka ede* Jäm; *vee ahlud* Käi

ahm¹ *ahm* osa ülesahetud viljast, laug – Phl Vrd *ahe¹*

ahm² *ahm* g *ahmi* ahne – Plt

hahmahhama *hahmahhama* ehmuma, heituma – Vas

ahmama¹

ahmama¹ `ahma|ma Krj Lai, -da IisR, *ahmata* Plt äkki haarama, krahmama *Sie va lähetu lehm* `ahmab *suhu iga rohutroppi läbi aja* IisR; *naine* `ahmas *kuke* `kiñni Lai; `ahmas *kõik* `sülle ja läks; *koer* `ahmas `terve *tüki korraga* `lõugade *vahele* Plt

ahmama² `ahmama "liginevat kütti haistma" – Kei

ahmamisi `ahmamissi Jäm Khk; ahmamisi Kaa ahmides sööb `ahmamissi, *inõega tõmmab koosta sihest sohe* Jäm

ahmann `ahma|ñn g -ni hum ahven *ijn* (jões) *om mõni* `ahmani *pojakõnõ* Har

ahmeldama *ahmeldama* ahnelt sööma, õgima *Kuule poiss* – ää *ahmelda sedati kut va nälgasloom, söö kenasti* Kaa

ahmel|hein `ahmelhein harilik kukehari (Sedum acre) Kuu

ahmen *ahmen* g `ahmne Kod; *ahmõ|n, -ñ g -na,`ahmnõ* Har ahven `ahmnõl *om kõvõmb soomuss pääl ku hauõl; [kui] võrguga_veedäss, siss om hulga* `ahmnõid Har

ahmerdama *ahmerdama* Rei Hää HJn

1. askeldama, agarasti tegutsema – Rei Hää

2. haarama; ahnitsema *Linakakkumisest akkab ta* (kidi) *kõige* `kergem, *sa nägu ahmerdad ikki* `kæga; *Suur söödik, tõmmaja, ahmerdad siit, ahmerdad säält* Hää; *ahnes ahmerdad omale kõik* HJn **Vrd** *ahvõrdama*

3. peksma, lööma *teine ahmerdas teist; kummas aga jõuab* `rohkem *ahmerda* Rei

ahmik *ahmi|k g -ku* ahven *sudak on nigu vähä ahmiku* `myydu Kod

ahmima `ahmima spor eP, `ahmima, -e spor M, `ahmma Nõo, (ma) *ahmi(n);`ahmima, (ma) `ahmin* spor R

1. ahnitsema *tämä* `tahtub *kaik omale* `ahmida Kuu; `Ahmis *omale vähämise* `taaga `selga, läks, *jalad* `käisid `risti *all* Jõh; *kui* `ükskid *riie pigem vallali on, siis akab tuult* `ahmima (tuult võtma) Khk; *Küll see oo nilbus, ahmib siit ja sialt* Han; [vanapagan] *oli jah* `kangest `ahmind *inimeste* `ingede *järele* JJn; *nied ahmivad seda tüäd teha* Iis; `ahmis *ette, pärast ei jõud ära* `süia Lai; *küll ahmib ta sedä varandust kokku* Trv; *ahmip kõik tõese ijst ärä* Nõo

2. ahnelt sööma, õgima *kõik* `ahmib `sisse -- *on üks* `ahne *luom* `süömä Lüg; `Ärjapä *ädälal* `ahmiti *enesed* `lõhki; *Sie* (lehm) `ahmib *vähä ajaga oma kõhu täis.* `Ahmib `tõise *iest* `vällä Jõh; *ta oo* `kange `süia `ahmima Khk; *küll ta* `ahmis *suure* `suuga Mär; *pika lusikaga sai ahmitud lient suurest kaosist* Kos; [hobune] `ahmis *oma kere kua täis sial* Trm; `süia *ahmib, aga tööd ei soa* `tehtud Pil; *ahmip* `süyki `sisse Nõo

3. takistatult hingama, õhku haarama *kui ei saa iast* `ingada, *siis* `ahmi Jõh; *ahmib* `suuga `õhku Khk

Vrd *ahmitsema, ahnima, ähmima*

ahmitsema *ahmitsema* Khk Mär Tõs Khn/-õ-/ JõeK JJn Trm MMg Lai Plt KJn Trv/-a-/ Ran, `ah- Kuu ahnitsema *ära ahmitse korraga nii palju* `sülle Mär; *ta* `ahmitses *oma kätte neid* `mõisaid JõeK; `kange `püüdma ja *ahmitsema; ta ahmitses siin* `mulle *puid* JJn; *lehm ahmitseb* `süia Trm; *ahmitseb omale* `kaapida MMg; *temä kormib iki ja ahmitsap* Trv **Vrd** *ahmima*

ahn¹ *ahn* Võn Plv *rähn ahn t'saga* Võn **Vrd** *hähn*

ahn² → *ahnes²*

ahnas `ahn|as g -a *ahne küll on tämä* `ahnas `süömä Kuu

ahne¹ n, g `ahne R spor Sa, Emm Rei Mär Vig Lih Tõs Ris Juu Amb Koe VMr VJg Iis Plt; *ahne* JõeK, g `ahne Muh Rei Mar Lää Ed Khn/-õ-/ Vän Tor Hää Kei Kos

Sim Iis Trm Lai KJn Vil M T, *ahane* Kod; *ahnõ*, -õ^p g *ahnõ* San V(*ahnõh* Se); *ahnes* g *ahne* HJn Amb JMd; ppl *ahned* Rid; *ahne-* Tür Pil, *ahne-* Khk Mär Mih Plt, *ahne-* Rap

1. täitmatu, ablas, ahnitseja, himuline *'Anna 'ahnele 'aida täüs, 'saagi imulisele 'salve täüs* (ikka ei piisa) Kuu; küll *'ahne keik omale omistab* Hlj; *'Uota tigidalt tänu ehk 'ahnelt 'aitüma; 'ahne 'udiste 'asjude 'pääle, tahab kõik 'asjad 'tiedü 'saada* Lüg; *'Jouad 'ahnet inimist 'täitüda Jõh; ää olg sa üksi nii 'ahne, jäta teistele ka Khk; 'ahne kut varene VII; See on nii 'ahne söömaga loom, just kõik paneb 'nahka Pöi; üks va ahne inimene, tämäl peab kõik olema Mar; aga see (vasikas) oo ia 'ahne 'jooma Lih; mõni inime on vägä 'ahne teese asja 'peale Juu; 'ahne inime ja 'põrgu aud 'üelda ühetasane olema VJg; Väl'jävahe omad one ilma ahaned; küll ta võtt ahaness piäss (sööb ahnesti) Kod; siande ahne kah, et rääbiss kokku kikk Trv; 'ahnel om pik'k käsi Ran; nii ahne et tahap 'vaesel inimesel 'sil'mi pääst ärä võtta Nõo; taa om ni *ahnõ latsõrõibõ^p, ei taa jätä^p* üttegi ubinat *'aida* Har; söögi pääle *ahnõ^p*; *ahnõ* kui *'Pankjavitsa papp* Se Vrd ahnas*

2. agar, kärmas *'onvad 'ahned 'tüölle* VNg; tema oli alati selle töö *'peale nii 'ahne, ei 'rootsind ää 'viita seda 'aega Juu; mõni 'leikab rukistki nii paelu, et -- tieb nari, kes 'ahne tüöinime on* Amb; üks raha piäle, teine töö piäle ahne Iis; ahne ja kärme tüüle Kod; mõni perremiüss om *'väega ahnõ tüü pääle, ei lasõ 'perhel sil'mil kiñni minnä^p* Har || *ng natuse valjemaks ma või 'öövli 'panna ka, 'rohkem võttama, 'ahnemaks* (nii et hõövel võtaks paksema laastu) Khk; *Liig ahne* (saag, kui saehambad on liiga konksu viilitud) Var

3. ihnus, ihne *Vana on nii 'ahne, ta_b täi 'süia koa änam* Pöi; *Tämä nda ahnõ, et täü teesele kivi kua piäd 'peksä anda_mtõ* Khn; *ahnes sie ei küta 'ahju* JMd; *nende 'ahnide käest midägi saad* Trv

ahne² *'ahne* Kad; *ahnõ^p* g *'ahnõ* Krl Har ahven *'ahnõ kala^p oma^p irmuss kosõdsõ^p* Krl Vrd ahnes²

ahnede *'ahnede* Nõo Rõn, -õdõ Har ahnesti *kui serände ää süük om, siss võtap* nii *'ahnede* Nõo; *taa süü 'hirmsa 'ahnõdõ* Har

ahne|kott ahnepäits – IisR Nõo San Har *taa om vana ahnõkot't, kiä 'mijstkina täüs ei saa^p* Har Vrd ahnuskott

ahnelt adv < ahne¹ küll *'aplab 'oige, kes sedasi 'ahnelt süüb* Jõe; *'ninda 'ahneld omale 'sisse ajad [toitu] et läkkastad* VNg; *Ku juba 'kurku 'kiñni jääb ja rehitseb, jusku ahnelt 'tõmmaks kuuks ja kuuks* Hää; *'nielab 'ahnelt* VJg; *kui rohi suur, siis [loom] 'ahnelt süüb* Lai; küll *see aga süüb 'ahnelt* Plt Vrd ahnesti

ahne|päits väga ahne (loom, inimene) *'ahne päits, ken 'toise oma 'tahtu* VNg; *'Karjas on mõned 'ahne 'päitsid 'lehmad* Lüg; *Muudkui võtaks siit ja sealt, küll inime vöib aga ahnepäits olla* Mar; *Igavesed ahned päitsud* Vig; *Rikkad taluperemehed olid änamiste suured ahnepäitsud* Han; *see üks 'ahne päits, ajab 'sisse, seda ei täida 'ükski ärä* Pil; *ahne päit's aap ennast täüs ku üt's vaat' kunagi* Krk; *ahnõ päit's pand kõik 'nahka* Plv Vrd ahne|päitsik, -päits-päitsik ahnepäits – Khk Mär Krk kellel (lehmäl) on *'valge lapp 'palges, see on nii ahne päitsik* Khk; *'põrgu ahnepäidsik, ta ahnustess ma ilma kokku* Krk -päits ahnepäits – Tür Plt Krk Ran Nõo Kam Ärge siis nii ahnepäitsid ka olge! *Jätke mõni sai mulle ka* Tür; *om sijj 'põrgu ahne päit's, ta auk ei saa täis* Krk; *toho-h ahnepät's, jätä veedike tõestele kah* Ran

ahne|rullinges ahven *Nää sul tänä 'korvis kohe pisuka 'ahne 'rullinges ja; Kus*

sen oma 'ahne rullingega (väikese paksu lapsega) lähäd viel 'ehtul 'hilja 'päüle Kuu ahnes¹ → ahne¹

ahnes² ahnes Sim, 'ah- Jõe Kuu(ahn), g 'ahne ahven 'Püüsimme 'ahni ja 'lahnu 'verkujega; 'harvergud - 'kammilast ja 'ahnest 'püüti; Vie nie 'ahnie 'suljud 'siale; Täna olid 'ahned peris 'rannas Kuu Vrd ahne²

ahnestama 'ahnestama Hlj VNg Lüg, -mma Vai; ahnessama Kod ahnitsema sie luom 'ahnestab kaik 'sisse Hlj; ärä 'ahnesta 'toise oma 'ninda 'palju VNg; 'ahnestab sene 'viinaga, müüb ja 'ahnestab raha kokko Lüg; ei sua täis kelleski, 'kõiki tä ahnessab Kod

ahnesti 'ahnesti Jõe Jäm HJn, -e Käi Aud Nis, -st Lüg Jõh Mus Pöi Muh Sim Lai; ahneste Hää ahnelt akkab nii 'ahnesti 'peale, kas 'süöma voi tüöd tegema Jõe; 'ahnest süüb kõik 'asjad 'nahka Lüg; mis 'ahnest süüb, see lödib Mus; ää süö nii 'ahnest mette Muh; teine luom süüb teda (ristikuädalat) 'ahnesti HJn Vrd ahnede, ahnõhe, ahnõlõ

ahnestus 'ahnestu|s g -kse ahnitsus ei 'pääse 'lahti senest 'ahnestuksest Vai

ahnik ahni|k Kan Plv Vas, 'ah- VId(h- Lut), g -ku, -gu (-kõ Kan) ahven ahnikil om iks hää liha Kan; 'Ahnigul um terräv saag sääl pääl; hüä syyk' ol'l sşss, ku kusõ vai 'ahnigu kalla ka seeh ol'l Rõu; 'ahniku maimõ^p; suvõl püvväme jalgnoodaga 'ahnikka, 'särgi Se

ahnima 'ahnima, (ma) ahni Khk; 'ahnima Jõh ahnitsema Tahab 'toise oma eneselle 'ahnida Jõh; mis sa ahnid neid 'räimid nii pailu Khk Vrd ahmima

ahnitsama, ahnitsema ahnitsema spor eP, TLä, -e M Krl, -õmõ San Krl, -õmma Rõu Vas Röp Se; 'ahnitsema Kuu Hlj, -mma Vai; ahnitsama Kod Trv, -m(m)a Har Rõu Vas Se; da-inf ahnida^p Har Rõu Vas Röp Se endale püüdma, ahnelt haarama muudkut ahnitseb aga omale ede, üks kõik, kas teised saavad ka või mette Khk; ahnitseb tööd teha Mar; Kis palju ahnitseb, sie vähe soab Rap; mis sa ahnitsed, ega 'sulle 'auda 'kaasa 'panda jo JMd; tõene ahnitsab tulevase aja ette Kod; temä oma eluaa ahnitsanu Trv; kišk ja ahnits 'endäle sedä varandust kokku Ran; mõni om 'säädene inemine käü ahnitsõn ja_koosõrdõn San; tsia ahnitsive süvvä^p Krl; 'muutku_ raha ahnitsass takka, ei osta_ 'syyki ei_ 'rõivõid henele pääle; ala ahnidu, maha jääss kşik, vällä_koolõt; sa_käüt ahnitõn ja korjatõn Har; väna ahnitsaija Rõu; nimä^p kşik ahnitsõsõ, neil sääne 'muudgi om Se Vrd ahmerdama, ahmima, ahnestama, ahnustama, ahnutsema

ahnuma 'ahnuma "ahnelt süöma, kugistama" 'Ahnub suu täis vai ajab kõhe 'väärä 'kurku Lüg

ahnus 'ahnu|s spor R eP(-os), -ss spor eL(-ss Rõu Lut), ahnu|s Emm Käi/-os/ Saa, ahanu|s Kod, g -se, g -sse Lüg Jõh, -kse Vai, -sõ Nõo V; p ahnut Emm

1. s < ahne¹ ega tämä 'ahnus lobu; 'Ahnus 'hammustab, parajus parandab Kuu; 'Ahnussega 'ninda koist mend et Jõh; 'ahnust ajab teiste eest Khk; Suur 'ahnus ajab 'viimaks 'auku koa Pöi; mis sa muidu 'ahnust takka aad Muh; Ahnus aeb upakile Emm; suure 'ahnusega korjab, aga mes ta sest saab Ris; läks oma 'ahnusega ukka Iis; lehmäd 'jyyksid suure ahanusega [süöma] Kod; tühi 'ahnuse ajamine KJn; ei ole selle 'ahnusel aru ega 'otsa Trv; 'uhkuss ajab upakile, 'ahnuss 'käimä kşikile Krk; 'ahnuss aab 'vargile Nõo; taa muud ei_tii_ku ahnust takan aja Har; 'Ahnuss jätä ei_kedägi mulgu veere pääle Rõu; 'ahnust aase ja ahnitsõss Röp; oh su 'ahnuist Se

2. ahnepäits ahnos, kes 'teiste keest tahab, ahnitseb ilma 'aego Käi

ahnus|kott ahnepäits ei sie `ahnuskotti `raatsi `toisele `anda midagi VNg Vrd ahnekott

ahnustama ahnustama KJn, -em(e) Hls Krk; `ahnustamma Rld ahnitsema `ahnustab kõik oma kätte; et tüed `ninda `ahnustasid, murisid enese purust Lüg; *tämä on `ahnustand omale `paljo raha Vai; temä ahnustess `tõste iist är süüvvä; mis sa iki ahnustet, mis sa siit ilmast ärä viit* Krk || loomi ülearu söötma ahnusteb `lyymel anda `kangest; vahel ahnusted neid vikig, `täampe saive õige vähä Hls

ahnutasa ahnusest, ahnuse pärast `Ahnutasa `kaiki heneläs `tahtuma Kuu

*ahnutsema ahnitsema `ahnutseb omale pali Lüg

ahnõhe `ahnõhe Rõu Vas Se ahnesti `ahnõhe jyy Rõu; süü `väega `ahnõhe Vas; `ahnõhe tege tyyd Se

ahnõh|kaal ahnõhkaal "ihnuskael" – Se

ahnõlõ `ahnõlõ Krl(-llõ) Har Rõu ahnesti ärä lõmpsi nii `ahnõlõ, `aigu küländ Krl; `seie `väega `västlile ja `ahnõlõ Har

ahtabadõ koomale, kitsamaks [suvekõogi] mæ ots `ol'li kangutõt `ahtabadõ Lei

ahtakas `ahtaka|s pl -d Jäm (ah-) Khk; ahtakas Kaa kitsavõitu kal'lul tumed paksud `ahtakad lehed Jäm

ahtakene ahtake(ne) g -se T, -õ(nõ) g -sõ Ote Rõn San V(-õni g -ksõ Krl); `ahtake(ne) g -se Muh Hel spor T(-kõ- Ran), -kse Trv Rõn, -õnõ g -sõ Nõo Võn Ote Krl/-õni/ Har VID; ahtake Hää Saa Pst, -ne Rap kitsas kasuk pihast `ahtake; mehe aeva [niites] laia kaari, naeste `rahval olive `ahtakse Trv; oñn tetti pikk ja `ahtakõ Ran; koorekirn `olli alt laga ja päälđ ahtake Nõo; `Sääntsit ahtakõisi `laidu lätt `ündrigüss iks uma kümme ärh Urv; *kuis ti_tanh katõgese makadõ^o ni ahtakõsõn särngün* Har; `ahtakõist kangast um `kergemb kuta^o ku lak'a Plv; `veiga ahtakonõ tyy, mahu_i tööõlõ tyyd `andma Se Vrd ahtane, ahtikene, ahtukene, ahtune

ahtakõistõ kitsalt *ussõ pilo om vallalõ* `ahtakõistõ Se

ahtalik `ahtali|k g -ku = ahteline rõivaas või olla `ahtalik; `ahtaliku `perrä om Se

ahtam¹ `ahtam g -a Jäm Khk, -i Ans Khk, `ahtma Vll; ahtam Phl osa ülesahetud viljast, laug kolm `ahtamad saab üles `pandud Jäm; odral oli kolm part üks `ahtam Ans; `ahtama `kaupa pannasse riht `pæle Khk; üks `ahtam veel rabada Vll Vrd ahe¹

ahtam² komp `ahta- Jäm Khk ?Kaa Pha Vll Trv Hls spor T, V, -e- Hls Krk, -õ- San kitsam sukka ahendasse `põisest, süis ta tehasse sedasi `ahtamaks Khk; siit oli meri `ahtam Pha; taari tõrike olli alt vähä laiep, päält `ahtep Hls; mõni [niitja] `võtsõ laja kaari, tõnõ `ahtamba Kam; tetäss `ahtapass [sukka kudumisel] Se Vrd ahas, ahemb

ahtane `ahta|ne g -se Jäm Khk; ahtane Kaa ahtake `ahtane tänav; einamaal on suured `ahtased sorud vahest põesaste vahel Jäm

ahtaselt uks käib `ahtaselt (liiga tihedalt) Jõh Vrd ahtusselt

ahted¹ pl `ahted kalakuivatusraam olid sured kala `ahted `õues -- vaiad `lõõdi maha sured pikad ja, naa_t puud üle ulatasid Kir

ahted² → ahe²

ahte|hark puuhark vilja ülesahtmiseks `ahte ark oo aralene, pannass sideme `alla ja turgats üless Lih Vrd ahe|hark, -puu, ahtenäpp, ahtmehark, ahuksehang, atihark

ahtel¹ `aht|el g -li Khk Rei Han, -le JMd; ahtel g `ahtli Trv; ahtel Kaa

1. kaheksandik üks `ahtel tol'l jähi `puutu; kaks `naela ja viis `ahtelt; mis `sõnna `ahtlise ka läheb, anna pigem veerend `naela Khk; Puusepad ikka `mõetsid tollipulgaga ja `rääksid `ahtlitest Han; põle `ahtle `viartki `puudu JMd

2. (lõnga)viht kui pal'lu `ahtlit sa tahat Trv

ahtel² `aht|el g -li peenike kalaluu augil `ahtlid sees; vana augi leha `ahtlud täis Rid

ahteline ahteli|n(e), `ah- g -se kitsavõitu ahtelise pikäliku lehekse; `ahtelin maja ja `kõrge paari Krk Vrd ahtalik, ahtlane, ahtlik

ahtemalt kitsamalt Tee ake natuke ahtemalt lahti; Ajame püsut ahtemalt läbi Kaa **ahte|näpp** Ahte näpp atehark – Rap

ahter `aht|er u Vai, Mus Tõs Hää Kad, g -ri Jõe Kuu VNg Emm Rei Mar Khn /-õr/, -re Emm Phl Ris, -ra Ris, -eri Hlj; n, g `ahteri VNg laeva (harvem paadi) päraosa `ahtriga paat Kuu; `ahteris on -- `tüüri raud Hlj; `sellel `laival `ahter `ninda `alle pitte (madalal vees) VNg; paadi tohk, laeval o `ahter Mus; Mõni laev aa nenda nobe, et muudkut näidab teiste laevdel ahterd Emm; Laõnõ valas `ahtrist `sisse Khn; ku `ahter on kõvasti maha `laetu, siis on saht pout' teha Hää; `ahtra steev (laeva ahtertääv) Ris || ñg tagumik `Paistus olema hüäst `laia `ahtriga eit Kuu; `Uata, kus allõs `ahtõr ond Khn

ahter- (laeva) ahtris asuv, tagumine, taga- `ahter`purje u ~ `ahter`seili van; peräst `lastati `ahtertekki; `tüüri `pandi `ahter `tievi `külge; `ahter `mastis olivatta `ahter`vanted (vandid, mis käivad laeva tagumisest mastist pardasse) VNg; `ahter tekk Ris

ahter|klüüs avaus (ankru)keti jaoks laeva ahtris `ahter `klüüsisst kävi ketti `vällä VNg; Ahtri klüüsiisi leheb vahest arva taris Emm -**lapp** `ahterlapp endisaegse kinga pooltald – Mus -**luuk** avaus ahtris laevaruumi pääsemiseks; avastul sulgev luuk `ahter `luugile `pandi `prise-nti `pääle; kukkus `ahter `luugist `alle VNg

ahterool pl ahteroolid Hää; `ahtõrroor Khn kliiverpoomi ja laevakülge ühendav vaier Liiverpuõmi `piäle `minnes suab `ahtõrroori piäl `jalgu `toeta Khn

ahter|peegel laeva või paadi tõmp lai päraosa, päralaud `Ahtõr`piegligä laõ paõlu jõlusam Khn Vrd ahterpeil -**peil** ahterpeegel – Jõe Kuu Hlj VNg `ahter`peiliga vene; `purju`laeval on `ahterpeil. ma `seisin `ahter`peilis; see on ea laia `ahter`peiliga (laiade puusadega) Hlj

ahtik, -ene ahtike van Saa, g -kse Hls Krk(-k) Hel, -kõ|nõ g -sõ San Urv; `ahtike g -kse Hls Krk(-k), -kõ|nõ g -sõ Har; `ahti|k g -ku Krk ahtake – See riie minu seljas on ahtike Saa; kääñ om `ahtike raud; Meil kääñ sält `ahtike tanum `alla `usse Hls; `ahtik tjj; nõnda ahtikse vao aanu, jußt ku kõrranu maad; Küll om ta miul `ahtiku pügsi tennu; `ahtikse puustege Krk; ahtikõsõ, nii katõ sõrmõ `laiu San; Tyy (särgikrae) lõigati ahtikõsõst `rõivast, `kääse `rõivast Urv

ahtima `ahtima Mih PJg Vän Kei, (ma) ahi(n) Hää Ris, ahe(n) Var Tor vilja ahtma käsitsi `ahtisid viljä ülese; aheme neli part ülese Var; rehe `ahtimese ang või ark Tor; Enne rihidegä `peksti, ikki `ahtisin [vilja], küll sai ahitud taludes Hää; Kui ia rehe tuba oli, siis sai iga omiku `ahtida [vilja] Kei || hum Akkasid reht ahtima (sõõma) PJg

ahtistus `ahtistus ?ahastus – VNg

ahtlane `ahtla|ne g -se Lüg VII kitsa-, väikesevõitu see `riidetükk on `ahtlane VII Vrd ahteline

ahtlema `aht|lema PJg, da-inf -leda, -elda Tõs ahvatlema `ahtleb teese ää, annab `kurja nõu; poiss `tahtis tüdrekuud `ahtelda; küll `ahtleb tüdriku `ümmer Tõs

ahtlik `ahtlik g -ku Nõo Ote San V(g -gu) kitsavõitu ta_m `ahtlik rõevass, nigu jalaräti kangass `jälle Nõo; staaplavva om `ahtliku lavva, mis lakke lüvväss Ote; vanast oll'i_nurme_sääntse^p `ahtliku^p ja pik'ä^p Kan; `Ahtlik rõõvass, tast ei_saa_kleiti Urv; Pät'si^p tel'ti `pikliku, `ahtliku Rõu Vrd ahteline

ahtline Ku taivas liniku myydu ahtline um, sis külvetäs linno Vas

ahtma `ahtma Krj Pha Pöi Lä PäLo K I, `asma Kod MMg, (ma) aha(n), (ma) ahja(n) Lih Kse Tõs, aeha(n) Vig Mih, ahe(n) Tõs PJg; `ahtama, (ma) `ahtan R (-maie Lüg), ahan JJn; ahama, (ma) ahan Juu Ann Tür Iis

1. vilja parsile kuivama panema `ahtama akketi tagant [ahju poole] Lüg; `ahtaja (vastuvõtja parsil) `panno kaik vihod `latvad `ülläle `puole. tüve `otsad `jääväd `parsil `pääle Vai; rehi tahab ää `ahta; kui olid kaerad ja odrad märjäd, siis `lasti vili `alla ja ahati uueste ülesse Mar; `ahtsi (hangusin) `einu käte Vig; üks annab rihalt kätte, teine ahab parsile Lih; kui rehi ülesse ahetud oli, `paandi tuli `ahju Mih; sulane `ahtis ja ma olin parsil Juu; tema `laskis rehe üless ahada, oli `juures kui `rehte ahati Ann; `enne kui [tõuvilja] `reie sai `ahtma akata, pidi [vihud] `lahti `vuodma VMr; kes ei `mõisnud `asta, ahe ei `kuivnud; `vil'ja aheti lau `kaupa Kod; `ahtsime uvve rehe ära ja läksime põllule `tjyüsse; odra ja kaer sai `ahta ülesse `lahtiselt. rukki vihud `ahti argiga Pal; `ahtmese ark, kahe aralene puu ark Plt

2. võrke (vabedele) kuivama panema `vergud tuleb üless `ahtada, et ära `kuivaks Jõe; `Ahta `vergud ärä, las vähäkäse tahenevad ka `tuule kääss Kuu; `naised tegivad [võrgu] `lahti, mies `ahtas Hlj; `meie `lähmä `võrku `ahtama vabe -- kas teil on jo kõik `ahtetud Jõh || võrke paati lappama kui `vergud olid korendall `talvel, kived all, `paadi `korvass, siis lappati korendalt `otse `paati - `ahtati `paati Kuu

3. ñg palju sööma, õgima - R Krj Var Juu Kod KJn alaldi `ahtab süä, ei saa `kõhtu täis Lüg; Ma `ahtasin enese `ninda täis, et akkas kõhe ädä tegema Jõh; ahab `süia Var; küll nüid ahavad `sisse nõnna et Juu; tämä alate ahab, sõjyb alate Kod

Vrd ahtima, atma

ahtme → ahe¹

ahtme|hark pl `ahtme argid ahtehark - Jaa

ahtme|puu 1. pikk puu ahtme torkimiseks, et vili partel paremini kuivaks `ahtme `puuga `tõstsid parte pialt `vil'ja ülesse, kohedast, et kuum läbi lähäb Lai Vrd ahussepuu

2. ahtehark `ahtme puu, ots oli aralene, mes parre taha akas PJg

Vrd ahepuu

ahtralt adv < aher¹ [lehm] lüpsäb `ahtralt üks `aasta, kui sis `pulli ei võta, sis oo ummaher Vig; `ahtralt and `piimä Se Vrd ahtrasti

ahtrasti, ahtrest `ahtrasti Jaa Kos, -e Juu VMr, -st Kuu VNg Lüg Jaa Muh Vig Tõs Tor Amb Iis Lai Rõu, -est Krk Nõo Har/-õ-; `astrass Kod ahtralt, ahtrana `mulduse tulemisega lehm, sie `lüpsa `ahtrast VNg; see lüpsäb `ahtrast, ei võtnd kebäde `pulli Vig; kui lehem `poga ei tyy, lüpsäb `astrass Kod; nüssäb `ahtrest Nõo; aher lehm, `ahtrast and `piimä Rõu

ahtri- ahter- Ahtri klüüsis leheb vahest arva taris; Ahtripeegliid on änamasti keikidel purjulaevdel; Purjulaevdel küib rool ahtritævi külgis suurde rouast ingedega; Mõnedel laevdel on ahtripuppis (pardast pardani ulatuv pealisehitis ahtris) meeskonna eluruumid; Ahtri reling [ahtripupi peal] ojab mihi üleparda kukkumese eest Emm

ahtrus

ahtrus s < *aher*¹ *saab se lehm`viimaks`ahtrusest`lahti või äp saa tagid* Khk; *ega sie`ahtrus ia ole, parem kui ike tulija lehm on* JMd; *kas mia temä`ahtrust tiiä* Nõo
ahtsassa`ahtsassa int (hüütakse, kui pilli mängides jalaga takti lüüakse) Tõs Vrd uhtsassa

ahtsim`aht`sim g -a turg siin olõt ku`aht`sima pääl -- turu pääl vai suurõh`rahvah Vas

ahtukene *ahtuke* Kär Muh, pl -ksed Pha, -ge|ne g -se Emm Rei; *ahtuke* Khk Mus Krj Pha Muh Rei, g -kse Kär Kaa Pöi Khn(-õ), -kese VII, -ke|ne g -se Muh, -gene Ans, -gei|ne g -se Jäm Khk

1. *ahtake`ahtugeine pael`üumber* Khk; *ahtukese asemega vilund* Kär; *see abussist nii`ahtuke* Mus; *ahtukse`palgega,`seukse`kuivand ja`kitsa`näoga; Nii`ahtuke [kangas] kut`lamba keel* Pöi; *tein selle kiige kitsukese, aesad`liiga`ahtukesed* rhvl Muh

2. *vilets; saamatu Oled äga ahtugene! Sa_b muista mitte`tuhli ka`koorida end; Miks sa nii ahtugese reha tegid* Emm; *ette`ahtukõ* (loom või inimene); *Sie teeväs üsä`ahtukõ,`siokõ piä kedägi* Khn

ahtum`ahtum g -i osa ülesahetud viljast, laug üles`pandi`ahtumi`koupa, kaks`vihku aavalt neli part oli`ahtumis; meitel lihab kolm`koorma üles, ega`ahtumi`pεele üks`koorem Jäm Vrd ahe¹

ahtune`ahtu|ne g -se Jäm Ans Khk *ahtake`ahtuste`käistega_p saa tööd tiha* Jäm; *oli tükkis pisine lühine`ahtune sirp* Ans; *pisised`ahtused kääd; see (ader) nii`ahtuse`vannaga* Khk

ahtus`ahtus g -e Pär Hää

1. *rehetoa kõrgem osa* – Pär Vrd ahe¹

2. *liiglagi`ahtusega [rehe] tuba* Hää

ahtusselt *tihedalt uks käib`ahtusselt -- kõvast`tõmmad, jääb`kinni* Lüg Vrd ahtaselt

ahtõr|roor → ahterool

ahu¹ *ahu* Hlj RId *kuiv ja kõrge õhukese mullakihiga maa (hrl kohanimedes) ahu`pääln*e (kõrgem koht sooheinamaal, kuhu heinad kuivama tuuakse) Hlj; *sie on`niisukene ahu, ei sie`kasva kedagi; kuiv ahu* VNg; *ahu maa; ahu`einamad on`kõrged -- kus vett ei õle; ahu mets* Lüg; *Selle ahule on`kuusik`piale`kasvand; Mäda`silla ahu; Mene elokatega`Liisuahule* Jõh; *Luomad olivad ahu pial,`üumber oli`pehme maa; Ahul`kasvasid ahupuud,`kuused enamiste* IisR

ahu² *ahu* kaerapööris – Kad

ahu³, **ahu-** → ahi, ahju-

ahugalla *ahugalla* Kuu; *ahukala Jõe Kuu kohevil, laiali Eks ne vana`aigased`sieliküd`olled ka`oite ahugalla; Igä`viimine leht`temba ahugalla, ku tädä* (raamatut) `kierän Kuu

ahukaine *ahukaine* = *ahukas sie on üvä ahukaine puu, siel`varjus on üvä`puhka;`lähma`sinne`tuule`varju, sie on üva ahukaine`piesas* VNg

ahukala → ahugalla

ahukas *ahu|kas* Hlj Kad VJg Sim Iis, -gas Kuu, g -ka a. kohev, kahar *Sie ajand`hendast`sielikuiega`ninda ahukaks; Küll on vareksed`külmägä ahukaks mend;`Oite ilus kask, nii`topsagas kohe ja ahugas* Kuu; *enne olid ahukad`sielikud alt; ahukas pia, kui`juuksed on`krussis* Kad; *siin kasvavad ilusad ahukad puud* Iis Vrd *ahukaine*

b. (hästi) võrsunud, terakas ahukas kaer Kad; tänavu on ahukas vili VJg; ahukas on ilus rammus vili -- ühest `siemnest mitu kõrt Sim

ahukile Pea `otsas ahukile (juuksed laiali) Hlj

ahukse|hang puuhang suvilja ahtmiseks, ahtehark ahukse `an̄u `aarad olivatta `puised, `metsas `kasvaned VNg

ahun ahun Trv Krk Hel T V(ahhun, -n), g ahuna, g -e Krk Hel San Krl(-õ) ahven Tema olli ainult katese ahunt -- saanu Krk; ahuna jendsikud - kogsu - moksi (väikesed ahvenad); peenike ja kõhn -- nigu kuivatedu ahun Ran; ma sai `ulka ahunit Nõo; ahhun kudõ `õkva säre takan Röp

ahun- ahvena- ahunvõrgu pannid õdagu `sisse, ommuku tõid `väl'lä Ran; ahunkala Kra

ahuna- ahvena- ahuna kala Var; Ahunamutt (ahvenavõrk) Khn; ahuna võrgu om nigu `muugi võrgu -- aga `väiksembä sil'mä Ran; vanast keedeti ahuna `sülti, aga ahuna l̄jm es `üibu nigu avve l̄jm Nõo; särevõrk om paksõmb, ahunavõrk om hõrrõmb Röp; ahuna - talvõ õng; säre kalla ja ahuna kalla saamõ^p k̄kõ `rohkõmp Se

ahuna|lill (taim) a. varsakabi - Vön Röp ahuna lil'i `kaussõ `turbah, `ümbre kuka pesä Röp b. ?kullerkupp - Röp

ahunas ahun|as g -a Var Tõs Khn Hää ahven muttega `püiti ahuni; vimmadel oo ka `natke `pehmem [soomus] ku ahunatel Tõs; ahunal on arjas sel'la pääl Hää || fig Tuli nagu ahunas pardalt (ootamatult, järsku) Khn; kehv jusku kuju ahunas `räästa all; meri iki `sõuke et valgub, küll sa säääl ahuni söödad (oksendad) Hää

ahunik ahuni|k g -gu ahven - Vas

ahus ahu|s g -se VMr Iis, -sse Jõh IisR, -kse Hlj VNg Vai(-os) VMr VJg Sim, -ss g -sse Lüg Jõh Iis Trm Lai a. partel kuivav või kuivatatud vili, ahe `kerraga `tuadi kolm `kuarma rugist sise, kaik `pandi ahukseesse VNg; Ega `reiede ajal `neie ahuste vahet `õldki -- ühã ahusse lasivad maha, õli sie `valmis, akketigi uut ahust panema Jõh; [vilja] `auksesse panema. `pañdi ülesse parte `peale `kuivama VMr; ahust `ahtama; pal'lu ahuksele küt'ti läks Sim; ahuss õli kaks kolm `koormad nigu see rehe tua `suurus õli; aad ahusse `väl'la rehe tuast reia `alla -- `jälle us ahuss ülesse Trm || osa ülesahetud viljast, laug kolm ahust oli, suures peretubades oli neli VMr b. (suvililja) lade `otra ahus `pekseta ovostega Vai; ahust `tallama Trm; meil oli neli obust ahusse pial -- keerati teisipidi ja teisipidi ahuss `ümbel Lai

Vrd atuss

ahusse|puu ahusse puu pikk puu ahtme torkimiseks, et vili partel paremini kuivaks - Lüg Vrd ahe-, ahtme|puu

ahv ahv spor eP eL(ahv, ahv), ahav Kod, g ahvi; `ahv|(i) g -i hv R ahv `kapten saand ühest `vierast sadamast omale `ahvi pärdigu Kuu; midã inimine tieb ies, sedã ahv piãb kõik järele tegemãie Lüg; vaest `kãivad siin `ahvi `tantsitajad (leierkastimehed ahviga) Vai; sa kut ahvi pool `venda Khk; `Ahvi tegema (teist järele ahvima) Han; ta `kargas ku ahv Hää; luadal oli `ahvisi nãha enne Juu; kas sa et õle nãhnud ahavi `nãituse aian Kod; on üks ahv (lõõp, naljakas inimene) KJn; laits vahib nõndagu ahv Trv; korilla ahvi om suure ahvi, määrkasõ om `vãike ahv Krk; ahvi `nãitãjã nãedãss `ahvi ja mãng leier `kasti; ahvisitutajad (leierkastimehed ahviga) olliva juudid Ran; `ütlep tõesele (sõimab teist) et, kae sa lt nigu ahvisitutaja Nõo; ahv kãve h̄j̄ siin `tañdsman, inemise `rõiva_sãllãn Har; ahvis 1. purjus - Emm Mår Vig ta oli natuke `ahvis ka, meil oli õlut ja `viina Mår; 2. Ahvis (elav, edev) poiss Hlj; on

sure `ahvis olemisega (tembutaja, vigurdaja), teeb `tõmpusid Khk; ahvi kiirusega väga kiiresti läks kõhe `ahvi `kiirussega Lüg; Ahvi kiirusega oli ta puu otsast maas Mar

ahvatama ahvatama PJg Kei Rap Juu

1. ahvatlema mis ta ahvatab `teisi inimesi ää Juu

2. "vihale ärritama" – Rap

ahvatis ahvates Kei Juu, -is g -e SJn hõrgutis, peibutussööt loomale `anti ahvatest; ah, ta on ahvatest saand, sellepärast ta läheb `sinna Kei; viin obosele natuke ahvatest Juu || aganaleib – Kei Vrd aavates

ahvatlema ahvatlema Jäm Ans Khk Jaa Muh Emm Lää Tor VJg (ligi) meelitama, peibutama; paha peale meelitama; võrgutama pekk ahvatleb roti `lousta; ahvatles lemme `aiguse ära vask `katla ouruga Jäm; vahel `keerti teine värav [tuulamisel] `kinni, pisut ahvatles tuult ühest väravast `sisse ning Khk; üks `valge veis jälle nende `seltis, sis jälle süi, kui tä ää ahvatleb mede pulli Vig; ahvatles raha teese kääst pettuse `kombel ää Tor Vrd aavelteme, ahatlema, ahtlema, ahvatama, ahveldama, avatama, avatlema

ahvatlik ahvatlik g -ku ahvatlev oomiku oli nii ahvatlik ilm, nüid akkas sadama Khk

ahve ahve g `ahve I(-s Iis Trm; g `ahvne Trm MMg, ahamne Kod); ahve g -ni Käi, -na hv Khk Kse KJn; ahve- Emm ahven `ahvetest saab küll suppi Iis; läks `ahveid `tooma Trm; tõi `suuri `särgi ja ahamnid rannass; `veiksed ahamne muksid; ahveda sügävä vee piält mueto kätte ei sua, ku piäd ratass tegemä; ma sein puale ahvet; ahamne `karva kaásid `niskesed mussa ja alliga; ahamne silk (soolatud ahven) Kod; `ahvel on kõva soomuss Lai

ahve- ahvena- ahve kala Emm; `paergu on `ahve püik; `ahvekudu on kevade vare-
malt; `ahve mut'is (ahvenaid püüdmas) õlema; `ahve mut'ti menema Trm; `ostis neli kilu `ahvekala Lai

ahveldama ahveldama Tor, -teme Hls Krk ahvatlema Ärä ahvel't kurilyym miu poja Hls; mis sa ahvettet ja `tühja juttu aat Krk

ahven ahven g -a SaLä Pöi Emm Rei Vig Lih Ris JõeK Amb TÜR Kad VJg spor TaPõ VIPõ, Lei(-õn), -i Amb JJn Pal Äks Plt, -e u Hls Krk/-n/, -as g -a S L/ahp-Mih/ spor Ha, Kad Trm KJn; `ahven g -a VNg Vai(n -a) Emm Iis, -i RId JMd, `ahvena Kod, ahvena Phl, -as g -a Jõe Vai; ahveni- Lai Krk ahven ja aga `mundest kalast ei saa nii iad `sousti kui `ahvenast Jõe; `ahvenil on ka punane sava õts ja all nie kidamed `onvad ka punased Lüg; ahvena puñn -- väike ahven; ahvenid oo kaks `sorti, teisel oo `oimed punased, teine sort `valge oimestega Mus; ahvenas on `marjas Pöi; põle saand `ühtegi ahvenast Rid; ahvenal oo `kange valus arjas Kse; soea vee ahvenad -- `enne jaanibäd sai Var; mis sa nendest ahvenatest tõid, pallas koñt Kei; karusikalad -- [on] nagu ahvenid, nisukese plaaniga JJn; mut'iga saab `kiissa ja ahvenad Trm; järves on ahvenid ja `särgi Äks; pañni ahvenatel `jäeti piad `otsa [praadimisel] Lai || n_g [inimene] kõhna nagu kevadine ahven Khk; Ise [kõhn] naagu `kuivand ahvenas Pöi; Mihed läksid ahvenate riiki (uppusid) Emm Vrd ahmann, ahmen, ahmik, ahne², ahnerullinges, ahnes², ahnik, ahun, ahunas, ahunik, ahve, ahvenjas, ahvnes, ahvnik

ahvena- 1. meite `randas pole suurt ahvena `püiki Khk; ahvena kala oo üsa luu puru Tor; ahvena kala on natuke teist `moadi, kui särg on Amb

2. ahvenapüügiks määratud `ahvena `vergol on kolm `kümme kaks `milli `mietri `silma [suurus]. `siiga, sie meni [ka] `ahvena `verko Vai; Viidikaõng on pisike naagu

juuse karu, särje- ja ahvenaõng on natuke suuremad Pöi; ahvenaõng on suurem kui särjeõng Vän; ahvena võrgud Trm

Vrd ahun-, ahuna-, ahveni-

ahvena|hein ahvena einad kasvavad ranna maa sjiiss, on 'lehtlised Vil

ahvenas → ahven

ahveni- ahvena- 'ahveni kala Lüg; 'ahveni 'kaupmed käevad JMd; vedelid on nii, kui ahveni kalad 'pandassee ridva 'otsa Lai

ahvenjas ahven|as g -a Juu Kos Ann Tür SJn; 'ahve-njas Khn; pl ahvenjad Hag Jür, 'ah- Hlj Vai ahven ta (särg) on katnis luine, aga ahvenjas on ikke änam luine Tür

ahves → ahve

ahvikane, ahvikene dem < ahv pien, pikkarine 'ahvikaine Vai; ta olli ku ahvike, tegi kõik järele, mis teesed jäs tegid Hää; miis läits, väike ahvike oli käe otsan Trv; [väike laps] koe tansip nigu 'väike ahvikene jälle Nõo; ahvikõist 't'süske, ahvikõnõ kak'k kübärä puruss Har

ahvima 'ahvima Kuu Vai hv Sa, Mär Han Tõs Tor Kos Jür Trm, 'ahvma Trv Nõo San, 'ahvme Krk, (ma) ahvi(n), (ma) 'ahvin Kuu Vai

1. matkima, jäljendama Laps 'ahvib kõik järele, mes vana inimene ies tegeb Kuu; 'ahviivad 'järke 'moodisi Vll; ää 'korda mo sõnu. ää ahvi mind järele Tõs; ahvib järele teesele Trm; mi_sa siss miu 'järgi ahvit Krk; kõiik mes mia jün tji, siss miu 'perrä ahvib Nõo

2. eputama mis sa 'eesega nenda palju ahvid Khk; mis sa omaga ahvid Pha; ära ahvi, ole ilusti Mär

ahvnes 'ahvn|es g -e ahven arv võrgudega 'saavad koa 'ahvned Ris

ahvnik ahvni|k g -ku ahven - Vas

ahvõrdama ahvõrdama hv ahnitsema mina es olõ nii ahvõrdaja, tagavara 'kraami es ahvõrda^p Röp Vrd ahmerdama

ai¹ ai üld, int a. (välj valu, hädaldamist, kurtmist) ai ai ai, mul on kibe; Ei ai 'aita ädäst ega oh 'päästä ohost Lüg; ai! mis sa ullad; ai kurat, jalg jähi ukse vahele Khk; ma 'keerasi ennast ristluust ää sest ajast akkas ai 'siia ai 'sinna tunda 'anma Mus; üks igävene ramp olen veel järele, sii ai ai, seal ai ai Rid; ai jessoke, ai jessoke 'kangeks jäin 'jälle Mar; 'kilter tuli, 'andis pliu ja pläu -- ega sa 'tohtind ai ütelda Juu; ai jumalek, röögäts 'kange suure valuge Krk; nüid om ai ai, mul jala valutava Nõo; ma_kuuli kül^p, et pois 'naksi 'rjy'k'mä ai ai Har b. (välj ehmatust, kartust) ai, täna on tilgastand piim Kul; ai ai, kudas mia ää 'kohkosi Khn; ai ai äbemätä, mes ta 'sulle 'ütleb Kod; ai jeek, pirru alle 'kiskmede Krk; ai sina 'jummal, mes küll saab, ku_ma 'kavva vjil elä Nõo; ai ai, ai ai, kõik külä är^p palanu^p Se c. (välj imestust, heameelt) ai ai, kui kenädäd olid Khn; ai sa pimme, kui ilusa ilma Ote; ai, no_tulõ illust 'vihma nigu lakin Har; ai kui illoš Vas d. (välj konstateeringut) ai, 'vuata, tema läks neid podeleid 'viima JJn; ai tä ol' küll, nii näläne ku kodo tul'l Plv; ai ma sai -- õigõ häste 'tervess Vas; ai sqa 'aigo om jälle ellä^p; ai, seo om keerässpää (jändrikust puust) Röp

Vrd aih

ai² ai g aia Khk (van h-) Kär Mus Krj Muh Lälö Kse Han Mih PJg HaLo Hag Amb seeliku äärispael; toot Lõmala mestel on -- 'koltseid aiad 'kuubedel all; vanast olid 'aiadega kuued. toet oli 'vutriks all; ajas kuuele aia ala, pani poepaila 'pee^ele Khk;

vana Mustjala kirju ?kuvvel oli ai all, see pael 'oidas ?kuvve saba laiali Mus; siilikute all ne aiad 'peeti, 'laostega 'ollid 'keertud 'sõuksed sõrmelaiused paelad; ma akka seeliku 'aia kuduma Muh; Villastel seelikutel õmmeldi vaksa 'laiune 'valge linane või takune ai 'alla, see oli alariie Han; ümriku ai; ai 'aeti savasse Ris Vrd ae⁴, aiapael, aid

ai³ → ei

ai- → ae-

-hai Ls hõi-hai

aia- aias kasvav või kasvatatav, aed- 'metsä 'mantsigad ja 'aia 'mantsigad Vai; metsmesilased on pailu suuremad kut ne aja mesilased Kär; kastaa-nipuu on 'jällegi ajapuu Amb; aiaõdrad lõegati sirbigä Kod; aia erneteale pannasse ka kärbissee Pst; Es ole vanast aia 'lille midägi Hls; aiakesu tetti iki vara kah; aia linnu (mesilased) Krk; aiamarja 'ollive karvatsemarja, õraku, sitiku, vabare, maasiku Hel; meerike olliva 'rohkemp aia 'kartli Kam; 'Mõistel iks 'olli aia 'maaskit ja aiavabarnit Rõn; aia hõraka^p umma^p esi^p, mõtsahn umma^p esi^p Rõu

aia|auk a. läbipääsukoht taras, mulk – Hlj RId aja 'augu 'laiad – lühükesed lattid, et sai 'lahti lükkada VNg; kust läbi 'käia, siel on 'niisike 'aia auk. latti 'võeta iest 'vällä Lüg **b.** katkine koht taras Kõik 'aia 'augud piab ära parandama, 'muidu 'lehmad õppivad kõrd läbi tulema Jõh; talled keivad läbi, piab aja 'aukusid toppima Khk; Jusku sial aiaauk täada (inimesest, kes kuskil liiga tihti käib) Hää; üks räägib 'aeda ja teene aja 'auku (räägitakse eri asju) VMr **-hirs** aialatt, -roigas – Lüg S L 'kuivand inimise 'kohta 'eetasse ka: kut aja irss Khk; aja 'ersi labastama Mar; pakane külm lõõb aea irred 'lõhki Tõs; aa jõrrõd ja 'teibäd Khn; Terav nina jusku aia irs Hää Vrd aidhirs **-jäarik** aia jäarik pej tähtsusetu, vaene inimene – Kod **-kraam** aed-, juurvili; hv puuvili 'kärnäl kasvatab aja 'kraamisi Mar; 'soostred on aea kraam Ris; kas teil sai pal'lu aia 'kraami maha tettuss Nõo; kas sul aiakraam är om kidsutu^p San; räss -- lei kõik aia kraami ärä Har; aida takah aiah 'kašvi_u 'kapsta^p ja muu aiakraam Vas **-lahkja** hum tütarlaps tütarlast üteldi aia 'lahkjass -- et kae tuletegijä -- kui puid es ole, siss pidi 'aida 'lahkma Ran **-maa** kodulähedane hästi väetatud põllulapp (peam aedvilja kasvatamiseks) oppetajal -- pisikene ajamaa vist oli VNg; 'aia maad ramodetti enämb kui 'pello maad Vai; aea muad õlid kõige ramusamad Trm; neil olli ää maa, just ku aiamaa puha; aiamaa kešu siin kardulemaa pääl, kus egä 'aasta sõnnik pannass Krk; Kanõp ja uba tull' tetä^p aiamaa pääle^p, ega nyu_u muial õks kassu^p es taha^p Rõu; popsõl 'olle õnnõgi uma aiamaalapikõnõ Räp **-mulk a.** läbipääsukoht taras 'enne 'üöldi aja 'augud, perast akkati 'üttema aja 'mulgud VNg; aja mulk oo maas Mär; aia mulk, mis 'seante üle astutev om Krk; aia mulk – kost eläje 'vällä 'aeti, sinna_u 'panti puu ette; võta^p aia mulk maha, võedass puu^p maha ja mindäss üle Har **b.** katkine koht taras aia mulk kos suab siga läbi. auk aia siden Kod; Ega siga aia 'mulku ei uneta Nõo

-aiane Ls üleaiane

aia|pael aiapael seeliku äärispael, ai – Hag Vrd aiapael

aia|palutaja hum tütarlaps; (pere)naine – Trv Krk Nõo Urv Har Rõu ku tüdärloit's 'sündis, ütelti: aiapaluteje tull (sest naised võtsid tarast kütust) Krk **-poiss** (mõisa) aednik 'mõisamihe 'olli: tal'l 'meistri, sepä poiss, kubijass, aidamiis, aia poisi^p Har **-saivas** aiateivas – Hel T V ku arak kadsatess aia 'saiban, kos pyyl and om, säält tuvvass 'käsku Hel; Nii kõva kül'm, nigu aia saiba pauguva ja plaksuva Nõo; Anumit kiä rät'iga_u kuivada õs. Nyu_u 'panti aia 'saiba 'otsa Rõu **-siga** nuumsiga Ei 'aiaisiga

'tiie, mes 'oue 'siale 'tarvis on; Väline siga kippub 'aida, 'aia siga kippub 'väljä Kuu; egä 'aia siga 'ilmaski 'õuvesia ädä ei usu Lüg; aea 'seale 'antase 'eesti 'süia, tapetase eε Khk; *ajasiga sai jahu ja kardulid Mih; künässe raiuti [keedekartulid] pudrusse ja säält 'anti aiasigadel Kõp -silmus tara kui tieb 'aida 'luomide 'vasta, siis 'ütleb ka, et -- tien 'aia 'silmusse 'vasta Lüg*

aia|tagune 1. a, s aia taga asuv (ala) üks 'rääkib 'aida, 'toine 'aiatagust (räägitakse eri asju) Kuu; *siad keisid väl'las, nee võisid oued ning ajatagused keik üles 'tõnguda Jäm; Tyy inemine ei 'kõlba inäp kohegi', to_m ku vana igävene rõibõ', aiatagudsõ kraam Urv Vrd aiataguss*

2. fig vaene, tähtsusetu, vana, haige olend; lõpnud loom Kas nuumorik 'tiedäb, mes 'aiatagustel viga Kuu; *kui üks luom sureb, sie on 'aiatagune juo Lüg; (kirutakse) va ajatagune 'sõuke Pha; 'vaeste 'rahva 'lapsed, need ajatagused Juu; sjj (loom) om joba periss aia tagune, raibe valmiss Krk*

3. euf a. hunt – Juu Kod vana aia tagune 'lamba ärä 'murnud; aia tagused vahivad 'lambid Kod b. surm – Hää SJn Krk Kam vanadus võedab ja aiatagune tahab Hää; vanaduss 'vääräp ja aiatagune oodap Kam

aia|taguss aiatagune ala *Aiataguss ol'l kõik mõtst'sia t'songõrmõid täüs Har aiatama aiatama Khk Mar Ris KJn Nõo, -m(m)a Har Rõu, -õmõ Krl; 'aiatama Kuu VNg Lüg aietama 'Onnedus ei 'üüä 'tulless, 'aiatab ärä 'meness Kuu; 'aiati ja 'kimmerdi, ei enesel äda midagi VNg; mes sä aiatat sääl, ku sa tühü ei saa Nõo; ku vitsa plaksa_uss ol'l, sõss inemine ol'l aiatanu Rõu*

aia|teivas aiateivas, -post *Kui 'aia 'teibäd 'paukusivad, õli 'luota 'ilma 'pehmenemist ja sula Lüg; kes ikke 'kangeste kõhn oli, oli ajateivas Mus; pani obuse aea 'teiba 'kinni Kaa; 'valgeks küiritud püt'id kuevasid aja 'teibas Mär; lumi -- ni sügäv, et anged üle aa teeväste Juu; aia teevas -- puulteist 'tol'li jäme MMg; aia 'teibit teridets, tetäss kolme tahilisess alt; ommuku arak aia 'teibän kädsät's Krk Vrd aedteivas, aia-, aid|saivas -vili aed-, juurvili; hv puuvili vanul inimistel muud aia 'vilja maas ei 'õldki kui 'kartulid ja kabustad ja 'kaalikad Lüg; aeavili kutsutasse õõnad, marjad, ploomid, reegid Vig; rohi tuleb ää 'katkuda ajavil'la seest Kir; põuane ilm -- aea vil'jad kuivavad ära Lai; ma_i ol vjäl aia 'vil'lä tennu maha Krk; Enne 'märti 'ol'li aiavili kah joba koristedu Rõn -võrk harv tara tegin 'aia 'võrgu ette et luom ei 'pääsi läbi Lüg*

aia|äär(i)ne 1. a, s aia ääres asuv (ala) kus õlid 'suured aja 'äärised 'kangasi täis [pleekimas] IisR; *keik aja_rtsed kasuma 'jäätud Khk; too seda aja 'äärsed 'rohtu 'loomadelle ette Mär; aa 'jaarne eenamoa Koe*

2. pej (lohakast, allakäinud inimesest) IisR Kad Ksi sj (tüdruk) *justku va aa 'jäärne, igalbol lohakille Ksi*

aib- → aev-

haiba haiba Kan Urv Vas Se kergemeelne, edev (hrl tüdruk); lobiseja *kagoss vana haiba, mugu haibatass inne Kan; Kulõ_vana haiba, jätä_joba jo', mi_sa iks ütteleasi nal'latat Urv; Mis sa? usut tuud haiba juttu Vas Vrd haibak, haibats*

aibagane, aibagune aibaga|ne, aibagu|ne g -se; *sihand sañt loom on ka nii aibagane (lahja); ma täna nii aibagune (jõuetu); nii aibaguse (kahvatu) 'palgega Khk*

haibak aibak Ote Urv, h- Vas = haiba ta ei ole mitte üks tötõ, om üks aibak enne Ote; *aibak, kes 'ullass Urv; haibak vai 'hal'pja Vas Vrd haidak*

haibakas aibak|as Kad Lai, 'ai- IisR, ae- Amb, g -a; *aiba|k Sim Lai Trm(ae-), g -ka, -ku Trm, -ga Khk; 'aiba|k Jõh, g -ka Lüg, -ku IisK, -ga Kuu(h-) kidur, lühike ja*

haibask

hõre (vili, rohi) *Kui õli`aibak rukki, siis`võeti pera`puale jua vikastitega maha Jõh; va aebakas ein Amb; põld suuremad`eina kohe kedagi, natukene aibakad oli pial Kad; no küll on aibak ein, konna`rindu Sim; sial on vili kui aebak teene Trm; kas rohi vôi vili -- nisuke aibakas, ei ole sialt kedagi`saada Lai || õhuke kord, kirme vähe`haibaku (loogu) oli siel maas Kuu; natune lume aibagad maas; püsut aibagad sadand Khk; jää aebakas Amb Vrd haibask, aibatus, haip, uibak, äibakas*

haibask `haibask p -ut

1. haibakas *Ega seda`haibaskut`oska`niitma hakatagi Kuu*

2. lahja olend *Sie vasik o peris`haibask, ei süõ ega`kasva ka; Ega niisugune`haibask (kõhn inimene)`jaksa midägi suurd tüöd`kussagi tehä Kuu*

haibatama *haibatam(m)a Kan Urv(ai-) Vas Se edvistama, vigurdama, hullama mi_sa haibatat tan, püüsü_paigal; kui inemine etev vai`kerge meelega -- mis sa haibatat - haiba olõt, naistõ kottal iks inämbüsi üldäss Kan; Mis sa_haibatat vana inemisega seenis ku_piimä maha_valat Urv*

haibats *haibat's g -i = haiba vana haibat's tulõ jäl` ummi haibatamistega Kan*

aibatus *aibatus g -e haibakas nigu aibatust kasvab, ei`vil'ja ega`rohtu Lai*

haibri n, g `haibri toonekurg - Rõu Vrd haigri

haibõrdama *haibõrdama uhkustama ülearvu`uhkust aja, haibõrdass; mi_sa tah haibõrdat Vas Vrd hiiberdama*

aid aid p `aida seeliku äärispael, ai - Vän

aid- tara-, aia- *aid`ryydli om`luhka Ote; Tsia ol nigu aidryydli, tühja ja kõhna San; Pusipuu ol' -- jämmemb ku` aidrood`mass, terävä otsaga Rõu; Aidruudmest pand [hundile] säälüü, tuurjapuust seereluu Vas*

aida|alune *aidapõranda ja maapinna vaheline tühe`müöda`metsi ja`aidaaluseid kuhu aga`saivad [peita salakaubana toodud soola] Hlj; Tuul piäb aõda paranda alt läbi`käämä, sellepärast ond aõdaalunõ tühi Khn; aidaalune oli nõnna`lahke, et koerad`võisid läbi`käia Amb*

aida|esine 1. a aida ees olev *aidaesine katukse alune on lausta alune HJN*

2. s aida etteulatuv *räästaalune aida esine, et`vihma ei saa (saja) aida uste`piale Var*

aidak *aida|k Ksi, ae- Hel, g -ku väike ait Vrd aidik*

haidak *haida|k Rõu Vas, g -gu Se kergemeelne, kergats Sa vana haidak, saisa_i`kokki paigah Vas Vrd haibak*

aidakene dem < ait [viletsad] `veiksed aedakesed olid Äks; sääl t'siapaha kõrval ol' *aidakõni Krl; tyy vaest jäi aidakõistõ;`valgõ aidakõnõ, ei olõ üteltgi pyyl läpe`sisse = muna Har*

aida|mees 1. mõisa ametimees; *magasiada ülem`mõisas õli ka`aidamies, sie`andas jahu`aidast ku`arra`kirjutas Lüg; aidamees --`saatas käsu, kubjas oli alam; aidamihel olid [teopäevad] raamadus ülal Jäm; aedame käes olid vilja mõdedud ja aeda`võt`med kõik. ta`andis aedast`vilja`vällä ja`lassi`sisse`tuua Aud; kubjas,`kilter, aedames, väl'lavahi vanames, need`olla`põrgus kõege ees Juu; valla magatsi aedamjss, kes`vil'la keväde`vällä and ja sügüse`sisse`võt'se magatsi`aita Hel;`väiksembän`mõisan`ol'li kubijass aedamjss kah Ran; aidamehest`võeti, kes`rehkõnti`mõiste pitä` Röp*

2. käoking - Kuu Kad

aida|pealne aidalakk *aida* `pealne pannasse `einu, looma `põhku täis Mar; *aeda ja laada* `pealne oo tühad, ajage eenad `peale Mär; *aeda lakk ~ aeda* `pealne Kos Vrd
aida|päälise, -pääliss -**päälise** a.-päälise aidapealne – eL -**pääliss** aidapealne *aida pääliss* [kuhu pandi] `korvõ ja anumõid Har -**rait** mitu aita ühe katuse all – Põi Muh Phl ma `mõlli *aidad* annetavad, *aida raidad* raiutavad rhvl Põi; *selle aida raida all olli viis* `lauta (aita) `üheteise `otsas Muh

haidatama *haidatam* (m) a hv

1. *lorama, luiskama sa imp k̄ñnõlõ_i* `õigust, *sa haidatat; haidatagu ui tah, tuu nigu võl'ss juttu ajat* Se

2. *raiskama timä ar haidatass raha, püüsü üi täl raha* Se Vrd haigatama

aida|vahe aidavahelik *aedavahe* on tühja kolide jääks, `sõnna `sisse võid `panna mis `tahtes; *aedavahe värä Juu -vahelik* vaheruum, varjualune kahe aida (nt vilja- ja riideaida) vahel `vankred pannaks `senna aeda vahelikku Mär; *aida vahelik -- siin on ait, siin on teene ait, sihuke vahe jääb* `sõnna TÜR

aida|vaja 1. aida eesruum; panipaik aidamademetel, ulualune *tule tiha, ma vii su aida* `vaase Põi; *aeda vaja oli aeda ees, aeda vajas on tühad kraamid* Mär; *enne* `pandi kolusi `asju aida vajase; *tuha ja söõ nõud olid ikka aida vajas; enne ku* `aita läksid oli üks `piske kosu ees – *aida vaja* Kse; *aeda vaja või ulualune* Aud; *aeda vajas olid räime nõud* PJg

2. aidavahelik *aedavaja on kahe aeda vahel; aeda vaja oli* `enne, nüid *on aeda vahe* Juu

aide uide *aide oodake mind, viige* `meitid *kojo* (nii hüüdnud rukkikõrred, mis õsumise ajal kogemata põllule olid jäänud) Muh

aide|poiss üle aia tikkuv loom – Kaa Põi *See* (loom) *on oort* `sõuke *aide poiss, et* `jälle tuli üle aja Põi

aid|hirs aialatt, -roigas – V *Panõ tek'itük'k aidhirre päle kuiuma* Urv; *aidirre^P omma* `lihva *pant; tel omma kõik aidirre^P palutaja^P* (tütred) Krl; *aidhirre omma^P m̄ñni viis süld pikä, hõõrigu puu^P; vanast* `olli *aidhirre^P, no^P omma* `ryyd'mõ^P; *panõ^P m̄ñni kuus säidse aidhirt üt'stõsõ pääle, sõss om paks aid; lek'i* `kopli *aid* `hirs'i *raguma* Har Vrd aiahirs

aidik *aidi|k* Krk, `ai- Lüg, g -ku (väike) ait; panipaik aida kõrval või ees räästa all `ennevanast õlivad inimistel `riide `aidikud -- ehk `vilja `aidikud Lüg; `väike *aidik* om sääll tõise aida kõrvan Krk Vrd aidak

aid|saivas aiateivas, -post – T V vahel `olli kõva kül'm, *lei aid* `saiban `plaksu; *oppe jah oma last aid* `saibale *sitale* (vastatakse, kui soovitatakse last paremini kasvatada) Ran; *kui arak aid* `saiban *kadsat, siss tull'iva külalise* Kam; *Tütrik om see-ni külän ku arak aidsaiban* (ajab asjad ruttu korda) Urv; *Ku_talvõl* `kangõ külmäga *aid* `saiba *paugi^P, sõss* `ül'ti et ilm lätt leppele Rõu; *Säre_puhastõtiva^P är^P -- ja* `pañteva^P *aid* `saibahe Räp -**tiib** [mõrral] `kopli *tiivad ja aidtiivad* (külgtiivad) VII

aidu `aidu M Ran San, *aiu* Trv Pst Hls, g `aidu; `aidu- Hää aed, sulg `vaska, `lamba, `põrste *aiu; sigade* `aidu Trv; *talude pääl kutsutse obeste aiu, mõisan ollive obeste* `latre. `aidun om obese `valla, `latren om `kinni Pst; *kevade lastas* [sead] `aidu, *seni kui tapetse ärä* `aidust; *sea pannas* `aidu `süütä tappa Hls; *sügise tuleb* `aiksalt *mõni siga* `aiduse (nuumale) *panna; kaiñs* `aidut *olli sigu täis* Hel; *siapõrss* `aidun *ja lehm laodan* Ran

haidu

haidu *haidu* hajameelne *Taalõ haidulõ saa õi^P üttegi tÿÿd opada, taa unõtass är^P*
Rõu

aiduma → *aituma*²

aidu-raidu *aidu-raidu* spor eP(*aido-raido, aedu-raedu*), Trv San; *'aidu-'raidu* Lüg Vai Rei Hää; *aido-traido* Ris rahvalikes lauludes (peam karjalaste, purjus meeste rallitustes jne) korduvad paarissõnad *aidu-raidu ratastega* Jäm; *Vana laseb aidu-raidu õhest päävast 'teise, 'voatab kus õlletilk on Põi; 'aidu-'raidu pulmad tulevad Hää; aidu raidu raa, sel mehel oo raha, kisendäväd vahess 'jÿynud vanamehed Kod; aidu raidu rallallaa*· San Vrd *aidut-taidut, taidu-raidu*

***aidu|raidutama** (ta) *aiduraidutab* trallitama – Hää

aidu|siga *nuumsiga* – Hää M San *ku 'aidusiga ära 'nuumanu ennast; Või 'aidusiga tääb, mis väl'lasial viga* (rikas ei mõista vaest) Hää; *ei olegi enämb 'aidusiga. tal om kik'k ärä tapetu* Hel

aidut-taidut *'aidut-'taidut* *aidu-raidu* – Kuu

aid|veer *aiaäärne* *maa-ala* – eL *vana siga* -- *nühib pääle aid'vÿjri 'mÿÿdä* Trv; *Mõni põosas 'sõstrid ja ja karu 'marju ka 'kunnig aidveeren* Hls; *sirbige põimeti 'einä lehmile pennerde päält ja aid'vÿjri 'mÿÿdä* Hel; *minge 'istke koheki aid'vÿjrde* Kam; *kõik aidveere_ja_tii^P ommavõ 'aina täüs korjatuvõ* San; *pujukõni om al'l, pikk ain, kasuss aid'viiril* Krl; *ma_kak'i aidveerest nõgõsõid; timä om nii nigu vana naanõ, tÿÿ kää katusõ 'vÿjri ja aid'vÿjri 'mÿÿdä kullõldõn* Har; *ma^P koorõ niisaat 'kartol't tan väläh aidveereh kivve pääl 'istõ ja* Plv; *ploomi^P 'iustadass aid'vÿjre piti, kodo mano koke aid'viirte* Räp; *'tossass päüle maah, kui 'lõpnu lehmä mago aidveereh* (magab palju) Se *-veerine aidveerine aiaäärne* – Vas

aie *aie, -e^P g 'aide, -õ*

1. *mõrra tiib mõrra aie* -- *midä pite kala_ 'sisse ojossõ^P* Räp

2. *nooda veokõis (jämedast võrgust) noodal om aie^P kost 'veetäss, kat'si päädi tõõsõ veere küleh tõõne aie^P; tiindi 'nyyta ka 'veetäss aiet pite; suvõl 'veetäss 'nyyta 'aidedega* Räp

aietama *aietama* Emm/*-da-*/ Mär Tor Hää spor KPõ, I Plt Krk/*-em/* Puh San, *'ai-* Hlj Lüg Jõh, *aiõ-* Khn *oigama, ai-ai* karjuma *'aietab ja 'oiotab* Lüg; *mis sa aietad alati Juu; ei aietand ega kedagi, aga ainult luu ja nahk jäi* [kopsuhaigest] *'järgi* JJn; *ta es oiete, ta es aiete* (suri järsku) Krk; *jalg toesel* -- *'aige, mõnikõrd peris aietap sänigin* Puh Vrd *aiatama, aitama*²

aiga|ammu *üsna, väga ammu 'Aiga 'ammu juo olid 'metsäss 'mustikad 'küpsed; 'Toistell old 'aiga 'ammu jua nie rist 'nurkased tuad; 'Ninda 'olled nied majad jua 'aiga 'ammu 'tehtud* Kuu

***aig|aig** tähtpäev, *püha vanast olli liha perel aig'aigel ant, ku tullu aigaja, liha 'eiten, 'tyymapäevän, jõulu edimese pühäl, 'mihklepäevän; tuhka päe, lihaeide ja tõnise päe om aigaja päevä [mil teenijail on vaba õhtu], neid pühäss ei 'peetä; aigaja pühä (nt uusaasta, jõulu esimene püha, ristipäev) olli 'käätväve pühä [mil sõideti kül-la]; vanast arvati aig'aiga päevist ninda: 'küündlest kümme 'küündü, künnüst kümme 'jaani* Krk

aigajelema *'aigajelema, 'aigaelemä*” kahele poole vaadates midagi otsima” – Kuu
aigamast *aegamööda süõ ikke 'aigamast, ära 'nõnda 'kuugista* Lüg Vrd *aigamiste aigamiste = aigamast obone 'tõrgetab, kui 'sõidab 'ninda 'aigamiste* Lüg

aiga|müöde aegamööda – Kuu Lüg tuleb nii `aiga `müöde; `aiga `müöde `asjad `kääväd Kuu

aiganesä 1. aeg-ajalt, vahetevahel Siin old sidä `aiga `oite hüäst otta `suuri kalu, `justku alade `aiganesä kovastigi näid siin `randuil o old Kuu Vrd aigunesa

2. aegamööda `Aiganesä tulid `lehmäd üle Tanelioja; `Aiganesä haju lese `leinävalu; `Aiganesä kaik kulu miä `liiku Kuu

aiga|aost aegamööda päiv lätt aigaost madalõppa nika ku `kaosski `pil'vi takka; hij aigaost lät's öks hädä suurõmbass, peräkõrd `kyyli vällä^p Har Vrd aeg-ajalt

aiga|piditsebest aeglasemalt `aigapiditsebest ei `saaki minnä, ku me nüid lääme Krk **-piti** aegapidi – Hel Ote San oless sa tedä (tööd) `aigapiti [teinud], siss oless `äste tennu Hel; mis sa totserdad sää! `aiga piti Ote **-pitti** aegapidi – Kam Ote kui nakap vanemba pil'v joba üless kasuma, kasvap iks `aiga pittii, `aiga pittii Kam **-päidi** aegapidi siss tal (kõrsviljal) nakass `aigapäidi pää `vällä tulema tupe sjiist Ote

aigasemmist aegsamini miul olik `tarvis pühist `aigasemmist sise `osta, peräst `lähto `kallist Vai

***haigatama** pr (ta) haigatass raiskama haigatass `väega rahha; haigatass, juu kõik' varandusõ `maahha Se Vrd haidatama

aigauma aiga, uma tilgastama (piim) Lei Vrd aeguma

haige `aige R eP M T, h- Kuu Phl; `aigõ Khn Ote San V(h-); `aege van LNg Rid Ris

I. a 1. mitteterve, tõbine; valus, valutav ma ölin `silmidega `aige Lüg; Öled `ninda `aiget nägu Jõh; `lehmä on tänä vist `aige kui ei märetsõ Vai; mis oli visa lehm, täitsa `aiged olid kääd [pärasit lüpsi] Jäm; koera nael -- igavene `aige, sure terava otsaga; kurk `aige; porsa ölut -- teeb pee `aigeks Khk; väga `aige inimene -- soremese peel `aige Käi; natukse `aige päräline inime Mar; `olle `aigesse jään Var; kuukord - kõht `aige Tõs; `nõidus teese `aigeks; ku aav `aige on, sis ajab aavast õisvett `väl'la Vän; suremas `aige; mu seest on nii `aige Juu; südamega `aige Amb; `soojas tõbes `aige Ann; käsi jäi `umbes `aigest VMr; ruos lüend `rinda, ja siis laps imend seda `aiged `piima Kad; `kanga lõpetasin `aigess piäss ärä Kod; jäi jalg `aigese; silmist `aige Trv; `aige jalg lääb ahju `pääle, terve jalg lääp `teole; mia olli nii `aige, nigu surma puru; miu esäl olliva rinna `aige Nõo; om kavval, lüü (teeb) `endä `aigõss San; mürätänü_piiim tege kõtu `haigõss Kan; kui ma^p ol'li viimäst last siss ol'li ma^p `aigõp kui muidõ `aigu Krl; Tul'l kumaruisi olla^p, säl'g jäi `haigõss Har; Mu_pää um ni_ `haigõ, et `hiusõ ka_halutasõ_pään Rõu; pañd `hindä `haigõss; tõõnõ päiv siss ol'l `haigõolõk' poolõhusi Vas; `veitkese `haigõ - sääne `haigõ perrä om tõõnõ Se || nõnda `aigest -- `aigete kättega `kargab töö `juure `kinni (teeb vastumeelselt, on laisk) Jäm; Venib ku `aige lehma sitt (väga laisk) Hää; türä sulle `aige `amba `pääle (ei anna sulle midagi) Ran

2. fig a. kurb, murelik südä `aige sies, mureteb `liiast Lüg; mu südä oo nõnna `aige et, kui rotid [jähukottide] kallale `lähtvad Muh; vanamatel `haige `kuulda Phl; teeb ühnä meele `aigeks ja pahaseks Mar; ei mees põle teda taht enäm `ühti, siis tema meel läind nii `aigeks Juu; südä on murest `aige kohe Pal; mjiil om `aige, ikk tükip `pääle Nõo; mjiil' paha, süä `haigõ (rassõ olla^p) Se b. (millegi) himuline meeste ja poiste `aiged naised on oor `jäägred Mar

II. s 1. haige olend `Aigele `arsti, `tervele `vorsti Kuu; ei `meie `aige õle viel `praavind Lüg; `aige akab juba jalule `aema Jäm; `tohter lähäb `aigede `juure Rid; argibä `aigeid küll, pühäbä põle matta kedagi Ann; ma tulin teie pere `aigeid (sõbralik-

haigeispäiss

naljatlevalt ühest haigest) kua `vuatama Koe; nätä, et paranes, `aige kand tervet (toibub, tõuseb voodist üles) Trv; joba `aige kand tervet. ei sure s̄j kedägi, joba akkass tervet `kanme (toibuma); ega ta rasse `aige ei oole maha ei eidä, ta om `kerge `aige Krk; Kui nyur kuu säiliti, siss saab `aigit Ran; mi_ `haigõ om ka_jalulõ `säädänü^p, no_m jo_jalul Har || (sünnitajast) vana inimene võt's `vastu [lapse], sääš `aige ilust; ta olli katik `aige alle, ku mihe `endel manu las̄k Krk

2. haigus mõnel ei õle `aastatki, on `jälle sie sama `aige (rase) Lüg; kui venind `aige oli, siis keedeti arniga tuttisi Jäm; tagant `otsast oli sañt tuul üle leind, sañt `aige leind üle Khk; `aige oo pee ää vettand, `oska änam keia änd Mus; `jooksev `aige liigende sees Pha; põdeb `väl'jä selle `aige Kod; üks `aige, mis edesi läheb `müydä ihu enäm käte ja `jalge `müydä -- sammaspoolik KJn; vere kusõmise `haigõhe lõppi^p ar^p Se; `hiitless suurõ `haigõga^p, nü jumalalõ hing Lut; äkine haige äkiline (sag nõutud) haigus (halvatus, südame- või ajurabandus jne) kui se äkise `aige tegija selle äkise `aige põha tuule `sisse `lahti `laskis, siis oli see väga vali, se `aigus Kaa; kardeti et kuri inimene tegi äkist `aiged Põi; kui äkine `aige `olli, siis kiibitseti ahu otse pealt `tahma, seda `võeti `sisse `veega Muh

3. haige või vigastatud koht põlend `aigele lööb tulelaasid Kär; a ku sul oo `niiske `aige jala kül'jen, et ei või `sauna `minnä Kod; `elbe `tuhka pannasse `aige pääle, kus nagu uhatand on Äks; ma osadi `endal `aige ärä Krk; kos midägi `aiget om, kas ärä `lõikat ehk, ärä lüyd, siss pane `vaiku `pääle Nõo; kõo lipõnd pandass haava `haigõ `pääle Urv; ma_sattõ maha^p, sai henele `haigõ. põlvõ lei kõgõ sinitsess Har; `haigõ^p omma^p kae pääl Rõu; `haigõ asõ (haavaarm); `haigit (paiseid) täüs^p Se

4. a. valu, häda, viga Küll se pää nüd mul tegeb `haiget kohe alade Kuu; õti `kandaja luom, ja kas sai `aiget ehk, ja sai `enne `aigase vasika Lüg; sai `kääle `aiged Vai; mul `sel'gas täna `aige Kaa; `aige läks läbi `amba Pha; jala `sisse `kargas nii `aige VII; naba sooned ära venind, siis on `kõhtos `aige Käi; ma sain nii `kanged `aiged ja valo Mar; lapsed teevad `aiged kassile Han; `undamisi tieb `aiget -- ei ole `vistrikku ega `villi nähä kedagi Kad; käsi sai jakust `aiget; paese kah, kui `aiget t̄j̄j̄d -- siss lääb vihatssess Ran; mi_sa_nii `hulladõ^p, no_ `teie_latsõlõ `haigõt Har; `haigõt sai - mullõ sai `haigõt Se; kašs ol'l ülnü ñe pini `etkuna [peremehele]: `määñe meil um `haigõ, rassõ, ku `karva uja (ajame) Lut || see_s tee `soole `aiged midagid (õeld väikese õnnetuse puhul) Jäm; ein on laiali, merevesi tegi `aiged, tegi märjaks Rid; mes `aiged see `moole teeb (see ei puutu minusse) Mar; s̄j̄j̄ valuts miul `süäme päl, s̄j̄j̄ tege miul `aiget Krk b. hrl pl sünnituse eel- või järelvalud kui akavad lapse `aiged, one risssluude siden valu Kod; pärast [sünnitust] käivad kuivad `aiged - niisa-masugused valud, nigu lapse valud Ksi; käeväd kibedäd `aiged [sünnitajal] KJn; vesi tuli ku `loksti ärä, sõss akasiv `aigese tuleme ~ `kaimä -- kolm `tunni pal't käisiv `aigese Krk; `haigõ^p käüvä, `sündumine tulõ pia Ply; jummal' toogu^p halusappi `haigit [et kiiremini sünniks]; kuiva `haigõ omma_ku olõ õi vil midägi^p; kuiva_ `haigõ^p käävä - nu `haigõ -- halusaba omma kui inne last Se; (mees annab oma suust vett rasedale naisele, soovides) `olkõ poolindõ `haigõ Lut

haigeis|päiss haigena Et ei nie pere vanemad `olled `sengä neus, et `mennä viel `haigeispäiss mere `pääle `seilis `luovima Kuu Vrd aigenasa

aigekas `aigekas Trm, ai- Kod haiglane on tõne jo lapsest soat põdur ja `aigekas Trm

aigeline → aigline

aigem = aigemini Oma vitsad peksavad keige aigem Emm

haigema `aigema Hää Saa; `aigõma Lei, h- Lut haige olema, valutama ku kõht `aigeb, lase altotsast `luhti või `pussu Saa; karm om, pää `aigõss Lei; ku `pääsläne juusk pää man pää nakass `haigõma; silmä^p är^p `haiksi^p Lut Vrd haigetama

haige|maja haigla siis ta oli `aigemaeas `aastade `viisi Khk; ku `tohtred tullid, sis tullid ka `aigemaead Vän; nüid viiakse `aigemajadesse, kui inimesed `aiged on, ega seda `enne ei old, `põldki `aigemajasi Ann; nüid `pantana `aigemajan kah kuppe Nõo; `haigõmaja^p umma^p liinahn Rõu

aigemini valusamini Ühe korra ma kukkusi veel `aigemini Rei Vrd aigem

aigenasa haigena tuli `aigenasa `vuodist `välja Jõe Vrd haigeispäiss

haigene `aige|ne g -se SaLä Kär Kaa Pha VII Emm Var; `haigõnõ Urv Har haiglane lapsest saadik `aigene inimine; pool `aigised lapsed Khk; kukel jalg `aigene Mus; ja ma_ttyd `heitümist ol'li vjil `haigõnõ Urv

*aigestama haigeks tegema ta (kurja silmaga inimene) aegestas loomad Muh

aigesti `aigest Jäm, -i Emm Käi Rei(-e) valusasti `siplast kusad väga `aigesti Emm; See on sant poiss, `viskas `moole suure kuusetürgiga nii `aigesti keskpugu palet Rei || nõnda `aigest -- `aigete kättega `kargab töö `juure `kinni (teeb vastumeelselt, on laisk) Jäm

haigetama aigetama JõeK; `aigetam(m)a R(h- Kuu) haige olema, valutama minu `vatsa `aigeta `ninda, et `aina `iiveldab siest; `amba igemed `aigetavad VNg; minul on üvad `ambad viel suus, ei õle `ühtki kõrd `aigetanned; ristluid lõhub ja `aigetab; pääd `aigetas; kust sa sene `aigusse said -- õlin maas ja säält akkas `mulle `aigetama; südant `aigetab kõhe, miks ma sene `asja `andasin Lüg; pää `aigeta u ~ kivistä van; `poiga `aigetas (jäi haigeks) Vai Vrd haigema, haiglõma

haigetand aigetand Vän Jür HJn JõeK Kad, `ai- Kuu(h-) Hlj IisR haiglane kogu pere nüsugune `haigetand Kuu; Eks neil sie kuhapidamine ole `raske küll, mies `aigetand ja `lapsed `veiked IisR; aigetand inime HJn; tal pole viel `kahtekümmend `aastad täis, aga juba `aigetand Kad || "saamatu, kohmerdav" On üks igavene `aigetand, kui taga_i `kohmi_s kedagi `tehtud ei saa IisR

haige|voodi minu isa oli `aige `voodis. ta oli koa kaua `aega seasi aedata Rap; ma olõ ka_ks pal'lo `haigõ `vyytih [lamanud] Rõu

aigidõ ajal, aegu `käüti `kõrtsi vai `riichte kul`atamma pühi `aigidõ, õdagidõ Se

aigilm ajajärk, aeg; maailm – M `nüüdene aigilm om raesun; nüid om kikk uus aigilm maa pääl Trv; ajailma om pal'lu `muuten, arenen Hls; nüid ei ole änäp sjj aigilm nõnda rumal; et sjj aigilm ninda kitsass om Krk Vrd ilm(a)aeg

aigin hädas, vaevas nä (inimesed) olli iks `aigin küll, ku pessige tuld `lõyüdi Hel

aigine `aige|ne g -se KuuK Krk aegne kis õige vana `aigised inimesed on, nied räägivad ikke suab KuuK; vana `aigist `asja ei mälete; kapsi (sokkide nimetus) vana alli `aigine nimi ei saa olla Krk

haiginõ `haiginõ paiseid täis – Se

haiglane `aigla|ne hv Kuu(h-) VNg Vai, spor L KPõ I VIPõ, Puh Nõo, -n Krk, -ai|ne VNg Vai, `aigela|ne IisR, -ai|ne Vai, `aegla|ne Mar Ris, g -se, g -tse Puh; `haigla|nõ g -sõ Har Rõu haigevoitu; kehva tervisega ei minust `präiga ole `asja, olen vähä `aiglane VNg; On nisuke `aigelane, ia kui näppu vahel viel kedagi nokkerdab IisR; `aeglased silmäd Mar; `aiglase `poolsed inimesed Vän; ei ole `terve, ega ole ka

aig lehm

`aige täieste, on `aiglane VMr; miul emä `olli serände `aiglane kah Puh Vrd aigekas, haigene, haigetand, aigline

aig|lehm kolmeaastaselt poegiv lehm – San Urv Krl Lut *Aiglehm oll tuu nuur lehm, kes pääle katõaastadsõss saamist `kandma sai Urv; aig lehmäss sai `nõsmä Krl; aig|lihm, halmada [aasta] pääl jo `kandmah Lut -lehmilde kolmeaastaselt (poegima) aiglehmilde om aastaig `ildap ku hõhvildõ Rõu; aiglehmilde sai mul hõhv `piimä `andma Se Vrd aiglehmist -lehmist = aiglehmilde [lehm] tulõ `nõsmä aiglehmist Urv*

aigline *`aig(e)li|n(e) g -se Krk; `aiglene Var haiglane et ma esi `aiglin ädäne ja vigane ole; ta olli `seante `aigeline, käse rüük's (kaebas valu kätes) Krk*

haiglõma *`haiglõma Lut; da-inf aielda^p, aiõ- Lei haige olema, valutama karm tulõ `šišše, sõss alg pää aiõlda Lei; kaala^p `haiglõsõ^p, lat'sõ^p pödõsõ^p; pää `haiglõss Lut Vrd haigetama*

aignõss, aignõst *`aignõss, -st aegsasti `aignõss nõsõ üless Lei*

aig|päevä pl tähtpäevad *aigpäevä olli: must toomass, tuhkapäevä, `maaripäevä Krk -raamat kalender vanast tsiga oll aigraamat ja kikass oll kell; võta aigraamat ja_kae^p, `mitmõss om `täämbä San; aigraamat säläh, tuñni kell kõtuh Plv*

haigri *`(h)aigri, -i^p toonekurg vana ratta mutur viiäss kõõ `latva üless siss, `haigri kand uma pesä; `haigri lõgistass -- uma vasaraga^p Har Vrd haibri*

aigsade *`aigsadõ Ran; `aiksade Ran Nõo Kam Ote, -dõ Har aegsasti täämbä jäeme `aigsadõ õdagulõ; enne kui loomuss `väl'lä `tul'li, olliva kalakaupmehed joba `aiksade nooda man Ran; ma eedässi õdagu `aiksade magama Nõo; `aiksade iks nakati `põimma [rukist] Kam; ma `saie `aigsadõ jo sinna^p Har*

aigsale *`aigsale Hel; `aiksale Hel, -lõ Rõu, -llõ Urv, -õlõ Har aegsasti Mis tiit, tii `aigsale Hel; Meil `aeti puul'päävä õdagu kari `aiksõlõ kodu Har; Ma_lä hummõn `aiksalo `liina Rõu*

aigsest *`aigasest VNg, -ksest Lüg Krk aegsasti `vaksali on `tarvis `menna `aigasest VNg; mea sai `aiksest sinna periss, `aiga olli vjil Krk*

aig|tunn aeg *aigtuñ `johtu säne, et mullõ sai tu hädä `külge; halv aig tuñ (tund enne keskõõd; õnnetu aeg) Se*

aiguje *`aigu(j)e saama, tulema toime tulema; sobima Siel on `palju tüõd, kas tuled ka `aiguje; egä nie `aigu_e saa siel Kuu Vrd aegu²*

haigukene¹ dem < haik¹ *joba jo üits aegukene `tulli Nõo; haigukõnõ tulõ, sa_tahrt magalõ Har*

haigukene² *aiguge|ne g -se Rei; haigukõ|nõ g -sõ Har vähese aruga, napakas; lapsik Küll sa oled aigugene, ise jo suur poiss Rei; läävä nigu haigukõsõ - haajukõsõ kõik' minemä ja jättävä imä üt'sindä Har*

aigumiisi aegamõõda *`aigumiisi ja kehväste tege tyyd Röp Vrd aegamisi*

aigu|mõõdä aegamõõda – Hel spor V *kallass lätt `aigu `myydä, nii `liuhkamisi järve poole Kan; taa sääräne `oiõ om, kõkkõ `aigu `myydä tege; ah, `aigu `myydä sau ma_ka_ks uma palga kätte Har*

aiguna aeg-ajalt *Ilmad `oite `huonud, vade `aiguna saab merele Kuu Vrd aigunesa*

aigunesa = aiguna *Tänä on kohe kogu `päivä `aigunesa `vihma sadand; `Aigunesa hakkab kohe koht kibejäst valutama Kuu Vrd aiganesä*

aigu|peten aegapidi *`aigupeten õks `hil'lä `tassa `tjydõ (teed); `aigupeten paranõss õks jalg väl'lä_kah Har Vrd aigu|pite, -piten, -piti -pite = aigupeten – V kaas hiil'*

pääsukeist, kött ni ligi maad 'lastu ja 'aigupite lätt Kan; Kää nii aigupite et tai jala ala är^p koolõss Urv; sügüse tulõ ago 'aigo pite; Aigupite asä^p käävä, pia tettü pilla palla Vas; kül 'taltoss ilm jäl är^p kül ta no 'aigopite 'taltoss är Räp; pik'kü 'aigu pit'e saa tjjidä^p Se -piten = aigupeten - Krl Rõu Vas Se tek'k tyyd 'aigupiten Krl; Öga 'aigupiten kävvün jovva õs midä är vitä^p [kangast]. A_kõgõ joostõn Rõu; aigupiteh tulõ üt's 'sisse Vas; läke ar 'aigupiteh 'jalgama Se -piti = aigupeten - Kam Krl Räp Lei inemine lööberdäss 'aigu piti Kam

haigus 'aigu|s R(h- Kuu) eP(-o|s; u Hi, h- Phl), -ss Lüg Jõh eL(h- V; -u|ss, -o|s Se), aigu|s, -o|s Hi(h- Phl), 'aegu|s, -o|s van LäLo Ris, g -se (-sõ Ote V, -kse Vai), g -sse Lüg Jõh IisR, 'aigu Võn; p 'aigut van Sa Muh, u Hi, h- Phl Räp, aigut, -ot Hi(h- Phl)

1. haigus, tõbi 'Aigus ei kūsü 'aiga, viletsus ei vahi 'päivä Kuu; võtta 'rohto, siis 'aigus ehk 'annab tagasi; parandamata 'aigus; 'tõine on paha 'silмага 'luoma 'vahtind ja 'aiguisse pand 'selgä nõh Lüg; ja 'käsiväd inimesed sial 'mitme 'aigus-sittega ja; 'aigus 'mengo, 'tervis 'tulgo (seda öeldes lüüakse vihaga ühe naise süles olevat koera ja siis sama vihaga kolmanda naise süles olevat haiget last) Jõh; 'aigutega surid [lapsed] ära Pha; 'Aigus on surma käsk Põi; muud 'aigut es ole mette, äkine ja lemm Muh; Ma pidasi seda aigut juba kis-teeb kut koua; Teise aigus puu külgis (seda ei mõisteta) Emm; 'aegos kasi, valo vähene, 'paistus alane, tõbi tagane (öeld roosi puhul) Mar; ta jäi 'raskesse 'aiguisse Mär; ku 'tohtred tullid, sis tullid ka 'aiguste nimed; pikalene 'aigus Vän; ei 'aigus üia 'tulle; säriläd, 'leetrid, tuule 'rõuged, laste 'aigused on tuulest tuld 'aigused; nihuke 'püsti jala peal 'aigus oli; tõbi on niisugune mis õhõ kül'lest teese 'kül'gi akkab. 'aigus on kui inime on 'aige ja vaevane Juu; järsk (äkki algav) 'aigus Ann; 'aigus on vist kallal; lapsele viel lauletasse: arakalle 'aigus, varekselle valu, mustale linnule muu tõbi VMr; periss suur 'aiguss om joba ärä 'lahkun; jumala 'aiguse puha, pal't luu murd om esi tett 'aiguss Krk; mes tä muud om, ku kül'mäst 'saadu 'aiguss; ihu kõik 'naklu täis. si_m maast 'saadu 'aiguss, nüid vaja üste vett tetä Nõo; taa om taa 'aigusõ maalt saanu^p; 'aiguss obõstõgõ_tulõ, 'ärgige lätt Krl; naid imäst peritüid 'haiguisi naid om kah 'mitmasugutsõid Har; tõõsõl um tyysama 'haiguss 'kerge a^p tõõsõl 'väega rassõ; ta haard alati taad 'haigust (on tihti haige) Rõu; Eiss läät vanõmbass, haiguss noorõmbass; kolmass rops om sedä 'haigut olla^p Räp; 'haigusõ om lõõnü^p 'külge; tiia äi kas talle om tett taa 'haiguss vai om jumalast jo last Se

2. (eri haigused) a. nakkushaigus üks 'külge akkav 'aiguss Lüg; see akatav 'aigus, tohi 'sõnna üht 'minna; akkand 'aigus Khk; akkav 'aigus Koe; 'lyymel pannass naritset, akkaje 'aiguse 'vastu Krk; vanast üteldi et 'prantsuss om 'kül'genakav 'aiguss Nõo; Kollõr ol' halv 'haiguss, tyyd pelläti et nakkaja 'haiguss Urv b. gripp sidä 'hispaania 'haigust oli Kuu; Rahukohtuaigus -- kõik kuhad on valu täis just kut olaks liha luude küljest lahti olad Põi; ta oli spaani 'aiguses ehk 'inglise 'aiguses VMr; tyy ol' 'sakslaste 'aigu (1918) tyy 'vastnõ 'haiguss Rõu c. suguhaigus, hrl süüflis Mies õli perä pahas 'aigusses Lüg; 'Rantslased olid ilmal suure 'aiguse 'siia 'sisse toond Põi; Santi aigut aa sõdade aegus ikka keige änam olnõ Emm; paha 'aigus akkab mädanema Kad; mõni üteli et alvan 'aigusen, mõni üteli et 'prantsusen Nõo; kuri 'haiguss vai 'prantsuss; um -- halvah 'haigusõh Rõu d. reuma, liigesepõletik 'juoksev 'aigus on midä inimistel 'juokseb ühest kõhast 'tõise, kas kääst lähäb 'reide Lüg; teisel on 'seisev 'jooksiiv 'aigus VII; 'juoksev 'aigus VMr; 'ulkuja 'aigus Kad e. äkiline (sag

nõiutud) haigus (halvatus, südame- või ajurabandus, põletik, ohatis jne) 'lendav 'aiguss, mis nii äkkiste lüeb -- nii et siis enam inimene ei saa 'rääkida ja siis lüeb kõik 'piale 'selle sinisest Jõh; äkise 'aiguse 'vastu suitsedati jaani 'rohtudega; äkine 'aigus kallal, ajab looma üle selja täis Khk; äkine 'aigus, keik su 'liikmed kondid ning sooned on valu täis, 'kange külmaga tuleb Kär; äkist 'aigust 'öeldi, et seda 'olla teine inimene teind Mus; äkese aigose 'rohto (angerpist, Filipendula vulgaris) ma lapseld nägin küll Käi; äkilene 'aigus (loomal) ~ rabandus (inimesel) Kul; läbiminemise 'aigus Khn; kui tuleb nihuke äkildane 'aigus, suu lähäb kat'ti, ohatab ülesse; püssi rohi öeldakse äkildase 'aiguse 'vasta olema Juu; säärän äkiline 'haiguss oll', rabati läbi Har; 'lindva 'haiguss Rõu f. langetõbi 'lanņev 'aiguss, mõnel käib tämä tihemäst, mõnel 'arve-mast; kui tuli 'langeva 'aiguss 'pääle, siis vilistas sedä 'viisi Lüg g. muud haigused (ei saa alati identifitseerida) aga nüüd ei sure enam [lehmi] punase 'aiguselle; siestpidine 'aigus VNg; sa saa siis 'kussa egä sittuda kedägi, sie on siis 'ummel 'aiguss; 'lämmäständ 'aiguss on kui inimene 'lämmästub; 'nurga 'sänņi 'aiguss (sünnitusest) Lüg; akkand 'aigus -- kondid 'aiged, riņņutab, aigutab Jäm; viu tuuldest tuleb uste vahe 'aigus; 'väntind 'aigus (nikastus) Khk; kevadisel ajal saab maa seest 'aigut, külmetamise 'aigus enam Krj; mõnikord nõiad 'saatvad välist 'aigust Kir; kui külma värinad oo, inimene kardab 'külma, siis oo väline 'aigus Kse; 'palsam on seest 'aiguse rohe Vän; elidiņņa 'aigus VMr; venind 'aigus -- kui on 'rindade alt sedaviisi 'paistes Kad; musta kuse 'aiguss [hobusel], siis sori otsa aavet 'paisteteme ja kusi om punane; 'seante 'tõmbaje 'aiguss ku vill uule 'pääle tule [külmaga]; 'umsi 'aiguss, 'aaba ei oole, 'umsi üless aanu Krk; siss 'tulli [külmetuse järel] alli ja väristemise 'aiguse Hel; 'vaivaja 'haigusõ (songa) jaoss [oli rohuks] taru liim Har || mõnel inimesel on laisa 'aigus Khk; suust 'sesse läind 'aigus (pohmelus) Vll; Makass vällä ummatettõt haigust (purjus pead) Röp; kadõhhusõ (kurjast silmast saadud) 'haiguss Se

3. sg (haiglane) kirg, kalduvus, himu See va 'varguse amet on mõne inimesel kut 'aigus Põi; aga see oli üks 'aigus koa, keige sandema 'ilmadega pidi 'saama 'mintud [jahile] Noa; Vanaisal oli püssiaigus kohe, ta ulkus püssiga metsas KuuK; tuadil oli 'aigus, et 'ostis 'kohtasi ülesse JJn; kellele 'ahnuse 'aigus 'külge akkas, ega sie enam pääse Iis

4. pl sünnitusvalud tyyl käävä suurõ, 'haigusõ, üldäss latsõ 'haigusõ^p Har

-aigusa Ls enneaigusa

haiguse- haigusega kaasnev või seotud laps on 'aiguse tores (haigevõitu) Jõe; Täna olen 'ninda kohe 'haiguse 'jõnniss (haiglane) Kuu; Sie ei õle 'muidu 'paksus, sie on 'aiguse liha (haiglaslik rasvumine) Jõh; mool on ka juba 'aiguse järg (algus) kää Khk; tääl oo 'aiguse viha veel sees Mar; 'aigusekuu (august) Hää; tal on viel 'aiguse järg sies, ei või 'väll'a 'tulla Kos; 'aiguse oog käis ajuti 'peale Plt; 'haigusõ tirim (vimm) um vjil man Rõu

haiguse|vimm haiguse algus või edasikestmine Paar 'päivä on old 'aiguse vimb keres Kuu; Ma 'tuntsi seda 'aiguse 'vimma ennem juba Rei; tal oli ju 'ammu 'aiguse vimm sies Sim; 'Aigusevimm õli tal jo ammu külles Trm; mul om vjil 'aigusevimm sehen, ma i ole vil 'õige terve Nõo

-aigust Ls põrraigust

haigutama aigutama, ae- eP(-o-; -d- Emm Rei) M(-eme) T(-õmõ San), aõ- Khn; (h)aigutam(m)a V(haag- Rõu, haag- Plv; -eme, -õm[m]õ Krl), 'ai- Rld

1. haigutama ei sel 'ollu 'kiiretki 'muudgu 'aiguti ja 'ooti, 'milla 'ehhta oliks

'tullu VNg; *obu aigudab, kui 'raske vidada olnd Khk; Tüdreki oli omigu nii unine et aegutas tükk aega ennegu ülesse sai PJg; aegotama paneb Kod; söss tullu temäl (perenaisel) aigutemine 'pääle, aiguten kõvast; ku tõine inimen aiguts, aik akkass, tõine akkass aigutem Krk; küll uni tükkip 'pääle, muud ei saa tetä ku aeguta Nõo; taa säänä tÿÿ, tan nakkat jo_haagutamma Rõu*

2. fig Meite vanamees [aeglane] -- muud kut aigutab peele, selle aja kui teised puhas eest ää nabivad Kaa; jäi haigutamma (üllatunult vahtima) Rõu

aigutis aigutis Khk/-d-/ Kaa Juu/ae-/, aegutes Mar/-o-/ JMd Koe/-o-/ Ksi KJn, g -e, g -tse KJn

1. haigutus ikke aegotes tuleb 'peale kui sa unine oled Mar; aas aegotese piale Koe; aigud käivad või aigutesed Ksi

2. fig aeglane või laisk inimene Seike va aigutis -- äi tema_p saa eesele mette naistki Kaa; kes aegutist sulaseks võtab Juu

haigutlõma aigutlõma Lei, h- Lut = haigutõlõma

haigutus aigutu|s VII Rei/-d-/ VJg Iis Ksi Plt San/-ss/, 'ai- RiId/-d- VNg/, ae-Tõs Tor Ris/-go-/ Juu Trm Puh/-ss/, haigutu|ss Plv Röp Se/-s/s/, haag- Rõu, haag-Plv, kiirkõnes 'haaktu|ss Plv, g -se, g -sõ Rõu Plv Röp Se

1. haigutus tiä kas tuleb 'õige 'vihma vai, 'aigutus tuleb 'pääle Lüg; aigutused akkavad 'käima. aigutus aab aigutust taga VII; laisal on nÿÿd aigutused, ei viitsi teha kedagi Ksi; mul tüküse_haagutusõ^p Rõu

2. fig aeglane või laisk inimene sie one üks igavene 'aigudus, ei sie 'viitsi VNg Vrd aigutis, haik¹

haigutõlõma haigutõllõma Har Se, -lõ- Vas Lut (haag-); haagutõllõma Rõu, haag-Plv; kiirkõnes 'haaktõllõma Plv korduvalt haigutama lat's haigutõllõss, taht magama; ala_haigutõllu eih Har; mul sääre myyd um. 'mut'ku haagutõllõt Plv; timä taht haagutõlla^p Lut Vrd haigutlõma

aih aih Vai San Vas Se; -aih Lüg IisR Ris Kod Lai int (välj ehmatust, valu) aih! midä se oli Vai; herr ol'l jo kÿgõne aih hädäkeseh (viimases hädas); aih-aih, 'haigõt sai Se Vrd aeh, ai¹

haihkõlõma 'haihkõlõma Röp Se, -ll- Vas kahtlema, kõhklema 'haihkõlõss, ei tiiä^p kost kiinni^p võtta^p, tÿÿd nii pal'o Röp; mi_sa 'haihkõlõt, saa ai^p jo minemä ka^p Se Vrd haiklõma

aijah aija-h Khk Koe Kod Krl int (välj valu, kurtmist) aijah, tuleb 'jälle 'peele akata Khk; [poiss] lei 'varva õtsass tüki ärä, kisendäs aija-h, ai ai Kod Vrd aijeh

aijeh aije-h Khn/-õ-/ JMd KJn int (välj valu, kurtmist) Nda terve, et [ei] 'ütte 'korda aijõ-h kuä_mtõ Khn; aijeh, kis seda 'kõiki tiab JMd Vrd aijah

aik¹ → eik

*aik² varekselle 'vaiku, arakalle 'aiku, musta linnule muud tõbe (õeld lapsele valu leevenduseks) JMd

haik¹ aik g aigu Sa Hi(g -o; h- Phl) M Ote San V(h-), aegu Vig(-o) Kse Var Tõs Aud Nis Nõo; aek pl aegud, -od Mar; pl aigud Kse Jür HJn Ksi, ae- Muh Khn Kõp Vil, 'hai- Kuu

1. hrl pl haigutus äi pole see une aik, see muidu aik Khk; nii 'kanged aigud käivad peal Põi; haik ajab 'haiku taga Phl; aegod keivad Anne 'peale, magamesed Mari 'peale (õeld unisuse puhul) Mar; inime on unine, aegud tulevad 'piale Nis; oh sa 'eldeke, aegud käeväd Vil; mÿÿs mõtelnu -- nemä annave 'aikege üt'tõistel 'märke nüit; ku

kateksi üte oorige aigu tuleve, ütelts ütest kannust saame juvva Krk; [tüütu inimene] käib nigu aik inimeste `mÿÿdä Nõo; aigu käävā Annõ pääle, suigu suurõ Liisu pääle Ote; aik kää üte suust tõsõ `suvvõ San; haik tüküss pääle Kan; nigu suu är ammutõt, jälleki aik aigu takan Krl; sa_lasi haigu mullõ `säl'gä, ma_kah pedi haigutõllõma Har || suu hakkab vett `jooksma inimesel, tulist vett toleb suhu, siis `öotakse, et soe haik hakkab Phl

2. fig aeglane või laisk inimene ka sii aik mõstab ärä minnä Trv

haik² aik g aigu Rei; haik g haigu Har Rõu kerglane; lapsik; saamatu Aik laps - mis tema ka täab Rei; Haik om -- `väega uimanõ, `haikõlõss pal'lu; nigu haik nakass `hullamma; taa -- aja naid `haikõ juttõ ja tege `haikõ t'ekõ; haigu `pyylnõ inemine Har Vrd heik²

haikama `aikama Pha Kod; `haikamma Har Lut; da-inf aegata Kod, haigada Har; nud-part haiganu^p Lut, `aikand Pha halvaks minema; haisema, lehkama `aikand maik Pha; tuar o jo `aikama lähnd; liha tükib `aikama, nõnna libedäss lähäb; kalad juba `aikavad Kod; tyy nigu `haikass, om `haikamma lännü^p. üldäss medä taht `sÿÿki, sääräne halv luht' Har; liha um haiganu hõnguga Lut Vrd aikima

aikima `aikima = haikama `aikind maik sees [lihal] Pha

haiklama, haiklõma `(h)aiklõm(m)a Urv Har(-amõ) Rõu Räp, da-inf haigõlda Har

1. viivitama, aega viitma; kahtlema, kõhklema mi_sa tan `aiklõt, mine_ku läht Urv; mis sa `haiklat ku sa ei lää^p `tüühhü Har; `haiklõss ei tiä kohess minnä^p kost kinni^p haarda^p Räp Vrd haikhõlõma

2. edvistama, alpima - Urv Har Rõu

Vrd haikõlõma, heiklema

aiks- → aegs-, aigs-

aiksahe `aiksahe Urv VId aegsasti Sõss `miitti hummugu `varra rabama ja õdagulõ `jäeti kah `aiksahe Urv; `Naati jo_sügüsel't `aiksahe `villu `ketramma Rõu; ma_laodi kül^p hummogu `aiksahe jo^p haina lak'ka; hain sai `aiksahe är^p tettüss Plv; `aiksahe tul'l tal'v `maaha Räp; `aiksahe tul'li jo kotost `vällä; rehele mindäss `aiksahe, inne puult üüd; `aiksahe tek'k ar tÿÿ, jää äs `iltsõss Se

aiksampa `aiksa|mpa Vas Räp, -ppa Vas, -pa Se aegsamini, varem timahhaavatsõ kuiva sügüsegä^p tetäss rügä õgal puul `aiksampa `maahha; timä lät's `varra `tüühhü, et siss saa `aiksappa kodo Vas; üt'el haaval tulõva lehe `aiksapa `vällä Se

aiksemast aegsamini, varem Tulin kõhe `aiksemast, et siis saan `istuma Jõh

haikõlõma `haikõlõma Kan Har, -ll- Kan Urv Rõu

1. aega viitma, jõude seisma [oli] jäänü^p `haikõlõma, `uutsõ vai `vakte Kan; Toolõ, kiä ei `tüütä^p -- üldäss: Mi_sa^p `haikõlõt, tiü_tüüd kah Har

2. edvistama, alpima mis sa `haikõllõt alati, `tempõ tÿÿt Kan; noh ku latsõ_ `hullasõ^p, vigurdasõ^p -- (õeld) `jätke_joba uma `haikõllõmine Urv; taa rõba `tütruk, haikõlõss Rõu

Vrd haiklõma, heikõlõma

ail `aili Jõh Vai; ail pl `ailid Hlj hv Vai; `aili- VNg silk, räim `räimi `üieti `enne `ailid Jõh; `suomelaised `tullod küläst `kartuli `ostama. `aili `toivad; emä `keitäs `värski `aili tänä `murginast Vai

*ailema (sa) `ailed aelema `ailes `kõige üõ, ei magand, õli `aige nõh; `aileb `põõsa all, ei taha kedägi tehä Lüg

aili- silgu-, räime- `aili rüsadest `üöldi -- pikk kott oli. sel oli `seitse voru -- `järgu `müöda säääl kotti sies. ja säääl oli kaks `nielu. pera `ankur -- siis `sellega oli täma säääl meres `kinni; kas `aili vened `läksivatta juo mere; kolm `aili `paati tulivatta `randa VNg; `aili kala ei suva joe vett; tänä oli üvä `aili `püüki; `aili `verkodel on `pullud `käsnašt Vai

aim aim Kuu Vai, g aimu, ae- eP Trv T; p `aimu(gi) Kuu Lüg Vai Hls Krk; el aimust Krk (hrl partitiivis)

1. aru, mõistus; (nõrk) arusaamine, aimus minu aim seda ei votta (ei saa aru) Vai; Miks ta sealt ää läks, pole `aimu Põi; nagu pole aemu `seeski `ühti (ei tea) Vig; lol'laka aim nüid seda `kinni võtab Juu; tal põle sest tööst `aimugi Trm; mina saen jo `aimu asjass, tämä taht küll sala õiendata Kod; miul om vähä `aimu, ma `arva, et ma järe `pääle saa Krk; lätsi sinna serätse aemuga; kas om aemun, mes sai tettuss Ran; mul es ole `aimugina, et täl serände `aiguss `olli; es tule toda `aimugi et -- poiss om ärä uppenu Nõo; täl ei ole `õiget `aimu pään Kam

2. midagi õige vähest, vaevalt aimatavat püsut `valged `aimu (nõrka valgust) pais-tab Jäm; `valge aim on `väljäs (koidab) Ans; ta oli ka pime, aga sugu `aimu nägi Khk; ma `kuulsi [sest] koa `aimu Kir; natukene `aimu ikke nägin Amb; ei õle sest asjass mitte `aimugi kuulud; küll o sel aim pienikene lõng kedrätud. nõnnagu aim testod Kod; ma vähä aimust ole kuulu seast juttu Krk Vrd äim

aima¹ ma_p saa taga `aima mette (ei tule toime, ei saa hakkama) Pha Vrd aina¹

aima² `aima Vai, ai- hv Kod päris, üsna; ainult, üksnes `aima kähin on, ei saa `äälega `rääki; `aima `üksi `päini olingi; `aima jämedad `vaabugad `otsas; `soldat `aima petti toist Vai; nõul kül'jess `võetud, aima uus Kod Vrd aina²

aima³ pl `aima^p aevastus oi `aima_tul'liva^p; timä tege `aimet (aevastab) Röp Vrd aevas

aima⁴ → ajama

aimama `aima|ma, -da spor R, Khk VII, aimata, ae- spor eP M(-me, -te, -de) T; `aimamma, aimada^p hv Har

1. (umbes) teadma, aru saama; ette teadma või tundma Kõhe nagu `aimasin, et tuleta Jõh; laps akab `mõnda `asja juba `aimama Khk; ei tian aematagi, et see `tõese võib `minna Aud; mul olli `aimamene, et vend kodu tuleb; `aima ära, mis ütelda tahan Hää; ma `aimasin (tegin) teese järele koa seda `asja, akkasin `katsuma Juu; minä aemasin ammu jo, et sõj asi nõnna lähüb Kod; teinekord süda `vaevas, siis nigu `aimab ette, et midagi tulemas on Lai; sõj tulli ninda, et ma es `aimagi sugu Trv; ma ettegi aemassi, et sedäsi lää; ma es mõesta unengi aemate Hel; oless ma sedä engešt aemanu, et ta nii lähüb Ran; kis tyyd os võinu aimada^p, et_tu asi nii lät's Har || (uduselt) mäletama ma_p mitte `aima, koes see (asi) jähi Jäm; ma ikke vähä `aimasi, et ma ole tettü ikke `enni näind Mar; ma `naksi tyyd nigu `aimamma ja mul tul' `mõjilde Har

2. ähmaselt nägema ei teene sil'm ei nää kedagi, aga selle teese sil'maga ikke `aiman natukse `rohkem Juu; Liivakandil akkasin `valget `aimama JõeK; minev `aasta ma nägin ikke, `aimasin [veel] SJn; ma jala ette iki `aima vjil Hls; ta ike `aimass, a `varsti ei näe suguki Hel || ähmaselt paistma `päike `aimab vähe läbi udu Khk; `aimas nagu natuke `valged (hakkas valgenema, koitma) Äks; ommuku tule üless ku vähä `aimam akkass; [vanaaegne latern] vähä aimas `valgust Krk

Vrd äimama

aimamisi umbkaudu tööd piab vahest `aimamisi tegema, kui `ästi ei tia Kos

aimdus `aimdu|s Hlj Emm/-os/ Rei Mär Kos Amb VJg Pal Lai Hls Krk, -ss Ran, -tu|s Khn Tor, g -se, g -sõ Khn; `aimus Trm; p `aimust Kuu (ebamäärane) teadmine, aim; eeltundmus *mool oli juba `seane `aimdos, et se nü peab menema* Emm; *Miol ei olõs `aimtust, et sia juba koo tulõd* Khn; *mul oli kohe niisugune paha ette `aimdus* VJg; *mul ei õld sest asjast `aimust* Trm; *nagu oleks vähe `aimdust, aga õieti ei tia* Lai; *täl tost tÿÿst iki vähä `aimdust om* Ran

aimukene dem < aim mul ei old aimukestki sellest, mis mu `kõrvu tuli Koe

aimus → aimdus

***aimutama** arvama, oletama `rahvas ise `aimutasivad ja `rääkisivad [et olevat olnud tondid] Vai

aimutu aimutu g -ma hv taibutu laps on veel aimutu Khk

ain¹ ain g aina S Mar Var Tõs Hää Kei, aena Rid Tõs Khn Aud Hää, `aine Var; `ain|(a) g -a R; aen g aena Rid Kad, `ae- Hlj; `ainas Hlj

1. a. peam (kala)võrgu selise vaba ots või silmus võrgu nurkades `teises [võrgu-jada] `otsas on kupp `aina `küljes -- `teises `otsas on siis kõis ja `ankur Jõe; *Igäl `vergul neli `aina. `Ainad `solmiti `toise `vergu `ainu, ega kogu ja `ainusse `solmiti `liete `paulad; `Ainad `risti (võrgud valesti kokku sõlmitud); `Ainad `välja (käsklus võrkude merrelaskmisel) Kuu; `teine on `korgi ain, `teine kivi `paela ain, `kumma-gis `otsas kaks Hlj; ühes sälikse `otsas on `aina ja `toises `sorka. kui akkad `verko `luoma, siis `aina ja `sorka `kääväd kogo; all on `vergol ka ain, üks `mieter `pitke, sene saab `ankru `külge `solmida Vai; egal võrgul on kaks `aina, aasain ja pitkain Jäm; ainad o [võrgu] egas `nurkas; rindkõis pannasse `aina `kinni Mus; igal võrgul on üks ain -- ja teine on silmus. se vallali ots, missega sõlmitakse, on ain Pha; *Õhes selise `otsas on aas, teine `lahtine kõöve ots on ain; Võrgul on õlemine ain ja alumine ain. Kui võrgud merese `lasti, `siuti aas ja ain `sõlmi Põi; aina kõru torgatse `juhte august läbi, siis akatse [võrku] `juhtele vedama; ainad o `küindra `pitkised Muh; Kui üks teise kalapüüü `õnne `kaetses, siis leigedi salaja teise mehe võrgu aina otsast tükki ää -- et kala äi saa* Rei; *peremärgid -- iga võrgu aena kapa peal* Rid; *mõrra vesiaja `otsa `siotasse suurt ainad* Mar; *Aena piäl (võrgu servas, otsas) oli mõni räim* Khn; *pealmine ain o `lahti, alumene kibi `külges* Aud; *ku `merre `lastaks `siutaks võrgud `ainasipidi kokku* Hää **Vrd** ainis¹, ainuspael **b.** silmus priitpurje nurkades – Jõe Kuu *`purjel on ain, kus sie `priistanqi `otsa paned `senna `purje `külge ja siis `sellega lükkad `selle `purje `lahti* Jõe*

2. võrguliin metsloomade püüdmiseks *rebane ep lähe kautu `aine; aina peel ollasse siis kui jänest oodetasse* Khk || fig *sool ep lähe midad kaudu `aine* (õeld inimesele, kes kõik meeles peab) Khk

3. rahvas `ollid kahes `ainas (jaos), kui undiau `aeti; `ratsamehed `ollid ise `ainas [hundiajul]; *kui undi au `aeti, siis muist [rahvast] `pandi kõima `aina (jalameheks); küll ma ikka `olli selle `ainas (kalapüügiga ametis); nüid sa oled `jälle luua teguga `ainas* Muh

ain² ain Khk Tõs täiesti, päris *kunningas pidi jõulu `laupa `õösse ain `rasva `sõõma ning kahe kasugu vahel magama; nüi ain punane kuub; ain `valge* Khk; *meres põle muud kui ain vesi* Tõs **Vrd** aina²

hain ain g aina Hel(g aena) T(g aena, aaña) V(h-; g [h]aana)

1. (igasugune kasvav) rohi laesa vili om iki `aina täis Ran; ole küll kuulu noid aende nimesit; nyyr ain (ädal) `olli joba `ümbre kasunu rondile Nõo; et kui `mihkli-päeväss lehe puust ärä läävä, om jüripäeväss aena nõna väl`län Ote; Siss `käiti aenul (rohtu katkumas), iks kot`iga kanneti mõtsa `raendigust ja vil`lä `vjjri `mÿÿdä `ainu `löunasvael lehmile ette Rõn; ma_pia `täämbä `kapsta ainast `puhtass `kitskma San; hainajuuro^p omma läbi üt`stõsõ kasunu nigu vanim Har; siin kasusõ ute_haina^p, kolmõ-kõrraline rohi kutsutass -- ma_`kot`ja kolmõkõrraliisi `haino Plv; mi_latsõ^p umma_kah õga päiv ar voori hainah (rohtu katkumas) Vas; ku jalg om `haigõ, nisõldunu, siss `mäktäss `värsket `haino `ümbre jala Räp; `haina (rohtu katkuma) l`ää korvkõsõga^p Se; pühändüisiga `hainuga `sautadass koto gu_tulõ vanaesä (pikne) Lut || ñg ao päle hain `häitsess (õigel ajal vaja abielluda); noorõb hain häid`sess itne ku vanõb (noorem õde läks varem mehele) Se

2. niitmiseks määratud rohi; talvine loomasõõt lääme `ainu tegeme Hel; kui ain `ildäss jääb tetä, kõvass lääb, üteldäss aenal raud nagel sehen oleva; peenembä aena jaoss `olli paksõmbat rehäd, luha aena jaoss `olli õrõligud, luhan pikemb ain Ran; jaanipäväss tetti ike nyyrd `aina kabelide minnä `vankride panna; ain om kuju, mitte ei lää vikati jüst maha; ubina küll `saiseva, `ainde sehen; kaste tulep `ainule pääle, aena lähvõ ligedass Nõo; [seakarjusele õeld jõululaupäeva õhtul laudas] anna neele (sigadele) -- aenad ette ja `ütte_t: sõõge `ainu, ärge sõõge `vil`lä! ja anna neele kepiga kah TMr; aena om `ronti `võetu, nüüd nakatass vedämä Kam; aina `panti `kämму, peräst rukka, ku kuiva olliva Ote; Äste peenikse ja lehitse aena korjati talvess `lambile Rõn; ma maka -- `ainu pääl Krl; haina `olli väega `pihme^p ku `kuhja `lõiõ, no^p omma haina palava ku tuli; tyyl ol`l hain ni terhve^p hoiyet ku_tenig; nee haina omma ni_koova^p (kuivad), naa `hõngasõ armõtudõ; haina_lahe ma_maha_ruast (laotasin heinasao laiali) Har; `Mõisa `haina alustõdi `pandma inne vanna jaani `päivä üt`s näätäl. Umma `haina kat`s nädälit peräst `jaani Rõu; Jakof `viskass raudnagla haana `sisse Räp; iloside `ilmuga^p om hää `haina panda^p (teha) Se; `aina riibutav re_a (reha heinariisumiseks); `ainaneidetav maššin (heinaniidumasin) Lei

3. heinategu, -tõõ om aenal Hel; ma esi käesi kah aenal, taludel sai iki käiduss; vahel aena `aigu `olli nädälde `viisi ilusad `saisvad ilmad Ran; me käesime Tõravere `laande aenule Nõo; kui [tõnisepäeval] ommukusspoolen [päikest paistab], siss [tulevad head heinailmad] `algusen, kui õdagusspoole, siss aena lõpul Kam; rahvass `olli tullu sinnä aenale, `aina tegemä Ote; vaia `tüt`rik ka üless aia_ja, minnä_hainalõ, muu omma_jo_haina man; mi lähä hainulõ; ma lät`si haina manu minemä Har; Ku haanalt `tul`ti, sõss ol`l tyÿ `laulmine; külänaasõ_käve_ka sõss `haina (heina tegemas) Rõu; ma võtasi ei_`haina minnäki naid `rõivit `sälgä Vas; Vihma pel`ü peräst `mitte haana mano `rohkõmba `rahvaga^p; peremehele tul`l minnä^p hainalõ, `rüäle, `kartolile Räp; vihmadsõ suvõga^p päse ei^p ni pia haina mant; aig haina mano minnä^p; meil om hainalõ minek' Se

Vrd hein

aina¹ `aina saama, tulema Khk Muh Hi Tõs toime tulema, hakkama saama; korda või läbi saama p_saa `riide `tõõga `aina midagid Khk; nad põle ise koa kahegeste `aina saan Muh; Saavad lapsed juba omaga `aina? Emm; kuidas ta nüid `aina saab `ilma tũdardeta Käi; see ei tule elus `aina; ma sain oma asjad `aina Rei Vrd aima¹

aina² aina Khk Hi Rid Mar Mär Kse Hää spor KPõ, hv Trm, Ksi Plt, `ai- Jõe Kuu Lüg Jõh Jäm Põi, ae- Tõs PJg Nis Kos Jür JMd Sim hv Kod, Äks KJn

1. päris, üsna, täiesti ei ole suur egä pisike, 'aina paras Lüg; ma oli täna nii 'aina üksi Jäm; keib aina tasa Khk; Parand oli märg et aena limmerdas PJG; aena laud 'mustab kohe. 'kärpsid täis Nis; täna tuleb 'vihma aina tihedast HJn; nad elasid aena 'ästi, kui 'veski 'kordas oli JMD; aina ilus tüdruk Kad; piim on apu, aina kihiseb aga Sim; aina noored inimesed tapavad 'endid Ksi

2. alati, ühtsoodu, muudkui ega kalamihel ole rahu ega -- 'aina 'püia, ku 'aina 'püia; aina 'ühte 'puhku süüb Jõe; 'aina olen 'üksitasse Lüg; ta on aina aga seal, enam ta mujal ei seisagi Mär; laps tieb 'ühte 'puhku aina pahandust Ris; koan poeb ihu 'sisse, tema lähäb aina sügavamale HJn; kaks nädalad rukki 'leiku aal mutkui aina 'leika, aina 'leika KuuK; ega se karjatse ammet' ia olegi, 'sõitle aina nende 'luomadega Kad

3. ainult, kõigest aina kolm keelt oli peel [pillil], 'rohkem es ole Khk; aina jäljed jäid järel Rei; teda ei ole pikalt, aena sñj kitsas 'sookene Äks

Vrd aima², ain², ainatsi, aine², aiva

aina- võrgu aina külge pandud 'ainapull oli 'kaige esimäne 'aina 'juures; 'aina 'pullud -- 'pandi 'suuremad 'pullud 'aina 'otsa kahele 'puole Kuu; aina võrk (proovivõrk võrgujada alguses või lõpus) 'võötasse üles, et kalu 'vaata (kas on sees) Khk; ainakivid Pha; Ainakäba on lovatükist 'tehtud -- kudumese 'aasta ja ouemärk 'sisse leiget Emm; Aina käbad on võrgu otste peel Käi; Aina käba tehakse kuusest või kadakast Rei

haina- 1. rohu- haanaturvass um haanast kasunu^p Plv; kui hainapälve^p (lumest vabanenud rohulapid) tulöva, tulö 'lookanö Se

2. heina-, heintest koosnev tolmu 'värki võtab [tuulekeeris] üless ja aena tük'ke Ran; ärä olliva viinu aenauniku Nõo; kui ärä olli niidetu, 'lүүdi ain lak'ka -- olli kõik üt's aena lade Kam; 'riiba taa haina puru tast kokku Har; haina sard 'kärpe pääl; 'talvö videlese^p haana tükü^p teie pääl Röp

3. heina jaoks või heinatööks määratud poesi -- 'säätke aenariista 'jyynde, vikati 'otsa ja riha Hel; obönö [kõrtsi] rii' alla 'varju, tek'k vai aenamär'ss 'sisse; aena korv 'olli suurömb kui 'turba korv Ran; A hainaredel^p (sõim, heinte jaoks pandud redel) 'ol'li kah õks näil (hobustel) iin Rõu; haina saraja. neli 'tulpa ja sinna pandass katuss pääle Plv; hainaröivass -- 'paklanö -- tollölö 'panti nööri^p vñjl nukkö 'külge siss sai 'rohkömp 'hainu pääle 'panda^p Vas; haina kösselga om, kohe haina^p 'sisse pandass Röp; hainamär'ss hobösölö 'päähhä 'panda vai [vankrile] 'perse ala 'hiitä^p Se

haina|aig heinaaeg jaanin nakab aenaag; liha 'raasu 'oiti ka aenaaeass Ran; kipe aenaag; kui vihma käesivä, siss olliva alva aenaaja; enne aena 'aiga vanast üteldi, et ärä 'leibä ärä kulutagu, 'oitke aenaajass; kos äädälät tet'ti -- sääl ol'li aenaag vñjl töu paneki 'aigu Kam; hainaaol ei tohe^p 'aigu 'viitä^p Kan; leib olgö hainaaoss Se -alune haanaalonö euf siug, uss - Lut Vrd hainalune -hiir kodu 'hiiri om pal'lu, haina 'hiiri om veidümb Har -ilm heinailm ilus aena ilm 'ol'li, parass tuul kuivat äste -- ja kuiv 'ol'li; ja sügise 'ol'li kah aena 'ilma Ran; kui niipal'lu 'päivä näep tönnisspäevä 'aigu, et mñjss võip obese 'säl'gä karata ja sälläst maha, siss saava ää aena ilma Kam

ainak ainuke ema 'ütlend tüdrugu 'kohta ikka, ainak Khk

hainak aina|k g -ku Ote Urv Vas/h-/; hainag g -u Se heinaaeg, -ilm; heinategu ku tönnisspäiv niigi pal'lu 'päivä paistuss et obese 'säl'gä saa karata, siss saa ää ainak Ote; 'Kangö kuum ainak Urv; no põvva^p, hüä hainag kul^p; timahhava olö hainaguga^p hä'ttä jääñü^p; ka koh omma hainagu^p (heinailmad), hüä om 'haina tetä^p; lät'si hainagulö, vö't'i vii üteh Se || ag kiire töö, rutt rutulinö tүү 'väega, las öi hõngutagi, ka om hainag!

Se Vrd hainang

haina|kaar heinakaar `päivä paestap, mul vaa aenakaari lak'ka `lüvvä Nõo; hiir juusk iks haina `kaarõ alt läbi Rõu; jala pad'u^p sai haina kaari^p Se

haina|kadsak 1. rohutirts – Räp Se `vasta `vihma haina kadsaka `laulva^p; [võetakse] hainakadsak, siss tyyl lastass purta `käsna; olt sa hainakadsak (väike kõhn laps)

Se Vrd haina|kasak, -kasass

2. lastehirmutis haina kadsak - rit'sik tulõ, kõditass Se

haina|kands a. rohutüügas niidü pääl umma haana kandsu^p -- är^p `jalga är^p tsusaku^p Plv; tyy (haug) kudõnõss `päivilikkõ `ilmuga_haana kandsu `sisse Rõu **b.** niidetud heinamaa ku avidi perremihel haina vällä_tetä^p, siss `saie haina kandsu lehmä `kääwü^p Har **-kasak** = hainakadsak – Har Räp hainakasaka^p, nyy_ `laulava_haina sisehn ja_ `karglõsõ^p Har **-kasass** = hainakadsak hainakasass om hal'lass, `kargass `haina `müüdü. võta_kitni^p, lasõ `käsna `salva siss lõpõss käsna ärä^p Har

hainake dem < hain soe `lilli lyyim ei syy -- serände ümärik aenakene om Ran; hainakõsõ `saie rukka; naka no_hainakõist `syymä Har; ussaia `päältkki saa ilmadu hainakõnõ Vas; võihain -- sääne `nilbõ hainakõnõ, totukõnõ kasuss `otsa Se Vrd hainake

haina|konn roheline konn – Rõu Vas Üt's sort um kõllatsit kunnõ a^p tõõnõ um haljit vai hainakunnõ Vas **-koorem** heinakoorem kui aena `kyyrmat tetti, tõene `olli `kyyrmategijä, tõene aäd kätte Ran; ja aena `kyyrmat tetti iks kolmearulise viglaga Nõo; haina `kyyрма `kaldu `ümbre^p Rõu **-kott** ku vanast aenal sai `käiduss, siss võtit aenakoti küüru pääle Nõo; panõ^p -- hainakoti `perse ala^p [vankrisse]; sa olõt küll ul'l kui haina kott (rumalast inimesest) Se **-kuhi** heinakuhi mõnel om keväde vjyl aenakuhja mõtsan Nõo; aina kuhja kärpä Ote; marusuur inemine esi ja uma `rõiva olõt kah keskkottalõ `ümbre mütserdänü^p, no^p olõt nigu haina kuhi Har; haana kuhi ei olõ ilosahe kitni sõkut; Haanakuhi tet'te keskpaagast `maoga^p Räp; rüä `kuhja pandass, a haina `kuhja luvvass Se **-kulu** heinakulu vana aena kulu Puh; eläjä^p umma^p `süümä `aetu^p aina kulu pääle Krl; ajagõ no_taa kari `mõtsa, mõtsan syy pääl om vanna hainakullu Har **-kuu** heinakuu, juuli aenakuu Võn; haanä kuu -- vanna pitih alustadass jo `haina Lut **-kõrs** heinakõrs Üt's hainakõrs olõ õi^p meil niidet Rõu; haina kõrs `t'silkunu `maahha Se **-küün** heinaküün egäl talul es ole aena `küini Ran; Aenaküini omma noore asja, nyy tul'liva `ilda kõik; Aenaküini om kõik ilma `laeta ja põrmandut kah ei ole Rõn

haina|laotus 1. heinte laialilaotamine `täambä ol'l aina `laotuss Krl

2. laiali laotatud heinasaad, keeritis Sõss tet'ti neh nyy -- haana `laotusõ^p ja noid palati `lõunavahe mitu kõrd rihuga `ümbre Rõu; Riibuti rihäga [piki] haina laotust, katõltpuult hain kokko Vas

ainaldis ainaldis Ans Khk ainult; päris, täiesti see ajab keik ainaldis `sisse, see `irmpse `aere; [laps] pole ette kummagite nägu ainaldis; võta ainaldis, mis sa sest (mahlast) `veega segad Khk

hainaline ainali|ne T(ae-), -lõ|nõ Krl, hainali|ne, -nõ V(haan-), g -se (-sõ V, -tse San Vas, -dse, -dsõ Se Lut) heinaline aenaline lätt aenale. kas `niitma vai `riibma Kam; ta lät's ainaliste manu^p ainaliisilõ süvvä^p `vjjmä Krl; Nyy^p olõki es `mändse haanalise_kiä laula õs Rõu; pal'lo hainaliisi Plv

ainalt ainult see mis tal `ümmer oli, see oli `ainalt ta enese jagu Mih

hain|alune 1. euf siug, uss – Rõu Vas Se *ül'dässke õt hainalonõ ja angõrja omma_ velidse^p; hainalosit om kattõ 'sorti. lipuga^p na omma väega hullu^p, noilõ olõ õi sõnno; hainalosõ sõna^p* (loetakse ussihammustuse puhul) Se **Vrd** hainaalune

2. folkl uss, hea haldjas talus (asub laudas ega näita end inimestele; kui teda tihti nähakse, on oodata halba) Se

hain|aluse|tõbi teat närvihaigus, mis tekkivat lapsel, kui ema kokkub raseduse ajal ussist *hainalose tõbi, siss tuu* (haige) *'pääga raputass ja silmä^p nii kääväki, sais_ ai sukugi; 'sündõnõ_ latsõl om 'veiga hainalodsõ tõbi. tyyd piät jo inne 'ristmiist 'arstma nakkama. kiä om hainalost jalaga 'hõõrno^p, siss tyyl lastass last jalaga 'hõõro^p, tyu 'veiga avitass Se*

haina|lõpetus heinalõpetus *kui luht valmiss -- siss saeva aena lõpõtust, 'viina Ran; mu_ mälehtümäst 'arti meil itnembä õks 'perrele kah hainalõpõtust Vas*

ainam¹ *'ainam* Mus Põi, ai- Hi, *ainam|as* Emm Rei, g -a; *ainama* Khk ainuke üks *'ainam vend* Mus; *pärdist akkasid rehed, äga 'ainama pää oli rehi* Põi; *Ainam laps* Emm; *'olle see ainam tütar* Phl

ainam², haina|maa ainam TMr, ae- Nõo Kam, g -a *heinamaa kandimehel 'ol'i kümme vakamaad maad 'põldu, aenamaad ja karjamaad kah Ran; koorelilli kasvava mõtsan ja aenamide pääl kuhjapesade asõmõn Nõo; kellel aenamit 'rohkõmp, tollel ol' aenaig kah pik'emp; aenamade sisen, kos kasvatava il'vess 'aina Kam; 'korgõmpa ainamaad üteldes niit, aga madalamp om iks üits syy Ote; üt's niit jo hainamaa päl Har; pütt hainamaalõ viia^p Vas; hainamaapäiv* (heinamaa eest tehtav päev); *Vanast ol'li_ka meil haanamaa_ kavvõh Rāp; nipa'llo mul ka haina maad, ku tah üt's niit om* Se

haina|maarjapäev heinamaarjapäev (2. juulil) *aina 'maarja päiv aina 'aigu Har -mari* hrl pl seemnekupar; *heinapebred haina omma jo^p vällä_ 'syydõ^p, hainamarja^p 'jääse 'perrä Har; haina mara^p -- om 'sõjme siseh Plv Vrd* heinamari

ainamas → **ainam¹**

haina|masin niidumasin *kuiss sul haina massin 'tütätass ka^p; haina massinaga niidetäss ristk' haina* Se

aina|mees jahiline, kelle ülesandeks oli rebane võrku hirmutada *rebane ep lähe kautu 'aine, on ainamees kisa 'lahti saand, läheb tä 'püise Khk*

ainamene ainuke Üks *ainamene* Rei

hainane *aina|ne, ae- g -tse T; (h)aina|nõ, haana- g -dsõ V*

1. rohune, rohuga kaetud; umbrohtunud *nisu põhu eläjät seevä (sõid) ärä, ta 'olli väegä aenane Ran; illuss aenane muru Nõo; põld om ainane, kesvä sehen om tigast ja 'ohtjat ja karva 'tilka Ote; 'kapsta omma^p 'väega ainadsõ^p Krl; syyturvass um katõsugunõ, haananõ ja 'samblõnõ Plv; särõ kudõ pil'li 'ruukõsõ sisen, kos hainanõ om Rāp Vrd* einane

2. *ng mi_ sa kõnõlat sääraitse hainadsõ (väikese, mannetu) helüga, taa ei kuulõki säärait kõnõlamist* Har

hainang *ainang* Krl, h- Kan Urv Krl Rõu Plv Se, g -u, g -o Kan *heinaaeg, -ilm; heinategu nüüd om kõva hainang* Kan; *no 'täambä tulõ ää ainang, no saa vaest kõik' 'kuhja Krl; Hainangu 'aigu 'tul'ti vjil inne 'päivä üless; põimõti rükä kah hainangu 'aigu Rõu; leib olõ hainaaoss - hainanguss* Se || *ng kiire töö, rutt No sul om üt's hainang üt'te alasi, ei olõ 'aigu kunagi^p Urv; saa ai_ 'hõngu haarda^p, üt's hainang*

alasi Rõu Vrd hainak

haina|niitja (heina)niidumasin *Haina`niit`jale sääjeti laba manu^p, tyuga niideti siss rükä kah Har; Hainaniitja ol' [kahe] hobõsõga veetäv Vas Vrd heinaniitja -nädal külvinädal (umbes 20.-27. mail), millal ei külvatud, sest rohi oleks lämmitanud kasvava vilja - San Har Röp Lut `kümness [külvi]nätäl - aina nätäl Har; haana nädäläl kül'bõ_i^p - haanaga kasusõ^p Lut*

aina|päini ainapäini, aenabäni ainuüksi nüid olen üksi aenabäni Mar

haina|pütsik h.-püt'sk San Se heinputk Vrd hainpütsik -reha heinareha aenariha om nüid `väikse `pulkega Puh; ainarihal om viistõiskümme, kaitskümmeend `pulka Ote; Rüäkõrs riibute pääle rüä `põimmiist käsitse `väikeste haana rehhiga üle Röp; hainarihho pääle tet'ti õks vanast `kit'ju ka^p Se

haina|ritsikas 1. rohutirts - T V aenaritsik laul vanast suvi läbi päiv [ning] yÿ Nõo; Ainaritske omma talve vennekoolussin, suvel aga kargleva ja laulva Rõn; hainarit'sik laul haina sisehn, ku_timä maal laul siss om põud, ku_timä puun laul, siss saa `vihma; lasõ ta käsn hainarit'sikal maha `salva^p Har; hainarit'sikass laul, hummõit saa hää põud Rõu; haina rit'sik om sääne rohiline Plv; haina `rit'ska_t'siristäse^p; aina `rit'skidõ `laulu ol' õnnõ kuulda^p Vas Vrd heinaritsikas

2. lastehirmutis haina kadsak - rit'sik tulõ, kõditass Se

haina|ront 1. piklik kitsas niiske heina hunnik aena ront tet'ti `pik'lik ja äste õhuke, et tuul läbi `puhkab Ran; ja aenaront ka `olli -- aena `võeti jala `täisi ja `panti `ronti Nõo

2. heinavaal - Kam

haina|ruga heinasaad aina rua om suure ja `väikse kah Ote; Haana rua_tet'tevä^p ümäriku^p, alt `laemba^p ja päält terävä otsaga^p; ku hää haina saak sõss om kõik niit haina rukõ täüs Röp || ñg [naine] paks nigu tõrikene ja mÿjs ka jäl'e paks, olliva nigu aena rua pääl; Kae kudas vana memm istub, [lai] nigu aenaruga Nõo

ainas¹ → ain¹

ainas² korras ne asjad on nüid `ainas Emm

-ainas Ls üksainas

haina|seeme (põld)heinaseeme mõni kraavit syy kah ärä, `kündse üless, `külvse aena `sjimne `pääle Kam -soo heinasoo aina syy, kos `aina niidetäss Ote; [naised] viinüvä^p latsõ_ka sinnä haana `syho Röp

ainas|pael ainaspael ain¹ - Kei Vrd ainuspael

aina|sõlm a. kalurisõlm kõieotste kokkusidumiseks ja võrguainade ühendamiseks - Kuu Jäm Põi Emm Kui võrgud merese `lasti `siuti aas ja ain `sõlmi, `üiti aina sõl'm Põi; Kahe võrgu ainaotsad siuda kogu ainasõlmiga Emm **b.** kangrusõlm `kanga `solmed kaik teha `aina `solmed VNg

hainatama ainatama, ae- T; hainatam(m)a Har Vid(haant-); ainatõm(m)õ Krl (umb)rohtuma tu vili om väegä ärä aenatanu ~ aenatedu Ran; `kapsta aenatava ärä Kam; `kapsta nakasõ hainatõdama Har; kartohka omma^p hainatõdu^p; maa hainatõdass ar^p; maa sai `varra `küntüss ja hainat' ar^p Se Vrd hainutama, einatama

haina|tegu hainategu aena `teoge kige `rohkemp om rubelemist Hel; vahel läits nädälit kolm, aena `teoga Ran; aenateo ajass kutsuti päevilisi kah Nõo; inne hainateko ta käve siin Plv; Haanatego alost inne jaani `päivä ja püvvetete lõpõtada^p inne jakope `päivä Röp

ainati

ainati *ainati*, *ae-* ainiti *nal'lakas* mies, *vahib* 'sulle *ainati* 'otsa kohe Koe

haina|irts *hainatirts* rohutirts – Rõu Vrd *hainatsirts*

ainatsi päris, täiesti *Kõsane inimene ainatsi vihane ei ole* Hää

haina|tsirts *hainatsirts* = *hainatirts* – Vas

haina|tuust 1. *heinatükk*, -peotäis *tyy* (kuhjalõpetis) *olli* 'väike aena tuust Kam; *siist om* 'hainu veet, *haina tuust om maha_satt* Har; *pan_üt's hainatuust ka hobõsõlõ et'te* Se

2. (müügiks, vedamiseks) kokkukeeratud heinakimp – Hel

Vrd *hainatuut*, *heinatuust*

haina|tuut = *hainatuust tyy haina tuut piat* 'võtma voori pääle minnä ütēn, *saa hobõsõllõ süüä*^p Har Vrd *heinatuut -tõõ heinatõõ aena tyy, rüä* 'lõikuss *olli inimeste jala tyy* Hel; *aeatyy* 'olli rassõ tyy Ran; *Hainatyy alostõdi õks pyyl'päävä* Rõu

ainav *ainav(a)* ainuke *ainav* laps; *vanasti äi läind ainava poeg* *soldatiks ka end Emm*

haina|vaal 1. viirgu kokkuriisutud hein; laiali laotatud heinasaad *haanta* 'laotuss van ~ *vaal* u Plv; *haina vaal, siss naadass rukka* [panema]; *ruast last tõõsõl pääväl* 'maahha, *raputat üsäga lak'ka. siss tyy* [on] *haina vaal* Se

2. heinakaar aena vaal' om ku neidetass Lei Vrd *heinavaal*

haina|vedu *heinavedu aina vetu_i tulõ ni_pia* Krl **ainavene** *ainave|ne g -se* Rei Mar ainuke *teised* 'vüidi ää ja üks *ainavene jähi järele* Mar **haina|vigel** *heinavigel, -hang kolme aruga* 'olli aena vigel, *tollega tetti aena* 'kuhja. *aeaviglal* 'olli *pik'k var's perän* Nõo; *aena vigõl olli puust tettü -- neli arru ehk kolm. arude otsa olliva terävä* Kam; *haina viglalõ pandass pik'k var's* 'perä, *õt saasi?* 'korgõppa 'anda 'hainu Se

***aine**¹ p *ainet* raas, kübe *põle mitte vilja tera ainet, mis ma nendele* (kanadele) *anna; põle tal* (kirvel) *enam tera ainetkid* (tera on kulunud, nüri); *ehk* 'tõõlised *tulavad* *kojo, tahtvad ainet* (süüa) 'soaja Muh

aine² *aina*, muudkui 'lambad 'läksite *ladu ja* 'aine 'läksite 'aine *laust ülesse* 'aine 'korgemalle *lakka* Jõe

ainemalt *ainult kis siis seda* 'vuatab, *pailu tüõ edasi läheb, ainemalt et ta aga sial* *liigub* Koe

ainemane *ainemane* ainuke *ainemane asi, ma_i tia, kuda Seilamä* 'rahval 'aega on, *kas nad* 'omme 'tulla *suavad* Koe

aineti *aineti* Koe VMr, *ae-* JMd ainiti 'vuatab *aeleti* 'otsa JMd; *aineti* 'vahtis 'kangeste *mind* VMr

-**aini** Ls *adruaini*

ainik *aini|k* Põi Muh(*ae-*) Phl Kir, *g -gu* Jäm Khk; 'ainik Lüg Jõh hrl ind ainuke 'ainik 'poigidelle 'anti *ka punane pass. eiväd mend sõjaväkke* Lüg; *siin on* 'võeraid 'rohkemb *kui omi, omi on üks* 'ainik Jõh; *aeinik* tüdar Muh; *ainik* laps Phl Vrd *ainikas*

ainikas 'aini|kas *g -a* = *ainik* *Tämä õli sis* 'ainikas *poig, ainika ei* 'võetu 'kruono Lüg

ainikene *ainikene* Iis, 'ai- Lüg IisR; *ainike* Jaa, 'ai- Lüg; *ainike* Kaa ainuke *Ei* 'ainikest 'ammast *suus* Lüg; *emal õli üks* 'ainikene *puөг* IisR; *ainikene mina jäin ilma* Iis

ainis¹ *ainis* *g -e*, ill 'aini (puujuurtega põimitud) köiest aas võrgu nurga küljes, *kuhu võrkude jadana merre laskmisel kinnitatakse teine võrk* *sedine suur kõve aas*,

juuriga `ümber ära kujutud, siis ta meres kena `lahke, võrgu ännis `siudaste `aini `kinni; ainisega [ühendatakse] kaks `vörku Jäm Vrd ain¹

ainis² ainus nüüd tieb üks `ainis `saemes, mida `enne `aeti sadamed inimised kokko Lüg

ainiti ainiti Sa Rei Juu, ae- Muh JMd täpselt, hoolega; teraselt, üksisilmi `vaatas teise `peele nii ainiti Jäm; Poiss jähi nii ainiti `kuulama Pöi; `vuata ainiti järele, ehk on rõialus Juu Vrd ainati, aineti, anniti

hainpütsik *ainpüt'sik* ?heinputk – TMr Vrd hainapütsik

ainsahe hädasti, pakiliselt *tada om* `ainsahe vaja, vega rattu Se Vrd ainulikult

ainsakene dem < ainus¹ oma `ainsakest ta oiab, oma `kal'imad mud'ugi Mär; `ainsake laps, kus sa selle `ainsaksega lähäd Kos

ainsalt `ainsalt HJn Trm Plt ainult `ainsalt ühe korra on siinbol müristand HJn; `ainsalt sie on sild, mis kroavi pial Trm; muidu `ainsalt `kuulsin seda, et pisuänd on old ja Plt

ainsam `ainsam Kuu, g -a Lüg Rei Kos; aintsamb Nõo; -`ainsam Khk Nis Juu JJn VJg Äks, -mb VMr Trm ainuke; viimane kui üks igä `ainsama `asja tahab minu käst `saada Lüg; läks oma `ainsama pojaga; ojab oma `ainsamad last Kos

ainsamast ainult `kaugemal ei ole `sõitand, `ainsamast säälsamases `Taanis ühe `korra Hlj

-aintsast Ls üksiaintsast

-aintse Ls üksiaintse

-ainu Ls üks-, üts|ainu

ainukane `ainuka|ne Kuu, `ainukai|ne, -o- Vai, g -se ainuke `Tuomas oli `ainukane kes `viiest `vennast `vuode suri Kuu; ei `saadu `ainokaistki kala Vai

ainukene *ainuke(ne)*, ae- spor eP(-o-; -gene Jäm Rei), Hls TLä TMr Vön Kam, g -ese Rei Mär Kei Juu Jür JMd Koe I Plt KJn Puh Nõo, -kse Mar Kse Tõs Hää Kei Hag JMd KJn Hls; `ainuke Lüg Khk Vll Saa Krk(-k), -ne Lüg Vai Krk, g -se Jõh; -`aenke Kod; -`ainukõnõ Ote hv San Plv Vas Se, -`ai- hv Har Rõu (hrl partitiivis või liitsõnades)

1. (üks)ainus; üksik; üks; (koos eitusega) mitte ühtki mitte `ainukest `miestki ei õle `jäetu Lüg; külas oli kaks ainukest `sahka Kaa; [linnud] `võt'sid marjad `viimse kui aenukese ära Mär; viimane kui üks aenuke liige oo valusad Aud; mu poeg sjj olli mu aenuke `lootus Hää; on ta ainukest `ahju tein?; põle sial änam kivi ainukest (varem oli kiviaed) HMd; mitte lusika aenukest põle Kei; mõned ainukesed [naised] käisivad tüöl JMd; näd (sead) on `marja täis viimäne ku aenokene; neli aenokess eläjäd onegi Kod; nüid on jala `kājaid vähä. mõni ainuke Plt; nõjd ollid sis aenukesed kolm maja [siin] KJn; *ainukene lat's tal* `ol'li Vön Vrd ainak, ainam¹, ainamine, ainav, ainavene, aine-mane, ainik, ainikene, ainsam, ainukane, ainum, ainumane, ainumas, ainus¹, ainuvane, ainukene

2. ainult, üksnes, kõigest `Vaivarust kadus viin ära, `ainukene olut jäi Vai; sui `polndki muud `selgas kui ainuke linane särk Mih

ainukesti *ainukeste*, -ainukest, -aenukesti üksi – Var

ainulik *ainuli|k* Rõu(`ai-) Plv Se/-o-), g -ku hädavajalik, pakiline `ainulik tyyj Rõu; *tuu sa_piä_meeleh*, `veiga sääne ainolik asi. *kuis sa no unõhtetke ar_sääntse ainoliku^p asa^p* Se Vrd ainuline

ainulikult adv < ainulik 'Õkva 'ainulikult olõsi 'vahtsõt 'truupi vaja Urv Vrd ainsahe, ainult, ainusi, ainustõ

ainuline ainuli|nõ Rõu, g -tsõ Har Se(-dsõ); 'ainuli|ne g -se Har = ainulik mul om nii 'ainuline asi, et ma sinna 'kuigi minemäda jättä ei saa' Har; k'au sa ruttu, taa om 'veiga ainulinõ; mul ol'l sullõ ainuliist üteldä^p Se

ainult ainult eP(ae-; -o-) Trv Kan, -d Hi(-o-) Hää/ae-; 'ainult spor R, Põi Noa Mih Tor Hää Saa Nis HJn Koe VMr Kad TaPõ spor VIPõ, Krk Plv, -d VNg Vai Phl Nõo

1. üksnes, kõigest, vaid; muudkui 'ainult kaks 'päiva on viel 'aiga Hlj; peenikest 'leiba, no see 'tehti 'ainult pühade aaks ja 'arba Põi; keik läkst 'põldu, ainuld ma jähi kodu Käi; kusimuse 'konti teestel kaladel ei ole kui aenult lestal Rid; külap 'süia saab, 'tarvis 'ainult tööd teha Tor; ega sis sie koht -- 'toitand jo, 'ainult et kolud olid maas (tuli väljas tööl käia) Rak; ku me 'ainult täna 'val'mis saaks Lai; ainult temäle mia anni Trv; 'ainuld ubinit 'tõie, muud mitte midäginä Nõo Vrd aina², ainaldis, ainalt, ainemalt, ainsalt, ainsamast, ainukene, ainust, ainut

2. hädasti, pakiliselt mul om 'õkva 'ainuld vaja katust parandada Nõo; tuu asi taht ainult tegemist Kan; 'ainult vaja Plv Vrd ainulikult

ainum 'ainum hv Trm, ai- Ote; 'ainu|p pl -ba^p Se

1. ainuke 'ainum laps Trm; mul üits ainum elläi tallitada Ote

2. lähedane, lihane (sugulane) vele-sõsarõ^p, nuu omma õks kõkõ 'ainuba sugulasõ^p. ku olõ õi pal'lo, sis tunistõdass 'tõisigi^p, ku pal'lo, sis jätetäss 'ainup umanegi^p 'maaha; üt's vatõr' vöödass õks üttest jaost, tõõnõ tõõsõst, üt's mehe, tõõnõ naase [sugulas-test]. 'ainuppi sugulaisi; 'mõrsat tei 'val'mist (ehtis) imä vai 'ainuba sugulasõ^p Se

ainumane ainuma|ne Koe, 'ai- Kuu, g -se; aenuma|ne Ran Kam, g -tse Puh ainuke Sie nuormies oli 'ainumane poig vanembill Kuu; vähämbä taluse 'ol'liva kuvve päevä taluse, 'ol'li üits aenumane inemine nütäl 'otsa [mõisas teol] Kam Vrd aenamane

ainumas 'ainum|as Hlj, g -ase Kuu, -a Lüg KJn; ainum|as Ris Kõp(ae-), g -ase Koe, -a Vän(ae-); aenomas Kul Mär; p ainumast Var ainuke; (koos eitusega) mitte ühtki [ei] Üöld mitte üht 'ainumast sana; 'Ainumastigi 'kärbast ep ole tuass Kuu; Küll õli tāmäl 'kahju sedä 'ainumat last 'mulda 'panna Lüg; kaks aenumast last mul 'ol'li Vän

ainus¹ ainus spor eP(ae-; -o-), Hls Krk, -ss Äks Trv Krk Vön V(-sõs Rõu Se Lut; aat-), aenuss Hel TLä, 'ainus Kuu Lüg Khk Mär Iis KJn Kõp; g 'ainsa Jäm Rei Rid Mär Kir Tor Juu Kos Jä VJg Iis KJn Kõp Trv Krk Puh ?San Plv, 'ae- Hää, 'ainssa Khk, 'aintsa Khk Vll Põi Kse PJg Ris Juu Plt Krk/-e/, 'ainu Lai Plt Trv Ran Nõo V(-o), 'ainsma Lüg; -aenuse Phl (hrl liitsõnades)

1. ainuke; üks; üksik; (koos eitusega) mitte ühtki 'ainsad pojad Jäm; ma äi laseks mette ainust inimest 'sesse Käi; sii mere 'randes on paelu 'sõuksi 'ainsi inimesi Hää; ainus tütar JõeK; peres põle aenust 'inge kodu JMd; kaks ainust inimest jäi vel 'senna Plt; ku südä täis, siis nutt om ainus sõj rüüst ja abimõjõs Krk; ühindä aatuss (ihuüks) Lut Vrd ainis², äinüss, äünts

2. ainult, üksnes ainus 'suhkru rammu on [joogil] Khk

3. lähedane, lihane (sugulane) 'ainu umadsõ; ainuss veli om tuu, mia olõ õi puul' vel'jä; maha ai uma 'ainu velegagi^p elämä Se; 'ainu velidse^p, 'ainu sõsaridsõ^p (pärisvennad, -õed) Lut

*ainus² hrl el `ainu(se)st vähene hulk (midagi) mul tat küll raasik om, ma an-na selsama `ainusest; kes ei anna `ainusest, ega sji aidast ka ei anna; ma anna sel sama(st) `ainust raasikse ärä Krk

-ainusek Ls üksainusek

ainusi hädasti, pakiliselt ku raha veidü om, siss ostat tyyd, mis `ainusi vaia; Rää piat `ainusi kokku `pandma, muidu pudõnõss maha^p Har Vrd ainulikult

ainus|pael, -paul `ainus- Jõe Kuu Hlj, ae- Rid Hää

1. (võrgu) ain – Rid Vrd aena-, ainaspael

2. äärepael kalavõrgu otstes ülemise ja alumise selise vahel `ainuspael -- `oiab `vergu `ästi `sirgeld `püsti vies; `ainus `paelad `aeta `verko `ääre. verk siis ei kärise Jõe; `vergu `ainus `paulad; `ainuspaul oli vähä `pienemb kui alumane ja `päälimäne `verku paul Kuu; `ainuspael `korgi `ainast kivi `paelasse. nattukese lühemad kui verk Hlj

ainust ainust Emm(-o-) Hag Trm, `ai- Hlj VMr Trm ainult mool on ainost neli `poega Emm; ainust viis last on veel elus Hag

ainustõ ainustõ Vas Se hädasti, pakiliselt Mul om ainustõ vaja liina minnä Vas; tyg asi om ainustõ vaja ar aia^p Se Vrd ainulikult, äinüist

ainut ainut, ae- KJn, `ai- TMr ainult mets kasus salguti ainut KJn; `ainut suu jyysk vett, aga es anna `kiäki meele (meile) `maitsa toda `vorsti TMr

hainutama hainutam(m)a (umb)rohtuma liiva maa pääl tükiss vili hainutamma; maa hainutõdass ärä; Ku `kartuliid ei `mulda, hainutasõ ärä^p; `Porknõ ja sibula omma `väega hainutõdu^p; na `kartuli omma^p nii ärä hainutõt Har Vrd hainatama

ainuva, -ne `ainuvane; p `ainuva ainuke; (koos eitusega) mitte ühtki Kebastid `toised (talled) kaik menemä, et ei jäänd `aida `ainuvast üht; Ei neid (latikaid) ole nähä old, mitte `ainuva Kuu

ainuvasti peaaegu alati Minu `arvamine igä `lähteb `ainuvasti `täude, nää tuljigi `tormi Kuu

ainu|üksi ainu- Jäm Khk Kär VII Kse Koe Plt, ae- Tor Juu, `ai- VNg Muh ihuüksi ainu üksi keib merel Khk; ma olli just `ainuüksi, muid nägijud põle seal oln mitte Muh Vrd ainapäini, ainu|üksipäini, -ütsindä, ainüksi -üksi|päini `ainu üksipäini ainuüksi – Koe -ütsindä ainu üt'sindä Ote u Röp ainuüksi

ain|vaks ain- Mus Kaa, aen- Khk Mus poidla ja keskmise sõrme vahemaa pikkus-mõõduna suure sõrme vaks, see on ainvaks Kaa -üksi ain- Khn Tõs ainuüksi Mia oli ainüksi `üese mere piäl Khn

aip aip Trm, g aiba Lai, pl aibud JõeK lühike hõre vili, haibakas tänavu on see rukis nii vaevane, nigu aip teene, pal'lus `kohtades on vili kõik aibast jäänd Lai

haipa `haipa lobamokk – Se Vrd haiba, haipri, haupri

ai|pael aipael seeliku äärispael, ai – Nis Vrd aiapael

*haipama a_haibanu^p ali a_habrastanu^p Lut

haipri `haipri = haipa pal'lo kõnõlass um `haipri. jovva_i suud kiti^p pitä^p Lut

haipritama `haipritama lõhverdama `haupril suu ammuli, k'õ `haupritass ali `haipritass Lut

airma `airma, (ma) airu "tuuleveski tiiba kinni panema" – Lei

airuma kide on sie, kenega kala vie sies `airub `käia VNg

airuss airu|ss g -sõ "puu, mis tuuleveski tiibu kinni peab" – Lei

ais ais eP M, aisk Jäm Khk Kär Kos HJn Amb JMd Trm Lai, aiss SaLä Kär Kaa, g aisa, ae- (aõ- Khn); aes Ris(-as) Nis Hag Juu JõeK Kad, aesk Jür HJn KuuK, g aesa; `ais(a) g -a R

1. a. (veoki, põllutööriista) ais `saksad `sõitavivad, kaks ovost ies, üks õli `aisus, üks õli `trengis vai `pitsis Lüg; sädelga rihm käib `aisudest läbi; `ennevanast õlid `putkedega `aisad, nüid on `sirge raud `õtsas [aisa veoki külge kinnitamiseks] Jõh; `Laisa obuselle `lüüasse alt `aisa [piitsaga] IisR; regi `viitab, siis o aiste viga; rataste, ree, äge aisad; see obu pole veel `aissade vahele `saandkid; aisa `külges konks, aisa kõru. teine `juhtme ots keib aisa kõrva `külge Khk; Kaks vahe puud oli, mis [käru] aisad koos pidas, `otsapidi tapiti aiste `sisse; Mõnel (kelgul) olid aisad ees, teisel oli pael Põi; voorimehed `sõitvad, eina kessid aisa `küides Muh; hobuseadral `olle kaks `aisa, aga härjaadral `olle üks Phl; [vankri] `aisadel `juhtmed `kat'ki Mär; koolutatud ~ koolotud aesad (endisaegsed puupäradega aisad) Vig; `päradega aisad (endisaegsed puupäradega aisad, mis olid kas vahetult sõiduki telje ümber koolutatud või vitsast või nõõrist võrudega sinna püsivalt kinnitatud); `lõksudega ais (lõhestatud päraga reeais); `konksudega aisad (uemat tüüpi raudpära ja -konksuga aisad) Mih; aes käis assi `otsa ratta taha; aesa sõrmus (silmutsekujulisel koolutatud aispära) oli nii suur, et läks assi `otsa; `ärge reel `aesu ei old. oli vehmar Nis; [äkke] Aesad käisid vibudega ees. Auk oli aestel sees Kei; `enne oli obone aestega ees, äkke ees olid aesad, nüid on `trengidega ees Juu; `uostel kellad `aiskades -- mõnel luogas, mõnel aias [pulmasõidul] Amb; `vankril one aesad, adral kured; [peru] obene lüüb üle aesa Kod; obene karaß aiste vahelt `väl'lä Trv; obese katelt jakult ehen, üi's aisun tõine `tuislen; tõine (hobune) pitsin, tõine aisten Krk || tiisel `suurel `vankril on üks `aisa keskkohas ja kahel pool on `nüõrid Vai; ahe `vanker -- kaks ratast all, pikk jäme ais oli ees Juu; [lapsevanker] oli aisaga, siis sai vedada oma taga VJg b. fig Midäs siel `peili `otsass `ninda `hendäs sädid, `kesse nüid sinusse `aisa `otsa aja, ehi nii `palju ku tahess Kuu; mies on juo suur, ei võtta isä egä emä sõna `kuulla, ei `sõisa `neie `aisude vahel Lüg; Tegi, tegi ja siis `järsku kui lüüb `aisalt `vällä, siis enam ei `lüguta midagi Jõh; sellel on lepa aisad (vihastab kergesti) Khk; äi akkand `tööle, äi ole teisega nõus, lööb aisa alt ära Emm; viab teist `aesa `müõda (talitab omapäi, teistest erinevalt) Hag; kui sirbiga niidad sedasi alt aesa (? käevare alt), siis [õeld] `ruovima Jür; alt aisa `vaataja (laisk inimene) Trv; alt aisa 1. salaja; ebaseaduslik(ult) Sain altaisa [osta] Vig; Küll see oo üks paha inimene, `mutku annab aga altaisa, et tia` arvatagi; Juri oo salakabal, virutab aga altaisa Han; altaisalaps (vallaslaps) Plt; 2. liiderdaja alt aisa naene kõib ilmaga `ümmer Tõs; linna lika, se oli altaesa lind, kis meestega `ümmer aas ja `ühte elas PJg; va altaesa mÿjs Hää; alt aisa laskma ~ löõma 1. liiderdama lüüb ald `aisa Kuu; alt aisa `laskja Plt; alt aisa `lüüdäv(e) (kergete elukommetega tüdruk) Krk; 2. varastama - Krk; üle aisa löõma liiderdama Ise õli `naisemies, a lei ülä `aisa Lüg; Eks naine akkas enne üleaisa `löõma Han

2. (esemete osa) a. hri pl vokiratta kandepostid `Aisapulk vokki `aisa `õtsa `aukudest läbi, et rattas ei tule ära; Üks `aisajuhe (vokiaisa toe) õts on emäpuu sies, `tõine `nurgite `vasta vokki `aisa Lüg; `aisade vahel käib [voki] ratas -- `aisad on -- `püsti `pengi `külles Jõh; [voki] aesad on pool `vilta vähä Tõs; teene aes on teenepol ratta [vokil] Nis; `aiskade pial `jooksis vända raud, aisad `oitsid ratast üleval Trm; okil om kaits `aisa Trv b. kiige külpuud, mis ühendavad põhjalauda völliga `küige `aisad `käiväd ülevält `arjabust `alle `põhja `raami Lüg; neid `küikasid on ka, mis kahed

aisad keivad risteti Khk; Nee olid pisiksed kiiged, mis nelja aisaga olid, suured kiiged olid ikka kuie aisaga Pöi; 'otsid seält aesast 'kiñni [kiikumisel] Mär; c. Käu 'aisad (võrgukäbi harud) Kuu; meite ema 'rillidel olid aisad (sangad) küljes Khk; ui aesad (harud) Rid; päärid -- kellega nääd viisid [turvast], aesad olid tääl 'küljes Aud; sua laadi aisa (külpuud, mille vahele kinnitub kangastelgede soaraam) Krk || hum (kilgi) koivad – Ris

3. kangaviga Ais on 'kangas -- siis tuleb [lõnga] õts 'surnukas 'katki tehä ja 'viskada 'tõisepuolt 'uuest 'sisse, sedäsi saab abi 'aisale; Ais jääb 'kanga 'alle ehk 'pääle kui niis on 'katki, pikk niit, vahel kaob, tuleb 'uuest Lüg

hais ais g aisu, ae- eP(g -o) eL(h- V); 'ais|(u) g -u R(h- Kuu)

1. hri (igasugune) lõhn; hv ebameeldiv lõhn, lehk nie kana 'varbud, nie 'aisevad üvä 'aisuga VNg; kuer 'nuusib ja 'tõmmab 'aisu, 'aisu 'müödä ajab taga; senel (haigel) on juo 'surne ais 'küljes Lüg; tämä tieb paha 'aisu (peeretab) Jõh; ma katsu 'aisu (nuusutan) Jäm; kaßs väab roti 'aisu Ans; kui sihand piline ilm on, siis 'eetasse: üsna vihma ais 'lahti Khk; tegad 'pöösa all 'värske 'aisu (suguühtest) Mus; Ega rohu kõrrel, ega taimel on 'eese ais Pöi; kalad lähvad kanastama, ais taga Muh; ülles läks lodides vee aisu 'peale Rid; õhk ja ais 'juures (halvaks läinud lihal) Mar; suur süte ais lõõb tuppa Kse; Pane rasu 'väl'la, [rasvatihane] jusku aisust tunneb Hää; kui üks ehk kaks 'tinti on [võrgus], ei nää, aga ais annab ära HMD; küll on ea ais toas (nelipühade kaskedest) Juu; saia ais 'kamrin; alb ais juure, nüid 'ütleväd lehk Kod; sital on ais, lõhn on muul, paremal asjal; [koer] aab 'aisu juba, nüid ta lääb sinna, kus loomad on Ksi; möse emä ais mant ärä, sõss lää 'põrse kasume; ku 'lambda sõra ais (piibusuitsust) Krk; kas koppenut 'aisu om jahude man; kül nä siss ärä matava, ku ais 'nõnna lähäb Nõo; putr om paa 'perrä 'väl'läp kõrvõnu, siss tulõ kõrvõnu hais; vöi ku kuri hais! ti pussut 'hirmsadõ Har; Säksa hais man (lõhnaõlitatud) Räp; pini tund 'höstehe 'haisu ja lätt haisu päle takah Se

2. ñg juo sel 'asjal one 'aisu 'lahti: seda 'asja one juo vähä 'kuulla VNg; muutkui lased paha 'aisu nenä 'pääle 'vaide (aeglasest töötajast); kus sa 'tiädäsid, et mina siin olen. tulin 'aisu 'pääle Lüg; Põle seda 'aisu ka sugugi, mis ta räägib Hää; aga läbi nad käesid ja sugulased nad ol'id vanast aisust vjil Vil; oia ennüst 'kaugel sul om ais man (enesekiitusest) Trv; ais 'tulli 'nõnna, aesu 'perrä lätsi - sai manu (kuhugi parajaks ajaks); ei tule aesulegi (vaatama, külla) Nõo; tõse ei saa 'sinna aisulegi (sinnapolegi, nt võidu heina tehes) Ote; kui inemine är^p lät's, (öeld) ei olõ^p 'haisugi 'perrä jäänu^p; Rahvass ol'l välä pääl ni kavva ku 'valgõ 'haisu näkkü Rõu; tuul (inimesel) olõ_i -- umadsõ 'haisugi^p man Se | 'Üeldi, et kui üle kahe 'kümme 'viie 'tütruk vana ja kui ei ole mehele saand, siis tuleb vana 'tütroku ais 'juure IisR; sel alles mimmi ais 'juures ja kõrvatagused sitased (liiga noor); kui üle kolme 'kümne oled ja põle mehele soand, siis 'olla un'di ais 'juures (vanatüdrukust) Juu; ei sedä enäp 'kennigi võta, sel undi ais man jo Krk; vana 'tüt'rigu 'kroika joba, mulla ais man Ran | Oli üksik vana inimene, tä 'ütles ikka, et küll ais tä matab Han; ku ar_koolõdõ^p, kül^p hais matt, maa pääle iks jää äi^p Vas | (peeretajast) kes kurat 'sõrme 'lõikas, vere 'aisu kõik kõhad täis Lüg; oma rahvas, vööras ais -- [öeld] ku mõni om 'aisu tennu Hls | aimu, kuulda, teada ei tuld teda (poega) enam [sõjast tagasi], ei old enam 'aisu temast JJn; Oleks juba keegi aisu suanud, noh siis õleks ju poisikeste kari ühtepuhku ninapidi juures vahtimas olnud Trm; mul om joba vähä 'aisu, mul vähä 'täadmist om Krk; hais ninas aimu, kuulda, teada, haisu ninasse saama aimu, kuulda, teada saama On 'nindagu ais

nenäs (oskas parajal ajal tulla) Kuu; Koolmeister sai aesu ninase ja 'korjas [sussid] käest ää Tor; juba mul ais ninas, tean juba ää selle asja Juu; tal olli ammuki ais nōnan, ega sji asi äkki es tule Hel; aga sulase naine 'olli 'aisu 'nōnna saanu -- et ta (poiss) 'olli pageja Ote; sullō jo hais 'nōnna lät's, et ma pōrsa tapi; kis sullō haisu jo nōnna vei Har; tā kisk jo 'haisu 'nōnna (sai teada) Lut; (pole) haisu (gi) mitte midagi, sugugi mitte mitte tule 'aisugi 'pliidis enamb VNg; ei ma tiä sest 'aisugi Lüg; Äi meitel pole mette mehe aisugid elus-majas Kaa; nüid ei ole tast änäm 'aisugi, sest nooda pūist Rid; Pōle tal äda 'aisugi Hää; temal pōle aru 'aisugi pias VJg; ei ole mitti 'lämme 'aisu sehen Krk; na (kiisakojad) om ammu kadunu, mõnest ei ole enāmb 'aisugi jāānu Ran; tal ei olō^p meele 'haisugi^p Rōu; haisu jüst olō õi mjiit Se

aisa → asi

aisa|kell aisa külge kinnitav tilaga kell suur 'aisa kell õli 'aisa 'küljes Lüg; 'Kerku sõidedi aisa kellaga Rei; aesakell, valatud vasest Aud; aesa kell -- pannakse 'aisa, siis seal plaugub. mõni 'tōmmab ülesse 'looka, kaks tükki kõrvu Juu; aisa kellad tilisevad JMd; pulm sõit, suured aesakellād piäl Kod; vanast olli lokadi obestel kaalan, nüid om aisa kellā Krk || n_g munand mõnel õlema kahed nõud, siis 'ütlevād, et kuremuin ja aesakell Kod -kiige aisakiige oli 'aisadega, põhi oli all, 'sinna 'mahtus neli inimest Mus

haisama → haisema

aisa|puu a. aisaks sobiv puu Kena kõverdusega aisapuu Pöi; 'käisin metsast aesa puid toomas Trm **b.** hrl pl põikpuud, mis ühendavad põllurulli aisu ning moodustavad rulli raami [rulli] pingi jalad keivad aisa puude 'sisse Kär -pāra aisa ots, millega ais kinnitub sõiduki või põllutööriista külge; aisaputk 'vitsust sai 'vāānedā 'aisa perā. sai varu tehā ja 'ümbes esimese kōdara [kinnitada]; 'Aisaperā käis ratta tagant, 'ümbär puu telgadega 'vankri 'telge ja õli 'siutu 'vitsadega Lüg; 'aisaperād õlid 'tuomika 'vitsust. minu isa juo -- 'kõige esimest tegi 'aisa perād 'rauast Jōh; aisa pāra see kooludasse Khk; aisa pāra putk Kse; aesapāra võru 'oedis pāra 'kinni Hag; vanasti 'tehti aisa pāra 'ümbes esimese kodara nagu luua võru -- aisa pāra jāi nagu kaheksa 'number ja ais jāi pidama õnarad pidi pāra 'sisse, et kannatas vedada Kad; vanasti 'tehti 'vitsadest aesa perād, nüid on rauast KJn; Aesa pāra pannasse 'ruiga või sepa-naelaga ja võruga aesa 'külgi ja auguga ots käib 'vankre 'külgi SJn; aisa perāse tetti niidest ja pakaltest Krk

haisema 'aisema, (ta) 'aiseb spor R(h- Kuu; -maie Lüg), Emm Rei Juu ViK Ran Nōo, pr (ta) 'aise, -o Vai; 'aisema Vll Pöi Mär Kse Tōs Tor Hää Saa Ha Jā Sim Iis Plt Puh, 'aisma SaLā Pöi Muh Rid Mar Vig Han Mih Khn TaPō KJn Vil Trv Hls Nōo, (ta) aiseb, ae-, (ta) aīsōb Khn; 'aisme, pr (ta) aisess Krk; 'aisama, -amō, -ōmō, pr (ta) 'aisass San; 'aisōma, aesōta Nōo; 'haisma Rōu, haista^p Har Lei/ai-, 'haista^p Lut; 'aismō, 'aisōdō^p Krl; 'aisama, aisada, -ta Ote; 'haisam(m)a, haisada^p V(-ōm-Se); '(h)aisamō, (h)aisadō^p Krl

1. hrl lehkama, halba haisu levitama; hv (hästi) lõhnama rukki [pöld] 'aiseb; ei pā 'perset 'kinni, 'aiseb 'ühte 'puhku Lüg; 'ruosid 'aisod kovast Vai; oomigu oli nii 'kange maa ais, kas sii 'kuskil pōles, või 'aises see saeu 'vastu Khk; Aiseb kut va jaagapāā 'aegne sokk; Piiberlehe ein kui ta pole 'vihma soand siis aiseb nōnda kas sōō ise äā Pöi; [rebane] 'aisi nagu raebe teene Muh; 'aisis nagu sokk, jalad olid pesemata ja igitsed Han; 'kartulivarred 'aisad niikui sōnik Mih; supp keeb, kardulas 'aiseb juba Juu; tema sōi kōik äā mis 'aisevad oli Jür; 'aisend kalu ei taha 'süia Ann; suveti tuli

tiigi`piale nisuke nagu roheline `muake kord ja läks `aisema Kad; angervaksa eelitsus aeseb magusass Kod; määr on üks `aisev loom, aiseb kui `irmus Ksi; aiseb viinaga Lai; ta (laip) `aisis juba Vil; enig aiseb Hls; ku tagel `aisi, siss olli tuli kül`len Krk; ma_i ole elunegi seräst `aisvat suppi söönu; mia ei näe midägi tappa ei matta, jääb kqik sain `vjrde `aisema Nõo; vesi aisaäs Ote; anuma aisassi, ma mösi niä är^p; kusi jo `aisass ku `oitku^p Krl; ku_ `siipi keedät, siss tuu hais; mata_kaäs liiva `sisse, mi_sa_tel tan haista_last Har; lät's eederiputel' `kat'ski^p, tyy hais kavva `aigu Rõu; pahru liha pauk qnnõ, ku_küdsät ja `haisass; taa `haisass nigu sitt Vas; `rõiva haisi^p Se; nintn `aisass Lei || pej, söim kas sa `haisev saad `väljä; oh tei `haiseva tukked Kuu; no, küll on `aiseva tuge nagu peledus Vai; vana `haisva miherõibõ^p Har Vrd haikama, haisma²

2. ng mis sä `sossutad `tõisele `kõrva, sala jutt lähäb `aisema Lüg; oma `kiitus läheb `aisma Muh; Kui see üles tuleb, siis oo pahandus `lahti, salajutt aiseb Han; sa `aised mu mielest oma juttudega VJg; esiende kituss `aises, aga tõese kituss kõlav Trv; ärä sitta putu, sitt nakab `aisema; ega oma latse sitt ei `aise Ran; lase muu kitävä, ärä esi kitä, `endä kituss `aiseb Nõo; kes `hindä kitt, tyy hais ku sitt Röp; mis sa sitta kität, sitt lätt `haisõmma Se | avalikuks tulema sie jutt on juo `aisemas, küll sie `vällä tuleb ühe `kõrra Lüg; mes me tast niipal`lu kõneleme, `viimate lääb `aisema Nõo

aisk → ais

haiska haiska Rõu Plv Röp lobamokk, kergats tu vana haiska aja umma `lorri Rõu; haiska ineme Plv Vrd haska

haiskama `haiskama, haisada^p

1. lobisema – Se Vrd haiskatamma

2. raiskama ku `kapla tiit, sis üldäss ka õt haisaku_i ni pal`lo linnu; mõista as ellä^p, haisaäs kqik uma kraami ar^p Se

haiskatamma haiskatamma lobisema – Rõu Vrd haiskama, haskatama

*aisklema Puu õtsas puiskleb, aisa õtsas aiskleb, orule munad muneb = ahjuluud Pal

ais|kodar hrl pl ree esimene kodarapaar, mille ümber keerati koolutatud aisapärad – Jäm Ans Vig Kse Mih Tõs päradega aesad olid vanaste aiskodarate `kül`ges Kse; `lõksudega ais ja päradega ais oo siis, ku oo aiskodaras Mih Vrd aissugar

aisma aisma – haisev Aisma vett tuleb ka kaju kui seeld vett äi veteda; Umbe kasund tiigid ja ougud on sui aegus aisma vett poolest saadik täis Emm

haisma¹ → haisema

haisma² `haisma, da-inf `haisu^p haisema puie pääl küll omma lut`ika, nyy_ `haisuva Har

haismine 1. tn < haisema

2. haistmine, haistmismeel `aismine on nenägä `tundemine Jõh; vöi olla et enne `surma är kaop `aismine, `kuulmine ja nägemine Krk

aiss → ais

ais|sogar, -sugar = aiskodar – Sa Muh [ree] aiss keib `võrliga aissugara `ümber `kinni Khk; Aissogar tehakse eesti tugev, tammest vei saarest Kaa; Kõlgud olid änamast ree `moodi -- Pisiksed aissugarad sihes Pöi

haista|perse edev, tuulepea Mes sa oled niisugune `haista `perse, `räägid üht, vade tied toist `muodi `sendä Kuu

*haistatama (sõimamise, tüli ajal) haista soovitama siel jo `haistadetti, `haista `koera `perset Kuu

haistma

haistma `aistma, aista- S(h-, hoista- Phl) Mär Kse Han PJg JMd Kad VJg, aesta- Tõs Kos, asta- Khn; `aistama, `aista- Jõe Kuu(h-) Lüg(-maie) Jõh (hrl sõimusõnana)

1. nuusutama võta aista korra, päris mäda ais `juures Ans; riivistiki `suitsu `tehti. aisteti ninase – see ajas aivastama Khk; kui lehm lüpsiku aistab, enne kut `lüpsma akkad, siis akkab piim venima Muh; täkk leheb `haistma mära, siss `kargab `selga Phl || sõim `haista sidä, mis ei `paista; `haista taha, kui `taivud, kui ei `taivu, siis `katkasta kaul Kuu; `aista `perset `mielega, lakku `perset `kielega; `aista `kassi `perset Lüg; anna Annele `aista, Marile maida ko Jäm; aista äнна alt; aista türa - `putsi - vittu Khk; Ah, aista uru! äi sa seda siit küll äi saa Kaa; Ræegi senega voi aista perset (rääkimine on kasutu) Emm; Ära `plooga säääl `ühtid, aista üsna `iisvassi taa Rei; Selle jutu peal anna taale perset aista Han; aista ete kassi `tussi JMd; asta kuke kikast (öeld tühja jutu rääkijale) Kad; aista õige üre oru siis suad targema aru; aista tui `tussi VJg

2. lõhna tundma koer aistab `ästi, tal o ea `aistmene Mär

haistmine 1. tn < haistma

2. haistmismeel `aistmese võtab ää ja, tä vana koer Mar; `aistmene, `maitsmene, `kuulmene, nägemene, `tunmene -- need oo viis meelt PJg Vrd haismine

3. lõhn, hais ei tunne `miskid `aistmest mette kui nena oo `umne Mar

haisu|kott 1. peeretaja sie on vana aisukot'i suhistab sitta alati VJg Vrd aisur

2. hum meritint – Rid

haisuline haisu|ne Khk Vll Rei Juu/ae-/ JMd, h- Har Rõu Lut, `hai- Kuu, aesule|ne Tor, g -se, g -dse Lut (mingi)lõhnaline, lõhnav sie siep on hää `haisuline Kuu; päris kena aisuline tubakas Khk; see liha om jo halva haisuline ega₂ ta enämb söögiss ei `kõlba^p Har Vrd aisune

aisune aisune g -se Jäm Khk Juu/ae-/ = haisuline `enne kui suitsu maja oli, siis `riided olid nõnna suitsu aesused Juu

aisur `aisur = haisukott `aisur majast `ussõ Lei

haisutama aisutama Khk Rei(-da-) Mar/-o-/ Koe VJg Iis Ksi Plt, -eme Hls Krk, -õmõ San Krl, ae- Tor Hää Kos Trm Kod/-o-/ KJn Trv Puh Nõo, hai- Har Rõu Vas Lut, `ai- Kuu(h-) Jõh IisR Vai

1. nuusutama ukse peelt akkas rasva `vingu aisutama Khk; koer aisotab jah `aiso aab takka Mar; lehm piimä ärä aesutanu Trv; ku vähä `rasva om vjõ sehen ei jyy [loom]. mekuts ja aisuts säääl man Krk || nüid ei aesuta (külasta) `kiäki [eriti poisid] tedä Nõo

2. (halba) haisu levitama; peeretama `Vasta üöd `lõrbivad `kartuli `putru apu `piimaga, siis `pierestavad ja `aisutavad keik tua täis IisR; mis sa aisutat sial – kui laseb sita `aisu Ksi; `minke₂ vällä^p `ussõ, säääl haisutagõ^p; latsõ₂ võttava₂ `küündle nappõ vahelõ, ja₂ käävã₂ haisutõn Har

aisutlema aisutlema Khk Muh, -lõ- Lei (korduvalt) nuusutama sõnn aisutleb `lehma Khk; obu aisutles `surnud Muh

haisu|õli lõhnaõli Mes sa sest `haisuõlist `ninda `põllüäd Kuu; peenike tubakas osteti poest ja aisu eli `pandi sekka Muh; Piiniksed naesed panevad omale aesueli riiete piale Tor

ait¹ ait g aida, ae- eP(g aeta Kod, aõda Khn; aet g aeda Mar Kad) eL(g aad'a); `ait(a) g `aida R(g `aita IisR Vai) a. (vilja-, riide)ait ait all, look pääl = pada Kuu; kaks `aita, üks õli `riide ait, `tõine õli `vilja ait. ait õli puu põrandaga Jõh; `mõisates

olid aidad, talu inimestel olid ooned Khk; üks ait, kaks puu lukki ees = mak'k Muh; vanast 'õöti õue 'kamber, aga nüüd oo ait Mar; 'riided ja vili on ühes 'aitas -- kalad ja lihad -- o isi 'aitas, see o kalakammer Lih; aeda ullualune Nis; mademed on aeda ukse ees Rap; aida trepi 'pealne Kos; aida 'piale pannakse teinekord 'einu JõeK; aida 'kiskuja (aidavaras) Koe; aeda trepp 'olli puiest 'laotud ja trepi jäs 'olli kivi KJn; maapõrmanduge ait om liha 'oidmise jaoss Krk; kiksi süüß endä kirstust, 'elde tõese mehe aedast; noorik pidi egäde 'paika vüü panema, läits 'aita, pañd vüü aeda salve pääle Nõo; aida mant 'tyydi kolmandik jahu [leivaseadmiseks]; 'tuhkru ommava 'aitu all Ote; Ait 'olli kivide pääl, ega aedale es tetä konagi undamer'li; Mõnen talun aedan suvel 'süüdi Rõn; kon vili 'hoiti, tyg ol' ait, kon 'rõiva^p, tyyd kutsuti 'kambröss; ütlen otsan ol' ait, tõsõn kammõr Har; salvõ seeh aidal, a kual olõ õi 'salvi, tu jo kutsutass ambariss; ait kolmõnulgalinõ = 'atrigu terä Se || elab ku lind oksa pääl, temäl om ait sellän ja 'kamber kaalan (elab muretult) Krk; kõik' timä (sõduri) ait ja varanduss om timäl sääl [seljas] Har; ait sälähñ, taba kaalahn (inimesest, kel pole tagavara) Rõu b. magasiat Keik toodi [magasi]aidast, omal polnd midagi [vilja] Kaa; 'aita korjati rükkid ja 'kaarju ja 'õtru, kui inimesel ärä lõppi -- õli 'suada siält Kod c. kaubaait, ladu 'läksid 'ühte 'asja 'puodist võttamaie, [kaupmees] üttel -- 'lähmä 'tuoma 'aidast Lüg; kaup seeh aidad, kaubamehe kraam seeh Se

ait² ait'-ait'-ait' lammaste kutsehüüd – Lei

aitaja 1. tgn < aitama

2. ilus, kõlblik, sobiv; piisav, küllaldane; mõjus – S see [rohi] oli 'aitiji, sellest ma sai abi Jäm; kui äga näu lapp 'aitaja on Ans; üsna 'aitajad tuhliid Khk; vene keel oli üsna 'aitija (mõistis vene keelt üsna hästi) Pha; kalameestel on 'aitija elu; ema oli 'aitija (töövõimeline) inimene Vll; Naa kut tuul aitajaks keeris, nendakohe tõmmedi purjud otsa ja sõit läks lahti Emm

aitama¹ 'aitama, aidata, ae- Khk Põi Muh Hi L ('aitma Rid) spor K I, 'aitada hv R Sa, Iis, da-inf 'aita Jäm Khk Khn; tgn 'aiti- Kär Pha Vll Emm, 'aiti Kaa, 'aitiji Jäm

1. a. abiks olema, abistama ma käisin 'aitamas 'neile 'päästada 'verku Jõe; 'Aitad 'sandi 'sauna, sis 'aita lavale ka (kui kellelegi mingi teene osutad, soovib ta veel rohkem) Lüg; ma 'aita so 'riided ült ära Jäm; poiss tappand mehe ee, lõõnd kiviga 'kukla, maas aidand (lõõnud) veel natine Khk; ma oleks aedan sind veel 'lapsi kasvata Muh; Leena 'aitas mind 'voodi Käi; läksime külasse 'pruuti 'aitama (veimevakka tegema) Rid; tule 'aita moole kot' õlale Mär; pruut nut'is ja muist pulmasesi 'aitasid koa nutta Lih; toeduga 'aitassõ kua, inimesed viivad ligi [pulma]; Kas nämäd 'aitaga - piüks 'aitama 'puati 'vällä 'aada; 'Teiti küll juba 'aitõt Khn; Aita nagu oma last aia teiba otsa sitale PJG; kui teene 'aukus on, lükka takka veel teist, ega maksa 'väl'la aedata Juu; 'aitaks jumal selle pääva 'müõda Iis; mina aedassin 'vaskad (olin lehmäl poegimisel abiks) Kod; [kutsar] aidas ärral pakid -- 'väl'la 'tuua Plt || toimetama, hoolitsema pole 'siia 'moale teiste aidetu olnd mitte Jaa; tema on nii pal'ju 'aige, on aidatav kohe, asemel KuuK; ega ta ise 'voodist 'aitamatta 'kääga 'väl'la ei saand Ann; egä sa õle võevane, et sua ise ennäss aedata Kod b. (mitmesugustes soovides, hüüatustes) Arm aidaku 'teitid (suur tänu, ole tänatud) Põi; jumal aedaku sind; kui aevastatse, siis peab 'üttelema: 'aita jeesus ise ~ 'aita jeessuke Muh; ah 'aita sina, kuule mis asjad nüüd olemas on (magnetofonist) Phl; tere, jumal appi (jõudu) – 'aita jumal (jõudu tarvis) Trm

aitama²

2. mõju, toimet avaldama, mõjuma; kasu, abi olema *Kui ei`aita jõud, sis ia nõu; Mis`aitab`lamba`lahke nägu, kui pääs`päädki ei`püöra* (öeld poisist, kes talle meeldida püüdvast tüdrukust ei hooli); *Ei siin`aita enämb`ussirohi`egä`püssirohi* (millestki ei ole abi) *Lüg; kailud`aitavad tiisiku`aige`vastu Khk; Mis see`paksus`aitab, kui inimesel pole terit mitte Pöi; ei`sinna`aita kellegi ohud ega rohud, kui tüdrukul tõsine`tahtmine oo mehele`minna Mär; Ei`aita* (pole parata), *katsumõ et enne talvõt koo suamõ Khn; mis se`reakimene enam`aitab, mis on läind, se on juba`möödas Juu; ei aidand kedagi, tüdinesin ää ja`antsin järele Kad; sjj vihim ike`aitab Kod; ennevanast ollid sehantsed`nõidused, njjd aedasid Vil || arstima, terveks tegema kis ussi kääst konna ee`päästand on, see inimine piab`keiki`aigid siis`aitama Khk*

3. kõlbama, sobima, kõlblik olema *roho`aitab juo lüä küll, akkama`lüömä Lüg; täna_b`aita`ilma`kinduta* (kinnasteta on külm) *Khk; isased võivad küll`linnas olla, aga emased, mis`sõuksed`ristlased on, äi`aita sääll* (korralikul naisterahval ei kõlba linnas elada) *Kaa; se nõnda närp loom, see_p`aita üle`talve pidadagid Jaa; äi`aita`reekidaged, nii ull jütt Emm; Äi siis`aita mitte, kui laps äi`kuula sõna Rei;`kapsa leeme`sesse pidi liha panema, see mud`u`aita mette LNg; nüüd vist putõr`aitab kua`varsti* (on varsti valmis); *vana inime, kas`aitaks viel`pilti tehä Khn; einad ei`aita`tuua viel* (on veel niisked) *JõeK; [kui piimal] külmavalu väilas on, siis`aitab`juua JJn*

4. a. jätkuma, piisama, küllalt olema *Tõisel`aitab`sarja`täiest,`tõine ei saa`tarbet`reie`täiestki Lüg; Sai just abude vahele`sõukse laksu et`aitab Pöi; ära änam kalla,`aitab jo küll Käi; kui purje ei aidand siis jälle aerud HMD;`andis ikke luadal teisele tohlaka ära et`aitas Kad; minule`aitab sjjkõrd sellesski Kod b. läbi saama; kestma, vastu pidama selle natoksega peab`aitama niikaua kui`jälle saab Mar; omiku`aitasin`jälle ilma [söömata], lõõna siis sõin`truuste Juu; temal oli preßraud, se`aitas tema eluaa Ann; kava teie selle süemaga`aitate, süege`silku, vat siis`aitate`õhtani VJG c. "pingutust nõudma" `aitas vel mere äärest ära taluda Noa*

Vrd abima, avitama

aitama² `aitama, da-inf `aita aietama küll vana [mees] ait`ku ta pailu kama`putru oli söönu Trv

haitama `haitama, `haida-

1. segama; takistama *Egas tuo tühi asi`haida egä`kielä; Täna oli kalu vähä sie hait et`liete`paulad olid lühükäsed Kuu*

2. mõjuma; hoolima *Obedin täda küll, vade ega tä sest`haitand; Siel on`lainevari, ei see tuul`sinne`haida Kuu*

aita → aitäh

aiti me läksimä kõik`iiti ja`aiti, nõnna kõik lähväd laiali. vahel`üeldässe, üks õli`iiti tõõne`aiti Kod

aitija, aitiji → aitaja

aitima(1) → aituma¹

aitjumal → aituma¹

haitlema `haitlema "järele mõtlema" *Egas sen`arvud`haitle, et ei menis paha`pääle Kuu*

aituma¹ `ai-tu-ma, a-t`tu-ma, `ai-tü-ma, a-t`tü-ma, `ai-tü-mä Pöi Emann (`aitum Krk); `ai-tu-mma, a-t`tu-mma, `ai-tü-mmä T V, `aitjuma, `at`juma Tõs Pst; `ai-ti-ma, at`tima Kuu Lä I SJN; `ai-timma Khk(at`timm 1stK) Kra; `aite-ma Vän; `ai-ti-mal,

a-t'i-mal, 'ai-te-mal, 'ai-ti-mmal, 'aitju-mal, 'aitu-mal, 'ai-tü-mal, at'tümal S Lä Ris HMD Nis; 'aitjummal', 'ait'umal Lei Lut

1. tänusõna 'Suoja 'leivä 'aitima on 'toisess 'ilmass iess Kuu; 'aituma, ole sina tuhanest 'tervest VNg; eks tämä 'aituma ette käi küll, egä minul tämäst midägi 'maksu ei öld Lüg; laps pole mette nii pailu öppind, et 'oskaks 'aiti-mal ütelda Kaa; Aitüma tulemast Pöi; 'ai-timal 'äia, 'ai-timal 'ämma, 'söötämästä, 'jootemästä, minu obu oidemästä rhvl Muh; tee ja rüki peal, saa mette 'aitümagi Mar; 'aitüma, 'aitüma pae paegale [panijale], ja kibi kikerdajale ja nurga nukerdajale (laste vihtlemislaul) Vig; 'aitju-mal 'andmast Ris; 'aiti-ma kala ja leevä edess Kod; 'aitu-ma 'andjel, tuhant 'tervist toojal; ka_sa 'aituma ka annit; 'aitum, 'aitum vjž esäksel, vjž emäksel, maari emäl ja maari esäl, sikkess ja rikkess, töisele 'andjess, ei mitte 'tahtjess (öeld last saunas viheldes) Krk; at'tu-mma jumalale, olga terve 'saat'ja; sannan vihuti, siss töe-ne üteli, et at'tu-mma, at'tu-mma, at'tu-mma sanna 'kütjäle, viha 'audjale, vjž 'tyyjale; vanast üteldi, et 'pehme leevä at'tumma lääb läbi 'pilvi 'taivade Nõo; 'pal'la 'aitum(m)a jžst ei saa midägi Kam; 'Ait'umma sanna 'kütjäle, 'ait'umma vii'tuujalõ, 'ait'umma lõunu 'hiitjäle; ega_siss 'aitu-mma jžst (rahata, muidu) ka_i_massa anda? Har; 'ait'umma söögi jžst Se || (naljatlevaid tänuvormeleid) at'tüma taadale, kes viis lapsed luadale Kad; 'ai-tümma 'aitd'jallõ, passiba 'pañd'jallõ Se; ait_d'ummal 'aitd'alõ, kaššilõ, 'kañd'alõ Lei; hää peräst 'ait'umma, ku'ra peräst perst lakku? Lut Vrd aitu-makene, aitäh

2. ñg saamatu, tossike oled ikke üks at'tuma VJg

aituma² 'aituma Kär, (ta) aidub Jäm Khk Phl, 'aidub Ans Khk, 'aitub Khk Mus Krj Emm; 'aiduma, (ta) 'aidub Jäm Khk Mus Rei udarat kasvatama enne poegimist lehm on 'aitumas Jäm; lehm 'aidub, akkab 'aituma Ans; [lehm] on nii suure udara 'aitund; lehm aidub niikaua kut vassigu ära toob, piim 'söörduv nisase Khk; üks mulligas akkab ju 'aiduma Rei

aitumakene 'aitumakõnõ Plv; 'aitu-makst, a-t'tu- Krk aituma a-t'tumakst, ole sa terven Krk

aitumal → aituma¹

aitus 'aitus g -e aitamine; abi kas tä pidäb sess 'aitusess lugu vöi ei pidä, minä muku 'aitan Kod Vrd avitus

aitäh 'ai-tä-hh, a-t'tä-hh R eP Trv Vön Rõn; 'ai-te-hh, a-t'te-hh Kuu Vai Muh Emm Phl Khn Ris Äks KJn eL; 'aiti-hh Lüg Jõh; 'aite, at'te Kod Ran Rõn aituma (viimasest uuem ja lastepärasem) 'aitähh, ole 'tervel Jõe; 'aitäh, 'aitäh, iad 'lapsed Hlj; 'aitehh, tänan väga Vai; Aitäh ei toida kassigi Kaa; kui teine 'ütles 'jõudu, [vastati] tere ning at'tä-hh VII; 'aite-hh abiks tulemast Muh; Tegi nii äkisti tüki läbi, et saand aitehkid ütelda (ei jõudnud sõnagi vastu rääkida) Emm; 'Aitäh, 'aitäh, ole miheks Rei; suur 'aitähh söögi eest Mär; 'aitä-hh [on] tubaka tänu Kse; mi_sa seal lorised laua 'ääres, anna iloste 'aitähh Mih; õõna eest ei ole 'tohtin 'aitähh anda, siis õõnad 'minne ussitama Tõs; ega se na a-t'tähh eest (ilma, muidu) põle 'ühti; 'vaese inimese a-t'tähh on 'taevas kõege suurem Juu; 'aite 'aite vihale, 'aite vedele, 'aite saanale, 'aite lõonile ~ 'aite ahju 'kütjälle, 'aite puu 'lõhkjalle, 'aite vede tuajale, 'aite vihategijälle (vihtlemisõnad) Kod; 'aite-hh, olga terve Nõo; panõ kää kokko ja 'üttele 'aite-hh 'taivaesäle Vön; 'lämmä leevä at'te minnev üless 'taivade Rõn; Aitehh_st ei saa midäge, innemb anna kands 'leibä Ráp || (naljatlevaid tänuvormeleid) 'Aitä-hh lubamast, 'oidagu 'silmad nägemast Lüg; Attehh taiva taadele, et viis latse laadele

aitüma(1)

Nõo

aitüma(1) → aituma¹

aiu¹ *aiu* "poolvedel sootaoline kõikuv pind" *Kae no kulla mjjss tyyd vanat'sia 'sulgu, to_m ku vana igavene aiu, kas säääl põrsa eläse^p* (sulg on sõnnikut ja virtsa täis) Urv

aiu² → aidu

aiu³ → äiu

aiu|poeg → äiupoeg

aiuss *ma en tiä iiuss ei aiuss* (ma ei tea vähematki); *siäl õli näid küll koon, üks õli iioss, tõene aioss* Kod

aiutama *aiutama* Koe Kad leost võetud linu maas pidama *linad said 'liiga vara, kõvalt 'väl'la võtta, nied tahvad kohe 'rohkem aiutada; külmal aal võtab aiutamine 'rohkem 'aega kui suojal aal* Koe

aiva *aiva, aeva* KPõ I; 'aiva R Hag; 'aeva Kuu

1. päris, üsna, täiesti 'aiva vana mies Lüg; *sie on aeva tōsi* JMd; *meie elame aeva ligistiku kohe* VJg; *kui nad (võililled) õitsevad, siis kõik kollendab aeva* Lai

2. alati, ühtsoodu, muudkui 'aeva üks nirin, ükski asi ei 'kelba Kuu; *vanaisa 'naeris mind aiva* Jür; *aiva 'kuula tema 'riidu* VJg; *laps aeva mängib* Trm

3. ainult, kõigest mere pääl ma olen 'aeva 'oldki, ega 'muual ole 'oldki Kuu; 'aiva 'ninda pali on mul raha Lüg

4. just 'aiva nüüd tulingi säält Lüg; *ta aeva alles käis siäl* Kod

Vrd aina²

aiver 'ai|er g -re Hää Ran hallhaigur (*Ardea cinerea*) 'Aiver on merelind, kala'süüja. *mina olen 'aivri näinu, räimekul'ide sias 'lendas* Hää

aivod pl 'aivod (pea)aju - Kuu

aivõ pl 'aivõ^p aju tsial omma^p 'aivõ^p Se

aiõ → eie

aiõr → aher¹

hajagalla laiali, hajuvil *Metted on hajagalla* Kuu

ajage *ajage* Hls Krk

1. aeglane temä om *ajage inimene* Hls

2. aeglaselt, pikkamööda *kurre inimen saap sõss pal'lu parepest kuulda, ku ajage üteltis; me lääme ajage, vōi meil nõnda pak'k om; 'keträ ajage, ärä tulist kedrāte* Krk

aja|järk aeg; periood 'vaine ajajärk Lüg; *Ses ajajärkus juhtus üks imeline lugu* PJg; *nüid on sji etnine ajajärk poha sul täädä* Vil

ajak *aja|k* g -gi Vas; kom *ajakuga* Plt

1. ajamine vōi olla om *jo_karā kodoajagi aig* Vas

2. hoog, kiirus *suure ajakuga pani Pajosi* Plt

ajakas *ajak|as* g -a randaal *Mōisas oli sehuke põllutööriist, kus oli pailu rouast taldrikusi külges. Tiimehed ütlesid et see oo ajakas* Han

ajakene dem < aeg

1. (kindlaks määratud) aeg *meie ajakene oo nüid 'otses* Muh; *sa luoderdad oma ajakese ilusast ära* Sim; *tal (sunnitajal) oma päeväkse ligi joh, oma ajak ligi joh* Krk

2. (mitmesugustes hüüatustes) *issa ajagene* Khk; *armass ajakene! kas tōsi on* Äks; *os_sa pühän ajak* Krk; *oi ajakene, ma_s ole tedä mitu 'aastat nännu; 'eldene ajakene,*

kudass ma 'onte nii taiuta olli Nõo; o_pühane 'aakõnõ, 'tyygõ es mõista ämp 'kolmõ ma lukõ^p San; oh sa kal'liss ajakõni Krl

Vrd ajuke

ajal õigel ajal *Ei sina saa kohe midägi tүүd ajal 'valmis Kuu Vrd ajalt*

ajalasa, ajalase ajalasa Kuu, -ll- Hlj VNg; *ajal(l)ase Lüg ajaldasa Eläb mies ajalasa (oskab aega kasutada) Kuu; küll sie ajallasa 'ilmu lagele, 'eigä sie 'asja külä ole mend VNg; igä tүү tuleb ajalase tehä Lüg*

ajaldasa, ajaldase ajaldasa Jõe Iis, -e Iis; 'aaldasa Koe Trm (omal või õigel) ajal minu ajaldasa; *eks 'süõmine tule oma ajaldasa Jõe; iga tүү olgu 'aaldasa 'tehtud Trm*

Vrd aaldes, ajalasa, ajalase

ajalik a < aeg

1. *ilmalik ajalikud laulud. 'laudasse 'pulumade, pidude 'jootude 'aegu Mus*

2. *maine, maapealne siin ajalikun elun tulep 'kõiki ette, ääd ja 'alba Nõo*

3. *loomulik; õigeaegne muud lahutust [abielus] ei oln, kui ajalik surm Aud; ega ta ajalikku 'surma es sure Krk; temä 'kyyli oma ajaligu 'surma. es ole ta vana, es ole nyyr; lehmäl 'olli vašk periss ajalikul ajal Nõo Vrd ajalik*

4. *oli ajalikkus (minu ajal) Khn*

ajalikult õigel ajal *mia 'mõtli et ületäesi lähäp, aga periss ajalikuld 'olli [lehma poegimine] Nõo*

ajaline a < aeg

1. *aegne ühe ajalised (ühel ajal sündinud) vassigud Khk; me_leme üte ajalise, ütäl ajal 'sündenu Nõo*

2. *õigeaegne ajaline laits om [sündides] 'ütsä 'kuune Nõo*

Vrd aoline

3. *see oo aealine (ilma tööta, vaba aega omav) inimene kel kedägi teha põle; ajalene (aeglane) inimene Mar*

ajalt ajalt Saa KJn Hls Krk Ote, -d Trv Puh Nõo Ote aegsasti; õigeaegselt 'oomugu 'jõudnu aealt kellä 'kümneks 'kohtu pääle Saa; 'pyyl'pe 'õhtu 'jäeti ajalt tүү rahu Hls; *vai sina ei saa latsesst vjäl 'sүүki ajald ärä tettä; ommuku vara lähäp tühü ja ajald tulep kodu kah Nõo; ku ei saa ajalt 'pessä toda rükä -- siss 'panti küll kuhiligu kah Ote Vrd ajal*

ajama ajama R(-maie Lüg) hv Hi M(-e) Ote, V(-madõ Har), -õ San Krl Har; *ujama* Lei Lut('ua-, 'uä-); 'aama Muh hv Phl, M(-e) T Lei Lut; *ajama, 'aa-* I; *ajama, aea-, 'aa-* Sa L K; 'aema Jäm Ans Hi; *aema* Jäm Vig Ris, *aima* hv Jäm Khk Phl (täendusrühmade piirid pole alati selged)

Täendusrühmad: 1. *midagi tegema sundima a. kuhugi või mingis suunas mine-ma sundima, saatma, suunama; midagi tegema sundima; tagant kihutama b. hobust minema sundima; hobust, hobusõidukit juhtima*

2. *a. jälgede või lõhna abil kellegi asukohta selgitama; ees kihutama, jooksutama; jälitama, kätte saada püüdes või otsides järgnema b. otsima, taga nõudma, kätte püüdma c. fig*

3. *(kokku) koguma, korjama a. midagi kokku koguma või kandma; tagavaraks koguma, ahnitsema b. külast midagi kerjama, korjama; kokku, üles ostma c. noorpaarile pulmas raha korjama d. (maksu, palka, võlga jne) kokku koguma, sisse nõudma e. (kokku) kutsuma, paluma*

4. sõitma a. hobusega sõitma, kihutama; hobust haigeks või surnuks sõitma b. (jalgrattaga, autoga jne) sõitma, kihutama; (laeva, paadiga) sõitma, purjetama

5. a. (ära) minema, kiiresti käima, jooksuma; kuhugi liikuma, tükkima; hulku-
ma, ringi kolama b. liiderdama c. (hundiratast, kukerpalli jne) laskma, viskama d.
(vastuvoolu) ujuma e. kiikuma

6. a. teed, sihti tegema, rajama; (piiri, jälgi jne) ette vedama, märkima b. (maatü-
ki) suurust ja ulatust määrama, mõõtma; (maatükke, varandust) ühendama või osadeks
jagama

7. põldu harima a. põllutööriistaga maad harima; põldu tegema b. (seemet,
sõnnikut) sisse kündma c. vagusid kündma; kartuleid muldama

8. läbi närima, uuristama a. (mingit ainet, materjali) läbi närima, uuristama,
rikkuma b. maad üles tuhnima, läbi uuristama

9. niitma; (vilja) lõikama; (heina, vilja) kokku panema, koristama

10. raseerima; karva võtma

11. eraldama, levitama a. (karva, sulgi, villa, kesta, hambaid jne) eraldama, ära
heitma, vahetama; kõõmama, kestendama b. eritama, uhkama, kiirgama, levitama;
kaldale uhtuma

12. midagi valmistama, töötleva a. (midagi) tootma, pruulima, utma b. masina,
tööriista abil töötleva

13. lõnga hasplile, kehale, käärupeudele vedama; kangast kudumisvalmis seadma;
pooli, vihti jne tegema

14. peam terariistaga töötama a. lööma, raiuma, lõikama, lõhestama b. puurima
c. hõõvliga sooni, õnaraid jne lükkama d. vitsa, rehvi peale tõmbama e. kaapima,
puhastama

15. õmblema; külge kinnitama a. õmblema; nõeluma b. kirjama, tikkima; piluta-
ma c. võrgulina jätkama, parandama; võrgule paelu külge kinnitama

16. a. ka fig, lükkama, tõukama, tõstma b. vees või vette lükkama: (palke) parve-
tama; laeva või paati vette laskma või kaldale tõmbama; kalapüüniseid vette laskma c.
labidaga kaevama; (tasaseks) lükkama; (labidaga) täitma, täis ajama; mullaga katma
d. kukkuda laskma, kukutama, (maha) loksutama e. (kangast, riidet) rulli keerama f.
sõelast, sarjast läbi laskma g. peale määrima, võidma

17. a. ka fig, (kuhugi) toppima, suruma, sisse panema, lükkima, pistma, torkama
b. riidetuma, selga või jalga panema, seljast või jalast võtma c. (tugevasti) sööma;
söötma, nuumama; jooma; jootma d. (õhku) täis puhuma

18. masinat,ööriista jne liikuma panema, käsitsema

19. teat olukorda, seisundisse viima, teat olukorda, seisundit põhjustama, mingi-
suguseks muutma

20. hrl impers tekkima; tekitama a. füsioloogilist protsessi või psüühilist seisundit
tekitama, esile kutsuma; paistetust, paiset jne tekitama b. tekkima, tekitama, esile
kutsuma (teat loodusnähtustest)

21. ennast või mõnda kehaosa teat suunas liigutama, teat asendisse tõmbama

22. elama; toime tulema, läbi saama; (aega, elu) mööda saatma, (asjatult) kuluta-
ma

23. a. (midagi) teha tavatsema; taotlema, kätte püüdma b. (hrl taimedest)

24. mingis tegevuses olema a. (millegagi) tegelema, (midagi) harrastama; õiendama,
korraldama b. (peam tulusel) kala püüdma

25. kasvama, võrsuma; kasvatama, välja ajama
 26. a. ütlema; rääkima, kõnelema; vestlema; jutustama b. tähti ütlema; veerima
 27. a. (kangekaelselt) väitma, tõendada püüdma; vastu vaidlema, tõrkuma b. tungivalt nõudma, nuruma, manguma; peale käima või sundima
 28. a. mingit häält, heli tekitama, teat viisil häälitsema; hüüdma, kisendama; laulma, laulu jorutama b. pilli mängima, puhuma
 29. (näitelauseid, mis ei sobi eelmiste tähendusrühmadega)

1. midagi tegema sundima a. kuhugi või mingis suunas minema sundima, saatma, suunama; midagi tegema sundima; tagant kihutama *Sinu aja igä 'tüöle 'jusku 'laiska huost 'hange; Ajamata läks, palumata 'tulgu tagasi Kuu; lähän 'luomi 'karja ajamaie; ädä ajab 'ärjägi 'juoksu; 'sillu 'kupjas tuleb ajamaie tied tegemä Lüg; teise küla loomad olid meite odras, ma aisi 'kinni; vanast oli üks rubel 'trahvi 'maksa looma peelt kui 'kinni 'aeti Khk; 'tööga üle jõu putkestand, ülearu aeab ennast taga Pha; aa sead põllale; enne 'aeti 'süidlased 'mõisas läbi lipu, pekseti Vll; ma liha aa lehmad väljalt ää [koju] Jaa; Pulma omiku siis 'sõuksed targemad ja änamad naised 'aeti 'ruuti ehitama Pöi; Aes omal erpsesti tööga peele Emm; üks hunt läin 'ühte majase, nälg aas ta 'senna Phl; mene aa loomad laiemale 'sööma Mar; sul põle anepid 'ühti, kõht aeab su suiks 'maale Lih; 'koera 'aedatse tagasi Kse; Lapsest oo ikka kasu kua, 'siia- 'sõnna üida-aada; [olen] ise 'käskija ja töötegija, pole teist, kes taga aab Han; loomad jäid pikil päibil 'metsa, änam 'lõunile ei 'aeta Mih; kui udjaga tahad [kalu] vägisi 'võrku ajada, sis ei lähä Vän; koer ajab 'lammad laiale, 'lahku; see võeras loom tahab ära 'aada; nihukene pikaldane, nagu vana oost aa takka Juu; akkas mesilasi 'puusse 'aama Kos; kui koer küll jokseb, siis ikka 'rohkem 'aetakse JJn; ei lähe tema (koer) minu aades [toast välja] VMr; koerale 'öeldakse asi -- kui loomale 'piale 'aetakse Sim; ajavad kala 'juoksu 'võrku 'kinni Trm; naene 'aeti 'vällä oma talust Pal; aasin vasikad 'kople Kõp; äbu aa ärjä 'kaiu, nälg aa näiu 'vargil(e); 'kutsmed olet tullu ja aamate võit minnä kah; poisi aets joba 'lyysu 'võtme Krk; kae 'aiksalt kari 'mõtsa aia Hel; ädä aab ärjä 'kaivu ja nälg aab soe 'küllä Ran; Siss taluse aeava karja kokku Rõn; Aja^p Annõ, käse^p Kärtu; astu ess, saat innembide; är ajagu 'aiku pääle^p Urv; kül^p sa näet, 'aesta peräst aedat (aetakse sind) minemä; aja^p nigu 'nürhrü vak'a saina 'sisse, siss ennembä tji^p esi^p; ku [loomal] -- ollõv kuri manh -- sõss karh aiev kurja 'vällä säält 'hyynõst; Poiss 'aiõ lehmäle piini pääle; esä 'istõ rattõil, ma 'aie 'lihmä 'perrä Har; Vana kahr jyysk kut'sikiidõ manu^p -- ja^p ai töösõ poisi mant är minemä Rõu; lät's lehmäga pul'li mano, ma lät'si 'lehmä takast ajama; naanõ lät's võlssõ, et Juula 'kaara piteh aja kannu; ajagu vai ajamalla^p, ma inäp 'kirki sõnna õi kullõ^p Vas; pasanõ vašk aasõ kar'a 'kiini; ei tia^p mis asi -- 'aie tedä ul'i meele 'pääle minemä Räp; 'aeti maha ar aamõttist, sai vallalõ; kolaga 'aete rahvast 'tyühhõ ja kolaga 'süümä jah Se; mul om 'aamin kari jettebule Lei; 'lambakõsõ ai är^p 'ussõ Lut; üles ajama äratama, tõusma sundima ei taha üless 'tuissa, siis 'tõine lähäb ajab üless Lüg; 'tarvis 'männä 'aia nämäd magamast üles Vai; mine aja 'suiline üles Khk; kell kuus 'aeti ülesse Mih; ma aan ta ülesse maast, mis ta magab 'pääva Juu; päevä tõusust, sis 'aeti ülesse meid, einäle Kõp; temä käsk ennast vara üless aia van ~ 'aada u Krk; 'kullõ ku kikass laalap -- aab rahvast üless Nõo; ku sa hommugult üless tulõt, siss aja^p minnu ka üless Har; aiva^p üless, a tulõ õs Se || (minema, eemale) kihutama, peletama oli sühelust ärä ajamas (arstimas) Kuu; 'kõrkus taarist 'väl'ja aeda Jäm; ta kõib igavust*

'aamas, kodu akkab igavus 'kinni Muh; aas mo une pealt ää Mar; 'ükstas kõik, kellega oma imu 'aada suavad Kad; siis suab su nälg 'aetud Kod; 'seante 'tahtmise nǝjl, 'kennigi sedā janu ega 'niulu ei jõvva ärā aia (öeld ka suguihast) Krk; Juuli om jälleki sāngin, ma aa täl une ärā Nōo b. hobust minema sundima; hobust, hobusõidukit juhtima ärā aja ovost 'ninda pali taga Lüg; 'aeti kaik obosed 'pulma maja 'ovve Vai; sa_p sa jo neid rattud aeda Jām; Akkand otse -- minema, ajand obuse 'sisse [merre] Pöi; kui teina obo 'vasto toleb, siis aeb kõrvale Emm; aa obost tagasi natuke; ei ole saksad ise oost aand 'ühti Mar; aas 'vankre 'ümmer ja aas kummuli; kui sõtnikuvidu tuleb, on 'vankre 'aajad 'tarvis, lapsed lähväd 'vankert 'aama Juu; eina ael -- 'aeti obusega regi [auna] 'juure Sim; ku 'ainu laopäle 'aeti, siss üteldi, aa 'kyyrma äste ligi Nōo; aga nüid 'olli peiupoiss, kes obesid ajas, egäss 'peidmes_s aja TMr; ma aie obese pihaaia 'vǝjrde Kam; üt's 'aiõ hobõst, tallass [pahmast]; aja no_hobõsõid virgõmbadõ; taad (hobust) ei jouaki 'sõitma aia^p Har; Mis sa hobõst nii laasastõ ait, et 'ildast jäit (öeld, kui keegi tuli söögi lõpul) Rāp; 'aiem huu sõtni manu [paaritamisele] Lut

2. a. jälgede või lõhna abil kellegi asukohta selgitama; ees kihutama, jooksutama; jälitama, kätte saada püüdes või otsides järgnema mies ajab 'koeraga jänikse 'jälgi; Ei see kuer 'ilmaski jänest aja, ken vägise 'metsä 'viia Kuu; mõned 'kuerad on, kie 'lindu ajavad; [koer] ajab jänisse ette, küttäle ette Lüg; oh sa 'vaine jäniksekäine, sinu küll taga 'aeda Vai; aga nad (sakslased) koirtega ajasid ju metsad läbi [inimesi püüdes] Ans; Oli eile käind rebast ajamas (kütimas) Pöi; koer aab 'lambud takka Muh; no ma aeasin ikka üks kilu 'meeter maad teda (haavatud luike taga) Noa; karo oli sedā meest takka aand Mar; undid aand vanal aal krat'ta taga Kse; koer tuleb 'nuhkides, aeab oma inimese 'jälgi takka Tõs; 'Ülged aavad kalu tagant Khn; lehm aeab 'aisu, otsib 'teisi 'loomasi Kei; nad olid akand 'jäl'ga 'mööda 'aama, et kuhu se obone on läind Juu; jänekse 'aajatel oli ennemalt kärstesed JMd; egäle ajajale 'arti kakskümmend 'kopkād -- kui jānes kuuld ajajite kisa, tuli 'väl'jä; 'Villem minuda taga ajama, karit sel'jän Kod; 'varga 'jäl'gi aiass; ei tää koš ta (koer) läit's 'nuhki 'aama; vanast olli inimese 'urte aaman ollu; 'aajase om, kes 'masti (kütimisel metsloomi ette) aave; enne olli taluperemehe karjatsit aanu taga 'ratsilobesege Krk; pagenuva alli jǝst, al' aanu takan Ote; pini nakass 'tsirkõ ja jänessiid ajamõ Krl; Latsõ 'ristmise 'aigu piät vadõra jäl_tyy 'ristmise 'vǝjga välāhn 'ümbre_tarõ 'jyyskma ja üt'stõist takahn ajama Rõu; sutt ai takah; 'määntsit 'vargit 'aeti takah jo ol'siti Se b. otsima, taga nõudma, kätte püüdma 'avvi kala, tämä on kudemise ajal 'kange suo vett taga ajamaie; ajan tied taga -- 'eksisin 'vällä; kui midägi 'asja 'õtsib, siis 'ütleväd, ajab 'ninda kui tuld taga kõhe Lüg; sest kassist ep saa 'kassi, kes 'sooja taga aeab Khk; küsitse, 'aetse 'suilesi taga; seda õlut 'aetse õte inǝega takka (otsitakse, kust saaks) Muh; te aeate naa Vigala järel [kohanimesisid] Vig; meriao köesid 'aamas või Var; Noorest pärast just 'kürvasi sai taga 'aetu Hää; tat'ikad -- 'veised aavad neid 'kangesti taga Tür; lammas aab päid taga nagu tulega MMg; lehm niilustab 'süiä taga ajada KJn; [tal oli] Sääre 'kangõ himmu kǝkõ takan aia^p, mia vǝjl ilman 'näie^p Urv; sõna (taga) ajama kogeleva, kokutama ekitab selle sõna 'juures, ta akab 'aama üht sõna, tieb na suure joru, nagu kukk akab 'aama enese 'laulu Hag; ta 'veikselt 'rääkis 'selgelt, aga nüid paar 'aastad ajab sõna taga Pil; aab sõna taga, kis ei saa sõna 'vällä ütelle, kokutess Krk || õiget aega vajama, nõudma kõik tüõ ajab oma 'aiga Lüg; 'kartul aab ikke oma 'aega taga. tema ei ole niisuke, mis teesest 'aastast seesab; kalad vee pääl mǝngivad, oma 'aega ajavad taga, kudevad või Åks || vastassugupoolt otsima, kätte püüdma sie on

taga `aetav poiss, `tütrikud ei jätta maa `allegi tõst; ajavad `pruuti ehk `piiga `lapsukesi taga, `juoksevad `üösite küläs; `ärjäd ajavad `lehmä taga, `lehmäl tuleb `juoksu aig Lüg; lehmäl ähk pullil o ind, kui pul'l `lehma taga ajab Mus; jääb -- kes `lambud taga aab ja sugu teeb Jaa; Ranna `vahtidel polnd sii teha midagi, `ööse käisid küläs, ajasid `naisi taga Pöi; lehem aeb `pulli Emm; poisid aavad tüdrikusi koa takka ja mõned tüdrikud aavad jälle `poissa takka Mar; pullid aeavad `lehma taga, lehm otsib PJg; ma läksin nuorelt mehele, mies aas mind `kangesti taga Kos; minev `uassane õhõv one kua ärä `aetud (paaritatud) Kod; aas tüdrukuid ja `naisi taga nagu tulega Ksi c. fig ei old `mahti `millagi, üks tüö ajas `aeva ühttoist taga Kuu; sie ajab `tühja tuult taga, ei `sellest saa `asja Hlj; Kie tüöd taga ei aja, seda ajab tüö taga (öeld laisale); `ennevanased `rahvas `rääkisivväd -- `tuona `viimate, nuo aja taga siis, `milla sie `tuona `viimate õli; siis `aetasse tuld taga (köetakse, pannakse puid alla) Lüg; Mõni inimene ajab sida tööd irmpsesti taga Khk; aik ajab `aiku taga, akkas `peele aigutama Kaa; `paergu on õõ `otsa `valge valu, koivalu aab `koitu taga Pha; paar pilve räädakad aasid üksteist taga Jaa; Sii on ju auklikud künklikud moad üks kungas ajab teist taga Pöi; Árja `ända taga ajama (öeld sellele, kes pidusöögile hiljaks jääb); Ema ajab kodus `lambaga `lehma taga ja sina siin (öeld ulakale lapsele) Hää; üks tang aab teest taga, ei olegi [supil] `paksu sees Kei; üks tera ajab teist taga (tangusupp on väga vedel) Iis; ärä aa `näl'gä taga (ära ole ahne); ku mõni asi ärä `võetess käest, siss nakka vjil tedä perime. ah mine nüid aja `ruskaga tuuld taga vjil Trv

3. (kokku) koguma, korjama a. midagi kokku koguma või kandma; tagavaraks koguma, ahnitsema küll sie on `oskand nosi kokku ajada Jõe; `aakrikku ajama Khk; [harakapesa] Oksa `raagudest kogu `aetud kut suur riu unnik; Sealt ta ajas kole raha kogu Pöi; olime `oksi kogu `aamas [heinamaal] Rei; `aeti metsast `raagu, see vana rimps korjatasse ära kõik Rid; talbe kõisid [harjakad], aeasid paelu raha kokku Mih; igä kevädi kõiase `ränkä kokko ajamas Tõs; ta on nii `ahne, et ei tea mes ta kokku ajaks Ris; [mahalaotatud] linad `aetakse üles ja keidetakse kubusse Juu; ei tää mis selle varag tetäs et teda ninda pal'lu kokku aias Hls; ma käisi mõtsan `rämpsu `aamen, korjasime `rämpsu mõtsast; mis sa tagavara aat, kokku kogut Krk; mammunat `korjab, aab `taade sedä varandust Ran; taa om taa varandusõ üle `kuhtuga kokku ajanu^p; mihidse -- os `võidanu mõnõ tarutäue mett siia kokku aia^p Har; `Tyyga timä tyyd varra kokku ai ja rikkass sai Rõu b. külast midagi korjama, kerjama; kokku, üles ostma `oostega `käisivad `sandid `katri `pääval `almust ajamas Hlj; ajab linu taga `pitki küläde; muna `kaupmes ajab `jälle mune taga Lüg; Kui `kiegi põles, siis `käidi küläs ajamas, kes `miski `andas. Sie õli põlendabi ajamine Jõh; mõni keib `õlgi aeamas, õlut ka `seltsis; poisigesed keisid ning aasid `küinla puna; `kerjajad ajavad `leiba; ostab ulga `seepisid üles, ajab `villu peresid kautu (vahetab villu seebi vastu) Khk; Jõulu poisid tulid `päkkid ajama Kaa; `tuhtid `köidi koa viinaga `aamas Muh; kui `juhtob kedägi ää põlema, siis keid `jälle armost `aamas; nendel (kadridel) olid kotid koa `juures, aasid `kraami Mar; maeasi kauda aab `kormi kokku Hää `jõuluks käis [hobusekarjane] linnaseid `aamas, `vorsti ja sepikest, `lamma jalg liha Ris; `peipsitagused käisid vana obusid `ostmas ja `kaltsusid ajamas Hag; lina `ostjad käisid linu `aames, linu ja lina `seemeid ja; muna `aaja oli ikke `enne, viis munad `linna Juu; obusega läks ajama `õl'ga, siis viinutab `õl'ga Jür; `lambulene käis ka kakkusi ajamas Ann; `enne käisid ikke põlend inimesed almust ajamas Kad; ta on `vaene saant, aab almust `müöda peresi VJg; sji om kormi `aaja, ken raha ei massa Hls; tema karguts, aa `sijmle `karku egä

'aaste; ma lää sua 'karku 'aama (suga otsima küla mööda) Krk; [mardisandid] ajava rahha, ajava 'leibä, kõkkõ aja mis õnõ 'üski vili Se || (viinaga) pruudile veimevaka korjama pruut ajab oma 'andisid, 'kõrjab 'pitki külä, 'viinapudel 'kimbus Lü; pruudid käivad 'villa aemas Jäm; Ruut käis 'kerjamas, viina ja ninatubaka eest aas 'eesele 'villu Põ; pruut keib 'pruuti 'aamas, keis 'korjamas mööda tuttavaid Mar; vanast ruut võttis viinad 'taskusse, mitu pudelid, siis läks undi 'ända ajama -- siis perenaesed 'antsid 'villu ja 'üüsid ja 'kindud ja kabjusid Mih; noorik kõis külä kaada undi 'ända aamas -- viinaga omale 'asju 'korjamas Tõs; 'pruuti aeama -- ku kihlatud sai, pruut akas 'mööda küla 'käima Ris; pruut' läks undi 'ända 'aama -- pruudid käisid 'valdas pia 'aegu kõik pered läbi Rap c. noorpaarile pulmas raha korjama 'taldrik oli laua pial [pulma ajal], 'sinne igamies pani, mis kedagi tahas 'sinne 'andada -- sie 'üöldi 'kihtiajamine Jõe; pruudil 'olle tano pees. siis hakedi 'lauda 'pühkima ja raha 'aema Phl; raha 'aetassõ enne ärä, siis akatassõ nuõriku kannikast jagama Khn; siis kui pulmad akkasid 'peime maeas lõppema, siis akati 'piale 'jootu 'aama Nis; siis [pulmas] 'aeti seda raha vägise Kei; küll 'aeti [pulmas] voki raha, küll 'aeti lapse kiigu raha Ann; [pulmas] 'aeti raha -- mjs võt'is põlle ülesse -- ja siss 'panti raha noorikul põlle 'sisse SJn || kirikus kotiga raha korjama 'rotmester ajab kotti Jäm; pisine ümarune kot' oli pitka rougu 'otsas, sellega 'aeti kirgu kotti; 'kirkus 'keidi inimiste vahelt korrast keik läbi kotti ajamas Khk; muud äi tee kui aeb aga raha ega põha Emm; kirigus 'ohvrid ajama Rei; need olid kiriko 'vöölmüldred suurt koti 'aajad. teine oli meeste pool, teine aas naiste poolt Mar; kirikukotti 'aama, püseti nina alt läbi, varre 'otsas oli [kott], kell oli 'külges Var; iesti kirikus korjati raha, suur must kot', pidi kukurd 'aetama Ris; 'enne 'Rapla kirikus 'aeti kot'iraha Juu d. (maksu, palka, võlga jne) kokku koguma, sisse nõudma tänavu kevade käis 'köster ise siin 'maksu ajamas Hlj; 'enne õlivad 'tallitajad, ajasivvad päärahasid taga 'pitki külä Lü; mõni ajab oma 'võlga käde Jäm; rot' 'mõistrid -- ne aesid siis [talusid kaudu] kirgu vilja kogu ning kirgu raha ning Khk; Karjane käis korjas ise palga pere perelt ää, käis 'palka ajamas Põ; üks 'päägi üks mees käis 'võlga taga 'aames; kui on 'mitmes 'kohtes 'võlga, [õeld] et nüid lähän oma 'võlga kokko 'aama; 'enne 'köster käis oma 'palka 'aames [mööda talusid] Juu; ja võttis selle raha sialt ära, ja siis 'kiegi ei aand seda taga kua enamb Kad; 'hüülmõldri lät's 'myyna kokku ajama Har; 'massu 'aetass; vata vanõmp käve jo kül'i pit'i 'massu aeama Se; aa ummi 'võlgõ 'perrä Lut e. (kokku) kutsuma, paluma kui üks laps 'sündis, akketi 'ristimaie juo, siis 'aeti vaderid kokko ja 'varrulised Lü; keisid 'talgulissi ajamas Khk; lähen 'rääkima ja paluma ja abi ajama Vll; Mann kõis ühe päeva rehelisi 'aamas Muh; 'kaidaks kõlast ajamas looma tappijad Käi; enne [pulmi] metu püha 'päeba 'aeti tüdrukud kokku 'veimi tegema Mih; pruut' käis pulmalesi 'aames, 'andis 'viina ja Juu; kraasitud kodu, 'aetud kõik küla nooremad kokku, käesid pere perelt ühes koos tegemes Pai; oli maailmatu inimesed kokku aand VMr; ken vaest vaderes aab, või 'santi 'saaja kutsub Hls; ku su vaderiss aiass, sji olli au 'pääle 'aamine; 'sinna olli terve kihelkond kokku aet Krk; viinaga kutsuti, paar' pudõlit 'viina ol' tol 'talgude 'aajal 'karmanin Ote; au ahnitsõja aiass au pääle^p (kui seeliku äär on kahekorra jäänud, tähendab see nt vaderiks kutsumist) Krl; ma esi^p ka ai kokku 'rahva ja kat'i napu katusõ Har; sajaliisi ol' ilmast ja maast kokko aet Plv; siss aiassõ külänaasõ kokko, tetäss olt ja 'viina, siss om suur' kul'ataminõ naisil Se

4. sõitma a. hobusega sõitma, kihutama; hobust haigeks või surnuks sõitma *Jalad*

'kanged 'nindagu läbi 'aetud obusel; Ai kohe tiepääl sinist (kihutas kiiresti) Kuu; lähäb suurt ajo, ajab obose 'lõhki ette; 'erra 'andas 'käsku, et las 'kutsar -- ajab treppi; egä sest obosest enämb suurt 'andi ei õle, ajand juo tõse jalad alt 'vällä Lüg; see on obuse painu läbi ajand Jäm; obu aab 'nelja Khk; obu ajas nõnna üle jala VII; peremes pani obuse ette ja 'aades menema Muh; ära aet obo Emm; see aab üsna 'kullerid (kihutab kangesti) Mar; oli kõik 'risti-'rästi 'vankre 'jäl'gi täis 'aetud Mär; kui pruut' kirikust tuli, siis veli ja aeomees aeasid võidu Mih; ta võis nii kõvasti aeada, kas obune 'lõhki Saa; ajab 'ratsa Ris; aas pulma saest 'müöda Koe; alt ära, muidu ajame 'otsa; ajab vedru 'vankriga nii et tolm 'tuiskab VJg; ku 'traavlid ajad, alate one obene märg kõhe Kod; sjj (hobune) 'jalgest ärä aet; üt's tulep ajaden Krk; 'olli ärä pagenu, sääl 'olli 'ratsala obesega 'perrä 'aetu; om obese kuumass 'aanu Nõo; Esäkene, no ai latsõlõ pääle; ärä aiu^p nii kõvastõ Har; ajagu_i karatõh, las 'sõita 'aigu piteh; pu'oh 'pääga ai uma paräba hobõsõ ar^p Se; sõõd'at iibä kõvastõlõ, uat hobõsõ vatulõ Lut || (hobusega) vedama Kevade enne jaanibed aeada ikka sõnigud Emm; 'mõisad pidid ka omade 'oos-tega töö tegema, 'kündnada ja sõnigud ajama Rei b. (jalgrattaga, autoga jne) sõitma, kihutama; (laeva, paadiga) sõitma, purjetama 'aeda masinui_iega ja 'raktur_iega; Aga 'meie 'puordisse kohe ei ajaned; 'Suome laev oli 'mullalgi 'sinne 'kinni ajand ja siis sie kivi sai nime Kuu; sai 'puolest 'tuulest ajada (küljetuulega purjetada); vat 'saimma ligi Suur'saare ja sääl tuli 'meile 'massin (mootorlaev) 'selga -- ajas meid sääl purust VNg; õppija juht õli, ajas obose 'alle Lüg; laevad aavad lee 'peale 'kinni Muh; 'aedaks 'pouti, tuur 'üंबर Käi; lähtvad 'tritsu 'aama Rid; mede Anni ajas 'jär-gi 'Ruotsi; Pidime 'võrkõssõ 'aama 'üese. Tulõd olid [võrkudel] piäl. Pidime 'sisse 'aama Khn; ajab suisadega mõda 'väl'ja Tor; uesuga 'aetass ju jääd kauda Hää; poisid 'tõmmava 'uisku 'aada Saa; laev aeas 'kruunni Ris; mõned ajavad ulluss [jalgrattal] Kod; ajas 'mootorrattaga ennast 'surnus, meelega oleva ajand KJn; toona^p 'aie üt's matoo-ri rattaga tööõlõ 'otsa Röp

5. a. (ära) minema, kiiresti käima, jooksmas; kuhugi liikuma, tükkima; hulkuma, ringi kolama Kiers 'kanna päält 'ringi ja pani ajama Kuu; mis sina 'ennast 'siia ajad, toppid minu ligi; älä aja 'ennast 'tõiste ette, 'tõised 'tahvad ka 'käia; kuhu ajad (lähed rutates) Lüg; kassid ajavad paigalist 'järge, p_{saa} kohegile teste eest 'minna; poiss ajab õõd läbi 'üंबर; ep püsi vagusi, aeab ühe paiga peelt 'teissi Khk; poisid käivad nõndasamma ula 'aamas; mõni koer on 'sõuke lits, aab 'peale teistega 'üंबर VII; meie va 'ruske [lehm] on igane rüiste, kõik aa ääred aab läbi Jaa; Nii täis (purjus) oli, nelja käpakil ajas ennast edasi; See on 'sõuke loom, täma ajab egast poolist ennast läbi (ükski aed ei pea) Põi; saavad mõõdä 'uksi 'sõelond ja aand sii; iga kord lähäb 'aades pedule, muud 'teegi Mar; mis sa (inimene, koer) ajad sii räätsaksil maas ees Mär; jo te ajate 'metsas kõik kased läbi ja otsite varese 'pessi Mih; aeab (jookseb) 'kiili PJg; mõnel on nihuke mood', et kui ta teesega reägib, siis aab teesele ligi Juu; 'pääva aal magatakse, 'üõsse 'aetakse mäda 'ilmad 'ringi VMr; ma saen aga ajama - 'jyyksma Kod; noored inimesed aeavad 'ringi -- kas pidudele, küla 'sel'tsidesse ja, ulguvad 'pialegi Lai; ümmer ajame - 'aelem, ei kurda kodun paigal Hls; oenass kargutab 'lambit, aab ennast kõhnass Ran; tõene 'aie vjppangiga 'perrä sulle, visass sulle vett 'kaala; aga tyy (talleke) aab 'õkva 'endä ussaiast 'väl'lä Nõo; hjj_{lat}'s aja jo_{käpikulla}^p (roomab) Har || uss ajab maa siest lagedalle 'päivä 'rinde 'suoja; 'tui-se üless, päiv ajab juo kesk'ommiku Lüg; ratas aab ülekaela, 'kiiva all, kui ta otse_p joose Khk; tüka näd 'lindavad 'koplis, tüka õues, pole 'säädust, kus näd läbi ajavad

Mus; *Kui massakad ennast põõsaste sihest ja aide äärest teede peale ajavad, siis tuli 'varsti 'vihma Pöi; kui leedul 'kõidi, siis juuskullid aasid tule 'valgele Muh; mõnes kohas ajavad ussid majasse; [mesilased] 'lendavad, 'lendavad, aavad 'ringi Amb; pää aab jo 'lõune 'rinda Koe; va madu aand kua 'künkast 'välja päeva kätte Kad || kadri-, mardisandiks käima kadrit 'aetasse; need keivad 'marti 'aamas; mardi 'aaja (mardisant) Mar; 'märti käesivä aaman Ran || liikumismängudes (peaosalisena) jooksma, püüdma üt's võt't siss kasuga karvupooli 'sälgä ja üt'el', ma_lähä 'karhru ajama. lask kápile maha^p ja 'naksi 'tõisi 'aelõmma Har; latsõ ajava^p sõkõsikku Rõu; lat'sil, noil om tuu t'suuri ajaminõ, munikõrd 'võtva 'säántse larmiga ku; ku sa pümmest pääst tunnõt ar^p [mängija], sis päset kaabast, a muido piat vil ajama Se b. liiderdama juob 'viina, 'kannab 'põllega 'kraami 'laiali 'pitki külä ja ajab 'tõiste 'miestegä 'ringi Lüg; se aevad sellega läbi (käivad läbisegamini) Jäm; ta_b äbene mette piretkid isastega 'ümber ajamast Khk; tüdrek kõib laialt 'ümmer, aeab meestega 'ringi; sehoke liperdis, kis meestega 'ümmer aeab PJg; Leitäts on 'lyyder -- lohaka naisteinimese 'kohta, kis meestega pailu 'ümmer ajab Hää; mitte 'kuskil ta ei seisa, muudgu ajab 'ringi poestega Ksi; mis sa nendega (tüdrukutega) ike ümmer aat ninda pallu Krk; 'jõõrab küllä piti. aab 'ümber Ote c. (hundiratast, kukerpalli jne) laskma, viskama laps ajab kukker 'pallu Lüg; läks undiratast aides ülepeε-kaila; lapsed aeavad üle peε, akkavad 'tamme 'aama; katsu sa nendega 'tamme ajada (vägikaigast vedada) Khk; Kajuarki ajama (tiritamme kasvatama) Kaa; Nii kaua ajad 'peale õle pea (kukerpallitad), kut 'viimaks kaela ää murrad Pöi; nuga aab aru 'tamme (on teraga ülespoole) Muh; lapsed aeavad ülepeε 'kuutse Phl; lapsed aavad karo 'tammi ja aavad uper 'palli. aavad sedäsi üle pea ennast Mar; kui kaas palderjaani oo saand, siiss aeab uper 'palli Mih; poisik-se aave tiri 'tamme Krk d. (vastuvoolu) ujuma kalad 'õtsivad suo vett, ajavad üless Lüg; Särg meres äi kude, ta ajab kudemise ajaks ennast 'maale jõgede 'sisse; Siis tuli ka tugev lõuna tuul kui anheras ennast maa 'parda ajas Pöi; võrk küll ilusti maas, a tema (kala) ajab võrgu paela ala; purikas ajab tagaspidi, tikub tagasi; purikad ajavad üles 'metsa kudema suure vete 'aegu; kraavist saab vitsmõrraga purikid, ku kalad üles ajavad Vän e. kiikuma ajavad üle võlli Ris; üle võlvi ajatasse kiigel KJn*

6. a. teed, sihti tegema, rajama; (piiri, jälgi jne) ette vedama, märkima sel suvel 'aetasse sihid 'sisse ja tuleval suvel 'võetasse maha [mets] Lüg; 'arju ajama (heinamaade sihte ajama); vahel 'aetasse koolilastele 'jälgi ede süva lumega Khk; aea 'sitmed obusega Mus; urgid 'aeti 'sisse, kui tükkide 'peale õsuma 'aeti Muh; aeb tee 'sesse lomega Emm; lina mual kui on pailu kahalisi, siis ajavad jäiled 'sisse kus kellegi jägu on VJg; 'eeste one ummine, kui tjjd juba 'aetasse, one parem kädä Kod; kui külma akatasse, siss 'aetse 'itsmed Ksi; pliiatsiga 'aeti 'mustrid ette, kust tuli õmmelda Plt; adraga 'aeti [külvamisel] 'it'smed ette Vil; lina vakamaa mõõdeti 'vällä, 'aeti raa 'sissi Krk; nyy lätsivä 'mõtsa 'sihki 'aama; 'talve om tuusanu, siss tulep tjjd 'aada Nõo; mine_sa 'piiri läbi ajama, mi lähä peräst 'nüitmä Har; tal'vinõ tjj 'aeti 'õkva üle 'järvi ja soiõ Vas; tõõnõ aase 'hitskmit, tõõnõ külv Ráp || (juustesse) lahku tõmbama ta aab laugo 'otsa Mar; aea pää 'lahku Hää; aa mo lauk otsekohe Juu; 'juustel aias lahk 'sisse Pst; suiu pää ärä ja aja laik 'otsa Hls; keset päd 'aeti jyyñ, 'juusse 'oll'iva katel pyyl Ran; vanast suk'ki 'juusõ katõlõ poolõ -- jyyñ 'aeti lagipääst. kiä uhkustaja poisi, nyy 'aie joonõ üte kõrva päält Har b. (maatüki) suurust ja ulatust määrama, mõõtma; (maatükke, varandust) ühendama või osadeks jagama meil 'aetasse maa rajad 'pitkemäst ja 'suuremast; maa 'mõõtaja ajas 'krundi 'lõhki

(jagas kaheks) Lüg; nüid `aeti arvad `ühte kokku, nüid o ruut Muh; pia `aegu kümme `ektari aasid ikka mu maa suures Lih; tänäbu `aeti `mitmel moa `piired laiemaks Juu; kui mina `sündisin, `aeti maad `kruunti Pal; igal külal oli karja tee -- ja pärast igal talul, kui maad eraldi `aeti Lai; maa `mõetjad ajavad su piiri `õiges KJn; nurme oli kikk `põlde `kaupa aet Trv; esi `olli viis `sammu, `viirguse `viisi `olli `välä `aetu Ran; Tyyl `aiga olh_ maa `kruunti ajamalda^p Rõu; pääle esä imä `surma `aet'e kõik' kraam ja eläjä_poolõst Rär; kroondi ajaja (maamõõtja); meil om maa `katsahe `nurmõ aet - lüüd Se

7. põldu harima a. põllutööriistaga maad harima; põldu tegema metsad on üles `aetud (haritud) Pha; Nad on selle tuulingu aluse puhas õles ajand (ära kündnud) Pöi; ühe vakama `peäle tuleb linal ikka viis `korda `peäle aeada (äestada) Vig; ajavad karjalappa üles ja teevad `uutsimaad Kir; kare `aamise (koorimise) jaos oli veel `lõi-kamese raud Tõs; pienar tuleb läbi `aada Kos; siin on musta mulla maad, aea adraga nii sügavalt kui tahad Pal; lina tuli mitu `korda `aada (äestada) Lai; aiass rullige `pääle, ku är om vedrudet ja `äestet; `aeteve ravvage om kige parep aia^p, kel obest ei oole, nõj aave ka ravvage [umbrohujuuri] Krk; ku seeme om vedruga ärä seemendet, siss aiass ägliga kõrd pääle Ote; tyyl jäi `kesvä üt's panõhuss aia^p (künda) Har; ala om ar aet (äestatud), mine `kül'bmä Se; pakoga `uätass, et pit'sitänü^p maa ar^p tassatsõst Lut b. (seemet, sõnnikut) sisse kündma `Einaaja ies `vieti `sõnnik `sinne kesale, siis puusahaga `atra ajas `sõnniku `sisse Jõh; ja `külvasin ja, siis pueg akkas `sisse `aama -- vedruga sai `aada Koe; vanast me `külvasime `käega, siis tuli vedruga `sisse aeada Trm; arkadraga `aeti `sisse linada Trv; linna `aeti kah õhukeselt adra ala `sisse Kam; linaseemet es `aeta adraga `sisse Ote; ajage no `täämbä ta kesv maha^p, siss nakass ta kasuma Har; Terä `aeti maa `sisse kõik' harkadraga^p; Lina taha õi_sügävät `sisseajamist; Vana põllu pääle `vijdi sitt ja `aeti hargiga `sisse Rõu; vedroga tohi_i linna `sisse aia^p, `veiga sügävähe saa; `kesvi aasõ `maahha (adraga vai vedroga vai) Se c. vagusid kündma; kartuleid muldama `ärgadega läks ajas vau `lahti, inimesed panid `kardulid `sinna `sisse Jõe; mudiga `aeda `karduli vagusi VNg; `lähmä `kartuli vagusi `kinni ajamaie Lüg; küli vaud `aeti `sisse; adra `kurku pannasse nuut `sisse kui vesi vagusid `aetasse; rugi vagusid äp `aete `arja (harjast teravaks) Khk; ruki küli aal `aetse vesivaod; vaod `aeti `ärgega `sisse, `ärgega `künti Muh; obune aas [kartu-li]vao `lõhki ja sealt sai kraabitud; kardulid `tahtvad läbi ajada Rid; karduli ajamese jaus ei `pandud `kulpi `peale [sahale] Kse; sahk `atra tarvitatse vesivagusid aeada ja kardulivagusid aeada Mih; Taris `õuni (kartuleid) `võtma akata ning vaod `lahti `aada; adraga `aetassõ `sisse vaod, `karduhvlid pannassõ `vaossõ ja `aetassõ `umpsõks `jälle Khn; kaks `ärga olid saha ees -- nemad aasid ju vagust, kardule vagust `küntsidi ja aast `lahti Rap; need vaod on üless `aetud (mullatud), teesed ajamatta Pai; vaod olid `enne `aetud, teene päe `aeti vaod `kiñni [kartulipanekul] VMr; `enne `kartuli panekud `aetasse vaod `sisse Trm; ku lähäd väljäle `künmä, esimäse vao piäd `õige `aama Kod; masinaga `aetse [kartuli]vagu `lahti Kõp; [tema] ei saand peedi vagusid `aada Vil; kardule `aeteve raud; ku sügüsel kartula `võtmine olli, siss `küsti, pal'lu `jälgi ma üless aa Krk; kukid om ärä `aetu, nakava joba [kartuleid] panema; rügä ja nisu `aeti argiga kukki -- kukid `aeti kui `olli ärä seemendedu ja äestedu, madalamba maa `pääle `aeti kukid Ran; `kartuld piab üless `aama. ku kuju ilm om, `täämbä võtame `kartuld Nõo; `kartuli `õõla om vijl aamata Kam; ma_lähä ubina `harju ajama Har; kas `virkse ar omma `aedu^p. `virksit `aetass harkadraga^p; ku kartohka ar

omma^p istutedu^p, siss 'aetass kiinni Se

8. läbi nārīma, uuristama a. (mingit ainet, materjali) läbi nārīma, uuristama, rikkuma koid on ajaned sene kasuka 'paljast Lüg; kumuti jalad akkaned 'põhkema, eks koid ole läbi ajaned IisR; maretabä äästetäste 'põldu, et uss äp aja 'põldu ära; kui sa [puu] 'pehme tuule 'sisse lahed maha, ussid siss aivad täiesti ära ta Ans; ussid ajavad seinad ee puhas Khk; koid 'aevad 'riidesse augud Käi; salakoi ajab 'nahka kada, ihu kestendab Mih; vedage palgid metsast ää, koi aab need ää Tõs; koid aavad kasuka pealt villa nõnna ää Juu; uss ajab orakse ää, ei tulev 'vuasta sua rukist kedagi VJg; juaksiked ajavad kot'id läbi Kod; maoaaje uisa aave mao läbi; oravil [käbi] ärä lülüdet, käbu 'lipne kül'lest ärä aet Krk; sain -- õõsikuss ärä 'aetu rot'tel Ran; ku koi om jahu ärä 'aanuva, siss 'pantana 'kuuma 'ahju nyy jahu Nõo; koi^p ja iire^p ajava 'rõiva iivalõ Urv; hulga ubinõid ol'l toona maha 'jyyskunu, madõl läbi 'aedu^p Har; 'kapsta rood'so^p hiñdsitäse^p, vaglul 'mulkõ täüs 'aetu Plv; kari^p ajava villast rõivast 'kat'ski ajava; horä^p aasõ karva 'maahha Se || viljateri tühjaks nārīma odra mägamad tehasse 'pandade 'peale -- siis rotid ep aa ää mitte Muh; sealt ei oln kedagi [vilja] saada, rot'id olid kõik ära aean Aud; roti om ärä 'aanuva kõik villä, ei ole teri, pal't 'sõkle Nõo b. (maad) üles tuhnima, läbi uuristama 'mütjäss ajab maa alt läbi ja 'õõnest kõik Lüg; 'mütjäine 'aia 'mulda maast üles Vai; mutid 'pürgivad mulla all, aavad 'mulda ninaga ületsipidi Krj; Mügrid aand einamaa puhas ää; Rotid seinä alused kõik ää ajand Põi; kui tal (seal) on rõngas ninas, süss ta äi saa maad 'aada Phl; kuhud aeavad 'mulda, tea kas tuleb sadu Kul; loomad (sead) ajavad juurikid Tor; 'õhtu akasid mütad ajama kardule vao sees Saa; limukad aavad 'üösse moa kupud ülesse Kos; [siga] ajanud vao puna 'põjta üles Kod; mütt aab maa ülesse. kos ia maa, sääul ta aab. päris 'värsked 'aamist ei ole nähnud Äks; vihma ussit 'aava maad TMR; mütel om kõik 'saina veere unikit täis 'aetuva; mütä 'aava 'urge Ote; tsiga tsung, aja põllu pääle tsopa^p 'sisse Rõu; nügrõl - mügrõl omma^p ar kõik^p 'pindre^p 'aedu^p Se

9. niitma; (vilja) lõikama; (heina, vilja) kokku panema, koristama ajasivvad 'enne 'einä maha kui 'tõised 'saivad Lüg; ta aeas nii 'laia kaart Khk; aead kaare üle, sis 'luiskad jälle Vig; ajasime Nuke omadega kokku 'villä, nende masin oli meil ja siis 'jälle meie masin neil JJn; peredel olid ka [mõisale] villä postivahed ajada Ann; riisik 'einä näd ei taha 'enne ajada ku pähä lähäb; edemält ku massinid ei õld, 'aeti vikatitegä rükkid Kod; rükis 'aeti obestega Kõp; masinege aias maha [rukis], taga kõüdäve; [odral] pää 'lonti, ku kavas ajamed om Hls; ka te rüä alle aamade; meil läit's päe 'aiga aian (masinaga niites); kesü om 'valge, parass aia; 'kaarü pidi 'rõhkkest peräst ärä 'aame [muidu pudenevat]; [mõnes kohas] om aru rügä, sõss ei saa muud ku aiass vikadige kokku; 'mõisa 'minti tükki 'aama Krk; masinaga nakatass 'niit-mä, enne piäp vikatiga veere 'valla 'aama Nõo; kui kaar 'aeti läbi, 'tul'ti tõesipidi tagasi [heinaniitmisel] Kam; Siss 'tul'li vjäl 'tõugu kokku 'aada Rõn; aja^p upa vai künnä kütüst, üt's tyy kõik Räp; ajagõ niidü 'keskelt üt's kaar läbi Se

10. raseerima; karva võtma 'tarvis ajada pard maha; 'ennevanast 'vanhpid 'viedi, süs 'aeti 'puoled pääd 'paljast; kie 'pargivad, ajavad 'luomal 'karva maha, 'lupja 'viägä Lüg; ajas näu 'puhtaks Khk; abene 'aamise nuga Muh; aab 'pastla naha 'karva Tor; ega [vanasti] paelut abet ei 'aetud, eks noored mehed aand; kui mehed aavad abet noorel kuul, süs kasvab ruttu Juu; ta pia on 'paljast 'aetud nagu 'persse näkk VJg; iga üks aeas ise abet -- nüid on abeme aeajad Sim; 'noaga 'aeti abet, minu isa aas iki 'noaga Ksi; 'pal'lass aet pää abene väidsege Krk; [vanasti] es aava pal'lu abõt --

lõvval kül'm, nakava `ambadegi valutama, ei tohi `aada Ran; vanast tetti nahk `sygga, siss `aeti veerest väedsega karu ärä, siss sai `täarki; `rätsep kah -- `aie karva ärä tol veerel, mes tä `kaska vjrd `m'j'dä `aie Nõo; ja_kumma `v'jga `aeti karv maha^p [seal]; meil jo_vesi kjjss t'siku aia^p Har; `viiga `aedu^p harasõ^p `artti harokõisile Plv; habõnit aiass; aasõ `hiuse ga `pal'jass, habõnaväidsega^p Se; vaja habõna^p är^p aia^p Lut

11. eraldama, levitama a. (karva, sulgi, villa, kesta, hambaid jne) eraldama, ära heitma, vahetama; kõõmama, kestendama *uss on naha ajand `seljäst `vällä* Lüg; *koer ajab `karva_p viluta `viisi* Ans; `lamba vill, natagas puhas, akkab `villa ee aeama; *iuste sihest ajab kõhu üles; loom aab sarve ee, pal'jas verine tohl jeeb piha `jelle* Khk; *sarved aavad `kestu* Krj; *Nägu akkas `korda, suurt `karpa ajama* Pöi; `veissed aavad vana `karva Muh; *pee leheb `kõõma, siis ajab `kesta Käi; uss aab kesta maha* Kir; [kanad] *aavad `sul'ga maha, ei mune änäm* Tõs; *ihu aab `kõntsa; pia ajab `kõõma* PJg; *siss ta (kana) aeab `sul'gi ku ta `auduma akkab Hää; kui naha `aigus on, siis aab `nahka Juu; terve lammas `villa ära ei aea* Sim; *ku kar'jan `kaimä akosid, aed tal'vtaku maha, eljäd ja siad; ku laps puhas ei õle akab `liikmite kõhalt `kõrda `aama; kitse raisk aab kua sarved ärä* Kod; *piima `ammad -- `seitsme ja kahessa `uastane, siis aab maha Ksi; nahk om `lõhki ragenu, aab `korpa päält; [lambad] `aave villa maha päält* Hls; *kana ei munegi nüid, kana aave `karva; sarve aave `kõltsa* Krk; *kül'm `ol'ti kõrva `lehti näpistänu, kõrva aeava `kestä* Ran; *sügise `aava anise sule maha; kadajass ei `aagina `nõklu kül'lest ärä* Nõo; *koore ajaja pajo (ajab igal kevadel koore maha) Ote; umbtõbi aja maha küüdse* Krl; *suurõ `haigusõga aja `juusõ maha_pääst; mul om paisõ jo^p par'emb, jo_nakass `kyyrdumma, nii `nahka ajama; suug aja `nahka; kiä [kana] lok's, tyy aja pudsajõid* Har; *ega jüripääväh patni kana_ `haudma, ku karva är `aieva^p Plv; `kilsto aase üless küüdse `rañdidi päält* Se; *lihm, hopõn aa `karvu* Lut || *karvendama püksi põlved ajavad `karva -- kui sedavisi `katkised atakili on* Khk; [lõimelõngal] *ei tohi `pinku ega `tompu `olla, läheb soa pii vahele ja akkab `kesta `aama* Mar || väiksemaid osakesi eraldama *`Lehtne luud -- vanaks jääb, sis' ajab `lehti* Hää; *vähe aurutamist suand [laud] ajab `pindu* Juu; *mets aab `raagu* Amb; *kase puu ei aja `kiska üles; kuusepuu surnukad akavad `kilda ajama* Kod; *laud är kulunu, akkas `pinde üles `aama; pehme teräss taap kõllatsess minemist, ku ta siandsd araku `sulge akap `aame* Krk; *anoma viits ai kissa üless; [look] aase `kiskmõ^p üless, kui `häste är ei painu^p* Räp b. eritama, uhkama, kiirgama, levitama; kaldale uhtuma *meri ajab `külma `auru `välja* Jõe; *pada ajab üle* Kuu; *`paise akka mäda `vällä ajama; jued ajavata kevadel üle* VNg; *kuseb verd, ajab punast `vällä; `vinga ajas tuba täis; rukkil `orvad `pitkad `eited `küljes, `tuulega nied ajavad `tolmu `vällä* Lüg; *mere natta ajab `serva* Jõh; *ake ajab `talve `uhka; kui (kuiv) kadus, see aeab nõnda vett läbi* Khk; *tiiskuse `aige ajab kopsust toppa `välja; külma kääst ää tulles `riided ajavad tuas `uhku* Mus; *Kui korsnas `talve kül'maga vett ja nõgi ajab, siis läheb sulaks; `Küünla `valge oli puhas, pole suitsend ega `niistid ajand* Pöi; *kui üks koht on paistetand või aav on, siis ajab õisvett `välja* Käi; *pada tõuseb, aab tulesse, keeb üle* Mar; *ahi ei `tõmma, aeab `suitsu `sisse; `keedav maakoht. vett `väl'la aeab* Mär; *vesi oli ühe võllaskala poja `väl'la aan* Kse; *suust aeavad `väl'la `kanged kõrvetsed* Vän; *kohu piim ajab paksu `peale ja vedel jääb ala* Tor; *põsed `õõgavad, palavad `õhku ajavad `väl'la* Hää; *kõrvad aavad `vaiku `väl'la* Juu; *`elkad [puud], kui `kangest kuivad on ja aavad sädemeid* Ann; *siis akkab ahus leitset `aama* VMr; *kui akkab `aurama, aeab nigu `suitsu `väl'la* Sim; *puu soe, ae vaegu `väl'jä* Kod; *temä (maagelõng) es keedä `vällä, es aja `värvi*

Trv; piim ai üle; mõts aa 'auri 'vällä, vihma 'järgi Krk; rinnust aab rögä 'vällä Ran; vii kusepot't 'vällä, 'aisu aab; vana õle kot't aap 'tolmu kõik tare täis; kondi om 'kange ja 'aava valu 'vällä (valutavad) Nõo; 'tarrõ om pallo 'suitso ajanu^p Kan; kõiv jääss kiitni^p -- 'rahka aja joba 'vällä Urv; piim om jo^p ülearu hapu, taa nakass jo_kul'lussõid ajama; siss ku_tyy satavhädä tulõ, siss aja suust vattu inemine 'ussõ Har; piim tük'iss üle ajama Rõu; rasõv pliidiravva pääle t'silgahhass, tyy aja 'karmu Vas; piimähain aase piimä 'vällä; lehem nakaßs joba 'häüssä ajama Räp; verd aasõ 'vällä suust Se || _{fig} Ma tunne, mul akkab ka üle ajama (vihastan) Kaa

12. midagi valmistama, töötleva a. (midagi) tootma, pruulima, utma kui tõist kõrd ajad läbi [viinategemisel], siis kadub puol 'vällä kõhe; 'mõisadest 'vietässe 'linnade [viin] ja sää' 'aetasse 'ümbär; 'tõrva 'ahjuga sai tõkkati ja 'tõrva ajada Lüg; akkame olut ajama Vai; Suurde massinatega 'aetakse õuna 'mahla Põi; 'jooksva eli 'aetakse mädand männa kännost Kul; sõja aal aand siin metsas 'viina Kad; kasetohust 'aeta tõkatid VJg; 'puskarid torode läbi 'aetama ja 'testämä Kod; kase tohikust või kase puiest 'aeti täidet Lai; saare koorest 'aetasse 'tõrva KJn; nevä aave sedä va 'puskarit kodun Trv; täädäst üteldi 'aava kõjo tohikust; mine tiiä, kest tä 'pühkmist kokku om 'aetu [odav vein] Nõo; aja (ajab) 'hanssi Har; tõrvassõ^p oma^p pedjäjä 'juurka^p, 'minkede sisest 'aetass 'tõrva; taari - õllõ 'laare ajama; ku viin läbi samõti ja hüt'si käve, sõss 'aeti 'viina 'ümbre Räp b. masina, tööriista abil töötleva võid ajan kokko, või 'massina sies ehk 'kausi sies Lüg; ku 'villad 'unditud, saab vatti ajada [villaveskil] Jõh; läbi 'aetud piim (lõss) Jäm; see vili tuleb veel tuuli masinast läbi ajada Khk; linad veel otst ära 'aemata. nupud otst 'aemata Emm; 'pöörade vahel 'aeti kolm kett kokku [kõieks] Phl; enni 'aeti linu lõugetiga Vig; eks nied linad piaks küll 'kerged 'aada olema, nied on 'iasti 'liotud ja 'aedund; 'ümbär 'aetud piim Koe; takkudest 'aetasse kõie kieret Iis; lääme masina 'juure 'vil'ja läbi 'aama Trm; 'mõisan õli piimä 'rentnik, 'mõisa piimäd tämä ae läbi Kod; mina olen liha läbi masina ajand Pal; talupoisil 'olli kolmsada pihu linu 'aada SJn; siin 'aeti magust (vurritati mett) Vil; ma lää 'villu 'aama (kraasima) 'veske 'pääle; ipsi kivi, kust 'ipsi aiass vabrikide sehen; 'ekslit aiass 'eksle masinege Krk; kyy' 'meister üteli et, aanu esäl kodu linu, mes sä tuled siiä Ran; 'yyypis vanast kolgiti 'linnu, siss 'tulli lina 'aamise 'massin Nõo; 'turba aiass 'kat'ski -- loomalõ ala_puistadõ San; vanast 'aeti hürtsiga linno; vurrirõibõ_lõk'erdäss, taaga_half taad mett aia^p Kan; massinõgõ 'aetõss 'piimä läbi Krl; mass ka jahvõtass vällä^p, aiass läbi masina Har; [koor] 'partti massinahe -- 'tyyga 'aeti kokko Plv; aagõ haina^p läbi 'vek'sle Vas; ai ar kõik' piimä, jätä_s 'hindälegi^p süvvä^p Se || ka teil masin ärä aet oo (vili pektud); ku 'villä aiass, üteltis masint aiass Krk

13. lõnga hasplile, kehale, käärpuudele vedama; kangast kudumisvalmis seadma; pooli, vihti jne tegema tämä 'poves ei old käärpuud, tämä ajas [kanga] 'seina 'pääle VNg; meil 'aetasse 'käärbudelle [kangas] -- siis 'aetasse 'kanhas'puile Lüg; 'enne 'käärmist lõng 'aeta kehale Jõh; 'päävä 'kooti kanhas, 'õhta 'aeti 'uisi Kaa; 'kanga võllas, miga [peale] kanhas on aet Rei; kui ma 'tahtsin 'kanga kakskümmend 'pasma laia ajada, siis tegin kahe 'kümne 'pasmase vihi Rid; 'aetasse kangas üles ja akatasse 'niide panema; ta aab lõnga poeli 'peale, aab 'lõnga 'pooli Mar; uiesti 'aeti lõng 'vihti Var; 'võrkelõng, sie aa puoliks HJn; kui kangast ülesse 'aetakse, siis iga [kangareha] pulga vahele jääb ühepailu 'lõngu JJn; nuorel kuul 'püüti linane kangas ülesse aeada, et siis saab nuorel kuul maha ka VMr; käbi 'ümbär 'aetakse lõng ja siis 'kuotakse nagu surnukaga Kad; akkasin 'käävi 'aama; kui kangas on paku 'piale aetud, siis

tuleb `niide panemine Sim; `ümbere `aamise pakk õli, kohe kangas `piaie `aeti; [kanga] lõngad `aeti kiarpueie `piaie Trm; kaks `seinä kangass aen `lõibu `piaie; villass kangass ei tõhi kõvass paku ajada, ku üles ajad, kangas `jalge `piaie Kod; mina põle neid viiuliga aand - kerind; `asple `piaie `aeti [lõng] `värtna pialt ehk kerast ka Plt; lõng taht kokku `aade, ärä `aade (haspeldada); kaitis vai kolm `pyyli `aetas ütte Trv; villast ja linast `lõnga `aeti üles loimege; `ketsä `aeti nõj niine, õigati sis niine kedsä Hls; vanast ku `villu `veske pääl kaariti, sõss `aeti `kätsä Krk; ta ai `langa `asple `pääle. kui värden `olli ärä `aetu, keedeti (kõideti) lang vahele Ran; ma pia `pyyli `aama; tolle rjtkammi läbi aid `kanga üless poomi pääle Nõo; `rõivavõllass `panti `sisse, siss nakati kangast üless `aama Kam; Langa `lyymise riist kohe lang aiass pooli päält Urv

14. peam terariistaga töötama a. lõõma, raiuma, lõikama, lõhestama ajab puud `küliga `lõhki Lüg; lapsel nuga kēē -- saand sa kēē `sisse ajand, nii kaua sa ukerdad `peele Khk; nii `meisteri ning äksiga `aeti `puude koor päält maha Krj; piiru letsiga `aeti `piirgu; Vana `istus liidi ees ja ajas vitsapuid `lõhki Põi; need (kalad), mis kuivatadi `aeti kõik sel'la rood mööda `lõhki Rid; lepad `aetse maha `uhta ja põletatse see ää Kse; `kloasisin oksad kül'lest ää ja aasin labad `kül'gi Juu; `vintsked pajod -- `aeti nel'jändikuss `lõhki Kod; kuuse kosk on see, mis pal'gi pealt ärä `aetasse SJn; rihavarresse `tyydi mõtst nyur kuusepuu. ots `aeti sel `lõhki Hel; [vene kirve] terä om õhuke, ei aa `lahki Ran; servä maha `aada (saagida või tahuda) `laudul, siss om ää põrmandut `alla panna Nõo; mi sa nii pagsu koorõ aat, koori õhukõsõ San; lauda lagi ol' `lahki `aetuist palgõst, pal'k poolõss `lahki aet Har; paasa^p `aedu `sisse hirrele Se b. puurima uherdiga aead puu `sisse augu Khk; Mundiga uherdid olid, nendega `aeti enne kõik augud mis taris oli; Uherdiga `aeti `lähkri kerele veel `peale topi auk; Seina puuriga `aeti `palkide `sisse augud Põi c. hõõvliga sooni, õnaraid jne lükkama `servad [ukselaudadel] `vuugiti ehk lihiti `laududel kokko et äst liht õli, siis `aeti `suoned `sisse Lüg; ukse sammastele `aetasse valsid `sisse; see ärä oo vaasitud, kaht maha `aetud Khk; Kirja `õõvliga `aeti `sõuksed soonelised liistud ja ääred `välja Põi; valdsi õõvel, kellegä `valtsi `aetass `sisse, `akna `raamõlõ ja; [põranda] lavvad `aetass `yüvlegä `lihti Ran; lauda ussõ lava vaia `pommi aia^p Har d. vitsa, rehvi peale tõmbama `aeti tõrrele vits `peele Khk; Sarapuu vits oli, `aeti sammuti [käsi] kivi peale kut kapa püti vits Põi; vitsa hammas -- mikega `vetsa `peele `aetakse Phl; pütile `aeti koa vetsad `peale Mar; ratta rehvi `piaie aeamese ratas (sepatõõriist) Var; aab kapale uut `vitsa `piaie; rattale `aetse `vitsä `piaie Tõs; `ankru võru on sõj, mis puu tokiga `ankru pääl on `aetu Hää; `nõule `aetse `vitsa `pääle Pst; kol'mjalale piap vits `pääle `aama; mis neele `sõõrele viga `rehvä `pääle `aada Nõo; sepp ai rehvi pääle rattale Ote e. kaapima, puhastama nüüd `astja `põhja ei `aetagi, paks raht jääb kohe `sinna `taignad Kad; nüüd oo vjil kalal veri sidess ajamata Kod; puhaste kala ärä, võta sisikond `vällä ja aa soomuss maha Krk

15. õmblema; külge kinnitama a. õmblema; nõeluma Ain `kuue `aukujelle labid `pääle Kuu; ajan üle `ääre sene `augu `kinni; ajan `nüõbi ette Lüg; ma sai jõki `valmis ning aisi `ümberaimised (kanditud ääred) ka `ümber; `valgel `kampsunil olid mustad `ümberaimised, sinisel punased; päti tallad -- `riidest sai `tehtud, mõni [nüüd] ajab nahk tallad; pole [särgi] `käisid `peele `aetud, särgi ema juba `valmis Jäm; `riide ärä `õmluse peelt, see `aetasse üle ääre Khk; peiu särgile `aeti tahid `peale; kui lühike särk oo, siis `aetse alane `alla Muh; meeste püksid ja vestid, naised `aasid ise kokko Mar; ajan särgi kraed `peale Mär; särgi jätk `aetase `käise `otsa või särgi `alla Kse;

'Purjulõ liik 'liiga 'kangõlõ 'aõtud Khn; kõrt oli -- toodi 'peale olid pobid 'aetud iluduses Aud; padjade 'otsa aeati [pitsid]; ajan sieliku 'alla 'tuoti Ris; passel sai tärgitud -- ja siis sai ninapialne nõõriga 'kinni 'aetud; aa parem oma suka augud 'kinni Koe; lapsed 'pañdi järe 'auku -- 'rüdega kõik oli ära 'aetud see serv et ta 'pehme oli; aasin püksile ju 'karmanid 'külge Lai; traadi lõngaga 'õmles kingsepp -- lappisi aas saabastele 'piale Plt; meeste 'ammil olli 'kaalduke 'pääle aet, naistel es ole Hls; 'pit'sega ära 'aetu pluuse Puh; see röövass piat üle veere ajama, muud'u 'argõss üless Har; 'hammõlõ 'aeti tsiitrotuss Plv; 'rõiva aasõ kokko (traageldab) Se b. kirjama, tikkima; pilutama 'enni olid naiste mütsi peal nisuksed suured kudrossed, mes 'sõnna 'aeti, õbe 'lõngest ja kuld 'lõngest ja Mar; kui 'tihke riie, 'tõmmad lõnga 'väl'ja ja ajad tikkuss Kod; tike 'aetasse ninä nartsu 'sisse KJn; Tarvastus -- roosad, punased sinised el'med ol'id kikk sinna [tanu] 'pääle 'aetud Vil; aet ame, meeste 'ammile tetti rinna ette viguri ja pilu Trv; vanast 'aeti 'amme 'kaaltukse ära, mestel Hls; poole ratta ja 'terve ratta 'aeti 'ammil ette Krk; periss jämmest 'röövast olli tanu ja kirja 'aetu Hel; 'ammele 'aeti vitsa (tikkipistete read) olalat'ete 'pääle Nõo; 'värdli 'keskele 'aetass vjil kat's pillu Kan; ilustõ 'umbli ja 'aiõ tyyd pillu Har; 'piinü^p pilu nõglaga^p är^p ai Lut c. võrgulina jätkama, parandama; võrgule paelu külge kinnitama 'Ainus 'paula ajama [võrgu külgedele] Kuu; Võrgule 'aeti 'õmbe 'rinki pael, õlal oli ääre pael, all alus pael ja 'otstes oli rind pael; Linad 'aeti õheteise 'otsa, kõõved 'külge, pära taha, rakendasime nooda ää Põi; ku võrk äärest kat'ti on, siis piab üles aeama; Kimmlüüt' on, ku [võrgulina] põle korralikult paigatud või 'aetud mitte [paela külge]; ega enne ei saa 'võrku 'merre 'panna, ku ta on ära 'aetud (võrgulinale äärelõngad, tamsad ja paelad juurde pandud) Hää; aja^p ta võrk kokko, piiridsäga ajat kokko (jätkad võrgulina) Se

16. a. ka ñg, lükkama, tõukama, tõstma tuul ajab katustelle lund Jõe; 'paadi 'masti 'aeda 'püstü Kuu; üks laug 'lasta 'kerraga [maha parsilt], sie 'aeta 'angudega 'reila VNg; kui 'tantsisivväd siis kie ei 'muistand 'tantsida ajas 'servi 'lahti (keksles ümber tantsuruumi ja tõukas tantsupaare); tuul 'tõukab puu 'riida maha ja ajab 'ümbär; sie (mure) küll minu 'auda ajab; tuul ajab jäid; 'ammaspuu vahel 'aeta 'ukse 'lauad 'lihti; viin ajab 'mielest 'vällä -- [hiljem] siis tämal ei õle midägi 'mieles Lüg; 'ninda sää ajas 'laiva 'randa perälist tuult Vai; muja, sõnnigu 'koorma 'pæele 'aema Jäm; taarist ääred 'pæele aida [viljalademel] Ans; tuule 'aetud (murtud) puu -- seda ep 'panda laiva 'sisse; vali tuul nõndat ajab sia 'püsti Khk; ei tee, kas saab enam [üle jää mandrile käia], laivad aavad tee 'luhki eest; aja 'kapliga kalad unniku Mus; vesi rahu on vee all, aab laiva 'põhja; meri ajab 'maale eli 'vaatisi ja korgi kulisi Pha; Suured saepaku jurakad olid, 'aeti õles pukkide 'peale ja 'saeti laudeks; Sakslane ajas 'meite pühad paigast ää (uue kalendriga kaks nädalat varasemaks) Põi; aa linnassed ahu peal unnika; kas sa põle enam 'peale 'aamas (sõnnikut peale tõstmas); vastulised 'aitasid 'võrka 'juhtele aada; ei tea, millal ta akkab kerist maha 'aama; aasite põllu koa üles, kui ruki ää lõpetasite? ruki kahl 'aetse üles, kahl tõstetse käte vahel üles [ja lauldakse] Muh; ees 'aeda on param kut taga vedada (õeld lapse sündimisel); keige 'enne 'aeda sarikad üles, siis 'panta latid sarikate 'pæele; mene ae sõnek laiiale Emm; ära aja raamadod nii 'selmde 'alla (õeld lühinägelikule lapsele) Rei; väravad 'aeti 'lahti Rid; tuul aas võrgod 'ühte kerasse; nao suur tuule 'aetod seal, nao va 'erne pehletis 'selgas (kui inimesel liiga laiad riided seljas); majale 'aetasse koa tugesid 'alla, kui maja oo 'velto vaond; lähme 'ändi ülesse 'aama (heinakeeritist kokku panema); 'enni 'mõisas

'aeti 'ärgega teed 'puhtaks, 'aeti 'angedest läbi; 'kaevo 'umpseks ajama Mar; kebede vesi aab jää kokko Kul; kui jo kiud 'murduv ladvani, siss 'aetse linad veest (leost) 'väl'lä Vig; Laisk inimene aab 'ääri 'piale, ei tee õiged tööd äga kedagi Han; ollandi 'veskel oo 'tuule 'aamese ratas Var; ein ja vili kõik sai 'ända 'aetud Mih; rabandised 'aetse 'nurka ja tuuletse ää Tös; torm aas laeva kummuli Khn; udi oo pikk ritp, kellega talvel 'võrkusi jea 'alla 'aetse Aud; tubraga saab õlle raba 'seita 'aetud PJg; tuul 'ol'i nõnna 'vasta, ma_i jõudnd ratas ka ajada Tor; 'Tehti 'seuke lud'a, kellega [viisu] vahed üles 'aeti, niin pisteti läbi Hää; reagib kõik mis sülg suust 'väl'la aab Hag; eenad ja ärjabäd 'aetakse ülesse laudile; 'veski 'tuule 'aamise kelk, sellega 'aetakse 'veskid 'tuule Juu; mõlad kellega 'poati mäda vett soab ajada edasi Kos; suured jääkrunnid ajab tuul talvel ranna 'äärde ja mere madalikule JõeK; rabas oli kitsas rautie ja turvas sai ajada [rullikutega] väilale 'kuivama JJn; 'aasime einad kõkki; aab pimedad Lienud 'ieli (öeld rasedast) Kad; 'irsnik ajab irre anguga irt edasi; ajasid talvel pööraga 'noota kokku Trm; 'seitsme vokiga kedrasimä taren -- vokid ajavad tuult, tare külm Kod; [rukkid] olid vihus. siss aad ülesse tuppa parte 'pääle Äks; 'lüisi 'mööda 'aeti 'vaati 'vankrile Lai; katuss mädäneb -- tuul aab maha tüki 'kaupa Vil; aja aken 'valla; ärä aa 'tühja kotti 'püsti (ära kiida ennast) Trv; [vesi] läits jää ala ja ai jää üless; karjapoisi 'aave 'palli emä 'auku [mängimisel] Pst; 'väike om suure pikäli aanu, maha aanu (öeld, kui laps on sündinud); kellä 'tik'sje lipp sjj aap 'tunni edesi; mõtsan om nõnda pal'lu 'marju, aa vöi roobige kokku; suur tuul o 'rööva aia pält maha aanu; lääm 'mõtsa puid kokku 'aama; vundarment aiass päält vesi 'lyydi; 'suuri kül'menit 'kampe 'aeti 'pääle [hauale]; sjj aa lauluviisi 'kõrva (laulab valesti), aa tõise ka 'kõrva Krk; 'kešvi iväti, 'aeti vangerdega annad ärä; suuröd 'oarmigud -- olliva kah tuulöl ja tuisol 'aetu; ütte lugu om looguss pääl [vikatil], siss aab aena üte külle 'pääle; 'panti 'kartuli korv kärru 'pääle ja 'aeti; [öeldi] et aa träsäga 'valla, kui lammast nülliti; esi tei, aga ai iki tõese 'kaala; pane tüir 'taade ja aa 'perrä (sõua päraaeruga) kah Ran; tuul om rüäaki 'ümbre 'aanu; leeme lidsip [siga] ärä, sao aap kqik mollist maha; ärä aa miu pikäli; 'aeti leib lak'ka 'lavva 'pääle, siss 'panti 'luskaga tu kõrutuss 'pääle; jänesse 'aava nq̄naga lume ärä, siss söövä orast Nõo; ku tuul 'aavapuul lehe pahepidi aa, siss tule 'vihma Ote; perän 'kūnmist aiass kässiga muld 'ümbre 'kapsta juurdõ Kan; haina omma^p unikulõ 'aedu^p Urv; ku 'kyyrma 'ümbre lätt, siss om edemine asi 'kyyrma üless aia^p; hämme_haina_saiõ_rukka 'aetuss; vehmaga om vili kqik' maha ait; ma ai 'kellä poolõ 'tuñni edesi; pernaanõ aja õks alasi uma ratta ette, timä vöit piat õks alasi 'saama Har; kunass ol' aidauß otsani vallalõ aet; lepät'sirgukõsõ puja^p ol'i_k'aopujal pesäst 'maahha 'aedu^p Vas; tuul 'aie 'venne minemä Räp; lak'ka aä^p är terä^p, palavass läävä^p Se; kõlguss aet 'hainu täüs Lut || lõhkuma, lahutama Sie lehm o 'oite 'kange 'aida ajama Kuu; [vaenukõit] 'üksi inimene ei 'kestä 'lailai ajada Lüg; pahur obu ei püsi, ajab 'aedu Vll; vaja panna laud 'silmade ette lehmale, ta ei nää siis 'aedu 'aada HJn || kaardimängus teat kaarti välja käima aja sa 'väl'ja kaaris Jäm; see tihi oo minu. aea 'väl'la Tor; ai 'säältse lehe, ku jovva ai ar katta^p Se || ajalisel viivitama, edasi lükkama midä senest viel kevädest edesi ajada Lüg; ei taha 'sõnna 'minna, aan ikke 'aega edasi veel Juu; ei õle üvä, ku pikäli edesi 'aetasse sjj asi Kod; ei tjj ärä, aap sedä 'aiga edesi Krk; mõni aja taad tyyd edesi Har || ng hindu, makse jne kõrgendama vöi alandama nii ajasivad [soomlased] 'vilja 'kallist ja 'meie 'silgud ei 'kelband kuhugi VNg; ajab 'innad 'kallist, 'tõine müüb 'uodavammast; 'aetasse kõik 'maksud 'kõrgele Lüg; ajasid inna nii ala Khk; na 'aie inna 'väege 'korgõss Krl;

'hinda aa (kõrgendab) Lut | *Ta oo vali teist alla ajama* (laitma), *oleks ta ise teeb mis asi olavad Kaa b.* vees või vette lükkama; (palke) parvetama; laeva või paati vette laskma või kaldale tõmbama; kalapüüniseid vette laskma *kuhu* 'kõhta 'platsi 'pääle ölid 'palgid 'talve 'vietu jõe 'ääre, siis keväde 'mennä ajama. *ajavad* 'vieretavad siis 'kaldald jökke 'sisse, puu *ajajattel* ölid kõik puolsaed käes -- 'miska 'palkisi 'aetasse; lähäb meri 'lahti, siis 'aetasse 'paadid vette Lüg; pole oma 'laeva veel üles ajand (kaldale tõmmanud) Mus; siis saab [kalu] *ajamas* 'keidud, sügise vaa 'veega 'aetakse võrgud ede ja maa äärest mennakse [nuiaga] 'lööma Pha; *Uus laev aedi mere*; 'noota 'sisse 'aema [jäälusel püügil] Emm; 'mõrdo 'aetasse 'sesse Mar; laeva 'väl'la 'aamise 'talgud olid Tõs; raiub 'iässe mut'i 'auku, et mut't 'alla aada Khn; käisime 'võrku ajamas. laseb võrgu 'sisse, tonksib natuke 'aega, võtab 'väl'la Vän; Lemmjões kalad kasvavad, seal ei ole puu ajamest Tor; 'ütlevad, et ku [laeva] 'väl'laeamese juures torm on, et siis tuleb õnnetust Hää; nii lahk [tuul] jää ärä, et es saa 'võrkugi 'sisse 'aada Ran; pryysshangõga aiass 'palkõ ekõ 'müydä 'alla; parvõmihe_jo ajava 'parvi Har c. labidaga kaevama; (tasaseks) lükkama; (labidaga) täitma, täis ajama; mullaga katma keväde kui 'kartuli 'kuhjad 'vällä 'vietässe, siis 'tarvis 'kuhja asemed tasa ajada; kui on 'ummes tie, siis ajavad tie 'lahti; ajan 'mullaga ja kividega 'augu 'kinni Lüg; 'kartuli 'kuhja 'aeta 'kinni Vai; 'raavi 'aetasse 'kinni Khk; *ajasid aua* 'umpseks LNg; lund 'aetse Tõs; *aua kinni ajamene on meil ikke matuleste asi* Vän; vanad kaevud on, sedä enäm ei ole 'tarvis, selle aame täis Juu; tegime lina 'kammimese aseme, *ajasime roho pialt ära* Plt; *tjäd silutas*, 'aetas 'rüüpit tasatsese Trv; *aive jälle mihe lauda 'põhja* [sõnnikuveol] -- 'lapmege Krk; *Ei_või_vanna 'kaivu inne kinni aia*°, ku 'vahtsõnõ val'miss om Urv; *tjäd aiass tasatsõss*, 'lapjuga aiass Har; 'aamanda° lumi Lut d. kukkuda laskma, kukutama; (maha) loksutama 'älgä ajaga 'lavva 'alle 'leibä; [laps] süüb rumalast ja *ajab maha* Lüg; *aed ennast suppi täis eest, mæerid kleidi* εε Emm; *ajab 'peale 'esele, eest rokane kõik* Mär; mõni *ajab vett maha* Tõs; *aas piima üle jaare* Kos; *mis sa aat vett 'selgä* Krk; *ei tohi jumalaannet 'jalgu 'alla 'aada* Nõo; *poesi aeva pangi 'kaivu* Kam; *ku na* (kaelkoogud) lühikese om, *siss tuul' aap pangist vjäd pääle kah* Ote; *mi_sa_taast piimäst maha ajat üle veere* Har e. (kangast, riidet) rulli keerama *aja 'riie 'trullisse* Kuu; *kanjast ja 'keike 'asja 'aeda 'rulli* Emm; 'neoke ümār 'korne jäme puu, peso 'aeta 'sõnna 'ümber ja kurikaga rullitasse tättä; 'riided 'aetasse 'rulli. ja kangas 'aetasse 'rulli Mar; siis 'aesime [pesu] 'rul'li ja -- 'kol'kisime Aud; *mina aan 'kanga 'trull'i, siis taon kurikaga, siis lähäb siledaks. aan 'kangast kaks 'trull'i, mud'u on vägä suur* -- pärast aan 'ühte 'trull'i Juu; vanast vanutedi kangast, *siss 'aeti 'trulli, siss 'panti 'kuuma leevä 'ahju* Nõo f. sõelast, sarjast läbi laskma 'tuhlid keedeti ära, *tambiti 'peenes* -- 'aeti läbi sõela Han; *Sie jahu muõdu ei sünnü, kui aa sõõlast läbi* Khn; *kõgelik* -- 'aeti 'üsseid esiti läbi Plt; *kui 'ol'li [vilja] jıld läbi 'aamine, siss pilluti kápäga - kápõpiga läbi õreda sarja, toda sõkutedu 'vil'lä* Ran; *ku tõist 'kõrda läbi 'aetasse või tuulatasse, siss om pirrest korv, kellega 'sarja terri tõstetasse* Ote; *Sõss ku_tyyyst edimäd'sest sarast tyy vili läbi sai 'aetuss, sõss tougati timä säält* -- *kohe nuka poolõ*° Rõu g. peale määrima, võidma 'tärtini öli 'aetasse 'joosku 'peele ka; 'riidele 'aetase 'seepi 'peele Khk; see 'olli kullaga üle aet, see 'olli särje sapi 'veega üle aet Muh; *elavõbe ja ploom 'panta segamini, saab loomale 'peele aet, kinnel on täid peel; nest* (vihmaussidest) saab 'tehtud keige paramad öli, mis 'aeda 'silmade 'peele ja silma kae ära sõõb Emm; *tüdrugud ajavad proovanksi öli pähe* Rei; *tüma 'aedakse nõõri 'peele, tehakse 'traati* Phl; *Mit'ib, tjäd nägu ilusaks,*

ajab pummatit ja 'puudert 'pääle ja Hää; aavad võid 'piäle Juu; tetti seebi vatt, 'aeti lõug vatuga kokku Ote

17. a. ka ng, (kuhugi) toppima, suruma, sisse panema, lükkima, pistma, torkama ajad 'niiti 'niulale 'silma; 'rongi, 'ühte rida 'nööri taha, 'niiti 'aeti 'pihlaka 'marju; ajab oma nenä igäle 'puole, on 'asja 'kõikidega Lüg; mine aja tuld ala [pliidile]; lehm nõnda vihane -- saaks 'leiba sohe aida Jäm; oli 'katle ees tuld aeand, ning kukkumund 'keebe 'katle; ma_p näü 'niiti nõõla taha aeda; 'naaskliga nahast läbi ajama; see oli kunst leib 'ahju ajada; tseb midu meest selle tüdrugule on taa ajand (suguühel sooritanud) Khk; Linused 'kangad 'aeti kõik 'tuhka, tuha 'leeltse 'sisse; Linapuud 'aeti 'loomade 'alla Pöi; koe 'aetse 'kangal 'sisse ja lõemed luuasse üles; maasikad 'aetse kaste eina 'peale; said sa ette aada (lõnga nõelale taha) Muh; üsna kollast sammeld 'aedi 'piipu Emm; ma 'aesi ikka einad 'patja Käi; kõlasi 'peale 'aetasse [võrgu] silmad; jah [lõng, niit] 'aetasse nõelale järele silmäst läbi; aa eesü kondid kotti, too kondid koeo (õeld õhtul pärast väsitavat tööd) Mar; ennemušte said rellid ike 'paela 'aetud, nüüd aavad 'raati Vig; ema ajas sügisi 'kaapsa lehed 'rongi Mih; Meie aasimõ puru 'alla [laeva tihendamiseks] ning saõmõ laõva üsä viksiks Khn; kala pahlad -- kalad saavad peadpidi 'sinna 'sisse 'aetud Aud; Vili 'aeti kot'ti Kei; 'tehtre 'sisse pannakse pudru ja 'aetakse pulgaga soolika 'sisse Juu; limukas aa õnge 'otsa, 'viska 'järve ja ahven tuleb 'otsa; meil on korv, aa [mesilas]pere 'sisse Amb; voadi lavvad piab 'enne kõverast paenutama. seda kutsuti 'roamiajamine Trm; karu ku uavatud, kõhe -- 'aama uav 'samlid täis; akan 'kingi paalutama, ajad 'tärkmitess läbi paalad Kod; rehetuas sai tuld pliita 'alla 'aada Lai; piirits 'aeti läbi võrgust, lükati läbi Plt; sulane 'olli 'ahju kütnd ja ahju 'tyyrid lepä agu kõvasti täis aand; 'pastlal 'aetse paalad 'perrä Vil; ku leib 'tõusme akkass, aiass tuli 'ahju Krk; aa ravva suhu [hobusele] Hel; raigjala om kõvera nigu 'taosse, mes obesele 'kaala 'aetass Ran; ärä nüid kääpi 'arja aa (juustest sakuta); aa 'miule nõgla 'taade 'langa; vanast langa 'aeti 'orde ja 'panti 'pljikkmä päävä kätte; ma aa ubinit nõõri 'taade; me 'piame 'vastset 'põhku kotti 'aama; edimäld 'aeti 'amme 'käistele kõrtlang 'sisse Nõo; 'aimi õkka maa 'maokõnõ elävelt pudõlidõ ja viin pääle San; taa miis om uma talu podõlide ajanu (joomisega hävitanud); ku rügä hukka lätt, mis siss 'lõugu vahelõ ajat (süüa annad); ku [mesilaspere] kahalõ lask, sõss 'võetass kinni ja aiass vakka; aja mullõ nõgla 'perrä [niit] Har; vanainemine ai keele silmä laka ala^p, tõmmaß 'lipplõ silmäst 'vällä; t'sia^p 'aiõ_pää 'vällä sannasainast Rõu; nüidse_kääneti 'katsa, 'aeti kabla 'perrä ja 'panti kuiuma; 'hiusõkamim ol'l tõõnõ, mia -- 'hiusõsihe 'aeti Vas; taa ai minno ku 'vardahe (kitsikusse, kimbatusse); mi_sa taad 'tühjä tuult ajat kot'ti (õeld uhkest) Se; ora 'aamin om 'urvi (on vaja ajada ora istmikku), ku t'egei laisk om Lei; ku kanapujakõsõl pää 'suuhhõ ajat (hinele) tyy kikass saa Lut || (maha) matma, mulda panema läksid vanad meest 'auku ajama Khk; sügise sai tütar 'mulda 'aetod; loomale tehässe auk ja 'aetasse 'auko Mar; elläi lõppi ar^p, 'aeti 'hauða Se || (vedelikku kuhugi) valama, tõstma 'auskriga ajame vett jullast 'välja Jõe; ajab õlut 'ankuri Lüg; Keedetü [mustikad] ää ja 'aeti pudeli Pöi; aa 'kapliga vesi [paadist] 'välja Muh; 'lehkride 'sesse 'aeti 'piima ja, 'aeti 'taari ja, vett ja Mar; kui juba vaht 'alla käib, siis on õlut 'val'mis ja 'aetakse 'ankrusse Juu; 'Leht'reg aa 'püümä pudelis Hls; aab õlut vaadi 'sisse Nõo || ng aas talle prügi 'silmä - pet'tis teist; prügi krae vahele 'aama (petma) Juu; puru 'sil'ma ajama id Plt; sa aat mulle justku 'kärblisi pähä (püüad mõjutada), oma 'ulle juttege Hel b. riietuma, selga või jalga panema, seljast või jalast võtma 'alpi inimine

aja `pitsisi ja norusi enese `umber VNg; aja omal õltsid üle Jäm; õö `paikus siis `aeti ruudile tanu pehe; kui sa pahupidi `riide üle ajad, siis pidi ee kaduma (ära eksima) Khk; vammus `aeti vel kasuka `peale `ülle; ma akka `jalgu `riide `aama Muh; `talve peab ikka `kindad käde `aema Käi; ma lähe `püksä `jalga `aama; aa särk pahupidi või üipidi `selgä Var; ta aab `soapad `jalga Kos; mõni inime ei `oska `rüdes `käia, aab kodinaid ulga `umber Kad; `sinna `ausid vammussalle kasuka ka vjgl `alla; poiss ol'i püksid maha aand Vil; aa kõrt ümmert maha; mu emäl olli enne siidiame `selgä aia; aa nii kaldsa siit `jalga Krk; et osta `endäle üits `mantli `pääle `aada; ei ole seräst pikuti jyynd `utdrigu, mes `umbrele `aada Nõo; aa latsele ääd kätt (aja lapsele särk jne selga parema käega alates, siis ei jää laps vasakukäeliseks) TMr; poiss aja kalsa `sjjrde; kat's `kamssi ol'l sällän, üte kam'si `aiõ maha^p Har; pal'äss kui kunn, olõ õi `sälgä midä aia^p; aä `rõiva säläst ~ `sälgä Se; ujakõ^p `saapalõ jalakõsõ^p Lut c. (tugevasti) sööma; söötma, nuumama; jooma; jootma ajad nenä täis, õled käppili maas (joodikust); ajab `sisse kui obone, magu ies kui ahi Lüg; küll see ajab ennast täis. ajab ennast kurguni täis; üks va nägal loom aab kõik `perse Khk; See on kalakoagas, oh ta võib kalu `sisse ajada Põi; Aesimi mustigud püuga sisse Emm; sellel loomal oo ete `kampsu `peale `aetud Mih; aa seda va kalja laga `sisse et ägise Kad; mõni kõrd `aetse luamale `sisse eläväd õbedad; kui palju sa `viina elo aeg kõriss `sisse õled ajanud Kod; jyst aab [hani] pugu täis, tagant laseb `väl'la Vil; üle sel'lä täus aanu ennast Hls; kardultege aave obese üless, lina `sjjmnege, apuge, `maarjääüge; ku ristikeinä pääl [loom] täis olli söönü -- `aeti iki verist liha syylljmi ja mädä kanamuna `sissi; ta aass `sil'mege `endel `sissi (ahnelt söøjast) Krk; siga om verevän ädän -- `viina `aeti `sisse Ran; midägi sa tettä ei viisi, aga `syyki aad `endäle `sisse nigu kajak Nõo; paar kuud pidäsi `lehmä, ai tyy liha täüs ja Urv; hopõn om häste `rammu aet Har; iso tolmukõist ei olõ^p, aja `väele `sisse Vas d. (õhku) täis puhuma kusi rakkule `aeta `enge `sisse Lüg; ajab `akne `peele inje `aulu Khk; vanad mehed ajavad põied `inge täis, koebatavad ää Vig; sia põis `aetas `enge täis, `erned, uad või ka `aavled `pantas põie `sisse, lapsed mängivad Hää; sia põis õerutasse tuhaga ja `aetse `inge täis KJn; õlekõrs tsusati säälid kusima kaalast `sisse, ja mõni `erneterä kah, siss `aeti kussim `õngu täis Ote; vasigõ piimämago kuivatass ar^p, `aetass hõng `sisse Rõu

18. masinat, tööriista jne liikuma panema, käsitsema uherdi `aeta `ringi Jõe; vesi ajab `veski kived `ümbär ja `käimä rattad. tuul ajab `jälle `tuule `veski rattad `ümbär Lüg; `laiva `vinti on sie midä tämä edäsi ~ edesi ai Vai; kui taaspidi keeruga kedretud on ning akkad teisiti ajama, siis on `vastuksi keerd Khk; lähme `käia `umber `aama; vahel aab [võimasinat] tulise `aoga, vahel `pissi illekest Muh; mõnel `olled hobused, kes aasid `umber [rehepeksumasinat] Phl; suur ratas, see on seespool `ääres [tuuleveskil], see aab `rinki `värkelt LNg; teese kápuga aead `ringi [linamasinat] ja teese kápuga `põörad piu Vig; oki vänt, sellega `aetse okki `ümmer Aud; käsikibi, vändast `aeti `ümmer Vän; Me koorutame `lõnga -- okit kuripidi `ümmer ajad Hää; ommiku juba `jälle kella kolmest nel'last üless, akka vokki taga aeama; suur vändast `aetav pump oli [viinavabrikus] Kos; kolmas aeab pulgaga lõngapakku `umber, kus siis kangas `piale läheb Sim; panen nõõri lühi `piale, siis acan ratast `umber Pal; tiivad aavad `umber [tuuleveskit] Äks; leier `kasti `aetse vändast Hls; vaist om jala väsünü okki aian; ma taass kirvest teräväss aia, tule `pyyrä `aama Krk; kistavar's käib üless ja `alla, aab vokiratast `ümbre Ran; ma esi olõ unmi kässiga ajanu `ümbre tyyd [lina]massinat Har; vana `aotsõ `külvmise massina^p ol'liva rihmaga kaalah ja `aeti vändast `ümbre

Plv

19. teat olukorda, seisundisse viima, teat olukorda, seisundit põhjustama, mingisuguseks muutma *suvi* `vilja `vuodamine, kui `leigetü vihk `aeta sasi `reie tuppä VNg; *tuul on rukkid räsa ajand; ajad sene tüö sasi, ei sest tule* `vällä midägi Lüg; *koes orgi* `otsa sa `eese püksid oled `puhki aand Khk; *tahab tiitsastusega tööd* `luhki ajada Mus; *see jummikas oo* `lahti aamata alles (õied veel kinni); *te aasite mu une koa* `raisku; `uhkus aab upakili, `kangus kâpakili Muh; *labigute varred* `peavad siled olema, *muidu* `aevad püüd puhas puruks Käi; *pol't ei ole kuum, ei aja tina sulaks* Mär; *kudas sa selle peä naa ruttu* `patsi ajad Vig; [lõnga] `punni ajama Hää; *meie aasime omal siin* [maja] `jälle `liga pikaks Ris; *mis sa aad teesed tülisse; juurekakk aab* `taina apuks Juu; *tuul aab pia segamine* Koe; `aama vede `leigess; *müüsisüsi ae sepäl kõhe ravva* `kijmä Kod; *päával on ikke* `võimu, *sel'la aab ikke soojast* Pal; *koonerdab iga asjaga, tahab kopikud* `lõhki aeada Plt; *soal om kaits lippi katik aet* Trv; *või aias sulale ja pannas säält* [korbi piima] sekkä; *nõu keru om kokku aet, siss põhja ümmer aets keru kokku* Hls; `õigus aiass õieli ala ja kõveruss kõtuli pääl; *sia* `lõikat nõnda, *ku kõrre aave* `perse `lõhki (õeld, kui rukkilõikusel on jäetud pikk kõrs); *võip olla, et poja aave talu eläme* (muudavad jõukaks); *sia röögiv ninda t ilma aave* `lõhki; *tule säde aap maja põleme* Krk; `uhkuss aana upakeli Ran; *suur torm aab laeva ukka* Nõo; *terä ai* `verde -- kesväl ja rüül enne valmiss `saamist, *siss terä olli verrev* Kam; *piim* `aeti paan `lämmäss Rõn; *hiivalõ* `aetud pipard pandass `värski lihasõogi `sisse Kan; *Anna_pil' hullu kätte, hull aja pil'li* `lahki; *perremijss aja vikadi vaivass; Sõss ai* [kaerakile] `hindä üless kohuvalõ ja kesk kottalt hapaßs sääre lahe vai mõrõ `sisse Urv; *mi sa väidsega kivi päl raot, sa ajat väidse kokku* (nüriks); [naistel] `juusõ kõik' `tsarru `aedu Har; *mis sä tarõ nii kuumast* `kõõvatõ ja `lämmäst ajat Râp; *vanast es kääda* `kohtit, *vanast iks* `aeti iho kuumast (anti pekka) Se || terariistale sepikojas uut tera jätkama aja vahase. *keeda kogu --* `ühthe raava `asja Khk; *sie kerves tahab vahas ajada* Ris; *siis* `aeti kerves üles, *kui* `kervel enäm terä eden es õle Kod; *kirves paks, kirves lähäb sepäl ülesse ajada* Pil || (lõngale, kõiele) keerdu tekitama sa ajad `lõnga `kierdu, *ku tulist* `tallad Jõh; *aja kõvele keerud* `pääle Rei; *vokiga kedradi, see aas keeru* `peale Phl; *kuurud tulevad* *kui lõnga väga keeruks aad* Plt; *kui* [lõng] väegä keeruss `aetass, *siss om kanasäl'län* Ran; *vokiga saa* [lõng] loiumb ni kierumb `aia? Lut

20. hrl impers tekkima; tekitama a.füsioloogilist protsessi või psüühilist seisundit tekitama, esile kutsuma; paistetust, paistetust, paistetust jne tekitama kahe `puuliksed ehk rahusimed `külmitamisest ajab Jõe; *ajab* `süäme täüs sie sinu jutt Kuu; *irm* `ninda et ihu `karvad ajab `püsti Hlj; *tormi käs olin ma küll, ei minu ei ajand* `oksele ka VNg; *kui* `kiegi tõist pigistâb, *siis ajab sinisest; ajab* `juure `ühthe `puhku `tõisi (paiseid); *kie üle aru süüb enese täis, siis ajab tagasi; kui lehm süüb* `ärjâbâ ädälä, *obose ajab* `pierrezamma, *aga sarv luoma ajab* `lõhki Lüg; *igistab, ajab nagu vesi* `ernele; *kui magamast üles* `tõused, *ajab* `ringutamma Jõh; *kui mesilaine* `neulu, *siis aia* `paistetukse Vai; *ving ajab piha; sool ajas üsna puna üles* Jäm; *kui sind nuttama ajab, siis silmad lõovad vee älevile; pet't ajab pasale* Khk; `kange kihu ajab reit `kiskuma; *piim on* `nârdind -- aab kere seest täis Krj; *Kanad nokkisid nõgesi, küll see pidand kanad munele ajama; Koera* `narrind, *sellepärast ajavad koera nailad õles; Vanad mehed* `rääksid et -- punane ajand undi vihale; *Viina kõõgi roak* `anti ärgele, *ajas ärjad liha täis koa* Põi; *kui iirid üles aab, siis joosetatse obust* Muh; *ihu seest* `aevad sihansed kärnad `välja Emm; *selle õhõ silmägä o ikke vilets küll, aab selle teise koa mässäle* Mar; *soola* `tüikad

ajavad kää `peale Mär; sul aan suure `viske `sel'ga Kse; na külm, et aab kohe `ambad `risti Tõs; `Siokõ lõdisejä rasvanõ pekk, et jälestüse aab `piäle Khn; et aeada ihu sügelema, kui `noores kuus -- pesu pesti; lastel o kevadi kure `saapad `jalgas. tuulega aab naha `lõhki Aud; valu aab rind_äl ülesse; välgud sähvivad üle `taeva, aeab pimedas kohe irmu `peale; puu `raimene aab käed rakku Vän; kõht ajab puhutsel Hää; nõges kõrvetas, nää aab nõnna nupud ülesse; kõht aab täis Juu; maisi praak -- se aas loomad ülesse nõnna_t Kos; sie (roos) võt'lis nisukeseks punaseks kohe ja `paistesse aas KuuK; nisuksed `vistrikud ajavad vahel maast Ann; `vuolmed ajavad ülesse, ajab siest täis VMr; vae viinid aeasivad inimestel näo `piale Sim; kisendäs `pihta ja `rindealuss, `vaata pihad aavad üles; mine issu ahju rinna all, aab kuumass; tõene aab tõiss `naarma Kod; mis ei `meel'di, s'j aab üsna `itge täis Pal; eliting aab inimese kül'metama `kangesti ja valutama Ksi; üks lehm oli täis aand ristiku pial Lai; suu aab üles, ohatab KJn; kupe om üles aanu, kupe om `paistet Hls; aa süä `rindu ja küsü; pant `nõstse aave üless; kuumage aa surma üless; s'j s'j'k' ai `süäme närveteme periss; olli naha kuumass aanu ja `külmä vett joonu Krk; käsnä om, mes aava loomale ehk `endäle käte vai näo `pääle; syykaela -- nyy aava ulluss inimese Ran; `umbe ai mõnikõrd jala `alla, ku midägi `susкуси `sisse; emäl om tõene rind üless `aetu (paistetanud); ai `endä igile Nõo; nisukene alv saabass, om villi üless aanu; vasik aab maku, vasik om maku joodet Ote; kõtt aja puhussile San; käsi koolõss är^p, nakkass `pindõ ajama; pahussõ vai kasuva aja `heitümisest Kan; säl'g aja hallu, ei_või_`kaugõ `istu^p; ku_l'ihm täüs aiass -- siss andass kläubör`syyla; no_nakasõ na vil'li^p jo `määle ajama; mäü aja jo naha ala^p Har; mul `aeti suu `pääle tedretähe^p; `kyylja luu aa `jalga [hobusele]; tyy hüdse karm ai mu hoimussehe; pää lei är^p, no^p aja muhu Rõu; pää om mul hukah, taa aja hallu Vas; ku kurgu üless aase, siss om toomõ `hælmo t'j'j hää Räp; aasõ `süäme kur'äss, pand ossõlõ Se b. tekkima, tekitama, esile kutsuma (teat loodusnähtustest) ajab `ümbär `kaudu üleni `pilve; `einamad puha ajab vett täis sie sadu; ajab jääd ja `ühme `silla `alle kokko Lüg; suurt `sõõna ajab üles, pilve `sõõna Jäm; kui virmalised üle `taeva ajab, siis tuleb pikaline sügise; vesikaare tuul ajab sii mere loeks Khk; tuisu an'jed o täna kogu ajand Mus; Selle `talve ajas paksu lume maha; Kui tuul mere pealt akkas, siis ajab mere jämeks ja mustaks kut õõ Põi; ühna aab rät'sakast ülalt `alla Muh; jää ajab `kuhja üles Rei; anged teed `umpseks aand; päevü terä juba paistab. päe aab äärt `välla Mar; aeas kao `umme, `tuiskas `umme Mär; suured sagarad pilved ajavad `taevase Aud; kui `vihma sajab, siis ajab vikerkaart ülesse; `pilved aeavad ülesse Tür; nüüd on vihm üle, aga ta aab säält uut jälle Kad; taevass ajab puna üles Sim; nõnna veekess udu ae (sadas) ommogo Kod; pää aab `õhtasse Plt; jär'v aas pagu KJn; lume lobjakud aab maha Hls; kik'k kotuse aa (tuiskab) täis Krk; suurõd `oarmigud -- olliva kah tuulõl ja tuisul `aetu Ran; kell `olli kolm, ku päiv ai v'jrd (hakkas tõusma) Puh; pilvetämä nakap, aap nigu `ahka `taiva päle Rõn; nigu utsu `aie, udsuti kipõn `aigu Har; t'j'j `pääle jo `uarmo^p ajano^p, `väikese^p hangõ^p ajano^p kui `tuiskass Räp; `pil'vi aa Lut c. kui käre ahe ja leib ei saa `kerkida, siis ajab muhud ülese Aud; `rohto ajab võrgud täis Trm; ragusi täis aand, leib `lõhki lähnd Vil; `kel'dren `ol'li vesi, vesi ai vammii tare põrmandu `sisse; õlu nakass `käimä, joba aab `mul'le Nõo; kuum vägi panõ_länikohe, säält imma läbi, vae joonõ^p aja `laudu `vaihhõlt läbi Rõu

21. ennast või mõnda kehaosa teat suunas liigutama, teat asendisse tõmbama uss ajab `rengasse Kuu; juba ma nüüd olen paranennu, akkan `püsti ajama `endasa VNg; ajab oma `rinna `püsti ja `kõnnib pää `seljäs; märä obone -- ajab `ambad `itsi, `silma

'valged ajab pahemitte Lüg; poiss ajas jalad 'arki ehk ajas 'laiali; tige obone, akkab tagant üless ajama Jõh; pisine laps ajab ennast istukile Jäm; mis sa sest suust 'jälle 'kulpi ajad Ans; obu ajab taaspidi, ajab 'püsti ep võta 'koormad paigast ää; mool oli see valu nii 'kange, et aea kas pēe 'pēele 'püsti; ajab jala paigast ää 'jälle Khk; obused ja 'veised aavad ännad 'püsti kui küülid kallale tulavad Jaa; kes 'kähmo jēend, aeb ennast 'sergeks Emm; laps aab 'eesä paled 'punni pähü; aab suud päräni peal ja aegotab; va joomane inimene kui tä aab 'eese töllakile Mar; Koer aab kua 'kukla karvad 'turri, kui vihatses saab Han; Loom akkab tagaspidi ajama, käristab kurgu 'kinni Mih; ajab oma rinnuli Tõs; laps aab ennast nii 'kangeks ja kõvaks, kui ta võemost täis on Juu; kaas aas ennast 'küiru; kuer aab ennast sel'lali ja kül'leli Kos; ta ajas suu ja silmad laiali selle jutu 'piaie; siga ajab sava 'rõngasse VJg; aab silmäd 'jõni, 'järsku tuleb kõhe kallale Kod; [kala] aas veel lõpussid laiali Lai; aas keele suust 'väl'la Plt; vahel [kass] aab 'risti asemas ennast nii pikk ku ta on Vil; ega pääsuke siul suhu ei tule, ku lõvva laiali aat; obene aa ammasteg 'kül'gi (hammustab); ta ai miul ümmer kaala 'kinni Krk; aage nüid kae lak'ka, olge viksi [linatööl] Hel; nigu ametide sai, nakass päd 'püsti 'aama - 'oidma; es saa [sõlme] 'valla -- aa vai ammastega 'kül'ge Ran; kaas ai mulle küstega 'kül'ge (kraapis küüntega); 'aanuva obesele 'kül'ge nyu peni Nõo; ajasime 'enddi jalat sinna ülesse, selle suidsu 'sisse TMr; ma kae, kas ussi omma 'endit joba 'sirgu aanuva Kam; ku sinno no 'kalkuü 'näesi^p, sõss ajasi^p 'õkva_lõndi lak'ka Kan; är ajagu innest 'urvi Urv; peni kõrva^p 'kirki ajanu^p Krl; ma 'aiõ kae pik'kä ja_võt'i säält üle aia 'mar'ju; 'haudva kana aja henne üless 'kul'li, aja henne üless kohuvalla nigu 'kul'gi Har; Tõõnõ susi -- ai 'hamba irvile Rõu; Ä^r ajago küssi külge (ära tule kaklema) Röp || ñg (uuesti) elama hakkama, jalule saama õli 'vaene ja vilets, aga nüüd ajab 'ennast 'jälle üless vana mue 'pääle Lüg; see koht ajab ennast üsna üles (talu rikastub) Khk; tiumieste ja talumieste töövaevast olete ennast ülesse aand Kos; Taluinemine nakašs kah sõss innäst 'pistü ajama ja nakašs 'indä'kot'silt elämä Urv || ñg 'turja - 'kärša 'püsti ajama (vihastuma) Hlj; äga pisise asja pärast ajab arjase 'püsti (vihastub) Ans; aas koivad 'sirgeks, suri ära Plt | käed aavad nõrgalt 'külge põllutüäle; aab käed tõesele 'külge, ei jätä tõiss rahule; täl ei õlesi vaja 'ammid 'külge ajada (riidu norida), aga sor'gib alate Kod; küll om 'täämbä kipe tuul -- kes äste 'sõrmi 'külge aap ja jala 'kül'ge; [kõva külm] aap 'amba 'kül'ge nigu peni Kam; külm aja küssi ja 'jalgo 'kül'ge (käed ja jalad külmetavad) Vas

22. elama; toime tulema, läbi saama; (aega, elu) mööda saatma, (asjatult) kulutama ajab 'ennast 'päiväst 'päivä, 'kuida saab läbi, pää 'toidetud; kas näväd (mesilased) ajavad üle 'talve vai ei [omakorjatud toiduga]; ajama 'tõistega (naabritega) läbi, 'emma 'taple egä 'rüidle; ei midägi 'viitsi tehä, ajab aga oma ajad 'ümbär, üks päiv 'siüü ja 'tõine 'sinne Lüg; üksigult vilund 'pēele, ajab oma 'tahtsi 'jälle; piab talve selle põhuga läbi ajama Khk; Eina 'aegne pää 'oasta 'pitkune, 'andis ikka õle ajada küll; Mis nee seal teevad, just et nad pääva 'õhtale ajavad; Mis terit mo vana inimesel änam on, voagu 'pääle ühest päävast 'teise, aja 'päivi täis Põi; katsub selle päeva 'eetsi aada Muh; ajab neid 'päivi na edassi kirati virati Mär; Mõni inimene aab eluaa teiste õlul läbi Han; Sui võib jõlma 'kengetä läbi 'aada Khn; süs aasin sedä 'aega sedäsi edäsi ja -- pidasin vahest särgi kuu 'aega 'sel'gas (et mitte liiga tihti pesu pesta) Juu; aame oma inimestega läbi VMr; aea aga seda elu 'piaiegi surma 'poole edasi Lai; suur õnñ kui soad päävad 'aetud (elu elatud) Pil; kamaga saa mõni tiir 'süüki edesi aia; piap peenepelt läbi 'aama, et ots-otsage kokku tule. tule kidsevepest läbi aia Krk; mia pia

ka iks elu edesi `aama (vaevaselt elama); ma pia selle küti `nõuga iks tal'v `aiga läbi `aama Nõo; ku talvõ jouvat üle aia^p, sõss saat iks vällä ellä^p; eluaig om vaavan elänü, om `päivi `mÿydä ajanu; om `laisku [abilisi] kah, kiä `mut'ku aja `päivi edesi Har; Ku õks vähäge `aastak oll, sõss `aet'e kui taht ots otsaga kokko Rär; sõoo leeväga mi aä läbi `vahtsõni^p Se; `lõuna `kohtu ai är^p üle, tu `peokõnõ jäi õdakust Lut

23. a. (midagi) teha tavatsema; taotlema, kätte püüdma ajab oma `kangust Kuu; sie (inimene) aja oma `kiusta ja `jonni VNg; ajab `ahnust taga, üks `ahne inimine; ise eneselle ajab suurt `õigust taga Lüg; tama aja `kuulsust taga Vai; `pulmas -- `viimaks akati rahaga `võitu aeama Khk; sa aad muidu oma `jõõna; ei tea, oo ta imu nüid `aetud Muh; aeb oma `tahtmest, `kiusab teist Käi; tä aab ikke sedä toredust takka Mar; ta ei tee ead tööd, ta ajab `jõudu taga Mär; laps oo ära imetletud, siis aeab `kiusu Mih; mis sa uhkustad, aad edevust taga Hää; `kange inime, oma `õigust aab Jür; sa aad `maiust taga ega süö igat `toitu Koe; akkas kord `jõõni aeama Sim; mes tämä `kiusleb ja aab õma `võimo Kod; nüid inimesed ajavad lõbu taga Pal; lehmäd neelustavad, `aavad `nÿjlu taga KJn; tüdär aab nännige `kiusu Hls; mine `endest suurepege `õigust taga `aama; sõj om `kange õtsikut `aama (vihastuma, jonnima) Krk; üt'skõrd aive [lapsed] ulbakut Hel; aeva enne `uhkust taga, käesivä siidin ja sammetin; ka inimene aab oma `aelit, `mülläp, om kah ira Ran; ta aja mukkõ `krassi Krl; ma_ `mõtli, ta aa `koirust Har; nüid sait sa uma hõla är aia Plv; `kõrkut aase, esi `vaenõ inemine Rär; `väega kisa ineminõ, kõõ aja `hanka Se || (millegi poole) püüdlema ajab `ennast minuga ühe `iälisest mehest, aga -- on minust pali `nuoremb; ajad juo inimise `iälisest, aga ise `räägid viel rumala juttusid Lüg; ajate ennast perekonna inimeseks Khk; kekk om tuu, keä uja hüvvi `rõividi päle, hüvvi `kängi päle Lut || ag mis sa sii oma `sarve (võimust) ajad Mär; mes sä nuudsut, mes sä süänd aat (pahane oled) Rõn; Mõni lat's aja süänd (on tige) ja tramõp `jalguga^p Urv; süänd aja (loom mõirgab, mürab) Rõu; süänd aasõ, pahandass töösõ `pääle Se b. (hrl taimedest) laste `pihta `eetaste kut kasub `joutsasti, seisab lahja, ajab kasu taga Jäm; see aab kaso takka, `kangeste suureks kasvab Mar; vili aeab kasu taga Lih; vanal kuul tehakse kardulid, kui noorel kuul, siis ajavad kasu taga, kasvatavad `pialsid Tür; vähene vili piab olema. ta kõrt aab taga VMr; vili aab `jõudu taga (kasvab jõudsasti ja ei valmi) Trm; ernes aap iki kasu taga seniss ku ta ärä võets; kardule aave kasusit taga (kasvatavad pealseid) Krk; mul kurgi `aava kasu taka, ei ole midägi kül'len Nõo; tõnõkõrd uba kah, kui paksult maha `pantu ja väega väkev maa, ai kah kasu takan Kam; ubina varrõ^p ajava kassu ennedä, kas tanh no õigõ medä alh om Har; [hernes] `kasvo aasõ takah, kõõ `häitsess Se

24. mingis tegevuses olema a. (millegagi) tegelema, (midagi) harrastama; õienda-ma, korraldama ajab `asjad `troisse Jõe; ajab iad `kaupa ja pettäb inimesi ühe kuni `lõise `asjaga; sie (tüdruk) on `niisuke `lahke `anniga, et igä poiss saab `sengä oma `asja ajada; `asja ajamaie (ekskrementeerima, urineerima) Lüg; saksad jahi peel käi-sid, aisid `jahti Jäm; see ajab kibedast tööd taga (ruttab tööga) Ans; ajab `linnas teiste erisid; vanast `keidi äga kevade undi au ajamas Khk; te `peate oma tööd koa edetsi `aama Muh; teitel tuleb oma ammetid ajada (tööd teha) LNg; siis [lööpred] läksid koerte eest `jahti aeama, `koeri põlnd Lih; sakkeldajad aavad äri, `ostvad, `müivad ää `jälle Tõs; aab laaber `jahti, jooseb ilma asjata `ümmer Aud; ajab kielatud `kau-pa VJg; on kaubad nii `kaugele kokku aanuvad, et nüid tulevad pulmad `varsti Ksi; vallavanemal olid kõik valla asjad `aada Plt; aas sedä `asja `val'tskusega Vil; tÿj tÿÿt tüveni, aja asja aruni Hel; mis `jahti ti_tan ajat (õeld lastele, kes ühest kohast teise

jooksevad) Krl; vana Kasaga Ot't ol'l 'oksjooi aiaj, tyyl jäie peräst helü kiitni^p aien; sa_piat õks poja elu ka 'jyyndõ ajama; kasak lät's 'valda tii 'säädmise 'käskü ajama (viima); vahetamisega 'aie jäl tsigani umma ärri Har; ahi om õks kütet, asõl aet; mi aja õka 'kaupa, tjj 'kaupa, võta maad rindile Se || pul'l ajab 'inda Khk; lehm akkab eri 'aama (pulli tahtma); kebäde lennud 'aavad 'lusti Mar; pulmamaja läve ihen tullu vana emmiss 'vastu, kes kundi jahti aa Hel; lätsivä 'tüt'rigide poole -- 'yüise 'aeti toda 'jahti Ran; lääme^p uri ajama (ehale) Plv b. (peam tulusel) kala püüdma mihed keivad toost ajamas Khk; toost 'aetse vaa ilmaga, kui vesi 'eesti 'selge oo; 'öösse toost ajades põledatse käre 'kantisi Mus; lähme äärt 'aama (võrguga äärepüügile) VII; tõrva 'küindlaga 'aeti 'tooste Muh; Peksu aamene (kalapiiük jää alt pörutamisega) Phl; keisid ahingud aamas; mehed 'aavad tojost öösi Rid; aga tule 'aajad (tulusel käijad) seal merepeal olid, sai 'öötot nää kala 'aajad seal merepeal Mar; 'aeti 'lantti [tulusel], ahingaga 'raisid Var; küll oles läin angeru 'aama, aga ei näe änam Tõs

25. kasvama, võrsuma; kasvatama, välja ajama kaur ja 'otra akkavad juo 'tohlule ajama; 'katsu kas kaur akkab juo 'ripsese ajama, ajab juo 'putke siest 'vällä VNg; õras on ajand üles juo; õras ajab juo 'aljendamma, ajab juo 'suurest; rukki ajab 'poigi -- 'talvel tämä kaub 'vällä. siis perä ajab ühest 'juurest 'uuvesta 'kõrred Lüg; 'iire näkk -- 'viljä 'sisse ajab. 'õileb ka -- 'õilede järele ajavad 'mustad 'kaunad Jõh; puud juba 'urbi aemas Jäm; roomets -- akkas ikke sedasi laiale 'aeme Ans; akab maast 'rohtu ajama; ajab kadagid karjama täis; rohi aeab ega pæevaga pitkemaks; rugi akab kõrt ajama kevade kui rugi kõrtss akab kasuma Khk; Kas sool ide 'välja ajab, et sa 'vihma kardad; [põldmurakas] Ajab juured äbemata sügavase Põi; meiu kuus akkasid puud meiut 'peale 'aama (läksid lehte); liiva maad aavad 'sõrga Muh; seemet ikke vahest vahetasse. kui aavad sea tel'led või 'lustad või kure 'erned 'sesse; vahest aab villa kõik oras 'rohtu täis; ruki akkab jo 'peasi 'vällä ajama Mar; kase 'lehtegä tehässe koa kollast, kui nad kebäde alles aeavad Vig; vili aeab orasele, läheb orases Lih; kevadi aeab [puu] mähä Var; sirina põõsas aeab kõik kohad ennast täis; mets akkab 'pungi 'väl'la ajama Tor; kevade ajab mõnel lepal paelu võsusi, teesel ei aja Juu; 'nuori 'mändi aab aina ülesse JõeK; sirinad ajavad nii laiaks Ann; mets aab iire kõrvule VJg; einam ajab ädalat; puu akkab 'lehti ajama -- läheb 'lehte; rukki 'sisse ajab karu 'kaera Iis; kui vili maha külvatasse, siis tera akkab idule 'aama; vili piab sõredast 'külvama, ta aeab ise 'poegi Trm; kasuõks on 'sõsral mes ajab ise juured 'alla Kod; vahest ohakad aasid [vilja] 'ulka Lai; lil'l akkap juurt 'aama; ein aap juurest 'vällä kaharikuss; pütsik joba paunan, akkass 'äitsnit 'aama Krk; ai 'terve selle syy aenamaa mul anger 'püsti täis Kam; uba aja iduga ütten jala 'väl'lä; peedi om 'säantse 'väikse, vesiaina ai päüle nigu 'kaska Ote; puu nakasõ 'tärknemmä ja 'urbõ lak'ka ajamadõ; siihn mi maa pääl ei saa_ 'kapsta kassu^p, siihn aja alasi 'paatrõ ala^p Har; nigu lumi lätt, nii kunna 'kapsta ajava häiermunut'i^p üless Vas; lõögato ossa 'kül'ge ai 'vahtsõ^p kasvo^p; nüüd ei 'peetä mi küläh 'tatrekko sukuge^p. aase 'haina Röp; leib kasuss 'vasta 'päinemeist. uä pääd 'ussõ Lut

26. a. ütlemä; rääkima, kõnelema; vestlema; jutustama ajab valet 'kohto ies; ajab mõned sõnad 'saksa kielt ehk vene kielt ehk Lüg; läks 'senna 'aiga 'vietäma ja juttu ajama 'küire tüõ ajal Vai; kes seda nõnna 'ilmsiks tahab aada (välja rääkida, päevavalgele tuua) Muh; aeb roppu sõnu Emm; jah meil akkab [laps] jo üksikod sõno 'aama Mar; Küläs 'aetade 'neukest juttu, et 'varsti pidi akkama lund sadama Han; 'veskekoeas koti 'otsas sai ika jutta 'aetud küll Mih; aame vähä juttu, eks 'aega ole

JMd; jõriseb tõesega. aab aga `ärsklemise sõnu; ärä `aada minul rumalad juttu, kõnelda `õiguisi; lähväd kahekeisi näväd sõnelema, aanud ike Jakopille sõnu Kod; tule sa tagasi, ära sa pikka juttu jää aeama; riagib, riagib, teine `ütleb et, mis sa aad -- ei `uskund seda juttu Lai; mia kuuli, mis na sääl aive; kiusa jutt, aets kiusa peräst; miu emä ai seantsit vana jutte, mis ta kuulu olli Krk; siss iki aeva, et tyy `olli periss näkk Ran; mes sa laemu sõnnu aad Puh; me_sä aad, nüid mõnõ õtak om; temä om esi omast pääst tolle jutu `väl'lä `aanu Nõo; ku ma `väike olli, siss vanaemä ai vana `aotsit juttõ Ote; ku_midä säänest kon `nimmat, siss aiass jutt lak'ka San; taa aja sullõ ette inne, sa mugu usut Kan; katõkõistõ kõnõlõva^p, suust suhu ajava juttu Krl; ala aiu^p, kuiss sa_siss süüä ei_taha^p; Hall ei olõ_kartuliile midägi tennü^p - (kahtlevalt) Mi_sa_no^p ajat Har; mehe_nyy^p istusõ^p ja ajava õdagudi jutta Vas; ütte luku kääse siin jutto ajamah Röp; timä aasõ jutust, mõist aia^p. mis om olnu^p, `säädse jutussehe Se; timä nakass jutust `aama, a mi nakam jutust `kullõma; aa vinne `värki Lut || ajas kekki, `kelmi; aeab pümed `kurja `välja (vannub) Khk; aab `tühja loba Vll; mis sa `peale pori aad, porised Muh; ta aeb ika `tühja lori Emm; aab aga `parlori Mar; inimene lõöp, ajab `alpi välja PJg; on üks suure `suuga inime, aab niisukest `lompsi ika `väl'la Hag; noored aavad mud'u `parru Rap; [pulmas] süõvad, juovad ja aeavad lamet Amb; see aab `ilmast `ilma oma `lol'li plara JMd; ärä aa `narri, `ütled ku tõene aab `niiskest loba. ehk ku kõneleb siäl kos ei `kõlba Kod; ära aea nisukest jama Lai; aab mud'u joba; ära aea kão `jaani Plt; tema aab `ullu `paaru nüid Pst; muud ei kuule kui ike sedä `kurja `vällä aave [noored tänapäeval] Hls; õige pahane näkküss `vällä, võib `olla, et mõni jälle `ullu ette om aanu ja manu `panden; mea ai `nal'la siul, sa võtat tõess Krk; ropu `suuga `ol'li, kes väegä lori ai Ran; temä aap ike oma joru, egass temä sinu juttu ei usu Nõo; ärä aja `laimu San; `orlobi ajava^p, ilma `aigu ajava^p rumalat juttu Kan; nii pyyl' viguri `aeti `ahka Urv; mi_sa ajadõ umma porra Vas; aagu ui `hal'pi Se || ajab `vällä suust, midä sülg `suule tuob Lüg; ennemasti eida rist suu ede kut sedissi sõnu `väl'ja ajad suust Jäm; ajab suust pudra-padra `välja ning loriseb änam kui `tarbis Vll; vandus `sõukest `kuuma, tuhat kuratid aas suust `välja Jaa; ajab nurjatumaid sõnu seest ~ suust `vällä Mär; aab roppust suust `vällä, ropu `suuga Tõs; Lõugerdes on `seukesamma lobamokk, aga ajab `rohkem `paska suust `väl'la Hää; juonud mies aab jampsi sõnu suust -- `väl'la Hag; kõik aab suust `väl'la (kõneleb kõik ära), mis ta kuuld on Juu; ärge aeage `tühje sõnu suust `väl'la Ann; purjen `piägä eks tä rumalid sõnu aja `väl'jä Kod; küll ta pajatas, ajas suust `väl'la Pil; küll ajas suust `väl'lä, mutku `pall'as kurat ja kurat KJn; suu laiep, ku ame alt pyylt [õeld sellest], ken rumalit sõnu aa `vällä `endä sjjst Krk; ropu `suuga `ol'li kes väegä lori ai -- `solki ai suust `väl'lä Ran; aja suust kõik `vällä, miä `suhvõ tulõ Krl; ta `naksi suust tyyd igävest porri `ussõ ajama Har b. tähti üttelema; veerima kui laps akkab lugema, siis [õeld] õppib ja ajab `tähti juo, ajab sõnu ka juo; ise ajab üht sõna üht `muodi ja tõist sõna tõist `muodi, ei `õska viel lugeda; emä `ütleb `lapsela, älä aja `puoli sõnu, lue `täielikkuld Lüg; Akkab ikka juba ridu `veerima, `tähti kauda ajab sõnad õles Põi; laps aeb juba sõnaks, aeb juba `tehti `kouto sõnaks Emm; mis kãe tääl oo se lugemene, aab alles `tähti Mar; `este aja tähed, siis viäri, siis loe kokko; ku laps one `kyyli nyur, ajab `tästi Kod; `tähti `mýýdä aa iki sõnu kokku Krk

27. a. (kangekaelselt) väitma, tõendada püüdma; vastu vaidlema, tõrkuma ajab minu süüks Kuu; üks `naiste `rahvas `Maidli `mõisast akkas ajamaie, et õlen mattand tämä `avva `selgä Lüg; ää ajag valeks midad; `laudad oma suud `peele, ajad `vastu

(öeld lapsele, kes ei taha käsku täita ning vastu räägib) Khk; *ta aab paegal üksasõnu, ega taal põle sellepärast õigut mitte* Muh; *igaüks aab oma süist ää* Rei; *tääl aetasse muido peale. ega tä põle miskid süüd teind* Mar; *üks aas ühe piale, teene aas teese piale* (üks süüdistas üht, teine teist) Rap; *ta ajab tagasi, et ta_i ole paha teind* Amb; *alate ajad sina mulle vassa, mine tjj ärä, mes ma käsin; egäüks tahab süid õma piält ärä ajada* Kod; *kui oma jojnist ei jätä, tahtmisest, siis ööldasse et, aeab pialegi oma joru* Lai; *temä takts vägisi võless aia, mis ma kõneli; esi sa olet selle tegije, mis sa tõise selgä süüdü aat; aap luud sarve vastu, et temä ei ole sedäsi tennu* Krk; *ta_s taha vanembile vasta aada, läits kah [mehele] Nõo; kas sa_tahat õigust võl'siss aia^p; Taa aja õks umma ajamist, mitte ei jätä rahulõ* Har; *ja se must pini sei liha ar^p, ja timä (härä) aiõ tiindride pääle* Vas; *tä aasõ vasta, vasta taplõss* Se b. tungivalt nõudma, nuruma, manguma; peale käima või sundima vägise ajas pääle kõhe: anna ja anna Lüg; üks inime, kes kangesti midad tahab -- ajab peele kud luu painiji Jäm; loom ep toida ennast karjamalt, ikka aeavad õhta keest; lambad karjuvad ühte jooni, ajavad süia Khk; ajab tüdrukute kääst kindud pääle ja päkkid ja õlut Krj; Just kut mustlane ajab pääle, anna ja anna Põi; Tõõ aeb peele (sunnib takka) Emm; käis mõisast krahvi keest Kõpu mõisa rendi peale ajamas Rei; laps hakkas tisse ajama Phl; akkasid sooja õlut kaela aama Rid; nao suur iidlane aab kõiki peale Mar; Tüdrük aab luu sarvi pial, et täda pidul lubatse Han; nda paelu käüs asja piäle aaju ja korjaju, sua mte tehä kedägi Khn; ta aab suisa piale, ei anna rahu Hag; kadrüd ei aand piale, neile ei antud kedagi Ann; ajab piale nagu vana juut Ksi; aab selgä nõndagu luud silmi, ku luupaene Hls; ken küsume julge, aab luu sarve pääle -- mudgu anna Krk; nuiab ja musteldab, aab pääle kui uni Ran; õkva une viisi aap pääle, anna viina ja anna viina Nõo; mina es taha minnä, aga emä ai et, mine pähle Ote; aja ku t'siga pääle, nurgolõss üks ütte ja tõist Kan; aasõ sullõ sälgä, et osta ärä^p Röp || pärima, õiendama kui ütled tõisele pahast, siis tõine kie jälle sedä vällä ei kannata, ajab sedä sõna taga Lüg; ajab äga paigulist sihandussi juttusid taga; saab ikka taga aetud, müdu raadi soo_ea on Khk; teised tüdrugod ajasid nii kangest seda aro, on se ikka tõsi, et mehele menemene toleb Rei; mis sa tühja kalko veel taga ajama lähäd Mär; nar^r kes viel tühja juttu akkab taga ajama VJg; mis sa ahka takan ajat Vön; mõni nakass ajama mõnd sõnna taga Krl; mis sä tada horloppi takah ajat; tyy om jo ammunõ asi, mis sä tedä inämb takah ajat Röp

28. a. mingit häält, heli tekitama, teat viisil häälitsema; hüüdma, kisendama; laulma, laulu jorutama Aja sina viisi virgasti, mina ajan joru julgesti Kuu; vassik ajab ine Jäm; aurik aeas tossuga toru, kui tossune ilm oli; kellu kuuest akkab vabrigu vile aeama; lae aeab tossuga törva; laps koogab alles -- sõist äält aeab; see (lõõtspill) laseb siit läbi, sellepärast aeab alalist ire; mõni inimene aeab niru, niriseb paiguliste teiste perse taga; aka lapsele äia ajama (äiutuslaulu laulma), siis jääb magama; saad sa ääle üles aida, kadub peelt ää, painija; linnud ajavad nii kenasti viit; ajad eelt -- uedad teist Khk; kutser -- vaatand aknest sisse, õpetaja oli seda kohkund ning ajand ääle lahti Kär; tedre kukk ajab kahu uhh, uhh, uhh; veeu^s ajab suurt sissi Mus; Emased kassid on kanged nuru ajama; Aja sa [laulu] ots õles Põi; kui pulma aegas laulti, siis õeti akkame uike aama; ta laulab unisest peast koa, aab aga peale ine; see puu visiseb nõnna kangest tules et, aab vissi välja Muh; aeab oma jõru (kurjustab) Phl; aab suurt toro peal (laps viriseb) Mar; aeab laulu inet Tor; kõrvad aavad kuminad; tiimer aeab joru Hää; üks vana [hunt] tuld ta vasta, aand

ise jōñn jōñn, nutt sure aleda ialega Hag; nad (hunid) `ulgusid kohe, `aasid joru Ann; enne `amma tulekid akab laps `vurri ajama Kod; sis `aeti vilet, kui tuult ei olnd. kutsuti tuult Kõp; ei ole vjil õegatu, ei ura `aetu [sigade kutsumisel] Trv; ünisep `pääle ütsinti -- mis `ünni sa iki aad; [õlu] akanu `vissi `aame Hls; kašs ai `kurri; ku ta (hobune) ärä vähernu om, sõss raputes ennast, aap `purri, puristes vjil; laits aa `purri `suuge; karjatse aave `põrri (jäljendavad kiili häält); uisk aap `vassi mättä pääl; koer aa `ürri `vastu, ei taha `vällä minnä; ku lait's `irri ai emä man, siss emä üt'el latsel, oh mul ollu üt's ää kandsik Krk; `inni aava [loomad], nagu küsis süvvä; [hauduv] kana aa `kõrri pesä pääl Hel; ja pane pudel tuule kätte pyyl `viltu, kae merüst `vingu ta aab; aga emä laolab [mesipuu] sehen, seräst tüminät aab Ran; ärä aa oma torinat üt'te `viisi Puh; vene `kerkun, tyy vene papp -- ai oma oskarit; ku [hagu, puu] toores om, siss [põlemisel] `vissup, aab vusinat Nõo; eidsipoesi aeva õsnat Kam; säärást üninad aja, lehma üniseese Ote; tõnõ inemine om `säändene tiri, aja alasi tirri San; Latsõtük'k mitte paigal ei `püüsü^p, nigagu maha_satass, nakass torru ajama Urv; mõni ei mõistaki laulda^p, tyy aasegi tyyd õad vai jorro; taa alati rýýk', aasõ nigu `tõrdust taad jõrri Plv; üt's `kärblänõ om tarõh, a mito ýýd aase säänest jället hellü Ráp; kašs aase `nurru; kahr aja jorro; [joodik] lätt läbi külä -- kõõ jorro aja Se; pilli ajama 1. (viletaoliselt) undama, helisema, kumisema Kui paremb korv `pilli ajab, siis `kennegi `rääkib tämäst hüäst, vade kui pahemb korv `pilli ajab, siis `räägidä pahast Kuu; `tõine kõrd `ahjus puu ajab `pilli Lüg; nii suur kisa, üsna kõrvad ajavad `pilli Khk; Kõrvad ajavad `pil'li, no sis `õeldaks surma `pil'li: surmasõnumi -- saab Hää; kõrv aab `pil'li, tuleb sadu Juu; `üt'le kumb kõrv `pilli ajab, siis suad mu varanduse omale VJg; pahemb kõrv ajab `pil'li, saab paha sõnumid Iis; sääsk aab `pil'li KJn; ku kõru `pilli aa, siss pidävet suguvõsa `enge rõõmusteme, siss jääp tagasi Krk; tuul vahel vingub kah -- nigu `pil'li aab Ran; ku kura kõrv aja `pil'li, siss üldäss et hääd juttu kuulõt Har; Puu^p -- ahun mugu_visisi ja vusisi ja ai `pil'li Rõu; 2. nutma, virisema, jonnima Mida sa ajad sest `pillist nii `kaua (õeld, kui laps kiusu pärast karjub) Lüg; äbistab [tüdruku] ää ning jätab lapsega taga viu `pilli ajama Mus; Ära aja `pilli, see asi pole seda väärd Rei; üks ajab oma `pilli, teene oma `pilli - `joñni Mär; viriseb `seäsi sis aab ninä `pil'li Juu; Ma^p `naksi pilli ajama, õks sai tuud mis tahtsõ Vas b. pilli mängima, puhuma `torve ajama Kuu; olen ajand pajo `pilli - pajo `kuore `pilli; `enne `aeti `ärmoo-niku ja `tantsisivad; ajab `viivuli; lüüb - ajab `kannelt Lüg; musigandid aeasivad truba Vai; suu `pilli ajama Khk; muiste `õõti õõvaht `linnas virelt ajavad Mus; küll see aga aab lõõtsa `pilli, kõik kohjad ühna põravad Muh; kui näd koertega `jahti pidäsüd, siiss aasid `luike; karja sarvega `aeti `luike Mär; Mia muud `pilli mte mõõsta `aada, karvakannõlt vahõl krõbista Khn; `ennevanast mängitud toru `pil'li ja `aetud `sarve Rap; kešsi ajab vili - vili `pil'li Kod; vana karjane aas pasunad, `kutsus eläjäd kokko KJn; karjatse aave pajo `pilli; üt's ai seast `väikest vilekest Krk; koerapoiss ai `piiparit jahi peñedele Kam; mõni karjuss -- ai lutu `sarvõ Urv; üt's lätt tjjd `mýýdä `sarvõ aiõn Har; [kuningapoeg] `aie sõss jahi `sarvõ ja jahimehe^p tul'liva kõik kokko; Aja nigu `sarvõ (halvastõ laul) Ráp; torro `aeti karäh, karusõ^p aava torro; toro `pil'li `aeti Se || helisema, mängima vilets pill, ei aja üväst, ei `mängi Lüg

29. nüid ajab `lapse `vaimuld `vällä (äratav üles) VNg; siit nüüd ei ole pali `aiga, `aastat kaks `kümmend ehk ajab; ajab kokko -- tieb [tööd] `ninda roba raba; eks minu jutt ajand `märki, et sie on `õige sie jutt Lüg; Kuhu nied kumuti `võtmed ajand oled

lisR; *'katsus pillile 'inge 'sisse aida* (mängima panna) Khk; *Äga ülekorra ajada* (töötada) ka äi maksa Kaa; *mees aas 'sõukse tuule taale taha* (tegi kiiret) Vll; *Kus neid siis nõnda ole ajamas* (palju) on Pöi; *siia oo küinar riiet 'aetud 'perse taha* [paigaks] Muh; *Näd* (riidlejad) *aavad enese elus na läbi, et 'tervis ei pia kauat 'vasta* Han; *isa 'rääkis, kui kohad 'aeti ostu 'alla* Ris; *lepa kuor ja kuuse kuor 'aeti 'ümber pasuna* VMr; *pügäl aab aga 'kõrda, mitu pügäläd nõnna pal'ju 'poegi oo lehmäl* Kod; *vokk aab nõörid 'kaela; üles 'aetud* (ärritatud) *nüid selle asja 'piale* Pal; *sülega 'ümmert aa puu 'kinni* [nii jäme] SJn; *aame audul ääl 'sissi* (paneme käima); *ai 'arja 'kinni, kisk miut 'arjapidi* Krk; *Ku* [korstnasuits] *'pistu üless aa, tule 'sel'ge ilm* Hel; *mõni aab egäsugutse 'ehte 'kül'ge* Puh; *mia es taha 'endäle viina 'aisu manu 'aada, mina es võta; aga viimäte tulep aig ku 'sinna -- ka kraavi kaevetass, ja 'aetass* (juhitakse) *otsa 'oia* Nõo; *suidsuga tuustiga ai mihiläse* "maaha (hävitati meevõtmisel) Har; *'kornte ajama* (vankrilauda sõidu ajal vastu hobuse jalga laskma) Råp || fig söögi peale puhkama *kui sõänd said, siiss 'ütlesid, ma lähän natuke 'leiba 'sel'ga ajama* Mih; *lähme aame nüd 'leiba 'sel'ga* Juu

aja|mutt suuresilmaline võrk *Aja mut't oli jäme, suurde 'silmadega võrk, kotused olid all* Pöi **Vrd** *aemutt*

aja|märk (endiste põlvede tähelepanekud ilma, tuleviku jne ennustamiseks) *'ilma asi on 'muutund toist 'muoti, enämb aja 'mergid ei 'näüdü 'oiete* Kuu; *Aja märgid 'näitavad, et 'seaste* (see aasta) *tuleb kuiv aeg* Pöi

hajanaseld hajali, laiali *Meress oli 'üksiku jää 'panku -- aga nie olid kaik hajanaseld, pääs igä hüäst läbi* Kuu

ajand|vaks *aeandvaks* pikkusmõõt, väljasirutatud pöidla ja keskmise sõrme vahe - Kär

ajane *aja|ne* g -se Mar Ris, g -tse Trv Nõo; *ajane* Kul Vig Aud Tor Kod; *'aa|ne* g -se Muh LNG, g -tse Krk T *aegne vor'm -- täma on eena, aeane rohi* Kul; *mu aeane noor Vig; sõjaajane laps* Ris; *ku tä* (loode) *poale ajane suab, siis akab liigotama* Kod; *mina ei ole kuulu neid, Noa ajatse sõna* (tundmatutest sõnadest) Trv; *Lembit om selleajane nimi* Nõo; -- *kevädetse 'põrsa, 'aprillikuu 'aatse* Ote **Vrd** *aonõ*

aja|olu venimus, aeglane inimene üks pikka 'aigane inimine -- üks *ajaolu, üks* *vedelüss ken 'vietäb 'aiga, ei ole 'kiiret kuhugi; 'tütrik on kohe üks igävene ajaolu, ei 'joua 'mingegägi 'valmis ajal* Kuu -**oludus** *ajaoludu|s* g -kse = hv *ajaolu* *Ei sie ajaoludus 'joua ka oma 'heina 'oigel ajal 'tehtud; Ei sen mihegä saa tüöd tehä, on 'ninda ajaoludus* Kuu -**pidusel** *ajapikku* *See oo ajapidusel mul ää unund tükkis. Eks ühekorra aja pidusel see saab ää tehtud ka* Kaa -**pikku** *aja* *jooksul; aegamööda* Vanad *lapsepõlised teed-raad oo ajapikku keik umbekasvand* Kaa; *aja pikku kasvass* [järv] 'kinni Krk -**pikkusen** *ajapikku küll ta aja pikkusen ärä tetäss; ku ta ka aja pikkusen tule 'vällä viimäte* Krk -**pikmel** *ajapikku* *Aja 'pikmel om sedä raamikest kogunu* Hls; *küll ma aja 'pikmel tjj* Krk -**pikmeld** *ajapikku ta aja 'pikmeld tegi tyyd; siili aja 'pikmeld tegeve tuld* (ajavad puru kokku tuleaseme ümber) Hel -**pikul** *ajapikku nüid on aeapikul njjd kiik maha raiutud* Vil; *aja pikul ikki saab sellest 'asja* Hls -**pikult** *ajapikku a.-pikult* Pst; *aeapik'uld 'kaova kõik; aeapik'uld asja käevä; aeapikuld lääd esi kah alliss* Ran -**pikusel** *ajapikku esi 'algu inimesed olid 'kimpus, teand kedagi arbata* [mehe juttudest]. *aeapikusel 'saadi nende jutudele saba 'külge* Mih -**pilv** (pikaldasest inimesest) *käib kut va aja pili* Jäm -**raamat** *aja raamat* kalender - Mar **Vrd** *aigraamat*

ajasta *ajasta* V (aca-) *aasta kost sa siss 'veitüle kat'skümmend ajastat võtat* Urv;

ajastaaru

lammass ajasta vannu^p, tyü ol' jo suur lammass; kōkō noorōmb nägemine (hilisem mälestus) ol' tuhat 'üt'sä saal nelläl 'kümmel ajastal Har; timahavva aeasta om hōel suvi Plv; sai vanaajasta ōdagu; katō ajasta perüst Vas

ajasta|aru aastaarv 'keisri valitsusō 'aigu, ajasta arru mul 'mjilde ei tulō^p Har
Vrd aastaaru

ajastaganō ajastaga|nō g -dsō aastane - Vas Se

ajast|aig ajast|aig g -aja Kan Har(-aa) Plv Vas, n ajast|aig Vōn Urv Krl Rōu van aasta ku ma ol'li 'kümne 'aasta 'vannu, siss ol' põvva ajastaig Urv; mu poig ol' kat's ajast 'aiga vana Krl; ajast 'aigō kolkümmend tagasi^p; ta_m mu_ 'mitmaajastaa vaiv ja_ tūy; ajastaig otsani ol' ta tōbinō; ajastaig 'ümbre olōt uma leevāga läbi saanu; neli jaku ajastajan Har; minevādse ajastajaga sai pal'lo 'kaiho Vas -ajakōnō dem < ajastaig no_m s̄j̄ ajastajakōnō jāl_ 'm̄ȳdā saadōt Har

ajastak ajasta|k g -ga Rōu Vas(-ka) Se, g -gu Har Rōu; ajastō|k g -gō Krl; n ajastak San aasta ajastōgō tsiga Krl; kat's ajastagut Har; katō 'kümmel edimätsel ajastagal ol' lühūt tal'v Rōu; üte ajastaga ajo seeh (ühevanused); esä 'el'li ajastaka ärä^p Vas; vahel, muni ajastak tulō 'näl'gä ka ōks nāt'ä^p; kōō v̄j̄j̄l hōhvah, nelädä ajastaga pääle jo jäi [mullikas tiinestumata] Se

ajastaline ajastali|ne g dsō Har, ajastōle|ne g -se hv Krl aastane mul om kat's ajastalist tsika Har

ajastanō ajasta|nō Har, -tō|nō Krl g -tsō; ajastanō Vas van aastane ajastōnō tsiga Krl; ta_m viie ajastanō taa lihm; Müilil ol' minevātse ajastatsō 'kartohli Har

ajatama¹ aja|tama Kuu Lüg(-mma) Jōh, -teme Hel meenutama; (järele) mõtlema, juurdlema ajatavad kuos; Küll mina ajatan ja ajatan, kuhu panin sene 'käärpu 'apsati Lüg; Eks kui nüüd akkaks ajatama, ehk tuleb pikka 'päälä -- 'miele Jōh; ajate 'järgi, mis vanast olli Hel Vrd ajatelema, ajutama

ajatama² ajatama Kaa, aea- Tōs aeda tegema; (loomi) aias pidama sii ajatavad keik karjamaad Kaa; kissi näid (loomi) sii aeatab Tōs

ajatelema ajatelema frekv < hv ajatama 'istuvad, ajateleavad Kuu

ajatune ajatu|ne g -se aeglane, pikaldane ajatuse inimisega ei saa edesi Vai

aja|viede a.- 'viede g -'viete Kuu Lüg, n -'viete Jōh ajaviide; ajaviitmine akka- ma menemäie, et sääl siis pali enämb aja 'vietet ei ōld; võttab sukka kätte -- aja 'viet(t)est Lüg -viet a.-viet = ajaviiede sie on 'ilma 'asjata aja viet, ei sest tule midägi Kuu -viide a.-viide g -viite Khk ePmann(n -v̄j̄j̄de Kod) Trv Hel, transl -viideks Käi Ris; -viide g -viite VNg Vai (meeldiv) aja möödasaatmine; aja kulutamine tūō on inimese aja 'viide Vai; mis sa ikka aja 'viiteks teed Khk; muido ajaviideks nalja pārast 'tehti [jōulupukki] Käi; võtis selle näpu vahele, aea 'viiteks teha Mär; 'vardad aea 'viites käe Tōs; se mud'u tühi aaviide old, sest põle kedagi tuld Juu; otsib omale aa viidet Koe; kiedeti ube ja_s suolaga erneid ja sis seal [surnu valvamisel] aja 'viiteks jah siis sõvad Rak; aja 'viitest täkkisin laua ää VJg; [vokk] one kua aja 'viitess siden Kod; 'aeti nal'la juttu, aea 'viite juttu Plt; aja 'viitess t̄j̄jn 'viisku KJn; purru 'partī maha temäle (siilile) aja 'viitess Hel Vrd aja|viede, -viet, -viidus, -viit(mine), -viivitse, -viivitus, ao|viidang, -viide -viidu|kott Ajaviidukott (inimesest, kes viidab teise tööaega, häirib töötamisel) Emm -viidus a.-viidus Khk Kaa Tōs Hää Trm Kōp g -e Jaa Plt, -viiduss Hel Ran San(-ü-) g -e San; a.- 'viitus Khk Mär Hää transl - 'viituseks Muh; p -viitust Kaa; g - 'viitse Hää Kōp, transl 'viitess Hls Krk ajaviitmine a. asjata tūō ja aja viidus Khk; Sirbiga veis veel nokkida (roogu lõigata), aga see oli kaṅṅest ajaviidus

töö; Tööriistad peab ikka nõnda kättkaudu olema, et nendega ajaviitust äi oleks Kaa; seeaastane einatöö köib ühna kärinal, põle aa`viitust Muh; Puhasta ja pühi [prille] ühtepuhku, see polnud muud kui aaviidus Trm b. sest sandak kut ta lugema akkas, oli see ta suurem aa viidus Jaa; mis ma siis tee aa`viituseks Muh; aja`viituses lää`kõrtnme`toisse talule Hls; ma tyy sul raasik aja`viituses tetä Krk; muud ametit ei ole, sji (suitsetamine) om mu ajaviiduss Hel; egä taa (kudumine) muud ei olõ kui latsõ märg -- ma võta toda`endäle ajaviidussess San Vrd aoviiduss -viit a.-viit g -viidu hv Mär Kse Juu Koe I KJn ajaviitmine sealt ma soan ikke ruttu tagasi, seal põle paelu seda aa`viitu Juu; asjata ajaviit Trm; laste ajaviit Kod; mis mul siäl suuremad aea`viitu on KJn Vrd aoviit -viitja aja kulutaja, raiskaja; aeganõudev aja`viitaja inimine Ans; see on aea`viitja töö, nigu mahalõõnud vili või lina [koristada]; laps, mis veel`oida tahab -- oo kaa aea`viitja;`õhta oode põle muud kui aea`viitja Lai -viitlik a.-`viitlik g -ku Khk Tor JMd KJn -gu Trv, -`viitliku VNg aeganõudev; aeglane mõni töö on väga aja`viitlik JMd; aja`viitlik inime, lähäb ja ei lähä Kod -viitmata viivitamata, kohe aea`viitmata ~`viibimata ~ seda maid; aea`viitmata tõi sõela tuppä Lai Vrd ajo|viitmädä, -viitmäldä, -viitmällä. -viitmine a. (tarbetu) aja kulutamine; viivitamine mina ole alati valmis tulema. aja`viitimest ei ole Kse; Nii krops, nii kui sina`ütled, nii tema läheb, aja`viitmist põle Hää; tuli viivitust ette, aja`viitmist Trm b. ajaviide teise kolmandal päeval siis akkasid [pulmas]`neoksed vigurid, no sellega oli siis seda aea`viitmist küll Lih; se oo üks tühi aja`viitmine: tööd ei tee ja viidab`aega Kse; mitte üits jutu`aamine ja aja`viitmine Nõo Vrd ajo|viide, -viet, -viidus, -viit, -viivitse, -viivitus, ao|viidang, -viide, -viiduss, -viit(mine) -viitus → ajaviidus -viivitse, -viivitus ajaviitmine a. ajaviivitust ei tohi olla Hää; si om pal't tal üits aja viivituss, viivitap pääle edesi Trv; sellest ei tule kedägi`vällä, sel tyyüst, sji aja viivitse; sa`i l muud ku`ts aja viivitse (ajaviitja), siut aa asja pääl, esi`karga kannä pääl Krk; ike om sul üits aja viivitus Puh b. või ta mõne tyy om, ma aja viivitsess liigude; ah ei`keträ kedägi, aja viivitsess näpitse pähle siin Krk

hajavillasa laiali, hajuvil Mette on tänä mul kaik hajavillasa Kuu

ajelda aeg-ajalt, ajuti sis käävä ajelda k'ül'mä värinä ku inemisöl om hal'l pääle tulnu^p Se Vrd aelda, aolda

ajelinõ ajeli|nõ g -tsõ hv aegne vana`tütrigu`kot'sil üldäss -- ta om jo kotta ajelinõ (vana) Se Vrd aoline

ajestak aasta hüü ajestak ol'l Se Vrd aestak

ajevel laokil, järelevalveta kodu kik'k ajevel puha, sa läät kodust ärä Hel Vrd hajuvil ajo →aju-, ao-

ajolik loomulik [tal] es olõ ajolik surm, esi paänd käe`kül'ge Röp Vrd ajalik

ajotelt ajotelt hv ajutiselt Lüg

ajotiline ajotili|ne g -se Lüg Krk ajutine ajotiline -- tänä on,`omme ei õle;`enne õlivad`mõisades tua`poisid -- kie alaldi`paigal õlivad, ei õld ajotilised Lüg

ajotiliselt ajutiselt periss siin ei elä, temä om ajotiliselt siin Krk

ajotlene ajotlene Lüg,`aotline Ote 1. ajutine - Lüg

2. "jõuetu" jõud ja enne ei jõvva`jälle, ta om`aotline Ote

ajotse|sõna ajotse sõnad (nõiduse, kaetuse vastu) - PJg

hajoval, -la, -e ajoval, -lõ Krl; hajova|lla^p Vas Se, -llõ Urv; aovale Ote laokil(e), lohakil(e), hooletuses, hooletusse; hajuvil, koondamata Är`jätku umma rahakot'ti nii

hajovallõ, mõni asja tuudja pand kápä pääle^p, om lännü^p Urv; asa^p ajovallõ jäänü Krl; Timäl pää jo hajovalla mõttid täüs Vas; mõttö^p `omma^p hajovalla^p Se

ajoveli hajuvil Ta om serätside segätside juttega, temä mõtte omava ajoveli Nõo

ajo|viitmädä, -viitmäldä, -viitmällä ajoviitmä|dä Ráp, -ldä^p Se, -llä^p Vas aja-viitmata, viivitamatult et sä tulõt `õkva ruttõ ajo `viitmädä `haigõ mano Ráp

aju¹aju (ajo, aeu, aeo) R S Mär Kse Pä K I M T Krl Plv Vas; aiu (-o) Lä Mih PJg HaLo Lai V; ao Põi Muh Tõs Khn;aju g ao Vll 1. peaju ajod on pia luu sies Jõh; kui loom saab tapetud, siis `vöötasse ajud `välja Khk; kis aiused sööb, nee (ajud) -- keedetässe seebiss Vig; Tal oli aiudes kasuja PJg; luu kopp on nõnna täis `pantud ajo, `niiske nutiline ja lüiline Kod; `lamba ajo pannas vere sisse ja tetäss kákke Hls || meeukoht - Vig

2. mõistus, aru; mälu Vähä ajo pääs, inimisel on vähä `arvu Lüg; kus sinu ajod olivad, et sa_i teand kus sa `käisid Vai; `Lambal on ajud segamine, ruib õhe koha peal umb `rantsi; Sellel mehel jubaaju `töötab Põi; ma ole kõik `aose pannud (meelde jätnud), mis ma ole kuuln Muh; ajud rikkes Ksi; mul om `seande ajo, mõni `ütless mälu Hel; ta ajudõ man viga Krl Vrd aivod, aivõ

aju²aju (ajo, aeu, aeo) R Jäm Khk Mus Pha Hi L Kos Jür HJn Ann ViK Kod Plt Trv Hls Krl; ao (au) Põi Muh; kom `aoga Juu, pl aod Mar; -au Khk, -ao Var, -ou Jäm; ad -aul Mus Kaa 1. kiire liikumine, kihutamine, tormamine; rutt, hoog, tuhin ma olen alati ajus Jõe; tont pani ise `jälleaju, tulejuga taga VNg; käid `suure ajoga `ninda kui `tuulispask; `Lastele `üöllässe vahel ku `juaksevad: midäaju nüid `piata; `täie ajoga panivad `sõitama Lüg; `Pulmides õli ikke sie `võiduaju kui kerikust `tuld; Ovesteaju, obosed `valges vahus Jõh; `soitas `kange ajoga, `kiirest Vai; üks suur ao `ühte `jooni; vahel aab [võimasinat] tulise `oaga, vahel `pissi illekest Muh; tulid täie ajoga `puhkides Mih; uss sai tigidaks, tuli kohe ajuga kallale Ann; aga kihutasid teised võidu ajada, ei tia misaju sie neil sies oli Kad; üksaju teise `piale ega `aega ei ole VJg; siis ku [tuulel] ajo tuleb, puud kõik luagan; jänes tuli `irmsa ajoga, `irmsa juaksuga Kod; läits suure ajoga Hls || (asjaajamisest, -õiendusest; ka sihitust hulkumisest, lõbutsemisest) misaju sa täna aisid Khk; Mis au sa küla kaudu ajad; Poisid ajavad küla kaudu au Kaa; kuhu ajusse ta lähäb VMr; misaju pial sa täna käisid VJg || Ära ole teisele ajuks ("ajada, tülik") Kuu; Aju ajama ~ ajus olema "küüdis olema" - Jõh Vrd ae

2. indlemine lehmäl läks värssiaju `müõda Kad; lehmäl onaju -- ot'sib `pul'i VJg

3. korraga niidetud hein tänäneaju Kuu;aju on ühe korraga niidetud ein Kad

4. pi põetud vill kevädised ajud (keveldel põetud vill) Khk; kebedesed aod -- need va kebedesed vellad oo kõige rähälamad vellad Mar

5. triivpüük olimme `vennaga kahegesi ajus -- `vergud `paadi `küljes `kinni Jõe; `ennevanast `käüdi ajusse -- siel akkas siis paat `triivimä `neie `verku, ega `seltsiss Kuu; mihed läksid ajule. ajule minnasse sügise Khk; läksid kilu `võrkudega ajuse Mus; Võrgud `lasti ajuse, `tehtiaju `püüdu Põi; võrgod on ajos Emm; käisime sii lounatsepool `püidmas ajus Rei; Äda ajab ärja kajus(se) ja mehe ajus(se) Hää

7. mereaju, kaldale uhutu `ranna `äärest `viati kohe `kardulimaa `piale seda `ran-na `sonniku jaaju Jõe

aju³kaera ajud (pöörised) - Kad

aju⁴aeu Tõs, -o Vig, au Han < aeg Pailud köisid pooliaiu töös, siis said pool nädalid kodu töös `olla; Mart oli `mõisas pooliaiu Han; pooliaieu sulane teeb kolm päevä peremehele ja kolm omale Tõs